

2017 YILI PROGRAMI

**19/10/2016 Tarihli ve 29862 Sayılı Resmi Gazete’de
Yayımlanan 3/10/2016 Tarihli ve 2016/9368 Sayılı 2017
Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve
İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Eki**

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

Küresel büyümeye zayıf ve kırılgan görünümünü sürdürmektedir. Küresel ekonomide düşük büyümeye ortamı belirginleşmekte ve dünya büyümeye oranı uzun dönem ortalamasının altında seyretmektedir. Ekonomik aktivite, gelişmiş ekonomilerde bir miktar yavaşlarken, gelişmekte olan ekonomilerde ise başta emtia ihracatçı ülkeler olmak üzere zayıf seyretmektedir.

Küresel ticaret ve yatırımlarda belirginleşen yavaşlama eğilimi, uzun süredir devam eden zayıf küresel talep, azalan verimlilik artışı, düşük ücret seviyeleri, düşük ve istikrarsız emtia fiyatları, artan özel sektör borçluğu, geopolitik riskler ve siyasi belirsizlikler küresel ekonominin olumsuz yönde etkilemektedir. Birleşik Krallığın Avrupa Birliğinden referandumla ayrılma kararı (Brexit), bankacılık sektörü ve finansal piyasalarında devam eden kırılganlıklar ile artan gelir eşitsizliği gibi etkenler küresel ekonominin ilişkin kaygıları daha da artırmaktadır. Söz konusu gelişmeler neticesinde dünya ekonominin 2016 yılında yüzde 3,1 oranında, 2017 yılında ise bir miktar toparlanarak yüzde 3,4 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.¹

Gelişmiş ekonomilerde büyümeye oranları, potansiyelinin altında seyretmektedir. Ekonominin canlandırılmakta yetersiz kalan parasal genişleme politikalarının yanı sıra ABD’de ekonomik aktivitenin yılın ilk yarısında beklenenin altında gerçekleşmesi ve Brexit kararının getirdiği aşağı yönlü riskler, gelişmiş ekonomilerin 2016 yılı büyümeye beklenilerini aşağıya çekmiştir. 2015 yılında yüzde 2,1 oranında büyümeyen gelişmiş ekonomilerin 2016 yılında yüzde 1,6 ve 2017 yılında yüzde 1,8 oranında büyümeye beklenmektedir.

2015 yılında yüzde 2,6 oranında büyümeyen ABD ekonomisi 2016 yılının ilk yarısında yaklaşık yüzde 1 ile beklenilerin altında büyümüştür. Sermaye harcamalarında ve stoklarda yaşanan düşüş, güçlü dolar ve zayıflayan dış talep nedeniyle azalan dış ticarete ek olarak 2016 yılı Kasım ayında yapılacak başkanlık seçimlerinin getirdiği belirsizlik ortamı büyümeyi

¹Dünya ekonominin ilişkili veriler; Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 2016 yılı Nisan ve Ekim ayında açıklanan tahminleridir.

olumsuz yönde etkilemektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde, yüzde 2,4 olan 2016 yılı ABD büyümeye tahmini yüzde 1,6 olarak revize edilmiştir. Diğer taraftan, ABD ekonomisi diğer gelişmiş ekonomilerden olumlu yönde ayrışmayı sürdürmektedir. İstihdamın artması ve petrol fiyatlarındaki düşüse bağlı olarak reel harcanabilir gelirin yükselmesi büyümeyen itici gücü olan özel tüketim harcamalarını desteklemeye devam etmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak, ABD ekonomisinin 2017 yılında yüzde 2,2 oranında büyümesi beklenmektedir.

TABLO I: 1- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler

	2014	2015	2016 (1)	2016	2017 (1)	(Yüzde Değişim)
Dünya Hasıları	3,4	3,2	3,2	3,1	3,5	3,4
Gelişmiş Ekonomiler	1,9	2,1	1,9	1,6	2,0	1,8
ABD	2,4	2,6	2,4	1,6	2,5	2,2
Japonya	0,0	0,5	0,5	0,5	-0,1	0,6
Avro Bölgesi	1,1	2,0	1,5	1,7	1,6	1,5
Almanya	1,6	1,5	1,5	1,7	1,6	1,4
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,6	4,0	4,1	4,2	4,6	4,6
Yükselen ve Gelişmekte Olan Avrupa	2,8	3,6	3,5	3,3	3,3	3,1
Bağımsız Devletler Topluluğu	1,1	-2,8	-1,1	-0,3	1,3	1,4
Rusya	0,7	-3,7	-1,8	-0,8	0,8	1,1
Gelişmekte Olan Asya	6,8	6,6	6,4	6,5	6,3	6,3
Çin	7,3	6,9	6,5	6,6	6,2	6,2
Hindistan	7,2	7,6	7,5	7,6	7,5	7,6
Latin Amerika ve Karayipler	1,0	0,0	-0,5	-0,6	1,5	1,6
Brezilya	0,1	-3,8	-3,8	-3,3	0,0	0,5
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2,6	2,1	2,9	3,2	3,3	3,2
Sahra Altı Afrika	5,1	3,4	3,0	1,4	4,0	2,9
Dünya Ticaret Hacmi	3,8	2,6	3,1	2,3	3,8	3,8
Mal ve Hizmet İthalatı						
Gelişmiş Ekonomiler	3,8	4,2	2,1	2,4	3,2	3,9
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,5	-0,6	3,6	2,3	3,7	4,1
Tüketicili Fiyatları (Yıllık Ortalama, Yüzde)						
Dünya	3,2	2,8	2,8	2,9	3,0	3,3
Gelişmiş Ekonomiler	1,4	0,3	0,7	0,8	1,5	1,7
ABD	1,6	0,1	0,8	1,2	1,5	2,3
Avro Bölgesi	0,4	0,0	0,4	0,3	1,1	1,1
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,7	4,7	4,5	4,5	4,2	4,4
İşsizlik Oranı (Yüzde)						
Gelişmiş Ekonomiler	7,3	6,7	6,3	6,2	6,2	6,1
ABD	6,2	5,3	4,8	4,9	4,8	4,8
Avro Bölgesi	11,6	10,9	10,3	10,0	9,9	9,7
Genel Devlet Bütçe Dengesi / GSYH (Yüzde)						
ABD	-4,2	-3,5	-3,8	-4,1	-3,7	-3,7
Avro Bölgesi	-2,6	-2,1	-1,9	-2,0	-1,5	-1,7
Genel Devlet Brüt Borç Stoku / GSYH (Yüzde)						
ABD	104,6	105,2	107,5	108,2	107,5	108,4
Avro Bölgesi	94,3	92,5	92,5	91,7	91,3	91,0
Ortalama Petrol Fiyatları (ABD Doları/Varil)	96,3	50,8	34,8	43,0	41,0	50,6
LIBOR, Altı Aylık ABD Doları (Yüzde)	-1,5	-0,6	-0,4	-0,4	-0,1	-0,8

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2016

(1) IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Nisan 2016

ABD Merkez Bankasının (Fed) politika normalizasyon süreci beklenenden daha yavaş ilerlemektedir. 16/12/2015 tarihinde faiz oranını 25 baz puan artıran Fed, 2016 yılında yapılan altı toplantıda da politika faiz oranında değişiklik gitmemiştir. Son güncel ekonomik veriler, başkanlık seçimlerinin yarattığı siyasi belirsizlik ve küresel konjonktürdeki değişkenlik nedeniyle Fed'in 2016 yılı Aralık ayından önce yeni bir faiz artırımına gitmesi beklenmemektedir.

Avro Bölgesinde geçtiğimiz iki yıl içerisinde uygulanan varlık alım programının ve uzun süredir devam eden genişleyici para politikasının etkisiyle büyümeye desteklenmeye birlikte büyümeye oranları beklenen seviyeye ulaşmamıştır. Bölge ülkelerinde işsizlik oranı yüksek, enflasyon ise yüzde 2 olarak belirlenen hedefin altında seyretmekte; kredi talebi ve yatırımlar düşük düzeyini sürdürmektedir. Diğer taraftan Brexit kararı, daraltıcı maliye politikaları ve mülteci sorunu Birlik içinde politik gerilimi artırmakta ve Avrupa Birliği projesine olan güveni azaltmaktadır.

Avrupa Merkez Bankası (AMB) deflasyonist risklerin ve iktisadi yavaşlamanın belirginleşmesi nedeniyle Mart ayında politika faizini 0,5 puan azaltarak sıfır düzeyine indirmiştir. Ayrıca 80 milyar avroluk varlık alım programını 2017 yılı Mart ayına kadar uzatarak para politikasını daha da gevşetici yönde yeni kararlar almıştır. Önümüzdeki dönemde büyümeyi canlandırmak amacıyla AMB'nin destekleyici para politikasını sürdürmesi beklenmektedir. 2015 yılında yüzde 2 oranında büyüyen Avro Bölgesinin 2016 yılında yüzde 1,7, 2017 yılında ise yüzde 1,5 oranında büyüyeceği öngörmektedir.

Yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerde büyümeye dinamikleri zayıf seyretmekte ve ülke ekonomileri farklılaşan bir görünüm sergilemektedir. Azalan küresel ticaret, Çin ekonomisinin yavaşlaması ve emtia fiyatlarındaki dalgalanma gibi etkenler bu ekonomilerde potansiyelin altında gerçekleşen büyümeye hızlarına neden olmaktadır.

Yüksek oranlı sermaye çıkışları ve artan dış finansman maliyeti nedeniyle sıkılaşan finansal koşullar, düşük emtia fiyatları, sınırlı kamu malî alanı, cari işlemlerdeki dengesizlikler ve para politikasındaki sıkıştırma baskısı gelişmekte olan ekonomilerde büyümeyi görünümünü olumsuz etkilemektedir. Söz konusu gelişmelere ek olarak, iklim değişikliği kaynaklı kuraklık ve sel baskınları gibi doğal afetler, siyasi belirsizlikler ve jeopolitik gerilimler bu ekonomileri olumsuz etkileyen diğer etkenlerdir.

2015 yılında yüzde 4 oranında büyüyen, yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerin, 2016 yılında yüzde 4,2 ve 2017 yılında yüzde 4,6 oranında büyümesi beklenmektedir. Çin'in 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla yüzde 6,6 ve yüzde 6,2 oranında büyümesi öngörmektedir.

Küresel kriz sonrasında ivme kaybeden dünya ticaret hacmi büyümesi, 2015 ve 2016 yıllarında keskin bir şekilde yavaşlamıştır. Kirılgan küresel ekonomi ve düşük küresel ticaret birbirini olumsuz etkilemeye devam etmektedir. 2015 yılında yüzde 2,6 olarak kaydedilen dünya ticaret hacmi artışının, 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla yüzde 2,3 ve yüzde 3,8 olması beklenmektedir. Son dört yıldır azalma eğiliminde olan dünya mal ve hizmet ticareti fiyatları, 2015 yılında küresel krizde kaydedilen düşüşün de ötesine geçerek yüzde 13,2 oranında azalmıştır. Önümüzdeki dönemde düşük seyretmesi beklenen küresel ticarete paralel olarak dünya mal ve hizmet fiyatlarında ciddi bir artış beklenmemektedir.

Ekonominin büyümeye katkıda bulunan faktörlerin birincisi, ekonomik büyümedeki kirılgan görünümüne rağmen, küresel düzeyde işsizlik oranları kriz sonrası ulaştığı seviyelerin altına düşmekle birlikte, yeterli istihdam yaratılmaması nedeniyle halen yüksek düzeydedir. Emek piyasaları küresel düzeyde heterojen bir

görünüm sergilemeye devam etmektedir. ABD'de 2015 yılında yüzde 5,3 seviyesinde gerçekleşen işsizlik oranının, 2016 yılında yüzde 4,9'a gerileyeceği tahmin edilmektedir. Avro Bölgesinde ise 2015 yılında yüzde 10,9 olan işsizlik oranının, 2016 yılında yüzde 10 seviyesine gerileyerek azalma eğilimini sürdürmesi beklenmektedir.

Küresel düzeyde enflasyon, gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere zayıf talep ve büyümeye düzeyi nedeniyle düşük seviyede seyretmeye devam etmektedir. 2015 yılında yüzde 2,8 oranında artan dünya tüketici fiyatlarının, 2016 yılında da aynı oranda artacağı tahmin edilmektedir.

Çin ekonomisi başta olmak üzere gelişmekte olan ekonomilere yönelik büyümeye beklenenlerinin bozulmasıyla birlikte toplam talebin düşmesi; Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatına (OPEC) ilave olarak, OPEC üyesi olmayan ülkelerin de petrol üretiminin artması ve özellikle İran'ın uluslararası piyasalara geri dönüşünden kaynaklı arz artışı, petrol fiyatlarının Haziran 2014 – Ocak 2016 döneminde gerilemesine neden olmuştur. Petrol arzındaki geçici aksaklıklar, OPEC üyesi ülkelerin petrol üretiminin kısmaya yönelik girişimleri, geopolitik gerilimler ve Brexit kaynaklı artan belirsizlik 2016 yılı Ocak ayında ortalama 31,1 dolar seviyesindeki Brent petrol varil fiyatının 21/10/2016 itibarıyla 51,6 dolara yükseltmesine neden olmuştur. Orta vadidede petrol fiyatlarının dalgalı bir seyir izleyerek artmaya devam edeceği beklenmektedir. 2016 yılında 43 dolar civarında olması beklenen ortalama petrol varil fiyatının, 2017 yılında bir miktar yükselterek 50,7 dolar olması beklenmektedir.

Gelişmiş ekonomilerde mali konsolidasyon baskısı azalmakla birlikte kamu borçlarının yüksekliği sorunu devam etmektedir. Yeterli oranda büyümeme ve deflasyonist riskler kamu borçlarının azalmasını engelleyen dinamiklerdir. Yüksek kamu borçlanmasına ek olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde bir diğer önemli sorun alanı yüksek özel kesim borçlanmasıdır. ABD Dolarının diğer ülke para birimleri karşısında değer kazanması ve Fed'in para politikasını normalleştirme süreci, gelişmekte olan ekonomilerin dolar cinsinden mali yükümlülüklerini artırırken finansman koşullarını sıkıştırmıştır. Gelişmiş ekonomilerde para politikası ile sağlanamayan istikrarlı büyümeye sırasında büyümeye dostu ve finansal riskleri azaltmaya yönelik maliye politikalarının uygulanması ihtiyacı artarak devam etmektedir.

Özetle; küresel ekonomide düşük büyümeye ortamı ile ticaret ve yatırımların düşük seyri belirginleşmektedir. Fed'in para politikasındaki normalleşme süreci, ABD başkanlık seçimleri, Brexit kararının AB ve diğer ülkelere olası etkileri, Çin ekonomisinin yavaşlaması ve yeniden dengelenme süreci, bölgesel geopolitik gelişmeler ve riskler önumzdeki dönemde küresel büyümeye görünümünü etkileyecik unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Küresel ekonomik sorunların çözümünde ve uluslararası politika eşgüdümünün sağlanmasıında en önemli platformlardan biri sayılan G-20 dönem başkanlığı görevi 2016 yılı için Türkiye'den Çin'e devredilmiştir. Çin'in dönem başkanlığındaki G-20 platformu gündeminde; küresel büyümeye için yenilikçi dünya ekonomisi, artan korumaçılık sırasında daha açık ve birbirine bağlı dünya ekonomisi ile ağılığı ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için kapsayıcı ekonomi hedefleri yer almaktadır.

1.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE HEDEFLER

2015 yılında Türkiye ekonomisi OVP hedefiyle uyumlu bir şekilde yüzde 4,0 oranında büyümüştür. Söz konusu büyümeye oranı, yüzde 1,8 olan Çin ve Hindistan hariç yükselen ekonomilerin ve gelişmekte olan ülkelerin büyümeye ortalamasının oldukça üzerindedir.

Tarimsal üretimde yüksek oranlı artışın yanı sıra yılın özellikle son çeyreğinde imalat sanayii üretimindeki artış yıllık büyümeyi destekleyen önemli gelişmeler olmuştur. 2015 yılında toplam nihai yurtıcı talep büyümeye önemli katkıda bulunurken net ihracatın katkısı bir önceki yıla göre negatifde olmuştur. Özel sabit sermaye yatırımlarının büyümeye katkısında bir önceki yıla göre artış kaydedilmiştir.

Türkiye ekonomisi 2016 yılının ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,9 oranında büyümeye kaydetmiştir. Yılın ilk yarısında; Fed'in para politikasının normalleşme sürecinin yavaş ilerlemesinin ortaya çıkardığı belirsizlik, AB ekonomilerinde büyümeyin potansiyelinin altında seyretmesine, Çin ekonomisinin yavaşlamasına, Rusya ile yaşanan krize, turizm sektöründeki durgunluğa, tarım sektöründeki üretim kaybına rağmen büyümeye hızı bir önceki yılın aynı dönemine göre yükselmiştir.

Yılın ilk yarısında sanayi ve hizmetler sektörlerinin katma değerlerinde kaydedilen artışlar büyümeyi desteklemiştir. Tarimsal üretimin büyümesi olumsuz hava koşulları ve bir önceki yıldaki yüksek baz etkisi nedeniyle sınırlı kalmıştır. Sanayi sektöründe üretim ikinci çeyrekteki yavaşlamaya rağmen büyümeyi desteklemiştir. Hizmetler sektöründe ise turizmdeki daralmaya karşılık ticaret ve inşaat alt kalemlerinde nispeten yüksek katma değer artıları kaydedilmiştir.

2016 yılının üçüncü çeyreğinde sanayi katma değer artış hızının, Temmuz ayında kaydedilen önemli miktardaki üretim azalması, Ağustos ayında sanayi ve üretim artışının bekentilerin altında kalması, 15 Temmuz menfur darbe girişiminin yarattığı belirsizlik ortamı, Temmuz ve Eylül aylarındaki bayramlar nedeniyle oluşan işgünyü kayıpları sebebiyle yavaşlaması beklenmektedir. Üçüncü çeyrekte özellikle hububat hasatında da önemli ölçüde azalma beklenmektedir.

2016 yılının dördüncü çeyreğinde ise yurt içi talepte, sanayi üretiminde, ihracatta ve özel kesim yatırımlarında alınan tedbirlerin etkisiyle canlanma öngörülmektedir. Buna karşılık, yıl genelinde turizm sektöründe gözlemlenen yavaşlamanın yıllık büyümeyi yaklaşık 1 puan aşağı çekeceği öngörülmektedir. Bu gerçekleşme ve öngörüler altında 2016 yılında GSYH'nın yüzde 3,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2015 yılında yüzde 4,0 oranında gerçekleşen büyümeye hızına üretim faktörlerinin katkıları incelendiğinde, toplam faktör verimliliğinin büyümeye sınırlı düzeyde pozitif katkı sağladığı, istihdamın büyümeye katkısının ise azaldığı görülmektedir. 2016 yılında ise büyümeye ağırlıklı olarak sermaye stoku kullanımından kaynaklanırken, toplam faktör verimliliğinin büyümeye düşük düzeyde bir negatif katkı yapması beklenmektedir.

TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketine göre 2015 yılında bir önceki yıla göre, toplam istihdam 688 bin kişi, tarım-dışı istihdam ise 674 bin kişi artmıştır. Ancak, işgücüne katılma oranının, bir önceki yıla göre, 0,8 puan artmasını da etkisiyle işsizlik oranı 0,4 puan artarak 2015 yılında yüzde 10,3'e yükselmiştir. Aynı yılda tarım dışı işsizlik oranı yüzde 12,4'e, genç nüfusta işsizlik oranı ise yüzde 18,5'e yükselmiştir.

Mevsimsel etkilerden arındırılmış verilere göre işsizlik oranı, 2016 yılının Mart döneminde yurtıcı talep ve üretimde nispi canlanmayla birlikte yüzde 9,9'a kadar gerilemişse de, hizmetler sektöründe yaşanan olumsuzluklar yanında 15 Temmuz menfur darbe girişiminin etkisiyle 2016 yılının Temmuz döneminde yüzde 11,2'ye yükselmiştir. Aynı dönemde işgücüne katılma oranı ise 0,2 puan artarak yüzde 51,9'a yükselmiş, tarım dışı

İstihdamda, özellikle hizmetler sektörü kaynaklı bir artış eğilimi gözlemlenmiştir. İstihdam oranı ise aynı dönemde yüzde 46,1 olarak gerçekleşmiştir.

Toplam istihdam, mevsimsel etkilerden arındırılmış verilere göre Temmuz 2016 döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, 351 bin kişi artış kaydetmiştir. Bu dönemde istihdam; tarım sektöründe 292 bin kişi, sanayi sektöründe 82 bin kişi azalırken, hizmetler sektöründe (İnşaat dâhil) ise 723 bin kişi artış göstermiştir. İstihdamdaki bu artışlarla birlikte, Temmuz 2016 döneminde, tarım dışı işsizlik oranı yüzde 13,2, genç nüfusun işsizlik oranı ise yüzde 20,2 olarak gerçekleşmiştir.

2015 yılında; küresel konjonktürdeki toparlanmanın beklenen seviyede gerçekleşmemesi, yurtçi talep ve üretimde yavaşlama, geopolitik gerginlikler, uluslararası emtia ve petrol fiyatlanndaki gerileme nedeniyle ihracat ve ithalat aşağı yönlü bir eğilim göstermiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra enerji ithalatındaki gerileme ve altın ticaretinde verilen fazla sonucunda dış ticaret açığı iyileşme kaydetmiş ve 63,4 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Dış ticaret açığındaki iyileşmeye bağlı olarak 2014 yılında 43,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşen cari işlemler açığı, 2015 yılında 32,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Böylece, cari işlemler açığının milli gelire oranı bir önceki yıla göre 0,9 puan iyileşerek yüzde 4,5'e gerilemiştir.

2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde ihracat, olumsuz jeopolitik koşulların ve küresel ekonomideki zayıf büyümeyenin devam etmesi nedeniyle bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,4 oranında azalarak 93,3 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Hizmetler ticaretinde özellikle turizm sektöründe yaşanan yavaşlama, uluslararası ticareti olumsuz etkileyen güvenlik sorunları ve emtia fiyatlarında görülen aşağı yönlü eğilimin devam etmesi, ihracat artısını sınırlayan faktörler arasındadır. Söz konusu dönemde, siyasi gelişmelere de bağlı olarak seyahat gelirleri (net) yüzde 31,4 oranında azalış kaydetmiştir. Diğer taraftan, Avro bölgesinde, Brexit başta olmak üzere yaşanan gelişmeler ticaret ortaklarımızın ekonomik hareketliliğini zayıflatarak ticaret kanallarının genişlemesini olumsuz yönde etkilemiştir.

2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde ithalatta kaydedilen düşme eğilimi, yurt içi ekonomik aktivitede yılın ilk çeyreğinde gözlenen canlanmanın yavaşlaması ve enerji fiyatlarındaki düşüş eğiliminden kaynaklanmıştır. Bu dönemde ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,2 oranında azalarak 130,8 milyar ABD doları olmuştur.

2016 yılının ilk üç çeyreğinde özellikle seyahat gelirlerindeki azalmaya rağmen cari açıta azalma eğilimi devam etmiştir. 2016 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış olarak dış ticaret açığı 40,8 milyar ABD doları, cari açık ise 31 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

Jeopolitik gerginliklerin devam etmesi, yurt dışı piyasalarda yaşanan durgunluk, Rusya ile yaşanan olumsuzluklar ve ihracat fiyatlarındaki azalma nedenleriyle ihracatın 2016 yılında 143,1 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Büyümenin yavaşlaması, dış piyasalardaki durağan yapı, ithal fiyatlarının zayıf görünümü, ticareti engelleyen faktörlerin artması ve tüketimin iç piyasaya yönelik sonucunda 2016 yılında ithalatın 198 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşeceği

öngörülmektedir. Uluslararası petrol fiyatlarında yılın ilk dokuz ayında kaydedilen azalmanın 2016 yılı enerji ithalatını 27,5 milyar ABD dolarına indirmesi beklenmektedir.

2016 yılında, seyahat gelirlerinde beklenen 8,4 milyar ABD doları tutarındaki azalmaya rağmen, dış ticaret açığında beklenen iyileşmeye bağlı olarak cari işlemler açığının 31,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu tahmine göre, 2016 yılında cari açığın milli gelire oranının bir önceki yıla göre 0,2 puan daha iyileşerek 4,3 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmemektedir.

2015 yılında yurtçi talep ağırlıklı büyümeye kompozisyonu nedeniyle toplam yurt içi tasarrufların GSYH'ya oranı bir önceki yıla göre 0,9 puan azalarak yüzde 14,3'e gerilemiştir. Bu gelişmede, cari fiyatlarla özel tüketimin beklenenden daha hızla artmasıyla özel tasarrufların GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 2,1 puan düşerek yüzde 10'a gerilemesi etkili olmuştur. Diğer taraftan, GSYH'ya oranı yüzde 2,3'e ulaşan stok kullanımı, toplam yatırımların GSYH'ya oranının gerilemesine ve kaynak-harcama denkliliğinin bir sonucu olarak özel tüketimin GSYH'ya oranının beklenenden daha fazla artmasına ve böylece tasarrufların daha da gerilemesine neden olmuştur. Diğer taraftan, GSYH'ya oran olarak kamu harcanabilir gelirinde önemli mikardaki artış gerçekleşmesine rağmen kamu tüketiminin nispi seviyesini koruması nedeniyle kamu tasarrufu bir önceki yıla göre 1,3 puan artarak yüzde 4,4'e ulaşmıştır.

2016 yılında toplam yurt içi tasarruf oranının, bir önceki yıla göre 0,8 puan azalarak yüzde 13,5 olacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, 2015 yılına göre özel tasarrufların 0,8 puan artmasına karşın kamu tasarrufunun 1,7 puan azalması ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan, bir önceki yıla göre, GSYH'ya oran olarak kamu harcanabilir gelirindeki 0,5 puan gerileme ile kamu tüketimindeki 1,2 puan artış kamu tasarruflarında 1,7 puan gerilemeye yol açmıştır.

2015 yılında TÜFE artış oranı yüzde 8,8 olarak kaydedilmiştir. 2016 yılı Ocak-Eylül döneminde ise TÜFE birikimli artış oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık 1,5 puan azalarak yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, yıl genelinde olumlu seyreden gıda fiyatları ve Türk Lirasındaki değer kaybının enflasyon üzerindeki etkilerinin azalması sonucu çekirdek enflasyondaki gerileme etkili olmuştur. Öte yandan, tütün ürünleri fiyatlarındaki belirgin artış ise TÜFE birikimli artış oranındaki yavaşlamayı sınırlamıştır. TÜFE'de 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla yıllık artış hızı yüzde 7,3'e gerilemiştir. Yılın geri kalanında TÜFE yıllık artış oranının yatay bir seyir izlemesi ve yıl sonunda yüzde 7,5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2016 yılının genelinde, küresel finansal koşullar görece iyileşmiş, yurt içi kredi artış hızı yavaşlamış ve artan dış ticaret hadleri dış dengeyi iyileştirmeye şekilde gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda TCMB, 2015 yılında ilan ettiği şekilde, geleneksel olmayan para politikası çerçevesini terk ederek ve faiz koridorunu politika faizi etrafında daha simetrik hale getirecek şekilde daraltarak, 2016 yılı Mart ayından itibaren faiz koridorunun üst bandında toplamda 250 baz puan indirime gitmiştir. Bunun yanı sıra Banka, finansal istikrarı destekleyici, döviz ve Türk Lirası likiditesini düzenleyici adımlar atmıştır. Bu doğrultuda,

zorunlu karşılık oranları düşürülmüş, teminat koşulları sadeleştirilmiş ve ihracat reeskont kredilerinin döviz rezervlerine katkısını artıracak adımlar atılmıştır.

2015 yılında sıfırlanan kamu kesimi borçlanma gereğinin 2016 yılında GSYH'ya oranla yüzde 1,7'ye yükselmesi, program tanımlı kamu kesimi genel dengesinin ise aynı dönemde yüzde 0,7 fazladan yüzde 1,2 açığa dönmesi beklenmektedir.

Kamu kesiminin en önemli bileşeni olan merkezi yönetim bütçesi 2015 yılında GSYH'ya oranla yüzde 1,2 oranında açık vermiştir. 2016 yılı başında GSYH'ya oranla yüzde 1,3 olarak programlanan bütçe açığının yılın sonunda yüzde 1,6 düzeyinde gerçekleşmesi; program tanımlı dengenin ise yüzde 0,9 açık vermesi beklenmektedir.

Genel yönetim borç stoku kontrol altında tutulmaktadır. Bu kapsamda, 2015 yılında yüzde 32,9 olarak gerçekleşen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH'ya oranının, 2016 yılı sonunda yüzde 32,8 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

1.2.1. Büyüme ve İstihdam

1.2.1.1. GSYH ve Sektörel Büyüme Hızları

a) Mevcut Durum

2014 yılında yurt içi talepteki gerileme sonucunda yüzde 3 olarak gerçekleşen büyümeye, 2015 yılında yurt içi talebin tekrar canlanmasıyla yüzde 4 oranında gerçekleşmiştir. Bu dönemde katma değer, sanayi sektöründe yüzde 3,7 ve hizmetler sektöründe ise yüzde 4,6 oranında artmıştır. Sanayi sektörü büyümесinde, imalat sanayii katma değerinin yüzde 3,8 oranında artması belirleyici olurken, hizmetler sektöründe kaydedilen artışta ise; finans ve sigorta faaliyetleri ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerin katma değerlerindeki sırasıyla yüzde 10 ve yüzde 11,4 oranındaki artışlar etkili olmuştur. 2015 yılında tarım sektörü katma değeri ise olumlu hava koşulları ve düşük baz sayesinde yüzde 7 gibi yüksek bir oranda artmıştır.

TABLO I: 2- Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payları

	2015				2016		Yıllık			
	I	II	III	IV	I	II	2014	2015	2016(1)	2017(2)
	(Sabit Fiyatlarla, Yüzde Değişme)									
Tarım	3,2	6,9	10,9	2,2	2,4	-1,0	-2,1	7,0	0,5	3,0
Sanayi	1,2	4,4	1,4	7,6	5,6	3,2	3,8	3,7	3,2	4,4
Hizmetler (3)	3,5	4,0	4,8	6,1	5,1	3,9	4,1	4,6	4,0	5,2
GSYH	2,5	3,7	3,9	5,7	4,7	3,1	3,0	4,0	3,2	4,4
(Cari Fiyatlarla, Yüzde Pay)(4)										
Tarım	4,4	7,2	14,1	7,7	4,3	6,6	8,0	8,5	7,9	7,9
Sanayi	22,3	22,7	19,8	21,6	22,2	22,2	22,0	21,5	21,5	21,7
Hizmetler	73,3	70,1	66,1	70,7	73,5	71,2	70,0	70,0	70,6	70,4
GSYH	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) İnşaat dahil

(4) Dolaylı ölçülen mali araçlık hizmetleri ve vergi- sübvensiyon kalemleri sektörel ağırlıklara göre dağıtılarak GSYH içindeki payları elde edilmiştir.

TABLO I: 3- Temel Ekonomik Büyüklükler

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
BÜYÜME VE İSTİHDAM (Yüzde Değişme)									
Toplam Tüketim	-0,7	5,9	7,5	0,3	5,2	2,0	5,1	5,8	3,8
Kamu	3,8	1,6	5,7	6,4	6,9	3,8	5,6	11,8	0,4
Özel	-1,1	6,3	7,7	-0,3	5,0	1,8	5,0	5,0	4,3
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	-19,5	30,5	17,0	-2,4	4,7	-1,5	3,9	0,1	5,1
Kamu	-1,2	19,1	-3,1	10,4	20,6	-6,3	9,4	3,5	8,9
Özel	-23,6	33,8	22,2	-5,0	0,9	-0,2	2,4	-0,8	4,0
Stok Değişimi (3)	-2,3	2,5	-0,2	-1,5	1,6	-0,2	-0,6	-0,2	-0,1
Net Mal ve Hizmet İhracatı	2,7	-4,4	-1,1	4,0	-2,6	2,0	-0,3	-1,1	0,2
Toplam Mal ve Hizmet İhracatı	-5,0	3,4	7,9	16,3	-0,2	7,4	-0,9	-0,4	5,8
Toplam Mal ve Hizmet İthalatı	-14,3	20,7	10,7	-0,4	9,0	-0,3	0,2	3,5	4,5
GSYH	-4,8	9,2	8,8	2,1	4,2	3,0	4,0	3,2	4,4
GSYH (Milyon TL, Cari Fiyatlarla)	952 559	1 098 799	1 297 713	1 416 798	1 567 289	1 748 168	1 952 638	2 148 121	2 404 108
GSYH (Milyar ABD Doları, Cari Fiyatlarla)	616,7	731,6	774,0	786,3	823,0	799,4	719,6	726,1	756,3
Kısı Başlı Milli Gelir (GSYH, ABD Doları)	8 561	10 003	10 428	10 459	10 822	10 395	9 257	9 243	9 529
Kısı Başlı Milli Gelir (SAGP, GSYH, ABD Doları)	14 491	16 012	17 692	18 437	19 156	19 610	19 917	20 396	21 367
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	72 039	73 142	74 224	75 176	76 055	76 903	77 738	78 559	79 366
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	45,7	46,5	47,4	47,6	48,3	50,5	51,3	51,8	52,3
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	20 615	21 858	23 266	23 937	24 601	25 933	26 621	27 216	27 948
İşsizlik Oranı (Yüzde)	13,1	11,1	9,1	8,4	9,0	9,9	10,3	10,5	10,2
DIŞ TICARET (Milyar ABD Doları)									
İhracat (FOB)	102,1	113,9	134,9	152,5	151,8	157,6	143,8	143,1	153,3
İthalat (CIF) (4)	140,9	185,5	240,8	236,5	251,7	242,2	207,2	198,0	214,0
Diş Ticaret Dengesi	-38,8	-71,7	-105,9	-84,1	-99,9	-84,6	-63,4	-54,9	-60,7
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (Yüzde)	-1,8	-6,1	-9,6	-6,1	-7,7	-5,4	-4,5	-4,3	-4,2
Diş Ticaret Hacmi / GSYH (Yüzde)	39,4	40,9	48,5	49,5	49,0	50,0	48,8	47,0	48,6
KAMU FINANSMANI (GSYH'ya Oran, Yüzde)									
Genel Devlet Gelirleri	34,6	35,5	36,4	37,8	39,9	39,5	40,9	41,9	41,4
Genel Devlet Harcamaları	40,1	38,5	36,8	38,8	40,6	40,1	41,0	43,7	43,0
Genel Devlet Borçlanma Gereği	5,5	3,0	0,4	1,0	0,7	0,6	0,1	1,9	1,7
Genel Devlet Faiz Harcamaları	5,7	4,5	3,4	3,5	3,3	3,0	2,8	2,5	2,5
Program Tanımlı Genel Devlet Dengesi	-1,7	0,0	1,8	0,7	0,8	0,6	0,6	-1,4	-0,8
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği	5,0	2,4	0,1	1,0	0,5	0,6	0,0	1,7	1,5
Program Tanımlı Kamu Kesimi Dengesi	-1,1	0,8	1,9	0,8	1,0	0,6	0,7	-1,2	-0,6
AB Tanımlı Genel Devlet Nominal Borç Stoku	46,0	42,3	39,1	36,2	36,1	33,5	32,9	32,8	31,9
FİYATLAR (Yüzde Değişme)									
GSYH Deflasyörü	5,3	5,7	8,6	6,9	6,2	8,3	7,4	6,6	7,2
TÜFE Yıl Sonu	6,5	6,4	10,5	6,2	7,4	8,2	8,8	7,5	6,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Büyümeye katkı olarak verilmektedir.

(4) Parasal olmayan altın ithalatı dâhildir.

TABLO I: 4- Fert Başına GSYH

Yıllar	(Cari Fiyatlarıla)				(1998 Yılı Fiyatlarıyla)				Satin Alma Güçü Paritesi (SAGP) (ABD Doları/TL) (3)	SAGP Göre Fert Başına GSYH (ABD Doları) (4)		
	Yıl Ortası Nüfusu (1) (Bin Kişi)	Fert Başına GSYH		GSYH (1) (Milyon TL)	Fert Başına GSYH		GSYH (1) (Milyon TL)	TL (1)	ABD Doları (1)	GSYH (1) (Milyon TL)	TL (1)	ABD Doları (2)
		GSYH (1) (Milyon TL)	TL (1)		GSYH (1) (Milyon TL)	TL (1)						
1998	62 464	70 203	1 124	4 338	70 203	1 124	4 338	0,13	8 568			
1999	63 364	104 596	1 651	3 907	67 841	1 071	4 132	0,20	8 171			
2000	64 269	166 658	2 593	4 129	72 436	1 127	4 350	0,28	9 174			
2001	65 166	240 224	3 686	3 019	68 309	1 048	4 046	0,43	8 621			
2002	66 003	350 476	5 310	3 492	72 520	1 099	4 241	0,61	8 667			
2003	66 795	454 781	6 809	4 565	76 338	1 143	4 411	0,77	8 807			
2004	67 599	559 033	8 270	5 775	83 486	1 235	4 767	0,81	10 165			
2005	68 435	648 932	9 482	7 036	90 500	1 322	5 104	0,83	11 394			
2006	69 295	758 391	10 944	7 597	96 738	1 396	5 388	0,85	12 897			
2007	70 158	843 178	12 018	9 247	101 255	1 443	5 571	0,86	13 895			
2008	71 052	950 534	13 378	10 444	101 922	1 434	5 537	0,89	15 021			
2009	72 039	952 559	13 223	8 561	97 003	1 347	5 197	0,91	14 491			
2010	73 142	1 098 799	15 023	10 003	105 886	1 448	5 588	0,94	16 012			
2011	74 224	1 297 713	17 484	10 428	115 175	1 552	5 989	0,99	17 692			
2012	75 176	1 416 798	18 846	10 459	117 625	1 565	6 039	1,03	18 437			
2013	76 055	1 567 289	20 607	10 822	122 556	1 611	6 220	1,08	19 156			
2014	76 903	1 748 168	22 732	10 395	126 258	1 642	6 337	1,16	19 610			
2015	77 738	1 952 638	25 118	9 257	131 273	1 689	6 518	1,27	19 917			
2016(5)	78 559	2 148 121	27 344	9 243	135 419	1 724	6 653	1,34	20 396			
2017(6)	79 366	2 404 108	30 291	9 529	141 376	1 781	6 875	1,42	21 367			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, OECD

(1) 1998-2015 TÜİK verileridir.

(2) TÜİK tarafından sağlanan sabit fiyat TL cinsinden kişi başına milli gelir 1998 yılı için zimnen hesaplanan döviz kuruna bölünerek seri elde edilmektedir.

(3) OECD tarafından GSYH içi hesaplanan satın alma gücü paritesidir. Tabloda OECD tarafından 9 haneli olarak verilen katsayı 2 haneli olarak gösterilmiştir. Söz konusu katsayılar OECD tarafından geriye dönük olarak her yıl revize edilmektedir. 2016-2017 Kalkınma Bakanlığı tahminidir.

(4) SAGP hesaplamasında OECD'nin 9 haneli katsayı kullanılmış: nedeniyle tabloda verilen SAGP katsayıları kullanılarak SAGP'ye göre fert başına milli gelire net olarak ulaşılmalıdır. 1998-2015 TÜİK verileridir.

(5) Gerçekleşme Tahmini,

(6) Program

2016 yılının ilk yarısında GSYH artış hızı yüzde 3,9 oranında kaydedilmiştir. Bu dönemde katma değer artış hızları, tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde sırasıyla yüzde 0,3, yüzde 4,3 ve yüzde 4,5 olarak gerçekleşmiştir.

2016 yılının ikinci yarısına ilişkin olarak reel sektörde bazı öncü göstergeler ekonomik aktivitede bir miktar yavaşlama olduğuna işaret etmektedir. 2016 yılının ilk yarısında takvim etkisinden arındırılmış sanayi üretimi yüzde 4,2 artarken, Temmuz ve Ağustos aylarında sanayi üretim endeksi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,7 oranında gerilemiştir. Tarım sektöründe üçüncü çeyrekte üretimde gerileme beklenmektedir. Dördüncü çeyrekte sanayi ve hizmetler sektöründe katma değerin ivme kazanmasıyla birlikte 2016 yılında GSYH'nın yüzde 3,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

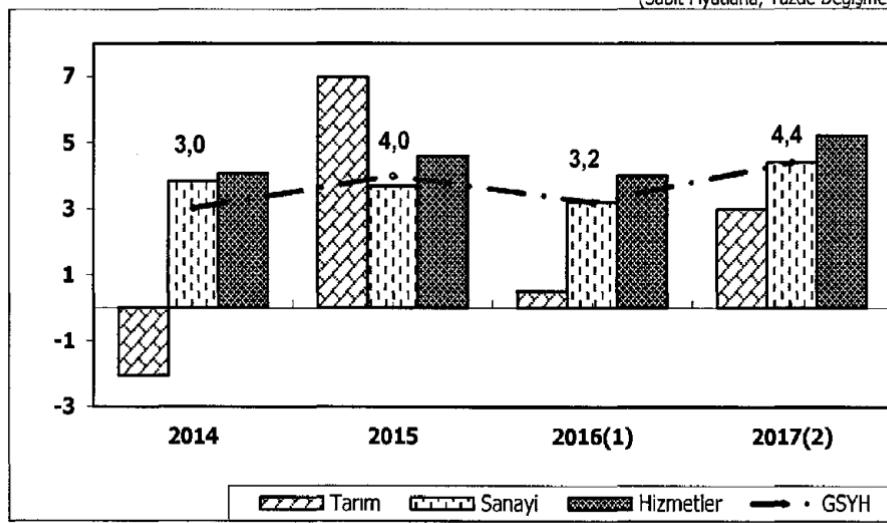
b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında GSYH büyümeye hızı yüzde 4,4 olarak hedeflenmektedir.

2016 yılında yüzde 0,5 oranında artacağı öngörülen tarım sektörü katma değerinin 2017 yılında yüzde 3 oranında artış göstereceği öngörmektedir. Söz konusu yıllarda sanayi sektörü katma değerinin sırasıyla yüzde 3,2 ve yüzde 4,4 oranında artması beklenmektedir. Hizmetler sektörü katma değerinin ise söz konusu yıllarda sırasıyla yüzde 4 ve yüzde 5,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

GRAFİK: 1- Sektörel Büyüme Hızları

(Sabit Fiyatlarla, Yüzde Değişme)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

1.2.1.2. İstihdam

a) Mevcut Durum

2015 yılında istihdam, 2014 yılına göre 688 bin kişi artarak 26.621 kişi olurken, işgücüne katılma oranı 0,8 puan artarak yüzde 51,3 olarak gerçekleşmiştir. Böylece işsizlik oranı yüzde 9,9'dan yüzde 10,3'e yükselmiştir.

TABLO I: 5- Yıllar İtibarıyla Yurt İçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+ Yaş, Bin Kişi)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Çalışma Çağındaki Nüfus	52 904	53 985	54 961	55 982	56 986	57 854
İşgücü	24 594	25 594	26 141	27 046	28 786	29 678
İstihdam	21 858	23 266	23 937	24 601	25 933	26 621
Tarım	5 084	5 412	5 301	5 204	5 470	5 483
Sanayi	4 615	4 842	4 903	5 101	5 316	5 332
Hizmetler (1)	12 159	13 012	13 733	14 296	15 147	15 805
İnşaat	1 434	1 680	1 717	1 768	1 912	1 914
Tarım Dışı İstihdam	16 774	17 854	18 636	19 397	20 463	21 138
İşsiz	2 737	2 328	2 204	2 445	2 853	3 057
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	46,5	47,4	47,6	48,3	50,5	51,3
İstihdam Oranı (Yüzde)	41,3	43,1	43,6	43,9	45,5	46,0
İşsizlik Oranı (Yüzde)	11,1	9,1	8,4	9,0	9,9	10,3
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	13,7	11,3	10,3	10,9	12,0	12,4
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	19,9	16,8	15,8	17,1	17,9	18,5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

(1) İnşaat dahil

2015 yılında bir önceki yıla göre sanayi ve hizmetler sektörleri istihdamında sırasıyla yüzde 0,3 ve yüzde 4,3 oranlarında artış kaydedilirken, tarım sektöründe istihdam yüzde 0,2 oranında artmıştır. 2015 yılında toplam istihdam içerisinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları sırasıyla yüzde 20,6, yüzde 20 ve yüzde 59,4 olmuştur.

TABLO I: 6- İstihdam Edilenlerin İşteki Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

(Yüzde)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ücretli ve Yevmiyeli	60,9	61,7	62,9	64,1	66,0	67,0
Kendi Hesabına Çalışan	20,1	19,4	18,9	18,7	17,3	16,8
İşveren	5,3	5,2	5,0	4,6	4,5	4,4
Ücretsiz Aile İşçisi	13,6	13,7	13,2	12,6	12,2	11,8
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

2010 yılından itibaren toplam istihdam içerisinde ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanların payı artarken, kendi hesabına çalışan, işveren ve ücretsiz aile işçilerinin paylarının azaldığı gözlenmektedir.

TABLO I: 7- Yurt İçi İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler (1)

(15+ Yaş, Bin Kişi)

	2015	2016
Çalışma Çağındaki Nüfus	57 891	58 756
İşgücü	30 311	30 961
İstihdam	27 342	27 636
Tarım	6 018	5 727
Sanayi	5 336	5 254
Hizmetler	15 987	16 656
İnşaat	2 013	2 044
İşsiz	2 970	3 324
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	52,4	52,7
İstihdam Oranı (Yüzde)	47,2	47,0
İşsizlik Oranı (Yüzde)	9,8	10,7
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,0	13,0
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	18,3	19,8

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

(1) Temmuz dönemi itibarıyla.

2016 yılının Temmuz döneminde (Haziran-Temmuz-Ağustos) 2015 yılının aynı dönemine göre, işgücü arzı (sivil işgücü) 650 bin kişi artarken, işgücü talebi (sivil istihdam) 294 bin kişi artmıştır. Buna göre işsiz sayısı aynı dönem itibarıyla 354 bin kişi artmış, işsizlik oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,9 puan artarak yüzde 10,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım dışı işsizlik oranı da bir önceki yılın aynı dönemine göre 1 puan artarak yüzde 13 seviyesinde gerçekleşirken, genç nüfusta işsizlik oranı 1,5 puan artışla yüzde 19,8'e yükselmiştir. Söz konusu dönemde 2015 yılının aynı dönemine göre, istihdam tarımında 291 bin kişi azalırken, tarım dışı sektörlerde 586 bin kişi artış kaydetmiştir. Sanayi sektöründe istihdam 82 bin kişi azalmış, hizmetler (inşaat dahil) sektöründe ise 669 bin kişi artmıştır.

TABLO I: 8- Temel İşgücü Piyasası Göstergeleri

(15+ Yaş, Bin Kişi)

	2016 (1)	2017 (2)
Çalışma Çağı Nüfus	58 741	59 586
İşgücü	30 401	31 134
İstihdam	27 216	27 948
Tarım Dışı İstihdam	21 961	22 755
İşsiz	3 185	3 186
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	51,8	52,3
İstihdam Oranı (Yüzde)	46,3	46,9
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,5	10,2
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,4	12,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

2016 yılında, istihdamın bir önceki yıla göre 595 bin kişi artacağı, işgücüne katılma oranının ise yüzde 51,8 olacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede işsizlik oranının yüzde 10,5 oranında gerçekleşeceği öngörmektedir.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında, öngörülen büyümeye ve yatırım artışlarına bağlı olarak istihdamın bir önceki yıla göre 732 bin kişi artacağı, işsizlik oranının ise yüzde 10,2 oranında gerçekleşeceği öngörmektedir. İşgücüne katılma oranının 2017 yılı sonunda yüzde 52,3 olması hedeflenmektedir.

1.2.1.3. Ekonominin Genel Dengesi

a) Mevcut Durum

2015 yılında yurt içi talep kaynaklı bir büyümeye gerçekleşmiş ve GSYH artış hızı yüzde 4,0 olmuştur. Net ihracatın büyümeye katkısı ise yılın tamamında negatif yüzde 0,3 puan olarak gerçekleşirken, toplam tüketimin ve sabit sermaye yatırımlarının büyümeye katkıları bir önceki yıla göre artarak sırasıyla 3,9 puan ve 0,9 puan olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında özel ve kamu kesimi tüketim harcamalarında kaydedilen reel artış, toplam harcanabilir gelir artışının üzerinde kalmıştır.

2015 yılında sabit fiyatlarla özel tüketim harcamaları yüzde 5,0, kamu tüketim harcamaları ise yüzde 5,6 oranında artarak son 5 yılın büyümeye ortalamalarının üzerinde gerçekleşmiştir. Böylece, GSYH içerisinde cari fiyatlarla özel tüketimin payı bir önceki yıla göre 0,3 puan artarak yüzde 72,3, kamu kesimi tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki payı ise aynı dönemde 0,1 puan artışa yüzde 12,1 olarak kaydedilmiştir.

2015 yılının tamamında, özel kesim makine ve teçhizat yatırımlarındaki yükseliş, kamu kesimi sabit sermaye yatırım harcamalarındaki kaydedilen önemli miktardaki artış eşlik etmiş, böylece toplam sabit sermaye yatırımlarındaki reel artış hızı yüzde 3,9 olmuştur. Sonuç olarak, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payı bir önceki yıla göre değişmezken, kamu kesimi sabit sermaye yatırım harcamalarının payı bir önceki yıla göre 0,3 puan artışla yüzde 4,9 olmuştur. Böylece, aynı dönemde cari fiyatlarla kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payı son beş yıl ortalamasının üzerinde, özel kesim yatırım harcamalarının GSYH içerisindeki payı ise son beş yıl ortalamalarının altında gerçekleşmiştir. 2015 yılında reel mal ve hizmet ihracatı yüzde 0,9 oranında azalırken, reel mal ve hizmet ithalatı yüzde 0,2 oranında artmıştır.

2015 yılının yurt içi talep ağırlıklı büyümeye kompozisyonu nedeniyle toplam yurt içi tasarrufların GSYH'ya oranı 2014 yılına göre 0,9 puan azalarak yüzde 14,3'e gerilemiştir. Bu gelişmede özel tüketimin cari fiyatlarla beklenenden daha hızla artması neticesinde özel tasarrufların GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 2,1 puan düşerek yüzde 10'a gerilemesi etkili olmuştur. Diğer taraftan, GSYH'ya oran olarak yılın tamamında cari fiyatlarla yüzde 2,3 seviyesine ulaşan stok kullanımı, özellikle yılın son çeyreğindeki seviyesi ile toplam yatırımların GSYH'ya oranının gerilemesine ve kaynak-harcamalar denkliğinin bir sonucu olarak özel tüketimin GSYH'ya oranının beklenenden daha fazla artmasına ve böylece tasarrufların bir önceki Programın tahmin seviyesinin altında kalmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, kamu harcanabilir gelirinde (GSYH'ya oran) kaydedilen önemli artışa rağmen kamu tüketiminin nispi olarak bir önceki yılda seviyesini koruması nedeniyle kamu tasarrufu bir önceki yıla göre 1,3 puan artarak yüzde 4,4'e ulaşmıştır.

2016 yılının ilk yarısında yüzde 3,9 oranında gerçekleşen büyümeye oranına en önemli katkıyı tüketim harcamaları yapmıştır. Yılın ilk yarısında, toplam tüketim harcamaları ikinci çeyrekteki nispi gerilemeye rağmen, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,2 oranında artarak büyümeye 5,6 puan katkı yapmıştır. Bu gelişmede özellikle özel tüketim harcamalarında ulaşırma, sağlık ve çeşitli mal ve hizmetler alt tüketim kalemleri ile kamu

kesimi nihai tüketim harcamalarındaki mal ve hizmet alımları kalemlerinde reel olarak kaydedilen önemli artışlar etkili olmuştur.

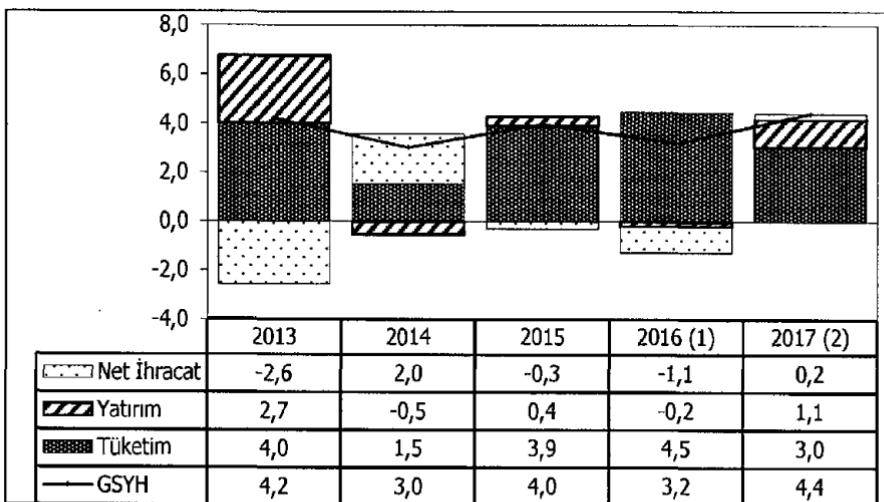
Bu dönemde, özel kesim sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 1,2 oranında azalış gösterirken, kamu kesimi sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 4,5 oranında artmıştır. Yılın ilk yarısında özel kesim yatırım harcamalarında kaydedilen düşüş makine-teçhizat yatırımları kaynaklı olmuş, özel kesim inşaat yatırımlarında yüzde 6,9 oranındaki reel artış bu düşüse engel olamamıştır. Yılın ilk yarısında, bu gelişmeler sonucunda toplam nihai yurt içi talep yüzde 5,4 oranında reel artış kaydetmiştir.

2016 yılının ilk yarısında dış talep üzerindeki geopolitik gelişmeler kaynaklı olumsuzluklara rağmen mal ve hizmet ihracatı reel olarak yüzde 1,2 oranında artış gösterirken, artan nihai yurt içi talebin ithalat talebini artırması neticesinde mal ve hizmet ithalatı yüzde 7,5 oranında artmıştır. Sonuç olarak, net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı 2016 yılının ilk yarısında negatif 1,8 puan olmuştur.

2016 yılının tamamında mevcut büyümeye kompozisyonunun korunarak yurt içi talep kaynaklı bir ekonomik büyümeye yapısının gerçekleşmesi ve net mal ve hizmet ihracatının büyümeye negatif 1,1 puan katkı vermesi öngörlülmektedir.

2016 yılında sabit fiyatlarla özel tüketim harcamalarının yüzde 5, kamu tüketim harcamalarının ise yüzde 11,8 oranında artması, böylece toplam tüketim harcamalarının yılın tamamında yüzde 5,8 oranında artması beklenmektedir. Aynı dönemde, kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 3,5 oranında artması, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 0,8 oranında azalması beklenmektedir. Buna göre, toplam sabit sermaye yatırımlarında 2016 yılında yüzde 0,1 oranında artış öngörlülmektedir. 2016 yılında büyümeye özel kesim nihai talep unsurlarının toplamda yüzde 3,3 puan, kamu kesimi nihai talep unsurlarının ise yüzde 1,2 puan katkı yapması beklenmektedir. Bu bekentiler doğrultusunda, GSYH'nın 2016 yılında reel olarak yüzde 3,2 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir.

GRAFİK: 2- GSYH Büyüməsinə Katkılar

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO I: 9- Ekonominin Genel Dengesi

	2015	2016 (1)	2017 (2)	2015	2016 (1)	2017 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)	(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)	(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)	(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)	(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)
Toplam Tüketim	1 649 797	1 839 316	2 031 612	84,5	85,6	84,5
Kamu	237 107	285 741	306 444	12,1	13,3	12,7
Özel	1 412 690	1 553 574	1 725 168	72,3	72,3	71,8
Toplam Yatırım	359 074	382 361	453 114	18,4	17,8	18,8
Kamu	97 418	105 424	122 071	5,0	4,9	5,1
Özel	261 656	276 937	331 044	13,4	12,9	13,8
Sabit Sermaye Yatırımı	404 107	440 749	497 133	20,7	20,5	20,7
Kamu	95 271	104 499	122 304	4,9	4,9	5,1
Özel	308 835	336 249	374 829	15,8	15,7	15,6
Stok Değişmesi	-45 033	-58 388	-44 019	-2,3	-2,7	-1,8
Kamu	2 146	925	-234	0,1	0,0	0,0
Özel	-47 179	-59 313	-43 785	-2,4	-2,8	-1,8
Toplam Yurt İçi Talep (Toplam Kaynaklar)	2 008 871	2 221 676	2 484 726	102,9	103,4	103,4
Net Mal ve Hizmet İhracatı	-56 232	-73 555	-80 618	-2,9	-3,4	-3,4
Mal ve Hizmet İhracatı	545 978	565 156	663 852	28,0	26,3	27,6
Mal ve Hizmet İthalatı	602 210	638 711	744 470	30,8	29,7	31,0
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYH)	1 952 638	2 148 121	2 404 108	100,0	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri	-26 431	-24 688	-28 201	-1,4	-1,1	-1,2
Net Dış Ålem Cari Transferleri	3 582	4 846	6 173	0,2	0,2	0,3
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	1 929 789	2 128 279	2 382 080	98,8	99,1	99,1
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	322 421	343 747	371 093	16,5	16,0	15,4
Kamu Tüketimi	237 107	285 741	306 444	12,1	13,3	12,7
Kamu Tasarrufu	85 314	58 006	64 649	4,4	2,7	2,7
Kamu Yatırımı	97 418	105 424	122 071	5,0	4,9	5,1
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-12 104	-47 418	-57 421	-0,6	-2,2	-2,4
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	1 607 368	1 784 532	2 010 987	82,3	83,1	83,6
Özel Tüketimi	1 412 690	1 553 574	1 725 168	72,3	72,3	71,8
Özel Tasarruf	194 679	230 958	285 818	10,0	10,8	11,9
Özel Yatırım	261 656	276 937	331 044	13,4	12,9	13,8
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-66 978	-45 979	-45 225	-3,4	-2,1	-1,9
Bilgi İçin:						
Toplam Yurt İçi Tasarruflar	279 993	288 964	350 468	14,3	13,5	14,6

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Toplam tasarruf-yatırım farkı ile cari açık arasındaki fark, milli gelir hesaplamalarında ihracat ve ithalat ağırlıklı döviz kuru kullanılmışından kaynaklanmaktadır.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO I: 10- Ekonominin Genel Dengesi

	2015	2016 (2)	2017 (3)	2015	2016 (2)	2017 (3)
	(1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyon TL)			(Yüzde Değişme)		
Toplam Tüketim	101 869	107 730	111 838	5,1	5,8	3,8
Kamu	10 897	12 187	12 234	5,6	11,8	0,4
Özel	90 971	95 542	99 604	5,0	5,0	4,3
Toplam Yatırım	31 023	30 748	32 298	1,5	-0,9	5,0
Kamu	7 112	7 284	7 868	15,6	2,4	8,0
Özel	23 911	23 463	24 431	-2,0	-1,9	4,1
Sabit Sermaye Yatırımı	31 786	31 829	33 457	3,9	0,1	5,1
Kamu	6 990	7 234	7 879	9,4	3,5	8,9
Özel	24 795	24 595	25 577	2,4	-0,8	4,0
Stok Değişmesi (1)	-763	-1 081	-1 158	-0,6	-0,2	-0,1
Kamu	122	51	-12	0,3	-0,1	0,0
Özel	-885	-1 132	-1 147	-0,8	-0,2	0,0
Toplam Yurt İçi Talep (Toplam Kaynaklar)	132 891	138 478	144 137	4,2	4,2	4,1
Net Mal ve Hizmet İhracatı (1)	-1 619	-3 004	-2 703	-0,3	-1,1	0,2
Mal ve Hizmet İhracatı	34 006	33 854	35 817	-0,9	-0,4	5,8
Mal ve Hizmet İthalatı	35 625	36 858	38 520	0,2	3,5	4,5
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYH)	131 273	135 473	141 434	4,0	3,2	4,4
Net Faktör Gelirleri	-1 684	-1 510	-1 557	24,8	-10,3	3,1
Net Dış Alem Cari Transferleri	212	280	319	9,0	32,0	14,2
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	129 800	134 243	140 197	3,8	3,4	4,4
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	21 687	21 682	21 841	14,1	0,0	0,7
Kamu Tüketimi	10 897	12 187	12 234	5,6	11,8	0,4
Kamu Tasarrufu	10 789	9 495	9 606	24,1	-12,0	1,2
Kamu Yatırımı	7 112	7 284	7 868	15,6	2,4	8,0
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	3 677	2 210	1 739			
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	108 114	112 561	118 356	1,9	4,1	5,1
Özel Tüketim	90 971	95 542	99 604	5,0	5,0	4,3
Özel Tasarruf	17 143	17 019	18 752	-11,9	-0,7	10,2
Özel Yatırım	23 911	23 463	24 431	-2,0	-1,9	4,1
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-6 768	-6 445	-5 679			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı.

(1) Yüzde değişmeleri GSYH büyümeye katkıları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

Cari fiyatlarla özel harcanabilir gelirin GSYH'ya oranının 2016 yılında bir önceki yıla göre 0,8 puan artarak yüzde 83,1'e yükselmesi öngörlülmektedir. 2016 yılında toplam yurt içi tasarruf oranının ise, bir önceki yıla göre 0,8 puan azalarak yüzde 13,5 olacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede temel neden, 2015 yılına göre özel tasarruflardaki 0,8 puan artış rağmen kamu tasarrufunun 1,7 puan azalacağının tahmin edilmesidir. Diğer taraftan, bir önceki yıla göre, GSYH'ya oran olarak kamu harcanabilir gelirindeki 0,5 puan gerileme ile kamu tüketimindeki 1,2 puan artışıın kamu tasarruflarında 1,7 puan gerilemeye yol açması beklenmektedir.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında yüzde 4,4 olması hedeflenen GSYH büyümesinin önemli ölçüde yurt içi talep kaynaklı olması beklenmektedir.

2017 yılında özel kesim tüketim harcamalarında yüzde 4,3, kamu kesimi tüketim harcamalarında ise yüzde 0,4 oranında artış olacağı öngörlülmüştür. 2017 yılında, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının yüzde 4 oranında, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 8,9 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2017 yılı GSYH büyümesine; özel tüketimin 3 puan, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ise 0,7 puan katkı yapması beklenmektedir. Bu dönemde kamu tüketiminin büyümeye bir katkı vermesi beklenmezken, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının büyümeye 0,5 puan katkı yapması beklenmektedir. Aynı dönemde, GSYH büyümesine stok değişiminin katkısının negatif 0,1 puan olacağı, net mal ve hizmet ihracatının ise büyümeye katkısının ise yeniden pozitif 0,2 puan olacağı tahmin edilmektedir.

Kamu harcanabilir gelirinin GSYH'ya oranının 2017 yılında bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak yüzde 15,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2017 yılında kamu tasarruflarının GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre değişmeyerek yüzde 2,7 olması, kamu yatırımlarının GSYH içindeki payının ise bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak yüzde 5,1 ile 2001 krizi sonrası dönemin en yüksek seviyesine ulaşması beklenmektedir. Buna göre, kamu tasarruf yatırım farkının GSYH'ya oranının negatif yüzde 2,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Özel tasarrufların GSYH'ya oranının 2017 yılında bir önceki yıla göre 1,1 puan artarak yüzde 11,9'a, özel yatırımların da 0,9 puan artarak yüzde 13,8'e yükselmesi hedeflenmektedir. Bunun sorucunda özel kesim tasarruf yatırım farkının GSYH'ya oranının negatif yüzde 1,9 oranında gerçekleşeceği öngörlülmektedir.

Uygulamaya konulacak olan zorunlu bireysel emeklilik uygulamasının olumlu yansımaları, yurtıcı tasarrufların artırılmasına yönelik öncelikli dönüşüm programında öngörülen tedbirlerin hayatı geçirilmesi, israfi azaltmaya ve tasarruf bilincinin yerleştirilmesine yönelik politikaların uygulanması ve özel tüketim artışının harcanabilir gelir artışıyla uyumlu bir patika izleyeceği beklenisiyle özel tasarruf oranlarında artış olacağı öngörlülmektedir.

Toplam tasarrufların GSYH'ya oranının bu gelişmeler neticesinde bir önceki yıla göre 1,1 puan artarak yüzde 14,6, toplam tasarruf-yatırım açığının GSYH'ya oranının ise yüzde 4,3 olması beklenmektedir.

1.2.2. YATIRIMLAR

1.2.2.1. Yatırımların Sektörel Dağılımı

a) Mevcut Durum

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2016 yılında reel olarak yüzde 3,5 oranında artması beklenmektedir. Bu dönemde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 55,2'sinin merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 32,2'sinin mahalli idareler, yüzde 10,3'ünün işletmeci KİT'ler, yüzde 0,2'sinin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 2,2'sinin döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir. Artan kaynaklar ve 6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediye sisteminde yapılan düzenlemelerin ortaya çıkardığı ihtiyaç sonucu mahalli idarelerin yatırımlarının kamu yatırımları içerisindeki payının 2016 yılında ulaşması öngörülen seviye 2008 yılı sonrası ulaşılan en yüksek seviye olarak dikkat çekmektedir.

2016 yılında cari fiyatlarla kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde diğer hizmetler, tarım ve imalat sektörlerine yapılacak yatırımların ağırlığının bir önceki yıla göre artması beklenmektedir.

2016 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 0,8 oranında gerilemesi öngörmüştür. Bu dönemde, cari fiyatlarla özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde imalat sanayi, ulaştırma ve konut yatırımlarının görelî ağırlıklarını artırmaları, turizm sektörü yatırımlarının ise azalması beklenmektedir.

TABLO I: 11- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	2015			2016 (2)			2017 (3)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tam	9,0	2,0	3,7	9,2	1,8	3,6	9,8	1,8	3,8
Madencilik	1,7	3,3	2,9	1,1	3,0	2,5	1,5	2,9	2,6
İmalat	0,7	38,5	29,6	0,8	38,9	29,9	0,9	38,6	29,3
Enerji	4,6	2,8	3,2	4,1	2,6	2,9	4,5	2,5	3,0
Ulaştırma	38,5	17,4	22,3	37,7	18,1	22,8	35,1	18,7	22,7
Turizm	0,8	6,0	4,7	0,7	3,9	3,2	0,7	3,4	2,8
Konut	0,8	17,0	13,2	0,8	18,6	14,3	1,7	18,9	14,7
Eğitim	13,0	3,7	5,9	12,5	3,6	5,7	12,9	3,6	5,9
Sağlık	5,8	4,9	5,1	5,7	4,7	4,9	6,7	4,6	5,1
Diğer Hizmetler	25,0	4,5	9,4	27,5	4,9	10,2	26,3	4,9	10,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

TABLO I: 12- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2015)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (1)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay	
Tarım	6 790	120	2	0	236	7 147	11,1	842	7 989	8,9	
Madencilik	189	1 405	0	0	0	1 595	2,5	1	1 596	1,8	
İmalat	121	450	31	0	6	609	0,9	22	631	0,7	
Enerji	1 811	2 227	3	0	0	4 041	6,3	27	4 068	4,5	
Ulaştırma	20 519	4 516	1	0	66	25 102	38,9	9 584	34 686	38,6	
Turizm	532	0	13	0	5	550	0,9	146	696	0,8	
Konut	254	3	0	0	0	257	0,4	438	695	0,8	
Eğitim	10 372	0	0	0	131	10 503	16,3	824	11 327	12,6	
Sağlık	3 271	0	0	0	1 621	4 892	7,6	291	5 183	5,8	
Diğer Hizmetler	9 479	13	0	1	349	9 842	15,2	13 062	22 904	25,5	
Toplam	53 338	8 735	49	1	2 414	64 536	100,0		25 239	89 775	100,0
Yüzde Dağılım	82,6	13,5	0,1	0,0	3,7	100,0					
Yüzde Dağılım	59,4	9,7	0,1	0,0	2,7	71,9			28,1	100	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Yatırım İşçiliği Hariç

TABLO I: 13- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2016) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	7 452	174	2	0	232	7 860	11,8	1 061	8 921	9,0
Madencilik	193	922	0	0	0	1 116	1,7	1	1 117	1,1
İmalat	99	609	41	0	2	751	1,1	22	773	0,8
Enerji	1 539	2 304	110	0	0	3 952	5,9	35	3 988	4,0
Ulaştırma	16 988	6 102	2	0	106	23 196	34,7	14 127	37 323	37,8
Turizm	457	0	6	0	6	469	0,7	184	653	0,7
Konut	239	4	0	0	0	242	0,4	442	684	0,7
Eğitim	10 835	0	0	0	132	10 967	16,4	934	11 901	12,1
Sağlık	3 969	0	0	0	1 323	5 291	7,9	323	5 614	5,7
Diğer Hizmetler	12 657	15	0	0	348	13 020	19,5	14 674	27 695	28,1
Toplam	54 426	10 130	161	0	2 148	66 865	100,0	31 804	98 668	100,0
Yüzde Dağılım	81,4	15,1	0,2	0,0	3,2	100,0				
Yüzde Dağılım	55,2	10,3	0,2	0,0	2,2	67,8		32,2	100,0	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Yatırım İşçiliği Hariç

TABLO I: 14- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2017) (1)

(Cari Fiyatlarında, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	9 656	206	3	0	314	10 179	12,7	1 196	11 375	9,8
Madencilik	465	1 372	0	0	0	1 837	2,3	1	1 838	1,6
İmalat	102	810	84	0	2	997	1,2	20	1 017	0,9
Enerji	1 811	3 102	190	0	0	5 102	6,3	47	5 150	4,4
Ulaştırma	15 974	7 816	4	0	132	23 925	29,8	16 828	40 752	35,1
Turizm	479	0	0	0	15	494	0,6	208	702	0,6
Konut	604	1	0	0	0	605	0,8	1 330	1 935	1,7
Eğitim	13 321	0	0	0	148	13 469	16,8	1 053	14 522	12,5
Sağlık	7 120	0	0	0	311	7 431	9,2	364	7 795	6,7
Dilğer Hizmetler	15 852	21	0	0	481	16 354	20,3	14 800	31 154	26,8
Toplam	65 382	13 328	280	0	1 403	80 393	100,0	35 848	116 241	100,0
Yüzde Dağılım	81,3	16,6	0,3	0,0	1,7	100,0				
Yüzde Dağılım	56,2	11,5	0,2	0,0	1,2	69,2			30,8	100,0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Program

(2) Yatırım İşçiliği Harlıç

TABLO I: 15- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2015			2016 (2)			2017 (3)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	8 594	6 220	14 814	9 562	6 141	15 703	12 042	6 780	18 823
Madencilik	1 623	10 077	11 701	1 146	9 940	11 086	1 868	10 975	12 844
İmalat	658	118 820	119 478	802	130 771	131 573	1 048	144 672	145 720
Enerji	4 343	8 697	13 040	4 279	8 650	12 929	5 453	9 365	14 818
Ulaştırma	36 652	53 632	90 285	39 410	60 997	100 407	42 922	69 966	112 888
Turizm	806	18 377	19 183	770	13 282	14 051	823	12 928	13 751
Konut	805	52 418	53 222	801	62 375	63 175	2 057	71 012	73 068
Eğitim	12 426	11 550	23 976	13 067	12 120	25 187	15 735	13 642	29 377
Sağlık	5 525	15 018	20 543	5 977	15 637	21 614	8 172	17 098	25 271
Diğer Hizmetler	23 839	14 027	37 865	28 686	16 338	45 024	32 185	18 390	50 575
TOPLAM	95 271	308 835	404 107	104 499	336 249	440 749	122 304	374 829	497 133

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dâhildir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

b) 2017 Yılı Hedefleri

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2017 yılında reel olarak yüzde 8,9 oranında artacağı öngörlülmektedir. Bu dönemde, cari fiyatlarla kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 56,2'sinin merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 30,8'ının mahalli idareler, yüzde 11,5'inin işletmeci KİT'ler, yüzde 0,2'sinin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 1,2'sinin döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir. 2017 yılında cari fiyatlarla kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının tarım, ulaşırma, eğitim ve diğer hizmetler alt sektörlerinde yoğunlaşması beklenmektedir.

2017 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 4,0 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir. 2017 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının imalat sanayii, ulaşırma, konut ve diğer hizmetler alt sektörlerinde yoğunlaşması beklenmektedir.

1.2.2.2. Kamu Yatırım Uygulamaları

a) Mevcut Durum

Ülkemizde yaşam kalitesinin yükseltilmesi, rekabet gücümüzün artırılması ve sürdürülebilir büyümeyenin sağlanması amacıyla gerekli sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi, çevrenin korunması, AB kriterlerine uyumun sağlanması, gelişmiş ülkelerle ülkemiz arasındaki gelişmişlik farkları ile ülkemizdeki bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması için önemli miktarlarda kamu yatırımı ihtiyacı bulunmaktadır.

2007-2016 döneminde genel devlet kapsamındaki kamu sabit sermaye yatırımlarının (KSSY) GSYH içindeki payının ortalamaları dikkate alındığında, ülkemizde, 2007-2016 döneminde, 2013 ve 2016 yılları hariç, Avro Bölgesi dışındaki 9 AB üyesi ülke ortalamasından, bazı yıllarda ise 28 AB üyesi ülke ortalamasından ve ABD'den daha az oranda KSSY gerçekleştirildiği görülmektedir. Söz konusu ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, yüzölçümleri, nüfusları ve mevcut altyapıları dikkate alındığında, ülkemizde daha fazla kamu yatırımı yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

2016 yılı kamu yatırım uygulamalarında; sektörel, bölgesel ve proje bazındaki öncelikler dikkate alınarak ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirecek yatırımlara ağırlık verilmiştir.

2016 yılında, mahalli idare yatırımları ve yatırım işçilik giderleri hariç olmak üzere; toplam tutarı 543,3 milyar TL, 2015 yılı sonu kümülatif harcaması 239,4 milyar TL ve 2016 yılı başlangıç ödeneği 64,9 milyar TL olan 3.008 kamu yatırım projesi yürütülmektedir.

2016 Yılı Yatırım Programında yer alan 3.008 projenin 17,5 milyar TL tutarındaki 793 adedi yıl içinde başlanıp bitirilmesi programlanan yıllık projelerden oluşmaktadır. Ayrıca 2016 yılında toplam proje tutarı 15,3 milyar TL, 2016 yılı ödeneği 1,8 milyar TL olan 276 yeni çok yıllık proje yatırım programına dahil edilmiştir.

2016 Yılı Yatırım Programında 3.008 projeye yapılan 64,9 milyar TL tutarındaki tahsis içinde yüzde 30,6 oranındaki payla ulaşırma-haberleşme sektörü ilk sırayı almış, bunu yüzde 18,0 oranı ile eğitim, yüzde 12,2'yle tanım, yüzde 8,2'yle sağlık ve yüzde 7,5 payla enerji sektörleri izlemiştir. 2016 yılı kamu yatırım tahsisleri içinde madencilik, imalat, turizm ve konut sektörlerinin toplam payı yüzde 5,2 olurken, diğer kamu hizmetlerinin payı yüzde 18,3 olmuştur.

TABLO I: 16- Genel Devlet Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı

(Yüzde)

Ülkeler	2007-2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avro Bölgesi Ortalaması	3,9	3,4	3,2	3,3	3,5	3,1
Belçika	2,2	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3
Almanya	2,1	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2
Estonya	5,6	6,2	5,5	5,0	5,3	5,2
İrlanda	3,8	2,0	1,8	2,1	1,8	1,8
Yunanistan	4,5	2,5	3,4	3,7	3,8	3,9
İspanya	4,5	2,5	2,2	2,1	2,5	2,3
Fransa	4,0	4,1	4,0	3,7	3,4	3,4
İtalya	3,0	2,6	2,4	2,3	2,3	2,3
Letonya	5,1	4,8	4,4	4,4	4,4	3,7
Litvanya	5,0	4,0	3,7	3,5	3,6	3,5
Lüksemburg	4,2	4,1	3,5	3,5	3,8	4,2
Malta	2,7	3,1	2,9	3,7	4,6	2,9
Hollanda	4,1	3,7	3,6	3,5	3,5	3,3
Avusturya	3,1	2,9	3,0	3,0	3,0	3,0
Portekiz	4,0	2,5	2,2	2,0	2,2	1,9
Slovenya	4,7	4,1	4,4	5,1	5,1	3,3
Slovakya	3,5	3,3	3,2	3,8	6,2	3,2
Finlandiya	3,7	4,0	4,2	4,1	4,0	4,1
Avro Bölgesi Dışı AB Ort.	4,5	3,9	3,9	4,3	4,6	4,0
Bulgaristan	4,8	3,4	4,1	5,2	6,2	5,0
Cek Cumhuriyeti	4,9	4,2	3,7	4,2	5,2	3,8
Danimarka	3,2	3,8	3,7	3,9	3,8	3,6
Hırvatistan	5,0	3,5	3,7	3,7	2,8	3,1
Macaristan	3,6	3,7	4,4	5,5	6,7	5,5
Polonya	5,2	4,7	4,1	4,5	4,4	4,3
Romanya	6,0	4,8	4,5	4,3	5,1	3,8
İsveç	4,4	4,6	4,5	4,5	4,3	4,4
Birleşik Krallık	3,1	2,8	2,6	2,7	2,7	2,6
AB Ortalaması	4,1	3,5	3,4	3,6	3,8	3,4
ABD	4,0	3,6	3,3	3,2	3,4	3,4
Japonya	3,2	3,1	3,5	3,5	3,4	3,3
Türkiye	3,3	3,5	4,2	3,8	4,1	4,1

Kaynak: Avrupa Komisyonu Ekonomik Tahminler Raporu, İlkbahar 2016; Kalkınma Bakanlığı

TABLO I: 17- Türkiye'de Kamu Yatırımları (2005-2016) (1)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Proje Sayısı (Adet)	2 627	2 525	2 710	2 759	2 332	2 425	2 534	2 622	2 737	2 753	2 915	3 008
Toplam Proje Tutarı (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	206,7	200,4	209,3	219	245,8	273,4	303,7	362,0	399,5	438,5	477,3	543,3
Cari Yıl Öncesi Kümülatif Harcama (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	84,0	86,5	93,5	102,4	110,9	118,4	140,6	162,9	183,6	182,9	211,2	239,4
Toplam Program Ödenek (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	16,2	17,5	17,1	17,1	21,5	27,8	31,3	38,2	45,6	47,5	53,5	64,9
Yatırım Programına Alınan Çok Yıllık Yeni Proje Sayısı (Adet)	137	155	161	180	279	241	196	212	265	237	235	276
Toplam Program Ödenek / Toplam Proje Tutarı (Yüzde)	7,8	8,7	8,2	7,8	8,7	10,1	10,3	10,5	11,4	10,8	11,2	12,0
Yatırım Stokunun Ortalama Tamamlanma Süresi (Yıl) (2)	6,6	5,5	5,8	5,8	5,3	4,6	4,2	4,2	3,7	4,4	4,0	3,7

(1) Mahalli idare yatırımları, kamulaştırma harcamaları ve yatırım programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.

(2) Mevcut stokun, ilgili yıldaki program ödenek seviyesiyle tamamlanması için gereken ilave süreyi göstermektedir.

2016 Yılı Yatırım Programına göre, mevcut proje stokunun tamamlanabilmesi için 2017 ve sonrasında gereken ilave harcama tutarı 238,9 milyar TL'dir. Bu durumda, 2016 yılı ödeneklerinin tamamının harcanacağı, kamu yatırımları için sonraki yıllarda da 2016 yılı düzeyinde ödenek ayrılacağı ve Programa yeni proje alınmayacağı varsayımyla, mevcut stokun tamamen bitirilebilmesi için 2016 yılı sonrasında 3,7 yıllık bir süre gerekmektedir.

2016 yılında tahsis edilen 64,9 milyar TL yatırım ödeneğinin yüzde 77,9'una karşılık gelen 50,6 milyar TL tutarındaki merkezi yönetim bütçesi yatırımlarından en büyük payı yüzde 26,1'e ulaşım-haberleşme sektörü almış, bu sektörü yüzde 22,9'a eğitim sektörü, yüzde 14,6'ya tarım sektörü takip etmiştir. Genel idare, güvenlik, adalet, içme suyu, çevre, teknolojik araştırma gibi alt sektörlerin yer aldığı diğer kamu hizmetleri sektörünün payı ise yüzde 22,7'dir.

3.008 proje için tahsis edilen 64,9 milyar TL tutarındaki ödeneğin yüzde 5,3'ü olan 3,7 milyar TL'nin dış proje kredisile karşılanması öngörlülmüştür. 2016 Yılı Yatırım Programında yer alan, kısmen veya tamamen dış proje kredisile karşılanması öngörülen 36 projenin toplam tutarı ise 63,5 milyar TL'dir.

Ülkemizde, rasyonelleştirme çalışmalarıyla son yıllarda sağlanan iyileştirmelere rağmen, sistematik proje döngüsü yaklaşımında ve kamu kuruluşlarının proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca, ülkemizin birçok alanda yeni yatırım ihtiyacının yanı sıra, mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılmasına ve korunmasına yönelik idame-yenileme, bakım-onarım, rehabilitasyon ve modernizasyon ihtiyacı bulunmaktadır.

b) 2017 Yılı Hedefleri

Program dönemi sonunda kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payının yüzde 5,1, sermaye giderlerinin Merkezi Yönetim Bütçesi içerisindeki payının ise yüzde 10,3 olması hedeflenmektedir.

1.2.2.3. Kamu Özel İşbirliği Uygulamaları

a) Mevcut Durum

Ülkemizde, Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-İşlet (Yİ), Yap-Kirala-Devret (YKD) ve İşletme Hakkı Devri (İHD) olmak üzere 4 temel Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) modeli uygulanmaktadır. Bu modellerle yapılabilecek projelerin sektörel kapsamı oldukça geniş olup, hâlihazırda karayolu, havaalanı, liman, yat limanı ve turizm tesisi, gümrük tesisi ve gümrük kapısı, kentsel altyapı, sağlık tesisi ve enerji tesisi projeleri yürütmektedir.

1986 dan başlamak üzere, 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla 211 KÖİ projesi için uygulama sözleşmesi imzalanmıştır. 81 projeye ilk sırada yer alan enerji sektörünü, karayolu (38), liman (22), havaalanı (18), sağlık (18) ve yat limanı (16) projeleri takip etmektedir. Mevcut durumda, 172 proje işletmeye alınmış olup, 39 projenin yürütülmesine devam edilmektedir. İHD modeli ile yürütülenler hariç olmak üzere, uygulama sözleşmesi imzalanan projelerin toplam yatırım bütçüsü 2016 yılı fiyatlarıyla 52,2 milyar dolara ulaşmaktadır.

Uygulanan model ve sektörlerde göre farklı kanunlarla düzenlenen parçalı yapıdaki mevcut KÖİ mevzuatını tek bir çerçeve kanun altında toplamak amacıyla, KÖİ Çerçeve Kanun Taslağı hazırlanmıştır.

KÖİ projelerinin, uzun yıllara yayılan yüksek tutarlıda mali yük oluşturma potansiyeli dikkate alınarak proje süreçlerinin stratejik bir yaklaşımla ele alınması kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması kapsamında önemini korumaktadır.

b) 2017 Yılı Hedefleri

KÖİ mevzuatında önemli düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, mevzuatın çerçeveye bir yasaya bütüncül bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı devam etmektedir. Nitelikli etütler ve projelerin bütçeye olan yüklerini analiz eden çalışmalar dayalı olarak KÖİ'nin geleneksel yöntemlere göre daha avantajlı olmasına ve muhtemel yük ile sorumlulukların kamu ve özel kesim arasında dengeli bir şekilde dağılmasına dikkat edilecektir. Bu amaçla, gerek yatırımcı kuruluşlarda gerekse diğer ilgili kuruluşlarda kapasite geliştirilmesine ve mevcut sistemin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar önem verilecektir.

1.2.3. ÖDEMELER DENGESİ

1.2.3.1. Cari İşlemler Hesabı

a) Mevcut Durum

2015 yılında ihracat, çevre ülkelerdeki siyasi gerginlıkların devam etmesi ve ticaret ortaklarındaki belirsizliklerin artmasına bağlı olarak bir önceki yıla göre yüzde 8,7 oranında azalış kaydetmiş ve 143,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Küresel emtia fiyatlarının aşağı yönlü seyrini devam ettirmesi ve yurtçi talep ve üretimin genelde yavaş seyretmesi nedeniyle ithalat bir önceki yıla göre yüzde 14,4 oranında azalış kaydetmiş ve 207,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler açığının azalış eğilimini sürdürdüğü ve 32,2 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleştiği 2015 yılında dış finansman ihtiyacı görece azalmıştır. Söz konusu yılda cari açığın GSYH'ya oranı yüzde 4,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Başta enerji fiyatları olmak üzere küresel emtia fiyatlarının aşağı yönlü seyr izlemesi ve dış kırılganlıkların azaltılmasına yönelik para ve maliye politikalarına bağlı olarak 2016 yılı Ağustos ayında yıllıklandırılmış cari açık 31 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO I: 18- Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticareti Etkileyen Faktörler

(Yüzde Değişim)

	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
İhracat (fob, Milyar ABD Doları)	157,6	143,8	143,1	153,3
İthalat (cif, Milyar ABD Doları)	242,2	207,2	198,0	214,0
İhracat	3,8	-8,7	-0,5	7,1
İthalat	-3,8	-14,4	-4,5	8,1
İhracat Fiyatları	-1,4	-9,6	-4,9	3,0
İthalat Fiyatları	-2,9	-15,6	-6,3	4,0
Reel İhracat	5,3	1,0	4,5	4,1
Reel İthalat	-0,9	1,3	1,7	4,1
Mamul Fiyatları	-1,0	-2,9	-2,1	1,4
Yakıt Dışı Başlıca Emtia Fiyatları	-4,0	-17,5	-2,7	0,9
Ham Petrol Brent Varil Fiyatı (ABD Doları)	97,5	52,5	43,3	50,7
GSYH Büyüme Hızı	2,9	4,0	3,2	4,4
Sanayi Büyümesi	3,8	3,7	3,2	4,4
Yurt içi Nihai Talep Büyümesi	1,1	4,8	4,4	4,1
Dünya Büyüme Hızı	3,4	3,2	3,1	3,4
Dünya Mal ve Hizmet Ticareti	3,8	2,6	2,3	3,8
Avro Bölgesi Büyüme Hızı	1,1	2,0	1,7	1,5

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, IMF Dünya Ekonomik Görünümü, Ekim 2016

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

Diş Ticaret Dengesi

Ödemeler dengesinde gösterildiği şekliyle dış ticaret açığı 2015 yılında 48,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı, 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,2 oranında azalarak 27,6 milyar ABD doları seviyesine gerilemiştir. 2015 yılı Ağustos ayında yüzde 69 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2016 yılı Ağustos ayında yüzde 71,7 seviyesine yükselmiştir. Ticaret ortaklarında beklenen büyümeyenin gerçekleşmemesine rağmen üretimde yurtıcı ikamenin teşvik edilmesi ve küresel fiyatların azalma eğilimine devam etmesi nedeniyle dış ticaret karşılama oranında iyileşme kaydedilmiştir. 2016 yılında dış ticaret açığının, 54,9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

İhracat

2015 yılında toplam ihracat 143,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,4 oranında azalan ihracat 93,3 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 yılı ilk sekiz ayında gözlenen kısmi gerilemede Rusya ile yaşanan olumsuzluklar, ticaret ortaklarında uygulanan politikaların real ekonomide ivmelenme oluşturmaması ve yakın coğrafi bölgede yaşanan siyasi olumsuzlukların devam etmesi etkili olmuştur.

TABLO I: 19- Ülke ve Fasılara Göre İhracat

(Milyar ABD Doları)

	Yıllık		Ocak – Ağustos	
	2014	2015	2015	2016
TOPLAM İHRACAT	157,6	143,8	95,6	93,3
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB-28)	68,5	64,0	41,3	45,1
Diğer	89,1	79,8	54,3	48,2
Seçilmiş Ülke Grupları				
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	19,7	14,6	9,5	8,3
Ekonomin İşbirliği Teşkilatı	11,7	9,6	6,5	6,4
Bağımsız Devletler Topluluğu	15,6	10,6	7,2	4,9
Türk Cumhuriyetleri	7,1	5,3	3,7	2,7
İslam İşbirliği Teşkilatı	48,6	42,7	29,1	26,5
En Yüksek İhracat Yapılan Ülkeler (1)				
Almanya	15,1	13,4	8,6	9,1
İngiltere	9,9	10,6	7,0	8,2
Irak	10,9	8,5	5,8	4,7
İtalya	7,1	6,9	4,4	4,8
ABD	6,3	6,4	4,2	4,3
Fransa	6,5	5,8	3,7	3,9
En Yüksek İhracat Yapılan Fasiller (1)				
87. Kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları	18,1	17,5	11,0	12,4
84. Makineler, mekanik cihazlar, kazanlar ve aksam, parçalar	13,6	12,3	8,1	8,2
71. İnciler, kıymetli taş ve metaller	7,7	11,3	8,5	8,6
61. Örme giyim eşyası ve aksesuarı	10,0	8,9	5,8	6,0
85. Elektrikli makina ve cihazlar	9,7	8,3	5,3	5,0
72. Demir ve çelik	9,2	6,6	4,7	4,0

Kaynak: TÜİK

(1) Sıralama 2015 yılı verilerine göre yapılmıştır.

Gelişmekte olan ekonomilerde artan korumacı önlemler ve küresel büyümeye patikasında görülen yavaşlamaya karşın, ülkemizin geleneksel ticaret ortağı olan AB ile ticaretin arttığı gözlenmektedir. Toplam ihracatta AB'nin payı 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre 5,1 puan artmış ve yüzde 48,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Yakın ve Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracatın payı ise 1 puan azalmış ve yüzde 21,3'e gerilemiştir.

2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde Avro bölgesindeki durgunluğa rağmen motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları ihracatı, geçen yılın aynı dönemine göre kayda değer bir iyileşme göstermiş ve yüzde 13 oranında artarak ihracatta lokomotif sektörlerden olmuştur. Aynı dönemler itibarıyla kazanlar, makineler ve bunların aksam parçaları ihracatı ile örme giyim eşyaları ihracatında sırasıyla yüzde 0,7 ve yüzde 2,9 oranında artış kaydedilmiştir.

2016 yılında ihracatın yüzde 0,5 oranında kısmi gerileme kaydetmesi ve 143,1 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Söz konusu yılda ihracat fiyatlarının

yüzde 4,9 oranında azalış kaydetmesi beklenirken reel ihracatın yüzde 4,5 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

TABLO I: 20- İhracatın Sektörel Dağılımı (1)

	(Milyar ABD Doları)				(Yüzde Pay)				(Yüzde Değişim)	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2014	2015	2015	2016	2014	2015	2015	2016	15/14	16/15
TOPLAM İHRACAT	157,6	143,8	95,6	93,3	100,0	100,0	100,0	100,0	-8,7	-2,4
Tarım ve Orman.	6,0	5,8	3,4	3,2	3,8	4,0	3,6	3,4	-4,5	-8,0
Balıkçılık	0,3	0,4	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	6,3	8,6
Mad. ve Taş Ocak.	3,4	2,8	1,9	1,7	2,2	1,9	2,0	1,8	-17,8	-13,5
İmalat Sanayii	147,1	134,4	89,6	87,9	93,3	93,4	93,7	94,2	-8,6	-1,8
Diğer	0,8	0,5	0,4	0,3	0,5	0,4	0,4	0,3	-31,6	-28,1

Kaynak: TÜİK

(1) ISIC Rev. 3'e göredir.

İthalat

2015 yılında ithalat, küresel emtia fiyatlarındaki düşüş eğiliminin devam etmesi ve ekonomik aktivitedeki durağanlığa bağlı olarak yüzde 14,4 seviyesinde azalmış ve 207,2 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise ithalat, düşüş eğilimini azaltmış ve bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,2 oranında düşüş kaydederek 130,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemler itibarıyla petrol fiyatlarındaki gerilemenin etkisiyle enerji ithalatı yüzde 34,2 oranında azalmıştır.

2016 yılında ithalatın bir önceki yıla göre yüzde 4,5 oranında azalması ve 198 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2016 yılında ithalat fiyatlarının yüzde 6,3 oranında azalması beklenirken reel ithalatın yüzde 1,7 oranında artması öngörmektedir.

TABLO I: 21- İthalatın Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı (1)

	(Milyar ABD Doları)				(Yüzde Pay)				(Yüzde Değişme)	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2014	2015	2015	2016	2014	2015	2015	2016	15/14	16/15
TOPLAM İTHALAT	242,2	207,2	140,9	130,8	100,0	100,0	100,0	100,0	-14,4	-7,2
Sermaye Malları	36,0	34,9	23,2	24,1	14,9	16,8	16,5	18,4	-3,0	3,8
Ara Malları	176,7	143,3	98,1	88,2	73,0	69,2	69,6	67,4	-18,9	-10,1
Tüketim Malları	29,0	28,6	19,3	18,3	12,0	13,8	13,7	14,0	-1,4	-5,1
Diğer	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	-6,0	-15,2

Kaynak: TÜİK

(1) BEC'e göredir.

Hizmetler Dengesi, Gelir Dengesi ve Cari Transferler

2015 yılında 26,6 milyar ABD dolara ulaşan seyahat gelirleri, 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 31,4 oranında azalış kaydetmiş ve 12,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Seyahat gelirlerinin, 2016 yılında 18,6 milyar ABD dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2015 yılında 24,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşen hizmetler dengesi fazlası, 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 43,7 oranında azalış kaydetmiş ve 9,0 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Hizmet gelirlerindeki azalmada küresel talepte beklenen toparlanmanın gerçekleşmemesi ve güvenlik algısını olumsuz etkileyen olayların yaşanması etkili olmuştur. 2016 yılında hizmetler dengesi fazlasının 13,4 milyar ABD doları olması beklenmektedir.

TABLO I: 22- Cari İşlemler Dengesi

(Milyar ABD Doları)

	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
CARI İŞLEMLER HESABI	-43,6	-32,2	-31,3	-32,0
DIŞ TİCARET DENGESİ	-63,6	-48,2	-38,1	-43,1
İhracat	165,5	144,5	143,8	158,3
İhracat (FOB)	157,6	143,8	143,1	153,3
Bavul Ticareti ve Uyarlama	7,9	0,7	0,7	5,0
İthalat	225,4	196,7	185,8	201,3
İthalat (CIF)	242,2	207,2	198,0	214,0
Navlun ve Sigorta ve Uyarlama	-16,8	-10,5	-12,2	-12,7
HİZMETLER DENGESİ	26,8	24,1	13,4	18,0
Gelir	51,7	46,3	36,9	44,2
Gider	24,9	22,2	23,5	26,2
Seyahat	24,5	21,2	12,6	16,3
Gelir	29,6	26,6	18,6	23,5
Gider	5,1	5,4	6,0	7,2
BİRİNCİL GELİR DENGESİ	-8,1	-9,5	-8,2	-8,8
Gelir	4,9	4,5	4,7	5,0
Gider	13,0	14,0	13,0	13,7
Yatırım Geliri Dengesi	-8,0	-9,1	-7,8	-8,3
Doğrudan Yatırımlar	-2,0	-3,2	-1,7	-1,9
Portföy Yatırımları	-2,0	-2,5	-2,5	-2,5
Diğer Yatırımlar	-4,0	-3,5	-3,6	-3,9
Faiz Geliri	1,7	1,7	1,8	1,9
Faiz Gideri	5,6	5,2	5,4	5,8
Uzun Vade	4,3	4,2	4,4	4,7
İKİNCİL GELİR DENGESİ	1,4	1,3	1,6	1,9

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TCMB

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

2015 yılında, doğrudan yatırım giderlerindeki artışın etkisiyle bir önceki yıla göre yüzde 17,2 oranında artarak 9,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşen birincil gelir dengesindeki açık, 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,9 oranında azalış kaydetmiş ve 6,0 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılının ilk sekiz aylık döneminde doğrudan yatırımlarda kâr transferi 2,0 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, faiz gideri ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,3 oranında artarak 3,7 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Birincil gelir dengesi açığının 2016 yılında 8,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenirken, ikincil gelir dengesinin 1,6 milyar ABD dolar seviyesinde fazla vermesi tahmin edilmektedir.

Dış ticaret, hizmetler, birincil ve ikincil gelir dengelerindeki gelişmeler ve tahminlere göre, 2016 yılında cari açığın 31,3 milyar ABD doları olması beklenmektedir. Buna göre, cari işlemler açığının milli gelire oranı yüzde 4,3 seviyesinde gerçekleşeceği öngörmektedir.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında ihracatın yüzde 7,1 oranında artarak 153,3 milyar ABD dolarna, ithalatın ise yüzde 8,1 oranında artarak 214 milyar ABD dolarna ulaşması ve böylece dış ticaret açığının 60,7 milyar ABD doları olması öngörmektedir.

İhracat ve ithalat fiyatlarının 2017 yılında, sırasıyla yüzde 3,0 ve yüzde 4,0 oranında artması beklenmektedir. 2017 yılında ihracat ve ithalatın reel olarak yüzde 4,1 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2017 yılında seyahat gelirlerinin 23,5 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi, hizmetler dengesinin ise 18,0 milyar ABD doları fazla vermesi tahmin edilmektedir. 2017 yılında

birincil gelir dengesinde 8,8 milyar ABD doları açık öngörülürken, ikincil gelir dengesinde 1,9 milyar ABD doları fazla beklenmektedir.

Söz konusu varsayımlar altında cari işlemler açığının 2017 yılında 32,0 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşeceği öngörmektedir. Buna göre, 2017 yılında cari işlemler açığının GSYH'ya oranının, bir önceki yıllık yüzde 4,3 seviyesinden yüzde 4,2 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

1.2.3.2. Sermaye ve Finans Hesapları

a) Mevcut Durum

Uluslararası Finans Enstitüsü (IIF-Institute of International Finance) verilerine göre, 2014 yılında 1.053 milyar ABD doları olarak gerçekleşen gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişleri, 2015 yılında 272,6 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Küresel para politikalarındaki kararlarla bağlı olarak önmümüzdeki dönemde sermaye girişlerindeki hareketliliğin gelişmekte olan ekonomiler lehine olması beklenmektedir. 2016 yılında gelişmekte olan ülkelere sermaye girişinin 551,3 milyar ABD dolarına yükselmesi öngörmektedir. Söz konusu patikaya benzer olarak Türkiye'ye 2014 yılında 41,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşen rezerv hariç sermaye girişi, 2015 yılında 11,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

Gelişmekte olan ülkeler ve yükselen piyasa ekonomilerine yönelik doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2014 yılında 556,2 milyar ABD doları seviyesinden 2015 yılında 522,7 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Söz konusu büyüklüğün 2016 yılında 466,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2014 yılında 5,5 milyar ABD doları olan Türkiye'ye net doğrudan yatırım girişi, 2015 yılında 11,9 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise net doğrudan yatırım girişi, geçen yılın aynı dönemine göre 5,5 milyar dolar seviyesinde azalmış ve 3,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Küresel yatırımcıların risk iştahındaki azalış, doğrudan yabancı yatırımların azalmasındaki temel faktörlerdendir.

2015 yılında Türkiye'ye yönelik portföy yatırımlarında gelişmekte olan ekonomilere yönelik kaygılar ve küresel para politikalarındaki belirsizlik nedeniyle 15,5 milyar ABD doları seviyesinde çıkış gerçekleşmiştir. Söz konusu yılda, Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) yatırımlarında 7,7 milyar ABD doları net çıkış olurken, Hazine tarafından yurt dışında ihrac edilen tahviller yoluyla 250 milyon ABD dolan tutarında net borçlanma gerçekleştirilmiştir. Diğer sektörler, 2015 yılında, yurt dışı tahvil ihracatı yoluyla 1,1 milyar ABD dolan tutarında sermaye girişi sağlamıştır. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise, gelişmiş ekonomilere yönelik ekonomik kaygıların artması ve yurttaşında yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen ekonomik istikrara yönelik kararların alınması sonucunda Türkiye'ye yönelik net portföy yatırımlarında 10,1 milyar ABD doları seviyesinde giriş kaydedilmiştir. Aynı dönemler itibarıyla, DİBS'e ve BIST'e sırasıyla 4,1 milyar ABD doları ve 430 milyon ABD dolan seviyesinde sermaye girişi gerçekleşmiştir. Hazinenin yurt dışı tahvil ihracatı 3,2 milyar ABD dolanı ve bankaların yurt dışı tahvil ihracatlarında 1,4 milyar ABD dolan tutarında sermaye girişi gerçekleşmiştir.

Diğer yatırımlar kaleminde, 2015 yılında, kısmen bankaların yabancı para cinsinden varlıklarını artırmasının etkisiyle, net sermaye girişi, bir önceki yıla yakın bir seviyede kaydedilmiş ve 14,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise 10,7 milyar ABD doları olan diğer yatırımlardaki net sermaye girişi, 2016 yılının aynı döneminde efektif ve mevduatlardaki artışın etkisiyle 14,5 milyar ABD dolanına yükselmiştir. Yılın kalan döneminde sermaye girişlerindeki seviyenin dış finansman kırılganlığını azaltması beklenmektedir.

TABLO I: 23- Sermaye ve Finans Hesabı

(Milyar ABD Doları)

	2014	2015	Ocak-Ağustos 2015	2016
Cari İşlemler Dengesi	-43,6	-32,2	-24,8	-23,5
Türlerine Göre Sermaye Hareketleri (rezerv hariç) (1)	41,6	11,2	11,6	28,6
Doğrudan Yatırımlar (net)	5,5	11,9	9,4	3,9
Portföy Yatırımları (net)	20,1	-15,5	-8,6	10,1
Yabancıların Hisse Senedi Alımları	2,6	-2,4	-0,9	0,4
Yabancıların DİBS Alımları	0,4	-7,7	-5,3	4,1
Düzen Yatırımlar (net)	16,0	14,8	10,7	14,5
Kullanıcıya Göre Sermaye Hareketleri (1) (2)	41,6	11,2	11,6	28,6
Kamu Kesimi	1,6	-9,1	-5,9	6,2
Özel Kesim	34,5	8,3	8,1	18,4
Bankalar	23,8	-4,3	1,0	4,7
Banka dışı	10,7	12,7	7,1	13,7
Doğrudan Yatırımlar (net)	5,5	11,9	9,4	3,9
Rezerv Varlıklar	-0,5	-11,8	-2,9	10,5
Net Hata Noksan	1,6	9,2	10,3	5,4

Kaynak: TCMB

(1) Eksi işaretli çöküş göstermektedir.

(2) Doğrudan yatırımlar girişinde kamu özel aynı net olarak yapılamadığından ve borç oluşturan bir kalem olarak kabul edilmeden kullanıcıya göre sermaye hareketleri kısmında hesaplamaya dâhil edilmeyip ayrı olarak verilmiştir. Ayrıca sermaye hesabı albâda yer alan gönçen transferleri ve üretilmeyen ve finansal olmayan varlıklar kalemleri de hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde kaydedilen sermaye girişinde portföy yatırımlarının giriş seviyesine dönmesi ve diğer yatırımlar kanalıyla gelen sermaye girişi artışı etkili olmuştur.

1.2.3.3. Dış Borç Stoku

a) Mevcut Durum

2015 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 1,1 oranında azalarak 397,7 milyar ABD dolarına gerileyen toplam dış borç stoku, 2016 yılının ikinci çeyreği sonu itibarıyla 421,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Dış borç stokunun GSYH'ya oranı 2015 yılında yüzde 55,3 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında toplam dış borç stokunun yüzde 25,8'i kısa vadeli dış borçlardan oluşurken, 2016 yılı ikinci çeyreği sonunda bu oran yüzde 25,5'e gerilemiştir.

TABLO I: 24- Dış Borç Stokuna Ait Bazı Göstergeler

(Milyar ABD Doları)

	2013	2014	2015	2016 (1)
Toplam Dış Borç Stoku	390,1	402,3	397,7	421,4
Vadesine Göre				
Kısa Vadeli Dış Borçlar	130,3	131,6	102,4	107,5
Kamu	17,6	17,9	14,6	16,5
TCMB	0,8	0,3	0,2	0,2
Özel	111,9	113,4	87,7	90,8
Finansal Kuruluşlar	77,0	78,9	52,5	52,6
Finansal Olmayan Kuruluşlar	34,9	34,5	35,2	38,2
Uzun Vadeli Dış Borçlar	259,8	270,7	295,3	314,0
Kamu	98,3	99,8	98,7	105,0
TCMB	4,4	2,1	1,2	1,0
Özel	157,0	168,7	195,4	207,9
Finansal Kuruluşlar	72,9	84,7	104,7	108,6
Finansal Olmayan Kuruluşlar	84,2	84,0	90,8	99,4
Borçluya Göre				
Kamu Kesimi Dış Borç Stoku	115,9	117,7	113,3	121,5
TCMB Dış Borç Stoku	5,2	2,5	1,3	1,2
Özel Sektör Dış Borç Stoku	268,9	282,1	283,1	298,8
Yüzde Oranlar				
Kısa Vadeli Dış Borçlar / Toplam Dış Borç Stoku	33,4	32,7	25,8	25,5
Kamu Dış Borç Stoku / Toplam Dış Borç Stoku	29,7	29,3	28,5	28,8
TCMB Rezervler (net) / Kısa Vadeli Dış Borçlar	100,5	96,7	107,9	113,3
Toplam Dış Borç Stoku / GSYH	47,4	50,3	55,3	59,5

Kaynak: Hazine Müsteşarılığı

Not: Yuvarlamalar nedeniyle hesaplamalar net sonuçları vermeyebilir.

(1) İkinci Çeyrek Sonu İtibarıyla.

1.2.4. ENFLASYON VE PARA-KUR POLİTİKASI

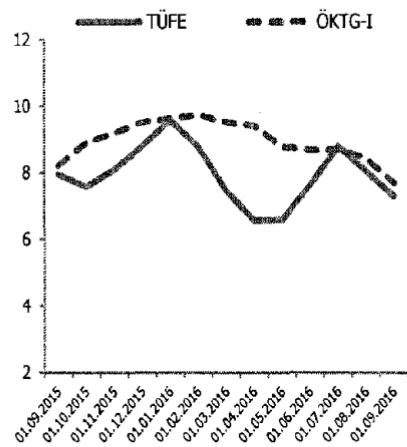
1.2.4.1. Enflasyon

a) Mevcut Durum

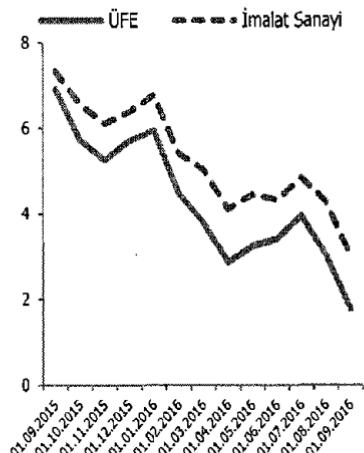
2015 yılında TÜFE yıllık artış hızı; Türk Lirasında yaşanan değer kayıplarının ve yıl genelinde yüksek seyreden gıda fiyatlarının etkisiyle bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak yüzde 8,8 olarak gerçekleşmiştir.

GRAFİK: 3- Fiyat Gelişmeleri

**TÜFE ve Özel Kapsamlı TÜFE Göstergesi I (ÖKTG-I)
(Yıllık Yüzde Değişim)**

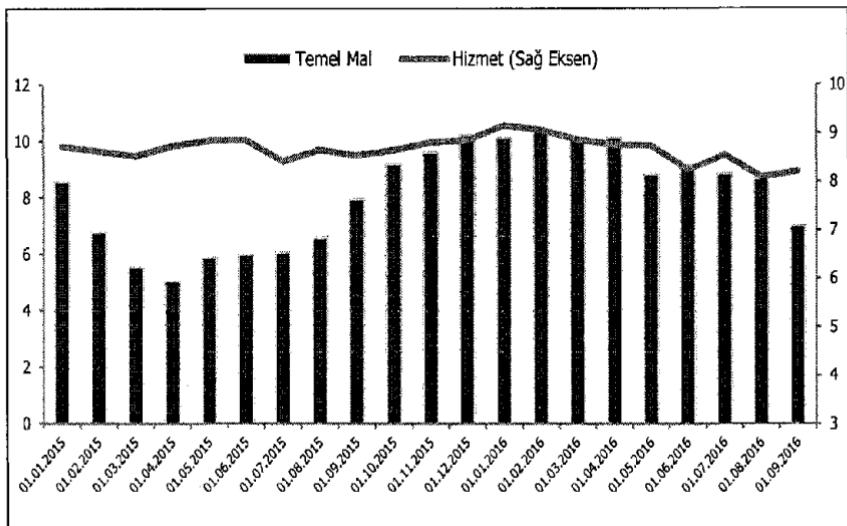
**ÜFE ve İmalat Sanayii Fiyatları
(Yıllık Yüzde Değişim)**

Kaynak: TÜİK

TÜFE yıllık artış hızı 2016 yılının ilk çeyreğinde; işlenmemiş gıda fiyatlarındaki olumlu görünümle birlikte yavaşlayarak Mart ayı itibarıyla yüzde 7,5 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılının ikinci çeyreğinde TÜFE yıllık artış hızı çekirdek göstergelerin yıllık enflasyonundaki düşüşlerin işlenmemiş gıda fiyatlarındaki olumsuz görünümle dengelenmesi sonucunda Haziran ayı itibarıyla yüzde 7,6 olmuştur. 2016 yılının üçüncü çeyreğinde TÜFE yıllık artış hızı, yönetilen/yönlendirilen fiyatlarda yapılan ayarlamaların ve tütün ürünlerindeki fiyat artışının enflasyona olan olumsuz etkisine rağmen işlenmemiş gıda ve çekirdek enflasyonda kaydedilen düşüşlerin etkisiyle Eylül ayı itibarıyla yüzde 7,3'e gerilemiştir. 2016 yılının son çeyreğinde TÜFE yıllık artış hızının işlenmemiş gıda fiyatlarının normal seviyelerine döndüğü bir görünüm altında, son dönemdeki döviz kuru ve petrol fiyat gelişmelerine de bağlı olarak yükseleceği ve yıl sonunda yüzde 7,5 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

GRAFİK: 4- Mal ve Hizmet Fiyatları (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TCMB

Temel mal grubu fiyatlarının 2016 yılındaki seyrinde döviz kuru gelişmeleri belirleyici olmuştur. Yılın ilk dört ayında çift haneli seviyelerde yatay seyreden temel mal grubu enflasyonu, sonraki aylarda Türk Lirasındaki değer kayıplarının enflasyon üzerindeki birikimli etkilerinin azalmasıyla birlikte gerilemeye başlamıştır. Hizmet grubu fiyatlarında ise başta birim işgücü maliyetleri olmak üzere maliyet unsurlarındaki gelişmeler ve enflasyon bekentlerindeki yüksek seyir sonucu yüzde 8'İN üzerinde bir katılık gözlenmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak özel kapsamlı TÜFE göstergelerinden ÖKTG-H ve ÖKTG-I endeksleri yıllık artış hızı 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla sırasıyla yüzde 7,6 ve yüzde 7,7 olarak gerçekleşmiştir.

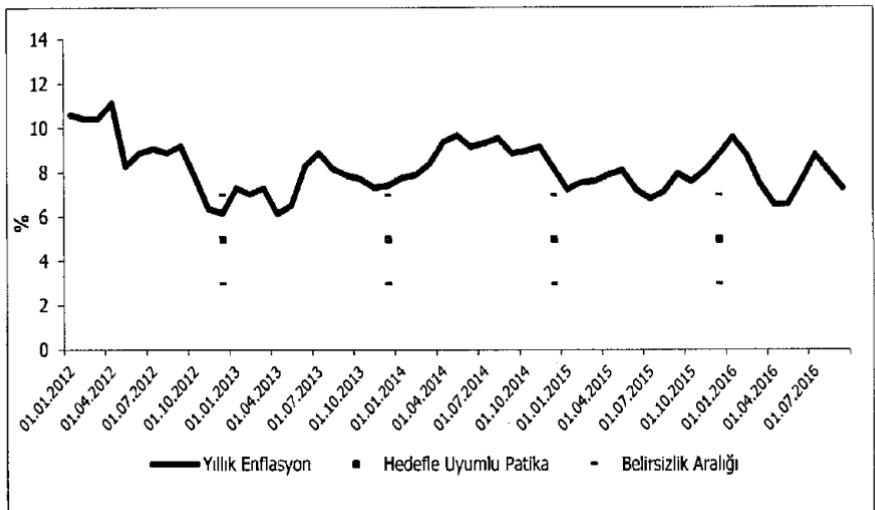
2015 yılında yüzde 5,7 olarak kaydedilen Yİ-ÜFE yıllık artış hızı 2016 yılı genelinde düşüş eğilimi göstermiştir. Bu doğrultuda, yılın ilk çeyreğinde yüzde 3,8 oranında, yılın ikinci çeyreğinde ise yüzde 3,4 oranında gerçekleşen Yİ-ÜFE yıllık artış hızı, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 1,8'e gerilemiştir.

1.2.4.2. Para ve Kur Politikası

a) Mevcut Durum

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek temel amacı doğrultusunda enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde para politikası uygulamalarını sürdürmektedir.

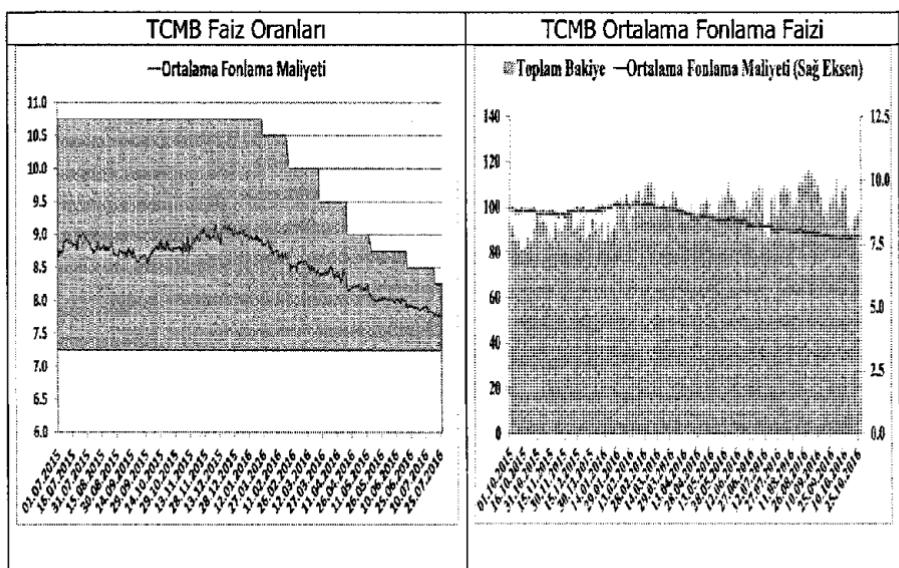
GRAFİK: 5 Yıllık Enflasyon ve Hedefle Uyumlu Patika

Kaynak: TCMB, TÜİK

2016 yılının ilk dokuz aylık döneminde, küresel risk istahı görece iyileşmiş, yurtiçi kredi artış hızı belirgin olarak yavaşlamış ve dış ticaret hadleri dış dengeyi dengeleyici bir seyr izlemiştir. Mevcut konjonktürde Merkez Bankası, 2015 yılında ilan ettiği şekilde, geleneksel olmayan para politikası çerçevesini sadeleştirmek ve faiz koridorunu politika faizi etrafında daha simetrik hale getirecek şekilde daraltmak amacıyla, 2016 yılı Mart – Ekim döneminde koridorun üst bandında 7 kez ve toplamda 250 baz puan indirme gitmiştir. Bunun yanı sıra Banka, finansal istikrarı destekleyici ve döviz ve Türk Lirası likiditesini düzenleyici adımlar atmıştır.

GRAFİK: 6- Merkez Bankası Faiz Oranları

TCMB, ihracat reeskont kredisi uygulamasının ihracatın desteklenmesinde ve döviz rezervlerinin güçlendirilmesinde katkısını göz önünde bulundurarak, 2016 yılı Temmuz ayında mevcut kredi limitini 3 milyar ABD doları artırarak 20 milyar ABD dolarına çıkarmıştır. İhracat reeskont kredileri yoluyla; Merkez Bankası döviz rezervlerine 2015 yılında 15,2 milyar ABD doları, 2016 yılının ilk üç çeyreğinde ise 11 milyar ABD doları katkı sağlanmıştır.

TABLO I: 25- Merkez Bankası Döviz Müdahale ve İhaleleri

(Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat Reeskont Kredileri	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Enerji İthalatçı KİT'lere Döviz Satışı	Toplam Net Döviz Alımları
2002	25	795	-	16	12	-	824
2003	34	5 652	-	4 229	-	-	9 915
2004	27	4 104	-	1 283	9	-	5 405
2005	25	7 442	-	14 565	-	-	22 032
2006	4	4 296	1 000	5 441	2 105	-	6 636
2007	2	9 906	-	-	-	-	9 908
2008	5	7 584	100	-	-	-	7 489
2009	1 040	4 314	900	-	-	-	4 454
2010	1 104	14 865	-	-	-	-	15 969
2011	1 920	6 450	11 210	-	2 390	-	-5 230
2012	8 295	-	1 450	-	1 006	-	-5 839
2013	12 664	-	17 610	-	-	-	-4 949
2014	12 999	-	10 439	-	3 151	1 321	-1 912
2015	15 182	-	12 346	-	-	10 505	-7 669
2016	10 952	-	3 400	-	-	3 750	3 804

Kaynak: TCMB

Merkez Bankasının altın hariç brüt döviz rezervi 2016 yılı sonuna göre 6,1 milyar ABD doları artışla 30 Eylül 2016 tarihi itibarıyla 99,0 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Rezervlerdeki söz konusu artış ihracat reeskont kredileri vasıtasiyla sağlanan 11,0 milyar ABD dolarından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, döviz satım ihaleleri ile Enerji KİT'lerine sağlanan döviz imkânları ise rezervdeki artışı sınırlayan kalemler olmuştur.

2016 yılı üçüncü çeyrek sonu itibarıyla Para Tabanı 34,3 milyar Türk Lirası artmıştır. Söz konusu artışın 16,0 milyar Türk Lirası net dış varlık yaratımı için 18,3 milyar Türk Lirası ise net iç varlık yaratımı için kullanılmıştır. Bu dönemde Merkez bankası dış varlıkları 4,6 milyar ABD doları artarken, Merkez Bankasının döviz ve altın cinsi yükümlülükleri 0,5 milyar ABD doları artmıştır. Bu doğrultuda, Merkez Bankasının net dış varlık pozisyonunda 4 milyar ABD doları iyileşme gerçekleşmiştir.

M1, M2 ve M3 para arzları, Eylül 2016 itibarıyla 2015 yılı sonuna göre sırasıyla yüzde 11,4, yüzde 9,1 ve yüzde 8,9 oranlarında artmıştır. M1 para arzındaki artış, TL cinsinden vadesiz mevduatlardaki artış etkili olmuştur. M2 para arzında kaydedilen artış ise M1 para arzındaki ve vadeli TL mevduatlarındaki yükseliş belirleyici olmuştur.

TABLO I: 26- Parasal Büyüklükler ve Merkez Bankası Bilançosu Seçilmiş Kalemleri

	2015 Aralık	Mart	2016 Haziran	Eylül	
	(Milyon TL)				
Para Arzları					
M1	312 309	315 705	336 563	347 724	
M2	1 206 005	1 231 397	1 272 179	1 304 694	
M3	1 249 184	1 276 737	1 315 655	1 348 157	
		(Milyon TL)			
Para Tabanı	117 339	123 646	140 197	156 100	
Emisyon	103 043	102 955	116 872	124 230	
Net Dış Varlıklar	88 746	80 362	95 138	102 634	
Net Uluslararası Rezervler	85 766	77 357	91 383	98 262	
Net İç Varlıklar	28 593	43 284	45 059	53 467	
DİBS Portföyü	8 936	7 119	9 089	11 327	
Değerleme Hesabı	-33 211	-30 902	-30 442	-35 235	
		(Milyon ABD Doları)			
Dış Varlıklar	115 069	115 848	122 184	119 669	
Toplam Yükümlülükler	86 462	90 617	94 998	87 056	
Yurt İçi	83 120	87 302	91 909	84 178	
Yurt Dışı	3 342	3 314	3 089	2 878	
Net Dış Varlık Pozisyonu	28 607	25 232	27 187	32 613	

Kaynak: TCMB

Not: Alt kalemlerin tamamı gösterilmediği için toplamlar tutmayabilir. Veriler aynı son Cuma günü itibarıyladır. Bilanço büyütüklerine ait rakamlar Stand By Bilançosundan alınmıştır.

b) 2017 Yılı Hedefleri

Para politikası, finansal istikrarı da gözetecik şekilde enflasyon hedeflemesi çerçevesinde yürütülecektir. Enflasyonun 2017 yılı sonunda yüzde 6,5 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

1.2.5. MALİ PİYASALAR

a) Mevcut Durum

2015 yılı sonu itibarıyla finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü, bir önceki yıla göre TL bazında yüzde 18,3 oranında artarak 2,7 trilyon TL; ABD doları bazında yüzde 5,6 oranında azalarak 914,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında yüzde 128,6 olan finans sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı, 2015 yılında yüzde 136,2'ye yükselmıştır.

TABLO I: 27- Finansal Sektör Kuruluşlarına Dair Bazı Göstergeler

	Aktif Büyüklük (1)			Aktif Büyüklük (1)			Sektör Payı			GSYH'ya Oran			Kuruluş Sayısı		
	2014	2015	2016 (2)	2014	2015	2016 (2)	2014	2015	2016 (2)	2014	2015	2016 (2)	2014	2015	2016 (2)
Bankalar	1 994,3	2 357,4	2 477,3	860,0	810,8	856,1	88,7	88,6	88,2	114,1	120,7	120,8	51	51	52
Mevduat Bankaları	1 805,4	2 130,6	2 231,7	778,6	732,8	771,2	80,3	80,1	79,5	103,3	109,1	108,9	34	34	34
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	84,6	106,6	119,6	36,5	36,7	41,3	3,8	4,0	4,3	4,8	5,5	5,8	13	13	13
İşbanklar	104,3	120,2	125,9	45,0	41,3	43,5	4,6	4,5	4,5	5,0	6,2	6,1	4	5	6
Sigorta ve Emeklilik	81,0	98,4	111,6	34,9	33,9	38,6	3,6	3,7	4,0	4,6	5,0	5,4	67	64	-
Hayat Dışı	28,2	33,9	39,3	12,2	11,7	13,6	1,3	1,3	1,4	1,6	1,7	1,9	40	38	-
Hayat-Bireysel Emeklilik	50,8	61,8	69,5	21,9	21,3	24,0	2,3	2,3	2,5	2,9	3,2	3,4	25	24	-
Reasürans	2,0	2,6	2,8	0,9	0,9	1,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	2	2	-
Finansal Kiralama Şirketleri	32,6	40,7	42,4	14,0	14,0	14,7	1,4	1,5	1,5	1,9	2,1	2,1	30	29	27
Faktöring Şirketleri	26,5	26,7	29,4	11,4	9,2	10,1	1,2	1,0	1,0	1,5	1,4	1,4	76	66	63
Finansman Şirketleri	20,3	27,2	29,1	8,7	9,4	10,1	0,9	1,0	1,0	1,2	1,4	1,4	12	12	13
Varlık Yönetim Şirketleri	2,6	2,8	2,7	1,1	1,0	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	10	11	12
Yetkili Müesseseler	1,3	1,4	-	0,6	0,5	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	750	745	-
Aracı Kurumlar	14	15,3	18,7	6,0	5,3	6,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	97	91	90
Yatırım Ortaklıklar (3)	42,5	52,9	56,3	18,3	18,2	19,5	1,9	2,0	2,0	2,4	2,7	2,7	46	48	48
Güvenlik Yatırım Ortaklıklar	42	52,5	55,9	18,1	18,1	19,3	1,9	2,0	2,0	2,4	2,7	2,7	31	31	31
Menkul Kıymet Yatırım Fonları	33,3	37,2	41,4	14,4	12,8	14,3	1,5	1,4	1,5	1,9	1,9	2,0	482	363	417
Yabancı Yatırım Fonları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	41	42	42
Toplam	2 248,4	2 660,0	2 808,8	969,6	914,8	970,7	100,0	100,0	100,0	128,6	136,2	137,0	871 (4)	735 (4)	-

Kaynak: SPK, BDDK, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK, TSPB, Emeklilik Gözetimi Merkezi

(1) Menkul kıymet yatırım fonları için fon toplam değeri, yabancı yatırım fonları için portföy değeri kullanılmıştır.

(2) Haziran ayı itibarıyla.

(3) Girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının portföy tablosu hazırlama yükümlülüğü bulunmadığından veriler girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının aktif büyüklüğünü içermemektedir.

(4) Yetkili müesseseler hariç kuruluş sayısı verilmektedir.

Bankacılık

Türk bankacılık sektörü 2016 yılında büyümeyi sürdürmüştür. Yapılan stres testleri; güçlü sermaye yapısı ve mevcut risklilik düzeyiyle bankacılık sektörünün makroekonomik şoklara karşı dayanıklı olduğunu göstermiştir.

2016 yılı Temmuz ayı itibarıyla bankacılık sektöründe 34'ü mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası ve 5'i katılım bankası olmak üzere 52 adet banka bulunmaktadır. 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü bir önceki yılın aynı dönemine göre TL bazında yüzde 11,4 oranında artarak 2,5 trilyon TL; ABD doları bazında ise yüzde 3,5 oranında artarak 856 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

TABLO I: 28- Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri (1)

	Haziran (2)			
	2014	2015	2015	2016
Temel Büyüklükler				
Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)	1 994	2 357	2 223	2 477
Aktif Büyüklüğü (Milyar ABD Doları)	860	810	827	856
Krediler (Milyar TL)	1 241	1 484	1 398	1 570
Mevduat (Milyar TL)	1 053	1 245	1 168	1 312
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	24 610	26 052	13 631	19 033
Banka Sayısı	51	52	52	52
Şube Sayısı	12 210	12 269	12 300	12 151
Personel Sayısı (Bin Kişi)	217	218	218	215
Performans				
Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler (Yüzde)	1,7	1,5	0,8	1,0
Dönem Net Kârı / Toplam Özkaraynaklar (Yüzde)	12,3	11,3	5,9	7,2
Kredi / Mevduat (Yüzde)	121,3	123,0	123,3	123,7
Mevduat / Toplam Pasifler (Yüzde)	52,8	52,8	52,5	52,9
Kredi / Toplam Aktifler (Yüzde)	62,2	63,0	62,9	63,4
İhraç Edilen Menkul Değerler / Toplam Pasifler (Yüzde)	4,5	4,2	4,5	4,0
Riskler				
Sermaye Yeterlilik Rasyosu (Yüzde)	16,3	15,6	15,4	15,8
Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Yasal Özkaraynak (Yüzde)	-2,2	1,3	-1,1	-0,5
Tahsilci Geçikmiş Alacaklar (TGA) / Brüt Krediler (Yüzde)	2,9	3,1	2,9	3,3
TGA (Net) / Brüt Krediler (Yüzde)	0,8	0,8	0,8	0,8
Portföydeki Menkul Değerler / Toplam Aktifler (Yüzde)	15,1	13,9	14,1	13,3
Likidite Yeterlilik Oranı (Yüzde)	144,3	143,5	143,6	144,3

Kaynak: BDDK

(1) Katılım bankalarının içeren bankacılık sektörü verileri kullanılmış olup mevduat kalemine katılım bankaları nezdindeki özel cari hesaplar ve katılım hesapları da dahildir.

(2) Banka sayısına ilişkin veriler Temmuz ayı itibarıyladır.

Sektördeki bankaların aktif payları sermaye sahipliği bakımından değerlendirildiğinde, 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla son bir yıllık dönemde yerli özel sermayeli bankaların payının yüzde 37,5'e gerilediği; yabancı sermayeli bankaların payının yüzde 29,7'ye, kamu bankalarının payının ise yüzde 32,8'e yükseldiği görülmektedir. Söz konusu dönemde yabancı sermayeli bankaların payının artmasında bir yerli özel sermayeli bankanın yabancı sermayeli banka grubuna geçmesi, kamu bankalarının payının artmasında ise yeni bir kamu katılım bankasının faaliyete geçmesi etkili olmuştur. Aynı dönemde sektördeki bankalar fonksiyonları itibarıyla incelendiğinde, mevduat ve katılım bankalarının paylarının azaldığı, kalkınma ve yatırım bankalarının payının ise arttığı gözlenmektedir. Buna göre, mevduat bankalarının payı yüzde 90,1, katılım bankalarının payı yüzde 5,1, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise yüzde 4,8 olmuştur.

Bankacılık sektörü aktiflerinin en büyük kalemi olan krediler 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla 1,6 trilyon TL'ye yükselirken yıllık artış oranı yüzde 12,3 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılının ikinci yarısında belirginleşen kredi artışındaki yavaşlama, 2016 yılının ilk yarısında da devam etmiştir. Makro ihtiyacı tedbirlerin etkisine ilaveten kredi maliyetlerinin artması ve talep düşüşü de kredi artış oranının azalmasında etkili olmuştur. Haziran ayı itibarıyla tüketici kredileri yıllık yüzde 6,1 oranında artarken; KOBİ kredileri yüzde 10,2 ve kurumsal krediler yüzde 16,9 oranında artmıştır. Makro ihtiyacı tedbirlerin en çok etkilediği kredi grubu olan tüketici kredilerinin, toplam krediler içindeki payı son bir yıllık dönemde 1,5 puanlık düşüşle yüzde 25,3'e gerilemiştir. Aynı dönemde tüketici kredileri içinde konut kredilerinin payı yüzde 36,9'dan yüzde 38,1'e çıkarken, ihtiyaç kredilerinin payı ise yüzde 41,4'ten yüzde 40,1'e gerilemiştir.

Bankaların ikinci büyük aktif kalemi olan ve ağırlıklı olarak kamu borçlanma senetlerinden oluşan menkul değerler portföyünün toplam aktifler içindeki payı, Basel düzenlemelerinin etkisiyle bankaların yabancı para menkul değerlerini azaltmak istemesi ve daha kârlı olan kredilere ağırlık vermesinin etkisiyle düşüş eğilimini sürdürmüştür. Söz konusu pay, 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı ayına göre 0,8 puan azalarak yüzde 13,3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün en önemli fon kaynağı durumundaki mevduatın toplam pasifler içerisindeki payı 2015 yılı başından itibaren yatay seyir izlemekte olup 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 52,9 olarak gerçekleşmiştir. Bankaların yabancı kaynakları arasındaki diğer önemli kalemler olan bankalara borçlar, repo işlemlerinden sağlanan fonlar ve ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam pasifler içindeki payları ise 2016 yılında önemli bir değişim göstermemiştir.

Mevduatın kredi dönüşüm oranındaki artış sürmekte olup 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 123,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Mevduat kabul etmeyen kalkınma ve yatırım bankaları dışında bırakıldığından söz konusu oran yüzde 117,4'e gerilemektedir. Mevduata, ihraç edilen menkul kıymetler dâhil edildiğinde ise efektif oran yüzde 109,2'ye kadar düşmektedir.

Bankacılık sektörünün dönem net kârı, net faiz gelirlerinin artmasının da etkisiyle 2016 yılında yükseliş eğilimine girmiştir. Ayrıca, faiz dışı giderlerdeki artışın yavaşlaması kârlılığı olumlu yönde etkilemiştir. 2015 yılının ilk altı ayında 13,6 milyar TL olan toplam kâr, 2016 yılının ilk altı ayı için 19 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla vergi öncesi aktif kârlığı yüzde 1, vergi sonrası özkarınak kârlığı yüzde 7,2'dir. Söz konusu oranların 12 aylık birikimli değerleri ise sırasıyla yüzde 1,8 ve yüzde 13,1'e ulaşmıştır.

Basel kurallarına göre yüzde 8, BDDK uygulamasına göre yüzde 12 olarak belirlenen sermaye yeterlilik rasyosu (SYR), 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 15,8 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran fonksiyonel gruplar itibarıyla mevduat bankaları için yüzde 15,3, katılım bankaları için yüzde 14,8, kalkınma ve yatırım bankaları için yüzde 26,8 seviyesindedir. Son bir yıllık dönemde mevduat ve katılım bankalarının SYR'si sınırlı oranda artarken, kalkınma ve yatırım bankalarının SYR'sinde gerileme olmuştur. Bankalar sahiplik durumlarına göre ayıma tabi tutulduğunda ise SYR; özel bankalar, kamu bankaları ve yabancı sermayeli bankalar için sırasıyla yüzde 15, yüzde 16,3 ve yüzde 16,5'tir.

Sektörün kullandığı kredilerdeki takibe dönüşüm oranında (TDO) 2015 yılının ikinci yarısında başlayan artış, 2016 yılında da devam etmiş ve Haziran ayı itibarıyla yüzde 3,3'e yükselmiştir. Krediler için ayrılan özel karşılıklar dâhil edilmediğinde ise oran yüzde 0,8'e düşmektedir. Alt gruplar itibarıyla bakıldığından TDO'nun tüketici kredileri için yüzde 4,4, KOBİ kredileri için yüzde 4,3 ve kurumsal krediler için yüzde 2,2 şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Faizsiz finans sektörünün gelişimini desteklemek amacıyla 2016 yılında bir adet kamu sermayeli katılım bankası daha faaliyet izni almıştır. Söz konusu katılım bankasıyla birlikte faizsiz finans sektöründe toplam beş adet katılım bankası faaliyet göstermektedir. Hazine Müsteşarı tarafından gerçekleştirilen kira sertifikası ihraçları 2016 yılı içerisinde yurt içinde yaklaşık 5 milyar TL, yurt dışında ise 1 milyar ABD Doları tutarında gerçekleşmiştir.

Faizsiz finans sektörüne ilişkin önemli bir gelişme de İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) Programı Eylem Planı kapsamında Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulunun oluşturulmasıdır. Faizsiz finans kurumları arasında koordinasyon sağlayacak olan bu Kurulun amacı, katılım bankacılığı ve sigortacılığı ile genel olarak faizsiz finans sisteminin hızlı ve sağlıklı şekilde büyümesini sağlamaktır.

Yurt içi talebi canlandırmak suretiyle büyümeyen cari açık yaratmayacak şekilde teşvik edilmesi ve kredi riskinin bankacılık sistemi dışına taşmasının önlenmesi amacıyla 2016 yılı Eylül ayında kredi kartları, kredi işlemleri ve kredi karşılıklarına ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik'te 27/09/2016 tarihinde yapılan değişikliklerle, bireysel kredi kartı genel taksit sınırı 9 aydan 12 aya çıkarılmış ve ithalat oranı yüksek olan sektörlerin taksit sayıları azaltılmıştır. Mevcut durumda taksit sayıları, kuyumla ilgili harcamalarda 4 ay; elektronik eşya ve bilgisayar alımlarında 6 ay; havayolları, seyahat acenteleri, taşımacılık, konaklama, sağlık ve sosyal hizmetlerle ilgili harcamalar, kulüp ve derneklerde yapılan ödemeler ve vergi ödemelerinde 9 ay şeklindedir. Daha önce taksit yasağı getirilmiş olan telekomünikasyon, yemek, gıda, akaryakıt harcamaları ile hediye kart, hediye çeki vb. şekillerde somut bir mal veya hizmet içermeyen ürünlerin alımlarına ilave olarak doğrudan pazarlama, alkollü içecek, kozmetik ve ofis malzemelerine ilişkin harcamalar ile yurt dışında yapılan harcamalara da taksit yasağı getirilmiştir. Kurumsal kredi kartlarıyla yapılacak tüm harcamaların taksit sınırı ise 9 aydan 12 aya çıkarılmıştır.

Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik'te 27/09/2016 tarihinde yapılan değişikliklerle bankalarca kullandırılan ihtiyaç kredilerinin vadesi 36 aydan 48 aya çıkarılmış; böylece konut hariç tüketici kredileri için genel vade sınırı 48 ay olarak belirlenmiştir. Konut kredilerinde kredi/değer oranı yüzde 75'ten yüzde 80'e yükseltilmiş; katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında finansal kiralama yoluyla yapılacak konut finansmanı işlemleri kredi/değer oranından istisna tutulmuştur. Aynı tarihte Karşılıklar Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerle kredi kartları, tüketici kredileri ve ticari kredilerin yeniden yapılandırılmasında uygulanan ilave genel karşılık yükümlülükleri kaldırılmış; tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı belirli bir eşin üstünde olan bankaların daha fazla genel karşılık ayırmasına ilişkin hüküm çıkarılmıştır.

Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından Basel standartlarının üye ülkelerin ulusal mevzuatlarına zamanında aktarılmasını sağlamak ve uygulanan standartların tutarlığını ve bütüncüllüğünü değerlendirmek amacıyla oluşturulan Düzenleme Tutarlılığı Değerlendirme Programı (Regulatory Consistency Assessment Programme-RCAP) sürecine Türkiye de 2015 yılının son çeyreğinde dâhil olmuş ve süreç 2016 yılı Mart ayında Türkiye'ye ilişkin değerlendirme raporunun yayımlanmasıyla sonlanmıştır. Söz konusu gözden geçirme sonucunda Türk bankacılık mevzuati, uluslararası Basel standartlarına tam uyumlu bulunmuş ve Türkiye bu anlamda az saydaki G20 ülkesinden biri olmayı başarmıştır.

G20 kapsamında bulunan Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board-FSB) üyesi ülkeler, FSB tarafından tematik inceleme ve ülke incelemesi olmak üzere iki farklı inceleme sürecine tabi tutulmaktadır. FSB üyesi olan Türkiye, tematik incelemelerin tümüne mevzuatı ve uygulamaları çerçevesinde yapılan bilgi paylaşımıyla katılım sağlamıştır. Makro ihtiyatı politika çerçevesi ile bankaların çözümleme çerçevesi konularında detaylı değerlendirmeye tabi

tutulduğu ülke incelemesinde ise Türkiye, finansal piyasalara ilişkin uluslararası reformlara uyum ve etkin uygulama konularında göstermiş olduğu ilerlemeden ötürü takdir edilmiştir.

Sermaye Piyasası

2015 yılı sonunda 416 olan Borsa İstanbul'da işlem gören şirket sayısı 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla üç adet azalarak 413 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin halka açık kısmının piyasa değeri 227,3 milyar TL'den 236,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Diğer yandan, piyasa kapitalizasyonunun GSYH'ya oranı da şirketlerin piyasa değerindeki iyileşmeyle orantılı olarak 2016 yılı Haziran ayında yüzde 28,8'e yükselmiştir. 2015 yılı sonunda yüzde 62,4 seviyesinde olan Borsa İstanbul'daki yabancı payı ise 2016 yılı Haziran ayında yüzde 63,2 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO I: 29- Sermaye Piyasalarına İlişkin Göstergeler

	2013	2014	2015	2016-6
Sermaye Piyasası Kanunu Kapsamındaki Şirketler (Adet)	608	582	514	512
Borsa İstanbul Şirketleri (Adet)	424	425	416	413
Borsa Dışı Şirketler (Adet)	184	157	98	99
Piyasa Değeri (Halka Açık Kısmı, Milyon TL)	194 093	247 173	227 270	236 182
Yabancı Payı (Halka Açık Kısmı, Yüzde)	62,5	63,8	62,4	63,2
Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon TL)	505 914	627 365	554 884	591 445
Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH (Yüzde)	32,3	35,9	28,4	28,8
Yatırım Kuruluşları (Adet)	141	140	134	133
Aracı Kurumlar (Adet)	100	97	91	90
Bankalar (Adet)	41	43	43	43
Menkul Kıymet Yatırım Fonları (Adet)	522	482	363	417
Toplam Değeri (Milyon TL)	30 083	35 492	37 186	41 382
Bireysel Emeklilik Fonları (Adet)	237	246	249	250
Toplam Değeri (Milyon TL)	26 229	37 665	47 918	54 799
Yabancı Yatırım Fonları (Adet)	41	41	42	42
Portföy Değeri (Milyon TL)	42	32	18	15
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları (Adet)	13	9	9	9
Net Aktif Değer (Milyon TL)	492	449	437	428
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (Adet)	30	31	31	31
Aktif Toplamı (Milyon TL)	37 572	42 059	52 530	55 950
Girişim Sermayı Yatırım Ortaklıkları (Adet)	6	6	8	8
Portföy Yönetim Şirketleri (Adet)	40	40	46	51
Yönettikleri Portföy Büyüklüğü (Milyon TL)	64 919	81 867	99 400	110 869
Bağımsız Denetim Şirketleri (Adet)	93	92	98	100
Gayrimenkul Değerleme Şirketleri (Adet)	128	130	132	132
Derecelendirme Kuruluşları (Adet)	10	10	10	8
Hisse Senedi Hariç Özel Sektör Menkul Kıymetleri (Milyon TL)	38 873	47 743	49 395	50 900

Kaynak: SPK, TÜİK

2016 yılı Haziran ayı itibarıyla menkul kıymet yatırım fonlarının toplam değeri 2015 yılı sonuna göre yüzde 11,3 oranında artarak 41,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Portföy yönetim şirketlerinin yönettikleri portföy büyülüğu ise aynı dönemde yüzde 11,5 oranında artarak 110,9 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Bireysel emeklilik fonlarının toplam değerinde geçmiş dönemlerde görülen artış eğilimi 2016 yılında da devam etmiş ve 2015 yılı sonuna göre yüzde 14,4 oranında artışla 2016 yılı

Haziran ayı itibarıyla 54,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda önemli ölçüde artan gayrimenkul yatırım ortaklıklarının aktif toplamı ise aynı dönemde yüzde 6,5 oranında artarak 56 milyar TL'ye ulaşmıştır. Diğer yandan, menkul kıymet yatırım ortaklıklarının net aktif değeri ile yabancı yatırım fonları portföy değerlerinde son yıllarda görülen azalış eğilimleri 2016 yılının ilk yarısında da devam etmiştir.

2010 yılından itibaren hızlı bir artış gösteren hisse senedi harici özel sektör menkul kıymet stokunda 2016 yılının ilk yarısında sınırlı da olsa artış görülmüş ve 2015 yılı sonunda 49,4 milyar TL seviyesinde olan söz konusu stok, 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla 50,9 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Bu stokun önemli bir bölümünü banka bonosu ile özel sektör tahvillerinden oluşturmaktadır.

TABLO I: 30- Sermaye Piyasası Hacmi

(Milyon TL)

	Eylül			
	2014	2015	2015	2016
Borçlanma Araçları Piyasası				
Kesin Alım-Satım Pazarı İşlem Hacmi	319 951	249 450	164 441	230 366
Repo-Ters Repo Pazarı İşlem Hacmi	2 795 342	2 931 401	2 286 719	1 569 977
Pay Piyasası				
İşlem Hacmi (1)	872 931	1 025 874	754 702	761 979
Birinci Halka Arz Hasılat Toplamı	733	96	44	37
Takasbank Borsa Para Piyasası				
İşlem Hacmi (2)	234 764	257 240	114 000	197 400
Ödünç Pay Senedi Piyasası				
İşlem Hacmi (2)	6 296	5 564	3 200	3 400
Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası				
Altın TL İşlem Hacmi	1 700	1 080	789	1 900
Altın Dolar İşlem Hacmi (Milyon ABD Doları)	8 833	9 170	7 172	5 451
Altın Euro İşlem Hacmi (Milyon Euro)	15	2	1,2	0,7
Altın İşlem Hacmi (Ton)	241	255	196	151
Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası				
İşlem Hacmi	435 722	575 006	416 728	431 446
İşlem Hacmi (Bin Adet)	59 452	90 254	64 623	76 009
Dönem Sonu Açık Pozisyon (Adet)	552 406	1 336 024	1 083 988	1 912 386

Kaynak: Borsa İstanbul, VOB, Takasbank

(1) Gelişen İşletmeler Piyasası ve Serbest İşlem Platformu İşlem hacimlerini de içermektedir.

(2) 2014 - 2015 yıl sonu ve 2015 - 2016 Haziran ayı değerlerini göstermektedir.

2016 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre borçlanma araçları piyasasında kesin alım-satım pazarı işlem hacmi yüzde 40,1 oranında artmış, repo-ters repo pazarı işlem hacmi ise yüzde 31,3 oranında azalmıştır. Aynı dönemde pay piyasası işlem hacmi ise yüzde 1 oranında artış kaydetmiştir.

Sermaye Piyasası Kanunu ve yapılan ikincil düzenlemelerle birlikte sermaye piyasası araçlarının ihracına ilişkin hukuki altyapı uluslararası standartlara kavuşturulmuştur. Ancak bu gelişmeler, söz konusu ihracların gerçekleşmesi için gerekli ortamı tek başına sağlamaya yeterli

olmayı ilgili piyasa dinamiklerinin de aynı ölçüde elverişli olması gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'deki tasarruf oranından, finansal okuryazarlığa, küresel ve ulusal ekonomik konjonktürden geopolitik risklere kadar birçok faktör sermaye piyasası araçlarının ihracında etkili olmaktadır. Özellikle 2008 küresel finans krizi sonrasında yaşanan küresel likidite bolluğu ve uygun finansman koşullarında nispi bir sıkışma gözlenmektedir. Söz konusu gelişmeler, Türkiye'de istenen düzeyde olmayan tasarruf oranları ve yeterli olmayan kurumsal yatırımcı talebiyle birleşince, özellikle halka arzlar üzerinde son dönemde olumsuz bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Bu nedenle, sermaye piyasasının derinliğini artıran birincil halka arzlarında son yıllarda gözlenen düşüş 2016 yılının ilk dokuz ayında da sürmüştür.

Halka arzların arz yönünün geliştirilmesi ve şirketlerin bu yönde teşvik edilmesi amacıyla payların ilk ve ikinci halka arzlarına ilişkin alınan SPK ücretlerinde 2016 yılı Haziran ayında yüzde 50 oranında indirime gidilmiştir. Ayrıca, bireysel emeklilik sisteminde son dönemde hayatı geçirilen düzenlemelerin kurumsal yatırımcı tabanını genişleterek halka arzları olumsuz etkileyen talep yetersizliği sorununun çözümüne katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Takasbank Borsa Para Piyasası işlem hacmi 2015 ve 2016 yıllarında önemli ilerlemeler kaydetmiş; 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 73,2 oranında artmıştır. Takasbank Ödünç Pay Senedi Piyasası işlem hacmi ise aynı dönemde yüzde 6,3 oranında artış kaydetmiştir.

İşlem hacminin çok büyük bir bölümü altın piyasasında gerçekleşen Kİymetli Madenler ve Kİymetli Taşlar Piyasasında altın TL işlem hacmi 2016 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 140,8 oranında artış kaydetmiştir. 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla altın TL işlem hacmi 1,9 milyar TL, altın dolar işlem hacmi ise 5,5 milyar dolar; ton bazında altının toplam işlem hacmi ise 151 ton olarak gerçekleşmiştir.

Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP) işlem hacmi 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,5 oranında artmış ve dokuz aylık işlem hacmi 431,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye piyasası düzenlemeleri kapsamında son dönemde gerçekleşen önemli gelişmeler aşağıda sıralanmaktadır:

Avrupa Menkul Kİymetler ve Piyasalar Otoritesi (ESMA)'nın 08/02/2016 tarihinde yayımladığı görüş çerçevesinde Türk ihracıqları tarafından AB üye ülkelerinde yapılacak pay ihracıqları için SPK tarafından onaylanmış izahname içeriğinin, ihracın yapılacak ülkenin yetkili otoritesine onay başvurusunda bulunabilmesi için geçerli olacağı açıklanmıştır.

03/03/2016 tarihli SPK Kararıyla Emeklilik Yatırım Fonlarına İlişkin Rehber yayımlanmış ve emeklilik yatırım fonlarına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, emeklilik yatırım fonlarının kaldıraç yaratıcı işlemlerde bulunması durumunda, yatırım stratejilerine, yatırım yapılan varlıkların yapısına ve risk düzeyine uygun bir risk yönetim sistemi oluşturulması da zorunlu kılınmıştır.

Kurumsal yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla yönelik olarak 23/06/2016 tarihli Resmi Gazete'de Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

24/06/2016 tarihinde TSPB nezdindeki Müşteri Uyuşmazlıklar Hakem Heyeti uygulamasıyla ilgili çerçeveye son hali verilmiş ve yatırım kuruluşları ile müşterileri arasında borsa dışı işlemlerden doğan uyuşmazlıklara ilişkin başvuruların Heyet'e yapılmasına karar verilmiştir.

Halka açılmlar ve ikincil halka arzlar ile gayrimenkul ve kira sertifikası ihraçlarında SPK tarafından tahsil edilen ücretlerde 24/06/2016 tarihi itibarıyla yüzde 50 indirim uygulamasına gidilmiştir.

03/08/2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren değişiklikle beraber Gayrimenkul Sertifikaları Tebliği revize edilerek kentsel dönüşüm projelerinin finansmanında alternatif bir yöntem olarak gayrimenkul sertifikası modeli oluşturulmuş ve bu kapsamında gayrimenkul sertifikası ihraçlarına ve ihraç edilecek gayrimenkul sertifikalarına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

09/08/2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6728 sayılı Kanunla kira sertifikası ihraçlarının teşvik edilmesi amacıyla vergisel düzenlemeler yapılmıştır.

26/08/2016 tarihli Resmi Gazete'de Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlanmıştır. Kanun kapsamında sermaye piyasalarında araç çeşitliliği ve derinliğine katkı sağlamak, yurticinde kamuya ait olan varlıklar ekonomiye kazandırmak, dış kaynak temin etmek, stratejik, büyük ölçekli yatırımlara iştirak etmek için Türkiye Varlık Fonu ve bu fona bağlı alt fonları kurmak ve yönetmek üzere Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin kurulması, yönetimi ve faaliyetlerine ilişkin esaslar düzenlenmektedir.

Başbakanlığa bağlı ve özel hukuk hükümlerine tabi olarak kurulacak olan Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin yapısına ve işleyişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek olup söz konusu Şirketin 50 milyon TL olan kuruluş sermayesi Özelleştirme Fonu tarafından karşılanacaktır.

Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik

2015 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörlerinde toplam 60 şirket aktif olarak faaliyet göstermektedir. Aktif olan şirketlerden 36'sı hayatı, 19'u hayatı ve emeklilik, 4'ü hayatı ve 1'i de reasürans alanında faaliyet göstermektedir.

Sigortacılık sektöründe 2015 yılında, direkt prim üretimi bir önceki yıla göre nominal olarak yüzde 19,5 oranında artarak 30,3 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. 2014 yılında kaydedilen yüzde 1,3 oranındaki reel gerilemenin ardından, reel bazda direkt prim üretimi, 2015 yılında yüzde 11,2 oranında artmıştır.

Sigortacılığın gelişmişliğine dair bir gösterge olan ve sigorta şirketleri tarafından sigortalılara verilen teminat tutarı, 2015 yılında yüzde 12,5 oranında artışa 86,1 trilyon TL'ye yükselsek GSYH'nın 44 katı olarak gerçekleşmiştir.

Yabancı sermayenin sigortacılık sektörüne olan ilgisi, sektörün gelişme potansiyelinin yüksek olması nedeniyle devam etmektedir. Sigortacılık sektöründe toplam ödenmiş sermaye içinde yabancı sermayenin payı 2015 yılı sonu itibarıyla yüzde 71,7 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı sonu itibarıyla, sektörde yer alan 60 adet şirketin 38'inde yabancı ortakların payı yüzde 50'nin üzerindedir.

TABLO I: 31- Sigortacılık Sektörüne Ait Bazı Büyüklükler

	2013	2014	2015	2016 (1)
Aktif Toplamı (Milyon TL)	64 264	81 019	98 428	111 592
Hayat Dışı Şirketler	24 301	28 217	33 938	39 305
Hayat/Emeklilik	38 115	50 798	61 842	69 479
Reasürans Şirketleri	1 847	2 004	2 648	2 808
Sermayede Yabancı Payı (Yüzde)	71,9	71,7	71,7	69,2
Hayat Dışı Şirketler	73,2	74,3	74,6	72,1
Hayat/Emeklilik Şirketleri	69,0	65,1	64,9	62,1
Direkt Prim Üretimi (Milyon TL)	23 720	25 358	30 297	20 654
Hayat Dışı Şirketler	20 370	22 130	26 597	17 714
Hayat/Emeklilik	3 350	3 228	3 700	2 940
Performans (Milyon TL)				
Net Dönem Kârı	1 252	1 400	101	401
Hayat Dışı Şirketler	767	729	-856	-186
Hayat/Emeklilik Şirketleri	462	659	826	585
Reasürans Şirketleri	23	11	130	2
Net Kâr/Toplam Aktif (Yüzde)	1,9	1,7	0,1	0,4
Net Kâr/Öz Sermaye (Yüzde)	11,0	10,6	0,8	2,8
Teknik Göstergeler (Yüzde)				
Konservasyon Oranı (2)				
Hayat Dışı Şirketler	80,3	80,0	80,0	70,5
Hayat/Emeklilik Şirketleri	96,0	95,5	95,6	95,7
Teknik Kârlılık				
Hayat Dışı Şirketler	4,1	4,7	-1,8	0,2
Hayat/Emeklilik Şirketleri	12,1	14,2	15,4	14,0
Direkt Prim Artış Hızı				
Hayat Dışı Şirketler	21,3	8,6	20,2	37,7
Hayat/Emeklilik Şirketleri	25,1	-3,6	14,6	24,0

Kaynak: Hazine Müsteşarılığı

(1) Haziran ayı itibarıyla.

(2) Bölüşmeli Treteler esas alınarak hesaplanmıştır.

Sigortacılık sektöründe 2015 yılında 101 milyon TL kâr kaydedilmiştir. Hayat dışı sigorta şirketlerinin 856 milyon TL'lik zararında, kara araçları sorumluluk branşında kaydedilen teknik zarar önemli rol oynamıştır. 2015 yılında hayat ve emeklilik şirketleri 826 milyon TL ve sektörde faaliyet gösteren tek reasürans şirketi de 130 milyon TL kâr elde etmiştir.

2015 yılının ikinci yarısından itibaren artan zorunlu trafik sigortasındaki fiyatlarla ilgili sorun 26/04/2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6704 sayılı Kanunla zorunlu trafik sigortası teminat içeriği, genel şartlara bırakılarak giderilmiştir.

TABLO I: 32- Bireysel Emeklilik Sistemi Göstergeleri

Katılımcı Sayısı	Katılımcıların Fon Tutarı (1)		Yatırıma Yönlenen Tutar		Devlet Katkısı	Emekli Sayısı		
	Kişi	Yıllık Artış (%)	Milyon TL	Yıllık Artış (%)	Milyon TL	Yıllık Artış (%)	Milyon TL	Kişi
2009	1 987 940	13,9	9 097	42,8	6 870	30,0	-	1 898
2010	2 281 478	14,8	12 012	32,0	9 221	34,2	-	2 848
2011	2 641 843	15,8	14 330	19,3	12 029	30,4	-	3 838
2012	3 128 130	18,4	20 346	42,0	15 741	30,9	-	5 404
2013	4 153 055	32,8	25 146	23,6	21 456	36,3	1 152	7 577
2014	5 092 871	22,6	34 793	38,4	27 843	29,8	3 019	15 350
2015	6 038 432	18,6	42 979	23,5	36 549	31,3	5 020	27 745
2015 (2)	5 773 243	19,3	39 975	29,2	33 577	30,4	4 199	24 009
2016 (2)	6 484 665	12,3	50 894	27,3	41 565	23,8	7 098	40 398

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

(1) 2013 yılı itibarıyla devlet katkısı hariç katılımcıların fon tutanı göstermektedir.

(2) Eylül ayı itibarıyla.

2013 yılı başından itibaren yürürlüğe giren devlet katkısı uygulamasıyla birlikte, bireysel emeklilik sistemi toplam fon büyülüğu 2015 yılı sonunda bir önceki yıla göre yüzde 23,5 artışla devlet katkısı hariç olarak 43 milyar TL'ye, katılımcı sayısı ise yüzde 18,6 artışla 6 milyon 38 bin kişiye ulaşmıştır. 2016 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla toplam katılımcı sayısı 6 milyon 485 bin kişi olarak gerçekleşmiş, toplam fon büyülüğu de devlet katkısı hariç olarak 50,9 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılım Sistemini sağlayan kanun değişikliği 25/08/2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 01/01/2017 tarihinde uygulanmaya başlanacak otomatik katılım sistemiyle birlikte, Türk vatandaşı veya mavi kartlı olup 45 yaşın altında ücret karşılığı çalışanlar, düzenlenecek emeklilik sözleşmesiyle bir emeklilik planına dahil edilecektir. Çalışanın katkı payı, prime esas kazancının yüzde 3'üne karşılık gelen tutar olacaktır. Çalışanın emeklilik planına dahil olduğunun kendisine bildirildiği tarihi müteakip iki ay içinde herhangi bir kayba uğramadan sözleşmeden cayma hakkı bulunmaktadır. Mevcut devlet katkısının geçerli olduğu sisteme, çalışanın cayma hakkını kullanması halinde, sisteme girişte bir defaya mahsus olmak üzere katılımcıya, bin TL ilave devlet katkısı sağlanacaktır. Emeklilik hakkı kazanan katılımcı, hesabında bulunan birikimi en az 10 sene vadeli, yıllık gelir sigortası sözleşmesi kapsamında almayı tercih ederse, kendisine birikiminin yüzde 5'i karşılığı kadar ek devlet katkısı ödemesi yapılacaktır. Bu sistemde, şirketlerce fon işletim gideri kesintisi dışında başka bir kesinti yapılmayacaktır.

BDDK Gözetiindeki Banka Dışı Finansal Kuruluşlar

6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu (Kanun) kapsamında Türkiye'de faaliyet gösteren şirket sayısı faktoring şirketlerinin sayılarındaki gerilemeye bağlı olarak 2016 yılı Haziran ayında 103'e düşmüştür. Kanun kapsamında finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin ödenmiş sermayesinin 2015 yıl sonu itibarıyla en az yirmi milyon Türk Lirasıyla sınırlandırılması, asgari ödenmiş sermaye tutarını bu miktarı çıkaramayan faktoring şirketlerinin kapanmasına neden olmuştur.

Banka dışı finansal kuruluşlar aktif büyükleri açısından incelendiğinde, 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinde sırasıyla yüzde 11,8, yüzde 6,6 ve yüzde 25,7 oranında artış görülmüştür. Aynı dönemde net dönem kârlılığının, finansal kiralama ve faktoring şirketleri için yükseldiği, finansman şirketleri için ise gerilediği gözlenmektedir. Söz konusu dönemde net

dönem kârı; finansal kiralama şirketlerinde yüzde 25,1, faktoring şirketlerinde yüzde 15,7 oranında artarken, finansman şirketlerinde ise yüzde 40,1 oranında azalmıştır.

2016 yılı Mart ayı itibarıyla, Türk finans sektöründe 13 adet varlık yönetimi şirketi faaliyet göstermektedir. Varlık yönetimi şirketlerinin aktif büyüklükleri bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 6,3 oranında azalarak 2,7 milyar TL'ye gerilemiştir. Aynı dönemde varlık yönetim şirketlerinin net dönem kârlılığında ise yüzde 10,5 oranında azalış olmuştur.

TABLO I: 33- BDDK Gözetimindeki Banka Dışı Finansal Kuruluşların Temel Göstergeleri

	2014	2015	Haziran (1)	
			2015	2016
Finansal Kiralama Şirketleri				
Şirket Sayısı	30	29	29	27
Şube Sayısı	138	143	142	142
Personel Sayısı (Kişi)	1 464	1 504	1 490	1 528
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	32 578	40 656	37 925	42 410
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	526	809	423	529
Faktoring Şirketleri				
Şirket Sayısı	76	66	72	63
Şube Sayısı	370	379	382	371
Personel Sayısı (Kişi)	4 997	4 805	4 936	4 760
Aktif Büyüklük (Milyon TL)	26 515	26 685	27 541	29 355
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	616	387	306	354
Finansman Şirketleri				
Şirket Sayısı	12	12	12	13
Şube Sayısı	3	2	2	0
Personel Sayısı (Kişi)	767	827	798	820
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	20 283	27 220	23 149	29 094
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	214	356	260	156
Varlık Yönetim Şirketleri				
Şirket Sayısı	10	12	11	13
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	2 552	2 765	2 864	2 685
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	97,7	110,8	13,3	11,9

Kaynak: BDDK

(1) Varlık yönetim şirketlerine ait veriler Mart ayı itibarıyladır.

Yatırım ortamının iyileştirilmesi amacıyla 6728 sayılı Kanun kapsamında finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin bazı işlemlerine damga vergisi ve tapu harcı istisna getirilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte farklı finans kuruluşları arasında haksız rekabete yol açan vergi uygulamalarının ortadan kaldırılmasına ilişkin İFM Programı Eylem Planı'nda yer alan eylemde ilerleme kaydedilmiş olmaktadır.

İFM Programı Eylem Planı kapsamında TCMB tarafından banka dışı finansal kuruluşların geliştirilmesine yönelik bir strateji belgesi hazırlanmıştır. Strateji belgesinde sektörde yönelik mevcut durum ayrıntılı şekilde ortaya konarak sektörün finansal sistemdeki payını artırabilmesi için atılması gereken adımlara yer verilmiştir.

Kredilerde yapılan son düzenlemelere uyumlu olacak şekilde, Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik'te 27/09/2016 tarihinde yapılan değişikliklerle, finansman şirketlerince kullanıldığı ihtiyaç kredilerinin vadesi 36 aydan 48 aya çıkarılmış; tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı belirli bir esigin üstünde olan finansman şirketlerinin daha fazla genel karşılık ayırmamasına ilişkin hüküm kaldırılmıştır.

1.3. KAMU MALİYESİNDE GELİŞMELER VE HEDEFLER

1.3.1. GENEL DEVLET

a) Mevcut Durum

Genel devlet harcama ve gelirlerinin GSYH payındaki artış eğilimi 2013 yılına kadar devam etmiştir. 2014 yılında, bir önceki yıla göre gelirlerde 0,4; harcamalarda ise 0,5 puan gerileme olmuştur. Böylece, 2013 yılında yüzde 0,7 olarak gerçekleşen genel devlet açığı yüzde 0,6'ya gerilemiş, faiz giderleri ise 0,3 puan azalarak yüzde 3,0 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Genel devlet harcama ve gelirlerinin tekrar artış eğilimine girdiği 2015 yılında, genel devlet açığının GSYH içindeki payı yüzde 0,1'e kadar düşmüştür. Ancak, aksıta gözlenen bu olumlu gelişmede, genel devlet harcamaları 0,9 puan artarken, genel devlet gelirlerinin 1,4 puan yükselmesi ve sırasıyla yüzde 41,0 ve yüzde 40,9 seviyesinde gerçekleşmesi etkili olmuştur. 2015 yılında faiz dışı harcamalar 1 puan artarak yüzde 38,2'ye yükselmiştir.

2015 yılında, bir önceki yıla göre kaydedilen önemli gelir artışında KDV ve ÖTV tahsilatları ile sosyal güvenlik primi tahsilatları etkili olmuştur. Faiz harcamalarındaki 0,1 puanlık azalışa rağmen gerçekleşen harcama artışında genel devlet cari giderleri, yatırımları ve transferler toplamının katkısı eşit ölçüde görülmektedir.

2016 yılında GSYH'ya oranla genel devlet gelirlerinin bir önceki yıla göre 0,9 puan artarak yüzde 41,9, genel devlet harcamalarının ise 2,7 puan artarak yüzde 43,7 olması beklenmektedir. Bu dönemde genel devlet faiz dışı harcamalarının; 1,6 puanı cari giderlerin, 1,3 puanı ise özellikle sosyal güvenlik ilgili harcamalar nedeniyle cari transferlerin etkisiyle, 2015 yılı seviyesinin 3 puan üzerine çıkarak GSYH'ya oranla yüzde 41,2 seviyesinde olması öngörmektedir.

Bu gelişmelere paralel olarak, GSYH'ya oranla bir önceki yıl yüzde 0,1 olan genel devlet açığının 2016 yılında yüzde 1,9'a yükselmesi, genel devlet faiz dışı fazlasının ise yüzde 2,7'den yüzde 0,6'ya düşmesi beklenmektedir. 2015 yılında yüzde 2,1 olan faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç genel devlet fazlasının GSYH'ya oranının 2016 yılında yüzde 0,1'e düşmesi, program tanımlı genel devlet dengesinin ise yüzde 0,6 fazladan yüzde 1,4 aşağı dönmesi öngörmektedir.

Genel devlet kapsamına KİT'lerin eklenmesiyle elde edilen kamu kesimi genel dengesinde 2014 yılında GSYH'ya oranla yüzde 0,6 açık verilmiş, 2015 yılında ise borçlanma gereği oluşmamıştır. 2016 yılında, kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 1,7'ye yükselmesi; program tanımlı kamu kesimi genel dengesinin ise yüzde 0,7 fazladan yüzde 1,2 aşağı dönmesi beklenmektedir.

2015 yılında GSYH'nın yüzde 32,9'u olarak gerçekleşen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun, 2016 yılında yüzde 32,8 olması öngörmektedir.

Ekonominin potansiyel seviyesinde olması varsayımlı altında gelir ve harcama seviyelerinin nasıl şekillendiğini gösteren yapısal genel devlet açığının potansiyel GSYH'ya oranının 2016 yılında bir önceki yıla göre 1,5 puan gerileyerek yüzde 3,1 seviyesinde olması; faiz dışı yapısal genel devlet dengesinin ise yapısal genel devlet açığındaki gelişmeye paralel olarak 2016 yılında 1,8 puan kötüleşerek yüzde 0,7 açık vermesi beklenmektedir.

TABLO I: 34- Genel Devlet Yapısal Denge Analizi

Genel Devlet Dengesi			Faiz Gideri Hariç Genel Devlet Dengesi		
Denge (1)	Denge (2)	Yapısal (3)	Denge (1)	Denge (2)	Yapısal (3)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
2015	-2 359	-36 132	-31 283	52 492	18 719
2016	-40 317	-73 993	-68 257	13 664	-20 012
2017	-39 967	-71 166	-65 841	20 282	-10 917
(GSYH'ya Oran, Yüzde)					
2015	-0,1	-1,9	-1,6	2,7	1,0
2016	-1,9	-3,4	-3,1	0,6	-0,9
2017	-1,7	-3,0	-2,7	0,8	-0,5
(GSYH'ya Oran, Yüzde)					

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Yapısal dengenin GSYH'ya oranında potansiyel GSYH kullanılmıştır.

(1) Genel devlet dengesi

(2) Vergi yapılandırması, 2B gelirleri, özelleştirme ve bir defalik gider ve gelirler hariç genel devlet dengesi

(3) Genel devlet dengesinden bir defalik gelirlerin ve konjuncturel etkilerin anndanması sonucu elde edilmiş olan dengedir.

2015 yılında yüzde 18,9 seviyesinde olan sosyal harcamaların GSYH'ya oranının 2016 yılında yüzde 20,4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Söz konusu gelişmede, başta emekli aylığı ödemeleri olmak üzere sosyal koruma harcamalarının GSYH'ya oranındaki artış etkili olmuş, ayrıca eğitim ve sağlık harcamalarındaki reel artışlar da sosyal harcamaların artışına katkıda bulunmuştur.

TABLO I: 35- Sosyal Harcamaların Gelişimi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)	(GSYH'ya Oran, Yüzde)
EĞİTİM	4,0	4,2	4,4	4,6	4,7	5,0	5,0	5,0
SAĞLIK	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	4,6	4,6	4,6
SOSYAL KORUMA	8,5	9,0	9,3	9,4	9,9	10,8	10,8	10,8
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	7,5	7,9	8,2	8,3	8,6	9,7	9,6	
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	0,9	0,9	1,0	0,9	1,1	1,0	1,1	
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
TOPLAM	16,8	17,6	18,1	18,4	18,9	20,4	20,4	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

b) 2017 Yılı Hedefleri

Başta asgari ücret tespit süreci üzere, hükümetin sosyal politika tercihlerine bağlı olarak, genel devlet harcama ve gelirlerinin GSYH içindeki payının 2016 yılında bir önceki yılın üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2017 yılında ise, genel devlet harcama ve gelirlerinde bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, sırasıyla 0,7 puan ve 0,5 puan düşüş beklenmektedir. Böylelikle genel devlet açığının 0,2 puan azalarak yüzde 1,7 düzeyinde gerçekleşeceği öngörlülmektedir.

2017 yılında genel devlet harcamalarının GSYH'ya oranının yüzde 43,0, faiz dışı harcamalarının ise yüzde 40,5 olarak gerçekleşmesi öngörlülmektedir. Genel devlet faiz ödemelerinin GSYH payında 2016 yılına göre değişim beklenmemektedir. Dolayısıyla, genel devlet harcamalarındaki bir önceki yıla göre beklenen 0,7 puanlık düşüşün tamamı faiz dışı harcamalardan kaynaklanmaktadır.

2017 yılında genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının vergi gelirlerinde öngörülen ilmişi artışa karşı faktör gelirlerindeki düşüş nedeniyle 2016 yılına göre 0,5 puan azalarak yüzde 41,4 seviyesinde gerçekleşmesi öngörlülmektedir.

TABLO I: 36- Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
	2013	2014	2015	2016 (2)	2017 (3)	2013	2014	2015	2016 (2)	2017 (3)
Vergiler	334 445	361 940	418 694	462 199	526 883	21,3	20,7	21,4	21,5	21,9
-Vasıtazız	92 602	105 982	118 880	137 081	155 089	5,9	6,1	6,1	6,4	6,5
-Vasıtali	231 110	243 672	285 677	309 281	354 174	14,7	13,9	14,6	14,4	14,7
-Servet	10 733	12 285	14 137	15 837	17 620	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Vergi Dışı Normal Gelirler	29 520	38 941	42 794	45 056	50 808	1,9	2,2	2,2	2,1	2,1
Faktör Gelirleri	90 781	99 351	112 676	131 382	123 645	5,8	5,7	5,8	6,1	5,1
Sosyal Fonlar	157 967	178 900	212 940	249 380	275 836	10,1	10,2	10,9	11,6	11,5
TOPLAM	612 713	679 133	787 104	888 016	977 172	39,1	38,8	40,3	41,3	40,6
-Özelleştirme Gelirleri	12 636	12 094	12 069	11 000	17 768	0,8	0,7	0,6	0,5	0,7
TOPLAM GELİR	625 350	691 227	799 173	899 016	994 940	39,9	39,5	40,9	41,9	41,4
Cari Harcamalar	281 603	314 569	357 607	428 621	461 083	18,0	18,0	18,3	20,0	19,2
Yatırım Harcamaları	65 775	66 916	81 101	88 567	102 878	4,2	3,8	4,2	4,1	4,3
-Sabit Sermaye	66 097	67 053	80 991	88 378	102 632	4,2	3,8	4,1	4,1	4,3
-Stok Değişmesi	-322	-137	110	189	246	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer Harcamaları	289 643	320 382	362 824	422 146	470 946	18,5	18,3	18,6	19,7	19,6
-Cari Transferler	272 044	295 827	339 398	401 673	454 324	17,4	16,9	17,4	18,7	18,9
-Sermaye Transferleri	17 598	24 555	23 426	20 473	16 623	1,1	1,4	1,2	1,0	0,7
TOPLAM HARCAMA	637 021	701 867	801 532	939 333	1 034 907	40,6	40,1	41,0	43,7	43,0
FAİZ DİŞİ HARCAMA	585 428	650 174	746 681	885 352	974 658	37,4	37,2	38,2	41,2	40,5
BORÇLANMA GEREĞİ	11 672	10 640	2 359	40 317	39 967	0,7	0,6	0,1	1,9	1,7
FAİZ DİŞİ BORÇLANMA GEREĞİ	-39 921	-41 053	-52 492	-13 664	-20 282	-2,5	-2,3	-2,7	-0,6	-0,8
FAİZ GİD. ve ÖZEL. GEL. HARIÇ BORÇ. GER.	-27 285	-28 959	-40 423	-2 664	-2 514	-1,7	-1,7	-2,1	-0,1	-0,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: (-) işaret fazlaysı göstermektedir.

(1) Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalleli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

TABLO I: 37- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)

	2013	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
Merkezi Yönetim Bütçesi	18 543	23 370	23 525	34 558	46 851
KİT	-4 526	176	-1 597	-3 976	-4 596
İşletmeci KİT	-1 473	5 994	-1 046	-4 941	-5 178
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	-3 052	-5 818	-551	965	581
Mahalli İdareler	2 293	-1 191	1 959	10 357	1 934
Döner Sermaye	-1 872	-842	427	838	923
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-709	-1 155	-1 456	0	0
İşsizlik Sigortası Fonu	-9 189	-11 041	-11 681	-9 852	-10 424
Fonlar	2 607	1 500	-10 416	4 416	683
KKBG	7 146	10 817	762	36 341	35 370
KKBG (Faiz Giderleri Haric)	-44 685	-41 213	-54 479	-18 265	-25 537
KKBG (Özelleştirme Gelirleri Haric)	19 782	22 911	12 831	47 341	53 139
KKBG (Faiz Giderleri ve Özelleştirme Gelirleri Haric)	-32 048	-29 119	-42 410	-7 265	-7 769
(GSYH'ya Oran, Yüzde)					
Merkezi Yönetim Bütçesi	1,2	1,3	1,2	1,6	1,9
KİT	-0,3	0,0	-0,1	-0,2	-0,2
İşletmeci KİT	-0,1	0,3	-0,1	-0,2	-0,2
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	-0,2	-0,3	0,0	0,0	0,0
Mahalli İdareler	0,1	-0,1	0,1	0,5	0,1
Döner Sermaye	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	-0,6	-0,6	-0,6	-0,5	-0,4
Fonlar	0,2	0,1	-0,5	0,2	0,0
KKBG	0,5	0,6	0,0	1,7	1,5
KKBG (Faiz Giderleri Haric)	-2,9	-2,4	-2,8	-0,9	-1,1
KKBG (Özelleştirme Gelirleri Haric)	1,3	1,3	0,7	2,2	2,2
KKBG (Faiz Giderleri ve Özelleştirme Gelirleri Haric)	-2,0	-1,7	-2,2	-0,3	-0,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı;

Not: (-) işaret fazlaysı göstermektedir.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO I: 38-2015 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası Fonu	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	Toplam	
1. Vergiler	346 247	51 011	7 605	0	0	-138	404 725	-1 183	-7	-1 190	403 535
a. Vasıtalık	96 901	14 673	7 605	0	0	-138	119 041	-1 183	-7	-1 190	117 851
b. Vasitalı	249 346	36 338	0	0	0	0	285 683	0	0	0	285 683
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	28 871	9 031	5 676	0	0	-457	43 122	-1 574	0	-1 574	41 548
3. Faktör Gelirleri	34 805	12 213	250	7 395	5 325	688	60 677	6 737	-38	6 698	67 375
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	1 566	-15 944	0	-14 378	0	0	0	-14 378
5. Cari Transferler	-183 071	-4 923	-4 912	2 719	12 286	0	-177 901	2 241	0	2 242	-175 659
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	226 852	67 332	8 619	11 681	1 667	94	316 245	6 222	-45	6 176	322 421
II. CARI GİDERLER	-186 163	-46 894	-4 050	0	0	0	-237 107	0	0	0	-237 107
III. KAMU TASARRUFU	40 689	20 438	4 569	11 681	1 667	94	79 138	6 222	-45	6 176	85 314
IV. YATIRIMLAR	-58 834	-25 244	0	0	-211	-2 210	-86 500	-11 374	456	-10 918	-97 418
a. Sabit Sermaye	-58 834	-25 240	0	0	-211	-2 203	-86 488	-8 735	-49	-8 784	-95 271
b. Stok Değişmesi	0	-5	0	0	0	-7	-12	-2 639	505	-2 134	-2 146
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-18 145	-4 806	4 569	11 681	1 456	-2 117	-7 362	-5 153	411	-4 741	-12 104
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-5 380	2 856	5 847	0	0	1 778	5 101	6 552	359	6 911	12 012
1. Serbet Vergileri	8 256	5 881	0	0	0	0	14 137	0	0	0	14 137
2. Diğer Transferler	-10 536	-3 535	5 847	0	0	0	-8 225	6 437	397	6 835	-1 391
3. Kamulaş. ve Sabit Değer. Art.	-3 100	511	0	0	0	1 778	-811	115	-39	76	-734
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	23 525	1 950	-10 416	-11 681	-1 456	339	2 261	-1 400	-770	-2 170	92
1. Kasa-Banka Değişimi	0	304	-10 406	0	0	-796	-10 899	679	-74	605	-10 294
2. Dış Borçlanma (net)	-4 630	-99	0	0	0	0	-4 730	-18	1	-18	-4 748
-Dış Borç Ödemesi	-13 759	-1 373	0	0	0	0	-15 132	-878	-6	-884	-16 016
-Dış Borç Kullanımı	9 128	1 274	0	0	0	0	10 402	859	6	866	11 268
3. İç Borg/Alacak (net)	28 156	1 755	-9	-11 681	-1 456	1 224	17 988	-1 707	-477	-2 184	15 804
4. Stok Değişim Fonu	0	-9	0	0	0	-89	-98	-353	-219	-573	-670
BORÇLANMA GEREĞİ	23 525	1 959	-10 416	-11 681	-1 456	427	2 359	-1 046	-551	-1 597	762

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

TABLO I: 39 - 2016 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarıla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası Fonu	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	Toplam	TOPLAM KAMU
	KİT										
1. Vergiler	381 066	56 885	8 835	0	0	-245	446 541	-2 325	-5	-2 330	444 211
a. Vasisitasız	112 298	16 365	8 835	0	0	-245	137 253	-2 325	-5	-2 330	134 923
b. Vasisitalı	268 768	40 520	0	0	0	0	309 288	0	0	0	309 288
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	33 835	10 241	1 871	0	0	-502	45 444	-2 257	0	-2 257	43 187
3. Faktör Gelirleri	42 349	13 857	307	9 068	5 389	569	71 538	13 583	-274	13 308	84 847
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	-2 555	-25 144	0	-27 698	0	0	0	-27 698
5. Cari Transferler	-217 288	-5 963	-4 758	3 339	20 014	0	-204 657	3 857	1	3 858	-200 799
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	239 961	75 020	6 254	9 852	259	-178	331 168	12 857	-278	12 579	343 747
II. CARİ GİDERLER	-222 155	-57 301	-6 285	0	0	0	-285 741	0	0	0	-285 741
III. KAMU TASARRUFU	17 806	17 719	-31	9 852	259	-178	45 427	12 857	-278	12 579	58 006
IV. YATIRIMLAR	-60 257	-31 815	0	0	-259	-1 976	-94 308	-10 081	-1 035	-11 116	-105 424
a. Sabit Sermaye	-60 257	-31 804	0	0	-259	-1 889	-94 209	-10 130	-161	-10 290	-104 499
b. Stok Değişmesi	0	-12	0	0	0	-88	-99	48	-874	-826	-925
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-42 451	-14 096	-31	9 852	0	-2 155	-48 881	2 775	-1 313	1 463	-47 418
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	7 893	3 748	-4 386	0	0	1 398	8 654	2 344	434	2 778	11 432
1. Serbet Vergileri	9 316	6 520	0	0	0	0	15 837	0	0	0	15 837
2. Diğer Transferler	1 402	-3 836	-4 386	0	0	0	-6 820	6 447	412	6 859	39
3. Kamulaş. ve Sabit Değer Art.	-2 825	1 063	0	0	0	1 398	-363	-4 103	22	-4 081	-4 444
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	34 558	10 348	4 416	-9 852	0	757	40 228	-5 119	879	-4 241	35 987
1. Kasa-Banka Değişimi	0	7 285	4 386	0	0	-511	11 160	842	-116	726	11 886
2. Dış Borçlanma (net)	1 937	-146	0	0	0	0	1 791	-1 806	0	-1 806	-15
-Dış Borç Ödemesi	-14 617	-1 358	0	0	0	0	-15 975	-1 728	-3	-1 731	-17 706
-Dış Borç Kullanımı	16 554	1 212	0	0	0	0	17 765	-77	3	-75	17 690
3. İç Borg/Alacak (net)	32 621	3 218	31	-9 852	0	1 349	27 366	-3 977	1 082	-2 896	24 471
4. Stok Değişim Fonu	0	-8	0	0	0	-81	-89	-179	-86	-265	-354
BORÇLANMA GEREĞİ	34 558	10 357	4 416	-9 852	0	838	40 317	-4 941	965	-3 976	36 341

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

(1) Gerçekleşme Tahmini

TABLO I: 40- 2017 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası Fonu	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	Toplam	TOPLAM KAMU
1. Vergiler	432 659	67 063	10 004	0	0	-272	509 455	-2 723	-9	-2 732	506 722
a. Vasıtazız	126 740	18 801	10 004	0	0	-272	155 273	-2 723	-9	-2 732	152 541
b. Vasıtalı	305 919	48 262	0	0	0	0	354 181	0	0	0	354 181
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	42 934	11 602	2 048	0	0	-562	56 022	-1 812	0	-1 812	54 211
3. Faktör Gelirleri	25 038	16 382	342	9 794	5 801	718	58 075	13 833	-261	13 572	71 648
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	-3 174	-27 067	0	-30 241	0	0	0	-30 241
5. Cari Transferler	-248 048	-6 751	-5 523	3 804	21 623	0	-234 895	3 648	1	3 649	-231 246
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	252 584	88 295	6 872	10 424	357	-116	358 416	12 946	-269	12 677	371 093
II. CARI GİDERLER	-235 833	-63 631	-6 981	0	0	0	-306 444	0	0	0	-306 444
III. KAMU TASARRUFU	16 752	24 665	-108	10 424	357	-116	51 972	12 946	-269	12 677	64 649
IV. YATIRIMLAR	-71 445	-35 859	0	0	-357	-1 131	-108 792	-12 833	-446	-13 279	-122 071
a. Sabit Sermaye	-71 445	-35 848	0	0	-357	-1 046	-108 696	-13 328	-280	-13 609	-122 304
b. Stok Değişmesi	0	-11	0	0	0	-85	-96	495	-165	330	234
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-54 693	-11 194	-108	10 424	0	-1 248	-56 820	113	-715	-602	-57 421
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	7 843	9 274	-575	0	0	460	17 002	5 740	497	6 237	23 240
1. Servet Vergileri	10 513	7 106	0	0	0	0	17 620	0	0	0	17 620
2. Diğer Transferler	-1 944	964	-575	0	0	0	-1 555	6 337	553	6 890	5 335
3. Kamulaş. Ve Sabit Değer Art.	-726	1 204	0	0	0	460	938	-596	-56	-652	286
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	46 851	1 920	683	-10 424	0	787	39 817	-5 853	217	-5 636	34 182
1. Kasa-Banka Değişimi	0	-456	601	0	0	-669	-524	-610	-25	-636	-1 159
2. Dış Borçlanma (net)	-3 467	9	0	0	0	0	-3 458	-769	-3	-772	-4 230
-Dış Borç Ödemesi	-22 395	-1 422	0	0	0	0	-23 817	-1 402	-6	-1 408	-25 225
-Dış Borç Kullanımı	18 928	1 431	0	0	0	0	20 359	633	2	635	20 994
3. İç Borç/Alacak (net)	50 318	2 380	82	-10 424	0	1 592	43 948	-3 798	610	-3 188	40 760
4. Stok Değişim Fonu	0	-14	0	0	0	-136	-150	-675	-364	-1 039	-1 189
BORÇLANMA GEREĞİ	46 851	1 934	683	-10 424	0	923	39 967	-5 178	581	-4 596	35 370

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

(1) Program

Söz konusu gelişmeler neticesinde, 2017 yılı genel devlet faiz dışı fazlasının bir önceki yıla kıyasla 0,2 puan artarak GSYH'ya oranla yüzde 0,8 düzeyinde gerçekleşmesi; faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç genel devlet dengesinin ise 2016 yılı seviyesi olan yüzde 0,1 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

2017 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ya oran olarak yüzde 1,5 seviyesinde gerçekleşmesi; 2016 yılında yüzde 1,2 açık veren program tanımlı kamu kesimi genel dengesinin ise yüzde 0,6 açık vermesi öngörmektedir.

2017 yılında, yapısal genel devlet açığının potansiyel GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,4 puan azalarak yüzde 2,7, faiz dışı yapısal genel devlet açığının ise 0,4 puan iyileşerek yüzde 0,2 olması beklenmektedir.

2016 yılında yüzde 32,8 olması beklenen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH içindeki payının ise 2017 yılında yüzde 31,9 düzeyine gerilemesi beklenmektedir

1.3.1.1. Merkezi Yönetim Bütçesi

a) Mevcut Durum

2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunuyla, 5018 sayılı Kanuna elki (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumlara 570,5 milyar TL ödenek verilirken, merkezi yönetim bütçe gelirleri 540,8 milyar TL olarak tahmin edilmiştir. Yılın sonunda harcamaların başlangıç ödeneğinin 10,5 milyar TL, gelirlerin ise başlangıç tahmininin 5,7 milyar TL üzerine çıkarak, sırasıyla 581,1 milyar TL ile 546,5 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bu çerçevede, yılı bütçesinde yüzde 1,3 GSYH payıyla 29,7 milyar TL olarak öngörülen açığın, yılsonunda yüzde 1,6 GSYH payıyla 34,6 milyar TL olacağı beklenmektedir. Yüzde 0,1 fazla vermesi öngörülen merkezi yönetim bütçesi program tanımlı dengesinin ise 1 puan kötüleşerek yüzde 0,9 seviyesinde açığa geleceği tahmin edilmektedir.

2016 yılı bütçe gelirleri gerçekleşme tahmininin başlangıç tahminlerinin üzerinde olmasında KİT ve kamu bankalarından elde edilen gelirler, faiz gelirleri ve özelleştirme gelirleri gibi vergi dışı gelirlerin etkili olacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamında bütçe tahminlerine göre; genel bütçe vergi gelirlerinin 9,2 milyar TL azalışla 450 milyar TL, vergi dışı gelirlerin ise 14,9 milyar TL artışla 96,5 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. GSYH'ya oran olarak ise, vergi gelirlerinin bütçe tahminlerinin 0,1 puan, vergi dışı gelirlerin ise 0,8 puan üzerine gıkacağı ve sırasıyla yüzde 21,0 ve yüzde 4,5 düzeyinde olacağı tahmin edilmektedir.

Gelir vergisi tahsilatının 2016 yılı bütçe hedefinin 2,5 milyar TL altında kalarak 96,5 milyar TL düzeyinde ve GSYH'ya oran olarak yüzde 4,5 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede, artan oranlı vergileme nedeniyle yılın son çeyreğinde asgari ücretin 1.300 TL'nin altına düşmesini engellemek amacıyla yapılan düzenleme ile ücret ve kayıtlı istihdam artışlarının öngörlülden daha düşük düzeyde gerçekleşmesinin belirleyici olduğu görülmektedir.

2015 yılında kurumlar vergisi tahsilatının GSYH'ya oranı kur ve faiz oranlarındaki gelişmeler nedeniyle bekentilerin altında gerçekleşmiş, 2016 yılı bütçe tahmini 2015 yılı gerçekleşmesi baz alınarak ihtiyatlı bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Kurumlar vergisi tahsilatını olumsuz yönde etkileyen gelişmelerde kısmi bir dengelenmenin gerçekleşmesiyle,

2016 yılı tahsilatının bütçe tahmininin 3,9 milyar TL üzerinde 40,7 milyar TL, GSYH'ya oran olarak ise 0,2 puan üzerinde yüzde 1,9 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Dâhilde alınan KDV tahsilatının 2016 yılı bütçe tahmininin 1,6 milyar TL altında kalarak 49,6 milyar TL seviyesinde, GSYH'ya oran olarak ise bütçe tahminiyle aynı seviyede, yüzde 2,3 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, KDV iadelerinin öngörülenin oldukça üzerinde gerçekleşmesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Petrol ve doğal gaz ürünlerinden elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 1,1 milyar TL üzerine çıkarak 56,3 milyar TL ve GSYH'ya oranla bütçe hedefinin 0,1 puan üzerinde yüzde 2,6 olarak gerçekleşeceği öngörmektedir. Bu gelişmede, temel akaryakıt ürünlerindeki ÖTV tutarlarına 2016 yılı Eylül ayında yapılan artış etkili olmuştur.

Motorlu taşıtlardan elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 0,5 milyar TL üzerine çıkarak 18,2 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Söz konusu gelişmede, motorlu taşıt satışlarının öngörülenin üzerinde gerçekleşeceği beklenisi etkili olmuştur.

Tütün mamullerinden elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 3,1 milyar TL üzerine çıkarak 33,1 milyar TL olacağı ve GSYH'ya oranla 0,2 puanlık artışla yüzde 1,5 seviyesinde gerçekleşeceği öngörmektedir. Söz konusu artış üzerindeki temel etken, 2016 yılının ortasında sigaraların perakende satış fiyatlarının ortalama 1 TL artırılmasıdır.

Alkollü içkilerden elde edilen ÖTV tahsilatının bütçe tahmininin 0,7 milyar TL altında gerçekleşeceği beklenmektedir. Bu gelişmede turizm sektöründe yaşanan olumsuzluklar nedeniyle tüketimde yaşanan düşüş etkili olmuştur.

2016 yılında, ithalde alınan KDV tahsilatının bütçe tahmininin 11,6 milyar TL altında kalarak 75,2 milyar TL olacağı ve GSYH'ya oranla 0,4 puan azalarak yüzde 3,5 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Kurdaki gelişmeler ve ithalatın tahminlerin altında seyretmesi söz konusu gelişmede belirleyici olmuştur. Ayrıca, 2016 yılı bütçesinde, BOTAŞ'ın ithalde alınan KDV yükümlülükleri kapsamında 3,1 milyar TL olan cari dönem yükümlülüğüne ilave olarak 5,5 milyar TL stok borç ödemesi yapacağı öngörmüşken; yılın sonuna kadar cari dönem yükümlülükleri kapsamında 3 milyar TL, geçmiş yıl borçlarına mahsuben 3,9 milyar TL ödeme yapması beklenmektedir. Bununla birlikte BOTAŞ'ın geçmiş yıl borçlarına bağlı gecikme zammi ödemesi olarak 1,3 milyar TL ödeme yapması beklenmektedir.

Harçlardan elde edilen gelirlerin, gayrimenkul satışları başta olmak üzere harca tabi işlemlerde görülen gelişmelerin etkisiyle, bütçe tahmininin 1,5 milyar TL altında 17,3 milyar TL, damga vergisi gelirlerinin ise bütçe tahmininin 0,3 milyar TL altında 13,5 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2016 yılında vergi dışı gelirlerin, bütçe hedefinin 14,9 milyar TL üzerine çıkarak 96,5 milyar TL olacağı ve GSYH'ya oranla bütçe tahmininin 0,8 puan üstünde yüzde 4,5 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda bütçe tahminlerinde 5 milyar TL olarak yer alan Merkez Bankası temettü hasılatının 9,3 milyar TL, 2,8 milyar TL olan hazine faizinin 5,9 milyar TL, 8,8 milyar TL olarak tahmin edilen para cezalarının 9,9 milyar TL olarak gerçekleşeceği öngörmektedir. Bununla birlikte 10,8 milyar TL olarak öngörülen özelleştirme gelirlerinin yılsonunda hedefin 4,2 milyar TL üzerine çıkarak 15 milyar TL seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

2016 yılında, GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla kıyasla, merkezi yönetim bütçesi faiz dışı harcamalarının 1,4 puan artacağı ve faiz giderlerinin 0,3 puan azalacağı tahmin

edilmektedir. Faiz dışı harcamalardaki artışta personel giderleri ile sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri etkili olmuştur. Toplam harcamaların GSYH'ya oranının yüzde 27,0 düzeyinde gerçekleşeceği beklenmektedir.

Faiz dışı harcamaların, son yıllarda olduğu gibi, nominal olarak yılı bütçesinde öngörülenin üzerinde gerçekleşmesi öngörmektedir. Bu kapsamda, 2016 yılı bütçesinde 514,5 milyar TL olarak ödenekleştirilen faiz dışı harcamaların 529,6 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2016 yılında genel maaş ve ücret artış oranı, toplu sözleşmelerde tespit edildiği üzere, Ocak ve Temmuz aylarında, sırasıyla, yüzde 6 ve yüzde 5 olarak uygulanmış, Ocak ayından geçerli olmak üzere yüzde 0,9 enflasyon farkı ödemesi yapılmıştır. 2016 yılı programlarıken toplu sözleşmeyle belirlenen maaş artış oranı haricindeki diğer unsurların, muhtelif kadro ve pozisyonlardaki kamu görevlilerinde yapılan iyileştirmelerin ve Milli Eğitim Bakanlığı takviye kursları gibi yeni uygulamaların etkileri göz önüne alınmıştır. Bununla birlikte, 2016 yılı içinde, başta öğretmenler olmak üzere, ilave sözleşmeli personel alımları, geçici köy korucularının ve diğer güvenlik unsurlarının zam ve tazminatlarındaki iyileştirmeler ile takviye kurslarının yaygınlaştırılması gibi sebeplerle personel harcamalarının programlanan seviyenin üzerine çıkacağı değerlendirilmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde, 2016 yılında 174,2 milyar TL olarak gerçekleşmesi öngörülen personel giderleri, sosyal güvenlik kuruluşlarına devlet primi giderleri ile personele ilişkin yedek ödeneğin toplamından oluşan personel harcamalarının yılsonunda 175,8 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2016 yılı bütçesinde 46,9 milyar TL olarak öngörülen mal ve hizmet alım giderlerinin, 52,2 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede, savunma ve güvenlik alanındaki harcamalar ile Başbakanlık, AFAD, Adalet Bakanlığı ve İş Yurtları Kurumu başta olmak üzere kamu kurumlarının ilave ihtiyaçları ile asgari ücret kaynaklı maliyet artışları belirleyici olmuştur.

2016 yılında 217,7 milyar TL ile GSYH'ya oranla yüzde 9,9 olarak programlanan cari transferlerin, vergi gelirlerinden aktarılan paylarda meydana gelen 1,4 milyar TL tutarındaki azalışa rağmen, toplamda 5,3 milyar TL ilave harcamaya GSYH'ya oran olarak yüzde 10,4'e yükselmesi beklenmektedir. Harcama artışında sağlık, emeklilik ve sosyal yardım sistemine yapılan transferler belirleyici olmaktadır. Diğer taraftan DFİF, Ekonomi Bakanlığı teşvik ödemeleri, turizmin teşviki kapsamında yapılan transferler, terör tazminatı ile hanehalkına yapılan diğer transferlerde de harcama artışının olacağının tahmin edilmektedir.

51,8 milyar TL olarak öngörülen 2016 yılı sermaye giderlerinin yılsonunda 57,8 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede başta Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarına ilave ödeneğin verilmesi etkili olmuştur.

2016 yılı sermaye transferlerinin başlangıç ödeneğinin 965 milyon TL üzerinde 8,5 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede, il özel idareleri ve KKTC'ye yapılan sermaye transferleri ile TCDD'ye Ulaştırma Bakanlığı bütçesinden yapılan aktarmalar belirleyici olmuştur.

Borç verme kaleminde, 2016 yılı bütçesinde belirlenen tutarın 709 milyon TL altında ve 12,2 milyar TL olarak harcama gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede, öğrenim ve harç kredisi ödemelerinde başvuru sayısının yükselişi sebebiyle kaydedilen 330 milyon TL tutarındaki artış karşılık, KİT'lere aktarılması öngörülen transferlerde 1 milyar TL dolayındaki azalış etkili olmuştur.

2016 yılında, borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden gerçekleştirilmesi, ortalama vadedenin piyasa koşullarının elverdiği ölçüde uzatılmasıyla vadesine 12 aydan az kalmış senetlerin payının azaltılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla güdü rezerv tutulması ve TL cinsi borçlanmanın ağırlıklı olarak sabit faizli enstrümanlarla yapılarak gelecek 12 ayda faizi yenilenecek borcun payının azaltılması amaçlanmıştır.

2016 yılının Ocak-Eylül döneminde, iç borçlanma ağırlıklı olarak sabit getirili enstrümanlarla yapılmış, ağırlıklı olarak beş ve on yıl vadeli senetlerle borçlanılmış ve borç stokunun piyasa değişkenliklerine karşı duyarlılığı daha da azaltılmıştır. Ayrıca, yurtiçi tasarrufların artırılması ve yatırımcı tabanının genişletilmesi hedefleri doğrultusunda, yurt içi piyasalardaki düzenli kira sertifikası ihraçlarına devam edilmiş; 2012 yılından bu yana yurt içi piyasada iki yıl vadeli olarak ihraç edilen kira sertifikalarının, 2016 yılı Temmuz ayı içerisinde gerçekleştirilen ihraçla vadesi ilk defa beş yılta gikanmıştır. Bununla birlikte, 2016 yılı Eylül ayında ilk defa yurtiçi piyasada TL cinsi beş yıl vadeli enflasyona endeksli kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir. 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla uluslararası piyasalarda 1 milyar ABD doları tutarında, iç piyasalarda ise 5 milyar TL tutarında kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir.

Hazine'nin itfa profiliini düzenlemek ve Devlet iç borçlanma senetlerinin ikincil piyasasının likiditesini artırmak amacıyla, Hazine Müsteşarlığı tarafından 2016 yılı Mart ayından itibaren düzenli geri alım ihaleleri başlatılmıştır. Bu kapsamında, ilk etapta vadesine dört yıl ve dokuz yıl kalan senetlerin geri alımına başlanmış olup, Eylül ayı sonu itibarıyla yapılan 52 adet geri alım ihalesinde net 4,8 milyar TL tutarında senet geri alınmıştır.

2016 yılının Ocak-Eylül döneminde, nakit bazlı 75,4 milyar TL iç borçlanma gerçekleştirilmiştir. İç borçlanmanın yüzde 67,5'i sabit kuponlu, yüzde 13'ü TÜFE'ye endeksli, yüzde 8'i kuponsuz, yüzde 4,8'i değişken faizli tahvil ve yüzde 6,6'sı kira sertifikası ihraçlarıyla gerçekleştirilmiştir. 2015 yılının sonunda 71,8 ay seviyesinde olan nakit borçlanmanın ortalama vadesi, 2016 yılı Eylül ayı sonunda 69,4 aya düşmüştür. Aynı dönemde, TL cinsi sabit faizli iç borçlanmanın ortalama maliyeti yüzde 10 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan, 2016 yılı Ocak-Eylül döneminde uluslararası sermaye piyasalarından 1 milyar ABD doları kira sertifikası, 3 milyar ABD doları ise geleneksel Eurobond olmak üzere toplam 4 milyar ABD doları tutarında finansman sağlanmıştır.

TABLO I: 41- Merkezi Yönetim Brüt Borç Stokundaki Gelişmeler

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
	2013	2014	2015	2016 (1)	2013	2014	2015
Brüt Borç Stoku	585 837	612 132	677 689	712 897	37,4	35,0	34,7
İç Borç Stoku	403 007	414 649	440 124	463 079	25,7	23,7	22,5
Tahvil	403 007	414 649	440 124	459 440	25,7	23,7	22,5
Bono	0	0	0	3 639	0	0	0
Dış Borç Stoku	182 830	197 483	237 565	249 818	11,7	11,3	12,2
Kredi	64 049	62 580	70 540	71 772	4,1	3,6	3,6
Uluslararası Kur.	39 295	39 895	46 631	47 079	2,5	2,3	2,4
Hükümet Kuruluşları	11 046	11 025	12 666	13 745	0,7	0,6	0,6
Diğer	13 708	11 659	11 243	10 949	0,9	0,7	0,6
Tahvil	118 782	134 903	167 025	178 046	7,6	7,7	8,6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Eylül ayı sonu itibarıylar.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında merkezi yönetim bütçe gelirlerinin 598,3 milyar TL, merkezi yönetim bütçe harcamalarının 645,1 milyar TL ve merkezi yönetim bütçe açığının 46,9 milyar TL olması programlanmıştır. Söz konusu büyülükler, kamu kesimi borçlanma gereğinin ve faiz dışı harcamaların kontrol altında tutulmasına ilişkin kamu maliyesi genel stratejisile uyumlu olarak belirlenmiştir.

GSYH'ya oran olarak 2017 yılında, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin yüzde 24,9, bütçe harcamalarının yüzde 26,8 düzeyinde olması öngörmektedir. Bir önceki yıla göre gelirlerde 0,6 puan, harcamalarda ise 0,2 puan düşüş beklenmektedir. Böylece, 2016 yılında GSYH'ya oranla yüzde 1,6 olarak gerçekleşmesi beklenen bütçe açığının 2017 yılında yüzde 1,9'a yükseleceği öngörmektedir. Harcamalardaki düşüşün gelirlere göre daha sınırlı olmasında, büyümeyi destekleyecek şekilde üretimi, yatırımı, ihracatı ve istihdamı artırmaya, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik harcamalara ağırlık verilmesi etkili olmuştur. Öte yandan, 2017 yılında program tanımlı harcamaların bir önceki yıla göre 0,2 puan düşmesi, program tanımlı gelirlerin ise 0,2 puan yükselmesi ve bunun sonucunda 2016 yılında yüzde 0,9 seviyesinde gerçekleşen program tanımlı açığın yüzde 0,6'ya gerilemesi beklenmektedir.

2017 yılında merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ya oranının, bir önceki yıl seviyesinin 0,6 puan altında kalarak yüzde 24,9 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. GSYH'ya oranla, vergi dışı gelirlerin 2016 yılı seviyesinin 0,9 puan altında, vergi gelirlerinin ise 0,3 puan üzerinde olacağı öngörmektedir.

2017 yılında dâhilde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının 2016 yılı seviyesinin 0,1 puan üzerinde yüzde 2,4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2016 yılında yüksek seyreden KDV iadesi artış oranının 2017 yılında olağan seyire döneceği beklenetiği söz konusu gelişmede etkili olmuştur. Ayrıca 2016 yılında gerçekleşen ÖTV'ye tabi mallardaki vergi ve fiyat artışlarının dâhilde alınan KDV tahsilatını olumlu yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir.

2017 yılında ÖTV tahsilatının GSYH'ya oranının, 2016 yılı seviyesinin 0,1 puan üzerinde yüzde 5,7 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durum temel olarak 2016 yılının Eylül ayında bazı petrol ürünleri üzerindeki ÖTV tutarlarına yapılan artıştan kaynaklanmaktadır.

İthalde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının 2016 yılıyla aynı seviyede yüzde 3,5 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Stok borcu kalmayan BOTAŞ'ın 2017 yılında cari dönem yükümlülükleri kapsamında 3,7 milyar TL ödeme yapacağı öngörmektedir.

2017 yılında merkezi yönetim bütçesi vergi dışı gelirlerinin GSYH'ya oran olarak 2016 yılı seviyesinin 0,9 puan altında yüzde 3,6 düzeyinde olması beklenmektedir. KİT ve kamu bankalarından elde edilen gelirler, hazine faizleri ve özelleştirme gelirlerinde 2016 yılına göre beklenen azalışlar söz konusu gelişme üzerinde etkili olmuştur.

2017 yılında faiz dışı harcamaların GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre 0,2 puan azalarak yüzde 24,4 olması, faiz ödemelerinin ise yüzde 2,4 seviyesinde sabit kalması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, merkezi yönetim bütçe harcamalarının GSYH'ya oranının yüzde 26,8 seviyesinde oluşması öngörmektedir.

2017 yılı personel giderleri ödeneğinin belirlenmesinde, genel maaş ve ücret artış oranının toplu sözleşmelerde tespit edildiği üzere Ocak ve Temmuz aylarında, sırasıyla, yüzde 3 ve yüzde 4 olarak uygulanacağı dikkate alınmış, yıl içerisinde enflasyon patikasında

oluşabilecek değişimler göz önünde bulundurulmuştur. 2016 yılında baz artışına sebep olan unsurların etkileri hesaplara yansımış, ayrıca 2017 yılında kamuya sınırlı sayıda personel alınması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede personel giderleri, sosyal güvenlik kuruluşlarına devlet primi giderleri ile personele ilişkin yedek ödeneğin toplamından oluşan personel harcamalarının 191,3 milyar TL ve GSYH'ya oran olarak yüzde 8 olması öngörlülmüştür.

Cari nitelikli giderlerde tasarruf, verimsiz harcama programlarının tasfiyesi ile mevcut programların etkinliğinin artırılması hedefi doğrultusunda, 2017 yılında mal ve hizmet alım giderlerinin GSYH'ya oranla bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre 0,3 puan azalarak yüzde 2,2 olması programlanmaktadır. Bu çerçevede, savunma ve güvenlik giderleriyle diğer mal ve hizmet alımlarında reel artış yapılmayıp tasarruf edilmesi hedeflenmektedir.

Cari transferlerin 2017 yılında GSYH'ya oran olarak bir önceki yıl gerçekleşme tahmini seviyesinde, yüzde 10,4 olması öngörlülmektedir. 2017 yılında sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderlerine 116,6 milyar TL, sosyal amaçlı transferler kalemine 12,6 milyar TL, tarımsal amaçlı transferlere 12,8 milyar TL, vergilerden pay olarak ise yerel yönetimlere ve fonlara 70 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Ekonomik istikrarın desteklenmesi kapsamında, ihracatın, turizmin ve diğer üretken sektörlerin teşvik edilmesine ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına odaklanan faaliyet ve projelere yönelik transfer kalemlerinde reel artışlar programlanmıştır.

2017 yılı sermaye giderlerinin 66,2 milyar TL ile GSYH'ya oranla yüzde 2,8 seviyesinde olması programlanmıştır. Bu çerçevede sermaye giderlerinin GSYH içindeki payı 2016 yılına göre 0,1 puan artırılmıştır. Ulaştırma, sağlık ve genel idari hizmetler sektörü başta olmak üzere çeşitli projeler için ilave kaynak öngörülmüş, terör nedeniyle hasar gören kentsel altyapının imarı ile cazibe merkezlerinin desteklenmesine yönelik ödenek ayrılmıştır. Sermaye transferlerinin GSYH'ya oranının, 2017 yılında 2016 yılı gerçekleşme tahminine göre 0,1 puan artarak yüzde 0,5 düzeyinde gerçekleşeceği öngörlülmektedir.

2017 yılı borç verme kaleminin 12,9 milyar TL ile GSYH'ya oranla 0,5 seviyesinde olması öngörlülmektedir. Ödeneğin 4,7 milyar TL'sini KİT'lere yapılan sermaye transferleri, 5,9 milyar TL'sini öğrenim ve harç kredileri, 0,6 milyar TL'sini KKTC'ye krediler, 0,3 milyar TL'sini Asya Altyapı Yatırım Bankasına sermaye katkı payı oluşturmaktadır.

TABLO I: 42- Merkezi Yönetim Bütçesi Büyüklükleri

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(Yüzde Değişim)		(Yüzde Dağılım)			(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
	2015	2016 (1)	2017 (2)	2016 (1)	2017 (2)	2015	2016 (1)	2017 (2)	2015	2016 (1)	2017 (2)
HARCAMALAR	506 305	581 055	645 124	14,8	11,0	100,0	100,0	100,0	25,9	27,0	26,8
01 - Personel Giderleri	125 051	150 587	162 639	20,4	8,0	24,7	25,9	25,2	6,4	7,0	6,8
02 - SGK Devlet Primi Giderleri	21 045	25 176	27 138	19,6	7,8	4,2	4,3	4,2	1,1	1,2	1,1
03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri	45 563	52 223	52 119	14,6	-0,2	9,0	9,0	8,1	2,3	2,4	2,2
04 - Faiz Giderleri	53 004	51 500	57 500	-2,8	11,7	10,5	8,9	8,9	2,7	2,4	2,4
05 - Cari Transferler	182 671	223 018	249 266	22,1	11,8	36,1	38,4	38,6	9,4	10,4	10,4
06 - Sermaye Giderleri	57 199	57 835	66 243	1,1	14,5	11,3	10,0	10,3	2,9	2,7	2,8
07 - Sermaye Transferleri	10 438	8 487	10 881	-18,7	28,2	2,1	1,5	1,7	0,5	0,4	0,5
08 - Borç Verme	11 333	12 229	12 917	7,9	5,6	2,2	2,1	2,0	0,6	0,6	0,5
09 - Yedek Ödenekler	0	0	6 421			0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,3
GELİRLER	482 780	546 498	598 274	13,2	9,5	100,0	100,0	100,0	24,7	25,4	24,9
1 - Genel Bütçe	464 188	526 388	584 310	13,4	11,0	96,1	96,3	97,7	23,8	24,5	24,3
01 - Vergi Gelirleri	407 818	449 979	511 085	10,3	13,6	84,5	82,3	85,4	20,9	20,9	21,3
02 - Vergi Dışı Gelirler	47 195	58 294	56 330	23,5	-3,4	9,8	10,7	9,4	2,4	2,7	2,3
03 - Sermaye Gelirleri	7 933	16 753	15 405	111,2	-8,0	1,6	3,1	2,6	0,4	0,8	0,6
04 - Alınan Bağış ve Yardımlar	1 241	1 361	1 489	9,7	9,4	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
2 - Özel Büt. İda. ve Düz. Den. Kur.	18 592	20 110	13 964	8,2	-30,6	3,9	3,7	2,3	1,0	0,9	0,6
BÜTÇE DENGESİ	-23 525	-34 558	-46 851	46,9	35,6				-1,2	-1,6	-1,9
Bilgi İçin:											
Faiz Dışı Harcamalar	453 301	529 555	587 624	16,8	11,0				23,2	24,7	24,4
Faiz Dışı Bütçe Dengesi	29 479	16 942	10 649	-42,5	-37,1				1,5	0,8	0,4
Program Tanımlı Bütçe Dengesi	7 459	-20 231	-13 663	-371,2	-32,5				0,4	-0,9	-0,6

Not: Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir fazlaları, bu kurumların toplam gelirlerinden düşülmüştür.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

1.3.1.2. Mahalli İdareler

a) Mevcut Durum

Mahalli idareler dengesi; il özel idareleri, belediyeler, büyükşehir belediyelerine bağlı idareler, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

2015 yılında, mahalli idare gelirleri, genel bütçe vergi gelirlerindeki reel artış ve 2014 yılına kıyasla üç aylık baz etkisinin de ortadan kalkmasıyla reel artışını sürdürken genel bütçe vergi payının yanı sıra teşebbüs ve mülkiyet gelirlerindeki artışın da etkisiyle bir önceki yıla göre yüzde 14,7 oranında artarak 78,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Mahalli idare harcamaları ise, yatırım harcamalarının ve cari giderlerin reel olarak artması sonucu yüzde 19,7 oranında artarak 80,1 milyar TL olmuştur. Böylece, 2014 yılında GSYH'ya oranla yüzde 0,07 fazla veren mahalli idareler dengesi, 2015 yılında yüzde 0,10 açık vermiştir.

2016 yılında, GSYH'ya oranla mahalli idare gelirlerinin yüzde 4,07 seviyesine; özellikle büyükşehir statüsündeki alanlarında ortaya çıkan harcama ihtiyacı sonucu reel düzeyde artış eğilimi devam eden mahalli idare harcamalarının ise yüzde 4,56 seviyesine yükselseceği tahmin edilmektedir. Böylece, 2016 yılında mahalli idareler dengesinin GSYH'nın yüzde 0,48'i seviyesinde açık vereceği beklenmektedir.

TABLO I: 43- Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar

	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
(Cari Fiyatlarıla, Milyon TL)				
Belediyeler	20 495	24 215	26 801	30 665
Büyükşehir Belediyeleri	15 968	19 880	22 175	25 194
İl Özel İdareleri	2 324	2 028	2 247	2 555
TOPLAM	38 787	46 123	51 222	58 415
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Belediyeler	1,17	1,24	1,25	1,28
Büyükşehir Belediyeleri	0,91	1,02	1,03	1,05
İl Özel İdareleri	0,13	0,10	0,10	0,11
TOPLAM	2,22	2,36	2,38	2,43

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında, mahalli idare gelirlerinin 103,1 milyar TL, harcamalarının ise 105,1 milyar TL olarak gerçekleşmesi ve mahalli idare dengesinin 1,9 milyar TL açık vermesi öngörmektedir.

Önümüzdeki dönemde, kent içi ulaşım başta olmak üzere, kentsel altyapı yatırım ihtiyacı ve büyükşehir statüsündeki belediyelerde alan genişlemesi nedeniyle ortaya gacak mali yükün, daha dengeli bir şekilde de olsa, mahalli idareler bütçe dengeleri üzerindeki olumsuz etkisini devam ettirmesi beklenmektedir.

TABLO I: 44- Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları (1)

	2014	2015	2016 (2)	2017 (3)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
GELİRLER	68 110	78 136	87 503	103 117
1.Vergiler	48 080	56 892	63 405	74 170
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	8 747	9 031	10 241	11 602
3.Faktör Gelirleri (Net)	11 283	12 213	13 857	16 382
4.Sermaye Transferi (Net)	0	0	0	964
HARCAMALAR	66 920	80 095	97 860	105 050
1.Cari Giderler	40 246	46 894	57 301	63 631
2.Yatırım Harcamaları	20 358	25 253	31 824	35 873
a.Sabit Sermaye	20 344	25 240	31 804	35 848
b.Stok Değişimi	14	14	20	25
3.Cari Transferler	4 359	4 923	5 963	6 751
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-460	-511	-1 063	-1 204
5.Sermaye Transferi (Net)	2 417	3 535	3 836	0
GELİR-GİDER FARKI	1 191	-1 959	-10 357	-1 934
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
GELİRLER	3,90	4,00	4,07	4,29
1.Vergiler	2,75	2,91	2,95	3,09
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	0,50	0,46	0,48	0,48
3.Faktör Gelirleri (Net)	0,65	0,63	0,65	0,68
4.Sermaye Transferi (Net)	0,00	0,00	0,00	0,04
HARCAMALAR	3,83	4,10	4,56	4,37
1.Cari Giderler	2,30	2,40	2,67	2,65
2.Yatırım Harcamaları	1,17	1,29	1,48	1,49
a.Sabit Sermaye	1,16	1,29	1,48	1,49
b.Stok Değişimi	0,00	0,00	0,00	0,00
3.Cari Transferler	0,25	0,25	0,28	0,28
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-0,03	-0,03	-0,05	-0,05
5.Sermaye Transferi (Net)	0,14	0,18	0,18	0,00
GELİR-GİDER FARKI	0,07	-0,10	-0,48	-0,08

(1) İl özel idareleri, belediyeler, İLBANK, belediyelerin oluşturduğu birlükler ve büyükşehir belediyelerine bağlı idareleri kapsamaktadır.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

1.3.1.3. Döner Sermayeli İşletmeler

a) Mevcut Durum

Döner sermayeli işletmeler tanımı içinde yer alan kurumlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır. İkinci grupta ise bu işletmelerin dışında kalan ve kendi özel bütçeleri olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Milli Piyango İdaresi ve Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

GSYH'ya oran olarak, 2015 yılında yüzde 0,02 düzeyinde olan döner sermayeli işletmelerin gelir-gider açığının 2016 yılında yüzde 0,04 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Döner sermayeli işletmelerin dönem zararı 2015 yılında GSYH'nın yüzde

0,011 düzeyinde gerçekleşmiş olup bu oranın 2016 yılında yüzde 0,02 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında GSYH'ya oran olarak, döner sermayeli işletmelerin gelir-gider açığının yüzde 0,04, dönem zararının ise yüzde 0,02 civarında gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

TABLO I: 45- Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi

	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
	(Cari Fiyatları, Milyon TL)			
A. Gelirler	43 066	47 724	55 555	60 648
- İşletme Gelirleri	42 442	47 460	55 211	60 241
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	624	264	345	407
- Bütçe Transferleri	0	0	0	0
B. Giderler	42 224	48 152	56 393	61 571
- İşletme Giderleri	41 130	47 036	54 986	59 930
- Yatırım Harcamaları	1 521	2 203	1 889	1 046
- Stok Artışı	- 151	96	169	221
- Sabit Kiyemet Artışı	- 781	- 1 778	- 1 398	- 460
- Dolaylı Vergiler	77	138	245	272
- Fonlara Transferler	429	457	502	562
C. Gelir-Gider Farkı	842	- 427	- 838	- 923
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
A. Gelirler	2,46	2,44	2,59	2,52
- İşletme Gelirleri	2,43	2,43	2,57	2,51
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,04	0,01	0,02	0,02
- Bütçe Transferleri	0,00	0,00	0,00	0,00
B. Giderler	2,42	2,47	2,63	2,56
- İşletme Giderleri	2,35	2,41	2,56	2,49
- Yatırım Harcamaları	0,09	0,11	0,09	0,04
- Stok Artışı	-0,01	0,00	0,01	0,01
- Sabit Kiyemet Artışı	-0,04	-0,09	-0,07	-0,02
- Dolaylı Vergiler	0,00	0,01	0,01	0,01
- Fonlara Transferler	0,02	0,02	0,02	0,02
C. Gelir-Gider Farkı	0,05	-0,02	-0,04	-0,04
Bilgi İçin: Dönem Kârı/GSYH (Yüzde)	0,05	-0,01	-0,02	-0,02

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

1.3.1.4. Sosyal Güvenlik Kuruluşları

a) Mevcut Durum

Sosyal güvenlik kuruluşları kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve İşsizlik Sigortası Fonu yer almaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları gelir-gider dengesine, İŞKUR'un sadece yatırımı dahil edilmekte olup İşsizlik Sigortası Fonu dengesi ayrı bir tabloda gösterilmektedir.

TABLO I: 46- Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi

	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
A. Gelirler	178 762	214 310	248 617	274 095
- Prim Tahsilatları	136 993	161 356	187 725	209 235
B. Giderler	198 835	225 139	268 631	295 718
- Sigorta Ödemeleri	136 553	155 133	188 430	208 905
- Sağlık Giderleri	54 603	59 411	68 647	74 398
- Yatırım Harcamaları (3)	206	211	259	357
C. Gelir-Gider Farkı	-20 074	-10 830	-20 014	-21 623
D. Bütçe Transferleri	21 229	12 286	20 014	21 623
- Bütçe Transferleri (4)	77 294	80 083	106 550	116 638
E. Finansman Açığı	-1 155	-1 456	0	0
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
A. Gelirler	10,23	10,98	11,57	11,40
- Prim Tahsilatları	7,84	8,26	8,74	8,70
B. Giderler	11,37	11,53	12,51	12,30
- Sigorta Ödemeleri	7,81	7,94	8,77	8,69
- Sağlık Giderleri	3,12	3,04	3,20	3,09
- Yatırım Harcamaları (3)	0,01	0,01	0,01	0,01
C. Gelir-Gider Farkı	-1,15	-0,55	-0,93	-0,90
D. Bütçe Transferleri	1,21	0,63	0,93	0,90
- Bütçe Transferleri (4)	4,42	4,10	4,96	4,85
E. Finansman Açığı	-0,07	-0,07	0,00	0,00

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) İŞKUR'un sadece yılın harcaması dâhil olup gelir-gider farkının değişimmemesi amacıyla toplam gelire yatırım bedeli kadar eklenme yapılmıştır.

(4) Faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ve prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dâhil edilmiştir.

2016 yılında, asgari ücretin yüksek oranda artırılması neticesinde bir önceki yıla göre GSYH'ya oran olarak prim tahsilatlarının artması beklenmektedir. Prim gelirlerindeki artışın yanı sıra devlet katkısı ve diğer gelirlerde görülen artışların neticesinde SGK'nın toplam gelirlerinin GSYH'ya oranında da artış öngörmektedir. 2016 yılında GSYH'ya oran olarak toplam giderlerde yaşanması beklenen artışta emekli aylıklarına yapılan seyyanen artışlardan kaynaklanan sigorta ödemelerindeki artış etkili olmuştur. Bunun sonucunda, 2016 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarına yönelik bütçe transferlerinin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,86 puan artarak yüzde 4,96 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

2016 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dâhil olmak üzere 106,6 milyar TL transfer yapılacağı tahmin edilmektedir.

İşçi, esnaf ve gifting emekli aylıkları, 2016 yılı Ocak ayında yüzde 3,86, Temmuz ayında ise yüzde 3,63 oranında artırılmıştır. Buna ilave olarak 01/01/2016 tarihli Resmi Gazetedede yayımlanan 6655 sayılı Kanunla birlikte Devredilen SSK ve Devredilen Bağ-Kur sigortalılarından yaşlılık aylığı almakta olanların aylıklarına 100 TL seyyanen artış yapılmıştır. Memur maaşları ve memur emekli aylıkları ise, 2016 yılı Ocak ayında yüzde 6,86, Temmuz ayında yüzde 5 oranında artırılmıştır.

Sosyal güvenlik prim gelirlerini etkileyen en temel parametrelerden biri olan asgari ücret, yılın tamamında geçerli olmak üzere 2016 yılı Ocak ayında yüzde 29,3 oranında artışa brüt 1.647 TL'ye yükseltilmiştir.

27/01/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6661 sayılı Kanunla birlikte, prime esas kazancı 2550 TL ve daha az olan kişileri istihdam eden işverenlere, Kanunda belirtilen koşullar dâhilinde, işçi başına günlük 3,33 TL teşvik sağlanarak yüksek orandaki asgari ücret artışının yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Söz konusu teşvik kapsamında merkezi yönetim bütçesinden SGK'ya 2016 yılı Nisan-Aralık döneminde 7,1 milyar TL, 2017 Ocak-Mart döneminde ise 2,4 milyar TL transfer yapılması beklenmektedir.

10/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6663 sayılı Kanunla, emekli olup Devredilen Bağ-Kur statüsünde çalışmaya devam eden sigortalılardan kesilen sosyal güvenlik destek primi tamamen kaldırılmış, gençlere lise veya üniversiteden mezun olduktan sonra iki yıl süreyle daha Kanunda öngörülen esaslar dâhilinde Genel Sağlık Sigortalısı (GSS) olabileme imkânı getirilmiştir. Yine bu Kanunla, 51 ilde uygulanan ilave altı puan istihdam teşvikinden yararlanma koşulu olan en az on kişi istihdam etme şartı bir kişiye indirilerek söz konusu illerdeki bütün işverenlere bu teşvikten faydalananabilme olağlığı sağlanmıştır.

26/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6676 sayılı Kanunla birlikte, kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen projelerde görevli bursiyerlere iş kazası ve meslek hastalığı sigortası yapılması zorunlu hale getirilmiştir.

26/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6704 sayılı Kanunla birlikte, 2022 sayılı Kanun kapsamında 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına bağlanan yaşıllık aylığı için hak kazanma kriteri değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle hak sahipliğinin belirlenmesinde, gelir seviyesi olarak hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı yerine sadece kişinin kendisi ve eşine ait ortalama aylık gelir tutarının esas alınması hükmeye bağlanmıştır. Yine aynı Kanunla; sosyal yardım alan bir kişiyi istihdam eden işverenlerin istihdam etmiş olduğu kişinin sigorta primlerinin işveren hisselerine ait tutarlarının bir yıl süreyle kamu tarafından karşılanması düzenlenmiştir. Ayrıca söz konusu Kanunla, GSS kapsamında olup 25 yaşını doldurmamış sigortalıların bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar tahakkuk eden GSS primlerinin tâhsilinden vazgeçilmiştir.

20/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6715 sayılı Kanunla özel istihdam bürolarına geçici iş ilişkisi kurma yetkisi verilmiş ve uzaktan çalışma kavramı çalışma mevzuatına dahil edilmiştir.

09/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6728 sayılı Kanunla birlikte, muhtasar beyanname ile aylık prim ve hizmet belgesi birleştirilip tek belge hâline getirilerek düşük kazanç bildiriminin önlenmesi amaçlanmıştır.

19/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6736 sayılı Kanunla birlikte, 2016 yılı Haziran ayı öncesine ilişkin SGK prim alacaklarının yeniden yapılandırılması ve 3 yıla kadar taksitler hâlinde ödemesi düzenlenmiştir. Ayrıca yapılandırılan alacakların, İl özel idareleri ve bunlara bağlı müstakil bütçeli ve kamu tüzel kişiliğini haiz kuruluşlar ile Türkiye'de faaliyet gösteren spor kulüplerince 6 yıla kadar, belediyeler ve bunlara bağlı müstakil bütçeli ve kamu tüzel kişiliğini haiz kuruluşlarca da 12 yıla kadar taksitler hâlinde ödemesi imkânı getirilmiştir.

07/09/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6745 sayılı Kanunla birlikte, prim borcunun olmaması ve cari primlerini yasal süresi içinde ödemesi kaydıyla Devredilen Bağ-Kur sigortalılarına 5 puan prim teşviki getirilmiştir.

Prim teşvikleri kapsamında merkezi yönetim bütçesinden SGK'ya 2015 yılında 9,9 milyar TL transfer yapılmış olup, 2016 yılında 19,2 milyar TL transfer yapılması beklenmektedir.

2015 yılında SGK ilaç ve tedavi harcamaları, sırasıyla 18,9 milyar TL ve 39,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2016 yılında ise, SGK ilaç ve tedavi harcamalarının sırasıyla 21,9 milyar TL ve 45,6 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

30/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Tebliğle, iskontoya esas fiyat baremleri güncellenmiş ve özellikle düşük fiyatlı ilaçların iskonto oranları düşürülmüştür.

17/12/2015 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla, Devredilen Bağ-Kur sigortalıları ile genel sağlık sigortalılarından olup prim borçları nedeniyle sağlık hizmetlerinden faydalananamayan Türk vatandaşları ile bunların bilmekle yükümlü olduğu kişilere, Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarına ait sağlık tesisleri ile devlet üniversitelerinin sağlık uygulama ve araştırma merkezlerindeki sağlık hizmetlerinden 30 Haziran 2016 tarihine kadar yararlanma imkânı getirilmiş, 28/06/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla yararlanma imkânı 31 Aralık 2016 tarihine kadar uzatılmıştır.

10/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6663 sayılı Kanunla iş ve sosyal güvenlik mevzuatında birtakım düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Söz konusu düzenlemelerle kadın çalışanlara analık iznini takiben birinci doğumda iki, ikinci doğumda dört, üçüncü doğumda da altı ay süreyle ayrıca süt izni verilmeksızın günlük çalışma süresinin yarısı kadar ücretli çalışabilme imkânı getirilmiştir. Ayrıca kamuda çalışan ebeveynlere bu izinlerin bitimini takiben çocuk okul çağına gelene kadar yarım ücret alacak şekilde yarı zamanlı çalışabilme olağlığı sağlanmıştır. Aynı Kanunla özel sektörde çalışıp da ücretli olarak yarı zamanlı çalışma hakkından faydalanan kadın çalışanların ücretlerinin işveren tarafından ödenmeyen diğer yarısının İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanabilmesi için İşsizlik Sigortası Fonunun aslı giderleri arasına "doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği ödemeleri ve prim giderleri" kalemi eklenmiştir. Yine aynı şekilde Aktif İşgücü Programları kapsamında yürütülen İşbaşı Eğitim Programına katılan katılımcıların giderleri de İşsizlik Sigortası Fonunun aslı gider kalemleri arasına eklenmiştir.

2016 yılında GSYH'ya oran olarak İşsizlik Sigortası Fonu prim gelirlerinin yüzde 0,47, faiz gelirlerinin yüzde 0,38, Fona yapılan devlet katkısının ise yüzde 0,16 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, Fonun toplam gelirlerinin GSYH'nın yüzde 1,04'ü seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Fonun 2016 yılı toplam giderlerinin 12,6 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 0,59'una ulaşması beklenmektedir. 2016 yılında aylık ortalama 416 bin kişi işsizlik ödeneği almış olup 2016 yılı işsizlik ödeneği giderlerinin 3,8 milyar TL düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2016 yılında Toplum Yararına Çalışma ve İşbaşı Eğitim Programları kapsamında yapılan harcamalar nedeniyle diğer giderlerin yaklaşık bir kat artışla 8,8 milyar TL'ye ulaşması beklenmektedir.

2016 yılında toplam Fon varlığının 102,9 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 4,8'ine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

TABLO I: 47- İşsizlik Sigortası Fonu Gelir-Gider Dengesi

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
A. Gelirler	15 308	18 273	22 423	25 009	0,88	0,94	1,04	1,04
- Prim Gelirleri	6 713	8 158	10 016	11 411	0,38	0,42	0,47	0,47
- Devlet Katkısı	2 238	2 719	3 339	3 804	0,13	0,14	0,16	0,16
- Faiz Gelirleri	6 158	6 908	8 078	8 601	0,35	0,35	0,38	0,36
B. Giderler	4 266	6 592	12 571	14 585	0,24	0,34	0,59	0,61
- Sigorta Giderleri (3)	1 685	2 216	3 780	5 239	0,10	0,11	0,18	0,22
- Diğer Giderler	2 582	4 376	8 792	9 346	0,15	0,22	0,41	0,39
C. Gelir-Gider Farkı	11 041	11 681	9 852	10 424	0,63	0,60	0,46	0,43
D. Toplam Fon Varlığı	81 399	93 080	102 931	113 355	4,66	4,77	4,79	4,72

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) İşsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği ve ücret garanti fonu giderleri dâhil edilmiştir.

b) 2017 Yılı Hedefleri

Devredilen SSK ve Devredilen Bağ-Kur emekli aylıklarının önceki altı aylık enflasyon tahminine göre 2017 yılı Ocak ve Temmuz aylarında sırasıyla yüzde 3,73 ve yüzde 3,59 oranında artırılması öngörlülmüştür.

Kamu görevlileriyle yapılan toplu sözleşme hükümlerine göre memur maaşları ve memur emekli aylıklarının 2017 yılının Ocak ayında yüzde 3, Temmuz ayında yüzde 4 oranında artırılması, ayrıca 2017 yılı Temmuz ayında yaklaşık yüzde 0,6 oranında enflasyon farkı verilmesi öngörlülmüştür.

2017 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 274,1 milyar TL, toplam giderlerinin 295,7 milyar TL ve gelir-gider açığının 21,6 milyar TL olması öngörlülmüştür. GSYH'ya oran olarak, gelirlerin yüzde 11,4, giderlerin yüzde 12,3 ve açığın yüzde 0,9 olması hedeflenmiştir.

2017 yılında SGK'ya faturalı ödemeler, ek karşılıklar, emeklilere yapılan ek ödeme, devlet katkısı, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primi de dâhil olmak üzere toplam 116,6 milyar TL tutarında ve GSYH'nın yüzde 4,85'i oranında bütçe transferi yapılması öngörlülmektedir.

2017 yılında İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirinin GSYH'nın yüzde 0,47'si, faiz gelirinin GSYH'nın yüzde 0,36'sı, Fona yapılan devlet katkısının ise GSYH'nın yüzde 0,16'sı oranında gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Özellikle sigorta ödemelerindeki artışın etkisiyle Fonun toplam giderlerinin GSYH'nın yüzde 0,61'i oranına yükselmesi beklenmektedir. Böylece, 2017 yılında toplam Fon varlığının 113,4 milyar TL ile GSYH'nın yüzde 4,72'sine ulaşması hedeflenmektedir.

1.3.1.5. Fonlar

a) Mevcut Durum

Fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonundan meydana gelmektedir.

Fonların gelirlerinin 2016 yılında 11 milyar TL, giderlerinin ise 15,4 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, fon sistemi finansman açığının 4,4 milyar TL olması öngörlülmektedir.

2016 yılında özelleştirme uygulamaları sonucunda Özelleştirme Fonuna 11 milyar TL nakit girişi beklenmektedir.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında Özelleştirme Fonunun 13 milyar TL tutarında özelleştirme geliri elde etmesi beklenmektedir.

2017 yılında fon gelirlerinin 12,4 milyar TL, fon giderlerinin 13,1 milyar TL, fon sistemi finansman açığının 0,7 milyar TL olması hedeflenmiştir.

TABLO I: 48- Fon Gelir ve Giderleri (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
	2014	2015	2016 (2)	2017 (3)
A. Fon Gelirleri	8 577	19 378	11 013	12 395
- Vergi Gelirleri	6 800	7 605	8 835	10 004
- Vergi Dışı Normal Gelirler	1 777	5 676	1 871	2 048
- Faktör Gelirleri (Net)	0	250	307	342
- Cari Transferler (Net)	0	0	0	0
- Sermaye Transferleri (Net)	0	5 847	0	0
B. Fon Giderleri	10 077	8 962	15 429	13 078
- Cari Giderler	3 516	4 050	6 285	6 981
- Faktör Giderleri (Net)	21	0	0	0
- Sabit Sermaye Yatırımları	0	0	0	0
- Cari Transferler (Net)	4 380	4 912	4 758	5 523
- Sermaye Transferleri (Net)	2 160	0	4 386	575
C. Gelir-Gider Farkı	-1 500	10 416	-4 416	- 683
D. Finansman	1 500	-10 416	4 416	683
- Dış Borç Kullanımı	0	0	0	0
- Dış Borç Ödemesi	0	0	0	0
- İç Borç - Alacak İlişkisi (Net)	-30	-9	31	82
- Kasa - Banka Değişimi	1 531	-10 406	4 386	601
Bilgi İçin:				
- Özelleştirme Gelirleri	11 871	12 069	11 000	13 000

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) İşsizlik Sigortası Fonu haricidir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

1.3.2. KAMU İKTİSADI TEŞEBBÜSLERİ

a) Mevcut Durum

2016 yılı sonu itibarıyla 233 sayılı KHK kapsamında faaliyet gösteren 17 KİT ile özelleştirme programında bulunan ve yüzde 50'den fazla kamu payı olan TEDAŞ, TEMSAN, TP Petrol Dağıtım A.Ş., TDİ, TÜRKSEKER, Sümer Holding A.Ş. ve tta Gayrimenkul A.Ş. KİT dengesi kapsamında izlenmektedir. Kamunun mal ve hizmet üretimindeki payının azaltılması yönünde izlenen ekonomi politikaları neticesinde yıllar itibarıyla KİT'lerin sayısı ve ekonomi içerisindeki payı azalmıştır. KİT'lerin ürettiği katma değerin GSYH'ye oranının

2000 yılındaki yüzde 3,5 seviyesinden, 2016 yılında yüzde 1,2 seviyesine gerilediği tahmin edilmektedir. Buna paralel olarak 2000 yılı sonunda 435 bin olan KİT'lerde istihdam edilen personel sayısı, 2016 yılında 118 bine düşmüştür.

Özelleştirme portföyünde izlenen kuruluşlar dâhil KİT'ler, 2015 yılında GSYH'nin binde 0,8'i oranında finansman fazlası vermiştir. KİT'lerin 2016 yılında GSYH'nin binde 1,9'u oranında finansman fazlası vereceği tahmin edilmektedir. Özelleştirme portföyünde izlenen kuruluşlar dâhil KİT'lerin 2016 yılında 10,5 milyar TL dönem kârı ve 3,7 milyar TL faiz dışı fazla oluşturacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu kuruluşlara 2016 yılında nakit olarak 8 milyar TL sermaye transferi, 2,6 milyar TL görev zararı ödemesi yapılması öngörmektedir. Bu kuruluşların aynı dönemde yatırım harcamalarının 10,3 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

16 KİT'e ait stratejik planlar Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanmış olup planların uygulama süreci devam etmektedir. Stratejik planların yıllık dilimleri olan performans programları ile performans değerlendirme raporları vasıtasyyla stratejik planlarda öngörülen hedeflerin gerçekleşme düzeyleri takip edilmektedir.

Petrol fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle doğal gaz alım maliyetleri azalan BOTAŞ'ın doğal gaz satış fiyatında Ekim ayında yüzde 10 indirim yapılmıştır. Elektrik üretiminde yakıt olarak kullanılan doğal gazın maliyetlerindeki düşüşün etkisiyle TETAŞ'ın toptan elektrik satış fiyatında artış yapılmamıştır. Ham petrol fiyatlarındaki düşük seyir sebebiyle TPAO'nun satış gelirlerinde azalma meydana gelmiştir.

Üretiminin önemli bir bölümünü yurt dışına ihraç eden Eti Madenin dönem kârı, dış pazardaki talep düşüşü nedeniyle azalmıştır. Dönem kârındaki düşüşün etkisiyle Kuruluştan tâhsil edilen temettü tutarı 2016 yılı programında hedeflenen seviyeyen altında kalmıştır. 3213 sayılı Maden Kanununda 2014 yılında yapılan istihdama yönelik düzenlemelerin etkisiyle üretim maliyetleri yükselen Türkiye Taşkömürü Kurumunun sermaye transferi ihtiyacı artmıştır. Kuruluşa 2016 yılı sonuna kadar 920 milyon TL tutarında sermaye transferi yapılması beklenmektedir.

TMO, 2011 yılında başladığı yüksek oranda protein içeren kaliteli buğdaya daha yüksek fiyat verilmesini öngören müdahale alımlarına 2016-2017 alım döneminde de devam etmektedir. Bu kapsamda, yüzde 12,5-13 oranında protein içeren Anadolu kırmızı sert ekmeklik buğday alım fiyatı 910 TL/ton, aynı protein oranına sahip makarnalık buğday alım fiyatı ise 1.000 TL/ton olarak açıklanmıştır.

Et ve Süt Kurumunun, ithalat yoluyla maliyetlerini düşürmesi sebebiyle 2016 yılında kârlılığında bir artış meydana gelmesi beklenmektedir.

ÇAYKUR'un, artan satış fiyatları ve soğuk çay satışlarına bağlı olarak kârlılığı yükselmektedir. Bununla birlikte, yüksek stok maliyetleri ve yatırımdan kaynaklı finansman ihtiyacının karşılanabilmesi için ÇAYKUR'un sermaye transferi ihtiyacı devam etmektedir.

Özelleştirme programında bulunan TÜRKSEKER'in fabrikaları arasında üretim maliyetlerinin büyük farklılık göstermesi dikkate alındığında, Şirketin verimlilik ilkesi doğrultusunda faaliyetlerini südüreceği fabrikaların tespit edilmesi ve yeniden yapılandırılması ihtiyacı bulunmaktadır.

TCDD'nin bağlı ortaklıği olan TCDD Taşımacılık A.Ş.'nin esas sözleşmesinin, 18/04/2016 tarihli ve 2016/T-8 sayılı Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararından sonra tescil ve ilan işlemlerinin tamamlanmasıyla birlikte Şirket tüzel kişilik kazanmıştır.

6461 sayılı Kanunla iktisadi devlet teşekkürülü haline getirilen TCDD'nin yatırım harcaması, 2015 yılında KİT'lerin toplam yatırımlarının yüzde 41,8'ine karşılık gelirken, 2016 yılında bu oranın yüzde 49,4'e yükselmesi beklenmektedir. Yatırım harcamalarındaki yükselişe karşın Kuruluşun dönem zararı artmaya devam etmektedir. 2016 yılında 5,1 milyar TL yatırım harcaması yapması beklenen Kuruluşa, 6 milyar TL sermaye transferi gerçekleştirilmesi öngörlülmektedir.

Satış ve devir işlemi tamamlanan özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 2015 yılında 2 milyar ABD doları iken, 2016 yılı Ekim ayı itibarıyla 1,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ihalesi tamamlanmış olup onay veya sözleşme imza aşamasında bulunan özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı ise 772 milyon ABD dolardır.

İhale süreci tamamlanmış olan EÜAŞ'ın bazı hidroelektrik santralleri ve bunlara ait taşınmazların özelleştirilmesi onay aşamasındadır. TP Petrol Dağıtım A.Ş.'nin blok satış yöntemiyle ve EÜAŞ'ın bazı hidroelektrik santrallerinin işletme hakkının verilmesi yöntemiyle özelleştirilmesinin ihale süreçleri devam etmektedir. TDİ'ye ait Fenerbahçe-Kalamış Yat Limanının işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilmesine ilişkin ihale, teklif sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri sebebiyle iptal edilmiştir.

Milli Piyango İdaresine ait şans oyunlarının lisans verilmesi suretiyle özelleştirilmesine yönelik ihaleye çıkmıştır. EÜAŞ'a ait Ankara'nın Nallıhan ilçesine bağlı Çayırhan mevkiiinde bulunan Kömür Rezerv ve Enerji Üretim Alanının işletme hakkının verilmesi yöntemiyle özelleştirilmesi için ihale ilanı yayımlanmıştır.

b) 2017 Yılı Hedefleri

2017 yılında özelleştirme portföyünde izlenen kuruluşlar dâhil KİT sisteminin finansman fazlasının GSYH'ye oranı binde 1,9 olarak programlanmıştır. Bu hedefe ulaşılabilmesi; Orta Vadeli Programda öngörülen makroekonomik büyütüklükler ile Genel Yatırım ve Finansman Programında öngörülen politikaların gerçekleştirilmesi, tarım KİT'lerinde alım miktar ve fiyatlarının öngörülenin üstünde stok artışına yol açmayacak şekilde tespit edilmesi, yatırım harcamalarının belirlenen seviyede kalması ve Bütçeden yapılacak transferlerin gerçekleştirilemesiyle mümkün olabilecektir.

TMO'nun 2 milyon ton buğday ve 1 milyon ton mısır, TÜRKŞEKER'in 11 milyon ton şeker pancarı satın alması öngörlülmüştür. TCDD'nin 2017 yılında toplam KİT yatırımlarının yüzde 41,8'ini gerçekleştirerek 5,7 milyar TL yatırım yapması hedeflenmiştir. TETAŞ'ın yerli kömürle üretim yapan elektrik santrallerinden elektrik alımı uygulamasına devam edilecektir.

TABLO I: 49- 233 Sayılı KHK'ya Tabi İşletmeci KİT Finansman Dengesi

	2015	2016 (1)	2017 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
A. GELİRLER	134 637	111 135	114 283
I. İşletme Gelirleri	118 487	94 399	97 097
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	106 490	82 607	82 404
2. Diğer Gelirler	11 997	11 792	14 693
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	5 559	5 253	5 710
1. Amortismanlar	3 875	4 095	4 639
2. Karşılıklar	1 683	1 158	1 072
III. Bütçe ve Fonlar	10 592	10 257	11 476
IV. Diğer Gelirler	0	1 227	0
B. GİDERLER	133 591	106 194	109 105
I. İşletme Giderleri	117 309	86 069	88 975
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	97 707	66 597	71 877
2. Diğer Giderler	19 602	19 472	17 098
II. Yatırım Harcamaları	8 735	10 130	13 328
III. Stok Artışı	2 993	130	180
IV. Sabit Krymet Artışı	- 115	4 103	596
V. Dolaylı Vergiler	1 419	2 664	2 983
VI. Temettü Ödemeleri	1 338	1 919	1 552
VII. Diğer Giderler	1 913	1 180	1 491
C. GELİR-GİDER FARKI	1 046	4 941	5 178
D. FİNANSMAN	-1 046	-4 941	-5 178
I. Kasa Banka Değişimi	679	842	- 610
II. İç Borçlanma (Net)	-1 707	-3 977	-3 798
III. Dış Borçlanma (Net)	- 18	-1 806	- 769
(GSYH'ya Oranları, Yüzde)			
A. GELİRLER	6,90	5,17	4,75
I. İşletme Gelirleri	6,07	4,39	4,04
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	5,45	3,85	3,43
2. Diğer Gelirler	0,61	0,55	0,61
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,28	0,24	0,24
1. Amortismanlar	0,20	0,19	0,19
2. Karşılıklar	0,09	0,05	0,04
III. Bütçe ve Fonlar	0,54	0,48	0,48
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,06	0,00
B. GİDERLER	6,84	4,94	4,54
I. İşletme Giderleri	6,01	4,01	3,70
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	5,00	3,10	2,99
2. Diğer Giderler	1,00	0,91	0,71
II. Yatırım Harcamaları	0,45	0,47	0,55
III. Stok Artışı	0,15	0,01	0,01
IV. Sabit Krymet Artışı	-0,01	0,19	0,02
V. Dolaylı Vergiler	0,07	0,12	0,12
VI. Temettü Ödemeleri	0,07	0,09	0,06
VII. Diğer Giderler	0,10	0,05	0,06
C. GELİR-GİDER FARKI	0,05	0,23	0,22
D. FİNANSMAN	-0,05	-0,23	-0,22
I. Kasa Banka Değişimi	0,03	0,04	-0,03
II. İç Borçlanma (Net)	-0,09	-0,19	-0,16
III. Dış Borçlanma (Net)	0,00	-0,08	-0,03

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO I: 50- Özelleştirme Kapsamındaki KİT Finansman Dengesi

	2013	2014 (1)	2015 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
A. GELİRLER	7 289	6 534	7 668
I. İşletme Gelirleri	6 579	5 809	6 799
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	5 950	5 389	6 379
2. Diğer Gelirler	629	420	420
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	313	312	315
1. Amortismanlar	298	305	311
2. Karşılıklar	15	6	4
III. Bütçe ve Fonlar	398	413	554
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	6 739	7 499	8 249
I. İşletme Giderleri	6 930	6 395	7 374
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	5 615	5 030	6 033
2. Diğer Giderler	1 315	1 365	1 341
II. Yatırım Harcamaları	49	161	280
III. Stok Artışı	- 286	960	529
IV. Sabit Kymet Artışı	39	- 22	56
V. Dolaylı Vergiler	7	5	9
VI. Temettü Ödemeleri	0	0	0
VII. Diğer Giderler	0	0	0
C. GELİR-GİDER FARKI	551	- 965	- 581
D. FİNANSMAN	- 551	965	581
I. Kasa Banka Değişimi	- 74	- 116	- 25
II. İç Borçlanma (Net)	- 477	1 082	610
III. Dış Borçlanma (Net)	1	0	- 3
(GSYH'ya Oranları, Yüzde)			
A. GELİRLER	0,37	0,30	0,32
I. İşletme Gelirleri	0,34	0,27	0,28
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	0,30	0,25	0,27
2. Diğer Gelirler	0,03	0,02	0,02
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,02	0,01	0,01
1. Amortismanlar	0,02	0,01	0,01
2. Karşılıklar	0,00	0,00	0,00
III. Bütçe ve Fonlar	0,02	0,02	0,02
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	0,35	0,35	0,34
I. İşletme Giderleri	0,35	0,30	0,31
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	0,29	0,23	0,25
2. Diğer Giderler	0,07	0,06	0,06
II. Yatırım Harcamaları	0,00	0,01	0,01
III. Stok Artışı	-0,01	0,04	0,02
IV. Sabit Kymet Artışı	0,00	0,00	0,00
V. Dolaylı Vergiler	0,00	0,00	0,00
VI. Temettü Ödemeleri	0,00	0,00	0,00
VII. Diğer Giderler	0,00	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	0,03	-0,04	-0,02
D. FİNANSMAN	-0,03	0,04	0,02
I. Kasa Banka Değişimi	0,00	-0,01	0,00
II. İç Borçlanma (Net)	-0,02	0,05	0,03
III. Dış Borçlanma (Net)	0,00	0,00	0,00

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO I: 51- KİT'ler Hakkında Özett Bilgiler

	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Hariç Toplam			Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Dâhil Toplam		
	2015	2016 (1)	2017 (2)	2015	2016 (1)	2017 (2)
Toplam Personel Sayısı	107 737	106 738	106 688	119 891	118 224	117 580
- Memur ve Sözleşmeli Personel	48 252	48 527	48 847	50 937	51 117	51 353
- İşçi	59 485	58 211	57 841	68 954	67 107	66 227
Toplam Personel Harcamaları (3)	7 708	8 640	9 297	8 720	9 659	10 335
- Memur ve Sözleşmeli Personel	2 909	3 379	3 670	3 085	3 575	3 874
- İşçi	4 799	5 261	5 627	5 635	6 083	6 461
Mal ve Hizmet Satış Hasılatı (3)	106 490	82 607	82 404	112 440	87 996	88 783
Görev Zararı Tahakkukları (3)	1 940	2 758	2 936	1 940	2 758	2 936
İşletme Faaliyet Kâr – Zararı (3)	4 921	12 820	7 126	4 469	12 285	6 594
Faiz Ödemeleri (3)	356	588	585	390	626	659
Dönem Kâr – Zararı (3)	3 118	11 088	11 059	2 767	10 502	10 483
Faktör Gelirleri (3)	6 737	13 583	13 833	6 698	13 308	13 572
Temettü Ödemeleri (3)	1 338	1 919	1 552	1 338	1 919	1 552
Sabit Sermaye Yatırımları (3)	8 735	10 130	13 328	8 784	10 290	13 609
Bütçe ve Fon Transferleri (3)	10 592	11 484	11 476	10 989	10 670	12 030
Borçlanma Gereği* (3)	-1 046	-4 941	-5 178	-1 597	-3 976	-4 596
Borçlanma Gereği* (3) (4)	9 545	6 543	6 298	9 392	6 694	7 433
Borçlanma Gereği* (3) (5)	- 668	-4 751	-5 040	-1 178	-3 720	-4 433
Borçlanma Gereği*/GSYH (Yüzde)	-0,05	-0,23	-0,22	-0,08	-0,19	-0,19
Borçlanma Gereği* (4)/GSYH (Yüzde)	0,49	0,30	0,26	0,48	0,31	0,31
Borçlanma Gereği* (5)/GSYH (Yüzde)	-0,03	-0,22	-0,21	-0,06	-0,17	-0,18
Personel Harcamaları/Hasılat (Yüzde)	7,24	10,46	11,28	7,76	10,98	11,64
Faiz Ödemeleri/Hasılat (Yüzde)	0,33	0,71	0,71	0,35	0,71	0,74

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(*) (-) işaret finansman fazlasını göstermektedir.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Cari Fiyatlarla, Milyon TL

(4) Bütçe ve Özelleştirme Fonu transferleri hariçtir.

(5) Faiz gelir ve gideri hariçtir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. 2017 YILI PROGRAMININ MAKROEKONOMİK AMACI

2017 Yılı Programının temel amacı, 2017-2019 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programın temel eksenleri çerçevesinde, büyümeyi artırmak ve daha kapsayıcı hale getirmek, cari açığı kontrol altında tutmak, enflasyonu düşürmek, istihdamı artırmak, mali disiplinin kalitesini artırmak ve kamu maliyesini güçlendirmektir.

Ayrıca, yurt içi tasarrufları artırmak, özel yatırımlar ve ihracat kaynaklı bir büyümeye yapısına geçmek, sanayide yapısal dönüşüm hızlandırmak, teknoloji ve verimlilik düzeyini artırarak ekonomiyi uluslararası piyasalarda daha rekabetçi hale getirmek Programın temel öncelikleridir.

Bu amaçlara ulaşılması için yapısal reformlara devam edilecek ve bu çerçevede, Onuncu Kalkınma Planında yer alan öncelikli dönüşüm programları kapsamında hazırlanan eylem planlarının uygulaması kararlılıkla sürdürülecektir.

2.2. 2017 YILI PROGRAMININ HEDEFLERİ VE POLİTİKALARI

2.2.1. NİTELİKLİ İNSAN, GÜÇLÜ TOPLUM

2.2.1.1. Eğitim

a) Mevcut Durum

Eğitim hizmetlerinin daha nitelikli, daha yaygın ve kolay ulaşılabilir sunulması konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu kapsamda beşeri ve fiziki altyapı iyileştirilmiş, okullaşma oranlarında artış sağlanmış ve derslik başına düşen öğrenci sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır. Kız çocukları ile yoksul öğrencilerin eğitimde devamlılığını sağlamak ve taşımalı eğitimi güçlendirmek için çeşitli faaliyetler yürütülmüş, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerine ağırlık verilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte eğitime erişimin artırılması ve eğitimin kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Eğitime erişim kapsamında, okul öncesi eğitimde 2015-2016 öğretim yılı verilerine göre, okullaşma oranı (4-5 yaş grubu) yüzde 49,3'dür. Ailelerin sosyoekonomik koşullarından kaynaklanan eşitsizliğin giderilmesinde önemli katkısı olan ve eğitimimin ileri kademelelerindeki başarıya olumlu etkisinin olduğu bilinen okul öncesi eğitimde farkındalıkın artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır. İmkânları kısıtlı hane ve bölgelerin erişimini destekleyecek önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu yaş grubundaki net okullaşma oranının en düşük olduğu il yüzde 31,3'le Şırnak iken en yüksek olduğu il yüzde 71,1'le Nevşehir'dir. Okul öncesi eğitimin fırsat eşitliğini temel alacak biçimde olanakları kısıtlı hane ve bölgeler desteklenerek yaygınlaştırılması önemini korumaktadır.

İlköğretimeye geç kayıtlar, devamsızlık oranlarının yüksekliği, bitirmeden ayrılanlar ile başta kızlar olmak üzere kırsal kesimdeki çocukların eğitime erişimindeki sorunlar, okullaşma oranının istenilen düzeyde artmasını engelleyen başlıca faktörlerdir. 2014-2015 öğretim dönemi sonunda ilköğretimden mezun olanların içinde kızların oranı, Türkiye genelinde yüzde 49,5 olup cinsiyetler arası fark yıllar itibarıyla azalmıştır.

TABLO II: 1- Eğitim Kademeleri İtibarıyla Okullaşma Oranları

	2013-2014		2014-2015		2015-2016	
	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okullaşma Oranı (Yüzde)
Okul Öncesi Eğitim (1)	1 059	43,5	1 156	46,8	1 209	49,3
İlköğretim (2)	11 053	107	10 712	103,9	10 572	102,9
Ortaöğretim (2)	5 420	103,3	5 691	107,4	5 807	109,8
a) Genel Lise	2 906	55,4	2 902	54,8	3 047	57,6
b) Meslekî ve Teknik Eğitim	2 513	47,9	2 788	52,6	2 760	52,2
Yükseköğretim Toplam (3)	4 997	97,1	5 642	109,6	6 186	119,5
Örgün	2 606	50,1	2 793	53,7	3 108	60,1
Yayın Eğitim (4)	8 491	-	9 908	-	8 700	-

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, YÖK

- (1) Öğrenci sayısı, okul öncesi öğretimdeki tüm öğrencileri kapsamaktadır. Okullaşma oranı 4-5 yaş grubu için ikokula erken başlama yaşı dikkate alınarak aylık çağ nüfusu verileri kullanılmak suretiyle hesaplanmıştır.
- (2) Okula erken başlama yaşı dikkate alınarak aylık çağ nüfusu verileri kullanılmak suretiyle hesaplanmıştır. Açık ortaokul ve açık lise öğrencileri dahildir.
- (3) Üniversiteler ve diğer eğitim kurumları dâhil, lisansüstü öğrenciler hariçdir. 18-21 yaş grubu için hesaplanmıştır.
- (4) Yayın eğitimi kurumlarına ait öğrenci sayısı bilgileri bir önceki öğretim yıl sonu itibarıyla verilmiştir.

Ortaöğretimde ise brüt okullaşma oranı son yılda yüzde 85'ten yüzde 109,8'e ulaşmış olup net okullaşma oranı ise 2015-2016 öğretim yılı verilerine göre ülke genelinde yüzde 79,8'dir. Brüt okullaşma oranı ile net okullaşma oranı arasındaki fark, çağ nüfusu dışındaki öğrenci payının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Ortaöğretimde okuyan öğrencilerin yüzde 26,4'ü ağılköretim lisesine kayıtlıdır. Ağlköretim lisesine kayıtlı öğrencilerin yüzde 82'si ise çağ nüfusu dışındadır. Çağ nüfusunda olup da ağılköretim lisesine kayıtlı öğrencilerin yüzde 41'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Okullaşma oranları açısından bölgesel farklılıklar da önemini korumaya devam etmektedir. 2015-2016 öğretim yılı verilerine göre, brüt okullaşma oranının en düşük olduğu il yüzde 68,7 ile Ağrı'dır. Türkiye genelinde ilköğretimden ortaöğretimeye geçiş oranı yüzde 95,3 olmakla beraber zorunlu eğitim süresinin 12 yila çıkarılması sonucunda ilköğretimden ortaöğretime

geçişlerde ve dolayısıyla ortaöğretimde net okullaşma oranında artışın sürmesi beklenmektedir.

Eğitimin çıktılarını ve dolayısıyla sistemin performansını değerlendiren PISA gibi uluslararası araştırmalarda elde edilen puanlarda kısmi iyileşme sağlanmakla beraber 2015 PISA sonuçlarında Türkiye'nin bir önceki PISA'ya göre genel sıralamada yerini koruduğu görülmüştür. Bu kapsamda öğrenme ortamlarının niteliğinin eşitlik ve hakkaniyet çerçevesinde artırılması, öğretmen yetiştirmeye ve geliştirmeye sistemin yeniden yapılandırılması, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinde etkinlik sağlanması, müfredatın bilgi ve iletişim teknolojileriyle uyumunu sağlanması, derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılması ve ilköğretimde ikili eğitimden tam gün eğitime geçilmesi ihtiyaçları devam etmektedir.

TABLO II: 2- Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci/Derslik ve Öğrenci/Öğretmen Sayıları

		2013-2014	2014-2015	2015-2016
İlköğretim	Öğrenci / Derslik Sayısı	29	27	25
	Öğrenci / Öğretmen Sayısı	19	18	17
Ortaöğretim	Öğrenci / Derslik Sayısı	29	28	23
	Öğrenci / Öğretmen Sayısı	16	14	13
Genel Lise	Öğrenci / Derslik Sayısı	29	26	20
	Öğrenci / Öğretmen Sayısı	20	14	12
Mesleki ve Teknik Lise	Öğrenci / Derslik Sayısı	29	29	27
	Öğrenci / Öğretmen Sayısı	14	14	13

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimin süresi ve niteliğinin yetersizliği ve performanslarının yeterince değerlendirilmemesi eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Öğretmen yetiştiren fakülteler ile okullar arasındaki etkileşimin güçlendirilmesi, öğretmen yetiştirmeye ve geliştirmeye sisteminin yeterlilikleri esas alan bir şekilde yeniden yapılandırılması ile kariyer gelişim ve performans değerlendirme sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Deneyimli öğretmenlerin fırsat eşitliği çerçevesinde dezavantajlı bölgelerde görev yapmalarını özendirici tedbirlerin alınması ihtiyacı önem arz etmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan diğer önemli bir husus da Türkiye'de yerleşik bulunan Suriyeli öğretmenlere yönelik formasyon eğitiminin yaygınlaştırılmasıdır. Diğer taraftan, öğretmen sayısındaki artış oranı öğrenci sayısındaki artış oranına göre daha fazla olmakla birlikte öğretmen başına düşen öğrenci sayısı eğitimin tüm kademelerinde OECD ve AB ülke ortalamalarına göre yüksektir. Ayrıca öğretmenlerin ülke geneline dağılımında bölgeler arası farklar ve öğretmenlerin yer değiştirme sıklığı önemini korumaktadır. Ülke genelinde ilkokullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 18, ortaokullarda 15'tir. İlkokullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu Şanlıurfa'da bu sayı 26, ortaokullarda öğretmen başına öğrenci sayısının en yüksek olduğu Gaziantep'te ise 20'dir.

İlköğretimde tam gün eğitime geçme yönündeki çalışmalara devam edilmekte olup 2015-2016 öğretim dönemi itibarıyla tam gün eğitime okuyan ilkokul öğrencilerinin oranı yüzde 49, ortaokul öğrencilerinin oranı ise yüzde 59'dur. Ortaöğretimde ise bu oran 2014-2015 dönemine kıyasla 8,1 puan artarak yüzde 89,8 seviyesine ulaşmıştır. İlköğretimde ikili eğitim oranının en yüksek olduğu il olan Gaziantep'te bu oran yüzde 65,4'tür. Birleştirilmiş sınıf uygulaması sadece ilkokullarda uygulanmakta olup bu sınıflarda öğrenim

gören öğrencilerin oranı ülke genelinde yüzde 2,9'dur. Öte yandan 2015-2016 öğretim döneminde ülke genelinde ilköğretimdeki öğrencilerin yüzde 2,1'i sınıf tekrarı yapmaktadır.

2003-2015 döneminde hayırseverlerin yaptırdığı derslikler de dahil olmak üzere yaklaşık 250 bin yeni derslik yapılmış olup derslik başına düşen öğrenci sayısında önemli düzeyde iyileşme sağlanmıştır. Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ve eğitime başlama yaşının erkene çekilmesiyle başta ortaöğretim kademesinde olmak üzere okullayaşan öğrenci sayısında ve dolayısıyla derslik ihtiyaçında artış yaşanmıştır. Türkiye genelinde ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 25'e düşmekle birlikte, özellikle göç alan büyük şehirler ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerin çoğunda bu sayının yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu sorun bu illerin kent merkezlerinde daha belirgindir. Ayrıca mesleki ve teknik eğitime olan talebin artması ile birlikte bu kademedeki derslik ihtiyacı da artmaktadır. Türkiye genelinde mesleki ve teknik eğitimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 27 olup bu sayının en yüksek olduğu il 38'le Hakkâri'dir.

Eleştirel düşünme becerileri ve demokratik katılımın özellikle eğitimin temel kademelerinde geliştirilmesi; bilişim okuryazarlığı ve bireylerin en az bir yabancı dili iyi derecede bilmeleri ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapsamda eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve okullardaki bilişim teknolojisini iyileştirmek amacıyla uygulamaya geçirilen Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesinin ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmaları sürdürülmemektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına ve müfredata entegrasyonuna ilişkin nitel ve nicel göstergeler geliştirilerek etki değerlendirmesi yapılması ihtiyacı devam etmektedir.

Özel sektörün, eğitimin finansmanında payının artırılması için mevzuat değişikliğine gidilmiş ve her eğitim kademesi için özel okullarda öğrenim gören öğrencilere yıllık değişen miktarlarda eğitim ve öğretim desteği verilmesine 2014 yılında başlanmıştır. Organize sanayi bölgelerinde yer alan mesleki ve teknik eğitim kurumlarında okuyan öğrencilere yönelik uygulanan eğitim ve öğretim desteğinin kapsamı, 2016-2017 yılı öğretim döneminden itibaren organize sanayi bölgeleri dışında yer alan özel mesleki ve teknik eğitim kurumlarını da içerecek şekilde genişletilmiştir. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin ortaöğretim içindeki payı son on yılda yüzde 36,3'ten yüzde 47,5'e ulaşmıştır. Bu oran 2015-2016 yılı öğretim dönemindeki yeni kayıtlar itibarıyla yüzde 54,8'e ulaşmıştır.

Türkiye, 2015 yılında uluslararası düzeyde 16-65 yaş arasındaki yetişkinlerin okuma, sayısal okuryazarlık ve teknoloji yardımıyla problem çözme becerilerini değerlendiren PIAAC çalışmasına katılmıştır. Türkiye'de yetişkinler söz konusu çalışmada her üç alanda OECD ortalamasının altında performans göstermiştir.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde etkinliğini artırmak amacıyla, yurt dışında yürütülen eğitim faaliyetlerinin sistemli ve ülke dışları dikkate alınarak yönetilmesine yönelik çalışmalar yapması öngörülen Türkiye Maarif Vakfının kuruluşu, 28 Haziran 2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 6721 sayılı yasa ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamında yurt dışında eğitim hizmetlerinin daha etkin ve denetimli sürdürülmESİ; okul, eğitim kurumu ve yurt gibi tesislerin açılmasının düzenlenmesi ve bu kurumlarda görev alabilecek eğitmenlerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

2016 yılında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi yayımlanmış; ilk, orta ve yüksekokretim dahil kazanılan tüm yeterliliklerin kalite standartları çerçevesinde daha şeffaf ve tanımlanabilir olması amaçlanmıştır. İşgücü piyasasının ihtiyaçlarını göz önüne alarak meslek standartlarını geliştirmeye ve öğrencileri değerlendirerek sertifikalandırma işlemlerine

de devam edilmiştir. Yayımlanan ulusal meslek standartlarının sayılarındaki hızlı artışa paralel olarak sınav, akreditasyon ve belgelendirme faaliyetlerine de hız verilmesi gerekmektedir.

Eğitimin temel kademelerinde sağlanan olumlu gelişmelere paralel olarak, 2000'li yılların ortalarından itibaren yükseköğretimde de önemli gelişmeler olmuştur. 2006 yılından itibaren 58 devlet üniversitesi ve 39 vakıf üniversitesi kurulmuştur. Böylece, ülkemizde üniversiteler bütün illere yaygınlaştırılmış olup 111'i devlet ve 62'si vakıf olmak üzere toplam üniversite sayısı 173'e ulaşmıştır. Öte yandan, 2006 yılında 423.882 olan örgün yükseköğretim kontenjanı yüzde 100 oranında artarak 2015 yılında 850.076'ya ulaşmıştır. 2014 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemine (ÖSYS) başvuru sayısı ilk defa 2 milyonun üzerine çıkarak 2,08 milyon seviyesine ulaşmış olup bu sayı 2016 yılında 2.255.386 olmuştur.

Yükseköğretime olan talebi karşılamaya yönelik son yıllarda gerçekleştirilen niceliksel büyümeye rağmen ÖSYS'ye başvuran aday sayısında yaşanan artış ve başvurular içerisindeki üniversite öğrencisi ile mezunlarının payı yükseköğretim niteliğinin artırılması gereğini ortaya koymaktadır. 2006-2015 döneminde üniversite öğrencisi ya da mezunu olduğu halde ÖSYS'ye başvuranların profili incelediğinde, temel bilimler olarak adlandırılan bölümlerde okuyan ya da mezun olmuş öğrencilerin ÖSS'ye tekrar girme eğiliminin diğer bölümlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu dönemde fizik lisans programına yerleşmeye hak kazanmış her 100 kişiden 65'i tekrar ÖSS'ye başvurmuştur. Bu sayı temel bilimlerin diğer alanları olan matematik için 50, kimya için 47, biyoloji ise 43'tür. Bu bağlamda ortaöğretim kademesindeki rehberlik hizmetlerinin iyileştirilmesi, kontenjan artış politikasının gözden geçirilmesi ve yükseköğretim ile işgücü piyasası arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi önemli konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır.

YÖK başta olmak üzere yükseköğretim yönetim sisteminin yeniden yapılandırılamaması ve buna bağlı olarak üniversitelerin idari ve mali özerkliklerinin sağlanamaması kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, Yükseköğretim Kalite Kurulunun yeniden yapılandırılarak kalite güvence sisteminin altyapısının kurulmasına yönelik çalışmalara hız verilmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan, Avrupa Yükseköğretim Alanına uyum sağlama hedefi doğrultusunda Yükseköğretim Kalite Kurulunun özerk bir kurum olarak teşkilatlandırılması gereği önemini korumaktadır.

Son dönemde yükseköğretim kontenjanlarının artırılması ve öğrenci affi gibi nedenlerle öğrenci sayısının hızla artması sonucunda, hâlihazırda OECD ortalamasının üstünde olan öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı daha da yükselmiştir.

TABLO II: 3- 2015-2016 Eğitim Öğretim Döneminde Yükseköğretimde Öğretim Elemanı ve Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı
Ön lisans	282,66	53,28
Lisans	29,81	15,40
Toplam	41,98	19,55

Kaynak: YÖK

Öğretim üye ve elemanlarının üniversiteler ve bölgeler arasında dengesiz dağılımı yükseköğretimde bir diğer sorunudur. 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde örgün öğretimdeki öğrencilerin yüzde 14,4'u vakıf üniversitelerinde öğrenim görmekte iken öğretim elemanlarının yüzde 14,8'i, öğretim üyelerinin ise yüzde 16,9'u bu üniversitelerde

görev yapmaktadır. Lisans ve ön lisans programlarına kayıtlı örgün eğitimdeki öğrencilerin yüzde 29,1'i üç büyük ilde yer alırken, öğretim üyelerinin yüzde 41,9'u bu illerde görev yapmaktadır. Bunun sonucunda, ülke genelinde öğretim üyesi başına 41,2 öğrenci düşerken, üç büyük ilde bu sayı 29,4'tür.

TABLO II: 4- 2015-2016 Eğitim Öğretim Döneminde Yükseköğretimde Örgün Öğrenci, Öğretim Üyesi ve Elemanlarının Dağılımı

	Öğrenciler		Öğretim Üyeleri		Öğretim Elemanları	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Ankara	214 108	7,01	9 221	12,6	18 024	11,5
İstanbul	526 911	17,2	16 187	22,2	27 634	17,7
İzmir	146 873	4,8	4 782	6,6	9 153	5,9
Üç İl Toplamı	887 892	29,07	30 190	41,5	54 811	35,1
Diğer İller	2 165 944	70,93	42 550	58,5	101 357	64,9
Genel Toplam	3 053 836	100	72 740	100	156 168	100

Kaynak: YÖK

Not: Diğer eğitim kurumları dahil, lisansüstü öğrenciler hariçtir.

Yeni kurulan üniversitelerle birlikte, fiziki mekân ihtiyaçlarında artış meydana gelmiştir. Yükseköğretim kurumlarında ilave kapalı alanlar yaratılması gereği bulunmakla birlikte mevcut kapalı alanların da daha verimli şekilde kullanılması önem arz etmektedir.

Artan üniversite sayısı ve örgün yüksekokretem kontenjanlarına paralel olarak yurt ihtiyacı da artmaktadır. 2015-2016 eğitim öğretim döneminde yüksekokretem düzeyindeki yurt kapasitesi 898.103'tür. Bu kapasitenin 542.443'ü Eylül 2016 sonu itibarıyla Yurt-Kur yurtlarından, 89.170'ı üniversite yurtlarından, 266.490'ı da özel yurtlardan oluşmaktadır. Yurt-Kur yurtlarında başvuru yapılabilecek boş yatak kapasitesi Eylül 2016 sonu itibarıyla 221.045 iken başvuran sayısı 383.538 olmuş ve talebi karşılama oranı yüzde 58 olarak gerçekleşmiştir. Yurt-Kur yurtlarının özellikle maliyet ve güvenlik açısından öncelikli olarak tercih edilmesi ve yurtların kalite standartlarının yüksek olması sonucunda yurtlardan doluluk oranı yüzde 100'e ulaşmıştır. Önümüzdeki dönemde yüksekokretemdeki genişlemeye beraber öğrencilerin barınma ve burs/kredi ihtiyaçlarının artacağı göz önünde bulundurulduğunda finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve buna bağlı olarak Yurt-Kur'un kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2014 yılı verilerine göre, eğitimde kalma bekłentisi OECD, AB-22 ve Türkiye'de 17 yıldır. 2015 yılı verilerine göre ise yetişkin nüfusta (25-64 yaş) ortaöğretim ve daha üst seviyede eğitim düzeyine sahip olanların oranı Türkiye'de yüzde 37 iken bu oranın OECD ortalaması ise yüzde 78'dir. Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ve yüksekokretime erişimde sağlanan gelişmeler sonucunda nüfusun eğitim düzeyinin artması öngörülmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen, paylaşımı ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, bilimsel gelişmelere açık, teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, bilgi

toplumu gereklerini haiz, üretken ve mutlu bireylerin yetişmesi eğitim sisteminin temel amacıdır. Eğitim sisteminde bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, fırsat eşitliğine dayalı, kaliteyi yükseltken bir dönüşüm programı uygulanacaktır. Eğitim yönetimi, öğretmen yetiştirmeye süreçleri, müfredat, eğitim ortam ve araçları bu dönüşüm sürecini destekleyeceğin şekilde hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde güçlendirilecektir.

Toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına duyarlı, paydaşlarıyla etkileşim içerisinde olan, ürettiği bilgiyi ürüne, teknolojiye ve hizmete dönüştüren, akademik, idari ve mali açıdan özerk üniversite modeli çerçevesinde küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim sistemine ulaşılması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öğrencilerin sosyal, zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimine katkı sağlayan okul öncesi eğitim, imkânları kısıtlı hane ve bölgelerin erişimini destekleyecek şekilde yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.146)			
Tedbir 1. Okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilecek ve okul öncesi eğitim kurumları artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır. 36-60 aylık çocuklar ile ilkokula kayıt olmamış 60-72 aylık çocukların okul öncesi eğitime kazandırılması amacıyla çocuk başına doğrudan destek ve çeşitli bağış kampanyaları ile bölgeler arasındaki farklar da dikkate alınarak gerekli fiziki altyapı sağlanacaktır. Toplum Temelli Erken Çocukluk Eğitimi Merkezleri kademeli olarak yaygınlaştırılacaktır.
İlk ve ortaöğretimde başta engelliler ve kız çocukların olmak üzere tüm çocukların okula erişimi sağlanacak, sınıf tekrarı ve okul terki azaltılacaktır. (Kalkınma Planı p.147)			
Tedbir 2. Zorunlu eğitime devam etmeyen çocukların eğitime kazandırılacak, kademeler arası geçiş oranları artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TÜİK, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Öğrenci izleme modülüyle temel eğitim öğrencilerinin eğitime devam durumları takip edilecektir. Erken önleme yakalama içerisinde geliştirilecek müdühaelerle öğrencilerin risk durumlarına çözüm üretecektir. Devam ve erişim konusunda İl durum raporları hazırlanarak analiz edilecektir. Özellikle kız çocukların için pansion yapımına ağırlık verilecektir. Sınıf tekrarının azaltılması için yetişirici sınıf vb. uygulamalar yaygınlaştırılacaktır. Ülkemizde yerleşik bulunan Suriyeli öğrenciler için telsafi edici eğitim uygulamaları artırılacaktır.
Tedbir 3. Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde yerleşim yerleri itibarıyla fiziki altyapı ve donanım dağılımının dengeli olmasına yönelik orta vadeli bir	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Derslik başına düşen öğrenci sayısı ve okullaşma oranları açısından Türkiye ortalamasının gerisinde olan illerin, Türkiye ortalamasına yaklaştırılması amacıyla kaynak kullanımına yön verecek beş yıllık orta vadeli yatırım planı hazırlanacaktır. Bu plan kapsamında yatırım ödeneklerinin

yatırım planı hazırlanacaktır.			dağılımında iller arasında önceliklendirme yapılacaktır.
Kalabalık ve birleştirilmiş sınıf ile ikili eğitim uygulamaları azaltılacak, öğrenci pansiyonları yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.155)			
Tedbir 4. Milli Eğitim Bakanlığı pansion Uygulamasının etkinliği analiz edilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı	Aralık Sonu	Pansion uygulaması taşımalı eğitim uygulamasıyla birlikte değerlendirilecek, pansion kapasiteleri incelenerek, ihtiyaç sahibi ve başarılı öğrencilerin öncelikli ve etkin olarak faydalanaceği bir pansion hizmeti uygulamasına yönelik değerlendirme yapılacaktır.
Tedbir 5. Her eğitim kademesinde tekli eğitime geçilmesine yönelik çalışmaları başlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Fiziki altyapı olanakları artırılarak bütün eğitim kademelerinde ikili eğitim uygulamasına son verilmesine yönelik bir yol haritası çıkarılacak ve uygulamaya başlanacaktır.
Tedbir 6. İlkokuldan sonraki ilk yıl tüm öğrenciler için ortaokula hazırlık sınıfı olarak yeniden yapılandırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Eğitim kalitesini artırmak ve öğrencilerin orta okula uyum düzeyini yükseltmek amacıyla beşinci sınıflarda hazırlık sınıfı uygulamasına geçilecektir.
Okul türlerinin azaltıldığı, programlar arası esnek geçişlerin olduğu, öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktivitelerin daha fazla yer aldığı, bilgi ve iletişim teknolojilerine entegre olmuş bir müfredatın bulunduğu, sınav odaklı olmayan, bireysel farklılıklar gözeten bir dönüşüm programı uygulanacaktır. (Kalkınma Planı p.145)			
Tedbir 7. İlk ve Ortaöğretimdeki özellikle özel eğitime gereksinim duyan engelli ve özel yetenekli öğrenciler için yönlendirme faaliyetleri ve sosyal aktiviteler artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), İŞKUR, TOBB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Özel eğitim veren okul/kurum sayısı artırılacaktır. Öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktivitelere katılımı artırılacaktır. Ayrıca mesleklerin tanıtımı amacıyla iş yeri gezileri, kendi alanında uzman kişilerin okullarda öğrencileri bilgilendirmesi ve kariyer günleri etkinlikleri geliştirilecektir. Okul binaları kolay erişilebilir, yeterli oyun, spor ve kültürel faaliyet alanlarına sahip fonksiyonel mekânlar olarak inşa edilecektir.
Tedbir 8. İçerik ve işlevselliğin ön plana alındığı, çağın şartlarıyla uyumlu müfredatların hazırlanması ve güncellemelerin yapılması sağlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Temel becerileri, yenilikçiliği ve araştırmacılığı esas alan müfredat programları geliştirilecek ve ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır. Öğretim programları Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin 2, 3 ve 4'üncü seviyelerinde tanımlanan bilgi, beceri ve yetkinlikleri esas alınarak geliştirilecektir. Mevcut rehberlik programlarının içerikleri yenlenecektir. İlk ve ortaöğretimdeki derslerin öğretim programlarını değerlendirme çalışmalarını yürütülecektir.

Tedbir 9. Bireylerin en az bir yabancı dili yazılı ve sözlü iletişim kurabilecek şekilde iyi derecede öğrenmesini sağlamak üzere eğitim yöntemleri geliştirecek ve müfredatta gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Bu kapsamında, ortaokula geçişte bir yıl hazırlık sınıfı olarak okutulacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Üniversiteler	Aralık Sonu	Bireylerin dil yeterliliklerini artırmak için ilkokuldan itibaren eğitimin genelinde yabancı dil derslerine ağırlık verilecek şekilde müfredat güncellenecek, yabancı dile entegre edilmiş öğrenme yöntemlerine ağırlık verecektir. 5. sınıf, hazırlık sınıfı olacak ve öğrencilerlere sadece Türkçe ve yabancı dil dersleri okutulacaktır.
Öğretmenlik mesleği daha cazip hale getirilecek; öğretmen yetiştiren fakülteler ile okullar arasındaki etkileşim güçlendirilecek; öğretmen yetiştirmeye ve geliştirme sistemi, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerini esas alan, kişisel ve meslekî gelişimi sürekli teşvik eden, kariyer gelişimi ve performansa dayanan bir yapıda düzenlenecaktır. (Kalkınma Planı p.152)			
Tedbir 10. Eğitim fakülteleri yeniden yapılandırılacaktır.	YÖK (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Eğitim fakülteleri; bölüm, anabilim dalı ile öğretmenlik genel ve alan yeterlilikleri arasında ilişki kuracak şekilde yeniden yapılandırılacak ve bu kapsamında müfredatları da yenilenecektir. Ayrıca, eğitim fakültesi öğrenci veya mezunları için eğitim fakültesi dışındaki fakültelerde çift ana dal veya yan dal yapma imkânı sağlanacak şekilde düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 11. Deneyimli öğretmenlerin dezavantajlı bölgelerde ve okullarda uzun süreli çalışmasının özendirilmesi amacıyla öğretmenlik mesleğinin kariyer basamakları yeniden belirlenecek, özlük hakları sistemine yönelik çalışmaları yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Öğretmenlik mesleğinin kariyer basamakları yeniden belirlenecek, deneyimli ve nitelikli öğretmenlerin dezavantajlı bölgelerde ve okullarda uzun süreli çalışmasını teminen farklılaştırılmış ücret modeli dahil olmak üzere özlük hakları sistemine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 12. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yönelik hizmet içi eğitim modeli geliştirecek ve hizmet içi eğitimlerin sayısı artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Üniversiteler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları	Aralık Sonu	Yenilenen müfredatlara uygun olacak şekilde yönetici, öğretmen ve diğer personelin yeterlilik alanlarını esas alan ve sorumluluğuna verilecek görevleri en uygun şekilde yapmasını sağlayacak bilgi ve beceriyi kazandıran etkin bir hizmet içi eğitim modeli kurulacak ve düzenlenen seminer ve kursların sayısı artırılacaktır. Bu modelin tasarılarında eğitim ihtiyacının belirlenmesi, eğitim ve öğretim dönemi dışındaki zamanların etkin kullanımı, eğitimlere ait etki analizlerinin yapılması, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerinin değerlendirilmesi temel ilkeler olacaktır.

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı geliştirilecek, öğrenci ve öğretmenlerin bu teknolojileri kullanma yetkinlikleri artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.157)

Tedbir 13. Teknolojinin eğitime entegrasyonu konusunda nitel ve nicel göstergeler geliştirilerek etki değerlendirmesi yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Ulusal düzeyde izleme ve değerlendirme sistemleri geliştirilecektir. Bu kapsamında beklenen sonuçlar ve verimlilik artışı için düzenli değerlendirmeler yapılacak, potansiyel eksiklikler erken tespit edilecektir. Her okul için altyapıdan öğretmen eğitimlerine kadar girdi ve çıktıları içeren okul karnelerinin oluşturulmasıyla izleme ve değerlendirme mekanizmaları kurulması ve toplumun kullanımına geniş ölçüde bilgi sunulması sağlanacaktır.
--	---	-------------	---

Eğitimde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim kurumu açması, özel kesim ve meslek örgütlerinin meslekî eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılım özendirilecektir. (Kalkınma Planı p.156)

Tedbir 14. Özel okulların eğitim hizmetlerinin sunumundaki payı artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Özel okullarda öğrenim gören öğrencilere devlet tarafından sağlanan öğrenci başına eğitim-öğretim desteğinin genişletilmesine yönelik çalışmalar yapılarak eğitimin yaygınlaştırılmasında merkezi idarenin yanı sıra mahalli idarelerin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün katkısı artırılacaktır.
--	---	-------------	--

Tedbir 15. Öğrenci başına eğitim öğretim desteğinin etki değerlendirmesi yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Mahalli İdareler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Devlet tarafından sağlanan eğitim öğretim desteğine ilişkin envanter çıraklarak verilen destekin her bir eğitim kademesi için etki değerlendirmesi yapılacaktır.
---	---	-------------	--

Tedbir 16. Eğitim hizmetlerinin sunumunda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki il, ilçe ve okul yönetimimlerinin yetki ve sorumlulukları artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Mahalli idareler	Aralık Sonu	Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki il, ilçe ve okul yönetimimlerinin mali ve idari konularda yetki ve sorumlulukları artırılarak verimlilik ilkeleri çerçevesinde, önceden belirlenmiş performans göstergeleriley ölçulebilir bir yapı oluşturulacaktır. Gerekli denetim ve kontrol mekanizmaları tasarılanarak rekabetçi bir ortam sağlanacaktır. Okul idarelerinin bütçeleme süreçlerindeki yetki ve sorumlulukları artırılacaktır.
--	--	-------------	--

Tedbir 17. Türkiye'de Eğitim Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sisteminin (TEFBİS) kullanım oranı artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TÜİK	Aralık Sonu	Eğitim harcamaları, öğrenci maliyetleri, eğitim kurumlarına ve öğrencilere yapılan yardımlar gibi ihtiyaç duyulan istatistik bilgiler ile hanehalkı eğitim harcamaları yayımlanacaktır. Okullar arasındaki imkân farklılıklarının azaltılması için okulların toplam bütçelerinin öğrenci sayısı ve merkezi yönetimi bütçesi dışındaki gelirleri de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır.
Tedbir 18. Milli Eğitim Kalite Çerçevesi etkin bir şekilde uygulanacak ve Eğitim Kalite Endeksi hazırlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Mesleki Yeterlilik Kurumu, TÜRKAK, Üniversiteler, YÖK, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Milli Eğitim Kalite Çerçevesinin etkin bir şekilde uygulanması için gerekli idari düzenlemeler yapılacak ve okul, ilçe ve il düzeyinde kalite raporlarının üretilmesi için gerekli teknik altyapı çalışmaları tamamlanacaktır. Bu çalışmalar kapsamında okulların akademik, sosyal ve kültürel performanslarını ölçmek üzere Eğitimi Kalite Endeksi geliştirilecek ve okul düzeyinde üretillecek sonuçlar kamuoyu ile paylaşılacaktır. e-Mezun portalı revize edilerek daha işlevsel hale getirilecektir.
Tedbir 19. Okul ve eğitim kurumlarının hizmet standartları belirlenecek, rehberlik ve denetimi de içeren bir performans yönetim sistemi kurulacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Rehberlik ve denetim faaliyetleri çoklu veri kaynaklarının algılanmalarına dayalı ve bilgi işlem sistemi destekli yürütülecektir. Okullara ve eğitim kurumlarına yönelik rehberlik ve denetim faaliyetleri yaygınlaştırılacak, okul ve kurumların performansları izlenecektir.
Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum; hayat boyu öğrenme perspektifinden hareketle iş yaşamının gerektirdiği beceri ve yetkinliklerin kazandırılması, girişimcilik kültürünün benimsenmesi, mesleki ve teknik eğitimde okul-işletme ilişkisinin orta ve uzun vadeli sektör projeksiyonlarını dikkate alacak biçimde güçlendirilmesi yoluya artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.158)			
Tedbir 20. Hayat boyu öğrenme perspektifinde kolay erişilebilir öğrenme ortamları oluşturulacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Bireyelere eğitimde yatay ve dikey hareketlilik fırsatları sağlanacak ve zorunlu eğitim sonrasında öğrenme fırsatları genişletilecektir. Bu kapsamda, meslek lisesi ve üniversite öğrencilerinin eğitimlerinin bir parçası olan staj sürecinin etkinliğini artıracak tedbirler alınacaktır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak uzaktan eğitim uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 21. Mesleki ve teknik eğitim, meslek yüksekokullarını da içerecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı(S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STKlar	Aralık Sonu	Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları ile meslek yüksekokullarının tamamını kapsayan bir etkinlik analizi yapılacak, bu analiz kapsamında okulların makine- teçhizat altyapı durumları dahil olmak üzere mevcut durumu tespit edilecek ve Türkiye için yeni bir mesleki ve teknik eğitim yönetim modeli tasarlanacaktır.

Tedbir 22. Ortaöğretim ve Yükseköğretim kademelerindeki mesleki ve teknik eğitimde açılacak eğitim kurumları ve uygulanacak programlar işgücü piyasası ihtiyaç analizleri dikkate alınarak belirlenecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, YÖK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Mesleki ve teknik eğitim bölüm ve programları işgücü piyasası ihtiyaç analizi sonuçlarına uygun olarak açılacak ve İl istihdam ve mesleki eğitim kurullarına raporlanacaktır. İl istihdam ve mesleki eğitim kurullannın ve işgücü piyasası ihtiyaç analizlerinin etkinliğinin artırılması yönünde alan araştırması yapılacaktır.
Tedbir 23. Çıraklık eğitiminin altyapısı güçlendirilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İŞKUR, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Üniversiteler, İşçi, İşveren ve Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Çıraklık eğitiminin altyapısını güçlendirmek amacıyla yönelik başlatılan önceki öğrenmelerin tanınması ve uzaktan eğitim uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.
Ulusal Yeterlilik Çerçeve oluşturularak eğitim ve öğretim programları ulusal meslek standartlarına göre güncellenecek, önceki öğrenmelerin tanınmasını içeren, öğrenci hareketliliğini destekleyen ulusal ve uluslararası geçerliliğe sahip diploma ve sertifikasyon sistemi geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.159)			
Tedbir 24. İşgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu meslek standartları ve yeterlilikleri hazırlanacak ve hayatı geçirilecektir.	Mesleki Yeterlilik Kurumu (S), Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, TÜRKAK, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Ulusal meslek standardı ve yeterliliklerinin hazırlanması sürdürülecek, akreditasyon ve belgelendirme faaliyetlerine de hız verilmesi sağlanacaktır. Belgelendirme kuruluşları yetkilendirilecektir. Eğitim ve öğretim kuruluşlarının akreditasyonuna başlanacaktır.
Yükseköğretim sistemi, hesap verebilirlik temelinde özerlik, performans odaklılık, ihtisaslaşma ve çeşitlilik ilkeleri çerçevesinde kalite odaklı rekabetçi bir yapıya dönüştürülecektir. (Kalkınma Planı p.161)			
Tedbir 25. Özerliği ve kaliteyi odağına alan bir Yükseköğretim Kanun Taslağı hazırlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Üniversite yönetimi, özerlik ve hesap verebilirlik temelinde yeniden örgütlenecektir, öğretimi kalitesini ve araştırma kapasitesini artıran, girişimciliği, yeniliği, toplumsal ve ekonomik taydayı ve rekabeti odağına alan yeni bir Yükseköğretim Çerçeve Kanun Taslağı hazırlanacaktır.

Tedbir 26. Yükseköğretim Kalite Kurulu kurulmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Başbakanlık, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, YÖK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Avrupa Yükseköğretim Alanına uyum sağlama hedefi doğrultusunda yükseköğretim kurumlarında kalite değerlendirme ve güvensi çalışmaları ile akreditasyon çalışmalarını sürdürmek üzere, yükseköğretim sisteminin planlanmasından sorumlu kurumdan bağımsız ve özerk bir kalite güvence kurulunun kurulmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.
Tedbir 27. Öğretim elemanı açığı, yurt geneline dengeli dağılmış gözetilerek azaltılacaktır.	YÖK (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyesi açığının yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla uzaktan eğitim imkânları da kullanılarak gelişmiş üniversitelerin öğretim elemanı ve altyapısından yararlanılacaktır. Öğretim görevlisi, okutman ve uzman sayısını artırmak suretiyle yeni üniversitelerdeki öğretim elemanı açığı azaltılacaktır. Kısmi zamanlı ders verme
Tedbir 28. Üniversite Yatırım Karar Destek Sistemi kurulacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Üniversitelerin sahip oldukları kapalı mekânların fonksiyon bazında envanteri çıkarılacaktır. Derslik mekânları başta olmak üzere kapalı mekânların verimlilik analizi yapılacaktır. Bu çalışmaların çıktılarının girdi olarak kullanıldığı Üniversite Yatırım Karar Destek Sistemi kurulacaktır.
Tedbir 29. Yükseköğretim geçiş sınavlarının yılda birden fazla yapılabılmesi için gerekli altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.	YÖK (S), Milli Eğitim Bakanlığı, ÖSYM	Aralık Sonu	Öğrencilerin üzerindeki sınav baskısını azaltmak amacıyla yükseköğretime geçiş sınavlarının yılda birden fazla yapılabılmesi için gerekli teknik altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.
Yüksekokretim kurumları çeşitlendirilecek ve yüksekokretim sistemi uluslararası öğrenciler ve öğretim üyeleri için çekim merkezi haline getirilecektir. (Kalkınma Planı p.165)			
Tedbir 30. Yükseköğretim Sistemi Uluslararasılaşma Strateji Belgesi hazırlanacaktır.	YÖK (S), Kalkınma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Plan dönemi sonunda Türkiye'nin uluslararası öğrenci havuzundan aldığı payın yüzde 1,5'e yükseltilmesi hedefinin hayata geçirilmesine yönelik yol haritası niteliği taşıyan, Yükseköğretim Sistemi Uluslararasılaşma Strateji Belgesi hazırlanacaktır.
Tedbir 31. Yükseköğretim öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve hareketliliğini artırmaya yönelik uluslararası programlar yaygınlaştırılacaktır.	YÖK (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve	Aralık Sonu	Yabancı öğrenci ve bilim insanların ülkemizdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılımını artırmaya yönelik olarak mevcut değişim programlarının kapsamı genişletecek ve yeni değişim programları tasarılanacaktır.

Yükseköğretim kurumlarının sanayi ile işbirliği içerisinde teknoloji üretimine önem veren, çıktı odaklı bir yapıya dönüştürülmesi teşvik edilecek ve girişimci faaliyetler ile gelir kaynakları çeşitlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.164)

Tedbir 32. Üniversiteye rin sanayi ile işbirliğinin artırılması hedefi doğrultusunda uzmanlaşma alanları tespit edilecektir.	YÖK (S), Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Universitelerin sahip oldukları: araştırma altyapısı, öğretim üyesi profili ve bulundukları bölgelerdeki sanayi kuruluşlarının potansiyeli dikkate alınarak uzmanlaşma alanları tespit edilecektir. Bu bağlamda, akademik personel ve yatırım politikaları teşvik edici biçimde kullanılacaktır.
--	---	----------------	--

2.2.1.2. Sağlık

a) Mevcut Durum

Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde hizmet kalitesinde ve sağlık hizmetlerine erişimde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu kapsamında; aile hekimliği, anne ve çocuk sağlığı, hastane ve hasta yatak sayıları, sağlık personeli, koruyucu sağlık, kurumsal yapılanma, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve hasta hakları başta olmak üzere pek çok alanda gelişme sağlanmıştır.

Temel sağlık göstergelerinde önemli iyileşmeler kaydedilmiş, bebek ölüm hızı ve anne ölüm oranı hızla düşürülmüş ve doğuştan beklenen yaşam süresi yükselmiştir. Ancak, fiziki altyapı ve sağlık personelinin kent-kır ve bölgeler arası dağılımındaki farklılıklar ile sağlık hizmetlerinin finansmanının sürdürülebilirliğine ilişkin sorunlar önemini korumaktadır. Kişi başı hekim müracaat sayısı 2002 yılında 3,2 iken 2015 yılında 8,3'e, sağlık personeli sayısı 378 binden 787 bin kişiye, aşılama oranı ise yüzde 77'den yüzde 97'ye ulaşmıştır. Bu iyileşmeler memnuniyet oranlarına da yansımış ve sağlık hizmetlerinden duyulan memnuniyet oranı 2015 yılında yüzde 72,3 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 5- Sağlık Alanında Gelişmeler

	2007	2012	2013	2014	2015
10 Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	25,2	26,5	26,4	26,6	26,6
Yatak Doluluk Oranı (yüzde)	64,8	65,1	66,0	68,7	69,6
100 Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	154	172	174	175	179
100 Bin Kişiye Düşen Hemşire Sayısı	134	178	182	183	194
Fiziki Altyapının Dengeli Dağılım Oranı (1)	2,69	1,82	1,7	1,69	1,57
Sağlık Personelinin Dengeli Dağılım Oranı (2)	3,1	2,2	2,21	2,21	2,09
Hekim Başına Düşen Hemşire Sayısı	0,87	1,04	1,04	1,05	1,08
Bebek Ölüm Oranı (Binde)	13,9	7,4	7,8	7,6	7,6
Anne Ölüm Oranı (Yüz Bin Canlı Doğumda)	21,2	15	15,9	15,2	13,7

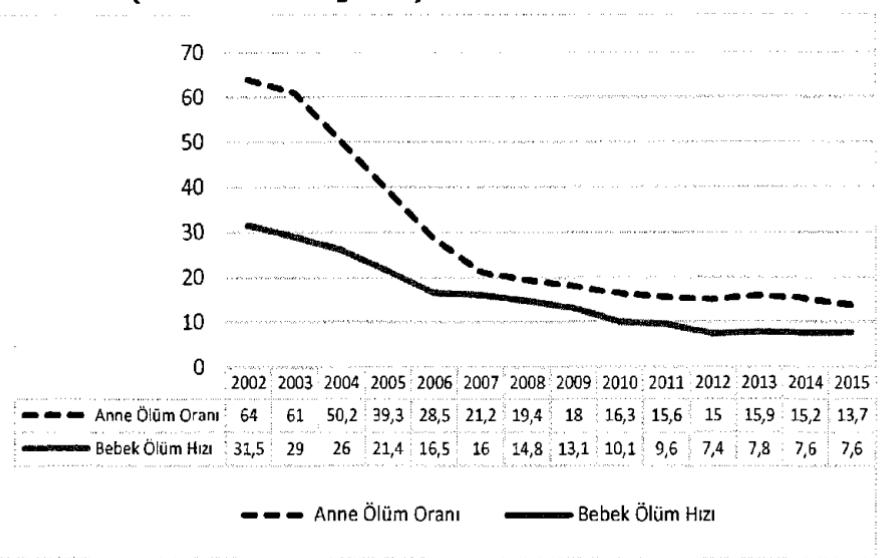
Kaynak: Sağlık Bakanlığı

(1) İBBS Düzey 1'e göre 10 bin kişiye düşen yatak sayısı en yüksek ve en düşük olan bölgelere ait rakamlann oranıdır.

(2) İBBS Düzey 1'e göre 10 bin kişiye düşen toplam hekim sayıları üzerinden, en yüksek ve en düşük bölgelere ait rakamlann oranıdır.

Bebek ölüm oranı, 2015 yılında bin canlı doğumda 7,6 olarak gerçekleşmiştir. İBBS-1 düzeyinde 2015 yılında bebek ölüm hızı Batı Marmara Bölgesinde bin canlı doğumda 5,3 iken, Ortadoğu Anadolu Bölgesinde 11,6 olmuştur. Bu oran, 2014 yılı itibarıyla OECD'de ortalama bin canlı doğumda 4, AB-28'de ise biri canlı doğumda 3,7'dir. Bebek ölüm hızı, gelir seviyesi ve annenin eğitim düzeyiyle orantılı olarak azalmaktadır.

GRAFİK: 7- Bebek Ölüm Hızı (1.000 Canlı Doğumda) ve Anne Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Anne ve bebek sağlığı açısından önemli olan doğum öncesi bakım alma ve doğumun bir sağlık kuruluşunda yapılmış oranlarında iyileşmeler görülmektedir. 2003 ve 2015 yılları arasında doğum öncesi bakım alma oranı yüzde 81'den yüzde 97,8'e, doğumun sağlık kuruluşunda yapılmış oranı ise yüzde 78'den yüzde 98,5'e yükselmiştir. Ancak sezaryen ile yapılan doğumların oranı AB, OECD ve dünya ortalamasının üzerindedir. 2003 yılında yüzde 21 olan sezaryenle yapılan doğum oranı, 2010 yılında yüzde 45,5'e, 2013 yılında yüzde 50,4'e, 2014 yılında yüzde 51,1'e, 2015 yılında yüzde 53,9'a yükselmiştir. Bu oran 2014 yılı itibarıyla AB-28'de yüzde 27,3, OECD ülkelerinde ise ortalama yüzde 27,5 olarak gerçekleşmiştir.

TÜİK Ölüm Nedeni İstatistiklerine göre 2015 yılında gerçekleşen ölümlerin yüzde 40,3'ü dolaşım sistemi hastalıklarından, yüzde 20'si iyi ve kötü huylu tümörlerden, yüzde 11,1'i solunum yolu hastalıklarından, yüzde 5'i ise beslenme, endokrin ve metabolizmayla ilgili hastalıklardan kaynaklanmaktadır. Söz konusu oranlara göre ülkemizde ölümlerin önemli bir kısmı bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanmaktadır. Kalp-damar hastalıkları ve kanser başta olmak üzere bulaşıcı olmayan hastalıklara neden olan temel faktörler; tütün kullanımı, fiziksel aktivite eksikliği, aşırı alkol kullanımı ve düzensiz beslenmedir. Ülkemizde yaşlı nüfus oranının giderek artacağı da dikkate alındığında bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik sağlığın geliştirilmesi kapsamındaki sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu çerçevede 2016 yılında başlayan ve 2018 yılında tamamlanması planlanan Toplumda Fiziksel Aktivitenin Artırılması Projesi kapsamında alımı gerçekleştirilen 300.000 adet bisiklet, 2016 yılı sonuna kadar belediyeler, üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığının bağlı okullar ve muhtelif sivil toplum kuruluşları aracılığıyla dağıtılacaktır.

Sağlık hizmet altyapısında son yıllarda özellikle hem yatak kapasitesi hem de mevcut hasta odalarının içerisinde banyosu ve tuvaleti bulunan en fazla ikiser kişilik nitelikli odalara dönüştürülmesi açısından iyileşmeler görülmektedir. 2015 yılında yatak kapasitesinin yüzde 58,4'ü Sağlık Bakanlığına, yüzde 18,3'ü üniversitelere, yüzde 20,8ı özel sektörde ve yüzde 2,5'i diğer kuruluşlara aittir. Nitelikli yatak sayısı 2002-2015 yılları arasında Sağlık Bakanlığına ait hastanelerde 6.839'dan 55.786'ya, üniversitelere 6.402'den 18.975'e ve özel sektörde ise 5.693'ten 30.624'e yükselmiştir. Bu dönüşüm neticesinde nitelikli yatak sayısının tüm yataklara oranı 2002 yılında yüzde 11 iken 2015 yılında yüzde 50,7 olmuştur.

TABLO II: 6- Yıllar İtibarıyla Toplam Hasta Yatağı Sayısı ve Doluluk Oranları

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	OECD	AB-28
Yatak Sayısı (Bin)	183,1	188,6	200,2	194,5	200,2	202,0	200,8	209,6	-	-
10.000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	25,6	26,0	27,2	26,0	26,5	26,4	26,6	26,6	47,4 (1)	52,2 (1)
Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)	65,7	65,5	63,8	65,6	65,1	66,0	68,7	69,6	77,3 (1)	76,9 (1)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, DSÖ, OECD

(1) 2014 yılı verisi

Sağlık hizmetlerine olan talep her yıl artmakta olup 2007-2015 döneminde hastanelere yapılan toplam müracaat sayısı yüzde 68 artarken, özel sektörde bu artış yüzde 215,3 olarak gerçekleşmiştir. Özel sektörün toplam müracaat içerisindeki payı 2007 yılında yüzde 9,8 iken 2015 yılında yüzde 18,4'e yükselmiştir. Toplam müracaat sayısının artışında sağlık altyapısının iyileştirilmesi ve hizmete erişimin kolaylaştırılması etkili olmuştur. 2015 yılı itibarıyla Türkiye'deki tüm hastanelerin ortalama yatak doluluk oranı yüzde 69,6 olup sırasıyla yüzde 77,3 ve yüzde 76,9 olan OECD ve AB oranlarının altındadır.

TABLO II: 7- Yıllara ve Sektörlere Göre Toplam Hastane Müracaat Sayısı ve Dağılımı

	2003	2007	2010	2011	2012	2013	2014	2015	(Bin)
Sağlık Bakanlığı	113 849	209 630	235 173	254 343	260 974	277 485	292 100	306 825	
Üniversite	9 637	15 025	20 099	24 437	27 080	29 986	32 144	34 539	
Özel	6 158	24 486	47 412	59 069	66 582	71 341	72 333	77 217	
Toplam	129 644	249 141	302 984	337 850	354 636	378 812	396 577	418 581	
									(Yüzde)
Sağlık Bakanlığı	87,8	84,1	77,6	75,3	73,6	73,3	73,7	73,3	
Üniversite	7,4	6,0	6,6	7,2	7,6	7,9	8,1	8,3	
Özel	4,7	9,8	15,7	17,5	18,8	18,8	18,2	18,4	

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

TABLO II: 8- Sağlık Kuruluşlarının Durumu ve Hizmet Değerlendirmeleri, 2015

Kurum	Yatak Sayısı	Müracaat Sayısı (Bin)	Yatan Hasta Sayısı (Bin)	Ameliyat Sayısı (Bin)	Ameliyat Sayısının Müracaat Sayısına Oranı (%)	Ameliyat Sayısının Yatak Sayısına Oranı (%)	Yatak Doluluk Oranı (%)	Hastanın Ortalama Kalış Günü	Yatak Devir Hız (Hasta)	Uzman Hekim Sayısı (kişi)
Sağlık Bak. Üniversiteler	122 331	306 625	7 404	2 364	0,77	19	71,7	4,3	60,5	38 783
Özel Hastaneler	38 361	34 539	1 891	801	2,32	21	75,5	5,6	49,3	14 972
	48 956	77 217	4 237	1 504	2,08	33	59,6	2,5	86,6	23 867

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

2015 yılında toplam yatak kapasitesinin yüzde 20,8'ine, uzman hekim sayısının yüzde 24,3'üne sahip olan özel sektör, tüm ameliyatların yüzde 33,6'sını gerçekleştirirken; toplam yatak kapasitesinin yüzde 18,3'üne ve uzman hekim sayısının (asistan hekimler dâhil) yüzde 28,7'sine sahip olan üniversite hastaneleri yapılan ameliyatların yüzde 16,8'ini gerçekleştirmiştir.

Hem müracaat sayılarının hem de hasta devir hızlarının üniversitelerde daha düşük olduğu görülmektedir. Üniversite hastanelerinde hastaların ortalama kalış süreleri 5,6 gün iken, özel sektör hastanelerinde 2,5 gün, Sağlık Bakanlığı hastanelerinde ise 4,3 gündür. Kronik hastaların uzun süreli yatışları ve daha karmaşık ameliyatların çoğunu üniversite hastanelerinde yapılması bu durumun ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir.

Üniversite hastanelerinin eğitim ve araştırma faaliyetleri ile sağlık hizmet sunumundaki rolleri net bir şekilde tanımlanarak hem hastanelerin mali sürdürilebilirliğini temin edecek hem de nitelikli tıp eğitimi ve yenilikçi araştırmaların yapılmasını sağlayacak yapısal reformların hayatı geçirilmesi ihtiyacı sürmektedir. Bu kapsamında alınacak tedbirlerin belirlenmesi ve ilgili kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi amacıyla YÖK bünyesinde Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumunun temsil edileceği Üniversite Hastaneleri Koordinasyon Komisyonu kurulmuştur.

Yatak kapasitesindeki ve dağılımındaki iyileşmelere rağmen ülke genelindeki dağılım sorunu devam etmektedir. 2015 yılı verilerine göre İBBS-1 düzeyinde, on bin kişiye düşen yatak sayısı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 20,9 iken Batı Anadolu Bölgesinde 32,8'dir. Yatakların ve sağlık tesislerinin bölgeler arasında dengesiz dağılımı, sağlık personelinin de dengesiz dağılımına yol açan faktörlerden biridir.

Kamu kaynaklarına ilave olarak sağlık yatırımlarının kamu özel işbirliği (KÖİ) yöntemiyle de gerçekleştirilmesi amacıyla yasal düzenleme yapılmış ve bu yolla başta büyük şehirlerde olmak üzere yaklaşık 35 bin yatak kapasitesine sahip hastane yapımı için süreç devam etmektedir.

2015 yılı itibarıyla toplam hekim sayısı 141.259, dış hekimi sayısı 24.834 ve hemşire sayısı 152.803'tür. Yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 179 ve hemşire sayısı 194 iken 2014 yılında AB-28'de bu sayılar sırasıyla 350 ve 864, OECD'de ise 330 ve 890'dır. Sağlık personeli ülke ortalaması, AB ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ortalamasının gerisinde olup özellikle hemşire açığı daha belirgindir.

Hekim açığını azaltmak amacıyla 2007-2008 döneminde 5.253 olan tıp fakültesi kontenjanı, yüzde 130 artırılarak 2015-2016 döneminde 12.115'e yükselmiştir. Aynı dönemde hemşire kontenjanı ise yüzde 136 artırılarak 5.824'ten 13.764'e çıkarılmıştır.

Hemşireler temel olarak halk sağlığında ve klinik hizmetlerde görev alabildiklerinden, hemşire sayısının artırılması uzun vadede sağlık hizmetlerinde kaliteyi artırıcı ve maliyetleri düşürücü etkiye sahip olacaktır. AB-28'de 2,46, OECD ortalamasında ise 2,70 olan doktor başına hemşire oranı ülkemizde 1,08'dir. Hemşire ve hekim sayısında mevcut durumda uluslararası mukayeselere göre ülkemizde sağlık insan kaynağı henüz hedeflenen noktada olmamakla birlikte mevcut kontenjanlarla 10 yıl içerisinde Türkiye'de 100 bin kişiye düşen hekim sayısı OECD ortalamasına yakınsayacak; ABD ve Japonya'daki oranlarla benzer seviyeye ulaşacaktır.

2009 yılında toplam sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 6,1 iken bu oran 2014 yılında yüzde 5,4 olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan nüfus, sağlık teknolojilerindeki gelişmeler ve daha kaliteli sağlık hizmeti talebi gibi sebeplerle sağlık harcamalarının artabileceği öngörmektedir.

2015/19 sayılı Başbakanlık Genelgesi kapsamında sağlık endüstrileri alanındaki yatırımlar, üretim, ihracatın artırılması, teknolojinin geliştirilmesi gibi çeşitli hususların bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilerek koordine edilmesi amacıyla Sağlık Endüstrileri Yönlendirme Komitesi oluşturulmuştur. Bu kapsamında söz konusu komite aşırı, plazma ürünleri ve tıbbi cihazlar gibi çeşitli ürünlerin yerli üretiminin sağlanması konusunda ilgili taraflarla işbirliği içerisinde çalışmalar yürütmektedir.

Giderek yaygınlaşmakta olan madde bağımlılığı, sosyal bir sorun olmasının yanında ciddi bir sağlık tehdidi oluşturmaktadır. Diğer yandan, tedavi merkezi sayısının yetersiz olması tedaviye erişimi zorlaştırmakta, sosyal destek sistemleri ve rehabilitasyon faaliyetlerinin yetersizliği de bağımlı kişilerin tedavi sırası ve sonrasında topluma kazandırılmasında sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. 2014 yılında üç olan Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Merkezi (ÇEMATEM) sayısı 2016 yılı itibarıyla beş, 29 olan Alkol - Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM) sayısı 35'e ve bu kurumlardaki toplam yatak sayısı 765'ten 919'a yükseltilmiş olmakla birlikte söz konusu tesislerin sayı ve nitelik olarak artırılmasına yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

Akılcı ilaç kullanımını destekleyecek faaliyetlerin yürütülmesi için koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması, farkındalık oluşturulması amacıyla hazırlanan Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planı kapsamında başta akılcı antibiyotik kullanımı olmak üzere gereksiz ilaç kullanımının azaltılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmemektedir. Bu kapsamında, OECD ülkelerinde 2014 yılı itibarıyla ortalama 20,5, 2015 yılında Türkiye'de ise 40,5 olan 1.000 Kişi Başına Düşen Günlük Antibiyotik Tüketim Miktarının (DID, Defined Inhabitant Dose) 2017 yılında 38'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Vatandaşlarımızın yaşam kalitesi ve süresinin yükseltilmesi ile ekonomik, sosyal ve kültürel hayata bilişli, aktif ve sağlıklı bir şekilde katılımlarının sağlanması temel amaçtır. Bu amaç doğrultusunda veriye ve kanita dayalı politikalarla desteklenen, erişilebilir, nitelikli, maliyet etkin ve sürdürülebilir bir sağlık hizmeti sunumu esastır.

Bu amaca ulaşmak için öncelikle koruyucu sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi; birinci basamak sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi; altyapı ve sağlık personeli ihtiyacının karşılanması ve ülke genelindeki dağılımlarının dengelenmesi; sağlık hizmetlerinin eşitlik ve hakkaniyet ilkesiyle, hasta haklarına saygı, erişilebilir, etkin ve kaliteli bir yapıya kavuşturulması; akılcı ilaç kullanım mekanizmalarının oluşturulması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Sağlıklı hayat tarzı teşvik edilecek ve daha erişilebilir, uygun, etkili ve etkin bir sağlık hizmeti sunulacaktır. (Kalkınma Planı p.174)			
Tedbir 33. Bulaşıcı olmayan hastalıklar konusunda toplumsal farkındalık artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler	Aralık Sonu	Toplumsal farkındalığı artırmak için kampanyalar sürdürülecektir. Astım, KOAH, kalp ve damar hastalıkları ile ilgili halka ve sağlık personeline yönelik bilgilendirme materyali hazırlanacak ve dağıtılmaktır.
Tedbir 34. Acil sağlık hizmet sunumu kapsam ve kapasite olarak güçlendirilecek, doğal afetler ve olağanüstü durumlarda hızlı ve etkin sağlık hizmetine erişim sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Belediyeler, Sahil Güvenlik	Aralık Sonu	Acil sağlık istasyonları nitelik ve nicelik açısından iyileştirilecek, UMKE ekiplerinin araç ve donanım kapasitesi artıracak, sayısal telsiz sistemi kapsamı genişletecektir.
Tedbir 35. Evde sağlık uygulamasının erişilebilir, etkili ve etkin olması sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, SGK, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Mevcut ve yeni oluşturulacak birim sayıları ve hıznet sunumu göz önünde bulundurularak evde sağlık hizmet birimleri sabit personel ve sabit araç evanter çalışması yapılacak, evde bakım hizmetlerini yürütecek personele yönelik sertifikali eğitim programları düzenlenecektir.
Tedbir 36. TÜRKÖK Ulusal Doku Bilgi Bankasıma kayıtlı gönülük kök hücre bağışçı sayısı artırılacak, kemik iliği nakil süreçleri etkinleştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), SGK, Türk Kızılayı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Gönüllü kök hücre bağışçı kazanımına yönelik tanıtım faaliyetleri yapılarak 2017 yılında yeni bağışçı sayısı artırılacak, mevcut bağışçıların HLA analizleri yapılarak doku tipleri belirlenecek ve 250 kemik iliği nakil donevünün nakil işlem organizasyonu yapılacaktır.
Tedbir 37. Belirlenen plazma ürünlerinin yurt içinde üretimi için model hazırlıkları tamamlanacak ve ihale sürecine geçirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, SGK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Sağlık Bakanlığının belirlenecek plazma ürünlerinin, belirli bir süre boyunca alınının taahhüt edilmesi karşılığında özel sektör tarafından yurt içinde üretimi sağlanması olacaktır. Bu ürünlerin yurt içinde üretimi, kamu kontrol ve denetiminde ve ülkeye bilgi ve teknoloji transferi sağlayacak biçimde tasarlanacak bir model çerçevesinde gerçekleştirilecektir.
Sağlık hizmet sunumunda klinik müdahalelerin etkililiğini, hasta ve sağlık çalışanlarının güvenliği ve memnuniyetini dikkate alan yaklaşımlar geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.175)			
Tedbir 38. Kan kullanımlına ilişkin	Sağlık Bakanlığı (S), Türk Kızılayı, Üniversiteler,	Aralık Sonu	Hemovijilans taslak rehberi tamamlanarak yayımlanacaktır.

bütün süreçlerin kontrol altına alınması ve kayıtların tutulması amacıyla Hemovijilans Sistemi oluşturulacak ve ülke geneline yayılacaktır.	Özel Sağlık Hizmet Sunucuları		Hemovijilans bildirimlerinin yapılacağı Kan Hizmetleri Yönetim Sisteminin etkin biçimde kullanılabilmesi amacıyla, 81 ildeki transiyon merkezlerinden belirlenecek hemovijilans sorumluları ve kamu-özel sağlık kuruluşlarındaki kan ve kan bileseni kullanan klinisyenlere eğitim vereilecektir.
Tedbir 39. e-Nabız Sisteminin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, SGK, Üniversiteler, Özel Sağlık Hizmet Sunucuları, STK'lar	Aralık Sonu	Vatandaşların, kişisel sağlık kayıtlarına elektronik ortamda her yerden erişebileceği e-Nabız sisteminin bilinirliğinin artırılması amacıyla görsel ve yazılı tanıtım araçları kullanılacaktır. Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yaparak sistemin daha fazla vatandaş tarafından kullanılması sağlanacak, sistem kullanıcı dostu hale getireilecektir. Mevcut durumda yaklaşık 3 milyon olan e-Nabız sistemini kullanan vatandaş sayısı 5 milyona yükselteilecektir.
Tedbir 40. Sağlık hizmet sunumunda klinik müdahalelerin etkiliğini artırmak amacıyla Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Sistemi kurulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Üniversiteler, Kamu ve Özel Sağlık Kurum ve Kuruluşları, Uluslararası Kuruluşlar	Aralık Sonu	Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Sisteminin bilgi yönetim altyapısı mevcutta belirlenmiş olan 11 sağlık olgusu ve bunlara ait klinik kalite göstergesi kapsamında tamamlanacak ve altı yeni sağlık olgusu daha belirlenerek sisteme eklenecektir. Veri kalitesinin ve güvenilirliğinin geliştirilmesi için 81 ilde validatör kapasitesi iyileştirilecektir.
Tedbir 41. Hastaların ve sağlık çalışanlarının güvenliğini sağlamak için sağlık hizmeti sunumuna yönelik kalite standartları geliştirilecek ve bu standartlar doğrultusunda kurum ve kuruluşlar düzenli olarak yerinde değerlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Sağlıktı Kalite Standartları Laboratuvar Seti, Aile Sağlığı Merkezi Seti, Psikiyatri Seti tamamlanacak, Sağlıktı Kalite Standartları değerlendircilerine yönelik sertifikalı eğitimler düzenlenecektir.

Tedbir 42. Sağlık Bakanlığı ve üniversitelerde performansa dayalı ek ödeme (PDEÖ) sistemine sağlık hizmetinin kalitesi ve etkinliğine ilişkin göstergeler eklenecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, SGK, Üniversiteler	Aralık Sonu	PDEÖ sisteme, verilen hizmetin etkinliğinin ve hizmete ilişkin algının ölçülebilceği nitel kriterlerin de eklenmesi için çalışmaları yapılacak, Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Kurum ve Kuruluşlarında Görevli Personelle Döner Sermaye Gelirlerinden Ek Ödeme Yapılmasına Dair Yönetmelikte değişiklik yapılacak. Merkezi Ek Ödeme Bordro Sistemi tüm sağlık tesislerinde uygulamaya geçirilecek, sözleşmeli yöneticilerin ek ödeme hesaplamalarında verimlilik karne puanlarının da etkili bir parametre olarak kullanılması sağlanacaktır.
Tedbir 43. Sağlık hizmet sunumunun etkinliğini ve hasta memnuniyetini artırmaya yönelik hizmet bütünlüğünü sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	663 sayılı KHK ile oluşturulan kurumsal yapının işleyiği, uygulamada yaşanan sorunlar dikkate alınarak, hizmet sunumunun etkinliğini artıracak biçimde gözden geçirilecektir. Bu kapsamında aile hekimliği, 112 Acil, hastane ve evde sağlık hizmetleri entegrasyonu sağlanacaktır.
Akılcı ilaç kullanımı için sağlık personelinin ve halkın biliçlendirilmesi sağlanacak, ilaç ve tıbbi cihazların kalitesi, kullanımı ve bunlara yönelik harcamaların etkinliği kontrol edilecektir. (Kalkınma Planı p.177)			
Tamamlayıcı tip kapsamındaki tedavi, bitkisel ürün ve hizmet sunucularıyla ilgili kalite ve güvenliğin sağlanması amacıyla standartlar belirlenecek ve bu alan denetim altına alınacaktır. Tamamlayıcı tıbbın, tip eğitimi ve sağlık uygulamalarına entegrasyonu sağlanacak, bu alanda yapılacak bilimsel araştırmalar desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.180)			
Tedbir 44. Kanita dayalı geleneksel ve tamamlayıcı tip uygulamaların kapsam ve nitelik olarak geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Kanita dayalı geleneksel ve tamamlayıcı tip uygulamalarının sertifikali tabipler tarafından ve alanlarıyla sınırlı kalmak şartıyla dış tabipleri tarafından sağlık kuruluşları bünyesinde uygulanması sağlanacaktır. Ruhsatlandırma ve sertifikasyon hizmetleri artırılacak ve seçilecek pilot hastanelerde tamamlayıcı tip polikliniklerinin açılması sağlanacaktır.
Veri ve kanita dayalı sağlık politikalarını geliştirmek amacıyla uluslararası karşılaşmalara imkân verecek standart ve kalitede verilerin üretilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.182)			
Tedbir 45. Sağlık veri setleri yeniden yapılandırılacak ve uluslararası mukayeseye imkân veren bir yapı oluşturulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), SGK, YÖK	Aralık Sonu	Sağlık İstatistiklerinin Uluslararası Standartlara Göre UyumlAŞtırılması Projesi uygulama aşamasına geçilecek ve sağlık.net'ten uluslararası standartlarda toplanan göstergelerin oranı artırılacaktır.

Tedbir 46. Türkiye genelinde kronik hastalıklar ve risk faktörleri konusundaki mevcut durum belirlenecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), STK'lar	Aralık Sonu	Ülke genelinde kronik hastalıklar ve risk faktörleri konusundaki mevcut durumun katılımcıların bildirimine dayalı verilerin yanı sıra fiziksel ölçümler ve kan ölçümleri ile de desteklenerek belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
---	-------------------------------	-------------	---

Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı

Tedbir 47. Sağlık turizmine ilişkin gerekli mevzuat düzenlemeleri ve güncellemeleri yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, STK'lar	Aralık Sonu	Sağlık turizminde hizmet verecek olan kurum ve kuruluşların yetkilendirilmesi ve akreditasyonuna ilişkin şartların ortaya konulması amacıyla Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu öncülüğünde ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Tedbir 48. Sağlık turizmi potansiyeli yüksek sağlık tesislerindeki uluslararası hasta birimlerinin kapasiteleri geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, STK'lar	Aralık Sonu	Sağlık Bakanlığı bünyesindeki uluslararası hasta birimi olan hastane sayısı 32'den 55'e yükseltilecektir. Personelin yabancı dil becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar kapsamında hizmet içi eğitim ve kurslar düzenlenecektir. Uluslararası hasta birimlerinde çalışan hastane personeline yönelik bir eğitim programı düzenlenecek, eğitim almış personel sayısı 400'den 750'ye yükseltilecektir.

Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programı

Tedbir 49. Obezite ve diyetin önlenmesine yönelik farkındalık artırılacak ve okul çağının çocuklarına yönelik sağlıklı beslenme programları yürütülecek, sağlıklı yaşam ve beslenmeye yönelik araştırmalar yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı	Aralık Sonu	Sağlıklı beslenme ve fiziksel aktiviteye yönelik eğitim materyalleri geliştirilecek, yazılı basın ve görsel medya aracılığıyla farkındalık artırıcı, teşvik edici kampanyalar düzenlenecektir. Sağlıklı beslenme düzeyi, tuz tüketimi ve çocukluğ çağında obezite konularına ilişkin araştırmalar yapılacaktır. Beslenme Dostu Okul Programı ve Okul Sütü Programı uygulamasına devam edilecektir.
Tedbir 50. Tütün, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımının azaltılması ve pasif etkilenimin önlenmesi sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, SGK	Aralık Sonu	Tütün, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerin zararları ile ilgili özellikle gençlere yönelik görsel ve işitsel materyallerle desteklenmiş, eğitim modülleri ve programlar hazırlanacak, konferans, panel ve sempozyumlar düzenlenecek, bilinçlendirme faaliyetlerinde medya araçları daha aktif şekilde kullanılacak, pasif etkilenime yönelik denetimlerin etkinliğini artırılacaktır.

Tedbir 51. Uyuşturucu madde bağımlılarına yönelik tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, STK'lar	Aralık Sonu	Madde bağımlılığının tedavisini sağlayan AMATEM ve ÇEMATEM sayısı ve etkinlikleri artırılacak, söz konusu merkezlerde görev yapan personele madde bağımlılığı eğitimi verilecektir.
Tedbir 52. Ruh sağlığı hizmetleri nitelik ve nicelik açısından geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve STK'lar	Aralık Sonu	0-6 Yaş Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı (ÇPGD) tüm yurda yaygınlaştırılacak, bu kapsamda 50 personele eğitim verilecektir. Mevcut durumda 138 olan toplam ruh sağlığı merkezlerinin (TRSM) sayısı 170'e yükseltilecek, ayrıca 75 personele TRSM eğitimi verilecektir. TRSM'lerin hizmet kapsamı, ağır psikiyatrik bozuklıkların da hizmet kapsamına alınmasıyla kronik psikiyatrik hastaların tümünü kapsayacak şekilde genişletecektir. İstismara uğrayan çocukların rehabilitasyonunu sağlamak amacıyla mevcut durumda 27 olan çocuk izlem merkezleri (ÇİM) sayısı 35'e yükseltilecek, ayrıca 75 ÇİM personeline eğitim verilecektir.
Tedbir 53. Meme, serviks, kolorektal kanser taramaları yaygınlaştırılacak ve kanser hastalığının izlenmesi ve yönetimi için kanser kayıt sistemi geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), SGK, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Vatandaşların taramalara katılmaları için farkındalık artırılarak kampanyalar düzenlenecek ve aile hekimlerinin kanser taramalarına katılımı artırılacaktır. Kanser kayıtçılığı için uygun yazılım altyapısı oluşturulacak, kanser taramaları ve kanser kayıtçılığında görev yapan personele eğitimler verilecektir. Türkiye Kanser İstatistiklerinde yer alabilecek veri kalitesine sahip il sayısı 16'ya; meme, serviks, kolorektal kanseri tarama oranları 2017 yılı sonunda sırasıyla yüzde 50, yüzde 84 ve yüzde 40,4'e yükseltilecektir.
Tedbir 54. Palyatif bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve hizmetin etkin ve kaliteli sunumu sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S) Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Palyatif bakım hizmet sunum kapasitesi artırılarak toplam tescilli palyatif bakım yatak sayısı 3.000'e çıkarılacak, ilgili sağlık personelinin palyatif bakım hizmet içi eğitim almaları sağlanacaktır.

2.2.1.3. Adalet

a) Mevcut Durum

2016 yılında adalet ve yargı hizmetlerini geliştiren ve güçlendiren özellikle uluslararası temelde önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda; 19/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6666 sayılı Kanunla Hükümlülerin Nakline Dair Sözleşmeye Ek Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 07/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8666 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu protokol onaylanmıştır.

05/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6709 sayılı Kanunla Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesine Ek Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 22/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8646 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu protokol onaylanmıştır. 05/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6710 sayılı Kanunla Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesine İkinci Ek Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 22/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8643 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu protokol onaylanmıştır. 05/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6711 sayılı Kanunla Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesine Ek Üçüncü Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 22/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8645 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu protokol onaylanmıştır. 05/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6712 sayılı Kanunla Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesine Ek Dördüncü Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 22/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8647 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu protokol onaylanmıştır.

05/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6706 sayılı Kanunla Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu çıkartılarak cezai konularda uluslararası adli işbirliğinin usul ve esasları düzenlenmiştir.

23/07/2016 tarihli ikinci Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla Yargıtay ve Danıştay üyeliği 12 yıl ile sınırlanmış ve bir kimsenin iki defa Yargıtay veya Danıştay üyeliği yapamayacağı kararlaştırılmıştır. Yine bu Kanunla en geç üç yıllık geçiş süreci sonunda Yargıtayın 23'ü hukuk, 23'ü ceza olmak üzere toplam 46 olan daire sayısı 12'si hukuk, 12'si ceza olmak üzere 24'e indirilmiş, Danıştayın ise 15'i dava, 2'si idari daire olmak üzere toplam 17 olan daire sayısı, 9'u dava, 1'i ise idari daire olmak üzere 10'a indirilmiştir.

15/07/2016 tarihinde FETÖ/PDY Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişimine karşı yürütülen soruşturma ve kovuşturmalar devam etmektedir. 27/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 668 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde olağanüstü halin gerektirdiği kısıtlayıcı tedbirler alınmıştır.

17/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 671 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Düzenleme Yapılması Hakkında KHK ile 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanuna geçici bir madde eklenerken bazı suçlar hariç olmak üzere denetimli serbestlik ve koşullu saliverilme şartları kolaylaştırılmıştır. Bu düzenlemeye 20/09/2016 tarihi itibarıyla 39.200 mahkûm ceza infaz kurumlarından tahliye edilmiştir.

30/04/2016 tarihli Resmi Gazetede 2016/10 sayılı Saydamlığın Arttırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi konulu Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır. Bu Genelgeyle yargı mensupları için mesleki etik kurallarının belirleneceği öngörlülmüştür.

07/11/2015 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Adalet Bakanlığı Kararı ile Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemelerinin 20/07/2016 tarihinde faaliyete geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle Yargıtay ve Danıştanın içtihat mahkemesi fonksiyonunu daha sağlıklı bir şekilde yerine getireceği düşünülmektedir.

Eylül 2016 itibarıyla hâkim ve Cumhuriyet savcısı sayısı 15.592, adli hizmetlerde çalışan adalet personeli sayısı ise 61.015'tir. Hâkim sayısı ile mahkemelere bağlı olarak çalışan adalet personeli sayısı genel olarak AB üyesi ülkelerdeki ortalamanın altında kalmaktadır.

TABLO II: 9- 100 Bin Kişiye Düşen Hâkim Sayısı ile Mahkemedede Çalışan Adalet Personeli Yüzdesi (2014)

Ülkeler	Hâkim Sayısı	Mahkemelere Bağlı Olarak Çalışan Adalet Personeli
Almanya	23,9	66,0
Fransa	10,5	33,7
Hollanda	14,0	43,9
İsviçre	15,7	55,7
Portekiz	19,2	54,9
İtalya	11,4	36,0
Türkiye	11,4	38,7 (1)

Kaynak: Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ), Avrupa Yargı Sistemleri Yargının Etkinliği ve Kalitesi Raporu, 2016

(1) Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ), 2016 Avrupa Yargı Sistemleri Yargının Etkinliği ve Kalitesi Raporu verilerinden yararlanılarak Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır.

Ülkemizde adli yardıma kamu bütçesinden kişi başına ayrılan yıllık pay 2012 yılında 1,2 Avro olup bu miktar 2014 yılında 1,3 Avroya yükselmesine rağmen çoğu AB ülkelerine kıyasla düşük kalmaktadır.

TABLO II: 10- Kamu Bütcəsindən Kişi Başına Ayrılan Adli Yardım Miktarı (2014)

Ülkeler	Kişi Başına Ayrılan Ortalama Miktar (Avro)
İngiltere ve Galler	38,1
Fransa	5,4
Hollanda	26,9
Slovenya	1,7
Portekiz	6,5
İtalya	2,3
Türkiye	1,3

Kaynak: Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ), Avrupa Yargı Sistemleri Yargının Etkinliği ve Kalitesi Raporu, 2016

Öte yandan, son dönemde ceza infaz kurumları ile tutukevlerinin sayısında ve kapasitesinde iyileştirmeler sağlanmıştır. Küçük olan ve etkin kullanılamayan ceza infaz kurumları ve tutukevleri kapatılırken modern ceza infaz kurumları ve tutukevleri inşa edilerek toplam kapasite yükseltilmiştir. Eylül 2016 itibarıyla ceza infaz kurumları ve tutukevleri toplamı 370, toplam kapasite 187.351 kişiye ulaşmıştır. 01/10/2016 tarihi itibarıyla bu kurum ve tutukevlerinde 63.074 tutuklu, 130.694 hükümlü olmak üzere toplam 193.768 hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır.

Adalet hizmetlerinin etkili ve verimli olarak sunulabilmesi için modern adliye binalarının yapılması ve yenilenmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Ocak-Eylül 2016 döneminde 14 adet adalet hizmet binası inşaatı tamamlanmıştır. Adalet hizmet binalarından 30'unun inşaatı devam etmektedir. Diğer yandan, Eylül 2016 itibarıyla bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçirilmesine yönelik olarak dokuz bölge adliye mahkemesi hizmet binasının inşaatı tamamlanmış olup dördünün inşaatı ise devam etmektedir.

Ulusal Yargı Ağrı Bilişim Sistemi (UYAP) kapsamında e-tebliğat altyapısı oluşturularak hizmete sunulmuş ve ülke genelinde aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. İfade ve savunma alınması ile duruşmalarda video kaydı alınması ve video konferans yönteminin kullanılmasını hedefleyen Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) projesi devam etmektedir. Eylül 2016 itibarıyla 2.611 duruşma salonunda sistem çalışmaktadır olup 233 ceza infaz kurumuna 524 kurulum yapılmıştır. SEGBİS önmüzdeki süreçte bütün adalet teşkilatına yaygınlaştırılacaktır.

Bu gelişmelere rağmen, koruyucu ve önleyici hukuk, adalete erişim, yargısal etik ilkeler, insan kaynakları, fiziki ve teknik altyapı konularında yargı hizmetlerinin daha etkili ve verimli sunulabilmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Evrensel hukuk normları, kişisel verilerin mahremiyetinin korunması, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünün gerekleri çerçevesinde yargılama sürecinin hızlı, adil, etkin, güvenli ve isabetli şekilde işlemesi adalet sisteminin temel amacıdır. Adli ve idari yargıda istinâf mahkemelerinin faaliyete geçirilmesiyle temiz mahkemelerinin alt derece mahkemeleri üzerinde yalnızca hukukîlik denetimi yapması, adalet ve yargının yapısı ve işleyişinde ekonomik etkinliğin gözetilmesi esastır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Yargıya ulaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla savunma hakkı ve adli yardım güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.189)			
Tedbir 55. Hukuk klinikleri konusunda yöntemler geliştirilecek ve uygulamaya geçirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S), Türkiye Barolar Birliği, Barolar, Hukuk Fakülteleri, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Farkındalık yaratmak amacıyla çok sayıda üniversite ile Arabuluculuk Hukuk Klinikleri İşbirliği Protokolü imzalanacak, Adalet Bakanlığı, üniversite ve barolar işbirliği ile klinik uygulamaların ülke düzeyinde yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 56. Adli yardım müessesesine yönelik kanun taslağı hazırlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Türkiye Barolar Birliği	Aralık Sonu	Adli yardım sisteminin sadeleştirilerek etkinleştirilmesi ve sisteme erişimin kolaylaştırılması amacıyla konuya sistematik şekilde yaklaşan bir kanun taslağı hazırlanacaktır.
Tedbir 57. Yargıda adli zaman yönetiminin tüm adliyelerde uygulanması sağlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), HSYK	Aralık Sonu	Farklı dava türleri (hukuk, ceza, idarî) ile ceza soruşturmasının ideal yargılama ve soruşturma süreleri belirlenecek ve bu sürelerle yargılama ve soruşturma süreçlerinde uygulanması sağlanacaktır.

Tedbir 58. Hukuki Yardım (Himaye) Sigortası sisteminin geliştirilmesine yönelik mevzuat analizi yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, Türkiye Barolar Birliği	Aralık Sonu	Vatandaşların karşılaştıkları hukuki sorunları daha rahat çözebilmeleri için geçirilmesi düşünülen Hukuki Yardım (Himaye) Sigortası sisteminin mevzuat analizi yapılacak ve kamuoyunda farkındalık artırılacaktır.
Koruyucu ve önleyici hukuk yaklaşımı yaygınlaştırılacaktır. Hukuk uyuşmazlıklarında basitleştirilmiş bir yargılama usulü uygulanacaktır. Aynı uyuşmazlık konusunda doğacak kolektif menfaatlerin korunmasına hizmet edecek grup davaları sistemi getirilecektir. (Kalkınma Planı p.190)			
Tedbir 59. Kolektif menfaatlerin korunmasına hizmet edecek grup davalan konusunda kanun taslağı hazırlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda değişiklik öngören, aynı uyuşmazlıktan doğacak ortak menfaatlerin korunmasına hizmet edecek grup davalan sistemi oluşturulmasına yönelik kanun taslağı hazırlanacaktır.
Bilişim kurumu gözden geçirilerek etkin işleyen bir sistem oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.192)			
Tedbir 60. Adli Tıp Kurumunun ve Adli Tıp İhtisas Dairelerinin ülke genelindeki birimlerinin sayısı artırılacak, insan kaynakları ve teknoloji kapasitesi geliştirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S), Adli Tıp Kurumu Başkanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Adli Tıp Kurumunun kapasitesi artırılacak ve bilişçi görüşü için Kuruma gelen dosyaların makul sürede sonuçlandırılması sağlanacaktır.
Tedbir 61. Adli Veri Bankası oluşturulacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Yargı alanında yapılacak çalışmalarında ihtiyaç duyulan tüm verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini sağlamak üzere adalet istatistikleri bilimsel bir bakış açısıyla ele alınacak ve Adli Veri Bankası oluşturulacaktır.
İcra sisteminin mahkemeye bağımlılığı azaltılacaktır. (Kalkınma Planı p.193)			
Tedbir 62. İcra sisteminin mahkemeye bağımlılığını azaltacak yasal düzenleme hazırlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Adalet Bakanlığının yeni bir İcra ve İflas Kanunu hazırlamak üzere oluşturulan Bilim Komisyonu, icra sisteminin mahkemeye bağımlılığının azaltılması yönünde hükümlere yer veren kanun taslağı hazırlayacaktır.
Hukukun tüm dallarında alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına ağırlık verilecektir. (Kalkınma Planı p.194)			
Tedbir 63. Ceza ve hukuk uyuşmazlıklarında hangi konularda alternatif çözüm yollarına gidilebileceği belirlenecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Ceza ve hukuk uyuşmazlıklarında alternatif çözüm yollarına hangi konuların elverisi olduğunu gösteren bir rapor hazırlanacaktır.

Yargı mensuplarının mesleki ahlak ve davranış kuralları uluslararası ölçütlerre göre belirlenerek hayatı geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.195)

Tedbir 64. Yargı mensuplarının mesleki ahlak ve davranış kuralları konusunda bir düzenleme yapılacaktır.	Adayat Bakanlığı (S), HSYK	Aralık Sonu	Hâkim ve Cumhuriyet savcılarının uymaları gereken etik ve davranış kurallarını belirleyen bir düzenleme hazırlanacaktır.
---	----------------------------	-------------	--

2.2.1.4. Güvenlik

a) Mevcut Durum

2016 yılında güvenlik alanında çeşitli yasal ve idari düzenlemeler yapılmış ve önemli gelişmeler sağlanmıştır. 19/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6665 sayılı Kanunla Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması, Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin onaylanması uygun bulunmuş, 07/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8667 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu sözleşme onaylanmıştır.

19/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6667 sayılı Kanunla Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesinin onaylanması uygun bulunmuş, 07/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8668 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu sözleşme onaylanmıştır.

24/04/2015 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesinde Değişiklik onaylanmış ve söz konusu sözleşme değişikliği iç hukukun bir parçası haline gelmiştir.

20/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanunla kolluk şikayet sisteminin daha etkili ve hızlı işlemesini sağlamak, saydamlığı ve güvenilirliğini geliştirmek üzere, kolluk görevlerinin işledikleri iddia edilen suçlardan veya disiplin cezasını gerektiren eylem, tutum veya davranışlarından dolayı idari merciler tarafından yapılan ya da yapılması gereken iş ve işlemlerin merkezi bir sistemde kayıt altına alınması ve izlenmesi amacıyla Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmuştur.

15/07/2016 tarihinde FETÖ/PDY Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişimine karşı yürütülen soruşturmalarda devam etmektedir.

27/07/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 668 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında KHK ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı tamamen İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır.

08/03/2015 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8548 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, Karara ekli listede yer alan maddeler, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun hükümlerine tabi tutularak uyuşturucuya mücadelede önemli bir adım atılmıştır. Uyuşturucuya Mücadele Yüksek Kurulunun 18/04/2016 tarihli Kararı ile 2016-2018 Uyuşturucu ile Mücadele Strateji Belgesi ve Uyuşturucu ile Mücadele Eylem Planı yayımlanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, uyuşturucuya sokak düzeyinde ulaşılabilirliği önlemek amacıyla başlatılan Narkotik Projesi 29 ilde uygulanmaktadır.

17/03/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8520 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, Sınır Yönetimi Alanında Kurumlararası İşbirliği ve Koordinasyon Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

17/03/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ile yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kâşfıları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılarla sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

29/07/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Kapsamında İşlemlerin Ertelenmesine Dair Yönetmelik ile hükümlüler nezdinde veya bunlar aracılığıyla yapılmaya teşebbüs edilen ya da hâlihazırda devam eden işlemlerin, işleme konu malvarlığının aklama veya terörizmin finansmanı suçu ile ilişkili olduğuna dair şüphe bulunması üzerine askiya alınması veya bu işlemlerle gerçekleşmesine izin verilmemesine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

MOBESE Sistemi, Eylül 2016 itibarıyla tüm il merkezlerinde ve 317 ilçede kurulmuş olup 48 ilçede sistemin kurulumu devam etmektedir.

Birden fazla olan acil çağrı numaralarının, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tek numara (112) altında toplanması için İçişleri Bakanlığının koordinatörlüğünde yürütülen Acil Çağrı Merkezleri Projesi Eylül 2016 itibarıyla 23 ilde tamamlanarak faaliyete geçmiştir. Projenin kademeli olarak ülke geneline yaygınlaştırılması amacıyla hizmet binası yapımı tamamlanan iki ilde yazılım ve donanım altyapısı kurulum çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca, proje kapsamında sekiz ilde inşaat çalışmaları tamamlanmış olup 14 ilde sürdürülmektedir.

Bu gelişmelere rağmen güvenlik hizmetleri sunan kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun artırılması, güvenlik birimlerinin personel sorunlarının çözülmesi, toplum destekli kolluk yaklaşımının etkinleştirilmesi, ulusal bilgi güvenliğinin yeterli düzeye çıkarılması, önleyici ve koruyucu güvenlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve hizmet sunumunda risk yönetimine geçilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Toplumsal düzenin korunması ve vatandaşların kanunlarla güvence altına alınan hak ve özgürlüklerinin tesisi ve güçlendirilmesi ile bütün kesimler için güvenli bir iş ve yatırım ortamının tam olarak yaşama geçirilebilmesi için daha uygun ve etkin şekilde güvenlik hizmeti sunulması temel amaçtır. Uyusturucu maddeler ve uyuşturucu bağımlılığına karşı etkin bir mücadele verilecektir. Güvenlik hizmetlerinde siber güvenliği de içine alan geniş kapsamlı bir yaklaşım geliştirilecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Güvenlik birimlerine ilişkin mevzuat iyileştirilecek ve organizasyon sorunları giderilecek; hizmet sunumunda kurumlar arasında daha etkin bir koordinasyon sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.208)			
Tedbir 65. Güvenlik birimlerinin terörle mücadele kapasitesi artırılacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Emniyet Genel Müdürlüğü terörle mücadele birimlerinde görev yapan personelin meslekî bilgi ve kapasitesi artırılacak, vatandaşların terör ve terörle mücadele konusunda bilingüellendirilmesi çalışmalan yürütülecek, terörle mücadelede uluslararası kuruluşlar

			ve ülkeler ile işbirliği faaliyetleri artırılacaktır.
Tedbir 66. Özel güvenlik hizmetlerinin kurumsallaşması yönünde düzenleme yapılacak ve bilgi sistemi faaliyete geçirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Özel güvenlik sektörünün ihtiyaçlarına uygun, AB normlarıyla uyumlu mevzuat çalışmaları yapılacak ve Özel Güvenlik Bilgi Sistemi Otomasyon Projesi faaliyete geçirilecektir. Özel güvenlik görevlilerine verecek eğitimler artırılacaktır.
Güvenlik hizmetleri alanındaki personel nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilecek, profesyonelleşme artırılacak, personelin fiziki ve teknolojik donanımı geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.209)			
Tedbir 67. Profesyonel sınır kolluğu teşkilatı kurulacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Gürültük ve Ticaret Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı	Aralık Sonu	AB uyum kıstasları çerçevesinde çok başlı bir yapıya sahip olan sınır muhafazası tek çatı altında birlenilecektir, İçişleri Bakanlığının bağlı silahlı sınır güvenliği teşkilatının kurulması sağlanacaktır.
Tedbir 68. Kriminal hizmetlerde teknolojik altyapı geliştirilecektir.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	Akreditasyon çalışmaları bütün Kriminal Polis ve Jandarma Laboratuvarlarında yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 69. Adli bilişim hizmet standartları yükseltilecektir.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	Emniyet Genel Müdürlüğü merkez ve taşra teşkilatında siber suçlarla mücadele personelinin adli bilişim alanında uzmanlaşması sağlanacak, Genel Müdürlüğün taşra teşkilatında tam teşekküllü adli bilişim bölge merkezleri veya büroları kurulacak, güncel teknolojiye uygun adli bilişim yazılım ve donanımları iyileştirme çalışmaları yapılacaktır.
Ulusal ve uluslararası güvenlik stratejilerine paralel olarak, birey, kurum ve devleti tehdit eden siber suçlarla etkin bir mücadele edilecektir. (Kalkınma Planı p.211)			
Tedbir 70. Güvenlik birimlerinin siber suçlarla mücadele kapasitesi geliştirilecektir.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	Siber suçların tespiti amacıyla personelin bu alanda uzmanlaşması sağlanacak, siber suçlar bakımından halkta farkındalık oluşturabilmek için çalışmalar yapılacak ve Emniyet Genel Müdürlüğünde merkezi bir veri tabanı oluşturulacaktır.
Önleyici ve koruyucu güvenlik hizmetlerine önem verilecek, bu çerçevede hizmet sunumunda risk yönetimine geçilecektir. (Kalkınma Planı p.212)			
Tedbir 71. Güvenlik birimlerinin önleyici kolluk kapasitesi güçlendirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı	Aralık Sonu	Suçun işlenmesinden önce yürütülecek önleyici/koruyucu güvenlik hizmetlerinin, suçun işlenmesinden sonra yürütülen bastırıcı/soruşturmaçi güvenlik hizmetlerinden daha etkin olduğu bilinciyle genel kolluk gücünü oluşturan polis, jandarma ve sahil güvenlik personelinin önleyici kolluk kapasitesi geliştirilecektir.

2.2.1.5. Temel Hak ve Özgürlükler

a) Mevcut Durum

Temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi doğrultusunda 2016 yılında önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda 18/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6668 sayılı Kanunla İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Değişiklik Getiren 15 No'lu Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 17/03/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8577 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla da söz konusu protokol onaylanmıştır. Protokolle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Avrupa'da insan haklarının korunmasındaki egemen rolünü etkin bir şekilde sürdürmesine yönelik hükümler bulunmaktadır.

25/03/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6684 sayılı Kanunla; 11 No'lu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 7 No'lu Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 08/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8717 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla söz konusu protokol onaylanmıştır. Protokolle yabancılardan sınır dışı edilmeleri hususu düzenlenmektedir.

18/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6669 sayılı Kanunla; Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesinin Onaylanması uygun bulunmuş, 17/03/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8576 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla da söz konusu sözleşme onaylanmıştır.

05/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6705 sayılı Kanunla; Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesine Ek Denetleyici Makamlar ve Sınırason Veri Akişına İlişkin Protokolün onaylanması uygun bulunmuş, 24/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/8840 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla da söz konusu protokol onaylanmıştır.

20/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6701 sayılı Kanunla; insan onurunu temel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukukten tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleye etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları Kurumu kaldırılarak yerine Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuştur.

15/07/2016 tarihinde FETÖ/PDY Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi sonrası 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla; 21/07/2016 tarihinden başlamak üzere 90 gün süreyle olağanüstü hal ilan edilmiştir. Bakanlar Kurulunun bu kararı TBMM Genel Kurulunun 117'nci birleşiminde onaylanmıştır. Bakanlar Kurulunun 05/10/2016 tarihli kararıyla 19/10/2016 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere olağanüstü halin üç ay süreyle uzatılması kararlaştırılmış, bu karar TBMM Genel Kurulunun 11/10/2016 tarihli beşinci birleşiminde onaylanmıştır.

07/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunuyla kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak amaçlanmış ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esaslar düzenlenmiştir.

30/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2016/10 sayılı YPK kararıyla, Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021) ile I. Aşama Eylem Planı kabul edilmiştir.

b) Amaç ve Hedefler

Çoğuulcu ve özgürlükçü bir demokrasi anlayışıyla bireylerin ve toplumdaki farklı kesimlerin bütün yönleriyle kendilerini özgürce ifade ettiği, bireylerin insan hakları konusunda yeterli bilinc düzeyine ulaştığı, tüm inançlara ve yaşam tarzlarına saygı ilke kabul eden bir toplumsal zeminin oluşturulması temel amaçtır. Cinsiyet, yaş, ırk, dil, renk, felsefi inanç, din, mezhep, sağlık durumu, gelir, uyruk, etnik köken, göçmenlik, azınlık ve siyasi tercih ayrimı yapmayan, çoğulculuk, adalet, dayanışma, kadın-erkek eşitliği ve bütün vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan anlayış güçlendirilecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Temel haklar ve özgürlükler evrensel ölçüt ve uygulamalar işliğinde geliştirilmeye devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.231)			
Tedbir 72. Temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve demokratik hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda mevzuat taslaqları hazırlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitliği Kurumu	Aralık Sonu	Temel hak ve özgürlükleri güçlendirmeye yönelik ve demokratik hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda mevzuatta gerekli düzenlemeleri yapmak üzere bir çalışma grubu oluşturulacak ve çalışma grubu tarafından gerekli mevzuat taslaqları hazırlanacaktır.

2.2.1.6. Sivil Toplum Kuruluşları

a) Mevcut Durum

Sivil toplum kuruluşları (STK) kendi amaçları doğrultusunda toplumsal faydaya yönelik faaliyetleri ile iyi yönetişimin bir unsuru olarak demokratik tutum ve davranışlarla toplumu binglendirmekte, kamuoyu oluşmasını sağlamaktı, sosyal sermayeyi geliştirmektedir.

Türkiye'deki sayıları giderek artan STK'lar kendi faaliyet alanlarındaki geliştirdikleri uzmanlıklarını hizmet sunumu, savunuculuk gibi çalışmalarla topluma aktarmakta, özellikle hak temelli çalışmalar yapan kuruluşların sosyal dönüşümü katkıları giderek önem kazanmaktadır. Ülkemizde STK'lar, ekonomik krizler, göç ve çevresel tahrifatlar karşısında toplumsal dayanışma ve ilave kaynak yaratma potansiyellerinin ürünü ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdikleri ekonomik organizasyonlarla toplumsal gelişimde önemli bir paydaş konumuna gelmeye başlamıştır.

Ülkemizde Eylül 2016 itibarıyla, 109.562 faal dernekte toplam 10.762.754 üye bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Temmuz 2016 itibarıyla 5.075 yeni vakıf faaliyet göstermektedir. Son yıllarda eğitim bursları, okul yaptırma, tarihi eserlerin restorasyonu gibi önemli çalışmalarla vakıf kültürü yeniden canlanmaktadır.

İletişim teknolojilerinin yaygın, kolay, hızlı ve göreceli ucuz haberleşmeyi mümkün kılması, Ülkemizdeki STK'ların dünyanın çeşitli bölgelerindeki STK'lar ile bilgi alışverişinde bulunarak işbirliği yapabilmelerine önemli katkılar sağlamıştır.

Ülkemizde STK'ların niteliksel yapılarını yansıtın istatistik verileri bulunmamaktadır. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler (BM) Sivil Toplum Kuruluşları Uluslararası Sınıflaması (ICNPO) ile uyumlu bir STK veri tabanı oluşturulması için çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye'de STK'lara ilişkin yasal değişiklikler Türkiye'nin AB adaylık statüsü süreciyle ıvme kazanmıştır. STK'lara yönelik önemli idari ve yasal düzenlemeler yapılarak örgütlenme

hak ve özgürlüğüne daha fazla imkân sağlayan bir ortam oluşturulmuş; dernek ve vakıflar ilgilendiren mevzuat iyileştirilmiş; kamu kesimi ile STK'lar arasında daha yapıcı bir işbirliğinin geliştirilmesine ve işlevselleştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürmüştür. STK'lara kamu yararı ve vergi muafiyeti yoluyla vergisel ayrıcalıklar tanınmakta, ilgili mevzuat çerçevesinde kamusal destekler sağlanmakta ve kamu-STK işbirlikleri kurulabilmektedir.

Bununla birlikte, ülkemizde STK'lara yönelik bütünsel, kapsayıcı bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda sorumluluklar farklı kurumlarca yürütülmekte, STK'ların mevzuat ve mali sürdürülebilirlikleri ile ilgili sorunlar, zaman ve teknoloji ile uyumlu yeni katılım süreçlerine ilişkin ihtiyaçlar devam etmektedir.

STK'lar ve diğer paydaşların politika önerilerini ve hizmet sağlama deneyimlerini yerel yönetimlere aktarmaları için oluşturulan katılımcı karar alma süreçlerinin (Kent Konseyleri) uygulanması STK-kamu işbirliği açısından önemli bir alan olup yerel yönetimlerle ilişkilerin güçlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

STK'ların mali kaynak, eğitim, toplumsal alışkanlıklar, katılımcılık kültüründeki yetersizlik, kendi fonlarını yaratamama problemi, birbirleriyle ilişkilerinin zayıflığı gibi hususlar yapısal eksiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil topluma dair yasal, mali ve operasyonel altyapıyı yönetebilecek bir yapının İçişleri Bakanlığı bünyesinde tesisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizde son dönemlerde sosyal girişimciliğin gelişmesi, özel sektörün giderek artan oranda STK'ların çalışmallarına ve çeşitli kamu-STK işbirliği projelerine destek vermesi bu alanda önemli katkılar sağlamaktadır.

STK'ların finansal kaynakları büyük ölçüde özel bağışlar ile sponsorluk yoluyla tanınan vergisel ayrıcalıklar ve diğer konulardaki teşviklerden ibaret olup bu durum STK'ların çoğunu kamu hibelerine bağımlı kılmaktadır. Bu çerçevede, kaynak miktarı ve çeşitliliğinin artırılması, kamu-STK işbirliğinin geliştirilmesi ile kaynak tahsisine yönelik uygulamaların objektif ve şeffaf hale getirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Nitelik, sürdürülebilirlik, kurumsallaşma, kendi içinde demokratikleşme, şeffaflık ve hesap verebilirlik, finansman, ortak çalışmalar yürütebilme kültürü, destek araçlarının etkinleştirilmesi, teknik, idari ve kurumsal kapasite ülkemizdeki STK'ların çeşitliliği, yaygınlığı ve verimliliği açısından geliştirilmesi gereklî alanlardır.

b) Amaç ve Hedefler

Güçlü, çeşitli, coğulcu, sürdürülebilir bir sivil toplum için uygun bir ortam oluşturularak sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin daha etkin katılımının sağlanması temel amaçtır. Bu kapsamında STK'ların kurumsal kapasiteleri ile yasal çerçeve ve idari yapılanma geliştirilecek, sivil toplum-kamu-özel sektör işbirliği artırılacak ve sosyal diyalog ortamı geliştirecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Çoğuulcu ve katılımcı demokratik siyasal süreç çerçevesinde STK'ların ve ilgili toplum kesimlerinin görüş ve önerilerinin alınmasına yönelik mekanizmalar güçlendirilecek; Ekonomik ve Sosyal Konseyin uyum yasası çıkarılarak etkili çalışması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.233)			
Tedbir 73. Ülkemizdeki mevcut sosyal diyalog mekanizmalarının etkinliğini artırmaya yönelik olarak Ekonomik ve Sosyal Konsey (ESK) yeniden yapılandırılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Kamu Görevileri Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Anayasadaki değişiklikler doğrultusunda, ESK'nın yasal ve fonksiyonel altyapısını güçlendirecek birincil ve ikincil mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır. Bu kapsamında ESK'nın yapısı, geniş toplum kesimlerini içerecek ve kamunun ağırlığı azaltılacak şekilde gözden geçirilecektir.
Tedbir 74. STK'lara ilişkin bilgi sistemi oluşturulacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, TÜİK	Aralık Sonu	Birleşmiş Milletler Sivil Toplum Kuruluşları Uluslararası Sınıflaması (ICNPO) ile uyumlu bir STK veri tabanı oluşturmak üzere TÜİK ile yapılacak entegrasyon süreci tamamlanarak hayatı geçirilmesi planlanmaktadır. 2017 yılında DERBİS ve alt modüller ile sistem gereksinimlerine ilişkin ihtiyaçlar DERBİS idare süreci kapsamında değerlendirilecektir. Diğer kamu kurumları ile planlanan entegrasyonlar gerçekleştirilecektir.
STK'ların kurumsal kapasitelerini güçlendirmek, sürdürülebilirliklerini ve hesap verebilirliklerini sağlamak amacıyla kapsayıcı yasal ve kurumsal düzenleme yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.240)			
Tedbir 75. STK'lara yönelik çerçeve bir mevzuat hazırlanacak, gelişimi, güçlenmesi ve desteklenmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Sivil Toplum Kuruluşlarına ilişkin bütüncül ve demokratik bir yaklaşımla hukuki statüler, kurumsal yapılan, faaliyetleri, kamu kurumlarıyla ilişkileri, finansal kaynakları gibi alanlara yönelik yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır. STK'lara katılımın öndeği yasal engellerin ortadan kaldırılması sağlanacaktır.

Ulusal öncelikler ve kamu yararı doğrultusunda faaliyet gösteren STK'lar öncelikli olarak desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.241)

Tedbir 76. Kamu-STK işbirliği modelleri geliştirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	STK'ların kurumsal kapasitelerini artırmaya ve faaliyetlerini desteklemeye yönelik uygulamalar devam ettirilecektir. Kamu kurumları- STK ortaklıkları ve STK'ların uluslararası etkinlikleri desteklenecektir.
---	--	----------------	---

2.2.1.7. Aile ve Kadın

a) Mevcut Durum

Beşeri sermayenin güçlendirilmesi için iş ve yaşama ilişkin bilgi, beceri ve yetenekleri yüksek, sağlıklı bireylerin yetişmesi önem arz etmektedir. Toplumun çekirdeğini oluşturan, bireyleri ve toplumu bir arada tutan aile kurumu güçlü toplumun temelidir. Aile kurumu, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal sorunların küreselleşmeye daha da büyümesi ve çeşitlenmesi karşısında büyük tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Toplumsal hayatı karşılaşılan sorunlar; aile parçalanmaları, göç, boşanmalardaki artış, aile eğitimindeki yetersizlikler ve toplumdan ziyade bireyin öneminin ön plana çıkarılması gibi etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ailenin bütünlüğünün korunmasına, güçlendirilmesine ve sosyal refahının artırılmasına yönelik aile eğitim programları yaygınlaştırılarak devam etmektedir. Sosyal Hizmet Merkezlerinde sunulan hizmetlerle aile bireylerinin ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının artırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, aile eğitim programları başlatılmış, ailelere yönelik danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmış, yoksul aileler için sosyal yardımlar artırılmış, sosyal yardım ve hizmetlerde aile temelli bir yaklaşım geçilmiş ve aile sorunlarının tespiti amacıyla yürütülen aile ve sosyal yapı temelli araştırmaların sayısı artırılmıştır.

Kültürel değişimin hızlanması, aile kurumunun önemini daha da artırmaktadır. Ekonomik gelişmenin sosyal kalkınmaya tamamlanabilmesi için aile kurumunun güçlendirilmesi, statüsünün geliştirilmesi ve aile üyelerinin yaşam standartlarının yükseltilmesini amaçlayan politikalar temel öncelikler haline gelmiştir. Özellikle aile destek hizmeti sunan Sosyal Hizmet Merkezi gibi kurum ve kuruluşların etkinliğinin artırılması ve koordinasyonunun sağlanması yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

Değişen yaşam koşullarında stres, rol çatışması, aile formunun değişmesi, geleneksel rollerden modern ilişki kalıplarına geçiş, sosyo-ekonomik durum her tür yapıdaki aileyi derinden etkilemektedir. Bu faktörler, ailelerin toplumda meydana gelebilecek sosyal, psikolojik, ekonomik ve çevresel etkilere karşı hazırlıklı olmalarını ve desteklenmelerini gerektirmektedir. Ailelere daha kaliteli ve yeterli hizmet vermek ve destek sağlamak üzere sunulan eğitim çalışmalarının yanı sıra afet ve acil durumlarda ailelere sunulacak psiko-sosyal destek hizmetlerine yönelik eğitici eğitimleri verilmesi önem arz etmektedir.

Dünyada kalkınmayı desteklemek için kadınların güçlendirilmesi ve kadına yapılan yatırımların artırılması görüşü, küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmaların son yıllarda giderek önem kazanmasını sağlamıştır. Bu çerçevede, Binyıl Kalkınma Hedefleri yerine geçen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında "Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tüm kadınların ve kız çocukların gülenmesi" ifadesi yer almaktadır.

Söz konusu küresel gelişmeler işliğinde, ülkemizde kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi ve eşit fırsatlardan yararlanmanın için ekonomik, sosyal ve kültürel etkinlik alanlarının genişletilmesine, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımlarının sağlanması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair çalışmalara devam edilmektedir. Bu kapsamda, 2012-2017 yıllarını kapsayan Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi çerçevesinde, Türkiye'de Çocuk Bakım ve Erken Çocukluk Eğitim Hizmetlerinin Arz ve Talebi Araştırması yapılmıştır. Araştırma sonucunda kadınların işgücü piyasasına dâhil olamamalarının önündeki en önemli engellerden birinin kurumsal bakım hizmetlerinin yetersizliği olduğu gerçeği teyit edilmiştir. Bu bağlamda, proje sonuçları baz alınarak, kadınların işgücü piyasasında daha aktif bir şekilde yer almalarını sağlamaya yönelik kaliteli, güvenilir ve erişilebilir erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetleri alternatif modellerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Kadınlara yönelik şiddetin azaltılması politikası çerçevesinde, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun etkin bir şekilde uygulanabilmesi açısından kritik olan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) Hakkında Yönetmelik 17/03/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda, Türkiye genelinde açılan ŞÖNİM sayısının 2016 yılı sonu itibarıyla 49'a yükseltilmesi planlanmakla birlikte, bu kurumların kapasitesinin artırılması ve standartasyonunun sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamındaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun statüsünün geliştirilmesi ve sosyal refahının artırılması sağlanarak toplumsal bütünlüğmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır.

Aile refahının korunması ve aile yardımının geliştirilmesine; ailelere, sosyal, ekonomik ve hukuki problemlerde rehberlik yapılması amacıyla verilen aile danışmanlık hizmetinin daha kapsamlı, etkin ve yaygın hale getirilmesine; bu alanda hizmet sunmak üzere alternatif modellerin geliştirilmesiyle evlilik öncesi eğitim, aile danışmanlığı ve aile eğitimi hizmet standartlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar etkin hale getirecektir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve programların hayatı geçirilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme araçlarının kullanılması, kadınların işgücüne katılımlarının artırılması, sosyal güvencelerinin sağlanması ile iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik modellerin geliştirilmesi, karar alma mekanizmalarında kadınların aktif olarak yer almaları ve kadına yönelik şiddetin azaltılması sağlanacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Aile yardımının geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması temin edilecektir. (Kalkınma Planı p.250)			
Tedbir 77. Ailenin bütünlüğünün korunması, biliçlendirilmesi ve desteklenmesine yönelik olarak Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) aracılığıyla Aile Eğitim Programının	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı	Aralık Sonu	Ailelerin kendi içinde sorun çözme kapasitesini artırmak, bireylerin ve ailelerin biliçlenmesine katkıda bulunmak amacıyla hazırlanan AEP'in yaygınlaştırılması çalışmaları devam edecektir. AEP kapsamında, SHM'ler ve paydaş kurumlar aracılığıyla 100 bin kişiye ulaşılacaktır.

(AEP) ve Evlilik Öncesi Eğitim Programlarının ulaştiği kişi sayısı artırılacaktır.			Aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlerin, evlilik hayatına hazırlanmaları amacıyla oluşturulan Evlilik Öncesi Eğitim Programları kapsamında 100 bin kişiye hizmet verecektir.
Tedbir 78. Afet ve acil durumlarda ailelerin psikolojik olarak desteklenmesine ve güçlendirilmesine yönelik hizmet sunan meslek elemanlarına eğitim verecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, AFAD, Diyanet İşleri Başkanlığı	Aralık Sonu	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığıının 18/12/2013 tarihli ve 28855 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği ve 03/01/2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) gereğince afet/acil durumlarda görev alacak olan meslek elemanlarına psiko-sosyal müdahale konusunda formatör eğitimi verecektir.
Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer alması, istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.251)			
Tedbir 79. Kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda güçlenmelerine yönelik çalışmalar yürütülecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Özel Sektör, STK'lar	Aralık Sonu	Annenin İşi Benim Geleceğim Projesi kapsamında, daha fazla kadının iş yaşamına kazandırılarak kadınların, ailenin ve ülke ekonomisinin güçlenmesine katkı sağlanması amacıyla organize sanayi bölgelerinde kreş açılmasına yönelik çalışmaları yürütülecektir. Filili Kadın Ustalar Projesi kapsamında kadınlara farklı sektörlerde mesleki bilgi ve beceri kazandırılmasına, Türkiye'nin Mühendis Kızları Projesi kapsamında ise mühendis olmak isteyen kız öğrencilerin her alanda desteklenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.
Sosyal ve ekonomik politikalar, ailenin korunması ve güçlendirilmesine katkı yapacak şekilde birbirini tamamlayıcı ve destekleyici bir anlayışla tasarılanacaktır. (Kalkınma Planı p.252)			
Tedbir 80. Aileyeye yönelik koruyucu ve önleyici hizmetler geliştirecek ailenin bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi sağlanacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Ailelerin kuşaklar arası çatışmanın yarattığı sorunlarla baş edebilmesine yönelik AEP kapsamında Kuşaklar Arası İletişim Eğitimi Modülü geliştirilecektir. Kürt alışkanlıkların ve bağımlılıkların azaltılmasına yönelik olarak eğitim modülü hazırlanmış olup aile eğitimlerinin verilmesine devam edilecektir. Sokakta yaşayan, çalışan, çalıştırılan ve risk altında olduğu tespit edilen çocuklar ile koruma altında olup madde bağımlılığı tədavisi təamlanlanan çocuklar ve ailelerine yönelik psikolojik ve sosyal destek programları uygulanacaktır.
Görsel, işitsel ve sosyal medyanın ve internetin aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler alınacak, aile içi iletişim ve etkileşim konularında eğitim programları yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.253)			
Tedbir 81. Görsel ve işitsel medya kullanılarak aile, evlilik, aile içi iletişim ve etkileşim konularında eğitim programları yaygınlaştırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kamu Kurum ve Kuruluşları, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Aile Eğitim Programı kapsamındaki bilgilerin görsel, işitsel ve sosyal medya kanalları üzerinden düzenli olarak paylaşılarak geniş kitlelere ulaştırılması sağlanacaktır.

Tedbir 82. Görsel, işitsel ve sosyal medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, RTÜK	Aralık Sonu	Görsel, işitsel ve sosyal medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve teknolojinin bilinçli ve duyarlı kullanımını sağlamaketskılı ve duyarlı kullanımını sağlamak açısından AEP kapsamında Medya Okuryazarlığı Modülü hazırlanmaktadır. Bu modül ile ailelere dijital okuryazarlık ve internet okuryazarlığı konularında duyarlılık kazandırılacaktır. Ayrıca AEP kapsamında aile ve internet modülü geliştirilmiş olup söz konusu modülün tanıtıması ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
--	---	-------------	---

Boşanmaların azaltılması amacıyla aile danışmanlığı ve uzlaştırma mekanizmaları geliştirilecektir. Tek ebeveynli ailelerin karşılaşıkları sorunların çözümüne yönelik izleme ve rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.254)

Tedbir 83. Evlilik öncesi eğitim, aile danışmanlığı ve aile eğitimi hizmet standartları oluşturulacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, YÖK	Aralık Sonu	Aile Eğitim Programları kapsamında oluşturulan Evlilik Öncesi Eğitim Programı çerçevesinde ailelere yönelik bilgilendirme ve bilişimendirme çalışmaları yapılacaktır. Evlilik yaşıntısına bilingü bireyler olarak girilmesini sağlamak amacıyla Evlilik Öncesi Eğitim Programı özellikle belediyeler aracılığıyla ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır. Aile Mahkemeleri ve Barolarla yakın işbirliği yapılarak boşanmaların azaltılması amacıyla boşanma süreci yaşayan çiftlere yönelik Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti sunulacaktır. Aile Danışmanlığı temel eğitimi alan kişi sayısı 280'den 450'ye ve Boşanma Süreci Danışmanlığı temel eğitimi alan kişi sayısı 150'den 250'ye çıkarılacaktır. Eğitimlerde ve danışmanlık hizmetlerinde kullanılmak üzere yeni eğitim materyalleri hazırlanacaktır.
--	---	-------------	---

Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller uygulanacaktır. (Kalkınma Planı p.255)

Tedbir 84. Ekonomik yoksunluk içinde olan ailelerin çocuklarından özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden yararlananların sayısı artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar, Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Çocuk Kulüpleri	Aralık Sonu	Gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerince, ücretsiz bakım hizmetinin tanıtımı ve yaygınlaştırılmasına yönelik kamu kuruluşları ve mahalli idarelerle işbirliği içinde yapılan çalışmalara devam edilecektir.
--	---	-------------	--

Kadına yönelik şiddetin ve aynıncılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluya toplumsal bilinc düzeyi yükseltilicektir. (Kalkınma Planı p.256)

Tedbir 85. Kadına yönelik şiddetin azaltılması için toplumsal bilinc düzeyinin yükseltilmesi, verilen hizmetlerin etkinlik ve kalitesinin artırılması sağlanacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Kadına yönelik şiddetin azaltılması için toplumsal bilinc düzeyinin yükseltilmesi, kurumlararası koordinasyonun güçlendirilmesi ve sunulan hizmetlerin etkinlik ve kalitesinin artırılması doğrultusunda çalışmaları yapılacaktır. 01/08/2014 tarihinde yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesinden (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi) kaynaklanan yükümlülükler gereğince mevzuat revizyonuna yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 86. Aile içi ve kadına karşı şiddetle mücadele alanında çalışan personelin hizmet kapasitesinin artırılması sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Polis Akademisi Başkanlığı	Aralık Sonu	Aile içi Şiddete Mücadele Projesi kapsamında yetiştirilen eğitici personel tarafından, olaylara müdahalede görevli 65 bin Emniyet Genel Müdürlüğü personeline hizmet içi eğitim verilmesi hedeflenmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.257)

Tedbir 87. Kamu politikaları ve uygulamalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme araçları kullanılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Türkiye'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) ve Planlanmanın Uygulanması Projesi hazırlık çalışmalarını tamamlanacaktır. Bu kapsamında, kamu plan, program ve bütçelerinin kadınların ve erkeklerin farklılaşan ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanması ile uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.
---	--	-------------	--

2.2.1.8. Çocuk ve Gençlik

a) Mevcut Durum

2015 yılı verilerine göre Türkiye'de çocuk sayısı (18 yaş altı) 22.870 bin ve genç sayısı (15-24 yaş grubu) 12.889 bin olup toplam nüfusun sırasıyla yüzde 29'unu ve yüzde 16,4'ünü oluşturmaktadır. Türkiye, AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında çocuk ve genç nüfus oranlarının en yüksek olduğu ülkedir.

Risk altındaki çocuk ve gençlere yönelik olarak önleyici, koruyucu ve destekleyici projeler sürdürülerek birlikte bu kapsamdaki uygulamaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ihtiyacı devam etmektedir. Kurum bakımındaki çocukların kurumlarındaki hayatlarını destekleyici olarak istihdamda kolaylık, evlenme yardımı gibi uygulamalar sürmekle birlikte kurumlardaki çocukların yaşam becerilerini geliştirici uygulamalara ek olarak kurum bakımından sonra karşılaşlıklarını sorunların çözümünde yardımcı ve yönlendirici olacak şekilde psiko-sosyal destek hizmetleri verilmesi ihtiyacı sürdürmektedir.

Uygulanan politikaların ve yürütülen projelerin başarısına rağmen çocuk işçiliği sorunu önemini korumaktadır. 2012 Yılı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı yüzde 5,9'dur ve çalışan çocukların yüzde 50,2'si okula devam etmemektedir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik faaliyetlerde program bazlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Çocuk İşçiliğine Yönelik Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesinin güncellenmesi ile çocukların sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışmasına yönelik ikincil mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Çocukların yaygın olarak istihdam edildikleri küçük işletmeler, tarım ve sokakta yürütülen işlerle ev hizmetlerinin İş Kanunu kapsamı dışında olması, iş yerlerinin etkin olarak denetlenememesi ile cezai müeyyidelerin yetersizliği nedeniyle bu alanlarda çalışan çocukların yeterince korunamamaktadır.

Diğer yandan bizzat çalışmayan ancak mevsimlik tarım işleri nedeniyle aileleriyle birlikte göç eden çocukların eğitim, sağlık ve barınma koşullarının iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin geliştirilerek yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Yoksul ailelerde yaşayan çocuklar birçok sosyal olanaktan yoksun olarak yetişmekte; eğitim hayatından uzaklaşma, şiddete yönlendirme, çalışma ve sokakta yaşama gibi birçok riske maruz kalabilmektedir. Çocuklarda yoksulluk oranı 2015 verilerine göre yüzde 31,8'dir. Yoksullğun nesiller arası transferini azaltmaya ve fırsat eşitliğini artırmaya yönelik olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından eğitim materyali, öğle yemeği, okul süütü, ücretsiz ders kitabı, şartlı eğitim ve sağlık, öğrenci taşıma ve iaşe yardımları ile engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması gibi uygulamalar sürdürülmemektedir. Bu bağlamda şartlı sağlık ve eğitim yardımlarından 2016 yılında yaklaşık 3 milyon çocuğun yararlandığı tahmin edilmektedir.

Suça sürüklenen çocukların yargılanma ve rehabilitasyon süreçlerinin iyileştirilmesine ve Çocuk Koruma Kanununun emrettiği uygulama ve tedbirlerin gerçekleştirilebilmesine yönelik ihtiyaçlar devam etmektedir. Bu çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması, güçlendirilmesi ve bunların izlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülmemektedir. Diğer yandan çocuk koruma sisteminin çocuk mağdur olmadan riski tespit ederek ihtiyaç duyulan destek hizmetlerine ulaşmasını sağlayan, koruyucu ve önleyici müdahaleleri içeren bir yapıya kavuşturulması, hizmet sunan kuruluşların kapasitelerinin artırılması, aralarındaki işbirliği ve eşgüdümün güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2015 yılı verilerine göre güvenlik birimlerine suça sürüklene riskiyle gelen veya getirilen çocuk sayısı 118.245 iken mağdur çocuk sayısı 142.179'dur. Son beş yılda çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerindeki dava sayısı artan bir seyir izlemektedir. Bununla birlikte, davalardaki çocuk sanık sayısı azalmakta olup 2014 yılında açılmış tüm davalarda içindeki çocuk sanık sayısı 179.807 iken 2015 yılında 173.297 olarak gerçekleşmiştir. Eylül 2016 itibarıyla ceza infaz kurumlarında ve eğitim evlerinde 1.719 tutuklu, 772 hükümlü olmak üzere toplam 2.491 çocuk bulunmaktadır. Suç gruplarına bakıldığından ise en fazla işlenen suç türünün hırsızlık olduğu, bunu yağıma ve gaspın takip ettiği görülmektedir. Çocuk mahkemelerinde açılan davaların ortalama görülmeye süresi 2005 yılında 282 gün iken 2015 yılında 226 güne düşmüştür. Çocuk istismarı nedeniyle açılan dava sayısı 2014 yılında 18.104 olup bu rakam 2015 yılında 16.957'dir.

Madde bağımlılığının çocuk ve gençler arasında giderek yaygınlaşması ve önemli bir sorun haline gelmesi üzerine 2016-2018 Ulusal Uyuşturucu ile Mücadele Strateji Belgesi ve 2016-2018 Ulusal Uyuşturucu ile Mücadele Eylem Planı kabul edilmiştir. Diğer yandan bağımlı çocuk ve gençlerin tıbbi tedavileri ile sosyo-psikolojik açıdan rehabilitasyonlarını ve

topluma uyumlarını sağlamaya yönelik kurumsal yapı ve hizmet modellerinin geliştirilerek yaygınlaştırılmasına, bu alanda koruyucu ve önleyici faaliyetlerin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ülkemizdeki göçmen çocuk ve gençlere yönelik sağlık, eğitim, sosyal yardım, sosyal hizmet, istihdam, güvenlik ve beceri kazandırma gibi alanlarda hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Çocuk ve gençlere yönelik okul içi ve dışı serbest zaman etkinliklerinin son derece sınırlı olması, çocuk yetiştirilmesi ve gelişiminin sadece okulda geçirdiğin zamanla sınırlanırılması çocukların gelişimi açısından önemli bir sorundur. Bu husus engelli çocukların açısından daha da sıkıntılı olup engelli çocukların toplumsal yaşama katılımları için atılan adımlar oldukça sınırlıdır. Çocuk ve gençlerin gelişimini, öğretim ve mesleki beceri edinmenin ötesinde değerlendiren politika ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüzde bilglenme, eğitim, işlem yürütme, haberleşme ve eğlence fonksiyonlarıyla hayatın özellikle de çocukların ve gençlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelen bilgisayar, telefon, tablet ve internet kullanımı konusunda olumlu ve olumsuz yanlar gözetilerek düzenlemeler yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Gençlerin işgücüne katılımının düşüklüğü, eğitimden işgücü piyasasına geçişte yaşadığı sıkıntılar, işsizlik oranlarının yüksek olması ve temel becerilerindeki eksiklik sorunu önemini korumaktadır. Gençlerde hem genel işsizlik hem de tarım dışı işsizlik oranı, yetişkinlerdeki işsizlik oranının yaklaşık iki katıdır. Ayrıca genç nüfus içinde kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları erkeklerinkine kıyasla daha düşüktür.

2015 yılı OECD verilerine göre, ülkemizde gençlerin (15-29 yaş grubu) yüzde 40,6'sı eğitime, yüzde 30,6'sı istihdamdadır. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin oranı ise yüzde 29,8 olup bu oran yüzde 14,6 olan OECD ve AB ortalamalarının yaklaşık iki katıdır. Cinsiyete göre bu oranlar; erkeklerde OECD'de yüzde 12,2 ülkemizde yüzde 15,1 iken kadınlarda OECD'de yüzde 17,1 ülkemizde yüzde 42,9'dur. Gerek genel gerekse cinsiyet arayındaki veriler bu alanda politika ve hizmet geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Gençlerin toplumsal hayatı aktif katılımlarını ve sağlıklı bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak, özgüven ve toplumsal adiyyet duygularını güçlendirecek şekilde hizmetlerin sunulması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla politika ve hizmetlerin geliştirilmesi, yürütülmesi ve ilgili kurumlar arası eşgüdümün artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

2012 yılında yürürlüğe giren Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesinin güncellenmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Türkiye Ulusal Gençlik Konseyinin kurulmasına ilişkin 02/08/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun kapsamında ikincil mevzuat çalışmalarının tamamlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Gençlik merkezleri ve kampları ile hareketlilik programları yaygınlaştırılmış, artan üniversite sayısına paralel olarak gençlere yönelik burs, kredi ve barınma imkânları iyileştirilmiştir. Eylül 2016 itibarıyla Gençlik ve Spor Bakanlığının bağlı 227 gençlik merkezinin 1.427.347 üyesi bulunmaktadır. Gençlik merkezlerinin fiziki altyapı ve sosyal faaliyetler açısından engelli genç ve çocuklar için daha erişilebilir hale getirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Gençlerin sosyal ve kültürel gelişimleri, bilgi ve becerilerini artırmaları ve vizyon kazanmaları açısından önemli bir araç olan hareketlilik programlarının çeşitlendirilmesi, kapsam olarak genişletilmesi ve başta özel politika geliştirilmesi gereken gençler için olmak

üzere daha erişilebilir hale getirilmesi önemini korumaktadır. Bu kapsamında AB Eğitim ve Gençlik Programları Başkanlığına başta gençler olmak üzere vatandaşların hareketliliğini Avrupa çapında geliştirmeye yönelik olarak yürütülen Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik programlarından 2004-2013 yılları arasında 400 binin üzerinde kişi yararlanmıştır. 2014-2020 yıllarını kapsayan Erasmus+ Programı çerçevesinde 2014 ve 2015 yıllarında kabul edilen projelerden 100 binin üzerinde kişi faydalananmaktadır. Eylül 2016 itibarıyla başvuru ve değerlendirme süreci tamamlanan projeler kapsamında yaklaşık 35 bin kişinin Programdan faydallanması öngörmektedir.

Ayrıca YÖK tarafından yürütülmekte olan Farabi ve Mevlana Değişim Programları kapsamında öğrenciler ve öğretim üyeleri üniversiteler arası ve uluslararası değişim imkânlarından yararlanmaya devam etmektedir. 2016-2017 eğitim yılı da dahil olmak üzere toplamda Mevlana Programından 2.058 öğrencinin, Farabi Programından ise 31.108 öğrencinin yararlanması beklenmektedir.

Sosyo-ekonomik ve bölgesel eşitsizlikler, eğitime erişim sorunları, yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çocuk yaşı evlilikler, çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çocuğa yönelik şiddet ve cinsel istismar, aile yapısındaki çözümler, aidiyet ve dayanışma duygusunun zayıflaması, internet bağımlılığı, sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklar çocukların ve gençler için önemli risk faktörleri olmaya devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Çocukların üstün yararı gözetilerek iyi olma hallerinin desteklenmesi, temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmanın ile potansiyellerini geliştirmeye ve gerçekleştirmeye yönelik fırsat ve imkânların artırılması, başta eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmetler olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimlerinin artırılması; gençlerin ise bilgi toplumunun gereklileriyle donanmış, ülke kalkınmasında aktif, yaşam becerileri güçlü, özgüven sahibi, insani ve milli değerleri haiz, girişimci ve katılımcı olmalarının sağlanması ve gençlere sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.

Çocukların yoksulluktan kaynaklanan yoksunluklarının giderilmesi, erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi, kız çocukların okullaşma ve okula devam oranlarının yükseltilmesi; eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin ekonomik ve toplumsal hayatı katılımlarının artırılması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Çocukların iyi olma hallerini ve refahlarını destekleyici bütüncül modeller geliştirmeleri daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti almaları sağlanacak, temel becerileri geliştirilecek, özellikle zor şartlar altındaki ve risk grubundaki çocukların yaşam kalitesi yükseltecek, topluma bütünlensmeleri sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.265)			
Tedbir 88. Çocuğa saygı kültürune ve çocuk haklarına yönelik bilinc ve duyarlılığın artırılması faaliyetleri çağraltetilecek ve genişlendirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (S), Adalet Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Mahalli İdareler, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Çocuğa saygı kültürü temelinde çocuklar için ve çocukların birlikte çalışan tüm meslek gruplarına yönelik çocuk haklarının ilişkin eğitimlere devam edilecektir. Çocuk haklarını tanıtmaya yönelik çalıştay, forum, konferans vb. toplantı ve etkinlikler yapılacak, bilgilendirici kamuoyu kampanyaları düzenlenecek, görsel ve yazılı materyaller ile

			kamu spotlarının kullanımına devam edilecektir.
Tedbir 89. Erken çocukluk döneminde gelişimlerini güçlendirmek üzere çocukların kres, okul öncesi gibi hizmetlere erişim imkânları artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Erken çocukluk dönemi eğitiminin geliştirilmesine yönelik alternatif model ve teşvik mekanizmalarına yönelik çalışmalar devam edilecektir. Gelir düzeyi düşük ailelerin çocukların kreş ve gündüz bakımı ve hizmetlerinden yararlanma imkânları artırılacak, koruma ve bakım altında bulunan bütün çocukların erken çocukluk döneminde eğitim almaları sağlanacaktır.
Tedbir 90. Koruma ve bakım altındaki çocukların eğitim seviyelerini yükseltmeye, sosyal ve bireysel gelişimlerin hız kazandırırmaya yönelik çalışmalar artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Mahalli İdareler, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Sosyal hizmet kuruluşlarında bakım ve koruma altında olan çocukların sportif, sanatsal ve kültürel program ve etkinliklere ulusal ve uluslararası düzeyde katılımları artırılacak; çocukların başan durumları ve ilgilerine göre, özel öğretim kurumlarından, takviye kurslarından ve meslek edindirmeye yönelik eğitimlerden yararlanılaracak. Kuruluşlarda uygulanan psiko-sosyal destek ve gelişim programları geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 91. Koruma altındaki çocukların kurum bakımından sonraki süreçte sosyal hayatı uymaları desteklenecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Kurum bakımından ayrılan çocukların hayatının geri kalanında karşılaştıkları sorunlarla ilgili danışmanlık ve rehberlik hizmetleri geliştirilecektir.
Tedbir 92. Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi ve azaltılması için ailelere ve çocuklara eğitimler verilecek, Çocuğa Yönelik Şiddet Eylem Planının etkin bir şekilde uygulanması sağlanacak, bu konularda rehber öğretmenlere hizmet içi eğitim seminerleri verilecek ve rehber öğretmenlerin öğrencilere, ailelere ve bütün öğretmenlere ulaşması sağlanacaktır. Suça sürükleme riski olan çocuk ve gençlerin ailelerine ulaşılırak rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi ve azaltılması için ailelere ve çocuklara eğitimler verilecek, Çocuğa Yönelik Şiddet Eylem Planının etkin bir şekilde uygulanması sağlanacak, bu konularda rehber öğretmenlere hizmet içi eğitim seminerleri verilecek ve rehber öğretmenlerin öğrencilere, ailelere ve bütün öğretmenlere ulaşması sağlanacaktır. Suça sürükleme riski olan çocuk ve gençlerin ailelerine ulaşılırak rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulacaktır.
Çocuk koruma ve adalet sistemleri koordineli olarak, önleyici mekanizma ve uygulamalara sahip, risk takibi ve erken uyarı sistemini içeren bir yapıya kavuşturulacak, altyapı ve personel ihtiyaçları giderilecek, bu alandaki hizmetlerin kalitesi artırılacak, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler çocukların sosyal ve kişisel gelişimlerini destekleyecek bir yapıda sunulacaktır. (Kalkınma Planı p.266)			
Tedbir 93. Risk altındaki çocuklara yönelik psikolojik destek programları	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim	Aralık Sonu	Suç mağduru, suça sürükleme ve sokakta risk altında bulunan çocuklara yönelik çocuk destek

yayınlaştırılacak, bakım hizmetleri ihtisaslaşılacak ve sayılan artırılacaktır.	Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, İlgili STK'lar		merkezlerinin sayısı artıracak, mevcut ve yeni açılacak kuruluşlarda ihtisaslaşma sağlanacak ve hizmet model ve standartları oluşturulacak, psikolojik destek programları yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 94. Çocuk adalet sisteminde çocuklara yönelik tedbir ve uygulamalar geliştirilecek ve genişletilecektir.	Adalet Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Çocuklar hakkında adli merciler tarafından alınan koruyucu ve destekleyici nitelikteki tedbirlerin uygulanmasında etkinlik artırılacak, suç veya uyuşmazlığın yargıya intikalinden önce alternatif yöntemlerle çözülmeye yönelik uygulamalar geliştirilecek ve adli süreçlerde çocukların olumsuz etkilenmesini önleyecek özel önlemler alınacaktır. Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasında görevli personel eğitimleri yaygınlaştırılacak, toplumu çocuk koruma mekanizması konusunda bilinçlendirecek kampanyalar düzenlenecektir.
Tedbir 95. Çocukların suça maruz kalmalarının önlenmesine yönelik çalışmalar yürütülecek ve bu kapsamında Çocuk Şube Müdürlüğü'nün kapasitesi artırılacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Milli Eğitim Bakanlığı	Aralık Sonu	Okul çevresi, umuma açık yerler, internet kafeler/ elektronik oyun salonları ile park ve bahçelere yönelik denetimler artırılacaktır. Çocukların suça sürüklenebilmesini önlemek, suça sürüklenen çocukların suçtan ve zararlı alışkanlıklardan uzak tutup gerekli önlemleri almak, soruşturmaların niteliğini ve çalışmaların sağlığı yürütülebilmesini sağlamak için Çocuk Şube Müdürlüğü'nde çalışan personele eğitim verilecektir.
Sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma gibi çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri önlenecektir. (Kalkınma Planı p.267)			
Tedbir 96. Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı güncellenecek ve uygulamaya konulacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Sokakta yaşadığı, çalıştırıldığı tespit edilen çocukların gezici ve geçici tarım işçisi ailelerin çocukların eğitim sistemi ile bağlantısı güçlendirilecektir. Çocukların kültür, sanat ve reklam faaliyetlerinde çalışmalarına yönelik ikincil mevzuat çalışmalar tamamlanacaktır. Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi güncellenecektir.

Gençlerin sosyal hayatı ve karar alma mekanizmalarında daha aktif rol almaları sağlanacak, hareketlilik programları özellikle dezavantajlı gençlerin katılımını artıracak biçimde genişletilip genişletilecektir. (Kalkınma Planı p.268)

Tedbir 97. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlere yönelik mevcut durumu ve politika önerilerini içeren rapor hazırlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülecek bir proje ile bu kesime yönelik kapsamlı bir rapor hazırlanması hedeflenmektedir.
Tedbir 98. Türkiye Ulusal Gençlik Konseyinin aktif hale getirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Üniversiteler, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Türkiye Ulusal Gençlik Konseyine yönelik ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacak ve Konseye işlevsel bir yapı kazandırılacaktır.
Tedbir 99. Gençlerin kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlamak amacıyla düzenlenen programlar ile faaliyetlerin sayısı ve kalitesi artıracaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Gençlerin kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlamak amacıyla düzenlenen eğitim faaliyetlerinin, rehberlik hizmetlerinin ve gençlik alanında yapılan inceleme ve araştırmaların sayısı ve kalitesi artıracaktır.
Tedbir 100. GENÇDES Programı hayatı geçirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Kültürel alanda kısa film, ilk film, kitap, dergi vb. sanatsal faaliyet alanlarında destek ve teşvikler artırılıp gencelere proje bazlı mali destekler sunulacaktır.

Gençlerin şiddete ve zararlı alışkanlıklara yönelmelerini önlemek üzere spor, kültür, sanat gibi alanlarda gelişimlerini destekleyici programların uygulanmasına devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.269)

Tedbir 101. Gençlik merkezlerinde ve kamplarında sunulan hizmetlerin kalitesi artıracaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler, Spor Federasyonları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Gençlik merkezleri ve gençlik kamplarının fiziki şartları iyileştirilecek, fiziki altyapı ve sosyal faaliyetler açısından engelli genç ve çocukların için daha erişilebilir hale getirilecek, faaliyetler gençlerin tercihleri doğrultusunda çeşitlendirilecektir.
Tedbir 102. Uyuşturucuya Mücadele Eylem Planı (2016-2018) kapsamında, bağımlılarının tedavi sonrasında topluma uyumunu sağlamaya yönelik pilot Sosyal Uyum Merkezleri açılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Bağımlılarının tedavi sonrası topluma uyumunu sağlamaya yönelik pilot Sosyal Uyum Merkezleri açılacak, söz konusu merkezlerde görevlendirilecek personele eğitim verilecektir.

Tedbir 103. Uyuşturucu madde kullanımı ve diğer bağımlılık türlerinin zararlı etkileri konusunda çocuk ve gençlerle birlikte çalışan meslek gruplarına eğitimler verilecek, farkındalık düzeyleri artırılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Spor Federasyonları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Marmara, Ege ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki antrenörlerle Bağımlılıkla Mücadele Farkındalık Eğitimi verilecektir.
Tedbir 104. Çocukların ve gençlerin internet kullanımını daha güvenli ve bilinçli hale getirecek kullanıcı güvenliğini artırıcı programlar geliştirilecek, özellikle gençlerin internete erişim imkânları artınlacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	Aralık Sonu	Teknoloji ile internetin çocukların ve gençlerin gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri de göz önünde bulundurularak, bu kesimlerin aktif ve sosyal hayattan uzaklaşmasına sebep olmayacak ve güvenli bir şekilde bu imkân ve hizmetlere erişimlerini artırıcı mekanizmalar geliştirilecek ve mevcut yapıarda da yeni düzenlemelere gidilecektir. Ücretsiz internet imkânı YURT-KUR'a bağlı tüm yurtlara yaygınlaştırılacaktır.

2.2.1.9. Sosyal Koruma

a) Mevcut Durum

Ülkemizde satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük harcaması 4,3 ABD Dolarının altındaki nüfusun oranı 2014 yılında yüzde 1,62 iken bu oran 2015 yılında yüzde 1,58'e düşmüştür. Mutlak yoksulluk oranlarında 2002 yılından bu yana önemli oranda düşüş sağlanmıştır. Diğer taraftan, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri medyan değerinin yüzde 60'ının altında gelirle yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı olarak hesaplanan göreli yoksulluk oranı, 2006larındaki yüzde 25,4 düzeyinden 2015 yılında yüzde 21,9'a gerilemiştir. Göreli yoksulluk oranında iyileşme olmakla birlikte, bu oran 2014 yılında yüzde 17,2 olan AB-28 ortalamasının üzerindedir.

TABLO II: 11- Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları

	2006	2010	2011	2012	2013	2014	2015	(Yüzde)
Birinci Yüzde 20 (En yoksul)	5,8	6,5	6,5	6,5	6,6	6,5	6,3	
İkinci Yüzde 20	10,5	11,1	11,0	11,0	10,9	11,0	10,9	
Üçüncü Yüzde 20	15,2	15,6	15,5	15,6	15,4	15,6	15,5	
Dördüncü Yüzde 20	22,1	21,9	21,9	22,0	21,8	22,2	22,0	
Beşinci Yüzde 20 (En zengin)	46,5	44,9	45,2	45,0	45,2	44,7	45,3	
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	
Gini Katsayısı	0,40	0,38	0,38	0,38	0,38	0,38	0,39	
KİŞİ BAŞI GÜNLÜK 4,3 ABD DOLARının ALTINDAKİ NÜFUS ORANI (yüzde)	13,3	3,7	2,8	2,3	2,1	1,6	1,6	
Göreli Yoksulluk (yüzde) (1)	25,4	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları ve Hanehalkı Büütçe Araştırmaları

(1) Göreli yoksulluk hesaplanırken eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri medyan değerinin yüzde 60'ı yoksulluk sınıfları olarak alınmıştır.

2006-2010 döneminde 0,40'tan 0,38'e gerileyen Gini katsayısı 2014 yılına kadar bu düzeye kalmış, 2015 yılında ise 0,39'a yükselmiştir. En zengin yüzde 20'lik grubun yıllık kullanılabılır gelirden aldığı payın en yoksul yüzde 20'lik grubun aldığı paya oranı ise 2015 yılında 7,2 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı İnsani Gelişme Raporunda, gelir, eğitim ve sağlık göstergelerini dikkate alan İnsani Gelişme Endeksi sıralamasında ülkemiz 2009-2014 döneminde 16 basamak yükselmiş ve 2015larındaki 0,761 endeks deeriyle 188 ülke arasında 72'inci sırada ve yüksek insanı gelişmişlik kategorisinde yer almıştır.

TABLO II: 12- Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları

Kurum	Yardım Türü	2012		2013		2014		2015	
		Yararlanıcı Sayısı (2)	Gider (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (2)	Gider (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (2)	Gider (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (2)	Gider (Bin TL)
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Yaşılı ve Engelli Aylığı	1 228 355	2 911 191	1 352 663	3 325 704	1 300 371	3 602 741	1 294 938	4 129 564
	Sosyal ve Ekonomik Destek (Çocukların Muhtaç Aileler)	49 464	199 161	62 256	263 117	80 281	342 371	101 561	476 561
	Evde Bakım	398 335	2 944 114	425 928	3 497 476	450 036	3 982 549	467 778	4 378 200
	SYDV'ler (Fon) Tarafından Verilen Tüm Sosyal Yardımlar	2 264 315	3 099 582	3 012 135	4 068 887	3 005 898	4 351 800	3 017 969	4 852 751
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Genel Sağlık Sigortası Primleri	7 467 871	4 072 864	9 111 923	5 725 413	9 368 920	6 132 726	8 983 853	6 405 637
	Muhtaç Aylığı (yetim ve engelliler)	3 513	15 780	3 524	17 042	3 598	20 815	3 626	21 582
	İmaret Hizmetleri	20 215	22 831	20 215	21 592	20 215	23 386	20 215	25 670
MEB	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	15 000	7 183	15 000	8 100	15 000	8 100	17 658	12 353
	Burs (yükseköğretimdeki muhtaç öğrenciler) (1)	254 128	371 159	257 286	371 206	285 639	338 837	244 141	442 668
YURTKUR	Burs (yükseköğretimdeki muhtaç öğrenciler) (1)	377 151	1 036 934	420 962	1 205 540	385 500	1 140 029	375 284	1 266 752
	Kömür Yardımı	2 082 620	642 996	2 106 015	755 199	2 159 190	733 932	2 139 667	804 985
Belediyeler	Tüm Sosyal Yardımlar	-	721 997	-	805 000	-	939 592	-	1 250 000
TOPLAM		16 045 792		20 064 276		21 616 878		24 066 723	
TOPLAM/GSYH (Yüzde)		1,13		1,28		1,24		1,25	

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

(1) Üniversitelerin kendi bütçelerinden öğrencilerine verdikleri yardımlar bu rakama dahil değildir.

(2) SYDV'ler (Fon) tarafından verilen tüm sosyal yardımlar ile TKİ-TTK kömür yardımında yararlanıcı sayısı hane sayısını, diğer yardım programlarında ise kişi sayısını ifade etmektedir.

Sosyal transferlerin büyük bir bölümünün primli sistem kapsamındaki transferlerden oluşmasından ve yoksul kesimin primsiz transferlerden yeterli ölçüde yararlanamamasından dolayı sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkisi sınırlı olmuştur. Ancak yoksullğun nesiller arası aktarımını engellemek için, özellikle eğitim alanındaki sosyal yardımlara önem verilmiş ve son on yılda toplam sosyal yardımların GSYH içindeki payı artırılmıştır. Diğer taraftan göç, kenteleşme, aile yapısında meydana gelen değişim, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerle sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyaç devam etmektedir. Bu kapsamda Aile

ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, YURTKUR ve belediyeler gibi kuruluşlar tarafından 2015 yılında yapılan kamu sosyal yardım harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 1,25 olarak gerçekleşmiştir.

FETÖ/PDY 15 Temmuz darbe girişimi nedeniyle şehit olan vatandaşların yakınları ile yaralılar ve girişimi bastırmaya katılan vatandaşların gıda, giyim, cenaze masrafi ve barınma gibi acil ve öncelikli ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ilk aşamada Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kendi mali imkanları çerçevesinde 476 bin TL kaynak kullanmıştır. Ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan 241 şehidin yakınları için kişi başı 10 bin TL olmak üzere 2.410 bin TL; 2.146 yaralı vatandaş için kişi başı 5 bin TL olmak üzere 10.730 bin TL; hastanede tedavileri devam eden 41 yaralı vatandaş için kişi başı 10 bin TL olmak üzere 410 bin TL kaynak aktarılmıştır.

Geçici Koruma Statüsüyle ülkemizde bulunan yaklaşık 3 milyon Suriyeli hem kamplarda hem de kamp dışında ağırlamaktadır. Halihazırda kamp içinde yaşayan sığınmacılara AFAD tarafından düzenli yardımlar yapılmakta olup kamp dışında ise Kızılay en yoğun Suriyeli nüfusa sahip beş ilde Gıda Kart uygulamasını yürütmektedir. Ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından da çeşitli yardımlar yapılmakta olup bu kapsamda ek kaynak ihtiyacı olan SYDV'lere 2011 yılından itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan kaynak aktarımı yapılmaktadır. 2015 yılında 198.162 kişi için 17.828.932 TL; 2016 yılında 104.973 kişi için 9.109.752 TL kaynak aktarımı yapılmıştır.

Başa Suriyeliler olmak üzere yabancı uyruklu yoksul kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla AB'den gelecek fondan karşılanmak üzere Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve Avrupa İnsani Yardım Fonu (ECHO) işbirliğinde kamp dışında yaşayan Suriye uyruklu şahıslara yönelik olarak Acil Sosyal Güvenlik Ağ modeli çerçevesinde Sosyal Uyum Yardımı Programı çalışmaları tamamlanmıştır. Bu kapsamında yaklaşık 1 milyon göçmeye kişi başı aylık 100 TL nakdi yardım yapılması planlanmaktadır. Bu programa ilişkin hak sahipliği belirleme işlemleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yapılacaktır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun 11/02/2016 tarihli ve 2016/1 sayılı karan ile yoksullara yönelik ücretsiz internet yardımcı programı başlatılmış ve yıllık 40 milyon TL kaynak ayrılmış olup söz konusu yardımından 250-300 bin kişinin yararlanması planlanmaktadır.

Sosyal yardım alan çalışabilir durumdaki yoksul kesimin, yoksulluktan kalıcı bir şekilde kurtulabilmesi için işgücü piyasasıyla bağlantılarının kurulması ve güçlendirilmesi amacıyla; 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu 14/04/2016 tarih ve 6704 sayılı Kanunla Ek 5inci madde ilave edilmiştir. Söz konusu maddeyle, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında verilen düzenli sosyal yardımlardan yararlanmakta olup gelir testi sonucu G0 olan İŞKUR'a kayıtlı işsiz vatandaşların istihdam edilmesi durumunda, bu vatandaşların işveren sigorta priminin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından karşılanması huküm altına alınmıştır. Ayrıca, söz konusu Kanun maddesi kapsamında bulunanlardan çalışabilir durumda olanlar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden Türkiye İş Kurumu sistemine kaydedilecek ve bu kişiler Türkiye İş Kurumu tarafından mesleki eğitime veya diğer aktif iş gücü programlarına tabi tutulacaktır. Söz konusu maddenin uygulanmasına ilişkin ikincil mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

Sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyacın artmasına paralel olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bağlı sosyal hizmet sunan birimlerin sayılarında da artış görülmektedir.

Sosyal sorunların ortaya çıkmadan önce engellenmesi ve bu sorunlarla etkin bir mücadelenin sağlanmasına yönelik olarak sosyal hizmet ve yardımlarda koruyucu ve önleyici hizmetlere önem verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, sosyal yardım ve hizmet alanında ailenin ihtiyaçlarına bütüncül olarak yaklaşan, aile ve bireylere arz odaklı hizmet sunan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEM) modelini oluşturmak üzere çalışmalarına devam etmektedir.

TABLO II: 13- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Bağlı Sosyal Hizmet Kuruluş Sayıları ve Kapasiteleri

Kuruluş Türleri	2012		2013		2014		2015		2016 (Eylül)	
	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite
Çocuk Yuvası (0-12 Yaş) (1)	58	4 861	21	1 706	10	490	7	496	6	368
Çocuk Evi (0-18 Yaş) (2)	649	3 814	906	5 286	1 015	5 068	1 057	6 107	1 087	6 277
Yetişirme Yurdu (13-18)	80	5 106	42	2 650	20	651	10	563	9	523
Çocuk Yuvası ve Kız Yetişirme Yurdu	32	3 468	9	954	7	366	6	655	6	543
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evleri)	45	4 019	61	5 262	73	5 666	86	6 011	89	6 222
Çocuk Destek Merkezleri (4)										
	44	1 166	53	1 504	62	1 144	67	2 336	67	2 415
Huzurevi	105	11 682	115	12 241	125	12 993	132	13 488	136	13 831
Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi (5)	92	5 881	135	6 293	176	6 682	224	7 438	243	7 804
Toplum Merkezi	94	-	62	-	-	-	-	-	-	-
Aile Danışma Merkezi	51	-	24	-	-	-	-	-	-	-
Sosyal Hizmet	-	-	123	-	149	-	175	-	200	-
Kadın Konuk Evi ve İlk Kabul Birimi	69	1 676	115	2 851	120	2 585	122	2 605	126	2 647
SONİM (Şiddet önleme ve İzleme Merkezi)	4	-	14	-	14	-	36	-	48	-

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

- (1) 0-12 yaşlarındaki çocuklara yönelik sevgi evleri bu rakama dâhildir.
- (2) Çocuk evleri ayrı bir kurulmuş statüsünde olmamış müstakil apartman dairelerinden ibarettir.
- (3) 13-18 yaşındaki çocuklara yönelik sevgi evleri bu rakama dâhildir.
- (4) Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri ile Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri 29.03.2015 tarihli ve 29310 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği ile "Çocuk Destek Merkezi"ne dönüştürülmüştür.
- (5) Umuttevileri ve gündüzülü kuruluşlar dahil edilmiştir.

6518 sayılı Kanunla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının taşra teşkilatında yer alan sosyal hizmet kuruluşlarını, Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslar çerçevesinde il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının devredebileceği hükmün altına alınmıştır. Kuruluşların devri konusunda; devralacak kuruluşların bu alandaki kapasitesinin güçlendirilmesi, sosyal hizmet alanında hizmet standartlarının tam olarak oluşturulması, söz konusu hizmetlerin izlenmesi ve denetimine ilişkin bir sistemin kurulması ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca personelin devri, hizmetin finansman yöntemi, devralacak kuruluşlar ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasındaki işbirliği ve koordinasyon gibi hususlarda mevzuat hazırlanması gerekmektedir.

Yoksulluk, ebeveyn kaybı, boşanma, aile kurumunun çözülmesi gibi sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı korunmaya muhtaç duruma düşen çocuklara sunulan bakım hizmetleri önemini korumaktadır. Eylül 2016 itibarıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bağlı yatılı kuruluşlarda kalan çocuk sayısı 13.265, sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısı ise 80.243'tür. Korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bakım hizmetleri kapsamında koğuş tipi bakım modelinden sevgi evi ve çocuk evi modeline geçiş hızla devam etmektedir. Ancak söz konusu hizmet modelinde hizmet standartlarının oluşturulması ve hizmetlerin denetimi konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Hâlihazırda 21 adet koğuş tipi kurumda 1.040 çocuk, 89 adet sevgi evinde 5.344 çocuk ve 1.087 adet çocuk evinde de 5.497 çocuk bulunmaktadır. Korunmaya muhtaç çocukların başta kendi aileleri yanında bakım olmak üzere aile yanında bakımına ilişkin bütün göstergelerde olumlu gelişmeler görülmeye rağmen söz konusu hizmetlerin etkinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

TABLO II: 14- Sosyal Hizmet Sunan Kamu Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Harcamaları

(Bin TL)					
Harcama Yapılan Kesim	Kuruluş	2013	2014	2015	2016 (Eylül)
Çocuk-Genç	ASPB	845 173	857 362	1 173 911	1 066 991
Yaşlı	ASPB	250 408	238 936	367 101	355 548
Engelli	Kurum Bakımı	ASPB	247 627	237 617	344 711
	Özel Kurulusta Bakım	ASPB	189 252	202 250	186 031
	Özel Eğitim	MEB	1 407 051	1 606 000	1 362 478
Toplum-Aile-Kadın	ASPB	67 831	108 362	159 805	156 412
Toplam		3 007 342	3 250 527	3 594 037	3 998 180

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)

6518 sayılı Kanunla korumalı işyerlerinde istihdam edilen engellilere ödenecek ücretler ve bu işyerlerine sağlanacak vergi indirimlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu kapsamında korumalı işyerlerinde istihdam edilen engellilere ödenecek ücretlere ilişkin Korumalı İşyerlerinde Çalışan Engellilerin Ücretlerine Karşılık İşverene Yapılacak Ödeme Hakkında Yönetmelik 30/04/2016 tarihli ve 29699 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte korumalı işyerlerine sağlanacak vergi indirimlerine ilişkin ikincil mevzuat hazırlanması ihtiyacı devam etmektedir.

21/09/2016 tarihli ve 29834 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapan komisyonların kullandığı izleme ve denetleme formları geliştirilerek erişilebilirlik standartları konusunda geçiş dönemine ilişkin birtakım tedbirler alınması sağlanmıştır.

Eylül 2016 itibarıyla, özel eğitim hizmeti alan yaklaşık 317 bin engelli çocuk için 1,25 milyon TL ödeme yapılmıştır. İhtiyaçlı olan engellilere sunulan bakım hizmetleri kapsamında Eylül 2016 itibarıyla 11.724 kişi özel bakım merkezlerinden, 480.276 kişi de evde bakım hizmetinden yararlanmıştır. Eylül 2016 itibarıyla engellilere evde bakım hizmeti veren kişilere toplam 3,86 milyon TL ödeme yapılmıştır.

Artan yaşlı nüfusun ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Nitekim yaşlılara yönelik hizmetlerin sunulduğu kuruluşların sayısı, bu hizmetlerden faydalanan kişi sayısı ve bu kapsamında yapılan harcamalar giderek artmaktadır. Yaşlıların kendi çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde desteklenmesine yönelik hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünlüğmenin sağlanması amacıyla 9 ilde 2008 yılında başlatılan Sosyal Destek Programı (SODES) 2015 yılında 34 ilde uygulanmıştır. 2008-2015 döneminde valiliklerin koordinasyonunda yerel düzeyde hazırlanan ve uygulanan 7.977 SODES projesine toplam 975 milyon TL kaynak tahsis edilmiştir. 2016 yılında ise Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde Türkiye'ye sığınmış olan ve daha sonra geçici koruma statüsü verilen ve Gaziantep, Hatay, Kilis, Mardin ve Şanlıurfa'da bulunan Suriyeliler için Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Nüfusun Toplumsal Uyumu için Sosyal Destek Programı başlatılmıştır.

b) Amaç ve Hedefler

Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişimlerinin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal hayatı katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullğun azaltılması temel amaçtır. Bu kapsamında sosyal hizmet ve yardım alanında ailenin ihtiyaçlarına bütünsel olarak yaklaşan arz odaklı ve istihdam bağlılı bir sistem kurulması esastır.

Sosyal koruma sistemi sosyal, ekonomik ve yerel şartlar dikkate alınarak, nüfusun tümünü kapsayan, etkin, dezavantajlı kesimleri toplumla bütünlüğten, toplumun her kesimine sorumluluk vererek sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini en aza indiren bir yapıya kavuşturulacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Vergi ve sosyal transferlerin gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltıcı etkisi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.278)			
Tedbir 105. Gelir dağılımını iyileştirmeyi ve yoksulluğu azaltmayı hedefleyen sosyal transferlerin etkinliğinin artırılmasına yönelik mevzuat hazırlıkları tamamlanacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Farklı mevzuata dayanılarak yürütülmeleri nedeniyle hedefleme mekanizmaları, yararlanma koşulları, değerlendirme kriterleri farklılaşan sosyal yardımlar; hane odaklı bir yaklaşımla, çalışabilir durumdaki kişileri işgücü piyasasına kazandıracak yapıda ve bütünlendirilmiş bir mevzuat ile düzenlenecektir.
Tedbir 106. Puanlama Formülü göstergeleri ve Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi verileri kullanılarak sosyal uyum analizleri yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Büyükşehirlerden başlamak üzere yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi sorunların yoğunlaştığı alanlar, Puanlama Formülü göstergeleri ve Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi verileri kullanılarak tespit edilecek ve mahalle bazlı sosyal uyum analizlerinin yapılmasına devam edilecektir.

Yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesi amacıyla başta eğitim olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliği daha da güçlendirilecek; yoksullukla mücadelede sivil toplumun katılımı artırılacak ve yerel yönetimlerin rolü güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.279)

Tedbir 107. Sivil toplumun sosyal hizmet ve yardımlara katılımına yönelik tanıtım faaliyetleri artırılacak, sivil toplumun ve vatandaşların gönüllü olarak katkı sağlamalarını teşvik edilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, RTÜK, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Koruyucu aile hizmetleri başta olmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulan sosyal hizmetlerin tanıtımı yapılacak ve bu hizmetlerin geliştirilmesinde gönüllülüğün önemini vurgulayan kamu sporu gibi bilgilendirici ve tanıtıcı faaliyetler yürütülecektir. Sosyal yardım alanında ise sivil toplumun ve vatandaşların vakıflannın gelirlerine gönüllü olarak katkı sağlamalarını teşvik edilecektir.
Tedbir 108. Mahalli idarelerin sosyal yardım faaliyetlerini kamu sosyal yardım kuruluşlarıyla işbirliği halinde yürütütmeleri sağlanacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Mahalli idarelerin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Büyürelşik Sosyal Yardım Hizmetleri Sistemine dahil edilerek sisteme zorunlu veri giriş yapmaları ve sistenden bilgi alabilmeleri sağlanacaktır.
Tedbir 109. Yoksul ailelere belirli ölçütlerle internete erişim imkânı sağlanacaktır.	Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, BTK	Aralık Sonu	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun 11/02/2016 tarihli ve 2016/1 sayılı kararıyla başlatılan yoksullara yönelik ücretsiz internet yardım programı kapsamında 40 milyon TL kaynak ile 250-300 bin kişinin programdan yararlanması sağlanacaktır.
Sosyal hizmet ve yardımlar alanında bütüncül hizmet sunulmasını sağlamaya yönelik Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) modeli uygulanacaktır. (Kalkınma Planı p.280)			
Tedbir 110. Sosyal yardım ve hizmet alanında ihtiyaçta en uygun destek ve hizmetin verileceği ASDEP modeli uygulanacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	ASDEP ile halen farklı kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilmekte olan sosyal hizmet ve yardımların, ailelerin ya da bireylerin başvuru yapmalarına gerek olmadan arz odaklı bir yaklaşım sunulması sağlanacaktır. 2017 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulan sosyal hizmetlere dair tüm verilerin ortak bir veri tabanında toplanması suretiyle bütüncül bir sistem oluşturmayı hedefleyen ve çalışmalara başlanan Aile Bilgi Sistemi tamamlanacak, ASDEP konusunda personel ihtiyacı giderilecek ve ASDEP'in alt yapısı tamamlanacaktır.

Sosyal hizmet ve yardım alanında nitelikli personel eksikliği giderilecek, aile yanında bakımı destekleyen modeller geliştirilecek, kurum bakımı hizmetlerinin standart ve niteliği iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.282)

Tedbir 111. Sosyal hizmet alanında kurum bakımı hizmetlerine ilişkin standartlar geliştirilecek ve bu hizmetlerin niteliği iyileştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Kurum bakım hizmetlerinden yararlananlara nitelikli hizmet sunulması ve denetim yapılabilmesi için standartlar oluşturulacaktır. Psiko-sosyal Destek ve Gelişim Programı tüm kuruluşlarda hayatı geçirilecektir.
---	---	-------------	--

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik öncelikle aile yanında bakım olmak üzere koruyucu aile ve evlat edinme gibi alternatif modeller yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.283)

Tedbir 112. Korunmaya muhtaç çocuklar için alternatif bakım modellerinin uygulanması yaygınlaştırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kamu Kurum ve Kuruluşları, İl Özel İdareleri, Belediyeler	Aralık Sonu	Korunmaya muhtaç çocukların kendi aileleri yanında bakılmasına öncelik verilecek, bunun mümkün olmaması halinde ise koruyucu aile ve evlat edinme gibi aile yanında bakım modelleri teşvik edilecektir. Ayrıca köğüs tipi kuruluş bakım modelinden çocuk evi ve sevgi evi modellerine geçiş yönündeki çalışmalara devam edilecektir.
--	---	-------------	--

Engelli'lere yönelik eğitim, istihdam ve bakım hizmetlerinin etkinliği ve denetimi artırılarak, bu kapsamında kaynaklar daha verimli kullanılacak ve fiziksel çevre şartları engelli'lere uygun hale getirilecektir. (Kalkınma Planı p.284)

Tedbir 113. Engelli'lere yönelik okul öncesi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri geliştirilecek ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri etkin bir biçimde denetlenecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Aralık Sonu	Engelli'lerin okula başlamadan önce, alımları gereken eğitim konusunda verilen rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir. Engelli'lere hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin denetimine ağırlık verilecektir. Engelli eğitim desteği harcamaları gözden geçirilecek, farklı uygulama yapıları geliştirilecektir.
---	--	-------------	---

Tedbir 114. Engelli'lere yönelik bakım ve destek hizmetlerinin etkinliği, yaygınlığı ve denetimi artırılarak, bakım ve rehabilitasyon kuruluşlarının fiziki şartları iyileştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Ev tipi sosyal hizmet birimleri ile ilgili mevzuat çalışmalarını tamamlanacak, ev tipi kuruluş sayıları artırılarak ve evde destek hizmeti yaygınlaştırılarak bu hizmetlerin denetimi artırılacaktır.
---	--	-------------	---

Tedbir 115. Engelli'lere ekonomik ve sosyal hayatı katılmalarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Tüm Kamu Kurumları ve Kuruluşları, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Fiziki çevre şartlarının engelli'lere uygun hale getirilmesi konusundaki çalışmalara hız verilmesi ve oluşturulan Erişilebilirlik Eylem Planı kapsamındaki faaliyetlerin hayatı geçirilmesi sağlanacaktır.
---	---	-------------	--

Yaşlıların kendi çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde bakımını sağlamaya yönelik hizmetler çeşitlendirilerek yaygınlaştırılacak ve yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin sayı ve niteliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p. 285)

Tedbir 116. Yaşlılara yönelik bakım ve destek hizmetlerinin etkinlik, yaygınlık ve denetimi artırılacak, kuruluşların fiziki şartları iyileştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Yalnız yaşayan yaşlılar başta olmak üzere, günlük ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yaşlılara evlerinde sağlık, temizlik, günlük bakım, alışveriş gibi konularda destek verilmesine yönelik Yaşlı Destek Programı (YADES) uygulanmaya devam edilecektir. Yaşlılara yönelik yarlı ve gündzlü bakım hizmetlerinin sunulduğu kuruluşların sayısı ve niteliği artırılacaktır. Ayrıca yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki rolleri güçlendirilecektir.
--	--	-------------	---

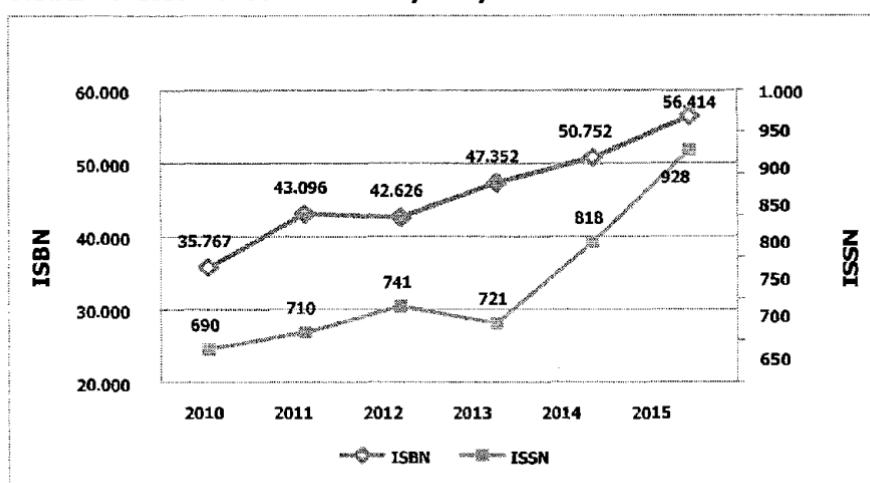
2.2.1.10. Kültür ve Sanat

a) Mevcut Durum

Kültür ve sanat alanında edebiyat, yayın sektörü, sinema, tiyatro gibi birçok sahada önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yeni edebiyat destek mekanizmalarının oluşturulması, sahne sanatları ve sinema sektörüne verilen desteklerdeki artış bu kapsamda gelişmeler arasında sayılabilir. Ayrıca ortak tarihi geçmişimiz olan ülkelere yönelik kültürel girişimler artmış, birçok ülkede Yunus Emre Enstitüsüne bağlı kültür merkezleri açılmış ve yeni projelerle kültürel ilişkiler üzerinden dostluk bağlarının güçlendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Bunların yanı sıra okuma kültürünün geliştirilmesine yönelik projeler geliştirilerek uygulamaya konmuştur.

Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurt dışında tanıtılması ve Türkçenin yazı dili birikiminin dünya dillerine kazandırılması amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2005 yılından bu yana yürütülen Türk Edebiyatının Dışa Açılmazı (TEDA) Projesi kapsamında desteklenen eser sayısı 2016 yılı itibarıyla 2.001'e, yayımlanan eser sayısı ise 1.661'e ulaşmıştır. Proje kapsamında 2005 yılından bugüne yaklaşık 13,5 milyon TL kaynak tahsis edilmiştir. Projede yaşanan niceliksel gelişmelere karşın, edebiyatımızın bazı önemli isimlerine ait eserlerin çevirisinin yeterince yapılmaması; etki alanı düşünüldüğünde İngilizce dilinde yapılan çevirilerin diğer dillere nazaran sayıca yetersiz kalması; çevirilerin kalitesini kontrol edecek mekanizmaların geliştirilmesi gibi hususlar önemini korumaktadır. Bunun yanı sıra Türk edebiyatının gelişimine katkı sağlayacak özgün edebiyat eserlerinin nitelik ve nicelik olarak çoğalması amacıyla 2014 yılında Edebiyat Eserlerinin Desteklenmesi Projesi başlatılmıştır. Bu kapsamında, 2014 yılı başvuruları neticesinde 35 esere toplam 430 bin TL ve 2015 yılında ilk aşamada 28 esere 402 bin TL ve ikinci aşamada 25 esere 181 bin TL destek verilmiştir. Diğer yandan 2015 yılı itibarıyla ISBN verilen yayın sayısı 56.414, ISSN verilen süreli yayın sayısı ise 928 olmuştur. Eylül 2016 itibarıyla 39.943 yeni yayına ISBN ve 728 süreli yayına ISSN verilmiştir. Son beş yılda ISBN verilen eser sayılarındaki artış trendi, ülkemizdeki yayıncılık ve bilgi üretimi faaliyetlerinin gelişimi açısından önemli bir göstergedir.

GRAFİK: 8- ISBN ve ISSN Verilen Yayın Sayısı 2010-2015

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Ortak tarihi geçmişimiz olan ülkeler başta olmak üzere dünya ülkeleriyle kültürel ilişkilerimizin geliştirilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsü 2016 yılı itibarıyla 35 ülkede 43 kültür merkeziyle hizmet vermektedir. Bu merkezlerde Türkçe öğretiminin yanı sıra, Türk Müziği, Türk Mutfağı ve klasik sanatlarımıza yönelik kurslar verilmekte olup ayrıca konferans, sergi, film gösterimleri vb. faaliyetlerle Türk kültür ve sanatı tanıtılmaktadır. Bunun yanı sıra TİKA'nın koordinasyonunda faaliyet gösterecek olan Yurt Dışındaki Kültür Varlıklar Eğitidüm ve Yönlendirme Kurulu oluşturulmuş ve yurt dışındaki kültürel mirasımızın korunmasına yönelik faaliyetlerin daha koordineli yürütülmesi için bir eylem planı hazırlanmıştır. Kurulun 2016 yılı toplantı kararları gereğince korunacak kültür varlıklarının kapsamı somut olmayan mirasımızı da içerecek şekilde genişletilmiş, işbirliği yapılacak kurumlar çesitlendirilmiştir.

Sinema sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler son yıllarda artarak devam etmiştir. Bu gelişim sürecine sektörleşme dinamiklerini destekleyen politikalar ve sektörde yapılan destekler önemli katkı sağlamıştır. Sinema ve dizi yapımlarında gözle görülür bir başarı sağlayan sektör, Türkiye'nin ekonomik dinamizmine ve gelişim eğilimine önemli bir katkı sağlayacak düzeye ulaşmıştır.

Ulusal sinema eserlerinin izleyici ile buluşturulması, nitelikli eser üretiminin teşvik edilmesi ve sinema alanındaki ulusal kültür mirasımızın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak amacıyla, 2005 yılından bu yana 381 uzun metraj film projesine 138 milyon TL destek aktarılmıştır. 2016 yılında ise sinema sektörüne aktarılan destekler Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 29 milyon TL'ye ulaşmıştır. Yılısonuna kadar aktarılacak desteklerle 2016 toplam destek miktarının 2015 yılında 44 milyon TL olan destek tutarının üzerine çıkması beklenmektedir. Sektöre aktarılan desteklere paralel olarak gösterime giren yerli film ve izleyici sayısında da büyük artış yaşamıştır. 2015 yılında 139'u yerli olmak üzere toplam 406 yeni film izleyici ile buluşmuştur. Toplam seyirci sayısı 60,7 milyonu geçmiş, gişe gelirleri de 684 milyon TL'yi aşmıştır. Ülkemiz sineması yüzde 57'lik yerli film izleme oranı ile önceki yıllarda elde ettiği Avrupa'daki birincilik konumunu sürdürmüştür. Bunların yanı sıra 2014 yılı sonu itibarıyla düzenli film gösterimi yapılan sinema kompleksi sayısı 460, sinema salonu sayısı 2.287 olmuştur.

TABLO II: 15- Sinema Sektörüne İlişkin Gelişmeler

Yıllar	Vizyona Giren Yerli Film Sayısı	Vizyona Giren Toplam Film Sayısı	Yerli Film Seyirci Sayısı (Bin)	Toplam Seyirci Sayısı (Bin)	Yerli Film Hasılat (Bin)	Toplam Hasılat (Bin)	Sinema Sektörüne Verilen Destek (Bin TL)
2005	27	221	11 000 (1)	27 000 (1)	69 000	176 000	9 454
2013	85	321	29 040	50 405	270 000	504 000	19 355
2014	108	357	33 500	61 400	356 000	654 000	38 723
2015	139	406	34 700	60 700	367 000	684 000	42 300
2016 (2)	103	286	19 900	41 500	225 500	492 900	43 300

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sinema Genel Müdürlüğü

(1) Yaklaşık seyirci sayılarıdır.

(2) 2016 yılı ilk kırk haftasına aittir.

Son yıllarda film üretiminde ve izleyici sayılarında elde edilen sayısal artışın yanı sıra, nitelikli yapımların da ortaya çıkması ve uluslararası festivallerde ödüller alınmaya başlanması, Türk sinemasının bir marka olma yolunda önemli adımlar attığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Filmlerimiz, son yıllarda uluslararası arenada elde ettiği başarılarla ülkemiz ve sinemamızın tanıtımına önemli katkı sağlamakla birlikte Türk sinemasının marka olma potansiyelini gerçekleştirebilmesi için yeni stratejilere ve ödül-destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sahne sanatlarına yönelik destekler son yıllarda artarak devam etmektedir. Bu kapsamda, 2015 yılında özel tiyatrolara verilen destek miktarı 4.590 bin TL olmuştur. Aynı sezonda destek verilen özel tiyatro sayısı da artarak 178'den 235'e yükselmiştir. Bu noktada dikkat çeken diğer bir husus, yeni girişimlerin projelerine öncelik verilmesi ve desteklerin İstanbul ve diğer büyükşehirlerle sınırlı kalmayıp küçük kentlere doğru yaygınlaşmasıdır. Bu çerçevede 18 profesyonel, dört çocuk, yedi amatör ve bir geleneksel olmak üzere 30 özel tiyatroya ilk kez destek verilmiştir. Tiyatro sayısı ve verilen desteklerin artısına paralel olarak seyirci sayılarında da artış gözlenmektedir. 2015 yılı itibarıyla tiyatro sayısı 719, oynanan eser sayısı 6.825 ve seyirci sayısı 5,8 milyona ulaşmıştır. Bununla birlikte, özel tiyatrolara verilen destek miktarının artırılması, destek mekanizmasının mümkün olduğunda şeffaf ve nesnel kriterlere göre işlemesi ile devlet tiyatroları tarafından sahneye konulan yerli oyunların sayısının artırılması ihtiyacı devam etmektedir. Bu ihtiyacı gidermek, yeni ve özgün yerli oyun üretimi konusunda bir açılım sağlamak üzere ilk defa 2014 yılında devlet tiyatroları tarafından yerli oyun yazarlarını teşvik uygulaması başlatılmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu teşviklerle yeni yazarların ve oyunlarının sayısında artış beklenmektedir.

Son yıllarda ülkemiz kültürel altyapı unsurlarında nicelik itibarıyla olumlu gelişmeler yaşandığı gözlenmektedir. Bu kapsamda 2012 yılından 2015 yılına müze ve ören yeri sayısı 492'den 540'a, tiyatro sayısı 606'dan 719'a, sinema salonu sayısı 1.998'den 2.376'ya, halk ve çocuk kütüphaneleri sayısı 1.112'den 1.130'a, kültür merkezi sayısı 89'dan 105'e çıkmıştır. Bununla birlikte kültür merkezi ve müze gibi yapıların niteliklerinin geliştirilmesi, yeni işletme biçimlerinin ve kamuya arz modellerinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Sinema, sahne sanatları ve diğer ilgili alanlarda yaşanan gelişmelere rağmen kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılımın bir yaşam alışkanlığı olarak geliştirilmesi ile özellikle çocuklar ve gençlere okuma kültürünün kazandırılmasına yönelik politikalara ihtiyaç

duyulmaktadır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2011 yılı sonuçlarına göre Türkiye genelinde bireylerin yüzde 41'i hiç kitabı okumamaktadır. Ara sıra kitabı okuduğunu belirtenlerin oranı ise yüzde 44'tür. Eğitim seviyesi arttıkça okuma oranlarının artması beklenen bir sonuç olmakla birlikte üniversite ve lisansüstü mezunlarının yüzde 8'den fazlasının hiç kitabı okumadığını belirtmesi dikkat çekicidir.

Okuma kültürünün geliştirilmesi bağlamında son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığının 2012 yılında başlattığı Halk ve Çocuk Kütüphanelerinin Rehabilitasyonu Projesi bu gelişmelerden biri olup yenilenen kütüphanelerin okuyucu, üye ve materyal kullanma sayılarının katlanarak arttığı gözlelmektedir. 2012 yılında başlayan Proje kapsamında şimdije kadar toplam 41 adet kütüphanenin rehabilitasyonu gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise 16 tane kütüphanenin rehabilitasyonunun tamamlanması beklenmektedir. Onuncu Kalkınma Planının sonuna kadar en az 200 kütüphanenin rehabilitasyonu hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda oluşturulan Zenginleştirilmiş Kütüphaneler (z-kütüphane) okuma kültürünü bakımından diğer bir önemli gelişmedir. 2016 yılı ilk altı aylık dönemde 134 z-kütüphane kurulumu gerçekleştirilmiş olup yılsonuna kadar toplam 366 adet z-kütüphane kurulması planlanmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, okuma kültürünün yaygınlaştırılmasının çok bileşenli ve aktörlü bir tasarımla mümkün kılınabilecegi dikkate alınarak Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kurum ve STK'larla işbirliği halinde bir Okuma Kültürü Eylem Planı oluşturulmasına ve titizlikle uygulanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kültür alanında kamu-özel sektör işbirliği adına önemli bir ağlım sağlamış olmakla birlikte, bu alanda sponsorluk uygulaması, henüz istenen seviyeye ulaşamamıştır. Kültürel hayatın canlandırılması ve kültürel faaliyetlerin ülkenin bütününe yaygınlaştırılması amacıyla, yerel nitelikteki kültür hizmetlerinin yerel yönetimlere devredilmesi ve kültür alanında kamu-özel sektör işbirliğinin güçlendirilerek geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda devletin kültür ve sanat alanındaki hizmet sunumu rolünün kısıtlanarak bu alanı düzenleyen ve destekleyen yönünün güçlendirilmesi önemli görülmektedir.

Uluslararası kültür istatistiklerinde ve raporlarında, ülkemize ait ilgili göstergeler, veri eksikliği nedeniyle sunulamamaktadır. Bu konudaki eksikliği gidermek ve politika yapıcılara analiz imkânı verecek verileri temin etmek amacıyla, kültür alanına ilişkin toplanan istatistiklerin yöntem ve kapsam itibarıyla gözden geçirilerek gereklili güncellemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Toplumsal diyalogun, dayanışmanın ve hoşgörü kültürünün tesis edilmesi, günümüz toplumunun en önemli ihtiyaçlarındanandır. Ancak ilişkilerin fiziki ortamlardan sosyal aylara kaydiği bir dünyada bunu temin etmek giderek zorlaşmaktadır. Bu konuda, ilgili kamu kurumlarının, STK'ların, akademisyen ve aydınların katılacağı çok paydalı bir Kültür Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanması ihtiyacı bulunmaktadır.

Kültürel altyapının güçlendirilmesi, kültürel etkinlıkların yaygınlaştırılması; dünya ülkeleri ve özellikle Türk Cumhuriyetleri, soydaş ve akraba toplulukları ile kültürel ilişkilerimizin geliştirilmesi; yurt içi ve yurt dışında bulunan kültür varlıklarımızın envanterinin çıkarılması ve restorasyonu sektörümüzde önceliklerimiz olarak önemini korumaktadır.

b) Amaç ve Hedefler

Kültürel zenginlik ve çeşitliliğin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, kültür ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ile milli kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kültürümüzün özgün yapısını ve zenginliğini kaybetmeden gelişime açık olması ve evrensel kültür birikimine katkıda bulunması, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılımın bir yaşam alışkanlığı olarak gelişmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.295)			
Tedbir 117. Yaşayan Eğitim Müzeleri kurulacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı(S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı, İlgili Üniversiteler İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İzmir Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Aralık Sonu	İlgili paydaşların kabiliyi sağlanarak bir çalıştá düzenlenecektir. Müze yapılacak binaların rölöve, restorasyon, inşaat, makine, elektrik ve tesisat projeleri ile teşhir ve tanzim projeleri gerçekleştirilecektir. Mevcut sergi malzemelerine ilave olarak eğitim alanında sergilenemeye değer eser ve nesneler derlenecek, bakipleri yapılarak sergilenmeye hazır hale getirilecektir. Sanal Müze çalışmalarına başlanacaktır.
Yurt içi ve yurt dışındaki kültür mirasımız, toplumun kültür, tarih ve estetik bilincini geliştirecek, kültür turizmine katkı sağlayacak ve afet riskini dikkate alacak şekilde korunacaktır. (Kalkınma Planı p.304)			
Tedbir 118. Yurt içi ve yurt dışında kültürel mirasımızı korumaya yönelik restorasyon faaliyetlerinin sayısı artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Bölge Kalkınma İdareleri, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, STK'lar, Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Türkiye Bilimler Akademisi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Üniversiteler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Yunus Emre Enstitüsü	Aralık Sonu	Yurt içindeki ve yurt dışındaki tarihi eserlerimiz ve kültürel mirasımızın asla uygun olarak korunması sağlanacaktır. Tarihi dokunun bütüncül olarak korunması ve tarihi farkındalıkının artırılması amacıyla Sur-i Sultanı ve Yıldız Sarayı gibi tematik projelere ağırlık verilecektir.
Tedbir 119. Yazma eserlerin korunması, incelenmesine yönelik faaliyetler artırılacaktır.	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (S), Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Bilimler Akademisi, Türk Tarih Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Yazma eserlerin restorasyonu, tipkibasımları ve transkripsiyonu yapılacak, dijital ortama aktarma çalışmalarına devam edilecektir. Yazma eserlerden 100 temel Türk Bilim Klasiğini tipkibasımlı, transkripsiyonu, başka dillerde olanlarının çevirisine ilişkin araştırmalar yürütülecektir.

Tedbir 120. Yazma eserlerin toplumun istifadesine sunulmasına yönelik faaliyetler artırılacak ve çeşitlendirilecektir.	Yazma Eserler Başkanlığı (S), Türkiye Bilimler Akademisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu	Aralık Sonu	Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi başta olmak üzere ülkemizde yazma eser bulunduran kütüphanelerdeki el yazması kitap ve belgelerin dijital ortama aktarılarak internet üzerinden bir portal aracılığıyla ücretsiz olarak araştırmacılar ve diğer ilgililerin kullanımına açılması sağlanacaktır. Dijital ortama aktarma çalışmalarında yazma eserlerin araştırma çalışmalan açısından en uygun formarda sayisallaştırılması hususu dikkate alınacaktır.
Tedbir 121. Restorasyon Teknikleri Araştırma ve Uygulama Merkezi kuruluş çalışmaları tamamlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye Belediyeler Birliği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	Aralık Sonu	Tarihi eserlerin restorasyon uygulamalarının niteliğini artırmak ve bu alanın kalite standartlarının oluşturulması amacıyla Restorasyon Teknikleri Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulacaktır.
Tedbir 122. Milli Arşiv Kanunu tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.	Başbakanlık (S), Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı	Aralık Sonu	Mevcut arşivlerin araştırmacıların ve ilgilerinin hizmetine daha etkin bir şekilde sunulmasını sağlayacak yeni bir çerçeve kanun hazırlıkları tamamlanacaktır.
Tedbir 123. Kültür Envanterinin güncellenmesi ve sayisallaştırılması tamamlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Bölge Kalkınma İdareleri, Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yunus Emre Enstitüsü	Aralık Sonu	Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi (TUES) ve Müzeler Ulusal Envanter Sistemi (MUES) projesi hayatı geçirilecektir. Halk Kültürü Araştırmaları arşivi dijital ortama aktarılacak, arşivde fiziki mekân düzlenmesi yapılacaktır. Afet riskine duyarlı kültür mirası tespit edilecek ve öncelikli olarak koruma altına alınacaktır. Yurt dışındaki kültür mirasımıza ilişkin envanter çalışmaları sürdürilecek, Türk Tarih Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi farklı kurumların envanterlerinin ortak bir veri tabanında birleştirme çalışmaları tamamlanacaktır.

Tedbir 124. Milli Kütüphane koleksiyonlarındaki materyllerin barkotlama ve etiketleme işlemlerinin yapılarak bilgisayar ortamında veri girişlerinin yapılması ve koleksiyonların sayısallaştırılarak gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Milli Kütüphane koleksiyonlarının geliştirilmesi amacıyla yurt içi ve yurt dışından, şahis ve kurumlardan çeşitli yollar ile elektronik veri tabanları satın alınacaktır. E-kitap koleksiyonları sayıca %50 artırılarak zenginleştirilecektir. Kitap dışı materyaller koleksiyonu için taş plak, film ve müzik DVD'leri, sinema afişleri, eski dönem banknotlar ve pullar satın alınacaktır. 2005-2007 yılları arasında yaynıcılar kataloğunda olup Milli Kütüphane koleksiyonunda olmayan yaynalar tespit edilerek satın alınacaktır. Ayrıca diğer ülkelerin milli kütüphanelerine değişim ve bağış yoluyla kitap göndermek amacıyla kitap satın alınacaktır.
--	--	-------------	--

Türk sinemasının dünyada tanınan bir marka haline gelmesini sağlayacak yapımlar yaygınlaştırılacak ve sektörün ihracata katkısı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.302)

Tedbir 125. Sinema-film endüstrisine yönelik strateji belgesi hazırlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Meslek Odaları, Özel Sektör, TRT, Üniversiteler, Yüksek Öğretim Kurumu	Aralık Sonu	Sinema, belgesel, dizi- film alanındaki gelişmelerin desteklenmesi için gerekli altyapı unsurlarının kurulması ve bu sahada eğitim verilmesi gibi konular bütüncül olarak ele alın bir strateji belgesi hazırlanacaktır.
Tedbir 126. Türkiye Film Arşivi ve Sinema Müzesi kurulacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Meslek Odaları, Özel Sektör, TRT, Üniversiteler, Yüksek Öğretim Kurumu	Aralık Sonu	Başa sinema eserleri olmak üzere ülkemizin görsel-işitsel mirasının korunmasını sağlamak ve araştırma, eğitim, kültür faaliyetleri gibi ticari olmayan amaçlarla erişime sunmak için ulusal film arşivi ve müzesi kurulacaktır. Film mirasımızın ve kostüm, afiş gibi film dışı materyallerin kataloglanması, korunması, restorasyonu ve envanterlerinin çıkarılması sağlanacaktır.

Tarihimize öndeğişti, olayları, masal kahramanları ve kültürel zenginlik unsurlarımızı belgesel, dizi ve çizgi filmlere dönüştürülecektir. (Kalkınma Planı p.300)

Tedbir 127. Çocuklara yönelik animasyon, çizgi film ve bilgisayar oyunu gibi yapımların tarihi ve kültürel değerlerimizi içermeleri ve çocukların sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamaları teşvik edilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, RTÜK, TRT, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Üniversiteler	Aralık Sonu	Çizgi film, belgesel ve film gibi yapımların içeriklerinde tarihi olaylara, şahsiyetlere ve milli kültür öğelerimizde daha fazla yer verilecektir. Ayrıca bu yapımların çocukların zihinsel, bedensel ve dilsel becerilerini destekleyecek şekilde hazırlanması sağlanacaktır. Çocukların sevebilecekleri ve sorumlu birer birey olarak yetişmelerini sağlayacak içeriğe sahip bilgisayar oyunlarının ve animasyonların üretilmesi teşvik edilecektir.
Tedbir 128. Tarihimize ve ortak kültürel değerlerimiz açısından önem taşıyan olaylar, şahsiyetler ve mekânlara ilişkin film, dizi, belgesel gibi yapımların sayısı artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Özel Sektör, STK'lar, TRT, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Üniversiteler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yunus Emre Enstitüsü	Aralık Sonu	İlgili kurumlar ve sektör temsilcileriyle gerçekleştirilecek toplantılarla tarihi ve kültürel açıdan önemli, ortak kimlik duygusunu besleyen olaylar, şahsiyetler ve mekânlara ilişkin nitelikli yapımların ortaya çıkması ve bu yapımların tüm kültürel hinterlandımıza ulaştırılmasına yönelik strateji geliştirilecektir. Bu kapsamda sinema sektörünün ülkemizde ve dünyada onde gelen isimlerinin danışmanlığına başvurularak yeni destek mekanizmaları geliştirilecektir. Türkçe'nin dil birliğimine ve gelişimine katkıda bulunmuş tarihi şahsiyetlerle ilgili yapımlar hazırlanacaktır.
Tedbir 129. Toplumumuzu manevi yönden etkilemiş şahsiyetlerin ülke çapında daha fazla tanınmasına yönelik olarak faaliyetler gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı(S), Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları, STK'lar, Üniversiteler, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Manevi şahsiyetlerin kabirleri tespit edilerek kayıt altınına alınacak ve bunlara yönelik bütüncül koruma ilkesi doğrultusunda restorasyon ve çevre düzenlemesi projeleri hazırlanacaktır.
Görsel, işitsel ve sahne sanatları başta olmak üzere kültürel ve sanatsal faaliyetlerin gelişiminde ve sunumunda mahalli idarelerin, özel ve sivil girişimlerin rolü artıracaktır. (Kalkınma Planı p.299)			
Tedbir 130. Kültürel tesis ve faaliyetler kademeLİ olarak yerel yönetimi devredilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Mahalli İdareler, STK'lar, Üniversiteler,	Aralık Sonu	Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki kültür merkezlerinin mahalli idareler ile üniversitelere tahsis sağlanacaktır. Mahalli idarelerin kültürel projelerde daha faal olmasına yönelik teşvikler geliştirilecektir.

Tedbir 131. Sahne sanatları alanındaki özel girişimlere verilecek desteklere yönelik objektif göstergeler geliştirilecek ve bu kapsamda destekler artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Mahalli İdareler, STK'lar	Aralık Sonu	Özel tiyatrolara verilen desteklere yönelik objektif göstergeler içeren bir mekanizma geliştirilecek ve bu kapsamında destekler artırılacaktır.
Tedbir 132. Türkçe sahne sanatlarının oyun repertuarı zenginleştirilecektir.	Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü (S), Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Sahne sanatlarının gelişimi için Türkçe telif eserlerin nitelik ve nicelik olarak zenginlemesi sağlanacaktır. Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından Türkçe Telif Eser Destek Projesi hayata geçirilecektir.
Tedbir 133. Kültürel faaliyetlere erişimin kısıtlı olduğu yerlerde yaşayan vatandaşların kültür-sanat faaliyetlerine daha yoğun ve aktif biçimde katmasına yönelik faaliyetler yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma İdareleri, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları.	Aralık Sonu	Sinema salonu olmayan kentlere yazılık sinema kurulacak ve sinema için gerekli makine-teçhizat temin edilecektir. Yerel tiyatro gruplarının küçük ölçekli malzeme ve kostüm ihtiyaçları karşılanacak, turne, atölye vb. faaliyetleri desteklenecektir. Sokak oyunları, kısa film, film, kültür-sanat festivali, yerel spor müsabakaları gibi faaliyetler desteklenecektir.
Okuma kültürü yaygınlaştırılacak, çocukların erken yaşlarda kültür ve sanat eğitimi almaları sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.308)			
Tedbir 134. İlköğretim okulları kapsamındaki zenginleştirilmiş kütüphane (Z-Kütüphane) sayısı artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mahalli İdareler, STK'lar	Aralık Sonu	İlköğretim okullarında, bilgi teknolojileri ve kullanıcı dostu diğer tefrişat ile zenginleştirilmiş, 400 adet z-kütüphane kurulacaktır.

Tedbir 135. Çocuk kütüphaneleri öncelikli olmak üzere 100 adet halk kütüphanesinin rehabilitasyonu tamamlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Mahalli İdareler, STK'lar	Aralık Sonu	Çocuk kütüphaneleri öncelikli olmak üzere 100 adet halk kütüphanesinin rehabilitasyonu tamamlanacaktır. Belirlenen kütüphanelerin onarım ve restorasyon projeleri kullanıcı dostu tasarımlarla hazırlanacaktır. Kütüphane donatım malzemeleri, bilgisayar yazılımı, donanımı ve teknolojik altıtip unsurları sağlanacaktır. Kütüphane koeksyonları zenginleştirilecektir. Kütüphanelerde kafeteria, cep sineması ve benzeri sosyal mekânlann oluşturulması sağlanacak, uygun fiziki koşulları olan kütüphanelerde okuyucu kullanımına yönelik bahçe düzenlemeleri yapılacaktır.
Tedbir 136. Okuma kültürü yaygınlaştırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı(S), Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, kaymakamlıklar, Milli Eğitim Müdürleri, Müftülükler, Valilikler	Aralık Sonu	Okuma Kültürü'nün oluşturulması için eğitimler ve seminerler düzenlenecektir. Okuma Kültürü hakkında araştırmalar yapılacak ve raporlar düzenlenecektir. Öğrencilerin okur profilleri ve eğilimlerini tespit etmek ve bu tespitler doğrultusunda çalışmalar yapabilmek için Okuma Kültürü Haritası hazırlanacaktır.
Türkçe'deki bozulma ve yabancılışmanın önüne geçmek amacıyla bilim, eğitim, öğretim ve yayın kuruluşları başta olmak üzere, hayatın tüm alanlarında Türkçe'nin doğru ve etkin kullanımı sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.306)			
Tedbir 137. Türkçenin söz varlığı belirlenecek ve Türkçenin etimolojik sözlüğünün hazırlanmasına yönelik çalışmalar sürdürilecektir.	Türk Dil Kurumu(S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Araştırma Kuruluşları, STK'lar, Türkiye Bilimler Akademisi, Üniversiteler	Aralık Sonu	Türk Dil Kurumu tarafından oluşturulan etimolojik sözlük hazırlanmasına yönelik heyet çalışmalarına başlayacaktır. Projede çalışacak ekibe yapılacak ödemelere ilişkin TDK mevzuatında yapılması gereken ikincil mevzuat düzenlemeleri hazırlanacaktır. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yürütülen "Tietze-Tarihi ve Etimolojik Türkçe Türkçesi Lügati" Projesinin 5'inci ve 6'ncı ciltlerinin yayına hazırlık çalışmalarına başlanacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı kültür yayınları ve ders kitaplarına esas teşkil edecek güncel Türkçenin söz varlığı araştırması gerçekleştirilecektir. Her sınıf seviyesinde söz varlığı listeleri ve sözlükleri

			oluşturulacaktır. Söz varlığını geliştirmeye yönelik faaliyet kitapları hazırlanacaktır. Türkçenin söz varlığı portali oluşturulacaktır.
Türkçe'nin dünyada tanınan ve daha fazla konuşulan bir dil olmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.307)			
Tedbir 138. Türk kültürünü ve diliini tanıtmak ve yayınaştırmak amacıyla faaliyet gösteren kurum ve STK'lara verilen destekler artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, STK'lar, Türk Dil Kurumu, Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Üniversiteler	Aralık Sonu	Yunus Emre Enstitüsü tarafından ağlan enstitülerin sayısının artırılması ve faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi için mali destek sağlanacaktır. Uzaktan Türkçe Öğretimi Mükfredatı Projesi tamamlanacaktır. Seyahat, turizm, ticaret gibi farklı alanlara yönelik Türkçe öğretim materyalleri hazırlanacaktır.
Ortak tarihi geçmişimiz olan ülkeler başta olmak üzere dünya ülkeleriyle kültürel ilişkilerimiz geliştirilecek, Kültür endüstrisinin milli gelir, ihracat ve ülke tanıtımına katkısı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.296)			
Tedbir 139. Yakın coğrafyamızdaki ülkeler başta olmak üzere, ortak tarihi geçmişimiz olan ülkelere yönelik faaliyetlerin kapsamı geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, TRT, Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü	Aralık Sonu	Yurt dışındaki somut olmayan kültürel miras ile ilgili toplumsal farkındalık ve görünürlüğü artırmak amacıyla koruma çalışmalarına devam edilecektir. Somut olmayan kültürel mirasın belli unsurlarını yeniden oluşturmak ve yorumlamak açısından yüksek düzeyde bilgi ve beceriye sahip kişilerin tespit edildiği Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanterine kayıt çalışmalarına devam edilecektir. Yunus Emre Enstitüleri tarafından Geleneksel Türk El Sanatlarının, Türk Mutfağı Tanıtım faaliyetleri, Kültürel Mirasın Yeniden İnsası (El yazmalarının Dijitalleştirilmesi) Moda Tasarımı ve Üretime, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Desteklenmesi ve Türk Sineması Tanıtımı faaliyetlerine devam edilecektir.
Tedbir 140. Kültür istatistiklerinin uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi çalışmalarına başlanacaktır.	Türkiye İstatistik Kurumu (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Kültür istatistiklerinin geliştirilmesi projesinin altyapısı oluşturulacaktır. Kültüre katılım istatistikleri araştırmasının hazırlık çalışmalarının tamamlanacaktır.
Tedbir 141. Yunus Emre Enstitüsü tarafından ağlan kültür merkezlerinin sayısının artırılması ve faaliyetlerinin	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yunus Emre Enstitüsü	Aralık Sonu	2017 yılında açılacak kültür merkezlerinin Türk kültürünü yansitan öğelerle tadil ve tefrişebileceklerdir. Türk mutfağı ve Türk sinemasının tanınması ve faaliyette

çeşitlendirilmesi için mali destek sağlanacaktır.			<p>bulunulan ülkelerdeki muhatap kitleye ulaştırılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Yabancılara Uzaktan Türkçe Öğretimi için ders yönetim sistemi, sınıf içi eğitimi destekleme ve materyal bankası oluşturma, Uzaktan Okutman Eğitimi ve Yabancılara Uzaktan Türkçe Öğretimi için senaryo yazımı ve video çekimi, Yabancılara Uzaktan Türkçe Öğretimi web sayfasının tasarımları, resimleme ve animasyon çalışmaları yapılacaktır. B1 ve B2 seviyeleri için Zengin Kitap geliştirilecek, C1 ve C2 seviyeleri hazırlanacak, Zengin Kitapların mobil uygulamaları geliştirilecektir. Web Tabanlı Sınav Yazılımının geliştirilmesine devam edilecektir.</p>
Tarihi kent bölgelerinin bir bütün olarak korunması, kültür ve sanat hayatının merkezi haline gelmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.305)			
Tedbir 142. Tarihi Kent Bölgelerinin Tasarımı, Carşlandırılması ve Tanıtımı Projesi hayatı geçirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları, STK'lar, Üniversiteler, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	<p>Tarihi dokunun bütüncül olarak korunması için, ilgili kuruluşların yürütüklenen restorasyon, sokak sahillaştırma vb. projelerin esğündümü sağlanacaktır. Bu projelerle eş zamanlı olarak yürüyüş yolları, kent müzeleri, pansionlar, bedesten vb. mekânlar tasarlanacaktır. Gerekli bölgelerde koruma amaçlı imar planları hazırlanacaktır.</p>

2.2.1.11. İstihdam ve Çalışma Hayatı

a) Mevcut Durum

İstihdam ve çalışma hayatının geliştirilmesine yönelik alınan tedbirlerin ve GSYH'de son yıllarda devam eden artış eğiliminin olumlu etkilerinin işgücü piyasasına yansımaları sonucu ekonominin istihdam yaratma kapasitesi 2015 yılında da sürmüştür. Hanehalkı İşgücü Anketinde Şubat 2014 döneminden itibaren bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre işgücü göstergelerinde yeni bir seri elde edilmiş olup TÜİK tarafından temel işgücü göstergelerine ilişkin zaman serileri 2005 yılı Ocak ayına kadar revize edilmiştir. Bu verilere göre 2015 yılında bir önceki yıla göre işgücü yüzde 3,1, istihdam yüzde 2,7 ve işsiz sayısı yüzde 7,1 oranında artmıştır. 2006-2015 döneminde büyümenin istihdam esnekliği yıllık ortalama 0,95 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, son on yılda 6,7 milyon istihdam yaratılmıştır.

2015 yılında istihdam ve işgücüne katılma oranları bir önceki yıla göre 0,5 ve 0,8 puan artarak sırasıyla yüzde 46 ve yüzde 51,3 olmuşdur. Ancak, 2014 yılında yüzde 9,9 olan

İşsizlik oranı 2015 yılında yüzde 10,3'e çıkmıştır. İşsizlik oranı, Temmuz 2016 itibarıyla bir önceki yılın aynı ayına göre 0,9 puan artarak yüzde 10,7 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında yüzde 12 olan tarım dışı işsizlik oranı 2015 yılında yüzde 12,4'e, genç işsizliği oranı da aynı dönemde yüzde 17,9'dan yüzde 18,5'e çıkmıştır. Temmuz 2016 itibarıyla bu oranlar sırasıyla yüzde 13 ve yüzde 19,8 olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte, 2015 yılında bir önceki yıla göre işgücüne dâhil olmayan nüfus yüzde 0,1 azalmıştır.

Ülkemizde kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranları, son yıllarda yaşanan önemli gelişmelere rağmen AB ortalamasına göre düştür. Türkiye'de 2015 yılında kadınların işgücüne katılma oranı bir önceki yıla göre 1,1 puan artarak yüzde 31,4 olarak gerçekleşmiştir. Kadın istihdam oranı ise 2015 yılında 0,8 puan artarak yüzde 27,5 olmuştur. AB'ye bakıldığında, 2015 yılında kadınların işgücüne katılma oranının 2014 yılındaki seviyesini koruyarak yüzde 51,3 olduğu görülmektedir. AB ülkelerinde kadın istihdam oranı da 2015 yılında 0,4 puan artarak yüzde 46,4 olmuştur.

TABLO II: 16- Temel İstihdam ve İşgücü Göstergeleri

(15+ Yaş, Yüzde)

	Türkiye (1)			AB-28		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
İşgücüne Katılma Oranı (İKO) (2)	48,3	50,5	51,2	57,6	57,6	57,6
İKO (Kadın)	30,8	30,3	31,4	51,2	51,3	51,3
İKO (Erkek)	71,5	71,3	71,6	64,5	64,4	64,2
İstihdam Oranı (2)	43,9	45,5	46,0	51,4	51,7	52,1
İstihdam Oranı (Kadın)	27,1	26,7	27,5	45,6	46,0	46,4
İstihdam Oranı (Erkek)	65,2	64,8	65,0	57,6	57,9	58,3
İşsizlik Oranı (2)	9,0	9,9	10,2	10,8	10,2	9,4
İşsizlik Oranı (Kadın)	11,9	11,9	12,6	10,9	10,3	9,5
İşsizlik Oranı (Erkek)	8,7	9,0	9,2	10,8	10,1	9,3
Genç İşsizliği Oranı (15-24) (2)	17,1	17,9	18,5	23,7	22,2	20,3
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (2)	10,9	12,0	12,4	-	-	-

Kaynak: TUİK, Eurostat, OECD

(1) Kir-kent ve kadın-erkek aynı revize edilmediğinden, bu veriler için eski seri işgücü göstergeleri kullanılmıştır.

(2) Yeni seriye göre revize edilmiş işgücü göstergeleri kullanılmıştır.

İstihdam sektörü ayrımda incelendiğinde, 2015 yılında bir önceki yıla göre en fazla iş yaratılan sektörün hizmetler olduğu gözle çarpmaktadır. Diğer sektörlerdeki istihdam artışı oldukça sınırlı kalmıştır. 2015 yılında hizmetler sektörünün istihdam içerisindeki payı yüzde 51 olarak gerçekleşirken, tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinin payları ise sırasıyla yüzde 21,1, yüzde 20,5 ve yüzde 7,4 olmuştur.

Son dönemde ülkemizde işgücü verimliliği, artış göstermekle beraber, özellikle mesleki eğitim kalitesinin düşüklüğü, hizmet içi eğitim ve yaşam boyu eğitim faaliyetlerinin yetersizliği, sermaye birikimi ve teknolojik yenilenme süreçlerindeki eksiklikler gibi nedenlerle, AB ülkelerine göre daha düştür. ILO verilerinde, çalışılan saat başına satın alma gücü paritesine göre GSYH olarak hesaplanan işgücü verimliliği, ülkemizde 2002-2015 yılları arasında, 10 ABD Dolarından 27 ABD Dolarına yükselmiştir. Ancak bu rakam, 2015 yılı için, Fransa'da 60, İspanya'da 51,5, İtalya'da 47,8, İngiltere'de 45,7 ve Almanya'da 48,2 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2015 yılında ülkemiz bu kapsamda 61 ülke arasında 42'nci sırada yer almaktadır.

TABLO II: 17- İstihdamın Sektörel Dağılımı

(Yüzde)

	2013 (1)	2014	2015
Tarım	21,2	21,1	20,6
Sanayi	20,7	20,5	20,0
Hizmetler	50,9	51,0	52,2
İnşaat	7,2	7,4	7,2

Kaynak: TÜİK, NACE Rev. 2

(1) Yeni seride göre revize edilmiş işgücü göstergeleri kullanılmıştır.

Ortalama net memur maaşları nominal olarak 2016 yılında yüzde 14,5 oranında artarken ortalama kamu işçi ücretleri nominal olarak yüzde 7,6 oranında artmıştır. Reel olarak ise, 2016 yılında memur maaşları yüzde 6,2 artmış; kamu işçi ücretleri yüzde 0,1 oranında azalmıştır. 2015 yılında ortalama özel kesim net işçi ücretlerinin nominal olarak yüzde 12,7, reel olarak ise yüzde 4,7 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu ücretler 2014 yılında nominal olarak yüzde 10,3 oranında artmış; reel olarak ise yüzde 1,3 oranında artmıştır.

2016 yılında ortalama aylık brüt asgari ücret bir önceki yıla göre reel olarak yüzde 28,2 oranında artmış ve 1.647 TL olmuştur. 2016 yılında ortalama aylık net asgari ücret nominal olarak yüzde 33,5 oranında artmış olup bu ücret reel olarak yüzde 23,8 oranında artış göstermiştir.

2016 yılında işgücü piyasasında esneklik ve güvencenin sağlanması yönünde önemli düzenleyici adımlar atılmıştır. 20/05/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6715 sayılı Kanunla esnek çalışma biçimlerinden uzaktan çalışma, tele çalışma, evden çalışmaya imkân sağlanmıştır. Aynı düzenleme ile özel istihdam büroları aracılığıyla geçici iş ilişkisi kurulmasına yönelik yasal mevzuat hayata geçirilmiştir. Diğer yandan, kidem tazminatı fonu oluşturulmasına ve alt işverenlik uygulamasının çalışanlar açısından sosyal ve ekonomik hak kayıplarını önleyecek şekilde iyileştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Engellilerin işgücü piyasasına entegrasyonu yönünde uygulanan politikaların daha etkin hale getirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Engelli istihdamıyla ilgili olarak düzenli bir takip sistemi ve istatistikî veri tabanı bulunmamaktadır. Engellilerin istihdamı konusunda uygulanan zorunlu kota sisteminin özel sektörde ve kamu sektöründe daha etkin bir şekilde hayata geçirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. 2016 yılı Mayıs ayı itibarıyla kamuda çalışan toplam engelli memur sayısı 43.151 olup açık kontenjan sayısı 21.040'tır.

Nitelik düzeyi düşük ve işgücü piyasasına girişe zorluk yaşayan bireylerin niteliklerinin artırılmasını, iş yaratmayı, kamu istihdam hizmetlerini ve işgücünün eğitimini içeren aktif işgücü politikalarına ayrılan kaynaklar son yıllarda önemli ölçüde artırılmıştır. İŞKUR'un aktif işgücü programları kapsamında yaptığı harcamalar, 2015 yılında 2011 yılına göre 10 kattan fazla artmıştır. Ağustos 2016 itibarıyla söz konusu harcamalar yaklaşık 4,2 milyon TL'ye ulaşmıştır.

TABLO II: 18- İşgücü Maliyetlerinde ve Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İŞGÜCÜ MALİYETİ (1)										
Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (1994=100)										
İşçi (3)										
Kamu	111,9	105,2	111,9	110,3	105,7	106,7	111,6	110,1	117,4	121,8
Özel	118,3	113,1	120,8	119,3	112,1	118,5	121,7	121,8	130,4	-
Memur	148,4	147,0	164,7	162,4	163,7	174,5	179,2	180,7	184,6	203,2
Asgari Ücret (4)	183,6	177,1	190,6	192,5	190,1	192,1	201,3	203,0	216,4	277,4
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yerde Değişim										
İşçi (3)										
Kamu	7,2	-6,0	6,4	-1,5	-4,2	1,0	4,5	-1,3	6,6	3,7
Özel	3,8	-4,4	6,8	-1,2	-6,0	5,7	2,7	0,1	7,0	-
Memur	5,8	-0,9	12,0	-1,4	0,8	6,6	2,7	0,9	2,2	10,1
Asgari Ücret (4)	1,6	-3,6	7,6	1,0	-1,3	1,1	4,8	0,9	6,6	28,2
NET ELE GEÇEN ÜCRETLER (2)										
Reel Net Ele Geçen Ücret Endeksi (1994=100)										
İşçi (3)										
Kamu	91,1	90,3	88,4	86,7	88,2	87,0	87,8	87,4	91,3	91,1
Özel	99,4	96,9	99,1	99,4	97,5	99,3	98,7	100,1	104,7	-
Memur	127,7	136,0	147,2	145,1	154,3	161,1	160,8	162,5	162,7	172,8
Asgari Ücret (4)	162,8	176,6	181,2	182,7	188,1	193,2	196,6	199,0	207,5	256,9
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yerde Değişim										
İşçi (3)										
Kamu	3,1	-0,8	-2,1	-2,0	1,8	-1,4	1,0	-0,5	4,4	-0,1
Özel	2,5	-2,5	2,3	0,3	-2,0	1,9	-0,5	1,3	4,7	-
Memur	3,9	6,5	8,2	-1,4	6,3	4,5	-0,2	1,1	0,1	6,2
Asgari Ücret (4)	-0,7	8,5	2,6	0,9	3,0	2,7	1,8	1,2	4,2	23,8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları

(1) Reel hesaplamalarda YÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır.

(2) Reel hesaplamalarda TÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır.

(3) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır. 2015 yılı özel kesim işçi ücretleri tahmindir.

(4) Yıllık ortalamalar esas alınmıştır.

Not: 2008 yılından itibaren net ele geçen ücretlere bekâr gâlihan için asgari geçim indirimini dâhildir.

İŞKUR'un aktif işgücü programları kapsamında yürütülen mesleki eğitim kursları, girişimcilik ve işbaşı eğitim programlarından 2015 yılında toplam 86.227 kursta 370.385 kişi ve Ağustos 2016 dönemi itibarıyla da 101.614 kursta 339.575 kişi faydalannmıştır.

Ülkemizde aktif işgücü programları altında aracılık hizmetleri özel istihdam büroları tarafından da verilmektedir. Eylül 2016 itibarıyla faaliyetine devam eden özel istihdam bürosu sayısı 451'dir.

TABLO II: 19- İŞKUR Tarafından Düzenlenen Aktif İşgücü Programlarına Yapılan Harcama ve Yararlanan Kişi Sayısı

Yıllar	Mesleki Eğitim Kursları (Kişi)	Toplum Yararına Programlar (Kişi)	İşbaşı Eğitim Programı (Kişi)	Girişimcilik Eğitim Programı (Kişi)	Toplam (Kişi)	Harcama (Bin TL)
2007	22 834	-	-	-	22 834	29 672
2008	31 788	139	-	-	31 927	35 511
2009	167 081	45 467	1 285	19	213 852	306 366
2010	156 584	42 066	4 671	8 306	211 627	392 644
2011	145 393	64 085	16 393	24 145	250 016	408 597
2012	215 399	191 998	31 773	25 475	464 645	1 102 864
2013	131 249	197 182	63 660	25 166	417 257	984 200
2014	109 666	216 108	59 456	31 648	416 878	1 297 302
2015	169 402	523 225	159 076	41 907	893 610	3 094 776
2016 (1)	81 674	115 937	95 920	44 410	455 512	4 192 873

Kaynak: İŞKUR

(1) 2016 yılı Ocak-Ağustos dönemi verileridir.

2007 yılından itibaren İŞKUR tarafından yapılan işgücü piyasası ihtiyaç analizleri temelinde, aktif işgücü programlarının piyasanın gereksinimlerine göre tasarlanması ve uygulanması ihtiyacı sürmektedir. Ayrıca İŞKUR tarafından yürütülen aktif işgücü programlarının etkilerinin değerlendirilmesi gerekliliği devam etmektedir.

2014 yılı itibarıyla 15-29 yaş grubu genç nüfus içerisinde istihdamda ve eğitimde yer almayanların oranı ülkemizde yüzde 31,6 ve OECD'de yüzde 15,1 iken bu oranlar 2015 yılında sırasıyla yüzde 28,8 ve yüzde 14,5 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran 2015 yılında Türkiye'de kadınlar için yüzde 42,9, erkeklerde ise yüzde 15,1 olup kadınlarda eğitim ve istihdamın dışında olma durumunun erkeklerde göre daha kalıcı olduğu görülmektedir.

2015 yılında işgünün yüzde 58,6'sı, istihdamın yüzde 59'u ve işsizlerin yüzde 55,1'i lise altı eğitim seviyesindekilerden ve okuryazar olmayanlardan oluşmaktadır. Mevcut işgünün niteliği ve verimliliğinin düşük olması nedeniyle işgücü arz ve talebi arasında yaşanan uyumsuzluk işgücü piyasasının etkinliğini azaltan önemli bir faktördür.

Eğitimle birlikte özellikle yabancı dil, iletişim, problem çözme, ekip çalışmasına yatkınlık, eleştirel ve analitik düşünme, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilme gibi temel beceriler istihdam edilebilirlik açısından önemini korumaktadır. İstihdam ve eğitim arasındaki bağın yeterince kurulamaması ve mesleki eğitimin işgücü piyasası ihtiyaçları doğrultusunda istenilen ölçüde verilememesi, insan gücü niteliği ile işgücü piyasasının talebi arasında dengesizliklere yol açmaktadır ve eş zamanlı olarak hem işsizliğe hem de boş iş pozisyonlarına neden olmaktadır. Bu çerçevede eğitim sisteminde yer alanların ve sistem dışına çıkmış olanların bilgi ve becerilerinin iş piyasasına uygun olarak geliştirilmesi önem arz etmektedir.

TABLO II: 20- 2015 Yılında İşgücü'nün Eğitim Düzeyi

(Yüzde)

	İşgücü	İstihdam	İssiz	İKO	İstihdam Oranı	İssizlik Oranı
Okuryazar Olmayanlar	3,8	4,0	1,9	18,6	17,6	5,3
Lise Altı	54,8	55,0	53,2	48,1	43,3	10,0
Lise	10,1	9,9	12,2	54,1	47,3	12,4
Mesleki ve Teknik Lise	10,1	10,1	10,0	65,4	58,7	10,2
Yükseköğretim	21,2	21,0	22,6	79,8	71,0	11,0
Toplam	100	100	100	-	-	-

Kaynak: TÜİK

Ülke genelinde işgücü piyasasında önemli gelişmeler yaşanmakla birlikte, başta gençlerde ve kadınlarda olmak üzere işgücüne katılımın ve istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması, iş kazalarının ve kayıt dışı istihdamın önlenmesi, işgücü niteliğinin yükseltilmesi, eğitim ile istihdam ve sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki ilişkilerin zayıflığı ve kırılgan istihdamın azaltılması hususları önemini korumaktadır. İşgücü piyasasında etkinliğin artırılması amacıyla güvenceli esnek çalışma, kıdem tazminatı, özel istihdam büroları aracılığıyla geçici iş ilişkisi kurulması, aktif ve pasif işgücü programları gibi alanlarda sosyal diyalog mekanizmaları güçlendirilerek ilerleme kaydedilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Toplumun tüm kesimlerine insana yaraşır iş fırsatlarının sunulduğu, işgücünün niteliğinin yükseltilip etkin kullanıldığı, toplumsal cinsiyet eşitliği ile işçi sağlığı ve güvenliği şartlarının iyileştirildiği, güvenceli esneklik yaklaşımının benimsendiği bir işgücü piyasasının oluşturulması temel amaçtır.

Esneklik ile güvence arasındaki dengenin sağlandığı, verimliliği esas alan ücret sisteminin oluşturulduğu, teknolojik gelişme ve değişime uyum sağlayabilecek istihdam olanaklarıyla herkese cinsiyet eşitliğine dayalı hak ve fırsatların sunulduğu etkin bir işgücü piyasası oluşturulacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Bölgesel, yerel ve sektörel işgücü dinamikleri dikkate alınarak, başta kadın ve gençler olmak üzere tüm kesimler için nitelikli istihdam imkânları geliştirilmeye devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.314)			
Tedbir 143. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımları artırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İŞKUR, SGK, KOSGEB,	Aralık Sonu	İşgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılması amacıyla kadınlar için esnek çalışma biçimleri yaygınlaştırılacaktır. Kadınlara iş kurma alanında verilen mesleki bilgi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir. Kadınların çalışma hayatına katkılarını artırmak amacıyla

	Yerel Yönetimler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları		evde bakım, bakımevi ve kreş hizmetlerinin erişilebilirliği artırılacaktır.
Tedbir 144. Özel politika gerektiren grupların istihdam edilebilirliğinin geliştirilmesi ve farkındalığının artırılması amacıyla çalışmalar yürütülecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İŞKUR, SGK, KOSGEB, Yerel Yönetimler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Engellilerin işgücüne ve istihdama katılımını artırmak için meslekî eğitim, meslekî rehabilitasyon ve iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri geliştirilecektir. Ayrıca, engellilerin istihdam edilebilirliğinin artırmasına yönelik olarak özel sektörde engelli istihdamında yaşanan sorunları ve beklenenlerin tespitine ilişkin çalışmalar yapılacaktır. Sosyal medya araçları kullanılarak engelli istihdamı konusunda toplumsal bilincin artırılmasına ve engelli istihdamı konusunda işverenlere yönelik farkındalık artırma çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Kayıt dışı istihdamla etkin mücadele edilecek, bu kapsamında elde edilen kazanımlar işgücü maliyetlerinin azaltılmasında kullanılacaktır. (Kalkınma Planı p.316)			
Tedbir 145. İşçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve kayıt düşüklüğü mücadele kapsamında önleyici teftiş yaklaşımı yaygınlaştırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Kamu İhale Kurumu, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	İlgili tüm sosyal tarafları kapsayan, eğitim ve bilgilendirmeye ağırlık veren, çözüm odaklı, risk esaslı, işkolu/ sektör ve alan esaslı teftişler yapılması suretiyle başlatılmış olan programlı teftişler yaygınlaştırılacaktır. Yapılan teftişlerde kayıt dışının ve fazla çalışma saatlerinin önüne geçirilmesine ağırlık verilecektir.
Mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetleri başta olmak üzere aktif işgücü politikaları etki analizlerine dayandırılarak yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.317)			
Tedbir 146. Mesleki ve teknik eğitim ve yükseköğretim mezunlarının işgücü piyasasındaki durumunun izlenmesine yönelik sistematik ve güncellenebilir bir model tasarılanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, İŞKUR, YÖK, Kalkınma Ajansları, TOBB, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Eğitim bölümleri ve programlarının kalitesinin değerlendirilmesi ve yeniden yapılandırılmasıyla öğrencilerin kariyer tercihlerine ışık tutulması, eğitimle kazandırılan yeterliliklerin iş hayatı uyumunun değerlendirilmesi, sistemin güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi için, veri temin etmek ve analize dayalı politika oluşturmak amacıyla araştırmalar yapılacak ve bir model tasarılanacaktır.

Tedbir 147. Aktif İşgücü programları izleme ve değerlendirme sistemi geliştirilecektir.	İŞKUR (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, MYK, KOSGEB, Kalkınma Ajansları, Mahalli İdareler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Aktif İşgücü programlarının amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını ve bu programlara yapılan harcamaların etkinliği düzenli bir şekilde izlenecektir, program türü ve il bazında izlemeye imkân veren çalışmalar tamamlanacaktır. Uygulanacak olan aktif İşgücü programları söz konusu izleme ve değerlendirme çalışmalarının sonuçları dikkate alınarak tasarılanacaktır.
Tedbir 148. İş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin etkinliği artırılacaktır.	İŞKUR (S), KOSGEB, STK'lar, MYK	Aralık Sonu	Özel hedef gruplanna daha nitelikli hizmet sunumunun sağlanması amacıyla iş ve meslek danışmanlarına yönelik eğitimler verilecektir. Uzaktan eğitim sisteminin etkinleştirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, iş arayanların iş arama becerilerinin geliştirilmesini amaçlayan iş kulüplerinin hayatı geçirilmesi ve iş arayanların bu kulüplerden etkin şekilde yararlanması sağlanacaktır. İş kulüpleri kapsamında pilot illerde iş ve meslek danışmanlarına eğitimler verilecektir. İşverenlerle etkin bir iletişim sağlanması amacıyla işveren rehberi hazırlanacaktır.

Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme Programı

Tedbir 149. İşgücü piyasasında talep edilen temel beceriler ile gençlerin sahip olduğu yetkinlikler belirlenerek ülkemizdeki beceri açığı tespit edilecektir.	İŞKUR (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, TÜİK, YÖK, MYK, Kalkınma Ajansları, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	İşgücü piyasasındaki beceri düzeyinin tespitine yönelik Uluslararası Yetişkin Becerilerinin Ölçülmesi Programı (PIAAC) benzeri çalışmalar yapılarak işgückenin beceri düzeyi belirlenecektir. Ayrıca işverenlerin işgücü piyasasından talep ettikleri beceriler tespit edilip bir önceki araştırmalarla kıyaslanarak beceri açığı ortaya konulacaktır.
--	---	-------------	--

Sosyal taraflarla diyalog içerisinde tüm işçiler açısından erişilebilirliğin sağlanması, bireysel hesaba dayanan bir kideim tazminatı sistemi oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.320)

Tedbir 150. Bireysel hesaba dayalı kideim tazminatı sistemine yönelik mevzuat çalışması yapılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SGK, Kamu İhale Kurumu, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Mart Sonu	Kideim tazminatı sisteminde yaşanan sorunların çözümü amacıyla mevzuat durum tespiti ve mevzuat çalışması yapılacaktır. Bu kapsamında gerek Üçüncü Danışma Kurulunda gerekse diğer sosyal diyalog mekanizmaları çerçevesinde mevzuat çalışmasının sonuçlandırılması sağlanacaktır.
--	---	-----------	--

Alt işverenlik uygulaması işçi haklarını dikkate alacak şekilde gözden geçirilecektir. (Kalkınma Planı p. 321)

Tedbir 151. Alt işverenlik uygulamalarında yaşanan sorunlara yönelik denetimler etkinleştirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SGK, Kamu İhale Kurumu, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Alt işverenlik uygulamalarından kaynaklanan sorunların giderilmesi amacıyla denetimler yaygınlaştırılacaktır.
Çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliği kültürü geliştirilecek, denetim ve teşvik uygulamaları ile iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uyum artırılacak ve bu alanda yeterli sayı ve nitelikte uzman personel yetistirilecektir. (Kalkınma Planı p.323)			
Tedbir 152. İşçi sağlığı ve güvenliği kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik ikincil mevzuat çalışmaları sonucları ile bu alandaki bilinçlendirme faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, KOSGEB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun uygulanmasına yönelik ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacak, toplumda işçi sağlığı ve güvenliği kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri ve projeler yürütülecek, ilgili denetim çalışmaları güçlendirilecektir.

2.2.1.12. Sosyal Güvenlik

a) Mevcut Durum

Sosyal sigorta kapsamındaki nüfus oranı, kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmalarının yoğunlaştırılmasının etkisiyle 2015 yılında yüzde 84,3'e yükselmiştir. Bu çerçevede, ilili denetimlerin yanı sıra başta kamu kurumları arasında olmak üzere veri paylaşımı, bilgi teknolojilerinden yararlanması ve toplumsal bilincin artırılmasına yönelik faaliyetlere devam edilmektedir.

2016 yılında asgari ücrete yapılan yüzde 29 düzeyindeki artışın işverenler üzerinde oluşturacağı mali yükün azaltılması çerçevesinde 27/01/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6661 sayılı Kanunla işverenlere, çalıştırılan sigortalı başına aylık yaklaşık 100 TL tutarında prim desteği sağlanmıştır. Bu düzenleme, artan mali yük gereğiyle işverenlerin işçilerini kayıt dışı biçimde çalışma eğilimine girmelerinin önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Sağlık bütçesinde kaynak etkinliğinin sağlanması amacıyla yönelik çalışmalar artırılmıştır. Özellikle hasta ve işlenin takibinin yapılması, suistimalerin önlenmesi, gereksiz ve mükerrer tetkiklerin önüne geçilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu kapsamda çalışmaların Biyometrik Kimlik Doğrulama Sistemi, 2015 yılının Mayıs ayından itibaren tüm özel hastanelerde zorunlu olarak uygulanmaya başlamıştır. Konuya ilişkin olarak 10/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan SGK Genel Sağlık Sigortası Alternatif Geri Ödeme Yönetmeliğiyle sağlık alanındaki ürün ve hizmetlerin ihtiyaç duyulan alanlarda sağlayacakları mali veya tıbbi faydalarnı dikkate alan bir ödeme sistemi oluşturulması kapsamında bir düzenleme de gerçekleştirilmiştir.

2016 yılında sosyal güvenlik alanına ilişkin çok sayıda önemli mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 10/02/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6663 sayılı Kanun ile sigortalı kadınların istihdamının artırılması çerçevesinde kadın çalışanlara belirli sürelerde ücretlerde kesinti olmaksızın yarı zamanlı çalışma imkânı getirilmiştir. Emekli aylığı bağlandıktan sonra bağımsız olarak çalışmaya devam eden kişilerden kesilen sosyal güvenlik destek primi kaldırılmıştır. Aynı Kanunla lise veya dengi okulu bitiren gençlere 20 yaşını, yüksekokretimden mezun olanlara ise 25 yaşını geçmemek üzere, mezun oldukları tarihten itibaren iki yıl süreyle herhangi bir prim ödemeden sağlık yardımlarından yararlanma imkânı getirilmiştir. 26/04/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6704 sayılı Kanun ile Genel Sağlık Sigortası (GSS) teskil tarihi 25/04/2016 öncesi olan genclerin bu tarihe kadar olan GSS prim borçlarının 25 yaşını doldurduğu tarihe kadar olan bölümünün silinmesi yönünde bir düzenleme gerçekleştirilmiştir. 09/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6728 sayılı Kanunla işçiler adına ödenen primlerin gerçek ücretler üzerinden ödenmesinin sağlanması amacıyla sigortalıların yaptırdığı işe uygun meslek adını gerçeğe aykırı olarak bildiren işyerlerine 2018 yılı başından itibaren idari para cezası uygulanması düzenlemesi getirilmiştir. 19/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6736 sayılı Kanun ile 01/07/2016 tarihi öncesine ait prime ilişkin her türlü borca yönelik yapılandırma getirilmiştir. 07/09/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6745 sayılı Kanun ile hizmet akdi ile çalışanlar için hâlihazırda uygulanan 5 puanlık sigorta primi indirimini uygulaması, kendi nam ve hesabına çalışanları da kapsayacak biçimde genişletilerek, sigortalılar arasında norm birliği yönünde bir ilerleme sağlanmıştır. Aynı Kanun ile kısmi süreli veya çağrı üzerine çalışanlar, ay içerisinde günün bazı saatlerinde çalışıp çalıştığı saat karşılığında ücret alanlar ve ev hizmetlerinde 10 günden fazla süreli çalışanlardan ayda 20 gün üzeri çalışması olanlar ile sigortalı çalışmama şartı hariç olmak üzere bakiyeli yükümlü olunan kişi statüsünde olanların eksik günleri için GSS primi ödemesi zorunluluğu da ortadan kaldırılmıştır.

Sigorta işlemlerinin otomasyonla yapılması kapsamında çeşitli mesuplarının teskil-terk-emeklilik işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilebilmesine yönelik çalışmalar yürütülmekte olup SGK tarafından tam otomasyona geçiş kapsamında faaliyetlere devam edilmektedir.

Sosyal sigorta sisteminin gelirleri giderlerini karşılayamamakta ve sistem açık vermeye devam etmektedir. Sistemde gerçekleştirilen reformlara rağmen geçmişte uygulanan erken emeklilik, yüksek aylık bağlama oranlarından kaynaklanan yükümlülüklerin devam etmesi ve yüksek sağlık harcamaları açığın başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Finansman açığını kapatmak için sisteme bütçeden yapılan transfer tutarının GSYH'ye oranı; sosyal sigorta primlerine devlet katkısı, ek ödemeler, faturalı ödemeler, ek karşılıklar, sosyal sigorta primleriyle ilgili teşvik tutarları ve ödeme gücü olmayanların GSS primleri hariç olmak üzere 2014 yılında yüzde 1,21'den 2015 yılında yüzde 0,63'e düşmüştür.

Sosyal sigorta sisteminin finansal sürdürülebilirliğinin önemli göstergelerinden biri olan aktif/pasif oranı 2014 yılı sonu itibarıyla 1,78 iken 2015 yılında 1,79 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında yüzde 35 olan kayıt dışı istihdam oranı 2015 yılında azalarak yüzde 33,6'ya düşmekle birlikte, söz konusu husus sosyal sigorta sistemi gelirlerini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. İlave olarak primlerin kişilerin gerçek kazançları yerine asgari

TABLO II: 21- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

	2013	2014	2015
I. Kamu Çalışanlarının Sigortalı Sayıları	10 846 318	11 147 192	11 560 377
1. Aktif Sigortalılar ¹	2 823 400	2 910 148	3 032 971
2. Aylık Alanlar (kişi)	1 923 921	1 958 401	2 002 355
3. Bağımlıklar ²	6 098 997	6 278 643	6 525 051
4. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1)/(2)	1,47	1,49	1,51
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	2,84	2,83	2,81
II. Hizmet Akdi İle Çalışanların Sigortalı Sayıları	36 850 362	38 565 188	39 595 951
1. Aktif Sigortalılar ³	12 519 100	13 268 419	14 029 324
2. Kısmi Süreli Çalışan Sigortalılar	223 521	292 474	339 375
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	62 988	46 996	40 615
4. Aylık Alanlar (kişi)	6 260 444	6 509 713	6 839 907
5. Bağımlıklar ²	17 784 309	18 447 586	18 346 730
6. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1+2+3)/(4)	2,05	2,09	2,11
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	1,88	1,83	1,75
III. Bağımsız Çalışanların Sigortalı Sayıları	14.411.759	14.610.481	14.812.396
1. Aktif Sigortalılar ¹	1 832 463	1 963 165	2 035 701
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	166 333	116 204	104 999
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	928 454	864 468	797 334
4. Aylık Alanlar (kişi)	2 422 898	2 452 887	2 543 483
5. Bağımlıklar ²	9 061 611	9 213 757	9 330 879
6. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1+2+3)/(4)	1,21	1,20	1,16
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,92	3,96	4,04
IV. Özel Sandıklar Toplamı	367.205	377.800	386.572
1. Aktif Sigortalılar	130 825	136 482	140 111
2. Aylık Alanlar	87 213	88 359	89 483
3. Bağımlıklar ²	149 167	152 959	156 978
4. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1)/(2)	1,50	1,54	1,57
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	1,81	1,77	1,76
V. Genel Toplam	62 475 644	64.700.661	66.355.296
1. Aktif Sigortalılar	17 305 788	18 278 214	19 238 107
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	166 333	116 204	104 999
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	991 442	911 464	837 949
4. Kısmi Süreli Çalışan Sigortalılar	223 521	292 474	339 375
5. Aylık Alanlar	10 694 476	11 009 360	11 475 228
6. Bağımlıklar ²	33 094 084	34 092 945	34 359 638
7. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1+2+3+4)/(5)	1,75	1,78	1,79
8. Bağımlılık Oranı (5+6)/(1+2+3+4)	2,34	2,30	2,23
VI. Genel Nüfus Toplamı	76.667.864	77.695.904	78.741.053
VII. Sigortalı Nüfus Oranı (Yüzde)	81,5	83,3	84,3

Kaynak: SGK

(1) Aktif sigortalı sayılan Nisan 2009 tarihinden itibaren kesenekleri Kuruma bildirilen kişi sayılan olarak verilmeye başlanmıştır.

(2) Bağımlıkların hesaplanmasıında yeni katısayalar dikkate alınarak veriler geçmişe yönelik olarak revize edilmiştir.

(3) Zorunlu sigorta ve yurt dışı topluluk sigortasının kapsamaktadır.

(4) Muhtarlık ve zorunlu sigortayı kapsamamaktadır.

Ücret üzerinden yatırılması da sistem gelirlerinin olması gereken düzeyin altında gerçekleşmesine neden olmaktadır. 2015 yılında yüzde 8,2 olan 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranının 2023 yılında yüzde 10,2'ye yükselmesi ve nüfusun giderek yaşılanması beklenmektedir. 65 yaş üzerindeki nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranı incelendiğinde ise 2015 yılında yüzde 12,2 olan bu oranın 2023 yılında yüzde 14,9'a yükseleceği tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra, doğurganlığın düşük seyretmesi ve doğumda beklenen yaşam süresinin giderek artması gibi çeşitli nedenlerle Türkiye'deki nüfus yapısında önemli bir değişim beklenmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda yaşlı bağımlı nüfus oranındaki artışın, aktif-pasif oranı üzerinde bir baskı ve beraberinde emeklilik sigortası giderlerini yükseltici bir etki oluşturması beklenmektedir. Diğer taraftan yaşanan nüfusun yanı sıra sağlık teknolojilerindeki ilerlemelerin ve hanehalkı gelirlerindeki artışın,

sağlık harcamalarında yükselmeye neden olması ve dolayısıyla sağlık sigortası giderlerini artırması beklenmektedir.

İşgücüne katılım oranının düşüklüğü, istihdam içinde kayıt dışı istihdamın payının görelî yüksekliği, kayıtlı istihdam edilen çalışanların primlerinin önemli ölçüde asgari ücret üzerinden yatırılması, sosyal sigorta sisteminin verimliliğini olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Son yıllarda kadınların kayıt dışı istihdam oranlarında her ne kadar gerileme görülmüş olsa da, 2015 yılı itibarıyla söz konusu oran yüzde 46,1 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla özellikle kadınların kayıtlı istihdamının sağlanmasına yönelik düzenlemeler büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede 6663 sayılı Kanunla getirilen yarı zamanlı çalışma uygulaması alana ilişkin önemli bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir.

Sigorta sisteminde finansal sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla 5510 sayılı Kanunla aylık bağlama oranları düşürülmüştür. Bu nedenle, bireylerin emeklilik döneminde de hayat standartlarını koruyabilmeleri için primlerin gerçek ücretler üzerinden bildirilmesi, çalışma hayatında daha uzun sürelerde kalmanın teşvik edilmesi ve bireysel tasarrufların artırılması konuları önem arz etmektedir. Bu çerçevede 25/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6740 sayılı Kanunla 2017 yılından itibaren çalışanların otomatik olarak tamamlayıcı bir emeklilik planına dâhil edilmesi uygulanması getirilmiştir.

Kişileri gerçek gelirleri üzerinden prim ödemeye teşvik eden, kayıtlı istihdamı önceleyen, sosyal yardım ve istihdam arasındaki ilişkiyi geliştiren bütünsel politikalara duyulan ihtiyaç önemini korumaktadır.

Geri ödeme kapsamında olmayan sağlık hizmetlerinin sağlanmasında tamamlayıcı sağlık sigortası modellerinin geliştirilmesi ile devlet katkısı teşviki getirilen tamamlayıcı emeklilik kapsamındaki nüfusun artırılmasına yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tamamını kapsayan, adil, kaliteli ve mali açıdan sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

Çalışanları sosyal sigorta çatısı altında toplayan, kayıt dışı istihdamla mücadele konusunda etkin denetim-koordinasyon mekanizmasına sahip bir sistem hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Sosyal güvenlikte hak ve prim geliri kayıplarına yol açan kayıt dışılıkla etkin mücadele kapsamında, denetime, koordinasyona, bilişim altyapısına ve bilinçlendirme faaliyetlerine önem verilecektir. (Kalkınma Planı p.328)			
Tedbir 153, SGK denetim mekanizmaları güçlendirilerek sosyal sigorta sistemi gelirlerindeki kayıp ve kaçaklar azaltılacaktır.	SGK (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarılığı, İŞKUR, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri	Aralık Sonu	Kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik kurum ve kuruluşlarla yapılan veri paylaşımı çalışmalarının kapsamı genişletecektir. Risk odaklı denetim yaygınlaştırılacak, ücreti eksik bildirilen kalifiye mesleklerdeki kişilerin tespitiyle yönelik çalışmalar yürütülecektir. Teftiş Yönetim Sistemi projesi uygulamaya konularak yapılan raporlandırmalar kapsamında belirlenecek sektörlerde planlı asgari işçilik denetimleri

			gerçekleştirilecektir. 2016 yılında yapılan bilgilendirmelere rağmen prim artışı gidilmesi benzeri uyarıları yerine getirmeyen işyerleri öncelikle denetime alınacaktır.
Sosyal güvenlik mevzuatı sade ve anlaşılır bir yapıya kavuşturulacak, kişileri sistemden uzaklaştıran bürokratik formaliteler azaltılacaktır. (Kalkınma Planı p.329)			
Tedbir 154. Sosyal güvenlik mevzuatı sadeleştirilecektir.	SGK (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Bireylerin sosyal güvenliğe ilişkin hak ve yükümlülüklerini doğrudan mevzuata başvurarak anlayabilmelerini kolaylaştırmak için öncelikli olarak belirlenecek konulardan başlamak üzere mevzuat sadeştirmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 155. Bürokratik iş süreçlerinin azaltılması kapsamında elektronik ortam üzerinden gerçekleştirilen işlem çeşitliliği artırılacaktır.	SGK (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Meslek Örgütleri	Aralık Sonu	Süresinde verilmeyen aylık prim ve hizmet belgelerinin temini ile çeşitli sigortalı grupların sigortalılık başlangıcı ve sonlandırılmasına ilişkin bildirimlerinin elektronik ortam üzerinden gerçekleştirilebilmesi sağlanacaktır. Emeklilik işlemlerine ilişkin çeşitli onayların Hizmet Takip Programı (HİTAP) üzerinden elektronik ortamda alınması sağlanarak 4/C kapsamında ortalama aylık bağlama süresi kısaltılacak, bu kapsamında en az bir kamu kurumu ile pilot uygulama başlatılacaktır.
Kısilerin sosyal güvenliğe ilişkin hak ve yükümlülüklerinden haberdar olmaları, iş ve işlemlerini yürütürken kullanacakları erişim kanallarını tanımlanması sağlanacak ve bu kanalların erişilebilirlikleri artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.330)			
Tedbir 156. Sigortalı nüfusun yükseltilmesi kapsamında kişilerin sosyal güvenlige ilişkin hak ve yükümlülüklerini konularındaki farkındalığı artırılacaktır.	SGK (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Meslek Örgütleri ve ilgili STK'lar	Aralık Sonu	Erken yaşıta sosyal güvenlik bilinci kazandırılması amacıyla sosyal güvenlik hak ve yükümlülüklerinin eğitim müfredatına eklenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Mevsimli tarım işçileri gibi özel kesimlere yönelik bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.
Tıbbi ve ekonomik değerlendirme çalışmalarını dikkate alan bir geri ödeme sistemi oluşturulacak geri ödeme kapsamında olmayan sağlık hizmetlerinin sağlanması için tamamlayıcı sağlık sigortacılığı teşvik edilecektir. (Kalkınma Planı p. 332)			
Tedbir 157. Tanı ilişkili Gruplara (TİG) dayalı geri ödeme yönteminin yaygınlaştırılması kapsamında pilot çalışmalarla başlanacaktır.	SGK (S), Sağlık Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	SGK bünyesinde TİG'e yönelik geri ödeme altyapısı oluşturulacak, pilot çalışma yapılacak hastanelerden gelecek olan TİG verilerinin mevcut ödeme yöntemiyle karşılaşmalı çalışması yapılacaktır.

2.2.1.13. Spor

a) Mevcut Durum

Türkiye'de lisanslı sporcuy, spor kulübü ve antrenör sayılarındaki artış eğilimi 2016 yılında da devam etmiştir. 2015 yılı Eylül ayında 5,5 milyon olan lisanslı sporcuy sayısı (SGM, TFF, MEB toplamı) Eylül 2016 sonu itibarıyla 6,8 milyona, 12.981 olan spor kulübü sayısı, 13.454'e, 174.803 olan antrenör sayısı ise 221.046'ya yükselmiştir.

2015 yılında engellilerin spora katılımını artırmak amacıyla özel projeler hayatı geçirilmiştir. Bu kapsamında engelli otobüsleri temin edilmiş; iki bine yakın antrenör, engelli sporcularla çalışabilmek için formasyon eğitiminden geçirilmiş ve engellilere yönelik yaz spor okullarına 2015 yılında 5.500 kişi katılmışken, 2016 yılında 6.890 kişi katılmıştır.

Spor alanında kaydedilen gelişmelere rağmen, fiziki ve beşeri altyapının güçlendirilerek ülke genelinde dengeli dağılıminın sağlanması, spor eğitiminin iyileştirilmesi, sporda etiğin geliştirilmesi, başarılı sporcuların yetiştirmesi ve sporun bir yaşam tarzı olarak benimsetilerek geniş kitlelere yaygınlaştırılması ihtiyacı devam etmektedir. Mahalli idarelerin spor alanındaki etkinliklerinin artırılması, spor kulüpleri ve federasyonlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi, spordaki şiddet ve doping olaylarının önlenmesi ve spor finansmanının çeşitlendirilerek artırılması gerekmektedir.

Sporun toplumun her kesimine yaygınlaştırılması açısından spor tesislerinin bölgeler ve branşlar bazında dengeli dağılımlarının sağlanması, tesislerin etkin kullanılması için tedbirler alınması ve farklı spor branşlarının kamuoyuna tanıtılması gerekmektedir.

Vatandaşları spor yapmaya teşvik etmek amacıyla geliştirilen projelerin etki değerlendirmesinin yapılabilmesi için halkın spor yapma alışkanlıklarını ölçen, uluslararası standartlara uygun saha çalışmalarının düzenli olarak yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

b) Amaç ve Hedefler

Sağlıklı ve hareketli bir yaşamın gereği olarak toplumda spor yapma kültürünün yerleştirilmesi, spor hizmetlerinin kalitesi ve çeşitliliği artırılarak sporun geniş kitlelere yaygınlaştırılması ve başarılı sporcular yetiştirmesi temel amaçtır.

Toplumun tüm kesimlerinde spor yapma kültürü geliştirilecek, kamuya ait spor tesislerinin etkin kullanılmasına yönelik kalıcı düzenlemeler hayatı geçirilecektir.

Uluslararası düzeyde başarılı sporcular yetiştirebilmek için sporcuy seçme ve yönlendirme sistemleri geliştirilecek, uygun fiziksel altyapı oluşturulacak ve yeterli donanıma sahip antrenör desteği sağlanacaktır.

Okul öncesi, ilk ve ortaöğretimde verilen spor eğitiminin çeşitlendirilmesi, okullarda uygun spor alanlarının oluşturulması ve antrenör destegin artırılması hedeflenmektedir.

Spor tesislerinin yapımı ve işletiminde başta kamu-özel işbirliği modeli olmak üzere alternatif finansman ve işletme modellerini hayatı geçirmeye yönelik çalışmalar yapılacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/ Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Vatandaşların fiziksel hareketliliğini teşvik edecek programlar geliştirilecek, uygun rekreasyon alanları oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.338)			
Tedbir 158. Halkın spora olan ilgisini artıracak proje ve kampanyalar hayatı geçirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, RTÜK, TRT, Basın Kuruluşları, Mahalli İdareler, Üniversiteler, Spor Federasyonları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Halkın spora ilgisini artıracak projeler desteklenecek, spor tesislerine erişim imkânları iyileştirilecek, kişilerin aktif olarak spor yapmasını teşvik edecek kampanyalar düzenlenecektir. Medyada, spor yapmayı teşvik edici ve farklı spor branşlarını tanıtıcı programlara yer verilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 159. Halkın spor yapma alışkanlıklarını ve hareketlilik düzeyini ölçen saha çalışmaları yapılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), TÜİK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Uluslararası çalışmalara uygun olacak şekilde, halkın spor yapma ve hareketlilik alışkanlığını ölçen saha çalışmaları geliştirilecek ve düzenli aralıklarla uygulanacaktır.
Tedbir 160. Engelli vatandaşların sportif faaliyetlere katılımını teşvik edecek projeler geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Mahalli İdareler, Spor Federasyonları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Engelli sporcuların, spor tesislerine erişimleri için illerde engelli otobüsler temin edilecek ve tesisler engelli vatandaşların kullanımına elverişli hale getirilecektir.
Erken çocukluk eğitiminden başlamak üzere tüm eğitim kademelerinde spor eğitimi içerik ve uygulama olarak iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.339)			
Tedbir 161. İlk ve ortaöğretim kademelerinde verilen spor eğitimi iyileştirilecektir.	Millî Eğitim Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Federasyonları, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Spor eğitimi okul öncesinden başlayarak ilk ve ortaöğretim kademelerinde yaygınlaşacak, çocukların farklı spor branşlarıyla ulaşması sağlanacaktır. Okullara antrenör desteği verilecek, uygun spor alanlarının oluşturulması sağlanacaktır.
Kamuya ait tüm spor tesislerinin bütün vatandaşların kullanımına açık olması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.341)			
Tedbir 162. Kamuya ait tüm spor tesisleri vatandaşların kullanımına açılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Millî Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Farklı kamu kurum ve kuruluşlarına ve mahalli idarelere ait spor tesislerinin envanteri ve kullanım imkânları, halkın rahatça erişebileceği ve kullanabileceği şekilde internet ortamında paylaşılmaktır.

Başarılı sporcuyu yetiştirmek amacıyla elit sporcuya seçme, yönlendirme ve normlandırma sistemleri geliştirilecek, gerekli fiziki ve beşeri altyapı imkânları oluşturulacak, Olimpik Sporcu Kamp Eğitim Merkezleri kurulacaktır. (Kalkınma Planı p.342)

Tedbir 163. Elit sporcuya seçme, yönlendirme ve normlandırma sistemleri geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Spor Federasyonları, Üniversiteler	Aralık Sonu	Spor alanında yetenekli bireylerin erken yaşta tespit edilebilmesi ve gerekli yönlendirmenin yapılabilmesi amacıyla elit sporcuya seçme, yönlendirme ve normlandırma sistemleri geliştirilecektir.
Tedbir 164. Başarılı sporculara sağlanan imkânlar artırılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler, Spor Federasyonları	Aralık Sonu	Sporcu eğitim merkezleri altyapı ve eğitici açısından desteklenecek, yeterli sayı ve kalitede olimpiyat hazırlık merkezi oluşturulacaktır. Spor eğitmenlerinin eğitimi bir sistem dâhilinde yeniden düzenlenenecektir.
Sporcu sağlığı merkezleri, hizmet kalitesi ve çeşitliliği artırılarak yaygınlaştırılacak, spor hekimi ihtiyacının giderilmesine yönelik tedbirler alınacaktır. (Kalkınma Planı p.343)			
Tedbir 165. Sporcu sağlığı merkezlerinin hizmet kapasitesi nitelik ve nicelik olarak iyileştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler, Spor Federasyonları	Aralık Sonu	Sporcu sağlığı merkezleri konusunda bölgeler itibarıyla mevcut durum ve ihtiyaç tespiti çalışması yapılacak, ihtiyaçca göre yeni merkezlerin kurulması sağlanacaktır. Sporcu sağlığı merkezleri hizmet kalitesi ve çeşitliliği açısından çağın gereklere uyumlu şekilde güçlendirilecektir.
Tedbir 166. Spor hekimi ihtiyacı tespit edilerek yeterli sayıda uzman hekimin yetiştirilmesi sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Sporif başarıların elde edilmesinde kritik öneme sahip olan sporcuya sağlığına yönelik hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla spor hekimi yetiştirilmesine ağırlık verilecek ve bu kapsamında ihtiyaç duyulan spor hekim sayısı tespit edilerek bir planlama dâhilinde yetiştirilmesi için gerekli altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.

2.2.1.14. Nüfus Dinamikleri

a) Mevcut Durum

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 2015 sonunda 78,7 milyon olan ülkemiz nüfusunun, 2016 sonunda 80 milyona yaklaşması beklenmektedir. Uzun süredir azalma eğiliminde olan toplam doğurganlık hızı 2000'lü yılların ortalarından itibaren yenileme seviyesi civarında durağanlaşmış, doğurganlık yanlısı politikaların da sonucunda 2011 yılından sonra ise bir artış eğilimi göstermiştir. 2011 yılında 2,05 çocuğu kadar düşen toplam doğurganlık hızı 2015 yılında 2,14'e yükselerek nüfusun kendini yenileme seviyesi olan 2,10'un üzerinde gerçekleşmiştir. Ortalama evlenme yaşıının yükselmesi ve doğumların ertelenmesi bu sürecin temel nedeni olarak görülmektedir. 2008 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına (TNSA) göre doğurganlık hızının en yüksek olduğu yaş grubu 20-24'ten 25-

29'a yükselmiş ve 2013 yılı TNSA'ya göre ise bu durum daha da belirginleşmiştir. 2008 yılı TNSA'ya göre ortalama ideal çocuk sayısı 2,5 iken, 2013 yılı TNSA ön sonuçlarına göre bu sayı 2,8'e yükselmiştir. TNSA sonuçlarına göre eğitim ve gelirin yüksek olduğu toplum kesimlerinde doğurganlık seviyesi daha düşüktür.

Uzun vadede düşen doğurganlık hızının 2011 yılından sonra artış eğilimi göstermesi ve doğurganlık yanılsı nüfus politikalarının uygulamaya geçirilmesiyle Onuncu Kalkınma Planında yer alan toplam doğurganlık hızındaki yenileme seviyesinin korunması hedefine ulaşılması beklenmektedir.

TABLO II: 22- Demografik Göstergeler

	2011	2014	2015
Toplam doğurganlık hızı (kadın başına)	2,05	2,18	2,14
Doğuştan beklenen yaşam süresi (yıl) (1)	76,6	78,0	
Erkek	74,4	75,3	
Kadın	78,9	80,7	
Nüfus artış hızı (binde)	13,5	13,3	13,4
Nüfus (bin)	74 724	77 696	78 741

Kaynak: TÜİK Nüfus Projeksiyonları ve ADNKS verileridir.

(1) Doğuştan beklenen yaşam süresine ait son veri 2013-2015 yılına aittir.

Doğuştan beklenen hayat süresinin uzaması sonucunda yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı artmaktadır. 2015 yılı sonu itibarıyla yaşlı nüfus (65+ yaşı) 6.495 bin kişi olup bu nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 8,2'ye ulaşmıştır. Doğuştan beklenen yaşam süresi 2013-2015 dönemi itibarıyla erkeklerde 75,3 yıl, kadınlarda 80,7 yıl olmak üzere ortalama 78 yıl ulaşarak Plan hedeflerini aşmıştır. Yaşlı nüfusun artmasıyla çalışma çığı nüfusunun bakmakla yükümlü olduğu nüfus gelecekte artacak ve üretilen nüfusun payı azalacaktır. Projeksiyonlara göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 2023 yılında yüzde 10,2'ye, 2050 yılında ise yüzde 20,8'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede doğurganlık hızının korunması ve yaşlanan nüfusa yönelik etkin ve uygun zamanlı politikaların geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Bu politikaların veriye dayalı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için ulusal düzeyde, kapsayıcı ve uluslararası çalışmalarla bütünsel bir yaşılık araştırması ihtiyacı bulunmaktadır.

Kadının eğitim, gelir ve istihdam düzeyinde beklenen artışlar sonucunda uzun vadede doğurganlığın azalması beklenmektedir. TÜİK uzun dönem nüfus projeksiyonlarına göre, tedbir alınmaması halinde, bu hızın 2050 yılına kadar 1,65 çocuk seviyelerine kadar gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması, eğitimim kalitesinin artırılması ve fırsat eşitliğinin iyileştirilmesi, okul öncesi eğitim ve bakım ihtiyacının karşılanması, fiziki, sosyal ve kültürel anlamda çocuk dostu ortamların hazırlanması konularında tedbirler alınması önem arz etmektedir. Bu çerçevede, 2016 yılında yapılan hukuki düzenlemelerle doğum nedeniyle kullanılan aylıksız izin sürelerinin memurlarda derece ve kademe ilerlemesinde değerlendirilmesi, kadın çalışanların analık izni sonrasında birinci doğumda iki ay, ikinci doğumda dört ay, sonraki doğumlarda altı ay süreyle tam ücretli olarak yarım gün çalışması, analık iznin başlaması gereken tarihten erken doğumlarda bu sürenin doğum sonrası iznine eklenmesi (memurlar için), çocuğu olan anne veya babanın çocuğun mecburi ilköğretim yaşına gelene kadar normal çalışma süresinin yarısı kadar çalışabilmesi, doğuma bağlı bazı izin ve haklardan evlat edinenlerin de faydallanması, doğum nedeniyle işten geçici olarak ayrılan kadınların yerine çalışılmak

üzere özel istihdam ofislerine geçici iş ilişkisi kurma yetkisi verilmesi imkânları getirilmiştir. Ayrıca nüfusu 100 binin üzerindeki belediyelerde çocuklar için kreş açılması zorunlu hale getirilmiş, nüfusu daha az olan belediyelerin de mali durumları ve hizmet öncelikleri değerlendirilerek kreş açmalarına imkân verilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bağlı hizmet veren kreşlerin de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumların faydalandığı kurumlar vergisi istisnalarından faydalananı sağlanması sağlanmıştır.

2016 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte Onuncu Kalkınma Planında yer alan yeni aile ve nüfus politikası kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan tedbirler büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bundan sonraki dönemde hayatı geçirilen politikaların izlenip değerlendirilmesi ve ihtiyaç duyulması halinde revize edilmesi önemli görülmektedir.

TÜİK tarafından nüfus kayıt verileri kullanılarak hazırlanan uzun vadeli nüfus projeksiyonları ve ülkemiz için ilk defa üretilen hayat tabloları nüfus alanında veri ihtiyacını karşılamada önemli katkı sağlamakla birlikte, bu alanda veriye dayalı politikaların geliştirilmesi, bu politikaların izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla nüfus kayıt sisteminin geliştirilmesi ve güncel veriler üretilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Ekonominin gelişmeleri, uluslararası kalkınma işbirliği yapısı içindeki değişen rolümüz, yürütülen dışa açılma politikaları; ülkemizin göç alan ve veren ülke konumunu güçlendirmekte, ülkemize yönelen nüfusun profilini de değiştirmektedir. Ülkemize yönelik yabancı işgücü göçünde önemli bir artış kaydedilmekte olup 2015 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 19.553'ü uzatma olmak üzere toplam 64.547 çalışma izni verilmiştir. Çalışma izni alanların yüzde 43,3'ü yükseköğretim mezunudur. Diğer taraftan 16.825 yabancıya, ev içi çocuk ve yaşı bakımı için çalışma izni verilmiştir. Mevsimlik ve kayıt dışı çalışanlar dikkate alındığında ülkemizdeki yabancı çalışan sayısının daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Yabancı çalışanların sayılarındaki artıya, profil değişikliğine ve uluslararası göçe ilişkin son dönemde yürürlüğe giren kanunlara bağlı olarak yabancıların çalışma izni prosedürlerinin yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda 28/07/2016 tarihli ve 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu 13/08/2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu Kanun kapsamında yabancı istihdamı ve işgücü yönetimine ilişkin politika oluşturulmuş, muafiyet belgeleri ve çalışma izinleri merkezleştirilmiş, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında yeni bir genel müdürlük kurulmuştur. Ayrıca, yüksek nitelikli insan gücünün ülkemize kazandırılması için kolaylaştırılmış yeni bir çalışma izni uygulaması olan Turkuaz Kart Sistemi de söz konusu Kanunda yer almıştır.

Türkiye, son yıllarda uluslararası yükseköğretim alanında sadece bölgesinde değil dünya genelinde bir cazibe merkezi konumundadır. 2012 yılına kadar çoğunluğu Orta Asya ve Balkan ülkelerinden olmak üzere ortalama 8 bin başvuru alan Türkiye Burslarına 2016 itibarıyla 171 farklı ülkeden 110 bin başvuru yapılmış ve 5 bin öğrenci burslu olarak üniversitelerimizde okuma hakkı kazanmıştır. Hâlihazırda Türkiye'de 15 bin öğrenci Türkiye Bursları ile öğrenim görmektedir.

2011 yılında Suriye'de başlayan ve giderek şiddeti artan iç karışıklık nedeniyle yaklaşık 11 milyon kişi evini terk etmiş, 4,5 milyonu aşık Suriyeli de komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye 2,76 milyon Suriyeli sığınmacıya geçici koruma statüsü sağlamış ve kayıt altına almıştır. Ülkemiz, Eylül 2016 itibarıyla, 10 ilde kurulan 26 adet barınma merkezinde 254 bin Suriye vatandaşa ev sahipliği yapmaktadır. Geçici koruma sağlanmış olan yabancıların eğitim, sağlık ve çalışma hayatına ilişkin hak ve yükümlülükleri Geçici Koruma Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma

İzinlerine Dair Yönetmelik 15/01/2016 tarihinde yayımlanmış olup bu statüdeki yabancılara yaşadıkları illerde çalışma iznine başvurma imkânı sağlanmıştır.

Yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de çalışmaları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılarla sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik 17/03/2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yine aynı tarihte, insan ticareti suçunun önlenmesi, insan ticaretiyle mücadele, insan hakları kapsamında Türk vatandaşının ve yabancı ayrimı gözetilmeksiz insan ticareti mağdurlarının korunması, yabancı mağdura ikamet izni verilmesi ve mağdurlara sunulacak destek hizmetlerine ilişkin usul ve esasları düzenleyen İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurlarının Korunması Hakkında Yönetmelik de yayımlanmıştır.

Göç alanında güvenilir bir veri sisteminin oluşturulması, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ekonomik ve sosyal statülerinin güçlendirilmesi ve ülkemizle ilişkilerinin geliştirilmesi, göç ve uluslararası koruma alanında hukuki ve kurumsal yapılanma eksikliklerinin tamamlanması, uluslararası korumadan faydalananlar için sağlık, barınma ve eğitim sorunlarının giderilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Sahip olduğumuz genç nüfusun yarattığı demografik fırsat penceresinden azami derecede faydalılması, toplam doğurganlık hızındaki düşüşlerin önlenecek üretken ve dinamik nüfus yapısının korunması, nüfusun yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve ülkemiz ekonomisini destekleyecek etkin bir göç yönetiminin oluşturulması temel amaçtır.

Başa AB ülkelerinde olmak üzere yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ekonomik ve sosyal statülerinin güçlendirilmesiyle ülkemizle ilişkilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/ Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Genç ve dinamik nüfus yapısının korunması ve doğurganlıktaki hızlı düşüşün önüne geçilebilmesi için kadınlara yönelik iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı nitelikte uygulamalar ile çalışmalar için doğuma bağlı izin ve haklar geliştirilecek, kreşler teşvik edilecek, esnek çalışma imkanları sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p. 351)			
Tedbir 167. Çocuk dostu sosyal ve kültürel bir ortamın oluşturulmasına yönelik destek programları hazırlanacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, RTÜK, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Evliliklerin ve çocuk sahipliğinin teşvik edilmesi amacıyla TV program ve yayınları teşvik edilecek ve özel sektör ile STK'ların ilgili faaliyetleri desteklenecektir. Kamu spotları ve eğitim müfredatında yapılacak düzlemler ile bu alanlarda kamuoyu farkındalık artırılacaktır. Çocuk dostu eğitim ve kültür ortamları yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 168. Çocukların kurumsal bakım hizmetlerinden faydalana bilmelerini teşvik edecek mekanizmalar geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Millî Eğitimi Bakanlığı, Hazine Müsteşarı	Aralık Sonu	Kreşlerin yaygınlaşması ve bu hizmeti uygun ücretlerle sunabilmeleri amacıyla özel sektörde yönelik teşvikler geliştirilecek, erken çocukluk dönemi bakım hizmetlerine

			erişimi arıtrabilecek alternatif modeller geliştirilecektir.
Artan yaşı nüfusun aktif bir hayat sürmesi, sağlıklı ve güvenli yaşam şartlarına erişimi sağlanacak, toplumda kuşaklar arası dayanışma güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p. 352)			
Tedbir 169. Ulusal düzeyde ve kapsayıcı bir yaşlılık araştırması gerçekleştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Veriye dayalı politikalar geliştirilmesi için ulusal düzeyde, kapsayıcı ve uluslararası çalışmalarla bütünsel bir yaşlılık çalışması gerçekleştirilecektir.
Ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını destekleyecek şekilde seçici bir yaklaşımla nitelikli yabancı işgücü artırılacak ve yabancı kaçak işçi sayısı azaltılacaktır. (Kalkınma Planı p. 354), Nitelikli İnsan Gücü Çekim Merkezi Programı			
Tedbir 170. Kayıt dışı yabancı işgücü istihdamının önlenmesi amacıyla denetim faaliyetleri ile toplumun ilgili kesimlerine yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri artırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, SGK, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	Aralık Sonu	Kayıt dışı yabancı istihdamla mücadele kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarından istihdama ilişkin yeni bilgi ve verilerin alınması suretiyle çapraz denetim faaliyetlerinin kapsamı genişletilerek etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.
Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetler çeşitlendirilecek ve ülkemizle bağlıları güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.355)			
Tedbir 171. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın, eğitim ve çalışma hayatı başta olmak üzere bulundukları ülkelerde karşılaşıkları sorunlara dair bu alanlardaki yasal düzenlemeler hakkında rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulacak ve Türkçe öğrenimi imkânları geliştirilecektir.	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, YÖK	Aralık Sonu	Yurt dışında yaşayan Türk genceğinin, eğitim ve meski eğitimi başta olmak üzere bulundukları ülkelerde karşılaşıkları sorunlara yönelik anket, toplantı ve konferanslar düzenlerek gencelerimizin ve ailelerinin bilingüellendirilmesi sağlanacak; yaşadıkları ülkelerde bu alanlardaki yasal düzenlemeler hakkında rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulacaktır. Vatandaşlığımızın Türkçe öğrenme imkânlarından daha iyi yararlanmalarını sağlamak için eğitim materyalleri geliştirecektir.
Ülkemize yurt dışından gelen göçmen, uluslararası korumaya muhtaç olanlar, kaçak işçiler ve transit geçiş yapanlara ilişkin etkin bir izleme ve takip sistemi oluşturulacak ve uluslararası koruma statüsü tanınan kişilerin ülkeye uyumu desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.356)			
Tedbir 172. Gögle ilgili Türkiye'nin Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanacaktır.	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, ilgili BM kuruluşları ve ilgili STK'lar	Aralık Sonu	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda yer alan Göç Politikası Kurulu yıl içerisinde en az bir kez toplanarak, ülkemizde yasal olarak ikamet eden ve uluslararası koruma kapsamında olan yabancılara dair tüm uygulamaların değerlendirilecek ve gerekli iş ve işlemler hakkında politika ve stratejiler belirleyecektir. Göç alanında oluşturulacak stratejik belgeler ve eylem planları için ulusal teknik ekip ve istişare toplantıları

			ile tematik çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 173. Etkin bir göç yönetimi oluşturulması amacıyla Göç Politikası Kurulu tarafından göç politika ve stratejileri hazırlanacaktır.	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	Aralık Sonu	Kurulun sekretarya hizmetleri ve toplantı hazırlık çalışmalarının yürütülmesi tamamlanacaktır. Kurul, ülkemizde yasal olarak ikamet eden ve uluslararası koruma kapsamında olan yabancılarla dair uygulamaların değerlendirilecek ve gerekli görülen alanlarda politika ve stratejiler belirleyecektir. Göç alanında oluşturulacak stratejik belgeler ve eylem planları Kurul tarafından hazırlanacaktır.
Tedbir 174. Ülkemizdeki yabancıların toplumla uyumunu kolaylaştırmak amacıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirilecektir.	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, YÖK, İŞKUR, TÜİK	Aralık Sonu	Uyum politikalannın etkinliğinin ölçülebilmesi ve gerekli yeni politika ve uygulamaların geliştirilmesi amacıyla, mevcut durum analizi çalışmaları ve araştırma projeleri gerçekleştirilecektir. Yabancılara yönelik uyum/danışma merkezi, Adil Çağrı ve İletişim Merkezi kurularak hizmet kalitesinin yükseltilmesi yönünde personel sayısı ve dil desteği artırılacak, daha fazla sayıda yabancıya hizmet verilecektir.
Tedbir 175. Düzenli ve düzensiz göç kapsamında olanlar ile uluslararası korumaaya ihtiyaç duyan yabancılar için etkin işleyen bir göç izleme ve takip sistemi oluşturulacaktır.	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, YÖK, İŞKUR, TÜİK	Aralık Sonu	Kayıtlı yabancıların eksik bilgileri tespit edilecek, bu alanda ihtiyaç duyulan faaliyetler belirlenecek ve bu ihtiyaçlar giderilecektir. GöçNet entegrasyonu henüz yapılmayan paydaş kurumlarla çalışmalar tamamlanarak veri alışverişi sağlanacaktır.
Tedbir 176. İnsan ticareti mağduru olan veya olduğu yönünde kuvvetli şüphe duyulan kişiler mağdur destek hizmetlerinden yararlanıracaktır.	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (S), Dışişleri Bakanlığı, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	İnsan ticareti mağdurlarının faydalanaileceği hizmetlere ilişkin etkili bir rehberlik sistemi oluşturulacaktır. AB desteğiyle İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması Projesi yürütülecektir. Kabul ve barınma merkezleri tamamlanacaktır. Merkez ve taşra teşkilatındaki personele mülteci hukuku ve statü belirleme seminerleri verilecektir. Sığınma evlerini işleten STK'larla işbirliği protokollerini imzalanacaktır.

2.2.1.15. Kamuda Stratejik Yönetim

a) Mevcut Durum

Kamu idareleri tarafından orta vadeli amaç ve hedeflerin somutlaştırılarak faaliyetlerin bu amaç ve hedefler doğrultusunda belirlendiği, bütçelendirildiği, uygulandığı ve performansının ölçüldüğü stratejik yönetim döngüsünün temel araçları olan stratejik planlar, performans programları ve faaliyet raporlarının hazırlanmasında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Stratejik plan hazırlamakla yükümlü merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları, KİT'ler, il özel idareleri ile nüfusu 50 bin ve üzerinde olan belediyelerde stratejik plan, performans programları hazırlanarak uygulamaya konulmuş ve sonuçlar faaliyet raporlarıyla izlenmiştir. Yeni kurulan kamu idareleri ve devlet üniversitelerinin de söz konusu belgelere yönelik hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

2016 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından 15'i devlet üniversitelerine ve 14'ü merkezi kamu idarelerine ait olmak üzere toplam 29 adet stratejik plan; üst politika dokümanlarına ve stratejik planlama ile ilgili mevzuatta yer alan usul ve esaslar uygunluk, misyon, vizyon, amaç ve hedeflerin birbirleriyle bağlantıları ve kavramsal tutarlılık, diğer idarelerin stratejik planlarıyla uyum ve tutarlılık hususları açısından incelenerek bu idarelere değerlendirme raporları aracılığıyla geri bildirimde bulunulmuştur.

Stratejik yönetime ilişkin elde edilen deneyimler ve kamu idarelerinden gelen talepler doğrultusunda Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in güncellenmesine ilişkin çalışmalar yürütülmüş ve bu çerçevede Yönetmelik Taslağı hazırlanmıştır.

Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzunun ikinci sürümünün güncelleme çalışmaların kapsamında merkezi idareler, üniversiteler ve KİT'ler için farklılaştırılmış şekilde hazırlanan Kılavuz ve rehberlerin taslağ çalışmaları tamamlanmıştır. Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu ve Üniversiteler İçin Stratejik Planlama Rehberine yönelik istişare süreci sona ermiştir.

b) Amaç ve Hedefler

Kamuda stratejik yönetimin uygulama etkinliğinin artırılması, hesap verebilirlik anlayışının planlamadan izleme ve değerlendirmeye kadar yönetim döngüsünün tüm aşamalarında hayatı geçirilmesi temel amaçtır. Ayrıca kamu idarelerinde stratejik düşünme boyutunun güçlendirilerek kaynak kullanımında stratejik planları temel alan bir yaklaşımın yerleştirilmesi hedeflenmektedir.

Kamu idarelerinin hizmetine sunulacak kılavuz ve rehberler vasıtıyla stratejik planların; riskleri dikkate alarak performansın daha etkin bir biçimde izlenmesi ve değerlendirilmesine imkân verecek bir biçimde sonuç odaklı hazırlanması ve taşra eylem planlarıyla uygulanabilirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, stratejik yönetim uygulamalarının merkezi düzeyde izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik bir sistemin kurulması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/ Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kamuda stratejik yönetim sürecinin tüm aşamalarının uyum ve bütünlük içerisinde yürütülmesi için yönlendirmeden sorumlu kurumlar arasındaki koordinasyon güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.363)			
Tedbir 177. Kamuda stratejik yönetim sürecinde koordinasyonun güçlendirilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Sayıştay	Aralık Sonu	Kamuda stratejik yönetim sürecinde yönlendirmeden sorumlu kurumlar arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini sağlayacak görev ve sorumlulukları belirginleştirmeye yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.
Kamu idarelerinin bütçelerinin hizmet programlarıyla öngörülen maliyet, çıktı ve sonuçlarını kapsaması amacıyla program bütçe sistemine geçilecek ve performans bilgisi bütçe sürecine entegre edilecektir. (Kalkınma Planı p.365)			
Tedbir 178. Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde, kamu hizmetlerini program yaklaşımıyla ele alan bütçe yapısına geçilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), TBMM, Kalkınma Bakanlığı, Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri	Aralık Sonu	Bütçe sınıflandırması, bütçe belgeleri ve yönetim bilgi sistemleri gözden geçirilerek; merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde program bütçe sistemine geçilecektir.
Stratejik yönetim uygulamalarının merkezi düzeyde izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik mevcut yönetim bilgi sistemleriyle entegre bir sistem kurulacaktır. (Kalkınma Planı p. 372)			
Tedbir 179. Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin izleme ve değerlendirme menin daha etkili bir biçimde yürütülmesi amacıyla bir sistem geliştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamuda stratejik yönetimde izleme ve değerlendirme menin niteliğinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan merkezi sistemin ilgili kamu idarelerince kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
Kamu idarelerinde strateji geliştirme birimleri nitelik ve nicelik yönünden güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.375)			
Tedbir 180. Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin idari ve beşeri kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenlenecaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Sayıştay Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin idari ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi amacıyla stratejik yönetimin farklı bileşenlerini içeren eğitim programları düzenlenecektir.
Stratejik yönetime ilişkin mevzuat, kılavuz ve rehberler uygulama tecrübeleri de dikkate alınarak bütüncül bir anlayışla gözden geçirilecek ve güncellenecektir. (Kalkınma Planı p.376)			
Tedbir 181. Belediyeler ve KİT'lere yönelik stratejik planlama rehberi tamamlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, KİT'ler	Haziran Sonu	Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzunun belediyeler ve KİT'lere göre farklılaştırılmış içeriğe yenilenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.

2.2.1.16. Kamuda İnsan Kaynakları

a) Mevcut Durum

Kamu kesiminde etkili bir insan kaynağı geliştirme politikası uygulanması ve kamu personel sisteminde şeffaf, anlaşılır ve yeknesak kurallara dayanan mesleki yeterliliği, performansı ve hizmetin gereklerini esas alan bir düzenlemeye gidilmesi, kamuda etkinlik ve verimliliği önemli ölçüde artıracaktır. Bu çerçevede, kamu hizmetleri ile personel sayı ve yapısının analiz edilmesi, mevcut insan kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması ve niteliğinin artırılması ile hizmet-personel-ücret ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulması ihtiyacı önemi korumaktadır.

Kamuda verimlilik kültürünü geliştirmek için hizmet içi eğitim programlarının kapsamlı ve sistemli bir anlayış doğrultusunda ele alınma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapsamda 2014-2017 yılları arasında Devlet Personel Başkanlığı tarafından Kamu Yönetiminde Personel Verimliliği Projesi yürütülmektedir.

Personel değerlendirme sisteminin gözden geçirilerek, personelin performansının ölçülmesinde nesnel ve açık standartların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Sicil sistemini kaldırarak yerine personel bilgi sistemini getiren 6111 sayılı Kanun, kurumlara personelin başarı ve verimliliğini ölçebilmeleri için değerlendirme ölçütleri belirleme imkânı sağlamıştır. Devlet Personel Başkanlığı bu amaçla kurumlara rehberlik etmek üzere yeni bir değerlendirme yönetmeliği hazırlamaktadır. Ayrıca kamu kesiminde performans değerlendirme çalışmalarına yönelik olarak da 2015-2017 yılları arasında Devlet Personel Başkanlığı tarafından Performans Değerlendirme Sistemi Projesi yürütülmekte olup bu projenin çıktılarının uygulamaya yansıtılması beklenmektedir.

Görevde yükselme konusunun mevzuatta açık ve yeterli bir şekilde tanımlanmamış olması, kamu personelinin kurum ve kuruluşlar arasında dengesiz dağılımı, personel ve ücret düzeyinin hizmet gerekleri ile uyumsuzluğu kamu personel sisteminde göze çarpan diğer sorunlardır. 6111 sayılı Kanunla kamu sektöründe esnek çalışmaya imkân tanıyan bazı düzenlemeler yapılmış olup söz konusu düzenlemelerin uygulamaya aktarılmasına yönelik Devlet Personel Başkanlığı tarafından bir model geliştirmesi amacıyla 2014-2016 yılları arasında Devlet Memurlarının Çalışma Yerleri ve Çalışma Saatlerinin Esnekleştirilmesi Projesi yürütülmüştür. Bu projenin de katkılarıylaümüzdeki yıl içerisinde konuya ilgili somut ve önemli çıktıların uygulamaya dönük olarak kullanılması beklenmektedir.

Kamuda istihdam edilen personelin sayısı Haziran 2016 itibarıyla 3.613.379 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu personelin yüzde 8'i kadrolu, yüzde 4'ü sözleşmeli ve yüzde 15'i ise işçi ve diğer personelden oluşmaktadır.

Kamu personeli kayıt sisteminin tek bir veri tabanında toplanması amacıyla yönelik altyapı çalışmaları Devlet Personel Başkanlığıncı tamamlanmış olup bu kapsamında hâlihazırda kamuda çalışanlara ilişkin kadro bilgileri, yurt dışı eğitime gönderilenlere ilişkin bilgiler, engelli istihdamına dair veriler gibi bazı veri ve bilgilere ulaşmak mümkündür.

b) Amaç ve Hedefler

Kamu sektöründe, işe alımdan emekliliğe kadar bütün süreçlerde hizmet kalitesi ve personel verimliliğinin yükseltilmesi temel amaçtır.

Hizmet içi eğitim uygulamalarının yaygınlaştırılması suretiyle kamu personelinin bilgi ve beceri düzeyinin artırılması, kamu insan kaynakları süreçlerinde liyakatın temel alınması, işe alım ve görevde yükselme aşamalarında suiistimal ve adaletsizliğe yer verilmeyecək bir

mekanizma geliştirilmesi, uygun kurumlardan başlanarak esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve işlevsel bir performans değerlendirme sisteminin geliştirilmesi hedeflenmektedir

c) Politika ve Tedbirler

Politika/ Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kamu sektöründe hizmet kalitesi ve personel verimliliğini yükseltecek bir insan kaynağı yönetim modeli oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.381)			
Tedbir 182. Hizmet içi eğitime ve terfi sisteme iliskin mevzuatta liyakat, şeffaflık, nesnellik ve kurallılık temelinde gerekli değişiklikler yapılacaktır.	Devlet Personel Başkanlığı (S), Başbakanlık Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Hizmet içi eğitime ve terfi sisteme iliskin mevzuatındaki çalışmalar devam edecektir.
Kamu sektöründe işe alım ve terfi süreci liyakat, şeffaflık, nesnellik, kurallılık temelinde iyileştirilecek, çalışanların niteliklerine uygun kariyer planlaması yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.382)			
Tedbir 183. Tüm kamu personel sistemi için geçerli olacak etkin bir insan kaynakları modeli geliştirilecektir.	Devlet Personel Başkanlığı, Başbakanlık, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Memur Sendika ve Konfederasyonları	Aralık Sonu	Tüm kamu kurum ve kuruluşlarında personel sistemi, işe alımdan emeklilik sonrasına kadarki süreçleri kapsayan bir insan kaynakları yönetimi anlayışıyla ele alınacak ve bu doğrultuda bir model geliştirilecektir. Kariyer mesleklerine yönelik etkin bir kariyer planlaması oluşturulması amacıyla bir model hazırlanacak ve iyi uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 184. Kamu sektöründe işe alımlarda yazılı ve sözlü sınav esas olacaktır.	Devlet Personel Başkanlığı (S), Başbakanlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	İşe alımlarda suistimalar önlenecek ve yazılı baceri sözlü sınav yoluyla test edilerek, nitelikli ve verimli kamu personeli alımı gerçekleştirilecektir.
Kamu personelinin verimliliğinin artırılması amacıyla etkin bir performans sistemi oluşturulacak ve hizmet, personel, ücret ilişkisi daha sağlıdı hale getirilecektir. (Kalkınma Planı p.384)			
Tedbir 185. Kamuda performansı esas alan etkili bir insan kaynakları değerlendirme sistemi uygulamaya geçirilecektir.	Devlet Personel Başkanlığı (S), Başbakanlık, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Memur Sendika ve Konfederasyonları	Aralık Sonu	Kamuda performansı da dikkate alan bir değerlendirme sistemi teşkil etme amacıyla konuya ilgili değerlendirme toplantıları yapılarak yeni bir ikincil mevzuat hazırlanacaktır. Başarının ödüllendirildiği, performansı da dikkate alan bir değerlendirme sistemi teşkil etmek amacıyla Performans Değerlendirme Kılavuzu hazırlanacaktır.

2.2.1.17. Kamu Hizmetlerinde e-Devlet Uygulamaları

a) Mevcut Durum

Kamu hizmet sunumunda kalite ve etkinliği arbran önemli bir araç olan e-devletin vatandaşların ve iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulması ve e-devlet hizmetlerinin kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Bu çerçevede; 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında e-devlet hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik Kamu Hizmetlerinde Kullanıcı Odaklılık ve Etkinlik eksenine yer verilmiş, bu alana ilişkin 2018 yılı hedefleri tanımlanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için hayatı geçirilmesi gereken ve e-devlet hizmetlerinin etkin sunumunda kritik önem arz eden, kullanıcı odaklı e-devlet hizmet sunumu rehberinin oluşturulması, kurumsal bilişim stratejilerinin hazırlanması, kamu bilişim personeli istihdamının düzenlenmesi, kamuda bulut bilişim altyapısının oluşturulması ve kamu verisinin kullanılması gibi eylemler tasarılanmıştır.

Bilim Teknoloji Yüksek Kurulunun (BTYK) 25'inci toplantısında alınan kararlar çerçevesinde; e-devlete yönelik yeni bir organizasyon modeli oluşturulması, e-devlet uygulamaları hizmet alımları için firma belgelendirme sistemi kurulması, ulusal veri merkezi oluşturulması ve kamu kurumlarının ihtiyaç duyduğu paket program çözümlerinin toplu alım yöntemiyle tedarik edilmesi konularında çalışmalara devam edilmektedir. Bu kapsamında, e-Devlet Hizmetlerinin Yürüttürmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından hazırlanarak YPK Kararıyla uygulamaya konmuştur. Dört stratejik amaç altında toplanan e-Devlet Stratejisinde 13 stratejik hedef tanımlanmış, Eylem Planında ise 43 eyleme yer verilmiştir.

Kamu kurumlarının sunmuş oldukları hizmetlerden; yeni şirket kaydı ve ticaret sicili işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine imkân tanıyan Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) Projesinde tüm ticaret sicil müdürlüklerindeki ticaret sicili kayıtlarının elektronik ortama aktarılması çalışmaları tamamlanarak yaklaşık 3 milyon işletmenin tamamı sisteme dâhil edilmiş olup 2016 yılında işletmeler dışındaki diğer ekonomik birimlerin sisteme kaydedilmesine yönelik çalışmalara devam edilmiştir. 238 ticaret sicil müdürlüğünde kayıtlı işletmelere ilişkin ticaret sicil işlemlerinin sistem üzerinden yürütülmüşne başlanılmış ve bu bağlamda Eylül 2016 itibarıyla toplam 1.383.542 adet işlem gerçekleştirılmıştır. Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) Projesi tamamlanmış olup coğrafi adres verilerinin ilgili idareler adına MAKS veri modeline uygun olarak üretilmesi için MAKS Veri Üretimi ve Yaygınlaştırması Projesi kapsamındaki çalışmalar devam etmektedir. T.C. Kimlik Kartı Projesi'nde kart dağıtımına Mart 2016'da Kırıkkale'de başlanmış olup 2017 yılında tüm Türkiye çapında dağıtıma başlanması planlanmaktadır. Kamu kurumları arasındaki resmi yazışmaların elektronik ortamda yürütülmüşünü amaçlayan e-Yazışma Projesi kapsamında kurumların kayıtlı elektronik posta sistemi entegrasyonu çalışmalarına devam edilmiş, hukuki altyapı tamamlanmıştır. Açık ihale usulü ile yapılan mal alımı ihalelerinin tekliflerin gönderilmesi ve değerlendirilmesi hariç tüm işlemleri Elektronik Kamu Alımları Platformu (EKAP) üzerinden gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak, açık ihale usulüyle yapılan ve yaklaşık maliyeti 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun 13'üncü maddesinde öngörülen parasal limite kadar olan mal alımı ihalelerinin tüm işlemleri EKAP üzerinden gerçekleştirilebilmektedir.

Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planının uygulama süresinin sona ermesi sebebiyle Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı koordinasyonunda 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanarak Siber Güvenlik Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Ülkemizde, Ekim 2016 itibarıyla kamu kurumlarına ait 18.327 internet sitesi bulunmaktadır. İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarına ait internet sitelerinin Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanması ve kapatılan belediyelerin internet sitelerinin yayından kaldırılması nedeniyle kamu kurumlarına ait internet sitesi sayısında bir önceki yıla göre önemli bir azalma görülmüştür.

Elektronik kamu hizmetlerinin tek noktadan, çoklu kanallardan ve bütünsel bir yapıda vatandaşla ulaşılmasını amaçlayan e-Devlet Kapısına yeni hizmetlerin dahil edilmesine devam edilmiştir. Ekim 2016 itibarıyla 266 kamu kurum ve kuruluşunun 1.588 hizmeti e-Devlet Kapısına entegre edilmiştir. Kasım 2015 itibarıyla 25 milyon olan kayıtlı kullanıcı sayısı Eylül 2016 itibarıyla yaklaşık 30 milyona ulaşmıştır. Başbakanlık İletişim Merkezi'ne (BİMER) kamu kurumlarıyla ilgili ihbar ve şikayet işlemlerinin ve Sosyal Güvenlik Kurumunun şahis ödemeleri sorgulama işlemlerinin e-Devlet Kapısından sunulmaya başlanması bu artışa rol oynamıştır. Öte yandan Eylül 2016 itibarıyla mobil cihazlarla e-Devlet Kapısında sunulan 432 hizmete ulaşılabilirliktedir.

TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına (2016) göre, 16-74 yaş arası toplam nüfusun yüzde 36,7'sinin, internet kullanan bireylerin ise yüzde 61,8'ının e-devlet hizmetlerini kullandığı görülmektedir. TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına (2016) göre, 10 ve üzeri çalışanı bulunan tüm girişimlerin yüzde 86,2'si, internet kullanan girişimlerin ise yüzde 92,1'i e-devlet hizmetlerini kullanmaktadır. e-Devlet hizmetlerinin hem bireyler hem de girişimler tarafından kullanımında kayda değer bir artış gözlenmektedir. Girişimlerde e-devlet hizmetleri kullanımının bireylere nazaran daha yaygın olduğu görülmektedir. TÜİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre elektronik ortamda sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyet oranı 2015 yılında yüzde 96,43 olarak gerçekleşmiştir.

2016 Yılı Yatırım Programında kamu kurumlarının 233 bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) yatırım projesi için yaklaşık 4,5 milyar TL ödenek ayrılmıştır. 2016 yılı BİT yatırım ödeneklerinden en fazla payı yaklaşık yüzde 45'le eğitim sektörü almıştır. Bu ödeneğin büyük kısmı FATİH Projesi için tahsis edilmiştir. Önemli e-devlet projeleri yürütülen İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, SGK ve Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumların projelerinin yer aldığı diğer kamu hizmetleri sektörü ise yaklaşık yüzde 33'lük bir payla eğitim sektörünü takip etmektedir.

e-Devlet hizmet ve uygulamalarının yaygınlaşmasıyla bilgi sistemlerinin idamesine yönelik harcamalar artmıştır. Kamuda sanallaştırma uygulamaları sıklıkla görülmekteyken, mobil uygulamalar, bilgi güvenliği ve bulut bilişime yönelik projelerin sayısında artış gözlenmektedir. Bulut bilişim projelerinde tüm kurumların uyması gereken usul, esas ve standartların belirlenmesi ve kamu bulut bilişim altyapısının oluşturulması öncelikli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

TABLO II: 23- Kamu BİT Yatırım Ödenekleri Sektörel Dağılımı

(2016 Yılı Fiyatlaryla)

Sektör	2014		2015		2016	
	Milyon TL	Yüzde	Milyon TL	Yüzde	Milyon TL	Yüzde
Eğitim	1 834,2	43,6	1 749,3	43,8	2 060,6	45,4
Düzen Kamu Hizmetleri	1 552,3	36,9	1 553,9	38,9	1 488,4	32,9
Ulaştırma-Haberleşme	280,1	6,6	255,7	6,4	501,0	11,1
Tarım	231,9	5,5	169,6	4,2	209,2	4,6
İmalat	57,1	1,4	27,8	0,7	14,1	0,3
Enerji	75,4	1,8	82,5	2,1	111,6	2,5
Sağlık	104,4	2,5	85,9	2,2	74,4	1,6
Madencilik	65,3	1,6	60,7	1,6	63,1	1,4
Turizm	1,7	0,1	4,3	0,1	7,8	0,2
Toplam	4 202,4	100	3 989,7	100	4 530,2	100

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

b) Amaç ve Hedefler

Yürüttülen e-devlet çalışmalarında, dezavantajlı kesimler de dâhil, kullanıcıların elektronik ortamda sunulacak kamu hizmetlerine farklı platformlardan, güvenilir şekilde ve tek noktadan erişebilecekleri, vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanmış, birlikte işler ve bütünlük hizmetlerin kişisel bilgi mahremiyeti ve bilgi güvenliği sağlanarak sunulacağı, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir devlet yapısının oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
e-Devlet çalışmaları etkin kamu yönetimi bakış açısıyla yürütülecek, kurumlar üstü ve kurumlar arası düzeyde güçlü bir yönetim ve koordinasyon yapısına kavuşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.402)			
Tedbir 186. Dijital Türkiye çalışmaları genişletilerek dijital dönüşüm alanında sürekliliği olan bir sistem ve yönetim modeli oluşturulacaktır.	Başbakanlık (S), Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu sektöründe dijital dönüşümün gerçekleştirilemesi ve e-devletin altyapısının oluşturulması amacıyla geliştirilen Elektronik Kamu Bilgi Yönetim Sistemi (KAYSİS) kapsamında Bilişim Sistemleri Envanteri ile Kamu Veri Envanteri uygulamaların tamamlanarak kullanıma açılacaktır. Kamu yönetiminde dijital dönüşüm çalışmalarının üst düzeyde koordinasyonuna yönelik bir kurul oluşturulacaktır.

Tedbir 187. e-Devlet çalışmalarının yürütülmesi ve koordinasyonunu sağlamak üzere e-devlet organizasyon yapısı oluşturulacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Başbakanlık, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, TÜRKSAT	Aralık Sonu	e-Devlet çalışmalarının kurumlar üstü ve kurumlar arası düzeyde etkin koordinasyon içerisinde yürütülmesini ve e-devlet hizmetlerinde veri paylaşımı, entegrasyon vb. konularda kurumlar arası işbirliğini sağlamak üzere, 25'inci BTYK toplantısında alınan 2013/102 numaralı karar uyarınca, e-devlet organizasyon modeli oluşturulacaktır.
e-Devlet hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemleri tamamlanacaktır. Ortak altyapıların kurulmasına ve ortak standartların belirlenmesine devam edilecek; mahalli idareler de dâhil olmak üzere, kamuda ortak uygulamalar yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.403)			
Tedbir 188. e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan hizmetler çoğaltılabilecek, kullanımın artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Mahalli idareler tarafından sunulan hizmetler de dâhil, kamu hizmetlerinin e-Devlet Kapısına entegrasyonuna devam edilecek, e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan hizmetlerin kullanımının artırılması için tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerine ağırlık verilecektir.
Tedbir 189. T.C. Kimlik Kartı Projesi ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu hizmetlerine erişimde kimlik doğrulama amacıyla kullanılabilecek, temel kimlik bilgilerini ve biyometrik unsurları da içeren elektronik kimlik kartı ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 190. Mekânsal Adres Kayıt Sistemi Veri Üretimevi ve Yaygınlaştırması Projesi kapsamında 30 ilde ilgili idareler sisteme entegre edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	2017 yılı içerisinde MAKİS veri modeline uygun olarak coğrafi adres verisi üretimine devam edilecektir. Bu kapsamında, 30 ilde ilgili idarelerin sisteme entegre edilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 191. Kamu Entegre Veri Merkezinin kurulmasına ilişkin fizibilite çalışması tamamlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), TSE, TÜBİTAK, TÜRKSAT	Aralık Sonu	Kamu Entegre Veri Merkezi Fizibilite Etütünün hazırlanması amacıyla hizmet alımı ihalesi yapılacaktır.
e-Devlet hizmet sunumunda kullanıcı talep ve ihtiyaçlarının belirlenmesi ve karşılanması mobil uygulamalara ve e-katılıma önem verilecektir. (Kalkınma Planı p.406)			
Tedbir 192. Kamu kurumlarının sosyal medya kullanımını düzenleyen rehber hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Başbakanlık, Kalkınma Bakanlığı, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Kamu kurumlarının sosyal medya sayfalarının arayüz bütünlüğünün sağlanması için gerekli olan ortak kriterler, rehber ve kılavuzlar hazırlanacaktır. Belirlenen kriterlerin uygulanmasının sağlanması için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır. Kamu kurumlarının resmi sosyal medya sayfalarının tanımlanan rehberlere ve kriterlere uygunluğu konusunda izleme faaliyetleri yürütülerek yaygınlaştırılacaktır.

Tedbir 193. BİMER yeniden yapılandırılacaktır.	Başbakanlık (S)	Aralık Sonu	e-Katılımlığı artırmaya yönelik hazırlanan yeni BİMER sistemi ile uyumlu olacak şekilde yeniden yapılandırma çalışmalan yürütülecektir. Bu çerçevede, çevrimiçi eğitim programları hazırlanacak, ALO 150 çağrı merkezi çalışmalar yürütülecek ve mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
Açık kaynak kodlu yazılımlar, büyük veri, bulut bilişim, yeşil bilişim, mobil platform, nesnelerin interneti gibi ürün, hizmet ve yönelimler değerlendirilerek kamu için uygun olabilecek çözümler hayatı geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.412)			
Tedbir 194. Kamu için uygun olabilecek açık kaynak kodlu yazılım çözümleri hayatı geçirilecektir.	TÜBİTAK (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri	Aralık Sonu	Geniş katılımlı kamu çalışayı ve dikey sektör çalışmaları, ekosistem geliştirme ve bilgilendirme faaliyetleri, üniversite öğrencilerine yönelik yazılım yaz kampanyaları, belgelendirmeye ve yerelleştirme çalışmaları, açık kaynak ve açık standartlara ilgkin eğitimler, kamu bilgilendirmeleri, 2016 sonuna kadar Pardus ve açık kaynak kodlu yazılım alt projeleri ile ilgili olarak en az 10 kurumda daha pilot çalışmaları yapılacaktır. Merkezi yönetim, siber güvenlik, kimlik yönetimi gibi konularda uluslararası pazarda rekabet edecek ürünler geliştirilerek tanıtım faaliyetleri sürdürülecektir.

2.2.2. YENİLİKÇİ ÜRETİM, İSTİKRARLI YÜKSEK BÜYÜME

2.2.2.1. Büyüme ve İstihdam

a) Amaç

Büyümenin istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi amacıyla, özel kesim yatırımlarının ekonomik büyümeye daha fazla katki yapması ve mevcut kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, tüketim artışının harcanabilir gelir artışının gerisinde kalması suretiyle yurt içi tasarrufların artırılması sağlanacaktır. Özellikle sanayi sektöründe üretimde verimliliği artırmaya yönelik politikalar yoluyla toplam faktör verimliliğinin büyümeye katkısı artırılacak ve üretim faktörleri açısından daha dengeli bir büyümeye yapısına geçiş sağlanacaktır. İstikrarlı büyümeye için para, finansal sektör, maliye ve gelirler politikaları birbiriyile uyumlu şekilde yürütülmeye devam edilecektir.

Sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeye anlayışı çerçevesinde iş gücünün niteliğinin artırılması ve çalışma hayatına ilişkin kuralların etkin bir şekilde uygulanmasıyla, rekabetçi bir iş gücü piyasasının oluşturulmasına yönelik politikalar izlenecektir. Ayrıca etkin ve bütüncül bir istihdam politikası izlenerek; kadın, genç ve engelliler başta olmak üzere, işgücüne katılma ve istihdam oranları artırılmaya devam edilecektir.

Teşvik mekanizması yaygınlaştırılacak, firmaların üretim süreçlerinde teknoloji kullanım düzeylerinin artırılması desteklenecektir. Ayrıca, iş yapma kolaylığını artırmak

amacıyla bürokratik süreçlerin hızlı ve etkili işlemesi sağlanacak, yatırımcıların maruz kaldığı doğrudan ve dolaylı maliyetleri düşürecek düzenlemeler uygulanmaya geçirilecektir.

2.2.2.2. Yurt İçi Tasarruflar

a) Amaç

Türkiye ekonomisinde yüksek oranlı ve sürdürülebilir büyümeyi sağlanması finansmanının sürdürülebilir kaynaklardan temin edilmesi ve kaynakların üretim ve verimlilik potansiyeli yüksek alanlara yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede, yurtiçi tasarrufların artırılması ile ekonomik büyümeyi ivmeleştirecek yatırımlar için finansman imkânları güçlendirilecektir.

Katılımın gönüllülük esasına bağlı olduğu ancak devlet destekleriyle özendirildiği, Bireysel Emeklilik Sistemine ek olarak 2017 yılında yürürlüğe girecek olan düzenlemeye katılımın otomatikleştirildiği ve hâlihazırda teşviklere ilave teşviklerin de getirildiği yeni bir sistem oluşturulmuştur. Ayrıca, 2016'da yürürlüğe giren yönetmelik değişikliğiyle bireysel emeklilik sisteminde uygulanan kesintilere sınırlamalar getirilmiş ve sisteme kalış süresinin uzatılmasını teşvik edecek şekilde, kesinti yapısı yeniden düzenlenmiştir.

Bireysel emeklilik sistemine ilişkin çalışmalar ek olarak yurtiçi tasarrufları artırmaya yönelik olarak önemli harcama kalemleri için harcama zamanında borçlanma yerine amaca yönelik olarak önceden tasarruf etmemeyi özendifirmek üzere ceyiz hesabı ve konut hesabı gibi uzun vadeli yatırım araçları teşvik edilecektir. Mali piyasalardaki araç çeşitliliği artırılacak, tasarrufları ve yatırımları özendirici vergisel düzenlemelere gidilecektir.

b) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Yurt İçi Tasarrufların Artırılması ve İsrafın Önlenmesi Programı			
Tedbir 195. Finansal Okuryazarlığa İlişkin Ulusal Strateji ve Eylem Planının belirlenen takvim çerçevesinde uygulanmaya geçirilmesi sürdürülecektir.	Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı (S), Hazine Müsteşarlığı, TCMB, BDDK, TMSF, TÜİK, TOBB, Milli Eğitim Bakanlığı, Borsa İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, MKK, SPL, Sigortacılık Eğitim Merkezi	Aralık Sonu	Finansal eğitim programlarının etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılacak yöntemlerin tespit edilmesi ve çeşitli kesimlere yönelik finansal eğitimi programları yürütülmeli sağlanacaktır. Ayrıca, "kamusal ve özel emeklilik sistemleri ile ilgili farkındalık çalışması" ve "Milli Eğitim Bakanlığı ile yürütülecek ortak bir çalışma ile öğretmenlerin MEBSİS üzerinden sertifikalandırılması" da yapılacak faaliyetler arasındadır.

Tedbir 196. Sermaye piyasası araçlarının vergilendirilmesinde, stopaj oranının elde tutma süresine göre farklılaştırılmasına yönelik çalışma yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Sermaye Piyasası Kurulu, Hazine Müsteşarı, TCMB, Merkezi Kayıt Kuruluşu	Aralık Sonu	Sermaye piyasası araçları için, azami 2 yıl olmak üzere, bu araçların yatırımcılarla elde tutulma sürelerine göre ödenecek gelir vergisi stopaj oranında kademeli olarak farklılaştırma yapılması konusunda bir çalışma yapılacaktır.
Tedbir 197. 4703 sayılı "Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun"un yerine gelecek "Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu" çıkarılacaktır.	Ekonomi Bakanlığı-Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü (S), İlgili kamu kuruluşları	Haziran Sonu	Çalışmalarının tamamlanması sonrasında, Kanun Taslağının 2017 yılı içerisinde tekrar Başbakanlığa sevk edilmesi planlanmaktadır.
Tedbir 198. Tamamlayıcı Sağlık Sigortası havuzu oluşturulması değerlendirilecektir.	Hazine Müsteşarı (S), Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye Sigorta Birliği	Aralık Sonu	Tamamlayıcı Sağlık Sigortası için sektör ve kamu işbirliği ile havuz kurulmasına ilişkin sektör görüşü alınacak, gelen görüşler kapsamında havuz kurulmasına ilişkin karar verilecektir.
Tedbir 199. Uluslararası yükümlülükler gözetilerek, lüks ve/veya ithalat yoğunluğu yüksek tüketim malları tespit edilerek caydırıcı vergilendirme yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarı	Aralık Sonu	ÖTV'ye tabi listeler gözden geçirilerek, kapsam dışında bulunan lüks ve/veya ithalat yoğunluğu yüksek tüketim malları kapsamına alınacaktır.

2.2.2.3. Ödemeler Dengesi

a) Amaç

Yapısal reformların kararlılıkla uygulanmasıyla birlikte üretimin ithal girdiye bağımlılığının azaltılması ve ihracatta yüksek katma değerli ürün çeşitlendirmesinin sağlanması; ödemeler dengesi politikalarının temel amacını oluşturmaktadır. Uygulanan tedbirlerle cari açığın finansmanının istihdam ve katma değer oluşturan uluslararası doğrudan yatırımlarla ve uzun vadeli kaynaklarla karşılanması esas alınmaktadır.

İthalata Olan Bağımlılığın Azaltılması Öncelikli Dönüşüm Programı başta olmak üzere yerli üretimin teşvik edilmesi, teknoloji yoğun alanlardaki destekleyici politikaların uygulanması sonucunda dış finansman ihtiyacının azaltılması ve üretimde katma değerin artırılması, dış ticaret politikasının temel amaçlarındandır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu /İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
<i>Ihracatçıların yeni pazarlara erişmesine yönelik mevcut imkânları iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p. 478)</i>			
Tedbir 200. Hizmet sektörlerinin uluslararası rekabet gücünün artırılmasına yönelik "Hizmet Sektorleri Markalaşma Destek Programları"nın kapsamı genişletilerek uygulamaya konulacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri, İş dünyası kuruluşları, İlgili ve sektörle STK'lar	Aralık Sonu	Döviz Kazandırıcı Hizmet Sektorleri Markalaşma Destekleri Hakkında Karar'ın mevcut ve programların kapsamına dahil edilecek sektörler bakımından etkili şekilde uygulanmasıyla birlikte kapsama alınan marka sayısının 8 olması hedeflenmektedir.
Tedbir 201. İhracatçıların yeni pazarlara erişmesine yönelik mevcut imkânları iyileştirilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), TİM, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri	Aralık Sonu	2017 yılında toplam bireysel fuar sayısının 2750, yurt dışı fuar organizasyonu sayısının ise 275 olması beklenmektedir. 2017 yılında alım heyeti sayısının 140 olması beklenmektedir.
Tedbir 202. Uluslararası hizmet sunumu potansiyelimizin dış pazarlarda etkili şekilde tanıtılmasına yönelik ticaret heyetleri ve tanıtım organizasyonları gerçekleştirilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili kamu kurum ve kuruluşları, TİM, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, İhracatçı Birlikleri, İş dünyası kuruluşları, Sektörel STK'lar	Aralık Sonu	Hizmet sektörlerinde ülkemize yönelik uluslararası algının olumlu yönde güçlendirilmesi ve uluslararası hizmet sunumu potansiyelimizin etkili şekilde tanıtılmasına yönelik olarak 20 adet organizasyonun Ekonomi Bakanlığı koordinasyonunda gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.
<i>Tüketicime yönelik ihracat ürünlerinde özgün tasarım faaliyetleri özendirilecek, nitelikli tasarımcı yetiştirmesi sağlanacak, patent teselli ve uluslararası marka oluşturulması desteklenecek, tanıtım ve pazarlama konusundaki destekler ihracatçıların ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p. 480)</i>			
Tedbir 203. Markalı ürünlerin ihracat içindeki payının artırılması sağlanacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör temsilcileri	Aralık Sonu	Turquality kapsamında desteklenen marka sayısının 185'e çıkarılması ve Marka Destek Programı kapsamında 115 markanın desteklenmesi hedeflenmektedir.
Tedbir 204. Belirlenen hedef pazarlarda güçlü Türkiye ve güçlü Türk Mali imajı oluşturmak amacıyla etkin ve geniş katılımlı bir "Türkiye Tanıtım Kampanyası" başlatılacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), TİM	Aralık Sonu	Güçlü Türk Mali imajının oluşturulması hedeflenmektedir.
Tedbir 205. Tasarımın modern üretim ve tüketim modellerindeki katkısının artırılarak daha etkin bir rekabet aracı olarak kullanılmasına ortam hazırlanması ve ülkemizdeki tasarım kültürünün yaygınlaşması	Ekonomi Bakanlığı (S), TİM, Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	"Türkiye Tasarım Haftası" kapsamında etkinlıkların geliştirilmesi hedeflenmektedir.

yönünde faaliyetler yürütülecektir.			
Türkiye'nin geleneksel ihracat pazarlarındaki payını düşürmeden, AB-dışı ülkelere olan mal ve hizmet ihracatını artırmak için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. (Kalkınma Planı p. 481)			
Tedbir 206. Hizmet sektörlerinde ihracatın artırılması ve çeşitlendirilmesine yönelik olarak strateji belgesi hazırlanacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S) İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, TİM, DEİK, Sektörel STK'lar	Aralık Sonu	2023 Hizmet İhracatı Stratejisi çalışmaları tamamlanacak ve Stratejide belirlenecek eylemler uygulanmaya geçirilecektir.
Tedbir 207. SMIIC sistemi ile uyumlu bir helal akreditasyon altyapısının ülkemizde yasal olarak oluşturulması ve prosedürlerinin hayatı geçirilmesi sağlanacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TSE, TÜRKAK, TİM, DEİK ve diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşları	Aralık Sonu	SMIIC sistemi ile uyumlu bir helal akreditasyon altyapısı oluşturulacaktır.
Tedbir 208. Gümüş Birliği'nın güncellenmesine yönelik resmi müzakerelere başlanacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, AB Bakanlığı ve İlgili Bakanlıklar ile ilgili kamu kurumları ve STK'lar	Aralık Sonu	Tarafların gerekli hazırlık çalışmaları ile onay süreçlerini tamamlamalarının ardından, Gümüş Birliği'nın güncellenmesine yönelik resmi müzakerelerin 2017 yılının ilk çeyreğinde başlatılması hedeflenmektedir.
Tedbir 209. Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanan ülke sayısı artırılacak, ayrıca mevcut STA'ların hizmet ve yatırımları da içerecek şekilde taddi edilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümüş ve Ticaret Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşları	Aralık Sonu	Ekvator, Peru, Meksika, Japonya ve Ukrayna ile müzakerelere devam edilecektir. Kanada, ABD, Orta Amerika, Filipinler, Hindistan, Endonezya, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi, Afrika Karayıp ve Pasifik ülkeleri, Tayland ve Vietnam ile STA müzakerelerinin başlatılmasına yönelik girişimler sürdürülecektir. Tayland ile STA akdedilmesine yönelik müzakerelere başlanılması hedeflenmektedir. Şili, Gürcistan, Bosna Hersek, EFTA, Tunus ve Ürdün ile yürürlükte bulunan STA'ların kapsamının hizmet ticareti ve/veya yatırımları da içerecek şekilde genişletilmesine ilişkin hususların ele alınması amacıyla çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 210. Bölge ülkeleriyle ülkemiz arasındaki STA'larda hizmet ticareti ve yatırımlara ilişkin hükümlerin yer alması hususu gözetilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), AB Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gümüş ve Ticaret Bakanlığı, TÜİK, TCMB	Aralık Sonu	Bölge ülkelerini hedef alan mevcut STA'ların genişletilerek ya da yeni imzalanacak STA'larda hizmet ticaretinin ve yatırımların kapsamı sağlanması sağlanacaktır.
İhracat desteklerinde etkililik esas alınacak, gelişme potansiyeli olan sektörlerde öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p. 482)			

Tedbir 211. Orta-yüksek ve yüksek teknolojili katma değere sahip ürün ihracatının toplam ihracattaki payının artırılması sağlanacaktır.	Ekonominin Bakanlığı (S), İlgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör temsilcileri	Mart Sonu	Yüksek teknolojili ürünlerin imalat sanayii ihracatımız içerisindeki payı artırılacaktır.
Tedbir 212. Türk EXİMBANK kanalıyla şirketlerimizin finansman ihtiyacının daha etkin karşılanması sağlanacaktır.	Ekonominin Bakanlığı (S), EXİMBANK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Özel Sektor Temsilcileri	Mart Sonu	İhracatçıların finansman ihtiyacının karşılanması yönelik olarak destekler yürürlüğe girecek ve finansman imkânlarında daha etkin bir yapı oluşturulacaktır.
Tedbir 213. Şirketlerimizi n, Küresel Tedarik Zincirine daha etkin bir tedarikçi olarak katılmalarını sağlayarak ara mali üretim ve ihracat yetkinlerinin artırılması sağlanacaktır.	Ekonominin Bakanlığı (S), İlgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör temsilcileri	Mart Sonu	Küresel Tedarik Zincirine daha etkin bir tedarikçi olarak katılım sağlanarak ara mali üretim ve ihracat yetkinlerini artırılacaktır.
Tedbir 214. İhracata yönelik mevcut destek mekanizmaları geliştirilecektir.	Ekonominin Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Özel Sektor Temsilcileri	Mart Sonu	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi ve Pazara Giriş Desteği kapsamında uygulanan mevcut destekler ihracatçıların ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilecektir.

İthalata Olan Bağımlılığın Azaltılması Programı

Tedbir 215. Elektrikli araçlar için ilgili standartları sağlayan prototip pil üretimi tamamlanacaktır.	TÜBİTAK (S), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Araştırmaları halen sürdürülün elektrikli araçlar için ilgili standartlara uygun bataryanın prototip bazda üretimi tamamlanacak, araç içeresine entegrasyonu ve araç testleri yapılacaktır.
Tedbir 216. Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretme yöneltimesinde kullanılan malzemelerin; ürün geliştirme ve Ar-Ge süreçleriyle ilgili yasal altyapı tamamlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, DSİ, EPDK, KOSGEB, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Enerji Sektörü Araştırma-Geliştirme Projeleri Destekleme Programına (ENAR) Dair Yönetmeliğin dayanak maddesi mahiyetindeki kanun maddesi değiştirilerek yönetmeliğe işlerlik kazandırılacak ve ilgili alandaki projeler desteklenecektir.
Tedbir 217. Hurdaya ilgili olarak çalışan fakat çevre mevzuatına uymadığı tespit edilen tarafların sisteme entegrasyonunun sağlanması amacıyla teşvik, denetim ve yaptırımları sistematiğinin yapılandırılması sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türkiye Belediye Birligi, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Metal hurdada faaliyet gösteren firmalar için kayıt sistemi geliştirilecek ve bu kayıt sisteminin kamuda yer alan bilgi kayıt sistemlerine entegrasyonunun sağlanması yönelik çalışma yapılacaktır.

2.2.2.4. Enflasyon ve Para Politikası

a) Amaç

2017 yılında para politikasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamak. Bu doğrultuda uygulanacak enflasyon hedeflemesi rejiminde finansal istikrar da gözetilmeye devam edilecektir.

b) Politikalar

Para politikasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektedir.

Para politikası, finansal istikrarı da gözetecek ve fiyat istikrarını sağlama amacıyla çalışmamak kaydıyla büyümeye ve istihdam politikalarını destekleyecektir.

Enflasyon hedeflemesi temel para politikası rejimi olmaya devam edecektir.

Enflasyon hedefleri, Hükümet ve Merkez Bankası tarafından üç yıllık vadeli belirlenmeye devam edilecektir.

Temel para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarının kullanılmasının yanı sıra zorunlu karşılık oranları ile Türk Lirası ve döviz cinsi likidite uygulamaları da kullanılmaya devam edilecektir.

Para politikasının hesap verebilirliğini ve şeffaflığını temin etmek amacıyla, enflasyon gerçekleştirmeleri, enflasyonu etkileyen unsurlar ve enflasyonun hedefle uyumlu seyretmesi için uygulanacak para politikası über aylık dönemlerde Enflasyon Raporu aracılığıyla kamuoyuna açıklanacaktır. Gerçekleşen enflasyon yıl sonunda belirsizlik aralığının dışında kalması durumunda Hükümete açık mektup yazılacaktır.

Dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam edilecektir.

Piyasa derinliğinin kaybolmasına bağlı olarak döviz kurlarında sağıksız fiyat oluşumlarının gözlenmesi veya aşırı oynaklık durumunda döviz satım ihaleleri yapılabileceği gibi spekulatif davranışlar gözlenmesi durumunda piyasaya doğrudan müdahale edilebilecektir.

Piyasadaki döviz likiditesini dengelemek amacıyla gerekiğinde döviz alım ve satım ihaleleri esnek bir şekilde gerçekleştirilecektir. İhracat reeskont kredileri aracılığıyla rezerv biriktirilmeye devam edilecektir.

Para politikasının operasyonel çerçevesindeki sadeleşme aktarım mekanizmasının etkinliğine katkıda bulunacaktır.

Para politikasında alınan kararlara ve uygulamasında kullanılan araçlara ilişkin iletişim kanalları güçlendirilecektir.

Tüketicili fiyatları üzerinde önemli etkiye sahip gıda fiyatlarını yukarıya çeken yapısal nedenler analiz edilecek ve çözüm önerileri geliştirilecektir. Bu kapsamında Gıda Komitesi etkin bir şekilde çalışacaktır.

2.2.2.5. Mali Piyasalar

a) Amaç

Mali piyasaların büyümeyi ve reel sektörü destekleyen, yurt içi tasarrufların artmasına katkı sağlayan, finansal ürün çeşitliliğine sahip, işlem maliyetlerinin düşük olduğu, yenilikçi, etkin ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır.

İFM Kanunu çıkarılacak ve İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi haline getirilebilmesi amacıyla hazırlanan İFM Programı Eylem Planı titizlikle uygulanacaktır.

b) Politika ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Mali piyasalarda ürün ve hizmet çeşitliliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.514)			
Tedbir 218. Yönetimi ve denetimi halen TMSF'de olan bankalar yeniden ekonomiye kazandırılacaktır.	TMSF (S), BDDK	Aralık Sonu	Türk Ticaret Bankası A.Ş. ile ilgili mevcut hukuki sürecin beklenen şekilde neticeleşmesi halinde söz konusu Bankanın satışına yönelik çalışmalar yürütülecek ve Adabank A.Ş.'nin satışını teminen yürütülen çalışmalarla devam edilecektir.
Tedbir 219. Ürün ihtisas borsalarının kuruluş ve işleyişine ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.	SPK (S), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, TOBB, Borsa İstanbul, Takasbank, MKK, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği	Aralık Sonu	Ürün ihtisas borsalarında işlem görebilecek ürün senetleri ve alivre sözleşmelerin ürün ihtisas borsalarında alım satımına aracılık edilmesi ve buna ilişkin hususlar Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve SPK'nın birlikte ıkaracağı yönetmeliklerle düzenlenenecektir.
Tedbir 220. Kitle fonlaması düzenlemeleri yürürlüğe konulacaktır.	SPK (S), Borsa İstanbul, Takasbank, MKK, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği	Aralık Sonu	Kitle fonlaması, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda yapılması planlanan değişiklik ve bu çerçevede hazırlanacak ikincil düzenlemeye sermaye piyasası mevzuatına kazandırılacaktır.
Finans sektöründeki tüketici ve yatırımcı hakları, kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde şeffaf, âdil ve teşvik edici uygulamalarla güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.515)			
Tedbir 221. Banka çözümlemesine ilişkin yeni yöntemler kullanılmasına imkân veren mevzuat değişikliği yapılmak suretiyle banka çözümleme süreçleri etkinleştirilecektir.	TMSF (S), BDDK	Aralık Sonu	FSB, IADI ve AB banka çözümleme çerçeveleri ve temel prensiplere uyum için yapılması gereken 5411 sayılı Bankacılık Kanunu değişiklik taslağı hazırlanacak ve Finansal İstikrar Komitesi (FIK) ve ilgili kuruluşların görüşüne sunulacaktır. Nihai değişiklik önerilerinin yasalaşmasının ardından ikincil düzenlemelerle teknik ve idari altyapı oluşturulacaktır.

İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı

Tedbir 222. İFM Kanunu güranacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Başbakanlık, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, SPK, BDDK, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, İBB, İstanbul Kalkınma Ajansı, Borsa İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği, Finansal Kurumlar Birliği, TİM, İTO, ISO	Mart sonu	İFM Kanun Tasarısı Taslağı Başbakanlığa sunulacaktır. Söz konusu Taslağa, İFM tanıtım ve iletişim faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi ve orta vadede yurt içi ve yurt dışı paydaşlar arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi amaçlanmıştır.
Tedbir 223. Faizsiz finans prensiplerine uygun kurumsal yönetim ilkeleri belirlenecektir.	BDDK (S), Türkiye Katılım Bankaları Birliği	Aralık Sonu	Faizsiz finans sisteminin kendi niteliklerini yansitan kurumsal yönetim ilkeleri oluşturularak mevcut ve ilgili kuruluşların sorumlulukları belirlenecektir. Kamuoyuna açık olacak bu ilkeler faizsiz finans sisteme yönelik algıcı olumlu etkileyebilecek ve sistemin kurumsal bir yapıya kavuşturulmasında önemli bir adım teşkil edecektir.
Tedbir 224. Hazine Müsteşarlığında geliştirilen melek yatırımcı vb. projelerin katılım bankalarında mudarebe/müşareke yöntemiyle fonlanması sağlanacaktır.	BDDK (S), Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Melek yatırımcılar tarafından desteklenecek girişimcilerin tespiti amacıyla kullanılan süzgeç mekanizmalarının ve Kredi Garanti Fonunun katılım bankalarında kullanılabilmesi ve diğer gerekli düzenlemelerin yapılması 2017 yılı Haziran ayına kadar tamamlanacaktır. BDDK tarafından, söz konusu işlemler için tutulacak genel şartlıklar vb. yükümlülüklerle ilişkin çalışmalar ise 2017 yılı Aralık ayına kadar tamamlanacaktır.
Tedbir 225. Faizsiz finans sistemi kapsamında mevcut mevzuatın taraması gerçekleştirilecek ve sistemin ihtiyaç duyduğu düzenlemeler yapılacaktır.	BDDK (S), Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, SPK, TMSF, Kamu Gözetimi Kurumu, Borsa İstanbul, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	Aralık Sonu	BDDK koordinasyonunda ilgili paydaşların yer alacağı bir "Mevzuat Komitesi" oluşturulacak ve Komite mevzuat altyapısı çalışmasını gerçekleştirecektir.
Tedbir 226. Faizsiz finans kuruluşları tarafından yapılan işlemler arasındaki farklılıklar askeri düzeye indirmeye yönelik bir mekanizma geliştirilecektir.	BDDK (S), Kalkınma Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, SPK, TMSF, Borsa İstanbul, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	Aralık Sonu	Katılım bankaları arasında faizsiz finans alanında standartizasyon sağlayacak bir mekanizma geliştirilecektir.

Tedbir 227. Faizsiz finans kuruluşları nezdindeki danışma kurulları kurumsal bir yapıya kavuşturulacaktır.	BDDK (S), Hazine Müsteşarı, SPK, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	Aralık Sonu	Danışma kurullarına dair konular ilgili mevzuata dâhil edilerek söz konusu kurullara hukuki bir nitelik kazandırılacaktır.
Tedbir 228. Tasarrufa dayalı finansman sistemi kurumsal bir yapıya kavuşturulacaktır.	BDDK (S), Gürmüük ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, TMSF, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	Aralık Sonu	BDDK tarafından tasarrufa dayalı finansman sisteminin tesis edilmesi amacıyla hazırlanacak düzenlemelerle yeni bir lisans türü ihdas edilecektir.

2.2.2.6. Maliye Politikası

a) Amaç

Maliye politikası, ülkemizin büyümeye potansiyelinin artırılmasına, ekonomik istikrarın korunmasına, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurt外ci tasarrufların ve yatırımların teşvikine katkı verecek şekilde uygulanacaktır.

Program döneminde, geçmiş dönemlerde elde edilen kazanımların korunması amacıyla kamu tasarruf-yatırım açığını azaltacak tedbirler alınacak, kamu kesimi borçlanma gereği kontrol altında tutulacaktır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Vergilemenin daha adil olmasını ve mali fonksiyonunu yerine getirmesini sağlayacak şekilde vergi tabanı genişletilecektir. (Kalkınma Planı p. 537)			
Tedbir 229. Vergi harcamalarının tespitine ve mali etkilerinin ölçülebilmesine ilişkin çalışmalar sürdürilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı	Aralık Sonu	Vergi harcamalarının daha sağlamlı şekilde tespit edilebilmesi ve mali boyutlarının doğru ölçülebilmesine ilişkin ilgili kurum ve kuruluşlarla veri teminine yönelik işbirlikleri (protokol yapılması vb.) sağlanacaktır.
Temel vergi mevzuatı; ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde sade ve uyum sağlanabilir hale getirilecek şekilde yeniden yazılacaktır. (Kalkınma Planı p. 539)			
Tedbir 231. Vergi Usul Kanunu mükellef haklarını gözetlen bir anlayışla revize edilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı	Aralık Sonu	Mükellef hakları ve vergi idaresinin bu haklar karşısındaki yükümlülüklerinin kanunda ayrıntılı olarak yer alması sağlanacaktır. Vergi uygulamalarında

			ön görülebilirliğin artırılması için mevzuat değişikliği taslaqlarının makul bir süre önce ilgili taraflarla ve kamuoyuya paylaşılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 232. Gelir Vergisi sistemi gözden geçirilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı	Aralık Sonu	Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunları bütüncül bir anlayışla ele alınarak; yatırımlar, üretimi, istihdam ve tasarrufların teşvik edilmesi, vergiye gönüllü uyumun artırılması, kayıtlı ekonomiye geçişin hızlandırılması, vergi tabanının genişletilmesi, vergi adaletinin pekiştirilmesi, vergi güvenliğinin güçlendirilmesi ile uygulamada esneklik ve etkinliğin artırılması sağlanacaktır.
Kayıt dışılıkla mücadelede, kurumlar arası koordinasyon ve veri paylaşımı artırılacaktır. Önleyici ve risk odaklı denetim anlayışı çerçevesinde idarelerin beşeri ve teknolojik altyapısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p. 544)			
Tedbir 233. e-Tebliğat Otomasyon Sistemi kurularak sistemin Kamusal Elektronik Belge Yönetim Sistemiyle (Keys) entegrasyonu sağlanacaktır.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S)	Aralık Sonu	Devlet hizmetlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesini teminen, vergi dairesi tarafından mukelleflere gönderilmekte olan tüm belgelerin e-Tebliğat Sistemiyle gönderilmesi sağlanacaktır. e-Tebliğat Sisteminin Kamusal Elektronik Belge Yönetim Sistemiyle entegrasyonu sağlanarak, sisteme düzenlenen belgelerin e-Tebliğat yoluyla gönderilmesine yönelik gerekli altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.
Politika oluşturma ve karar alma süreçlerini güçlendirmek amacıyla daha sistematik ve güvenilir veri, istatistik ve bilgi üretimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p. 373)			
Tedbir 234. Mali istatistik analiz raporları hazırlanacak ve kamuoyuya paylaşılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	2017 yılı sonuna kadar Mali İstatistik Analiz Raporu hazırlanarak kamuoyuya paylaşılacaktır.
Vergiye gönüllü uyumun artırılması ve kayıt dışı ekonominin azaltılmasıyla ilave kaynaklar, işlem vergilerinin düşürülmesi başta olmak üzere üretim ve istihdamı teşvik ederek büyümeye katkı sağlayacak şekilde değerlendirilecektir. (Kalkınma Planı p. 536)			
Tedbir 235. Mükellefiyet türlerine göre vergilendirme ile ilgili süreç bazlı interaktif programlar hazırlanacak ve internet ortamında kullanıma sunulacaktır.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S)	Aralık Sonu	Gelir Vergisi Kanunu kapsamındaki ticari kazanç dışındaki diğer kazanç unsurları ile Kurumlar Vergisi kapsamındaki kazanç unsurları açısından yükümlülük analizi ve ilgili uygulamaya dâhil etme çalışmaları yapılacaktır.

İsrafin önlenmesi, verimlilik artışı sağlanması ve harcama programlarının önceliklendirilmesi suretiyle kamu harcamaları kontrol altında tutulacaktır. Kamu harcamalarının etkinleştirilmesiyle elde edilecek tasarruf ve tahsis edilecek ilave kaynaklar; büyümeyi destekleyecek yatırım harcamalarında, teşviklerde ve Ar-Ge desteklerinde kullanılacaktır. (Kalkınma Planı p. 534)

Tedbir 236. Kamu kurumlarını tasarrufa teşvik etmek amacıyla cari harcamalarda tasarruf sağlamayı amaçlayan proje ve işlere finansman desteği sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Cari harcamalarda tasarruf sağlanmasına yönelik proje ve iş teklifleri Maliye ve Kalkınma Bakanlıklarına değerlendirilecek ve bunlara ödenek tahsis edilecektir. İyi uygulama örnekleri diğer kurumlara tanıtlacak ve yayınılaştırılacaktır.
Tedbir 237. Kamuda hizmet binası ediminimde esaslar belirlenecek ve etkin bir şekilde uygulanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TOKİ	Aralık Sonu	Hazırlanan rehbere uygulama zorunluluğu kazandırmak amacıyla, ikincil mevzuat olarak düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

Yasal düzenlemeler, kısa ve uzun dönem mali sonuçları hesap edilerek yapılacaktır. (Kalkınma Planı p. 541)

Tedbir 238. Yasal düzenlemeler kamu maliyesi üzerinde oluşturacakları kısa ve orta dönemli yükleri göz önünde bulundurularak hazırlanacaktır.	Başbakanlık (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	TBMM'ye sunulacak kanun tasarılarının 5018 sayılı Kanunun 14'üncü maddesinde öngördüğü gibi kısa ve orta dönemli mali yüklerine ilişkin analizlerin yapılabilmesine yönelik olarak kurumların teknik kapasitesi artınlacaktır. Bu konuda pilot kuruluşlar seçilerek teknik kapasite geliştirilecektir.
--	--	-------------	--

Yerel yönetimlerin mali imkânlarını güçlendirmek için kentsel rantların değerlendirilmesi ve emlak vergisi dâhil olmak üzere yerel yönetim öz gelirleri artırılacaktır. (Kalkınma Planı p. 545)

Tedbir 239. Emlak vergisinde değişiklik içeren mevzuat taslağı hazırlanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı	Haziran Sonu	Emlak Vergisi sistemini etkin hale getirecek değişiklikleri içeren taslağın mevzuat hazırlanacaktır.
Tedbir 240. Yerel yönetimlerin öz gelirlerinin artırmasına yönelik çalışmalar devam edilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı	Aralık Sonu	Yerel yönetimlerin öz gelirlerini artırmaya yönelik olarak, mevzuat ve uygulamalar gözden geçirilecektir. Bu kapsamında öz gelirlerin etkinliğinin artırılması ve merkezi yönetim gelirleriyle uyumunu artırmaya ilişkin taslağın mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

2.2.2.7. Sosyal Güvenlik Finansmanı

a) Amaç

Sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini bozucu uygulamalardan kaçınılması, prim gelirlerinin artırılmasına yönelik olarak kayıt dışlığından azaltılması ve sağlık harcamalarının kontrol altına alınması suretiyle sosyal güvenlik sisteminin uzun dönemli mali sürdürülebilirliğinin iyileştirilmesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Sağlık hizmetleri ve harcamalarında sürdürülebilirlik dikkate alınarak ilaç ve tedavi harcamaları daha akıcı hale getirilecektir. (Kalkınma Planı p.558)			
Tedbir 241. Sağlık teknolojisinin klinik güvenliği, etkinliği, etkiliği, ekonomik yönleri ile kurumsal açılarından değerlendirmesini içeren en az 3 adet Sağlık Teknolojisi Raporu hazırlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), SGK, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu, Üniversiteler	Aralık Sonu	Sağlık teknolojisinin klinik güvenliği, etkinliği, etkiliği, ekonomik yönleri ile kurumsal açılarından değerlendirmesini içeren, 3 ila 9 ay arasında tamamlanması planlanan raporun yapılması amaçlanmaktadır.
Tedbir 242. Gelir testi sistemi ve buna bağlı genel sağlık sigortası prim ödemeleri gözden geçirilecektir.	SGK (S), ÇSGB, ASPB, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SGK, Vallilikler, Kaymakamlıklar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	Aralık Sonu	Mevzuat düzenleme çalışmaları yapılacaktır

2.2.2.8. Kamu İşletmeciliği

a) Amaç

Kamu sermayeli işletmelerin kamuya mali yük getirmeden kamu kaynaklarını etkili, ekonomik ve verimli şekilde kullanması esastır.

KİT'lerin kârlılık, verimlilik ve kurumsal yönetim ilkelerine uygun olarak işletilmesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Stratejik yönetim anlayışı yaygınlaştırılacak, KİT faaliyetlerinin stratejik planlar ve performans programlarına uyumunun artırılmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirilecektir. KİT'lerde etkili iç denetim ve iç kontrol mekanizması kurulacak ve iç denetim birimleri etkin hale getirilecektir. Dış denetim süreçleri, hesap verebilirlik anlayışı çerçevesinde etkinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p. 572)			
Tedbir 243. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Stratejik Planlarının	Kalkınma Bakanlığı (S), Hazine Müsteşarlığı, KİT'ler	Aralık Sonu	Stratejik plan hazırlamakla yükümlü olan KİT'lerin hazırlık sürecinde dikkate alınacakları usul ve esasların mahiyetini tespit eden

Hazırlanmasına Yönelik Usul ve Esaslar ile KİT Stratejik Planlarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi ile Performanslarının Ölçülmesine Dair Usul ve Esaslar gözen geçirilerek yenilenecektir.			Usul ve Esaslar KİT'lerin son dönemde hazırladıkları stratejik plan hazırlama süreçlerindeki ortaya çıkan ihtiyaç ve gereklilikler göz önünde bulundurularak daha kapsamlı hale getirilecektir. Performans ölçümlerine ilişkin Usul ve Esaslar da, stratejik planların yıllık olarak izlenmesini sağlayan Performans Programlarının bütçeye olağan bağlantısını güçlendirecek şekilde yenilenecektir.
---	--	--	---

2.2.2.9. Yatırım Politikaları

2.2.2.9.1. Kamu Yatırımları

a) Amaç

Kamu yatırımlarının büyümeye, özel kesim yatırımlarını desteklemeye, bölgelerin gelişme potansiyellerini harekete geçirmeye, istihdamı ve ülke refahını artırmaya katkısının azami seviyeye çıkarılması temel amaçtır.

Kamu yatırımları, özel sektörün üretken faaliyetlerini destekleyecek nitelikteki altyapılara yönlendirilecek; bu kapsamda, demiryolu, liman, lojistik merkezi gibi alanlara özel önem verilecektir. Kamu yatırım harcamalarında devam eden projelerden ekonomiye kısa sürede kazandırılabilen nitelikte olanlara öncelik verilirken, yeni projelerin başlatılmasında üretken sektörlerle azami katkıyı sağlayacak projelere ağırlık verilecektir.

Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) modeliyle yürütülenler dâhil olmak üzere, kamu yatırımlarında sektörel olarak; eğitim, sağlık, içme suyu ve kanalizasyon, bilim-teknoloji, ulaşım ve sulama sektörlerine öncelik verilecektir.

Kamu yatırım harcamalarında bölgesel bazda GAP, DAP, KOP ve DOKAP eylem planları kapsamındaki yatırımlara öncelik verilecektir.

“Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Cazibe Merkezleri Programı, Yatırım ve Destek Hamlesi” hayata geçirilerek bölgede yatırım, üretim ve istihdamın artırılması sağlanacaktır.

2017 yılında sektörel ve bölgesel önceliklerin yanı sıra;

- 2017 yılı içinde tamamlanarak hizmete girebilecek projelere,
- Uygulamasında önemli fiziki gerçekleşme sağlanmış projelere,
- Başlatılmış bulunan diğer projelerle bağlantılı veya eş zamanlı olarak yürütülmüş ve tamamlanması gereken projelere,
- Mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılmasına ve korunmasına yönelik idame-yenileme, bakım-onarım, rehabilitasyon ve modernizasyon türü yatırım projelerine,
- Afet risklerinin azaltılması ve afetlerin önlenmesi ile afet hasarlarının telafisine yönelik projelere,
- e-Dönüşüm Türkiye Projesi ve Bilgi Toplumu Stratejisiyle uyumlu projelere,

- Onuncu Kalkınma Planında belirlenen Öncelikli Dönüşüm Programlarının eylem planlarının hayatı geçirilmesine yönelik projelere

ağırlık verilecektir.

KÖİ uygulamalarına ilişkin temel amaç, KÖİ sisteminin uluslararası standartlarla uyumunu sağlayarak etkinliğini artırmaktır. Bu kapsamda KÖİ projelerinin yönetilmesi esas alınarak, kurumlar arası koordinasyonun ve işbirliğinin geliştirilmesine önem verilecektir.

b) Politika ve Tedbirler

Politika /Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kamu yatırım projelerinin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreci güçlendirilecek, bu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının kapasiteleri geliştirecektir. (Kalkınma Planı p.596)			
Tedbir 244. Kamu Yatırım Programı yönetim sürecinin etkinliği artırılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sayıştay, KİK, Yatırımcı Kuruluşlar	Aralık Sonu	Yatırım projelerinin programlanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik olarak diğer kurumlarla bütünsel sistem kurulması çalışmalan uygulamaya geçirilecek, yatırımcı döngüsünün aşamalarına ilişkin yönlendirici kılavuzlar hazırlanacaktır.
Tedbir 245. Kalkınma Bankası yeniden yapılandırılacaktır.	Kalkınma Bankası (S), Kalkınma Bakanlığı Maliye Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Kalkınma Bankası, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılacak yatırımlar destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
Tedbir 246. KÖİ alanında faaliyet gösteren kamu kurumlarını kapsayan bir kapasite geliştirme projesi başlatılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşları	Aralık Sonu	KÖİ projelerindeki hazırlık ve işletme dönemleri dâhil tüm süreçlerin daha nitelikli hale getirilebilmesi amacıyla ilgili kuruluşların katılımıyla kapasite geliştirme projesi başlatılacaktır.
KÖİ politika ve uygulamalarının koordinasyonu güçlendirilecek, projelerin bütçe üzerindeki risk ve etkilerini ölçülecek etkin bir izleme ve değerlendirme sistemi oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.595)			
Tedbir 247. KÖİ projelerinin bütçeye ilişkisini daha kuvetli kurmak üzere izleme-değerlendirme sistemi güçlendirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Maliye Bakanlığı, KÖİ projelerindeki doğrudan ve dolaylı yükümlülükleri bütçe sistemi içine alacak çalışmaları, Hazine Müsteşarlığı, verilen taahhütlerin sayısallaştırılarak risk analizi yapılması sürdürücek, Kalkınma Bakanlığı, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin bütüncül olarak koordine edilmesini sağlayacaktır.

İsrafın önlenmesi, verimlilik artışı sağlanması ve harcama programlarının önceliklendirilmesi suretiyle kamu harcamaları kontrol altında tutulacaktır. Kamu harcamalarının etkinleştirilmesiyle elde edilecek tasarruf ve tahsis edilecek ilave kaynaklar; büyümeyi destekleyecek yatırım harcamalarında, teşviklerde ve Ar-Ge desteklerinde kullanılacaktır. (Kalkınma Planı p.534)

Tedbir 248. Taşit Kanunu yenilenecektir.	Maliye Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, KİK	Aralık Sonu	Kamuda taşıt kullanımında israfın önlenmesi ve etkinliğin sağlanması amacıyla Taşit Kanunu yenilenecektir.
Tedbir 249. Kamu kurum ve kuruluşlarına ait tatil yeri, kamp, eğitim tesisi gibi sosyal tesislerin envanteri çıkarılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), tüm kamu kurum ve kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kurum ve kuruluşlarına ait tatil yeri, kamp, eğitim tesisi gibi sosyal tesislerin envanteri çıkarılarak ekonomiye kazandırılması hazırlanılarak yapılacaktır.

2.2.2.9.2. Özel Kesim Yatırımları

a) Mevcut Durum

Türkiye ekonomisinde büyümeyen temel belirleyicilerinden olan özel sektör sabit sermaye yatırımları 2007-2015 döneminde reel olarak yıllık ortalama yüzde 1,8 artış göstermiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payı, 2006 yılında yüzde 18,9 seviyesinde iken 2015 yılına gelindiğinde yaklaşık 3 puanlık bir düşüşle yüzde 16 seviyesine kadar gerilemiştir.

2014 yılında daralan yatırımlar 2015 yılında ılımlı bir artış sergilemiş ve sermaye stokunun büyümeye katkısı bir miktar artmıştır. Diğer taraftan, toplam faktör verimliliği sınırlı da olsa büyümeye pozitif katkı sağlamıştır. 2016 yılının ilk yarısında özel sektör yatırımlarının bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,2 daralma kaydettiği görülmektedir. Yılın geri kalanında bir miktar düzelmeye beklenmekle birlikte yatırımlarda gözlenen durgunluğun yıl genelinde devam etmesi öngörmektedir. Diğer taraftan, hâlihazırda alınan ve alınacak ilave teşvik ve önlemlerle, önumzdeki dönemde özel kesim yatırımlarının ivmelenmesi ve dolayısıyla büyümeye performansının artırılması amaçlanmaktadır.

6745 sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, yatırımların Bakanlar Kurulu Kararıyla proje bazlı olarak esnek bir şekilde desteklenebilmesine imkân veren düzenleme yapılmıştır. Düzenlemeyle Kalkınma Planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda ülkemizin mevcut veya gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarını karşılama, arz güvenliğini sağlama, dışa bağımlılığını azaltma, teknolojik dönüşümü sağlama, yenilikçi, Ar-Ge yoğun ve katma değeri yüksek olma niteliklerine ayrı ayrı ya da birlikte sahip olan ve proje bazında Ekonomi Bakanlığı tarafından desteklenmesi uygun görülen yatırımlara teşvik vermek için Bakanlar Kurulu yetkilendirilmektedir. Bu kapsamında kurumlar vergisi istisnası, gelir vergisi stopajı teşvikleri, gümrük vergisi muafiyeti, arsa tahsis, sigorta primi desteği, enerji desteği, yatırım kredisi faiz desteği, nitelikli personel için ücret

desteği, yatırıma ortak olunması, alım garantisı, yasal ve idari süreçlerde düzenleme yapılabilmesi ve altyapı yatırıminin yapılması teşvik unsurları olarak yer almaktadır.

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, bazı güncellemeler yapılarak uygulanmaya devam edilmektedir. Bu çerçevede özellikle, bölge ayrimı yapılmaksızın 5'inci Bölge teşviklerinden yararlanabilecek olan öncelikli yatırım konularının kapsamı genişletilmiştir ve yüksek seviyeli teşviklerin süresi uzatılmıştır.

Düzenlenen yatırım teşvik belgesi sayısı, Ocak-Temmuz 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 18 artarak 3.181 adet olmuştur. Aynı dönemde öngörülen toplam sabit yatırım tutarı yüzde 3,5 azalarak 55,1 milyar TL, öngörülen istihdam ise yüzde 2,8 azalarak 78.008 kişi olmuştur. Sektörler itibarıyla bakıldığından, azalışın büyük oranda enerji sektöründen kaynaklandığı görülmektedir.

TABLO II: 24- 2016 Yılı Ocak-Temmuz Dönemi Yatırım Teşvik Belgelerine İlişkin Veriler

	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Sermaye Türü			
Yabancı sermaye	125	8 331	4 128
Yerli sermaye	3 056	46 731	73 780
Sektörü			
Enerji	1 197	19 423	3 215
Hizmetler	759	16 222	34 366
İmalat	1 098	15 483	37 068
Madencilik	60	3 496	1 905
Tarım	67	438	1 454
Destek Sınıfı			
Bölgesel	1 170	18 877	55 794
Büyük ölçekli	5	1 912	748
Genel	2 005	31 004	20 466
Stratejik yatırımlar	1	3 270	1 000
Genel Toplam	3 181	55 062	78 008

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Cazibe Merkezleri Programı kapsamındaki 23 ilde özel kesim yatırımlarının artırılması amacıyla proje fikrinin geliştirilmesinden işletme aşamasına kadar tüm süreçleri kapsayan bir destek programı başlatılmıştır. Bu kapsamında yatırımcılar için fizibilite hazırlama, satış-pazarlama, hukuk gibi ihtiyaç duyacakları her türlü konuda danışmanlık desteği sağlanacak, anahtar teslim fabrika binası yapılacak, sıfır faizli yatırım kredisi ile sübvansiyonlu işletme kredisi desteği uygulanacaktır.

Devlet desteği veren kuruluşlardan veri toplanması, raporlanması ve izlenmesini sağlamak amacıyla Hazine Müsteşarlığı bünyesinde Devlet Destekleri Bilgi Sistemi kurulmuş olup, uygulamacı kuruluşlar tarafından söz konusu sisteme veri girişi sürdürmektedir.

Yatırım ortamının iyileştirilmesi ile ilgili olarak Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) çalışmaları başta olmak üzere birçok önemli çalışma yürütülmektedir. YOİKK bünyesinde farklı sorun alanlarına yönelik olarak kurulan 10 Teknik Komiteye ait eylemlerin yer aldığı YOİKK 2016-2017 Teknik Komite Eylem Planı 01/09/2016 tarihinde gerçekleştirilen 63. YOİKK Yönlendirme Komitesi Toplantısında kabul edilmiştir.

6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 09/08/2016 tarihli ve 29796 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanunda yatırım ortamına ilişkin işlemlerin sürelerinin ve maliyetlerinin azaltılması amacıyla vergi, iflas erteleme, teşvikler, şirket kuruluş ve şube açılış işlemlerine ilişkin mevzuatta değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda şirketlerin tasfiye süreçlerinde kolaylıklar getirilmiş, varlık barışı ile ilgili düzenlemeler yapılmış, muhtasar beyanname ile verilmesi gereken aylık prim ve hizmet belgesinin birleştirilerek verilmesi konusunda altyapı hazırlanmış ve nispi damga vergisine tabi kâğıtlarda her bir nüshanın ayrı ayrı vergilendirilmesi uygulamasına son verilmiştir.

İş ortamına ilişkin düzenlemelerin ve burların uygulamalarının ölçülmesi ve ülkeler arası karşılaştırmaların yapılması amacıyla yıllık olarak Dünya Bankası tarafından hazırlanan İş Yapma Kolaylığı Raporunda Türkiye genel sıralamada 189 ülke arasında 2015 yılında 55'inci sırada yer almıştır.

Türkiye, 2015 yılı itibarıyla, İş Yapma Kolaylığı Endeksine baz teşkil eden 10 göstergenin içinde OECD yüksek gelirli ekonomiler grubu ortalamasına göre daha iyi, yedisinde ise daha kötü performans sergilemiştir. Bir önceki yıla göre değerlendirdiğinde ise Türkiye, bir göstergede ilerleme göstermiş, bir göstergede aynı seviyede kalmış ve sekiz göstergede gerilemiştir. En fazla gerileme Şirket Tasfiyesi ve Sözleşmenin İcrası başlıklarında yaşanmış, İnşaat İzinleri alanında ise ilerleme kaydedilmiştir.

Rapordaki göstergeler arasında özellikle OECD yüksek gelirli ülkeler grubu ortalamasının daha gerisinde olduğumuz Şirket Tasfiyesi, İnşaat İzinleri, İşe Başlama ve Dış Ticaret göstergelerinde iyileştirme yapıldığı takdirde bu göstergeler, genel ülke sıralamasında Türkiye'yi ilerletebilme potansiyeline sahiptir. Türkiye Elektrik Temini, Azınlık Yatırımcılarının Korunması ve Sözleşmenin İcrası göstergelerinde ise OECD yüksek gelirli ülkeler grubu ortalamasının daha ilerisinde yer almaktadır.

b) Amaç ve Hedefler

Yatırım ortamının daha cazip hale getirilmesi ve yatırımların özendirilmesi yoluyla yüksek büyümeye için gerekli özel kesim yatırımlarının artırılması temel amaçtır.

Yatırım teşvik uygulamalarının amacı katma değer ve Ar-Ge içeriği yüksek yatırım, ihracat ve üretim yanında istihdamı artırmak, uluslararası rekabet gücünü geliştirmek ve bölgesel potansiyellerin ekonomiye kazandırılmasını sağlamaktr.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Yatırım teşvik uygulamalarında maliyet-etkinlik, hesap verebilirlik, şeffaflık, öngörülebilirlik, esneklik, atıl kapasite oluşturulması ile verimlilik ilkeleri gözetilerek istihdam, yüksek katma değer ve ihracat artışına yönelik yatırım alanlarına öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p. 607)			
Tedbir 250. Yatırım teşvik sistemi kapsamında yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli, ithalat bağımlılığını ve cari açığı azaltacak yatırım konuları, bölgesel, büyük ölçekli,	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kamu ve Özel Sektor Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Bölgesel, büyük ölçekli, stratejik ve öncelikli yatırımlar kapsamındaki ileri teknoloji sektörlerine yönelik teşviklere devam edilecektir.

stratejik ve öncelikli yatırımların teşvikleri kapsamında desteklenmeye devam edilecektir.			
YOİKK kapsamındaki çalışmalar genel sorun alanlarına odaklı, daha etkin ve sonuç alıcı bir biçimde sürdürilecektir. (Kalkınma Planı p.613)			
Tedbir 251. YOİKK çalışma takvimini oluşturan 2016-2017 Teknik Komite Eylem Planları ilgili kurumlar tarafından öngörülen takvim doğrultusunda sonuçlandırılacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Haziran Sonu	YOİKK Teknik Komite Eylem Planı gerçekleştirmeleri, YOİKK sekretaryası tarafından düzenli olarak takip edilerek YOİKK'e ve YOİKK Yönlendirme Komitesine raporlanacaktır.
İş ve Yatırım Ortamının Geliştirilmesi Programı			
Tedbir 252. Özel sektör yatırımlarının artırılması amacıyla bürokrasının azaltılmasına ve idari usul ve işlemlerin kolaylaştırılmasına yönelik mevzuat veya uygulama değişiklikleri yapılacaktır.	Başbakanlık (S), Bütün Bakanlıklar ile Bağlı, İlgili ve İlişkili Kuruluşları, Mahalli İdareler	Haziran Sonu	Kamu ve özel kesim önerileri toplanarak ilgili kuruluşların uzmanlarında değerlendirilecek, çözüm önerileri mevzuat ve uygulama değişiklikleri şeklinde tanımlanacaktır. Değişikliklerin ilgili kamu kuruluşlarında onaylanması halinde yapılacak mevzuat ve uygulama değişiklikleri takip edilecektir.

2.2.2.10. Bilim, Teknoloji ve Yenilik

a) Mevcut Durum

Ar-Ge harcamalarında önemli bir artış yaşanmış ve GSYH içindeki payı 2002 yılında yüzde 0,53 iken bu oran 2014 yılında yüzde 1,01'e yükselmiştir. Ancak, bu oran yüzde 2,03 olan 2014 yılı AB-28 ortalamasının halen altındadır. Bununla birlikte, Ar-Ge harcamalarının içindeki özel sektör payı artmaya devam etmekte olup 2014 yılında yüzde 49,8'e ulaşmıştır.

Ar-Ge ve yenilik kapasitesini belirleyen en önemli unsurlardan biri araştırmacı insan gücüdür. 2014 yılı itibarıyla tam zaman eşdeğer (TZE) araştırmacı sayısı 89.657'ye, TZE Ar-Ge personeli sayısı ise 115.444'e yükselmiştir. Söz konusu artış temel itibarıyla özel sektördeki Ar-Ge personeli istihdamındaki artıştan kaynaklanmaktadır. 2014 yılında TZE Ar-Ge personelinin yüzde 53,7'si özel sektörde, yüzde 35,7'si yükseköğretim kurumlarında ve yüzde 10,6'sı kamu istihdam edilmiştir.

5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında, Eylül 2016 itibarıyla 272 işletmenin Ar-Ge Merkezi Belgesi bulunmaktadır. Toplam 27.583 Ar-Ge personelinin çalıştığı bu merkezlerin özellikle otomotiv, otomotiv yan sanayi, bilgi ve iletişim teknolojileri, savunma sanayii ve elektrik-elektronik sektörlerinde faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Merkezi yönetim bütçesinden Ar-Ge faaliyetleri için 2015 yılında toplam 6.173 milyon TL harcama yapılmıştır. Bununla birlikte, özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerindeki gelişimine paralel olarak bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 27 oranında bir artış yaşanarak 1.722 milyon TL dolaylı Ar-Ge desteği sağlanmıştır. 2016 yılında ise TÜBİTAK tarafından yatırım

programı kapsamında yürütülen Türkiye Araştırma Alanı (TARAL) programlarına 1.192 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Diğer taraftan, kamu kurumları tarafından yürütülen Ar-Ge destek programlarının etkilerinin değerlendirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

Araştırma, eğitim ve yenilik sisteminin odağında bulunan araştırma altyapılarının daha etkin kullanımını ve sürdürülebilirliğini sağlamayı hedefleyen 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun ve yürürlüğe giren ikincil mevzuatı kapsamında çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda, Araştırma Altyapıları Yeterlik Değerlendirme, Performans İzleme ve Ara Değerlendirme ile Yeterlik Yenilemesine Yönetmelik Sekretaryanın Çalışma Usul ve Esasları Araştırma Altyapıları Kurulunun 25/03/2016 tarihinde yapılan ilk toplantısında kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun ve ilgili düzenlemeler çerçevesinde, ilk aşamada altı araştırma altyapısı için yeterlik değerlendirme süreci başlatılmıştır.

Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin iyileştirilmesini hedefleyen Ar-Ge Reform Paketi kapsamındaki düzenlemeler, 26/02/2016 tarihli ve 29636 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Ar-Ge Reform Paketinin ikincil mevzuatı ise 10/08/2016 tarihli ve 29797 sayılı Resmi Gazete ile 11/08/2016 tarihli ve 29798 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında, Ar-Ge merkezlerinin yararlandığı tüm destek ve muafiyetlerden tasarruf merkezlerinin de yararlanmaları sağlanmış, birçok sektör için Ar-Ge merkezi belgesi alma şartı kolaylaştırılmış, rekabet öncesi iş birliği projelerine sağlanan destek artırılmış, Ar-Ge merkezlerinde temel bilimler mezunlarının istihdamına yönelik teşvik getirilmiş, Ar-Ge yenilik ve tasarım projeleri kapsamında yurt dışından temin edilen ürünlere gümrük vergisi istisnası sağlanmış ve akademisyenlerin sanayi projeleri yürütütmeleri durumunda yapılan döner sermaye kesintisi oranı yüzde 15 ile sınırlanmıştır.

TABLO II: 25- Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Alanındaki Temel Göstergeleri

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (Yüzde)	0,73	0,85	0,84	0,86	0,92	0,95	1,01
Gayri Safi Yurt外 Ar-Ge Harcaması (Milyon TL - Cari Fiyatlarla)	6 893	8 087	9 267	11 154	13 062	14 807	17 598
Ar-Ge Harcamalarının Gerçekleştiren Sektörler (Yüzde)							
Yükseköğretim	43,8	47,4	46,0	45,5	43,9	42,1	40,5
Özel Sektör	44,2	40,0	42,5	43,2	45,1	47,5	49,8
Kamu	12,0	12,6	11,4	11,3	11,0	10,4	9,7
TZE Cinsinden Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı	67 224	73 521	81 792	92 801	105 122	112 969	115 444
TZE Cinsinden Ar-Ge Personelinin Sektörel Dağılımı (Yüzde)							
Yükseköğretim	44,5	42,2	40,2	38,4	38,8	37,7	35,7
Özel Sektör	40,8	42,8	45,9	48,9	49,7	51,7	53,7
Kamu	14,7	15,0	13,9	12,7	11,5	10,6	10,6
10.000 Çalışan Kişi Başına Düşen TZE Ar-Ge Personeli Sayısı	33	36	37	40	44	46	45

Kaynak: TÜİK, TÜBİTAK

AB'nin araştırma ve teknolojik gelişim alanındaki Ufuk 2020 programından ülkemizdeki araştırmacı ve özel sektörün daha fazla faydalansabilmesi amacıyla TÜBİTAK koordinasyonunda ilgili tarafların yönlendirilmesi, bilgilendirilmesi ve teşvikine yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Ufuk 2020 kapsamında 2016 yılında açılan çağrıların yüzde 35'inin sonuçları açıklanmış olup 17 kamu kuruluşu, 17 üniversite ve dokuz sanayi kuruluşu tarafından sunulan toplam 54 proje destek alarak 17,2 milyon Avro geri dönüş sağlanmıştır.

b) Amaç ve Hedefler

Ar-Ge ve yenilik politikasının temel amacı; teknoloji ve yenilik faaliyetlerinin özel sektör odaklı artırılarak faydaya dönüştürülmesine, yeniliğe dayalı bir ekosistem oluşturularak araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesine ve markalaşmış teknoloji yoğun ürünlerle ülkemizin küresel ölçekte yüksek rekabet gücüne erişmesine katkıda bulunmaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Üniversite ve kamu kurumları bünyesindeki araştırma merkezleri, özel sektörle yakın işbirliği içinde çalışan, nitelikli insan gücüne sahip, tüm araştırmacılara kesintisiz hizmet veren ve etkin bir şekilde yönetilen sürdürülebilir yapılara dönüştürülecektir. (Kalkınma Planı p.627)			
Tedbir 253. Araştırma altyapılarının geliştirilmesine ilişkin yol haritası hazırlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TOBB, TÜBİTAK, Üniversiteler, YÖK	Aralık Sonu	Kamu kurumları ile üniversitelerde kurulan ve kurulacak araştırma altyapılarının, AB çalışmalarıyla da uyumlu olacak şekilde, öncelikli alanlarda ve belli yerlerde oluşturulmasını sağlayacak Türkiye Araştırma Altyapıları Yol Haritası hazırlanacaktır.
Ar-Ge desteklerinde koordinasyon sağlanacak ve mevcut destek programları etki analizi çalışmaları yapılarak gözen geçirilecektir. Ar-Ge faaliyetleri, öncelikli alanlarda oluşturulacak ortak hedefler çerçevesinde, ticarileştirmeyi içerecek şekilde piyasaya şartları gözetilerek bütünsellik içinde desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.630)			
Tedbir 254. Ar-Ge, yenilik ve girişimcilik desteklerine ilişkin etki analizleri gerçekleştirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, KOSGEB, Ekonomi Bakanlığı, YÖK, TÜBİTAK, Türk Patent Enstitüsü	Aralık Sonu	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB ve TÜBİTAK tarafından yürütülen özel sektörde yönelik olanlar başta olmak üzere Ar-Ge destek programlarının hedeflerine ulaşma ve fayda yaratma açısından etki analizleri gerçekleştirilecek ve bu analizlerin sonuçları da dikkate alınarak desteklerin etkiliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Fikri mülkiyet alanında verilen destekler de analiz edilerek iyileştirilecektir.
Öncelikli Teknoloji Alanlarında Ticarileştirme Programı			
Tedbir 255. Teknoloji transfer ofislerinin etkinliği analiz edilecek,	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK,	Aralık Sonu	Üniversitelerdeki araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesinde önemli rol

İyi uygulamalar tespit edilerek bu yapılar yaygınlaştırılacaktır.	Üniversiteler		oynayan teknoloji transfer ofislerinin faaliyetleri analiz edilerek, başarılı uygulama modelleri tespit edilecek ve bu uygulamaların yaygınlaşması sağlanacaktır. Teknoloji transfer ofislerin aralarındaki iletişim artırılacak ve yurt dışındaki başarılı ofislerle iş birlükleri geliştirilecektir.
Tedbir 256. Katma değeri yüksek teknolojik ürünlerin geliştirilmesi ve markaların yaratılması amacıyla başta öncelikli sektörlerde olmak üzere ticarileştirme faaliyetleri desteklenecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Başta enerji, sağlık, havacılık, uzay, otomotiv, raylı sistemler, bilişim ve savunma sektörlerinde olmak üzere işletmelerin prototip geliştirme süreçleri ve teknolojik ürün yaratımları desteklenecektir.
Tedbir 257. Kamu-üniversite-sanayi iş birliği portalının kullanımı yaygınlaştırılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Üniversiteler, İlgili kamu kurum ve kuruluşları	Aralık Sonu	Portalın potansiyel kullanıcılarına yönelik bilgilendirme faaliyetleri yürütülecek ve portalda veri girişleri yapılması sağlanarak ilgili tarafların etkileşimi sağlanacaktır.
Araştırmacı insan gücünün sayısı ve niteliği daha da artırılacak, özel sektörde araştırmacı istihdamı teşvikine devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.635)			
Tedbir 258. Araştırmacı insan gücünün nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi amacıyla yeni programlar geliştirilecek ve bursiyerlerin sayısı ve niteliği artırılacaktır.	TÜBİTAK (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, YÖK	Aralık Sonu	Özel sektör üniversite iş birliğini geliştirmeye yönelik araştırmacı insan gücü programları desteklenecek, mevcut araştırmacı insan gücü kapasitesinin nitelik ve nicelik yönünden artırılabilmesi amacıyla yeni programlar geliştirilecek ve bursiyerlerin sayısı ve niteliği artırılacaktır.
Tedbir 259. Yurt dışındaki nitelikli araştırmacıların ülkemizde çalışmasının özendirilmesine yönelik programlar geliştirilecektir.	TÜBİTAK (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, Üniversiteler, YÖK, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	Aralık Sonu	TÜBİTAK tarafından yürütülen Konuk veya Akademik İzinli Bilim İnsanı Destekleme Programı, Yurda Dönüş Araştırma Programı, Uluslararası Deneyimli Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı vb. programlar analiz edilecek ve kapasiteleri artırılacaktır.

Kamu Alımları Yoluyla Teknoloji Geliştirme ve Yerli Üretim Programı

Tedbir 260. Başta orta-yüksek ve yüksek	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S),	Aralık Sonu	Başta orta-yüksek ve yüksek teknolojili ürünlerde olmak üzere
--	---	-------------	---

teknolojili ürünlerde olmak üzere kamu alım garantili tedarik modeli geliştirecek ve uygulamaya konacaktır.	Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kamu İhale Kurumu, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sayıştay, Savunma Sanayi Müsteşarlığı, UDHB		ülkemize özgü kamu alım garantili tedarik modeli geliştirilecektir. Model kapsamında sektörle analizler yapılarak kamu alım garantisinin uygulanabileceği ürün grupları ve uygulama koşulları tespit edilecektir. Geliştirilen modelin farklı sektörlerde yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılacaktır.
Ar-Ge faaliyetleri, araştırma altyapıları ve araştırmacı insan gücü bakımından bölgesel ve küresel düzeyde iş birliği geliştirilecektir. Bu kapsamında kritik teknolojilerin transferinin kolaylaştırılmasına, içselleştirilmesine ve dünyadaki emsal teknolojilerle rekabet edebilecek şekilde geliştirilmesine önem verilecektir. (Kalkınma Planı p.639)			
Tedbir 261. AB Çerçeve Programlarına katılmın artırılmasına yönelik mekanizma geliştirilecektir.	TÜBİTAK (S), Avrupa Birliği, Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TOBB, Üniversiteler, YÖK	Aralık Sonu	AB destek programlarına yönelik tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri sürdürülecek, başvuru, değerlendirme ve izleme süreçleri iyileştirilecek, destek mekanizmalarının etki analizi yapılacaktır.
Tedbir 262. Araştırma kurumlannı ikili ve/veya çok taraflı uluslararası iş birliğiyle hazırlayacakları projeler desteklenecektir.	TÜBİTAK (S), Avrupa Birliği, Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TOBB, Üniversiteler, YÖK	Aralık Sonu	Uluslararası Araştırma Fonlarından Yararlanma Kapasitesinin ve Uluslararası Ar-Ge İşbirliklerine Katılımın Artırılmasına Yönelik Destek Programı kapsamında projeler desteklenecek; fonlama yetkisi olan yurtdışındaki muadil kuruluşlar ile ortak araştırma programları yürütülmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir.

2.2.2.11. İmalat Sanayiinde Dönüşüm

a) Mevcut Durum

2015 yılında üretim artmış, ihracat ve ithalat ise azalmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde ise, bir önceki yılın aynı dönemine göre üretimdeki artışın daha düşük olduğu, ihracatın ve ithalatın azalmaya devam ettiği görülmektedir.

Ocak-Ağustos 2016 döneminde imalat sanayii üretimi, bir önceki yılın aynı dönemine göre, ortalama yüzde 2,1 artmıştır. Bu dönemde ilaç, giyim, elektronik, kimya, tekstil ve petrol ürünleri sektörlerinde üretim artışı imalat sanayii ortalamasının üstünde olmuş; mobilya ve deri sektörlerinde düşüş gözlenmiştir.

İmalat sanayii kapasite kullanım oranı 2015 yılında ortalama yüzde 74,7 olarak gerçekleşmiş, 2016 yılının ilk dokuz ayında ise ortalama yüzde 75,3 olmuştur.

TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, imalat sanayii istihdamı, Ocak-Temmuz 2016 döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,9 azalmıştır.

TABLO II: 26- İmalat Sanayii ile İlgili Temel Göstergeler

	2013	2014	2015	2016 (1)	AB-27 2015 (2)
GSYH İçindeki Payı (Cari Fiyatlarla)	15,3	15,8	15,6	16,5 (3)	15,8
Üretim Artışı (Sabit Fiyatlarla) (4)	4,0	3,2	3,6	2,1	2,3
İhracat (Cari Fiyatlarla) (Milyar dolar) (5)	142,4	148,5	136,1	77,4	-
İhracat Artışı (Cari Fiyatlarla)	-1,3	4,2	-8,3	-3,0	4,4 (6)
Toplam İhracat İçindeki Payı	93,8	94,2	94,6	95,0	87,3 (6)
İthalat Artışı (Cari Fiyatlarla)	11,7	-4,6	-11,1	-3,3	1,1 (6)
İthalat (Cari Fiyatlarla) (Milyar dolar) (5)	197,5	188,5	167,6	96,8	-
Toplam İthalat İçindeki Payı	78,5	77,8	80,9	84,7	87,1 (6)
İmalat Sanayii İstihdam Artışı (7)	4,8	-	0,4	-1,9 (8)	0,8
Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı (Cari Fiyatlarla)	39,4	38,2	38,5	38,9 (9)	-
Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları Artışı (Sabit Fiyatlarla)	-3,0	-2,5	1,8	1,3 (9)	-
Kapasite Kullanımı Oranı	74,6	74,4	74,7	75,3 (10)	81,1

Kaynak: TÜİK, TCMB, TOBB, EUROSTAT

(1) Ocak-Ağustos dönemi (2) EUROSTAT (3) Ocak-Haziran dönemi (4) NACE Rev.2'ye göre 2010=100 Serisi (5) ISIC Rev.4'e göre (6) SITC (3, 5-8) (7) 2014 yılı itibarıyla hanehalkı ısgücü anketinde tanım değiştirilmiş ve yeni bir serise başlanılmıştır. Bu nedenle 2014 yılı artışı verilememektedir. (8) Ocak - Temmuz Dönemi (9) Kalkınma Bakanlığı, Yıllık Tahmin (10) Ocak-Eyübü Dönemi

Toplam ihracat, 2015 yılında yüzde 8,7 azalarak 143,8 milyar ABD Doları, imalat sanayii ihracatı ise yüzde 8,3 azalarak 136,1 milyar ABD Doları olmuştur. 2014 yılında yüzde 94,2 olan imalat sanayii ihracatının toplam ihracatındaki payı, 2015 yılında yüzde 94,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında artış yaşanan ana metal ve ilaç sektörleri dışındaki diğer sektörlerde dünya pazarlarındaki daralmanın da etkisiyle önemli oranda düşüş yaşandığı görülmektedir. Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre karşılaşıldığında, otomotiv, giyim ve ilaç sektörlerinde artış kaydedilirken; başta petrol ürünleri, kimyasal ürünler ve gıda sektörleri olmak üzere diğer sektörlerde düşüşler görülmektedir.

Toplam ithalat, 2015 yılında yüzde 14,4 azalarak 207,2 milyar ABD Doları, imalat sanayii ithalatı ise yüzde 11,1 azalarak 167,6 milyar ABD Doları olmuştur. Ocak-Ağustos 2016 döneminde elektronik, elektrikli teçhizat, makine, plastik ve ilaç hariç imalat sanayi sektörlerinde ithalat azalmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, imalat sanayiinde 2014 yılında 40 milyar ABD Doları olan dış ticaret açığı 2015 yılında 31,5 milyar ABD Dolarına gerilemiştir.

2015 yılında ara mali ihracatı yüzde 8,9, ithalatı ise yüzde 18,9 azalmıştır. Geniş Ekonomik Gruplar sınıflamasına göre ara malları ithalatının toplam ithalata oranı 2002-2015 döneminde yüzde 69-75 aralığında gerçekleşmiştir. Son 20 yılda ülkelerin ihracat mallarının yapısında yabancı katma değerin payının artması rekabetçi bir ihracat performansı için ithalatın kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, ekonominin genel dengesi açısından ithal edilen ara mallarda üretim kabiliyetinin artırılması önemlidir. Bu çerçevede ithal ara mallarında ülkemizin üretim kabiliyetinin artırılmasının dış ticaret dengesi açısından önemli fırsatlar yaratacağı değerlendirilmektedir.

Onuncu Kalkınma Planında yer alan, yerli girdi oranının ve yerli üretimin artırmasına yönelik politikaların genel çerçevesini oluşturan İthalata Olan Bağımlılığın Azaltılması, Kamu Alımları Yoluyla Teknoloji Geliştirme ve Yerli Üretim, Yerli Kaynaklara Dayalı Enerji Üretimi

ve Sağlık Endüstrilerinde Yapısal Dönüşüm Programlarının uygulanmasına 2016 yılında da devam edilmiştir. Ayrıca Girdi Tedarik Stratejisi ve Eylem Planının ülkemiz ihtiyaçlarına bağlı olarak güncellenmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

İmalat sanayiinde büyük ölçekli firmalar ile küçük ölçekli firmalar arasında, AB üyesi ülkelerle karşılaşıldığında, küçük öcekliler aleyhine belirgin bir verimlilik farkı bulunmaktadır. 2013 yılında 250 ve daha fazla çalışanı olan firmalarda çalışan başına oluşan katma değer, 1-19 arası çalışanı olan firmalardaki çalışan başına katma değerin 5,2 katı olmuştur. 2014 yılında ise bu fark 5,1 kata inmiştir. Firmalar arasındaki verimlilik farkının azalmasında, küçük ölçekli firmaların verimliliklerinin artmasının yanı sıra büyük ölçekli firmaların verimliliklerinin azalması da etkili olmuştur. Bu oran AB ülkelerinde 2-3 kat arasında seyretmektedir.

Ara malı ithalatı payının yüksek seyri ile büyük ve küçük işletmeler arasındaki kayda değer verimlilik farkı bir arada değerlendirildiğinde, uluslararası rekabet gücünü kazanmış büyük ölçekli işletmeler ile KOBİ'lerin daha entegre çalışmasının önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır. Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinde hedeflenen düzeye ulaşılabilmesi açısından ana ve yan sanayi firmalarının ortak Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinde bulunarak kolektif becerilerini artırmaları gerekmektedir.

TABLO II: 27- Sanayi Tüketimi İçin Elektrik ve Doğal Gaz Fiyatları (1)

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (2)
Elektrik (Dolar Cent/Kwh)	Türkiye	15,1	13,8	14,8	14,7	13,1	11,2	11,0
	OECD Üyesi Avrupa Ülkeleri Ortalaması	12,2	13,4	12,8	13,6	13,5	11,3	-
Doğal Gaz (Dolar/Mwh) (3)	Türkiye	35,0	33,8	41,1	43,6	38,7	32,6	30,6
	OECD Üyesi Avrupa Ülkeleri Ortalaması	39,2	44,3	44,9	47,3	44,3	34,9	-

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)

(1) Yıl içi fiyat ortalamasıdır.

(2) Nisan – Haziran dönemi

(3) Mwh (Megawatt saat) cinsinden brüt kalorifik değer başına fiyat

TABLO II: 28- Sanayide Kullanılan Elektrik ve Doğal Gaz Fiyatlarındaki Değişim

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (3)
Elektrik (1)	1,2	10,0	14,7	4,0	10,6	0,0	6,7
Doğal Gaz (2)	-6,3	20,6	34,1	0,0	9,0	0,0	-10,0
ÜFE	8,9	13,3	2,5	7,0	6,4	5,7	3,8

Kaynak: TEDAŞ, BOTAŞ, TÜİK

(1) Dağıtım şirketlerinin tek termili, tek zamanlı, açık gerilim sanayi tarifesi dikkate alınmıştır.

(2) BOTAŞ organize sanayi bölgesi tarifesi dikkate alınmıştır.

(3) 2016 yılı elektrik ve doğal gaz verileri Ocak-Ekim dönemine, ÜFE verisi ise Ocak-Eylül dönemine aittir.

Not: Yüzde değişim TL fiyatları üzerinden hesaplanmıştır.

Sanayinin temel girdilerinden olan enerjide, fiyatların dalgalı bir seyir izlediği, ancak son yıllarda ABD Doları cinsinden azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Türkiye'de elektrik ve doğal gaz fiyatları OECD üyesi Avrupa ülkeleri ortalamasının altında

seyretmektedir. Ocak-Ekim 2016 döneminde sanayide kullanılan elektrik fiyatlarında yüzde 6,7 artış gerçekleşirken, doğal gaz fiyatları yüzde 10 azalmıştır.

İthalatta haksız rekabetin önlenmesine ilişkin olarak imalat sanayiinde Ekim 2016 itibarıyla; 67 ürün grubunda çeşitli ülkelerin damping uygulamalarına karşı kesin önlem, 14 ürün grubunda önlemlerin etkisiz kılınmasına karşı kesin önlem, bir ürün grubunda sübvansiyona karşı telafi edici önlem, 12 ürün grubunda damping soruşturması, bir ürün grubunda sübvansiyon soruşturması, 11 ürün grubunda nihai gözden geçirme soruşturması, bir ürün grubunda ara gözden geçirme soruşturması, bir ürün grubunda önlemlerin etkisiz kılınmasına karşı soruşturma halen devam etmektedir. Çin başta olmak üzere, genellikle Uzak Doğu ülkelerinden kaynaklanan ithalatta fiyata dayalı haksız rekabetin önlenmesi için alınan tedbirler tekstil, plastik-kauçuk, maden-metal, makine ve ahşap ürünler sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Ekim 2016 itibarıyla, ithalatta korunma önlemlerine ilişkin mevzuat çerçevesinde polietilen tereftalat (PET) ve duvar kağıtları olmak üzere toplam iki ürün grubunda tüm ülkelere yönelik olarak ek mali yükümlülük şeklinde korunma önlemi uygulanmaktadır. Ayrıca, İran menşeli cam eşya, çerçevesiz cam ayna, polyester elyaf, BOPP film ve düz cam ithalatında olmak üzere ülke bazlı beş ürün grubunda korunma önlemi uygulanmaktadır.

İthalatın yakından takip edilmesi amacıyla, ithalatta gözetim uygulamasına ilişkin mevzuat çerçevesinde 139 ürün/ürün grubu ithalatında tüm ülkelere yönelik gözetim uygulanmaktadır. Diğer taraftan, İran menşeli polistren ve AYPE ithalatında ülke bazlı gözetim uygulanmaktadır.

TABLO II: 29- İmalat Sanayiinin Üretim ve İhracat Yapısı

(Yüzde Pay)

Teknoloji Yoğunluğu (1)	TÜRKİYE								AB İhracat (4) 2015	
	Üretim (2)				İhracat (3)					
	2003	2007	2010	2015	2003	2007	2010	2015		
Yüksek	5,7	3,4	3,2	4,2	6,5	4,5	3,5	3,9	19,4	
Ortanın Üstü	21,9	23,2	23,5	25,2	26,0	32,8	32,8	33,6	43,6	
Ortanın Altı	25,5	34,8	32,9	32,7	22,6	29,7	30,4	25,4	18,6	
Düşük	47,0	38,7	40,4	38,0	44,9	33,0	33,3	37,1	18,4	
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

Kaynak: TÜİK, OECD STAN Veritabanı

(1) OECD Science, Technology and Industry Scoreboard sınıflandırması esas alınmıştır.

(2) 2003 yılı değerleri cari fiyatlarla, ISIC Rev.3'e göre hazırlanan OECD sınıflaması, 2007, 2010 ve 2015 yılı değerleri 2010 yılı fiyatlarıyla NACE Rev.2'ye göre hazırlanan Eurostat sınıflaması esas alınarak Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır.

(3) Alın harici ihracat değerlerine göre hesaplanmıştır.

(4) OECD üyesi AB ülkeleri

2015 yılında temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı; bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; hava taşıtları ve uzay araçları ile bunlarla ilgili makinelerin imalatı sektörlerindeki üretim artışları sonucunda yüksek teknoloji sektörleri imalatının toplamdan aldığı pay yüzde 4,2'ye çıkmıştır. 2015 yılında yüksek, ortanın üstü ve düşük teknoloji sektörlerinin toplam imalat ihracatından aldığı paylar artarken, ortanın altı teknoloji sektörlerinin payında azalma görülmüştür. Yüksek teknoloji sektörlerinin ihracat payındaki artış temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı ile hava taşıtları ve uzay araçlarındaki artışlardan kaynaklanmaktadır.

Ortanın altı teknoloji sektörlerinin ihracat payındaki azalmada ana metal sanayiindeki azalma etkili olmuştur. AB ülkeleriyle karşılaşıldığında yüksek ve ortanın üstü teknoloji sektörlerinin ihracattaki payı halen düşük kalmaktadır.

Sanayi politikaları, küresel değer zincirlerinde konumlanma ve imalatta dönüşüm sadece gelişmekte olan ülkelerin değil gelişmiş ülkelerin gündeminde de ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ülkemizin bu alanda proaktif yaklaşımalar geliştirmesini zorunlu kılmaktadır.

Ar-Ge, patent ve yüksek teknoloji sektörlerine ilişkin göstergeler, bilgiye dayalı üretim rekabetinin ülkemizde hedeflendiği düzeyde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, niteliksel gelişme açısından da imalat sanayii şirketlerinin gelişme performanslarında ciddi bir ayrışma olduğu görülmektedir. Bu noktada, uluslararası ticaret kanallarında gelinen seviyenin korunması ve ilerletilmesi, üretim süreçlerinde hâkimiyeti ve derinleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu ortamda ülkemizin rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak üzere yüksek katma değerli üretim yapmak ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını yükseltmek amacıyla sanayide dönüşüm ihtiyacı önemini korumaktadır.

TABLO II:30- İmalat Sanayii ile İlgili Dönüşüm Alanlarına Göre Seçilmiş Göstergeler

	2012	2013	2014	2015
Ara Mali İthalatı / Toplam İthalat (Yüzde)	74,0	73,0	73,0	69,2
Marmara Bölgesi Dışındaki İşyeri Sayısının Türkiye Toplamına Oranı (Yüzde)	49,5	49,0	50,0	-
İhracatta Ülke Çeşitlenmesi (1) (2)	0,29	0,26	0,26	0,27
Büyük ve Küçük Firmalardaki Verimlilik Farkı (3)	5,1	5,2	5,1	-
Uluslararası Patent Başvuruları (4)	536	805	802	1 013

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı

(1) Ülke gruptlarının ihracattaki payları kullanılarak hesaplanan Herfindahl Endeksleri değerleridir. Endeks değerinin azalması çeşitliliğin artmasını göstermektedir.

(2) Altın haric

(3) 1-19 ve 250+ çalışanı olan firmalar için çalışan başına katma değere göre kırısalanmıştır. TÜİK verileri kullanılarak Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır.

(4) Türkiye orijinli PCT başvurularıdır.

Son yıllarda imalat sanayiindeki gelişmelerin farklı alanlarda yarattığı dönüşüm etkisi önem kazanmıştır. İmalat sanayii ihracatında bölge yoğunlaşmasının azlığı, dolayısıyla çeşitlenmenin arttığı görülmektedir. Nitekim imalat sanayii ihracatında Orta Doğu, Afrika, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve diğer Asya ülkelerinin payları artmıştır. İhracatımızın yeni pazarlara yönelmesi sonucu görülen çeşitliliğin bir göstergesi olarak, 2002 yılında 0,37 olan Herfindahl Endeksinin değeri 2015 yılında 0,27 olmuştur. İhracattaki pazar çeşitlenmesi eğiliminin sürdürülmesinde 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planının etkin uygulanması önem arz etmektedir.

Sanayi mallarının rekabetinde, imalat dışı faaliyetlerin etkisinin arttığı dikkate alındığında, imalat, tarım ve hizmetler sektörleri arasında işbirliği bakımından etkinliğin artırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, sektörlerin üretim kapasitelerinden azami oranda yararlanabilmek ve yaratılan toplam değer içerisinde yerli üretimin payını artırmak için, imalat sanayii sektörleri arasında da işbirliklerinin ve kümelenmelerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylece küresel değer zincirlerinde ülkemizin konumunun etkinliğinin ve payının artması mümkün olacaktır.

Başta bazı AB ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerde "sıfır ekolojik ayak izli" yapı ve yapı malzemeleri standartları uygulamaya konulmaktadır. 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanunla çerçevesi belirlenen kentsel dönüşüm süreci, yaratacağı ekonomik hacim ve ivme ile başta seramik, makine, elektronik ve elektrikli makine olmak üzere farklı imalat sektörlerinde yenilik ve üretim kapasitesi oluşturulması ve ayrıca enerji verimliliği sağlanması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatları ekonomik faydaya dönüştürmek için tasarlanmış olan Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı Eylem Planında yer alan Kentsel Dönüşümde Yerli ve Yenilikçi Üretimin Teşvik Edilmesi bileşeni kapsamındaki çalışmalar 2016 yılında sürdürmüştür.

İmalat sanayii katma değeri başına enerji tüketimi olarak tanımlanan imalat sanayii enerji yoğunluğu, genel olarak yüksek teknolojili ve enerji verimliliği yüksek üretim yapısına sahip gelişmiş ülkelerde düşük, düşük teknolojili üretim yapısına sahip ülkelerde ise daha yüksek değerdedir. İmalat sanayii enerji yoğunluğunun dünya genelinde giderek azaldığı görülmektedir. Enerji Verimliliğinin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı kapsamında imalat sanayii enerji yoğunluğunun azaltılmasına yönelik çalışmalara 2016 yılında devam edilmiştir.

İmalat sanayisinin bölgesel dağılımında dengesizlik sürdürmektedir. SGK kayıtlarına göre 2014 yılında Türkiye'de imalat sanayiinde faaliyet gösteren iş yerlerinin yüzde 50'si Marmara Bölgesinde yer almaktadır. Diğer bölgelerde de üretim kapasitesinin artırılması, Türkiye'nin potansiyelini kullanabilmesi için önem arz etmektedir. Bu kapsamda, bölgesel yatırım teşvik sisteminin yanında, bölge kalkınma idarelerinin hazırladığı eylem planlarının ve kalkınma ajanslarının hazırladığı bölge planlarının katkısının olması beklenmektedir. Ayrıca, 23 ilde 2016 yılında başlatılan Yatırım ve Destek Hamlesi kapsamındaki Cazibe Merkezleri Programı ile sağlanacak destekler de bölgesel üretim kapasitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

18/06/2015 tarihli ve 2015/24 sayılı YPK Kararıyla uygulamaya konulan Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi ve Eylem Planının uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan İzleme ve Yönlendirme Komitesi ile İzleme ve Yönlendirme Kurulu çalışmalarını sürdürmüştür. Sanayi sektörlerinin rekabet gücünü artıracak sektörel stratejilerin hazırlanmasına ve uygulanmasına yönelik çalışmalar da sürdürmektedir.

Türkiye Tekstil, Hazır Giyim ve Deri Ürünleri Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2015-2018) uygulanmasına devam edilmiştir. Türkiye Otomotiv Sektorü Strateji Belgesi (2016-2019) YPK'nın 16/03/2016 tarihli ve 2016/4 sayılı Kararıyla kabul edilerek uygulamaya girmiştir. 2016 yılında uygulama dönemi sona erecek olan demir-çelik ve demir dışı metaller, kimya, seramik ile elektrik ve elektronik sektörlerine ait strateji belgesi ve eylem planlarının yenilenmesi çalışmaları devam etmektedir. Türkiye Makine Sektorü Strateji Belgesinin yenilenmesi çalışmaları tamamlanma aşamasındadır.

Ticareti kolaylaştırmayı, insan, bitki ve hayvan sağlığına zararlı ürünlerin piyasaya arızını engelleyerek tüketiciyi koruyan piyasa gözetim ve denetim sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik teknik çalışma 2016 yılında yapılmıştır.

2015 yılında sigara sanayiinde toplam 156,2 milyar adet sigara üretilmiş, bunun 103,2 milyar adedi iç piyasaya satılmıştır. 2015 yılında sigara üretim ve iç piyasaya satış miktarlarında 2014 yılına kıyasla sırasıyla yüzde 9,3 ve yüzde 9 artış gözlemlenmiştir. Sigara ihracatı ise 2015 yılında yüzde 6,8 artarak 464 milyon ABD Dolarna ulaşmıştır. Tütün mamulleri ve alkollü içecekler sektöründe kayıt dışı üretim ve yasa dışı ticaretle mücadele devam etmektedir.

TABLO II: 31- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Üretimdeki Değişimler

(Yüzde)

Sektörler	Üretim (1)	
	2015/2014	2016/2015 (2)
İmalat Sanayii Toplamı	3,6	2,1
Gıda	0,4	1,6
Tekstil	-3,7	3,9
Giyim	3,5	7,5
Deri	-10,9	-5,5
Kok ve Petrol Ürünleri	31,6	3,2
Kimyasal Ürünler	3,6	4,0
İlaç	21,9	13,4
Kauçuk ve Plastik	1,6	1,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler	-1,6	1,4
Ana Metal	-0,3	0,9
Bilgisayar, Elektronik ve Optik Ürünler	4,0	6,1
Elektrikli Teçhizat	0,3	1,2
Makine	-1,8	0,9
Otomotiv	15,0	1,5
Mobilya	7,2	-7,8

Kaynak: TÜİK

(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)

(2) Ocak-Ağustos dönemi

Tekstil, hazır-giyim, deri ve mobilya gibi moda ve tasarımın büyük öneme sahip olduğu sanayilerde talebe etkin cevap verebilen üretici özelliklerini geliştirmeye, koleksiyon ve marka yaratma, pazarlama ve üretim kanallarında etkinlik, çevre ve sosyal duyarlılık rekabet gücünün geliştirilmesi için gerekli unsurlardır. Bu sektörlerde daha yüksek katma değer elde edebilmek için firmaların değer zincirinin bu alanlarında kabiliyetlerini geliştirmesi gerekmektedir.

2015 yılında tekstil sanayiinde üretim bir önceki yıla göre yüzde 3,7 azalırken, hazır giyim sanayiinde yüzde 3,5 artmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre tekstil ve hazır giyim sanayilerinde üretimin arttığı görülmektedir. 2015 yılında tekstil ve hazır giyim sanayilerinde ihracat ve ithalat azalmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracatta tekstilde azalma, hazır giyimde artış; ithalatta ise her iki sektörde de azalış görülmektedir.

Deri ve deri ürünleri sektöründe üretim, 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10,9 azalmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre üretimde düşüş devam etmiştir. İhracat ve ithalat 2015 yılında bir önceki yıla göre azalmış olup Ocak-Ağustos 2016 döneminde de bir önceki yılın aynı dönemine göre gerileme sürmüştür. Sektor ithalatı içinde Ocak-Ağustos 2015 döneminde yüzde 45 olan Çin'in payı, 2016 yılı aynı döneminde yüzde 37'ye düşmüştür.

TABLO II: 32- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Dış Ticaretteki Değişim

(Yüzde)

Sektörler	İhracat (1)		İthalat (1)	
	2015/2014	2016/2015 (2)	2015/2014	2016/2015 (2)
İmalat Sanayii	-8,3	-3,0	-11,1	-3,3
Gıda	-5,3	-7,8	-8,3	-8,0
Tekstil	-12,0	-0,5	-14,1	-4,1
Giyim	-9,3	3,5	-7,3	-10,3
Deri	-13,4	-1,9	-21,3	-15,7
Petrol Ürünleri	-27,1	-35,1	-41,2	-26,4
Kimyasal Ürünler	-8,2	-8,8	-14,3	-4,6
İlaç	9,9	7,3	-2,6	0,9
Kauçuk ve Plastik	-14,2	-2,8	-7,0	2,8
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler	-11,0	-5,6	-11,4	-8,9
Ana Metal	6,5	-4,8	-17,0	-10,0
Elektronik	-10,6	-4,4	-4,6	9,8
Elektrikli Teçhizat	-13,2	-3,1	-4,2	4,3
Makine	-11,8	-4,3	-10,1	7,1
Otomotiv	-3,5	12,9	8,8	-0,7
Mobilya	-7,4	-2,5	-13,1	-36,7

Kaynak: TÜİK

(1) ISIC Rev. 4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) dış ticaret

(2) Ocak-Ağustos dönemi

Mobilya sanayiinde tasarım ve markalaşma konusunda farkındalıkın artması ve modern üretim tekniklerinin daha yoğun olarak kullanılmasıyla son yıllarda üretim ve ihracat açısından önemli gelişmeler yaşanmaktadır. 2015 yılında üretimde bir önceki yıla göre yüzde 7,2 artış, Ocak-Ağustos 2016 döneminde ise geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,8 azalış gerçekleşmiştir. 2015 yılında sektör ihracatı yüzde 7,4 azalarak 2 milyar ABD Doları, ithalat ise yüzde 13,1 azalarak 717 milyon ABD Doları olmuştur. Aynı şekilde Ocak-Ağustos 2016 döneminde de bir önceki yılın aynı dönemine göre sektör ihracat ve ithalatının azaldığı görülmektedir. Üretim biçimini bakımından ikili bir yapı gösteren sektörde kayıt dışılık ve taklitçiliğin yaygın olması, daha büyük pazarlara erişim, kurumsallaşma, hamadden tedariki ve lojistikle ilgili sorunlar devam etmektedir.

İmalat sanayiinde ithalatın büyük bölümü temel ve ara mallarda yapılmaktadır. Bu nedenle bu malların üretildiği sektörlerde yapılacak yatırımlar imalat sanayii dış ticaret dengesine olumlu katkı sağlayacaktır. Büyük ölçekli yatırımlara ihtiyaç duyulan bu sektörlerde, yer temini öncelikli sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sektörler ağırlıklı olarak enerji yoğun ve hamaddede dışa bağımlı bir yapıdadır. Bu sektörlerde sürdürülebilir girdi tedariki sağlanırken, yurt içi ara mali üreticilerinin olumsuz etkilenmemesine yönelik önlemler alınmalıdır. Ayrıca, lojistik altyapısının ihtiyaçlarına istenen seviyede cevap verememesi, bu sektörlerde, hem girdilerin hem de nihai ürünlerin

maliyetleri üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Bu kapsamda sektörlerin rekabet gücünün artırılabilmesi için lojistik imkânlarının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kimya sanayiinde ilaç hariç üretim 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 3,6 artmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde ise üretim artış hızı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında kimya sanayiinde ilaç hariç ithalat bir önceki yıla göre yüzde 14,3 azalarak 6,5 milyar ABD Doları, ihracat ise yüzde 8,2 azalarak 25,9 milyar ABD Dolari olarak gerçekleşmiştir. Ocak-Ağustos 2016 dönemi itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 8,8, ithalat ise yüzde 4,6 azalmıştır. İmalat sanayii içerisinde 2015 yılı itibarıyla yüzde 15,5 ile en büyük ithalat kalemini oluşturan kimya sanayiinde büyük ölçekli yatırım ihtiyacı devam etmektedir. Özellikle kauçuk ve plastik ürünleri imalatında kullanılan kimya sanayii ürünleri sektör ithalatının yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, sektörde petrokimya, plastik, kompozit ve ileri malzeme gibi alanlarda lojistiği uygun yer tahlisi yapılarak kimya parklarının kurulması; sektörün yüksek katma değerli bir yapıya dönüştürülmesine imkân verecek ve firmaların rekabet gücünün ve yeni yatırımların artırılması gibi konularda sektörde avantaj sağlayacaktır.

İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası verilerine göre Türkiye ilaç pazarı, 2015 yılında kutu bazında yüzde 6,7, değer bazında ise yüzde 15,5 büyümüştür. 2015 yılında kişi başı ilaç harcaması 78,6 ABD Doları olmuştur. İlaç sanayi üretimi 2015 yılında yüzde 21,9, Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,4 artmıştır. 2015 yılında ithalat yüzde 2,6 azalarak 4,6 milyar ABD Doları, ihracat ise yüzde 9,9 artarak 930 milyon ABD Doları olmuştur. Ocak-Ağustos 2016 dönemi itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 7,3 artmış, ithalat ise yüzde 0,9 azalmıştır. 2015/19 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle kurulmuş olan Sağlık Endüstrileri Yönlendirme Komitesi sağlık endüstrileri alanındaki yatırım, üretim, ihracatın artırılması, teknolojinin geliştirilmesi için fiyatlandırma, geri ödeme, ruhsatlandırma, kamu alımları gibi konulardaki çalışmalarını sürdürmektedir.

Kauçuk ve plastik ürünleri üretimi 2015 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 1,6, Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,1 artmıştır. Sektörün ihracatı 2015 yılında yüzde 7 azalarak 6,5 milyar ABD Doları, ithalatı ise yüzde 14,2 azalarak 4,7 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 2,8 azalmış, ithalat ise yüzde 2,8 artmıştır. Sektörün hammaddede yüksek oranda dışa bağımlılığı devam etmektedir.

Taş ve toprağa dayalı ürünlerin üretimi, 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 1,6 azalmış, ancak Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,4 artmıştır. Sektör ihracatı 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 11 azalarak 3,9 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Sektör ithalatı ise 2015 yılında yüzde 11,4 azalarak 1,9 milyar ABD Dolarına gerilemiştir. İhracat ve ithalattaki azalma Ocak-Ağustos 2016 döneminde de sürmüştür, bu dönemde ihracat yüzde 5,6, ithalat ise yüzde 8,9 küçülmüş ve sırasıyla 2,5 milyar ABD Doları ve 1,3 milyar ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği verilerine göre, inşaat sektöründeki gelişmelere paralel olarak çimento sektöründe üretim miktarı 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 0,3 artarak, 71,4 milyon ton olmuştur. 2016 yılının ilk altı ayında ise çimento üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,7 artarak 37,4 milyon tona ulaşmıştır. Çimento ihracatı 2015 yılında bir önceki yıla göre değişim göstermemiş ve 10,5 milyon ton seviyesinde kalmıştır.

Dünya demir-çelik sektöründe 2014 ve 2015 yıllarında yaşanan talep daralması ile atıl kapasitenin küresel çelik piyasasında yol açtığı olumsuz etkiler azalmakta, 2016 yılı

başından itibaren toparlanma eğilimi görülmektedir. 2016 yılında Çin'deki talep daralmasının yavaşlayarak devam etmesine rağmen, ham çelik üretiminin artacağı öngörmektedir. Ham çelik üretimi 2015 yılında dünyada yüzde 2,8, Türkiye'de ise yüzde 7,4 gerilemiştir. Türkiye 2015 yılında 31,5 milyon ton ham çelik üretimi ile dünya sıralamasında bir basamak gerileyerek dokuzuncu sırada yer almıştır. Dünya ham çelik üretimi Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,9 azalma gösterirken, Türkiye'nin üretimi yüzde 4,7 artmış ve 22 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

2015 yılında Türkiye'nin demir-çelik ürünleri tüketimi yüzde 11,7 artışla 34,4 milyon tona ulaşmıştır. Nihai mamul üretimi ise artan yarı mamul ithalatının da etkisiyle yüzde 2,3 yükselişle 36,9 milyon tona ulaşmıştır. 2015 yılında toplam demir çelik ürünlerini ihracatı miktar bazında yüzde 6,7, değer bazında ise yüzde 22,6 gerilemiş, sırasıyla 16,8 milyon ton ve 11,8 milyar ABD Doları olmuştur. İhracat Ocak-Ağustos 2016 döneminde durağan seyretmiş, bir önceki yılın aynı dönemine göre miktar olarak yüzde 0,2 artmış, değer olarak ise yüzde 13,6 azalmıştır. İthalat ise 2015 yılında miktar açısından yüzde 38,1, değer açısından yüzde 2,6 artarak sırasıyla 19,1 milyon ton ve 12,3 milyar ABD Doları olmuştur. 2016 yılında da artış eğilimini sürdürün ithalat, Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre miktar bakımından yüzde 1,7 artarken, fiyatlardaki olağanüstü düşüş sebebiyle, değer bakımından yüzde 9,2 azalmıştır. Yurt içi talepte yaşanan büyümeye, ağırlıklı bir şekilde ithalat yolu ile karşılanmış ve yurt içi çelik tüketiminde ithal ürünlerin payı yüzde 55 seviyesine ulaşmıştır. İthalattaki artış nedeniyle, Türkiye 19 milyon tona ulaşan atıl kapasitesine rağmen, 15 yıl sonra çelik ürünlerinde net ithalatçı olmuştur.

Türkiye'de sıvı çelik üretiminin taleple doğru orantılı artmamasında küresel piyasada atıl kapasite, devlet destekli üretim ve dampingli ihracat uygulamalarının yaygınlaşması, kısıtlayıcı dış ticaret uygulamaları; yurt içinde ise dampingli ürünlerin ithalatının engellenmemiş olması, sektörün rekabet gücünü sınırlandıran uygulamaların sürdürülmesi etkili olmaya devam etmiştir. Dünya çelik sektöründeki fazla kapasite sorununun yol açtığı keskin korumacı yaklaşımın kısa sürede sonuçlanması mümkün olmadığı dikkate alınmalıdır. Sektörün rekabet gücünün tekrar artırılabilmesi için küresel atıl kapasite sorununun çözümünde etkin rol alınması, gümrük ve dış ticaret rejimlerinde günümüzün değişen koşulları göz önünde bulundurularak koruyucu önlemlerin uygulama etkinliğinin artırılması ve girdi maliyetleri üzerindeki yüklerin kaldırılması büyük önem taşımaktadır.

Makine imalat sanayiinde 2015 yılında üretim yüzde 1,8, ihracat yüzde 11,8, ithalat yüzde 10,1 düşmüştür. Makine sanayiinde ihracat 2015 yılında 7,2 milyar ABD Doları olmuştur. Pompa, kompresör ile inşaat ve maden makineleri ihracatında yüksek oranlı düşüşler gerçekleşmiştir. Ocak-Ağustos 2016 döneminde ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,3 azalmış; üretim yüzde 0,9, ithalat ise yüzde 7,1 artmıştır.

Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı sanayiinde 2010 yılından bu yana gözlemlenen büyümeye 2015 yılında da devam etmiş; 2015 yılı üretim artışı yüzde 4 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ihracat yüzde 10,5, ithalat yüzde 4,6 daralmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,1 artmıştır. Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 4,4 azalırken, ithalat ise yüzde 9,8 artmıştır. Sektörün üretim ve ihracatında en yüksek paya sahip olan televizyonda 2011 ve 2012 yıllarında üretim ve ihracatta gözlenen artış eğilimi 2013 yılında son bulmuş; 2013-2015 yıllarında üretim ve ihracat ortalama 10,2 ve 8,1 milyon adet civarında durağanlaşmıştır. 2015 yılında televizyon üretim ve ihracatı bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 7,5 ve 8,3 azalarak, 9,8 ve 7,7 milyon adet olarak gerçekleşmiştir.

Beyaz eşya sanayiinde 2015 yılında ihracat 4,1 milyar ABD Doları, ithalat ise 1,1 milyar ABD Doları olmuştur. Ocak-Ağustos 2016 döneminde geçen yılın aynı dönemine göre miktar bazında üretim yüzde 7,7, ihracat yüzde 9,3 artmış, ithalat yüzde 16,3 düşmüştür.

Tıbbi cihaz sektöründe ülkemizde üretim çoğunlukla geleneksel teknolojilerle yapılmakta olup ithalat yüksek teknolojili ürünler ağırlıklıdır. Sektorde 2015 yılında ihracat bir önceki yıla göre yüzde 7,4 azalarak 375,8 milyon ABD Doları, ithalat ise yüzde 16,5 azalarak 2,1 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Onuncu Kalkınma Planı Sağlık Endüstrilerinde Yapısal Dönüşüm Programı Eylem Planı kapsamında hazırlıkları yürütülmüş olan Tıbbi Cihaz Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı taslağı tamamlanmış olup YPK'ya sunulma aşamasındadır. Kamu alımı politikalarıyla üretim ve teknolojik gelişimin desteklenmesi için Sağlık Endüstrileri Yönlendirme Komitesinde çalışmalar sürdürülmektedir.

Otomotiv sanayiinde toplam üretim 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 16 artarak 1,36 milyon adet olmuştur. Aynı dönemde otomobil üretimi yüzde 8 artarak, 791 bin adet ile otomobil üretimindeki en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Böylece otomotiv sanayii kapasite kullanım oranı 2014 yılında yüzde 69 iken, 2015 yılında yüzde 77'ye yükselmiştir. Otomotiv sanayii toplam yurt içi pazarı, 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 25 artarak 1,01 milyon adet olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde otomobil pazarı yüzde 24 artış göstererek 726 bin adede ulaşmıştır. Otomobil ithalatı pazar payı 1 puan artarak 2015 yılında yüzde 74 olmuştur. Hafif ticari araç pazarı da 2015 yılında yüzde 34 artarak 242 bin adede yükselmiştir. İthal hafif ticari araç pazarı yüzde 31, yerli hafif ticari araç pazarı ise yüzde 38 artış göstermiştir. Bu dönemde hafif ticari araç pazarında ithalatın payı yüzde 44 olmuştur. Diğer yandan, inşaat sektöründeki gelişmelerin etkisiyle, 2015 yılında bir önceki yıla göre ağır ticari araç pazarı yüzde 8 artarak 43 bin adet olmuştur. 2015 yılında 605 bin adedi otomobil olmak üzere, toplam otomotiv sanayii ihracatı yüzde 12 artarak 992 bin adede ulaşmıştır. Otomotiv sanayii üretiminde ihracatın payı 2014 yılında yüzde 76 iken, 2015 yılında yüzde 73'e gerilemiştir. Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine göre, toplam otomotiv sanayii ihracatı, 2015 yılında da sıralamasında birinci sıradaki yerini korumuştur. Sonuç olarak, 2015 yılında otomotiv sanayiinde yeni yatırım ve projelerin devreye girmesiyle üretimde, pazarda ve ihracatta artışlar kaydedilmiştir.

Ocak-Ağustos 2016 döneminde otomotiv sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7 artarak 915 bin adet olmuştur. Bu dönemde otomobil üretimi, yüzde 13 artarak 563 bin adede yükselmiştir. Otomobil üretimi, Ocak-Ağustos dönemi verileri dikkate alındığında, 2016 yılında tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Otomotiv sanayii toplam yurtiçi pazarı Ocak-Ağustos 2016 döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7 azalarak 584 bin adet olmuştur. Aynı dönemde otomobil pazarı yüzde 3 azalarak 438 bin adede gerilemiştir. Otomobil pazarında ithalatın pazar payı geçen yılın aynı döneminden seviyesini koruyarak yüzde 75 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan Ocak-Ağustos 2016 döneminde geçen yılın aynı dönemine göre toplam hafif ticari araç pazarı yüzde 10, yerli hafif ticari araç pazarı yüzde 14, ithal hafif ticari araç pazarı ise yüzde 5 azalmıştır. Bu dönemde hafif ticari araç pazarında ithalatın payı yüzde 47 olmuştur. Ocak-Ağustos 2016 döneminde; geçen yılın aynı dönemine göre ağır ticari araç pazarı yüzde 46 oranında azalarak 14.865 adede gerilemiştir. Otomotiv sanayide Ocak-Ağustos 2016 döneminde 440 bin adedi otomobil olmak üzere, toplam üretimin yüzde 77'sini oluşturan 705 bin adet ihracat gerçekleştirilmiştir.

Otomotiv sanayii dış ticaretine değer olarak bakıldığından, Ocak-Ağustos 2016 döneminde 13 milyar ABD Doları ithalata karşılık, 13,3 milyar ABD Doları ihracatın gerçekleştiği gözlenmektedir. Ocak-Ağustos 2015 döneminde 1,4 milyar ABD Doları dış

ticaret açığı veren sektör 2016 yılının aynı döneminde 300 milyon ABD Doları dış ticaret fazla vermiştir.

Otomotiv sanayiinde tedarik zincirini kapsayan, tasarım, Ar-Ge, üretim ve satış-pazarlama süreçleri bütününe yurt içinde geliştirilmesi, katma değerin artırılması, çevreye duyarlı yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve küresel pazarların ihtiyaçlarına yönelik özgün tasarım araçları markalaşmanın özendirilmesi önem arz etmektedir.

Savunma ve havacılık sanayii yıllık cirosu 2003 yılında 1,3 milyar ABD Doları iken 2013 yılında 5,1 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. 2003 yılında 331 milyon ABD Doları olan ihracat, 2015 yılında 1,66 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. Yerli savunma sanayii üretiminin geliştirilmesi ve savunma sanayii alımlarında dışa bağımlılığın azaltılması çalışmalarına devam edilmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayiinde dönüşümü gerçekleştirek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak temel amaçtır.

İmalat sanayiinde dönüşümün ana odakları; yenilikçilik ve firma becerileri, bölgelerin üretme etkili katılımı, sektörler arası entegrasyon, yeşil teknoloji ve üretim ile dış pazar çeşitliliğidir. Yeşil üretim kapasitesi, yenilik, firma becerileri ve sektörler arası entegrasyonun geliştirilmesiyle verimlilik ve yurt içi katma değerin artırılması; dış pazar çeşitliliği ve bölgesel üretim kapasitelerinin geliştirilmesiyle de istikrarlı yüksek büyümeyin sağlanması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
İmalat sanayiinde dönüşümün ana odakları; yenilikçilik ve firma becerileri, bölgelerin üretme etkili katılımı, sektörler arası entegrasyon, yeşil teknoloji ve üretim ile dış pazar çeşitliliğidir. Yeşil üretim kapasitesi, yenilik, firma becerileri ve sektörler arası entegrasyonun geliştirilmesiyle verimlilik ve yurt içi katma değerin artırılması; dış pazar çeşitliliği ve bölgesel üretim kapasitelerinin geliştirilmesiyle de istikrarlı yüksek büyümeyin sağlanması hedeflenmektedir. (Kalkınma Planı p. 650)			
Tedbir 263. Ulusal Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi (YDD) Veri Tabanının Geliştirilmesi Projesi başlatılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Sanayide enerji ve kaynak verimliliğinin artırılması ve iklim değişikliğine yol açan sera gazları ve diğer baca emisyonlarının azaltılmasına yönelik politika geliştirebilmek için teknik ve istatistikli altyapı oluşturulacaktır.
Tedbir 264. Az gelişmiş bölgelerin üretme daha etkin katılımını sağlamak için programlar uygulanacaktır.	Kalkınma Bankası (S), Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, İlgili Kamu ve Özel Sektor Kuruluşları	Aralık Sonu	Cazibe Merkezi Programı kapsamında özel kesim sanayi yatırımları desteklenecektir ve bu kapsamında gerçekleştirilen özel kesim sanayi yatırımları takip edilecektir.
Tedbir 265. Yüksek verimli elektrik motorlarına geçiş sağlanacaktır	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,	Aralık Sonu	Elektrik Motorları ile İlgili Çevreye Duyarlı Tasarım Gereklilerine Dair Tebliğin gerektirdiği uygulamalar konusunda sanayicilerin bilinçlendirilmesinin yanı sıra etkin bir şekilde piyasa denetimi ve

	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, TSE		gözetimi yapılacaktır. Ayrıca, akuple edilmiş motorlar için de asgari verimlilik gereksinimlerini tanımlayan mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Tedbir 266. Başta KOBİ'ler olmak üzere imalat sanayi firmalarının verimlilik dönüşümü için yetkinlik merkezi uygulaması başlatılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler, KOSGEB, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara Sanayi Odası, OSB'ler, İlgili Özel Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Firmalarının daha verimli olabilmek için uygulayacakları dönüşüm programlarının gerektirdiği yetkinliklerin geliştirileceği, özel tasarılmış gerçek fabrika ortamında yalın üretim, dijital dönüşüm, ürün geliştirme ve kalite alanlarında uygulamalı eğitim ve danışmanlık hizmeti sunacak pilot bir merkez kamu, üniversite ve sanayi işbirliği ve ortak katkısı ile Ankara'da kurulacaktır.
Kamu alımları, yerli firmaların yenilik ve yeşil üretim kapasitesini artırmada etkin bir araç olarak kullanılacaktır. Bu kapsamında, nitelikli ihale şartnameleri hazırlama ve değerlendirme kapasitesi geliştirecek, iyi uygulama örneklerinin kamuda yaygınlaştırılması ve tanıtılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.655)			
Tedbir 267. Sanayi İşbirliği Programı (SİP) uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, İlgeni Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Yerli üretimi ve katma değeri artırmak için mal ve hizmet alımlarında yenilik, yerleşime ve teknoloji transferini sağlamak için Sanayi İşbirliği Programı (SİP) uygulamaları öncelikle sağlık endüstrilerinde hayata geçirilecektir. Bu uygulamaların diğer alanlarda örnek olarak yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.
Haksız rekabeti önlemek ve insan sağlığı ve güvenliğini korumak üzere piyasa gözetim ve denetim sisteminin etkin işlemesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir. İşletmelerin rekabet gücünü artırmak üzere kalite altyapısının geliştirilmesine devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.659)			
Tedbir 268. Piyasa gözetim ve denetim sistemlerinin işleyışı değerlendirilerek, etkin bir uygulama mekanizması oluşturulacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İlgeni Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Piyasa Gözetim ve Denetimi uygulaması konusunda mevcut durum tespiti ve PGD'nin yeniden yapılandırmasına yönelik alternatifleri de içeren teknik çalışma tamamlanmış olup Piyasa Gözetimi ve Denetimi Değerlendirme Kurulunda değerlendirilmesi ve sonuçlandırmasını müteakip bu konuda idari ve hukuki düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 269. Sanayi ürünlerinin güvenli ve mevzuata uygun şekilde piyasaya arzını sağlamak amacıyla piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetleri etkinleştirilecektir.	Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı ve İlgeni Kuruluşlar	Aralık Sonu	Bakanlık sorumluluğundaki sanayi ürünlerinin Yıllık Sektörel Denetim Programları, Yıllık PGD Rehberi ve Denetim Programları hazırlanacak ve uygulanacaktır. 2016 yılı Piyasa Gözetimi ve Denetimi Faaliyet Raporu hazırlanacaktır. Üreticilerin ve tüketicilerin bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

			Risk analizi yoluyla denetimle tabi ürünlerin öncelik sıralaması ve listeleri belirlenecektir. Ürün güvenliği ve denetimi faaliyetlerinde uygulamaların etkinliğini artırmaya yönelik olarak paydaşlarla toplantılar düzenlenecektir. Kamuoyunun ürün güvenliği hakkında bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
İmalat sanayiine yönelik sektörel ve diğer strateji belgeleri Kalkınma Planı amaç, hedef ve politikallarıyla uyumlu olarak hazırlanacaktır. (p.667)			
Tedbir 270. Sanayide rekabet gücünün artırılması amacıyla sektörel stratejiler ve eylem planları hazırlanacak, uygulamalar izlenerek ve değerlendirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Türkiye Demir Çelik ve Demir Dışı Metaller Sektorü Strateji Belgesi ve Eylem Planının, Türkiye Kimya Sektorü Strateji Belgesi ve Eylem Planının, Türkiye Elektrik ve Elektronik Sektorü Strateji Belgesi ve Eylem Planının ve Türkiye Seramik Sektorü Strateji Belgesi ve Eylem Planının uygulamaya girmesi planlanmaktadır.
İthalata Olan Bağımlılığın Azaltılması Programı			
Tedbir 271. Girdi Tedarik Stratejisi (GITES) ve Eylem Planı güncelleştirme çalışmalarını tamamlanarak uygulamaya konulacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kamu ve Özel Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Girdi tedarikinde, ülke ve bölge bazlı bağımlılığın azaltılması, kaynaklardaki belirsizliklerin ve dalgalanmanın oluşturacağı risklerin giderilmesi, ihracatın korunması ve gelecekte önem kazanacak ürünlerin ihtiyacının karşılanması için uygulanan Girdi Tedarik Stratejisi (GITES) ve Eylem Planını güncellenme çalışmalarının tamamlanması ve 2017 yılında uygulamaya gelmesi hedeflenmektedir.

2.2.2.12. Girişimcilik ve KOBİ'ler

a) Mevcut Durum

Esnaf ve sanatkârların çoğunluğunu oluşturduğu KOBİ'ler, çalışan sayısını bakımından toplam girişimlerin yüzde 99,8'ini, istihdamın yüzde 74,2'sini, katma değerin yüzde 52,8'ini, yatırımların yüzde 53,3'ünü ve ihracatın yüzde 56,4'ünü oluşturmaktadır. Ayrıca, Ar-Ge harcamaları içinde KOBİ'lerin payı 2013 yılında yüzde 16,9 iken 2014 yılında yüzde 17,4'e yükselmiştir. KOBİ'lerin küreselleşmeden kaynaklanan yüksek rekabete ayak uydurma, yetkin insan gücü ve yeterli sermayeye sahip olma, yenilikçi projeler üretme, ortak iş ve proje geliştirme gibi hususlarda güçlendirilmesine ve ülkemizdeki girişimcilik yeteneklerinin ve girişimci sayısının artırılmasına olan ihtiyaç devam etmektedir. Aynı zamanda, ortak iş yapma kültürüne, sermaye birikimine ve gelir dağılımına olumlu katkıları açısından önem taşıyan kooperatifliğin geliştirilmesi konusu da önemini korumaktadır.

TABLO II: 33- Kurulan ve Kapanan İşletme Sayısı

Yıl	Faaliyete Geçen Esnaf ve Sanatkâr Sayısı	Faaliyeti Sona Eren Esnaf ve Sanatkâr Sayısı	Kurulan Şirket Sayısı	Kapanan Şirket Sayısı	Kurulan Ger.Kişi Tic.İşl. Sayısı	Kapanan Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayısı	Kurulan Kooperatif Sayısı	Kapanan Kooperatif Sayısı
2010	176 978	103 256	50 423	11 400	50 943	29 921	1 547	2 042
2011	189 427	142 843	53 409	13 095	60 430	41 130	1 033	1 896
2012	191 808	96 204	38 887	14 168	67 455	31 915	877	1 895
2013	193 870	105 552	49 943	17 400	58 987	19 873	915	1 862
2014	200 235	113 696	57 710	14 002	67 920	23 229	1 005	1 820
2015	200 807	97 361	66 701	12 114	47 069	19 061	921	1 587
2016 (1)	171 071	67 235	44 347	6 417	27 932	12 331	549	849

Kaynak: TOBB, Gümüş ve Ticaret Bakanlığı

(1) Ağustos ayı itibarıyla

Haziran 2016 itibarıyla; bankacılık sistemi içinde kullandırılan KOBİ kredi miktarı 404 milyar TL olup toplam krediler içindeki payı 2009 yılındaki yüzde 21 seviyesinden yüzde 27,7'ye yükselmiştir. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri (ESKKK) ve Halk Bankası aracılığıyla esnaf ve sanatkârlara indirimli faizli kredi kullandırılmaya devam edilmiştir. Bu kapsamında 2010 yılında açık kredisi bulunan esnaf ve sanatkâr sayısı yaklaşık 237 bin iken bu rakam 2016 yılında 421 bine ulaşmıştır.

TABLO II:34- ESKKK Kefalet Kredileri

Yıl	Kefalet Alan ve Kredi Kullanan İşletme Sayısı (Adet)	Verilen Kefalet ve Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)
2010	236 742	3 669
2011	244 700	5 541
2012	258 057	6 925
2013	286 123	9 617
2014	317 577	12 500
2015	353 627	16 159
2016 (1)	421 749	19 623

Kaynak: Gümüş ve Ticaret Bakanlığı

(1) Eylül ayı itibarıyla

Kredi Garanti Fonu (KGF) A.Ş. tarafından sağlanan kefalet işlemleri de sürdürilmektedir.

TABLO II: 35- KGF A.Ş. Tarafından Verilen Kefalet ve Yaratılan Kredi Hacmi

Yıl	KGF AŞ Öz Kaynak				Hazine Kaynaklı Kefalet				Toplam			
	İşletme Sayısı (Adet)	Kefalet Sayısı (Adet)	Kefalet Hacmi (Milyon TL)	Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)	İşletme Sayısı (Adet)	Kefalet Sayısı (Adet)	Kefalet Hacmi (Milyon TL)	Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)	İşletme Sayısı (Adet)	Kefalet Sayısı (Adet)	Kefalet Hacmi (Milyon TL)	Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)
2010	1 333	2 382	663	868	600	708	275	434	1 933	3 090	938	1 302
2011	1 058	1 834	601	812	1 198	1 373	522	809	2 256	3 207	1 123	1 621
2012	1 484	1 694	499	676	3 528	3 823	614	877	5 012	5 517	1 113	1 553
2013	1 199	1 345	451	585	1 263	1 415	610	882	2 462	2 760	1 061	1 467
2014	2 573	3 397	573	724	1 660	1 865	819	1 164	4 223	5 262	1 392	1 888
2015	2 485	2 644	846	1 020	3 638	3 730	1 721	2 380	6 123	6 374	2 567	3 400
2016(1)	2 562	2 593	731	878	3 565	3 588	1 666	2 427	6 127	6 181	2 397	3 305

Kaynak: KGF A.Ş.

(1) Eylül ayı itibarıyla

KOBİ'ler ve yeni girişimcilere yönelik destekleme faaliyetlerine devam etmektedir.

TABLO II: 36- KOSGEB Destek Programları

DESTEK PROGRAMLARI	Destek Sayısı	2012 Destek Miktarı (Bin TL)		2013 Destek Miktarı (Bin TL)		2014 Destek Miktarı (Bin TL)		2015 Destek Miktarı (Bin TL)		2016 (1) Destek Miktarı (Bin TL)	
		Destek Sayısı	Miktar (Bin TL)	Destek Sayısı	Miktar (Bin TL)	Destek Sayısı	Miktar (Bin TL)	Destek Sayısı	Miktar (Bin TL)	Destek Sayısı	Miktar (Bin TL)
KOBİ Proje Destek Programı	1 814	57 180	1 837	44 075	347	5 335	144	2 277	714	31 704	
Ar-Ge, İnvasyon ve Endüstriyel Uygulamalar Destek Prog	1 193	65 667	1 259	66 218	1 078	56 569	974	53 699	455	10 251	
İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı	84	21 113	78	13 389	63	12 423	50	8 332	11 413	135 240	
Temelik Proje Destek Programı	18	445	22	868	14	336	2	98	31	3 568	
Girişimcilik Destek Programı	4 976	52 182	8 068	85 618	10 199	107 409	11 825	126 581	19 437	107 468	
Genel Destek Programı	19 065	96 807	23 776	134 000	23 035	129 234	25 995	158 734	14	331	
Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı	3	135	6	227	7	279	3	87	2	80	
Toplam	27 161	293 533	35 055	344 397	34 751	311 586	37 941	349 808	31 128	288 644	

Kaynak: KOSGEB

(1) Eylül ayı itibarıyla

Girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla KOSGEB tarafından 33 Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) ve 18 İş Geliştirme Merkezinde (İŞGEM) başlangıç aşamasındaki girişimciler desteklenmektedir. Ayrıca, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması ve tabana yayılması amacıyla, KOSGEB ile YÖK arasında yapılan protokol çerçevesinde 139 üniversitede girişimcilik dersleri verilmeye başlanmıştır. Aynı amaçla KOSGEB ile kamu kurum ve kuruluşları arasında yapılan protokoller kapsamında 2010-2016 yılları arasında yaklaşık 473 bin kişiye girişimcilik eğitimi verilmiştir. Diğer taraftan, son yıllarda özel sektör tarafından da artan sayıda kuluçka ve hızlandırıcı merkezleri kurulmaktadır.

TABLO II: 37- KOSGEB Girişimcilik Eğitimleri ve Girişimcilik Desteği Alan İşletmeler

	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (1)	Toplam
Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi Katılımcı Sayısı	48 145	57 192	79 977	83 844	84 742	97 841	473 342
Girişimcilik Desteği Alan İşletme Sayısı	2 409	4 976	8 068	10 199	11 825	11 372	29 333

Kaynak: KOSGEB

(1) Eylül ayı itibarıyla

Ülkemizde teknolojik girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2009 yılında başlatılan Teknogirişim Sermaye Destek Programı uygulamalarına devam edilmekte olup, 2014 yılında 270 girişimci desteklenmiştir. Aynı amaç doğrultusunda 2012 yılında TÜBİTAK tarafından başlatılan Girişimcilik Aşamalı Destek Programı kapsamında 2014 yılında 124 girişimcinin desteklenmesi KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında sağlanan Yeni Girişimci Desteğinden faydalanan işletmelere, destek başlangıç tarihinden 2 yıl sonra yerinde yapılan izlemelerde 10.257 işletmenin 8.698'inin açık, 1.580'inin kapalı olduğu tespit edilmiştir.

Teknolojik girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2009 yılında başlatılan Teknogirişim Sermaye Destek Programı kapsamında 2015 yılında 629 girişimci desteklenmiştir. Aynı amaç doğrultusunda, 2012 yılında TÜBİTAK tarafından başlatılan Girişimcilik Aşamalı Destek Programı kapsamında ise 2015 yılında 3.015 proje başvurusu alınmıştır. 2016 yılında ise Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanmakta olan Teknogirişim Sermaye Destek Programının uygulanması TÜBİTAK'a devredilmiştir.

TABLO II: 38- Başlangıç Girişimcilik Destekleri

Kurum	BSTB Teknogirişim Destekleri			TÜBİTAK Girişimcilik Aşamalı Destekleri			
	Yıl	Başvuru Sayısı	Desteklenen Girişimci Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL)	Başvuru Sayısı	Desteklenen Girişimci Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL)
2009	159	78	7,6	-	-	-	-
2010	724	102	9,9	-	-	-	-
2011	859	272	26,3	-	-	-	-
2012	1 597	288	28,0	745	112	6,5	
2013	1 539	294	28,8	1 220	140	10	
2014	1 748	270	26,5	1 251	111	14,2	
2015	3 175	629	34,5	3 015	211	30,5	
Toplam	9 801	1 933	161,6	6 231	574	61,2	

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK

2015 yılında organize sanayi bölgesi (OSB) sayısı 166'ya çıkmış, küçük sanayi sitesi (KSS) sayısı ise 466 olmuştur. Teknoloji geliştirme bölgelerinin (TGB) sayısı 63'e, aktif olanlarının sayısı 48'e, TGB'lerde faaliyet gösteren işletme sayısı ise 3.724'e yükselmiştir.

OSB uygulamalarında üretme geçme oranlarının artırılması, OSB ve TGB'lerin kapasitelerinin geliştirilerek girişimcilere daha iyi hizmet verilmesi ve bunların araştırma merkezleriyle ilişkilerinin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

TABLO II: 39- OSB ve TGB Bilgileri

Yıllar	OSB			TGB		
	Tamamlanmış OSB Sayısı	OSB'erde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı	Kullandırılan Kamu Kaynağı (Bin TL) (1)	Faali TGB Sayısı	TGB'erde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı	Kullandırılan Kamu Kaynağı (Bin TL) (1)
2002	70	26 624	109 575	2	-	-
2003	76	27 811	92 326	6	169	-
2004	77	29 334	94 646	10	305	2 610
2005	87	30 754	158 640	10	463	3 466
2006	93	35 000	124 012	14	546	7 999
2007	107	34 291	117 467	16	787	9 900
2008	120	35 828	173 218	19	1 154	13 060
2009	131	37 111	153 348	22	1 254	15 000
2010	143	37 618	108 532	28	1 515	28 000
2011	147	38 848	104 414	32	1 800	30 000
2012	153	41 357	121 335	34	2 174	33 978
2013	155	47 019	162 112	39	2 569	31 873
2014	157	47 445	194 241	43	3 016	27 727
2015	166	48 251	216 863	48	3 724	50 000

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı(BSTB)

(1) 2015 fiyatlarına

Genel olarak, kurulan işletme, şirket ve kooperatif sayılarındaki artış, girişimcilik ve KOBİ desteklerinin kapsam, çeşitlilik ve miktarlarındaki artışlar, esnaf ve sanatkarlara yönelik sağlanan krediler, kredi kefalet sisteminde kullandırılan kredilerin ve bankacılık sistemindeki KOBİ kredilerinin artması gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde önemli gelişmeler sağlandığı görülmektedir. Girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi, sağlanan desteklerin yenilikçi ve büyütücü/büyüme potansiyeli olan girişimlere odaklanması ve izleme-değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesi ile etki analizleri yapılması sonucunda sektörün gelişimi daha da hızlanacaktır.

b) Amaç ve Hedefler

Girişimciliğin geliştirilmesi ve KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılarak ekonomik büyümeye katkısının yükseltilmesi temel amaçtır. Bu kapsamında, girişimcilik ekosisteminde yer alan tüm aktörlerin kapasitesi ve hizmet kalitesi artırılarak iş ortamı geliştirilecek ve öncelikle küresel pazarlara hitap edebilen, hızlı büyütücü veya büyümeye potansiyeline sahip girişimciler ile ürün, hizmet, pazarlama ve iş modeli açılarından yenilikçi KOBİ'lerin desteklenmesi sağlanacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Girişimcilik ekosisteminde hizmet ve destek sağlayan tüm kurum ve kuruluşların kurumsal kapasiteleri ve işbirliği düzeyleri artırılacaktır. Kamu tüzel kişiliğine sahip meslek kuruluşları, ekonomiye katkılarını artırmak ve girişimciliği desteklemek üzere yeniden yapılandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.691)			
Tedbir 272. Kamu tüzel kişiliğine sahip meslek kuruluşlarının girişimcilik ekosistemindeki etkinliğini artırmaya yönelik yol haritasını içeren araştırma çalışması tamamlanacaktır.	Gümruk ve Ticaret Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TESK, TOBB	Aralık Sonu	2015 yılında başlatılan ve gelişmiş ülke örneklerini dikkate alarak devam eden araştırma tamamlanacaktır.
Girişimcilik ve KOBİ desteklerinin sağlanmasıyla yenilik, verimlilik ve istihdam artışı, büyümeye, ortak iş yapma gibi ölçütlerin yanı sıra kadın, genç girişimcilik ve sosyal girişimciliğe de öncelik verilecektir. Uygulamada izleme ve değerlendirme süreçleri iyileştirilecek, etki analizlerinden yararlanılarak desteklerin ekonomiye katkısı ölçülecektir. (Kalkınma Planı p.693)			
Tedbir 273. İşletmelerin finansmana erişimini kolaylaştırmak amacıyla portföy garanti sistemi yürürlüğe konulacaktır.	Hazine Müsteşarlığı (S), Kredi Garanti Fonu, KOSGEB, TOBB, Finansal Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Bakanlar Kurulu Kararı değişikliği ile Kredi Garanti Fonu işlemlerinde portföy garanti sisteminin de alternatif bir sistem olarak getirilerek finansmana erişim maliyetleri düşürilecektir.
Tedbir 274. Girişimcilkültürüne yaygınlaştırılması ve toplumun bu konudaki bilincinin artırmasına yönelik başarılı KOBİ ve girişimciler için ödül programları düzenlenecektir.	KOSGEB (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TOBB, TESK	Aralık Sonu	Girişimcilik kültürünü geliştirmek amacıyla KOBİ ve girişimcilik ödül programı düzenlenecektir. Bu kapsamında başlılı KOBİ ve girişimciler ödüllendirilecektir.
Tedbir 275. KOBİ'lerin uluslararası pazarlarda rekabet gücünün artırılması amacıyla, Ar-Ge, yenilik veya tasarım projeleri sonucunda ortaya çıkan veya koruma altına alınmış teknolojik ürünlerine veya prototiplerine yönelik tanıtım ve pazarlama destekleri sağlanacaktır.	KOSGEB (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, TOBB, TESK	Aralık Sonu	Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri sonucunda geliştirilmiş prototiplerin, girişimciler tarafından tanıtımının yapılmasıının yaygınlaştırılması için destek modelinin yürütürtüle alılması, programın hedef kitleye tanıtımının yapılması, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine destek sağlanması gerçekleştirilecektir.
Tedbir 276. Üniversitelerin girişimcilik ekosisteminde	TÜBİTAK (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma	Aralık Sonu	Teknoloji girişimleri desteklenecek, teknoloji transfer ofisleri ve girişimcilik alanında sertifika programları ile üniversitelerin girişimcilik

etkisini artırmaya yönelik program ve desteklerin etkileri artırılacaktır.	Ajansları, KOSGEB, TESK, TOBB, Üniversiteler		ekosistemindeki etkisi artırılacaktır. Üniversitelerde Girişimcilik Sertifika Programı ve Teknogirişim Sermaye Desteği Programı çerçevesinde tecrübe paylaşımı yapılacaktır.
OSB, TGB, KSS ve Endüstri Bölgeleri uygulamaları geliştirilecek, daha nitelikli hizmet verebilmeleri için kurumsallaşmaları ve etkin bir biçimde yönetilmeleri sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.698)			
Tedbir 277. OSB uygulamalarının etkinliğinin artırılması ve yenilikçi bir hale getirilmesi amacıyla OSB'lerin etki değerlendirmesi yapılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Yatırım Programında yer alan araştırma projeleriyle OSB'lerin etki değerlendirmesi yapılacak, yenilikçi uygulamalar geliştirilecektir.
Teknoloji geliştirme bölgelerinin yapısı ve işleyışı; üniversite sanayi işbirliğini, işletmeler arası ortak Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerini ve yenilikçi girişimciliği en üst düzeye çıkarmak üzere etkinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.632)			
Tedbir 278. TGB'lerin etkinliğini artırmak amacıyla bölgelerde girişimcilere verilen hizmetlerin niteliği geliştirilecek, izleme ve değerlendirme sistemi oluşturulacak, yönetim yapılan güçlendirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TÜBITAK, TOBB	Aralık Sonu	TGB'lerin daha fazla katma değer üretmesi amacıyla belli alanlarda odaklanmalan sağlanacak, performans değerlendirmesi yapılacak ve Ar-Ge ve mentorluğ faaliyetleri artırılacaktır. TGB'lerdeki firma ve insan kaynağı sayısının ve niteliğinin artırılması sağlanacaktır. TGB yönetimlerinin firmalara yönelik etkin eğitim ve danışmanlık hizmetleri verecek şekilde kapasiteleri güçlendirilecektir. Ayrıca, gelişmiş TGB'lerin daha az gelişmişlere yönelik tecrübe paylaşımını ve mentorluğ yapmalarını sağlayan mekanizmalar geliştirilecektir.
Tedbir 279. Ar-Ge, yenilikçilik ve girişimcilik ekosisteminin etkinleştirilmesi için TGB'lerdeki firmaların Ar-Ge çalışmalarının etki analizi yapılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TÜBITAK, TOBB	Aralık Sonu	TGB'ler için anket ve mülakat çalışmalarını içeren etki analizleri yapılacaktır.
Kuluçka, iş geliştirme merkezleri ve hızlandırıcılarının nicelik ve nitelikleri artırılarak etkin bir şekilde hizmet vermeleri sağlanacaktır. Bu kapsamında kamu, STK'lar ve özel sektör işbirliğiyle destek modelleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.692)			
Tedbir 280. Yenilikçi girişimciliği desteklemek amacıyla iş geliştirme, kuluçka ve hızlandırıcı gibi merkezlerin sayısı ve etkinliği artırılacaktır.	KOSGEB (S), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, TOBB, TESK, TÜBITAK,	Aralık Sonu	İşletmelerin özellikle kuruluş dönemlerinde önemli katkılar sağlayan İSGEM, TEKMER ve hızlandırıcı benzeri yapıların oluşturulması ve etkinleştirilmesi sağlanacaktır. Bu kapsamında mevcut merkezler arasında ağlar kurulacak ve

			hızlandırmılara yönelik destek modeli hazırlanacaktır.
Esnaf ve sanatkârların değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayabilmesi için gerekli yapısal dönüşümleri desteklenecek ve alışveriş merkezlerinin küçük esnaf ve sanatkârlara yönelik olumsuz etkilerinin giderilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.699)			
Tedbir 281. Esnaf ve sanatkârlara yönelik mevcut programların etkinliği artırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, Kalkınma Ajansları, KOSGEB	Aralık sonu	Esnaf ve sanatkârların kamu tarafından etkin bir şekilde desteklenmesi amacıyla bu kesime yönelik oluşturulan destek modellerinin etki analizleri yapılacaktır. İzleme sonuçları ve ihtiyaçlar doğrultusunda desteklerin etkinliği artırılacaktır.
Tedbir 282. Kooperatiflik sektörünün ihtiyaçları ve diğer ilgili gelişmeler çerçevesinde mevzuat yeniden düzenlenenecektir.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık sonu	Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planında belirlenen hedefler, Türk Ticaret Kanunu ile diğer kanunlarda yapılan değişiklikler, uluslararası uygulamalardaki gelişmeler ve kooperatifçilik sektöründe yaşanan sorunlar da dikkate alınarak, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu yeniden düzenlenenecektir.

2.2.2.13. Fikri Mülkiyet Hakları

a) Mevcut Durum

Dinamik bir yapıda olan fikri mülkiyet hakları alanında dünyada yaşanan sürekli gelişim ve değişim ülkemizdeki sistemi de etkilemeye ve sistemin güncellenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamında; sinai mülkiyet mevzuatının uluslararası gelişmeler, AB mevzuatına uyum ve iç uygulamalarda ortaya çıkan sorunların giderilmesi kapsamında güncellenmesini ve değiştirilmesini, Türk Patent Enstitüsünün daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulmasını amaçlayan Sinai Mülkiyet Kanun Tasarısı 13/05/2016 tarihinde TBMM Genel Kurul gündemine alınmış olup Tasarının yeni yasama döneminde yasalaşması beklenmektedir. Ayrıca, telif hakları ve bağıntılı hakları düzenleyen 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda da değişiklik çalışmaları sürdürülmektedir.

Ülkemizde Ocak-Ağustos 2016 döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, başvurusu yapılan toplam patent sayısında yüzde 20,8 artış, faydalı model sayısında yüzde 1,6, tasarım sayısında yüzde 2,6 ve marka sayısında ise yüzde 3,7 düşüş kaydedilmiştir. Hâlihazırda 189 adet tescilli coğrafi işaret bulunmakta olup 259 adet coğrafi işaret başvurusu da inceleme aşamasındadır. Yeni bitki çeşitlerinin korunmasını amaçlayan İslahçı hakları kapsamında koruma altına alınan bitki çeşidi sayısı 2015 yılı sonunda 724'e ulaşmıştır. Bu sayı içerisinde yerli başvuruların oranı yüzde 43'tür.

Fikri mülkiyet sisteminden daha çok kullanıcının yararlanması sağlamak amacıyla uygulanan çeşitli destekleme mekanizmaları olumlu sonuçlar yaratmış, patent alanında önemli bir ivme kaydedilmiştir. Patent başvuruları 2006 yılında 5.165 iken 2015 yılında 13.958 olmuştur. Yerli patent başvurularının toplam patent başvuruları içerisindeki payı ise 2006 yılında yüzde 21 iken 2015 yılında yüzde 39,5'e ulaşmıştır.

TABLO II: 40- Sınai Mülkiyet Başvurularında Gelişmeler

	2012	2013	2014	2015	2016 (1)
Patent Başvuru Sayısı	11 599	12 053	12 375	13 958	9 833
Yerli Patent Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	39,2	37,6	39,3	39,5	34,7
Faydalı Model Başvuru Sayısı	3 789	3 541	3 568	3 583	2 408
Yerli Faydalı Model Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	98,3	97,5	97,5	96,3	97,8
Marka Başvuru Sayısı	111 143	108 608	111 544	110 679	69 061
Yerli Marka Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	87,6	85,9	87,1	86,7	88,7
Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	41 220	45 091	42 844	40 206	25 585
Yerli Endüstriyel Tasarım Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	96,8	96,8	96,1	96,2	97,2
İslahçı Hakları Başvuru Sayısı	119	215	202	231	121
Yerli İslahçı Hakkı Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	54	44	43	38	46
Coğrafi İşaret Başvuru Sayısı	145	84	75	49	56

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

(1) Ocak-Ağustos dönemi

KOBİ'lerde yenilikçi kültürün ve yenilik geliştirme kapasitesinin artırılmasını amaçlayan Hezârfen Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Projesi 2016 yılında İstanbul'da deri ve deri mamulleri sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lere yönelik uygulanmış, firmaların fikri mülkiyet stratejisi geliştirmelerini destekleyici eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmiştir.

Türk Tasarım Danışma Konseyi bünyesinde, tasarım yarışmalarında dereceye giren tasarımların Türk tasarımını imajına sağlayacakları katkı açısından değerlendirilmesine ve kamuya yarar sağlayacak tasarım yarışmalarına katılan ve başarı sağlayan tasarımların tescil maliyetlerinin azaltılmasına ilişkin çalışmalar tamamlanmıştır. Ayrıca Konseyin girişimiyle hazırlanmış olan Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı uygulama dönemi 2016 yılında sona ereceğinden 2017-2019 dönemini kapsayacak yeni strateji çalışmalarına başlanılmıştır.

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanunda değişiklikler yapılarak 6676 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Karamamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile tasarım faaliyetleri de Ar-Ge faaliyetleri gibi destek kapsamına alınmıştır. Böylelikle belirli sayıda tasarımcı çalışan firmalara "tasarım merkezi" belgesi verilerek çeşitli destekler sağlanmış, belirli kriterleri haiz tasarım yarışmalarında sergilenen tasarımların tescil giderleri destekleme kapsamına alınmıştır.

Türk Patent Enstitüsünün Uluslararası Patent Araştırma ve İnceleme Otoritesi olması amacıyla Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) nezdinde başvuru yapılmıştır. Patent İşbirliği Antlaşması (PCT) Teknik Komite toplantılarında başvuruya ilişkin olumlu tavsiye kararı alınmış, 6/10/2016 tarihinde Genel Kurul gündeminde yapılan oylama ile TPE'nin WIPO nezdinde Uluslararası Patent Araştırma ve İnceleme Otoritesi olarak atanması resmen kabul edilmiştir.

Kurumsal kapasiteyi geliştirmeye yönelik olarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca Türkiye'deki Telif Hakkı Sistemi ve Koruma Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Projesi, Gümruk ve Ticaret Bakanlığınca ise Gümruklerde Fikri ve Sinaî Mülkiyet Haklarının Korunması Projesi sürdürülmektedir.

20/07/2016 tarihi itibarıyla Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya, Samsun, Erzurum ve Gaziantep olmak üzere yedi ilde faaliyete geçen Bölge Adliye Mahkemelerince, fikri ve sinaî haklarla ilgili ilk derece mahkemelerinin verdiği kararlara itiraz üzerine inceleme yapmakla görevli hukuk ve ceza daireleri belirlenmiştir.

Fikri mülkiyet alanında nitelikli insan kaynağı ihtiyacını karşılamaya yönelik önemli bir adım olarak Fikri Mülkiyet Hakları Yüksek Lisans Programı, Türk Patent Enstitüsü, Ankara Üniversitesi ve WIPO işbirliği ile 2016-2017 öğretim yılında hayata geçirilmiştir.

Fikri haklar sisteminin hukuki ve kurumsal yapısı büyük ölçüde tamamlanmış olmakla beraber, bu alanda beseri kapasitenin geliştirilmesi ve her düzeyde eğitim ihtiyacı devam etmektedir. Ayrıca, fikri hak ihlallerinin önlenmesine yönelik uygulanmanın güçlendirilmesi ve uygulayıcı kurumların kapasitelerinin artırılması büyük önem taşımaktadır.

b) Amaç ve Hedefler

Fikri mülkiyetin korunması ve hakların kullanılması için etkin, yaygın ve toplumca benimsenmiş bir fikri mülkiyet hakları sistemi oluşturularak, fikri hakların ve bu haklara konu ürünlerin kalkınma sürecine katkısının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Yargı, gümruk ve kolluk hizmetleri başta olmak üzere, kamuda fikri hakların korunması ve denetlenmesiyle ilgili birimlerde yeterli beseri ve kurumsal kapasite oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.707)			
Tedbir 283. Türk Patent Enstitüsü Uluslararası Patent Araştırma ve İnceleme Otoritesi olarak faaliyete başlayacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı	Aralık Sonu	Türk Patent Enstitüsünün Uluslararası Patent Araştırma ve İnceleme Otoritesi olarak işlere başlaması için gerekli çalışmalar tamamlanacaktır.
Tedbir 284. Fikri mülkiyet haklarının etkin korunması amacıyla gümruklerde beseri ve kurumsal kapasite artırılacaktır.			
	Gümruk ve Ticaret Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Patent Enstitüsü	Aralık Sonu	Üzerinde fikri hak bulunan ticari esyanın gümruklerde kontrolünün sağlanması amacıyla gümruk idarelerinin kapasitesi artırılacak, gümruk personeline hizmet içi eğitim verilecek, bölgesel ve ulusal eğitim seminerleri düzenlenecektir.
Tedbir 285. Fikir ve Sanat Eserleri alanında yasal altyapı güncellenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı	Aralık Sonu	5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun, ulusal gereklilikler ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda değiştirilmesine yönelik kanun tasancı taslağı TBMM'ye sevk edilecektir.
Fikri hakların ticarileştirilmesi konusunda mevcut mekanizmaların etkinliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.709)			
Tedbir 286. Hezârfen Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Projesi	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Aralık Sonu	KOBİ'lerin buluş yapma ve tasarım geliştirme kapasitelerinin güçlendirilmesine ve fikri haklarının

yaygınlaştırılacaktır.	Bakanlığı, OSB'ler, Sanayi ve Ticaret Odaları		korunmasına yönelik Hezârfen Projesi ile firmalara özel fikri mülkiyet stratejisi oluşturulmaka olup, projenin 2017 yılında farklı sektörlerde ve en az iki ilde uygulanması yapılacaktır.
Fikri haklar sistemi konusunda kamuoyunun her düzeyde bilgilendirilmesine yönelik tantım ve eğitim faaliyetleriyle toplumsal bilincin artırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.710)			
Tedbir 287. Türk Patent Enstitüsü bünyesinde orta öğretim ve üniversitelerde öğrencilerine yönelik Patent Atölyesi oluşturulacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Türk Patent Enstitüsü bünyesinde Patent Atölyesi oluşturularak orta öğretim ve üniversitelerde öğrencilerine yönelik interaktif patent araştırma ve uygulamaları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 288. Telif haklarının etkili bir şekilde korunması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Telif haklarına yönelik olarak her düzeyde farkındalık artırılmasına katkı sağlamak üzere, en az 10 eğitim ve bilişim değerlendirme faaliyeti gerçekleştirilecektir.
Fikri haklara konu ürün ve eserlerin ülke ekonomisine katkısının tespiti, izlenmesi ve değerlendirilmesi sağlanacak, bilgi ve veri altyapısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.711)			
Tedbir 289. Sınai mülkiyet haklarının ülke ekonomisine etkilerine ilişkin araştırma yapılacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu	Aralık Sonu	Sınai mülkiyet haklarının ülke ekonomisine etkilerine ilişkin öncelikli konular tespit edilerek araştırma raporu hazırlanacaktır.

2.2.2.14. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

a) Mevcut Durum

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sektörünün gelişimi, bu sektörün GSYH'ya yapacağı doğrudan katkının yanı sıra, diğer sektörlerin gelişimi için de kritiktir. BİT ürün ve hizmetlerinin diğer sektörlerde nüfuzu; ekonominin geneli ve tüm sektörler için yenilik sistemlerinin etkinleşmesi, yeni ürün/hizmetlerin üretilmesi, tedarik, üretim, satış gibi tüm süreçlerde maliyet avantajı, verimlilik artışı elde edilmesi ve yeni pazarlara erişimi mümkün kılmaktadır.

Elektronik Haberleşme

Altyapıya dayalı rekabetin tesisini sağlamak üzere, altyapı işletmeciliği alanında Ekim 2016 itibarıyla 173 alternatif işletmeci yetkilendirilmiştir. Bu işletmeler kendi altyapılarını kurmak üzere önemli ölçüde yatırım yapmaktadır. Söz konusu işletmelerin sahip olduğu fiber optik kabloların toplam uzunluğu 2016 yılının ilk yarısı itibarıyla 58.956 km'ye ulaşarak geçen senenin aynı dönemine oranla yüzde 7,7 artmıştır. Yerleşik işletmecinin fiber optik kablo altyapısı Haziran 2016 itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,3'lük artış göstererek 218.802 km'ye ulaşmıştır. Bunun yaklaşık olarak 124.560 km'si omurga, geri kalan kısmı ise erişim amaçlı kullanılmaktadır.

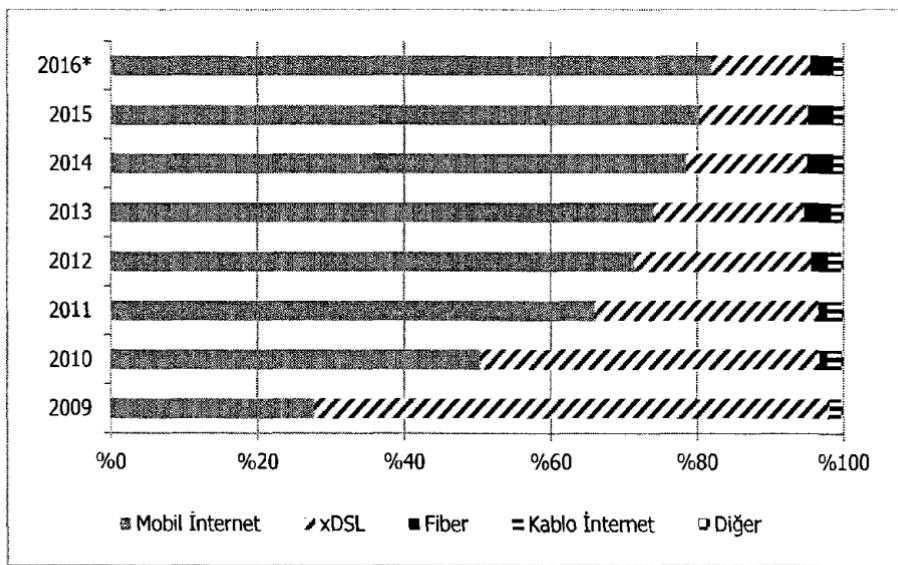
Sabit genişbant erişim pazarında, abone sayısı bazında DSL hizmeti sunan alternatif internet servis sağlayıcılarının pazar payı Haziran 2015'te yüzde 14,2 iken bu oran Haziran 2016 itibarıyla yüzde 16,9'a yükselmiştir. Aynı dönemde kablo internet hizmeti sunan işletmecilerin pazar payı yüzde 6,4'ten yüzde 6,7'ye yükseltmiştir. Türkiye'de sabit genişbant

erişim pazarındaki rekabet düzeyi AB ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük kalmakta olup bu alandaki düzenlemelerin daha etkin şekilde uygulanması gerekliliği devam etmektedir.

Haziran 2016 itibarıyla mobil haberleşme hizmetlerini kullanan toplam abone sayısı 73,6 milyondur. Ülkemizde 01/04/2016 tarihinde sunulmaya başlayan 4.5G mobil genişbant hizmetlerinin abone sayısı Haziran 2016 itibarıyla 38,6 milyona ulaşmıştır. Geri kalan mobil haberleşme abonelerinden 6,5 milyonu 2G, 28,6 milyonu ise 3G hizmeti almaktadır. Haziran 2015 itibarıyla 35,3 milyon olan toplam mobil genişbant abone sayısı yüzde 28,3'lük artışla Haziran 2016'da 45,3 milyona yükselmiştir.

Toplam genişbant abone sayısı, Haziran 2016 itibarıyla 55,3 milyona ulaşmış olup bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 24,5'lük bir artış kaydetmiştir. Bu artışın kaynağı mobil genişbant ve fiber internet olup günümüzdeki dönemde bu teknolojilerin genişbant pazarındaki payının daha da yükselmesi beklenmektedir. Özellikle 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında yer alan Fiber Erişim Destekleme Programı Oluşturulması eylemiyle sabit ve mobil yeni nesil erişim şebekelerine yönelik altyapı yatırımlarının artırılması ve pazarın geliştirilmesi öngörmektedir.

GRAFİK: 9- Genişbant Abonelerinin Teknoloji Bazında Dağılımı

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

* 2016 yılı Haziran ayı verisidir.

06/10/2016 itibarıyla Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 621 işletmeci için yapılan 1.008 yetkilendirmenin 179'u sabit telefon hizmetleri alanındadır. Sabit telefonlarda numara taşınabilirliği düzenlemesi Eylül 2009'da yürürlüğe girmiştir ve 30/06/2016 itibarıyla 1.090.120 sabit telefon abonesi numarasını taşımıştır. 2015 yılı ilk yarısında alternatif işletmecilerin sabit telefon hizmetleri pazarındaki payı yüzde 15 iken, bu oran 2016 yılı ilk yarısında yüzde 17 olarak gerçekleşmiş olup söz konusu pazarda rekabet halen istenen seviyede değildir.

Genişbant hizmetlerinin kullanımındaki artış paralel olarak, çeşitli işletmeciler tarafından hem sabit hem de mobil genişbant bağlantılar üzerinden sunulan telefon, video

yayını, veri iletişimi vb. hizmetleri kullananların sayısının arttığı gözlenmektedir. Haziran 2015 itibarıyla 429.914 olan IPTV (internet üzerinden televizyon yayını) hizmeti abone sayısı, Haziran 2016 itibarıyla yüzde 63'lük bir artış göstererek 701.532'ye ulaşmıştır. Yakınsama sürecinin önumüzdeki dönemde daha da hızlanması beklenmektedir.

Türkiye'nin küresel uydu haberleşme pazarındaki ağırlığını artırma politikasına paralel olarak hem televizyon yayıcılığı hem de veri iletişimi için kullanılmak üzere uzaya gönderilen TÜRKSAT 4B uydusu Ekim 2015 itibarıyla hizmet vermeye başlamıştır. Aynca yerli uydu üretimine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Bilgi Teknolojileri

Ağustos 2016 itibarıyla Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde (TGB) faaliyet gösteren 4.176 firmanın yüzde 54'ü yazılım ve bilişim alanındadır. 6676 sayılı Ar-Ge Kanunu kapsamında, TGB'lerdeki firmalarda çalışan personelin proje kapsamında veya lisansüstü eğitimle ilgili dışında geçirilen süreleri muafiyet kapsamına alınmıştır. BİT sektöründe Ar-Ge Merkezi Belgesi alan, 14'ü yazılım alanında olmak üzere 32 işletme bulunmaktadır. Ar-Ge merkezleri için tam zamanlı Ar-Ge personeli şartının 2014 yılında 50'den 30'a düşürülmesi sonrası, yazılım alanında faaliyet gösteren Ar-Ge merkezi sayısı 2015 yılında bir önceki yıla göre iki katına çıkmış, 2016 yılında ise bu sayı değişmemiştir. Ar-Ge Reform Paketi kapsamında tam zamanlı Ar-Ge personeli şartının 15'e kadar düşürülebilmesi sektörü olumlu etkileyecektir.

26/05/2015 tarihinde kabul edilen 2015/8 ve 2015/9 sayılı Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararları kapsamında yerli firmaların uluslararası tanıtımına ve markalaşmasına yönelik faaliyetler sürdürmüştür, programlara yönelik tanıtım faaliyetleri düzenlenmiştir.

06/05/2014 tarihinde uygulamaya konulan Ulusal İstihdam Stratejisinde, bilişim sektörüne yönelik işgücü niteliğinin geliştirilmesi, girişimciliğin teşvik edilmesi, yeni ürün ve teknoloji geliştirmeye yönelik araştırmaların desteklenerek sektördeki istihdamın artırılması amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için her yıl 10 bin bilişim uzmanının yetiştirilmesi ve BİT sektöründe istihdam edilen kişi sayısının 2023 yılına kadar yüzde 50 artırılması hedeflenmiştir. 2016 yılında, 2014-2016 Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planı kapsamında sağlanan gelişmeler değerlendirilerek, 2017-2019 yıllarını kapsayacak yeni bir eylem planı hazırlık çalışmalarına başlanmıştır.

Türkiye İş Kurumu tarafından 2015 yılı içinde bilgisayar işletmeni, bilgisayar bakım ve onarımacı gibi bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin mesleklerde yönelik toplam 266 kursta 5.754 kişi eğitilmiştir. Bu kurslarda eğitim alan kişi sayısı tüm mesleki kurslarda eğitilen kişiler içerisinde yüzde 3,4'e karşılık gelmektedir.

2016 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 16-74 yaş grubundaki bireyler arasında internet kullananların oranı yüzde 61,2'ye, düzenli internet kullanıcılarının oranı ise yüzde 55,3'e ulaşmıştır. İnternete erişim imkânı olan hanelerin oranı 2015'te yüzde 69,5 iken 2016'da yüzde 76,3'e çakarak önemli bir artış göstermiştir. Bu artısta bir önceki yıl yüzde 58,7 olan mobil genibant bağlantı sahipliğinin yüzde 65,2'ye çıkması etkili olmuştur. İnternet kullanım amaçlarında ise sosyal medya kullanımı yüzde 82,4 ile ilk sırada yer almaktır, onu yüzde 74,5 ile haber, gazete ve dergi okuma izlemektedir.

2016 yılı Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 10 ve üzeri çalışana sahip girişimler içinde bilgisayar kullanılan ve internet erişimine sahip olan girişimlerin oranı önceki yıllara göre çok fazla değişim göstermeyerek sırasıyla yüzde 95,9

ve yüzde 93,7 olarak gerçekleşmiştir. İnternet sayfasına sahip girişimlerin oranı bir önceki yıl yüzde 65,5 iken 2016 yılında yüzde 66 olmuştur. Aynı araştırmmanın sonuçlarına göre girişimlerin yüzde 11,9'u internet üzerinden mal ve hizmet siparişi almış veya satış yapmıştır.

Bulut bilişim, kullandıkça ve kullandığın kadar öde prensibiyle bilişim maliyetlerinde esneklik ve tasarruf imkânı tanımaktadır. Mevcut durumda ülkemizde bilgi teknolojileri pazarı içerisinde 65,9 milyon ABD Doları gibi küçük bir payı olan bulut bilişim hizmetlerinin önumüzdeki dönemde hızlı bir büyümeye göstermesi beklenmektedir. Bulut bilişim hizmetlerine yönelik farkındalık eksikliği ve KOBİ'lerin duyduğu mahremiyet ve güvenlik gibi endişeler, bu hizmetlerin KOBİ'lerde yaygınlaşmasının önünde engel teşkil etmektedir. Bu çerçevede, 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında KOBİ'lerin bulut bilişim hizmetlerini kullanımını teşvik etmeye yönelik bir eyleme yer verilmiştir.

6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve buna bağlı Yönetmelikler kapsamında hazırlanan Elektronik Ticarette Bildirim Yükümlülükleri Hakkında Tebliğ Taslağı ile Elektronik Ticarette Güven Damgası Hakkında Tebliğ Taslağına ilişkin çalışmalar Gümruk ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Ülkemizde kişisel verilerin korunmasına ve mahremiyetine yönelik hukuki altyapı ihtiyacını karşılamak üzere yürütülen çalışmalar sonucunda, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu 07/04/2016 tarihli ve 29677 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanuna göre bağımsız ve özerk bir Veri Koruma Otoritesi kurulacak ve akabinde ikincil mevzuat hazırlanacaktır. Ayrıca, Avrupa Konseyi tarafından 1981'de hazırlanan ve ülkemiz tarafından da imzalanan Kişisel Verilerin Otomatik Olarak İşlenmesi Sırasında Gerçek Kişilerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (108 no'lú Sözleşme) 30/01/2016 tarih ve 6669 sayılı Kanun ile TBMM tarafından onaylanmıştır. Söz konusu Sözleşme'nin eki olan Denetleyici Makamlar ve Sınır Ötesi Veri Akışına İlişkin Protokol (181 no'lú Ek Protokol) de 2016 yılında ülkemize onaylanmıştır.

2015 yılı itibarıyla BİT pazarının yüzde 58'i telekomünikasyon sektöründen, yüzde 42'si ise bilgi teknolojileri sektöründen oluşmaktadır. Donanım, paket yazılım ve hizmetler alt kırımlarından oluşan bilgi teknolojileri pazarı içerisinde en büyük payı 8,3 milyar ABD Doları büyülüğine sahip donanım pazarı alırken, yazılım pazarının büyülüğu 890 milyon ABD Doları, hizmetler pazarının büyülüğu ise 1,3 milyar ABD Doları seviyesindedir. Ülkemizde yazılım ve bilgi teknolojileri hizmetleri harcamalarının bilgi teknolojileri pazarı içerisinde aldığı yaklaşık yüzde 21'lik pay yüzde 50'lik dünya ortalamasına göre oldukça düşüktür. Bu farkın oluşmasında, ülkemizde telekomünikasyon ve finans sektörünün bilgi teknolojileri hizmetlerinde yüksek iç kaynak kullanımı etkilidir. Bilgi teknolojileri harcamalarına özel ve kamu kurumlarının iç kaynak kullanımı dâhil edildiğinde, yazılım ve hizmetlerin bilgi teknolojileri içerisindeki payı yüzde 40'lara seviyesine çıkmaktadır. BİT pazarı yıllar itibarıyla belirli bir büyümeye sergilemesine rağmen, sektörün ekonomiye sağladığı katkı istenilen düzeyde değildir.

Ülkemizde gerçekleşen elektronik ticaret hacmi son yıllarda önemli ölçüde artış göstermiştir. Internetten gerçekleşen kartlı ödemeler tutarı 2009 yılında 9,1 milyar TL iken, 2015 yılında 55,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2016 yılı Ocak-Ağustos döneminde söz konusu tutar 44,9 milyar TL seviyesindedir. Ülkemizde internet kullanan bireyler arasında, internetten alışveriş yapanların oranı 2015 yılında yüzde 33,1 iken, bu oran 2016 yılı itibarıyla yüzde 34,1 seviyesine yükselmiştir.

TABLO II: 41- Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Temel Göstergeler

	2014	2015	2016 (1)
Sabit Telefon Abone Sayısı (Bin)	12 529	11 493	11 000
Sabit Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	16,1	14,6	13,8
Mobil Telefon Abone Sayısı (Bin)	71 888	73 639	74 600
Mobil Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	92,5	92,3	93,5
Genişbant Abone Sayısı (Bin)	41 227	47 000	60 000
Genişbant Abone Yoğunluğu (Yüzde)	53,1	60	75,2
Kablo TV Abone Sayısı (Bin)	1 176	1 150	1 150
Bilgisayar Kullanan Bireylerin Oranı (Yüzde) (2)	53,5	54,8	54,9
İnternet Kullanan Bireylerin Oranı (Yüzde) (2)	53,8	55,9	61,2
İnternet Erişimine Sahip Hane Oranı (Yüzde) (3)	60,2	69,5	76,3
Bilgisayar Kullanılan Girişimlerin Oranı (Yüzde) (4)	94,4	95,2	95,9
İnternet Erişimine Sahip Girişimlerin Oranı (Yüzde) (4)	89,9	92,5	93,7
BİT Pazar Büyüklüğü (Milyar ABD Doları)	26,5	25,1	26,4
- Telekomünikasyon	15,4	14,6	15,1
- Bilgi Teknolojileri	11,1	10,5	11,3
e-Ticaret İşlem Hacmi (Milyar TL) (5)	41,8	55,4	68
İnternette Alışveriş Yapanların Oranı (Yüzde) (6)	30,8	33,1	34,1

Kaynak: BTK, TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, IDC, Bankalararası Kart Merkezi

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) 16-74 yaş arası nüfus bazında olup 2016 yılı gerçeklemesidir.

(3) 2016 yılı gerçeklemesidir.

(4) Seçilmiş sektörlerde 10 ve üzeri çalışanları olan girişimler bazında olup 2016 yılı gerçeklemesidir.

(5) İnternet üzerinden gerçekleşen kartlı işlemler tutandır.

(6) Internet kullanan bireylerin kişisel kullanım amacıyla internet üzerinden mal veya hizmet siparişi verme ya da satın alma oranı olup 2016 yılı gerçeklemesidir.

Yayincılık

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun uyarınca, ulusal, bölgesel ve yerel yayncıların yetkilendirilmesine yönelik karasal sayısal televizyon yayın lisansı sıralama ihaleleri RTÜK tarafından 2013 yılında gerçekleştirılmıştır. Ancak yargı kararları doğrultusunda ihaleler iptal edilmiştir. İptal gerekçeleri çerçevesinde yeni ihaleler yapılmasına yönelik çalışmalar RTÜK tarafından sürdürülmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Ülkemizin bilgi toplumuna dönüşümünü hızlandırmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın ve etkin kullanılması, bilgi tabanlı ekonomiye dönüşüm ve nitelikli istihdamı geliştirmek amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinden etkili bir araç olarak faydalıılması ve bu teknolojilerin üretiminde yerli katma değerin artırılması temel amaçtır.

Ülkemizin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde, önumüzdeki dönemde uygulanacak politika, strateji ve eylemleri içeren 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı hayata geçirilecektir.

Elektronik haberleşme sektörünün hizmet yeteneğinin rekabetçi bir ortamda küresel düzeyde geliştirilmesi hedefi doğrultusunda; devletin düzenleyici rolünün etkinleştirilmesi, yapılan düzenlemelerin etkin şekilde uygulanması, alternatif altyapı ve hizmetlerin devreye girmesi, pazarın potansiyel gelişimi ve bilgi toplumu hizmetlerinin yaygınlaşmasını etkileyen sorunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesi konularında çalışmalar yürütülecektir. İnternet erişim ve kullanım oranlarının gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir. Kullanıcılara yüksek hızda genişbant erişim hizmeti sunulmasına imkân veren fiber optik altyapıların yaygınlaştırılması ve kurulumunun kolaylaştırılmasına yönelik tedbirler hayatı geçirilecektir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin Ar-Ge, yenilik ve ihracat teşviklerinin, belirlenecek öncelikli alanlarda, odaklı ve etkileri ölçülebilir bir yapıda uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Sayısal içeriğin gelişmesi ve ticarileşmesi amacıyla, başta oyun olmak üzere mobil uygulama, yazılım ve bilgi teknolojileri hizmetlerinin desteklenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Yüksek katma değerli internet girişimlerinin ve yazılım firmalarının ortaya çıkması ve gelişimi desteklenecektir. e-Ticaretin hem yurt içinde gelişmesi hem de bu kanal vasıtıyla ihracatın artırılmasına yönelik teşvik ve düzenlemelere ilişkin çalışmalar yürütülecektir. Kişisel verilerin korunması ve ulusal bilgi güvenliği alanlarında hukuki altyapının tamamlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Yayınçılık sektörünün altyapı ve hizmetleri çeşitlendirilecek ve sayısal dönüşümü tamamlanacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde hayatı geçirilecek politika, strateji ve uygulamaların belirlendiği yeni bilgi toplumu stratejisi ile eylem planı etkin biçimde uygulanacaktır. (Kalkınma Planı p.725)			
Tedbir 290. Bilgi Toplumu İzleme Sistemi oluşturulacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık sonu	2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı'nın uygulamaya geçirilmesi ile sağlanan dönüşümde ilixin gelişmelerin etkin şekilde izlenmesi amacıyla bir izleme sistemi oluşturulacaktır.
İletişim teknolojileri altyapısı, uygun kalite ve fiyatlarla hizmet sunumuna imkân verecek şekilde geliştirilecektir; başta fiber altyapı olmak üzere, yüksek hızlı internet erişim imkânı sunan sabit ve mobil yeni nesil şebekelerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.726)			
Tedbir 291. Elektronik haberleşme altyapısı olmayan yerleşim yerleri kapsama alanına alınacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), BTK	Aralık Sonu	Proje kapsamında, büyük kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olmak üzere, elektronik haberleşme altyapısı olmayan yerleşim yerleri kapsama alanına alınarak bu yerleşim yerlerinde sabit telekomünikasyon hizmetleri sunulması sağlanacaktır.
Tedbir 292. Mobil haberleşme altyapısı olmayan yerleşim yerleri için kurulumlar tamamlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), BTK	Aralık Sonu	Proje kapsamında daha önce GSM altyapısı kurulan 1.799 yerleşim yerine mobil internet hizmeti de götürülecektir. Bunun yanında, ilave 1.400 yerleşim yeri mobil haberleşme altyapısı kapsamına alınacaktır.

Tedbir 293. Ulusal Genişbant Stratejisi hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, BTK, Rekabet Kurumu, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planına uyumlu Ulusal Genişbant Stratejisi hazırlanacaktır. Bu Stratejide 2018 yılı için genişbant hedefleri belirlenecek ve bu hedeflerin nasıl hayatı geçirileceği detaylandırılacaktır.
Tedbir 294. BTK tarafından hazırlanan Bina İçi Elektronik Haberleşme Teknik Şartnamesi yeni yapılan binalar için zorunlu hale getirilecektir.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, BTK	Aralık Sonu	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 04/11/1984 tarihli ve 18565 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Elektrik İç Tesisleri Yönetmeliği ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 05/02/2008 tarihli ve 26778 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yapı Denetim Uygulama Yönetmeliğinde değişiklikler yapılarak söz konusu Teknik Şartnameye uyum zorunlu hale getirilecektir.
Tedbir 295. 5G mobil haberleşme hizmetleri alanında uluslararası platformlara katılım, Ar-Ge çalışmaları, patent geliştirilmesi ve standartların belirlenmesi süreçlerine destek sağlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, BTK, TSE, TÜBİTAK, YÖK, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	5G teknolojileri konusunda yol haritası belirlenecektir. AB, ABD ve Uzak Doğu ülkeleri başta olmak üzere Ar-Ge çalışmaların yakından izlenecektir. 5G alanında yerli patent çalışmalarının artırılması için gerekli destekler verilecektir.
Yüksek katma değerli internet girişimlerinin ortaya çıkması ve gelişimi desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.735)			
Tedbir 296. Türkiye Yazılım Sektorü Stratejisi ve Eylem Planı uygulanacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Türkiye Yazılım Sektorü Stratejisi ve Eylem Planı uygulamaya konacak, eylemlerinin hayatı geçirilmesine yönelik olarak izlemesi yapılacaktır.
Internet ekonomisinin gelişimi için gerekli teknik, hukuki ve idari altyapılar geliştirilecektir. Yerli internet girişimlerinin başta bölge ülkeleri olmak üzere yurtdışına açılmaları sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.736)			
Tedbir 297. e-ihracat Stratejisi hazırlanacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Gümüş ve Ticaret Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, TOBB, TIM, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	e-Ticaret kanalıyla Türkiye'ye coğrafi, tarihi ve kültürel açıdan yakın ülkeler başta olmak üzere, dünya geneline mal ve hizmet ihracatını artırmak amacıyla bir strateji hazırlanarak uygulamaya konacaktır.

Sayısal içeriğin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi amacıyla başta oyun olmak üzere mobil uygulama, yazılım ve bilgi teknolojileri hizmetleri desteklenecektir. İnternetteki Türkçe içeriğin nicelik ve nitelik açısından gelişmesi ve erişilebilir olması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p. 737)

Tedbir 298. Yazılım, oyun ve mobil uygulama alanlarında faaliyet gösteren bilişim şirketlerinin tanıtım, danışmanlık, marka tescil, uluslararası belgelendirme / akreditasyon faaliyetleri desteklenecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	2015/8 sayılı Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Karar kapsamında, bilgi teknolojileri firmaları, teknoparklar ve sektör STK'larının yurt dışında yürütmeye oldukları tanıtım ve akreditasyon faaliyetlerinin bir strateji doğrultusunda gerçekleştirilemesi ve bilgilendirme toplantıları yapılarak sayısının artırılması sağlanacaktır.
Tedbir 299. FATİH Projesi kapsamında sayısal eğitim içerikleri geliştirecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), TÜBİTAK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	FATİH Projesi kapsamında ihtiyaç duyulan sayısal eğitim içeriklerinin, yerli içerik endüstrisinin gelişimini de destekleyecek şekilde oluşturulması ve kullanımının yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.
Kişisel verilerin korunması ve ulusal bilgi güvenliği alanlarında hukuki altyapı tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.738)			
Tedbir 300. Siber güvenliğe ilişkin mevzuat düzenlemeleri tamamlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, TÜBİTAK, BTK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Ulusal siber güvenliğin sağlanmasına ilişkin ülkemiz mevcut mevzuatı gözden geçirilecek, Türkiye için ihtiyaç duyulan hususlara ilişkin mevzuat düzenlemeleri hayata geçirilecektir.
Tedbir 301. Siber suçlarla mücadele kapasitesi geliştirecek ve uluslararası alanda etkinlik artıracaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, TÜBİTAK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Siber suçlarla daha etkin mücadele edebilmek için Siber Suçla Mücadele Stratejisi oluşturulacaktır. Ulusal ve uluslararası operasyonlarda koordinasyon sağlanması ve siber suç soruşturma kapasitesinin artırılması amacıyla çalıştay ve toplantılar düzenlenecektir. Siber suçlar bakımından suçun araştırma ve soruşturulması konusunda farkındalık artıracaktır; hizmet içi eğitimler verilerek emnîyet güçlerinin uzmanlaşması sağlanacaktır.

Karasal vericiler üzerinden sayısal yayincılığa geçiş süreci tamamlanacaktır. Analog yayınların sonlandırılmasıyla boşaltılacak olan frekans bandı etkin bir biçimde değerlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.739)

Tedbir 302. Karasal sayısal televizyon yayınlarına yönelik yetkilendirmeler yapılacak ve sayısal yayınlar başlatılacaktır.	RTÜK (S), Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, BTK, TRT	Aralık Sonu	Karasal sayısal yayincılığa geçiş için ihtiyaç duyulan yetkilendirme ve fiziksel altyapı çalışmalarına devam edilecektir.
---	---	-------------	---

2.2.2.15. Tarım ve Gıda

a) Mevcut Durum

Dünya tarım ve gıda ürünler fiyatlari, küresel ekonomideki durgunluk nedeniyle son birkaç yıldır düşme eğiliminde olmuş, 2014 yılı ve sonrasında arz artışı ve uluslararası piyasalardaki daralma nedeniyle düşme eğilimi devam etmiş, 2015 yılında şeker dışında tarım ve gıda ürünler fiyatlarda önemli bir dalgalanma görülmemiştir. 2016 yılı içinde söz konusu genel eğilimde değişiklik olmuş ve Eylül ayına kadar hububat dışındaki önemli ürün gruplarında (et ve süt ürünleri, şeker ve yağılar) arz yönlü fiyat artıları dikkat çekmiştir. Özellikle şeker fiyatlarının 2015 ve 2016 yıllarında hızlı biçimde artması, arzdaki olumsuz bekleneler yanında önemli şeker üreticisi konumundaki Brezilya'nın para birimindeki değerlenmeden kaynaklanmıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından 2015 Eylül sonunda duyurulan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında tarımsal üretimin artırılması, doğal kaynakların dengeli kullanımı ve korunması yanında tarımsal altyapının iyileştirilmesine yönelik olanlar ile bunların alt hedefleri önemli görülmektedir. Diğer yandan, 2015 yılı sonunda gerçekleştirilen İklim Değişikliği Zirvesi sonrasında önumüzdeki yıllarda iklim değişikliğinin dünya üzerine etkileri yanında ülkemiz dâhil tüm ülkelerin atmosfere salınacak zararlı gazların azaltma taahhütleri tarım sektörü açısından en çok dikkat çeken konulardan birini oluşturmaktadır.

Ülkemizde tarım sektöründe 2014 yılında doğal afetlere bağlı olarak yaşanan yüzde 2,1'lik küçülmenin ardından 2015 yılında yüzde 7 büyümeye gerçekleştmiştir. 2016 yılı ilk altı aylık döneminde tarımda büyümeyenin yavaşladığı gözlenmekte olup yıl sonunda büyümeye oranının yüzde 0,5 olacağı tahmin edilmektedir. Tanının GSYH içindeki payının 2015 yılında yüzde 8,5 iken 2016 yılında yüzde 8 olması beklenmektedir.

Tarım sektöründe mekanizasyona bağlı olarak işgücü talebinin azalması, sanayi ve hizmetler sektöründe istihdamın artması ve kırdan kente göç gibi nedenlerden dolayı yıllar itibarıyla tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı düşmektedir. Sektörün toplam istihdamındaki payı 2014 yılında yüzde 21,1 iken, 2015 yılında yüzde 20,6'ya gerileyerek 5,48 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. 2016 yılında bu oranın yüzde 19,3'e gerilemesi beklenmektedir.

2015 yılında tarım ve gıda ürünler ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 13,1 azalarak 12,4 milyar ABD Doları, ihracatı ise yüzde 6,8 azalarak 16,3 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve gıda ürünler dış ticaret hacminde yaşanan bu gerileme 2016 yılı döneminde yavaşlayarak da olsa devam etmiştir. Öte yandan, Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, ithalatta hayvancılık alt sektöründe, ihracatta ise ormancılık ve balıkçılık alt sektörlerinde artış olmuştur. Mevcut koşullar dikkate

alındığında tarım ve gıda ürünlerini dış ticaretinde 2016 yılı sonunda bir önceki yıla göre düşüş kaydedileceği tahmin edilmektedir.

TABLO II: 42- Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri

	Yıllar					Yüzde Değişim (%)		
	2013	2014	2015	2015 (1)	2016 (1)	2014	2015	2015- 2016 (1)
Katma Değer (1998 Fiyatlarıyla, Milyon TL)								
Tarım Toplamı (2)	11 315	11 083	11 857	3 760	3 770	-2,1	7,0	0,3
İstihdam (Bin Kişi)								
Tarimsal İstihdam (2)	5 204	5 470	5 483	5 998	5 577	5,1	0,2	-7,0
Tarım/Toplam (yüzde)	21,2	21,1	20,6	22,0	20,2	-	-	-
İthalat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	7 143	8 206	6 654	4 687	4 459	14,9	-18,9	-4,9
Hayvancılık	414	228	382	179	376	-45,1	67,5	110,1
Ormancılık	161	155	140	100	86	-3,8	-9,7	-14,0
Balkıçılık	58	69	88	61	36	19,6	27,5	-41,0
Gıda Ürünleri ve İçecek	5 441	5 617	5 134	3 443	3 130	3,2	-8,6	-9,1
Toplam	13 217	14 275	12 398	8 470	8 087	8,0	-13,1	-4,5
İhracat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	5 184	5 553	5 398	3 190	2 951	7,1	-2,8	-7,5
Hayvancılık	442	455	338	228	192	2,9	-25,7	-15,8
Ormancılık	27	22	21	13	15	-17,4	-4,5	15,4
Balkıçılık	258	347	368	249	348	34,2	6,1	39,8
Gıda Ürünleri ve İçecek	10 664	11 158	10 222	6 537	6 273	4,6	-8,4	-4,0
Toplam	16 576	17 535	16 347	10 217	9 779	5,8	-6,8	-4,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

(1) Ocak-Ağustos dönemi

(2) Katma değer ve istihdam verileri 2016 yılı için Ocak-Haziran dönemine ilişkin olup 2015 yılı karşılaştırması da aynı bazda yapılmıştır.
Not: Dış ticaret verilerinde ISIC Rev.3 esas alınmıştır.

Ocak-Ağustos 2016 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, tarım ürünlerinde ülkemizden Ortadoğu Bölgesine ve Doğu Avrupa'ya, gıda ürünlerinde ise ABD'ye yönelik sınırlı düzeyde ihracat artışı gözlenmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda tarım ve gıda ürünleri ihracatımızda üçüncü sırada, ithalatımızda ise ilk sırada yer alan Rusya Federasyonu ile yaşanan sorunlar nedeniyle 01/01/2016 tarihinden geçerli olmak üzere Türkiye'nin bazı tarım ürünleri ihracatına getirmiş olduğu yasak neticesinde, tarım ve gıda ürünleri ihracatımızda ciddi daralmalar meydana gelmiştir. Söz konusu sorunlar aşılmış olsa da bunun ihracatımıza olumlu yönde yansımاسının zaman alacağı düşünülmektedir.

2015 ve 2016 yıllarında tarımsal fiyat artışı genel olarak yurt içi ÜFE'ye göre daha yüksek seyretmiştir. Gıda ürünlerinde et ve et ürünleri ile taze ve işlenmiş meyve-sebzeler gruplarının fiyatları yurt içi ÜFE artış hızının üzerinde artmaya devam etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle arz yönlü etkenler rol oynamıştır. 2015 yılında gıda ve içecek fiyatları genel ÜFE'nin üzerinde bir artış göstermemi süredürmüşt ve enflasyon oranının yükselmesine neden olmuştur. Söz konusu ürünlerin enflasyon üzerindeki olumsuz etkisi Mart 2016 itibarıyla azalma eğilimine girmiştir.

Tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmaların yakından izlenmesi, arzda ve piyasalarda yaşanabilecek istikrarsızlıklar konusunda gerekli önlemlerin zamanında alınmasını teminen ilgili bakanlıklar ve Merkez Bankası temsilcilerinden oluşan Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi çalışmalarına devam etmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Cazibe Merkezleri Programı ve Yatırım Destek Hamlesi kapsamında tarım alanında altyapı yatırımları ile tarımsal üretimin artırılmasına yönelik bir destekleme modeline geçilmektedir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde hayvancılık sektörüne öncelik verilerek bir üretim desteği öngörlürken mera İslahi, sulama altyapısının geliştirilmesi gibi eylemlerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde katma değer üretiminin artırılması amaçlanmaktadır. Bunlara ek olarak, bitkisel üretim ve yerel ürünlerin geliştirilmesi yönünde bir yaklaşım da benimsenmektedir.

Ülkemizin gıda güvenliği koşullarının iyileştirilmesi ve tarımda istikrarlı gelişmeyi sağlamak üzere; arazi parçalılığının azaltılması, işletme ölçeklerinin etkin kullanımı, üretici örgütülüğünün artırılması, güvenilir tarımsal verilerin temini, ürün pazarlama altyapısının iyileştirilmesi, üretimde kendine yeterliliğin artırılması, kayıt disiliğin azaltılması, güvenilir gidanın arzı ve tüketiminin sağlanması, ürün-bölge-üretici bazlı su varlığını dikkate alan destekleme sistemine geçilmesi ve piyasa istikrarının korunmasına ilişkin Onuncu Kalkınma Planında ortaya konulan politika tedbirlerinin uygulanması yönünde çalışmalar yürütülmektedir.

Toprak ve Su Kaynakları

2000 yılında 26,4 milyon hektar olan toplam tarım arazisi varlığı 2010 yılında 24,4 milyon hektara, 2015 yılında ise 23,9 milyon hektara gerilemiştir. Bu büyülüğün 15,7 milyon hektarı ekilen, 4,1 milyon hektarını nadasa bırakılan, 0,8 milyon hektarını sebze yetiştirilen ve 3,3 milyon hektarını ise meyve, zeytin ağaçları ve bağcılık için ayrılan alanlar oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir toprak yönetimi ve sürdürülebilir arazi yönetimi konularında uluslararası gelişmeler dikkate alınarak ulusal ölçekte etkin politikalar oluşturabilme çabaları devam etmektedir. Arazi Bozulumunun Dengelenmesi ve Sürdürülebilir Arazi Yönetimi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması Projesi ve kurak bölge toprak kaynakları projeleri bu konuda yürütmekte olan başlıca çalışmalar arasında yer almaktadır.

Diğer taraftan, tarım arazilerinin korunması ve etkin kullanılması için arazi kullanım planlarının tamamlanması, erozyonla mücadele etkinleştirilmesi, toprak veri tabanının oluşturulması ve toprak yönetiminde koordinasyonun güçlendirilmesi öncelikli politika alanları arasında yer almaktadır.

TABLO II: 43- DSİ Tarafından İnşa Edilen Sulama Tesislerinin İşletme Durumu (2015 Yılı)

İşletmeden Sorumlu Kuruluş	Sulama Alanı (hektar)	Sulama Tesisİ Sayısı
DSİ	189 601	203
Su Kullanıcı Teşkilatları ve Mahalli İdareler	2 325 378	818
Bedeli Karşılığında DSİ'ce İnşa Edilmiş Çeşitli Kurumlarca İşletilen Sulamalar	17 285	30
Yeraltı Suyu (YAS) Sulama Kooperatifleri	493 973	1 442
TOPLAM	3 026 237	2 493

Kaynak: DSİ

2015 yılında 90.754 hektar alan sulamaya açılarak toplam sulama alanı net 3.026.237 hektara ulaşmıştır. 2015 yılı sonu itibarıyla DSİ tarafından 2.493 sulama tesisi inşa edilmiş olup bu tesisler çeşitli kuruluşlar tarafından işletilmektedir.

DSİ tarafından geliştirilen bu sulamalarda yüzde 39 klasik sistemle, yüzde 43 kanaletli sulama sistemiyle, yüzde 18 borulu sistemle su kullanılmaktadır.

DSİ'nin 2016 yılı başı itibarıyla Yatırım Programında toplam proje tutarı 93 milyar TL olan küçük su işleri hariç 173 adet toplam projesi bulunmakta olup sene başı ödenek seviyesiyle toplam proje stokunun ortalama tamamlanma süresi 9,6 yıldır. Son yıllarda Küçük Su İşleri Projesi kapsamında, hızla tamamlanarak kullanıcı açısından faydaya dönüßen, çok sayıda gölet yapımı ile taşkın koruma, yeraltı ve yerüstü sulaması yapım işlerine ağırlık verilmiştir. DSİ tarafından 2015 yılında toplam proje tutarı 2,2 milyar TL olan 12 sulama projesi bitirilmiştir. 2016 yılında ise toplam proje tutarı 2,1 milyar TL olan 10 sulama projesinin tamamlanması planlanmıştır.

Yatırımı devam eden projeler kapsamında inşa edilen 14 baraj, 35 büyük sulama tesisi ve 314 adet küçük su işinin 2016 yılında tamamlanması öngörmüştür. Ayrıca yıl içinde ilave kaynak sağlanarak küçük su işleri kapsamındaki taşkın koruma ve küçük ölçekli sulama işleri hızlandırılmıştır.

TABLO II: 44- DSİ Stok Değerlendirme

DSİ-Tarım/Sulama	2014	2015	2016 (1)
Toplam Proje Sayısı	174	176	173
Ortalama Tamamlanma Süresi	10,5	10,2	9,6
Sene Başı Yatırım Ödeneği (Cari Fiyatlar, Milyon TL)	4 252	4 450	5 275
Yıllık İşlettmeye Açılan Sulama Alanı (Net Hektar)	88 101	90 754	201 000

(1) Program

Kuruluşa 2016 yılında ayrılan 5,3 milyar TL yatırım ödeneğiyle, 201 bin hektar alanda sulama, 26 bin hektar alanda taşkın koruma yatırımlarının tamamlanması planlanmıştır. Tarım-sulama sektöründe yer alan projelerin ortalama tamamlanma süresi geçen yıldan bu yila bir miktar azalmakla birlikte, bu sürenin 10 yıl civarında seyrettiği görülmektedir. Sulama sektöründe ortalama tamamlanma süresinin kısaltılarak mevcut projelerin hızla ekonomik faydaya dönüşmesinin sağlanması öncelik arz etmektedir.

GAP, DAP, KOP ve DOKAP Bölgesel Eylem Planlarında öngörülen hedeflere ulaşılması amacıyla 2016 Yılı Yatırım Programında bu kapsamdaki projelerin hızlandırılmasına önem verilmiştir. Önümüzdeki dönemde, başta GAP bölgesinde olmak üzere sulamaya açılan alanlarda hızlı bir artış gerçekleştirilecek, sulamanın tarımsal üretimde verim ve kalite artışına önemli katkı sağlanması beklenmektedir.

DAP, DOKAP ve KOP Bölge Kalkınma İdareleri tarafından kendi bölgelerinde küçük ölçekli tarımsal sulama yatırımlarına kaynak temin edilerek kırsal kalkınmaya destek verilmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine, başta GAP Eylem Planı olmak üzere bölgesel eylem planlarının uygulanmaya konulması ile önemli bir ivme kazandırılmıştır. Bakanlıkça toplulaştırılan tarım arazisinin 2016 yılı sonunda kümülatif olarak 5,3 milyon hektara ulaşması beklenmektedir. Bu kapsamda GAP illerinde toplam 2,5 milyon hektar alanda toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri programlanmış olup 2016 yılı sonu itibarıyla 2,4 milyon hektar alandaki

çalışmaların tamamlanması beklenmektedir. KOP kapsamındaki illerde toplam 1 milyon hektar alanda yürütülen toplulaştırma çalışmalarının 644 bin hektarı tamamlanmıştır.

Tarım arazilerinin parçalanması ve işletme öceklerinin küçülmesine neden olan miras hukukunun düzenlenmesi kapsamında 6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 2014 yılında yürürlüğe girmesinden sonra, Kanunun uygulanması için miras hukukuna ilişkin uygulamalar ile tarımsal arazi edindirme iş ve işlemlerine ilişkin düzenlemelere yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede, öncelikle tarım arazilerinin varislere intikaline yönelik tebliğatlar yapılmış ve hukuki süreçler başlatılmıştır.

Bitkisel Üretim

2016 yılında, tahıl üretiminde bir önceki döneme göre yüzde 8,8 azalış beklenirken, yağlı tohumlarda yüzde 3,7, sebze üretiminde yüzde 1,7 ve meye üretiminde yüzde 6,1 artış olacağı tahmin edilmektedir.

Arz açığı bulunan yağlı tohum üretimi 2015 yılında 3,4 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup bunun yaklaşık 3 milyon tonunu aycıceği ve pamuk oluşturmaktadır. 2015 yılında yağlı tohum ithalatının miktarı 3,2 milyon ton, değeri 1,7 milyar ABD Doları olmuştur. Yağlı tohumların küspesinin de yem amaçlı olarak ithal edildiği dikkate alındığında ithalat hacmi daha da büyümektedir. 2016 yılında ham yağ ithalatının aynı düzeylerde kalacağı tahmin edilmektedir. Yağlı tohumlu bitkiler, mevcut durumda, kamu alımları ve destekleme uygulamaları ile düzenlenen hububat piyasaları karşısında rekabet edememektedir. Cari dengeyi de olumsuz etkileyen bu durumun yağlı tohumlar lehine yeniden ele alınması önem arz etmektedir.

Bitkisel üretim birinci tahminlerine göre 2016 yılında bakliyat üretiminin bir önceki yıla göre yüzde 0,4 azalarak yaklaşık 1,1 milyon ton seviyesini koruması beklenmektedir.

Fındıkta son olarak 170 TL/dekar olarak uygulanan alan bazlı desteği 2014 yılında sona ermesi planlanmış, ancak üretici geliri dikkate alınarak 2015/8215 sayılı Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği Ödenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararıyla bir yıl daha devam ettirilmesi hükme bağlanmıştır. 2016 yılı ürünü için de 2016/9150 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında uygulamaya devam edilmektedir.

Bitkisel üretim sektöründe rekabet gücünün artırılması için verimlilik artışının hedeflenmesi temel önceliktir. Bu kapsamında, katma değeri yüksek ürünlerin yetiştirilmesine öncelik verilmesinin yanı sıra sertifikalı tohumluk üretiminin yaygınlaştırılması, yerel çeşitlerin korunması, biyoteknoloji, İslah, çeşit geliştirme, etkin piyasa denetimi, Ar-Ge politikalarının geliştirilmesi ve kamu ile özel kesimin etkin işbirliği hususları önemini korumaktadır.

Doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına ilişkin önemli katkılar sağlayan iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması çalışmaları artarak devam etmektedir.

Organik tarımda başta kontrol ve denetime yönelik hizmetlerin artırılması olmak üzere, güvenilir üretimin yaygınlaştırılması, ihracatın artırılması, istatistikî altyapı dahil izlenebilirliğin iyileştirilmesi ile kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Bunun yanı sıra organik ürünlerin tanıtımındaki yetersizlikler ile pazara erişimindeki güçlükler öne çıkan hususlar olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle gıda ve kimya sanayileri için büyük önem taşıyan İtri, tıbbi ve boyar bitkilerin doğadan toplanmasının yanı sıra, kültüre alınarak tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi, üretici gelirlerinin artırılması ve nadas alanlarının daraltılması hedeflenmektedir. Konuya ilişkin olarak strateji ve eylem planı hazırlıkları sürdürmektedir.

Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek risklerin önlenmesi ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyoçeşitliliğin korunması amacıyla söz konusu ürünlerle ilgili izlenebilirliğin sağlanması, kontrol ve denetim sisteminin etkin şekilde işletilmesi hususları önemini korumaktadır.

2011 yılında lisanslı depoculuğun geliştirilmesi için kurulan TMO-TOBB Lisanslı Depoculuk Anonim Şirketinde depolamaya uygun nitelikte, standartize edilebilen şartlarda olması kaydıyla hububat, baklagiller, yağlı tohumlar, pamuk, fındık, zeytin ve zeytinyağı ürünlerinin işlem görmesi sağlanmıştır. Şirket, 2016 yılı itibarıyla Polatlı, Lüleburgaz ve Ahıboz olmak üzere üç tesise ve hububatta 70 bin ton depo kapasitesine ulaşmıştır. Ayrıca, özel sektörle birlikte lisans alınan depo kapasitesi; hububatta toplam 415 bin ton düzeyine çıkış olup İzmir'de pamuk için 15 bin tonluk depo lisansı alınmıştır. 2016 yılında hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar için 3,9 milyon ton, fındık için 200 bin ton, kuru kayısı için 30 bin ton ve zeytin için 12,5 bin tonluk deponun daha lisans alması beklenmektedir. Söz konusu işlemlerin tamamlanması ile birlikte hububatta 4,5 milyon ton, fındıkta 200 bin ton, kuru kayısında 30 bin ton, zeytinde 17,5 bin ton ve pamukta 15 bin ton toplam lisanslı depo kapasitesine ulaşılacaktır. Bunun yanı sıra, ürün senetlerinin alım-satımını artıracak ve bu depoların borsalarla etkileşimiğini sağlayacak imkânların geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Bitkisel üretimde kaliteyi ve üretimi artırmannın yanı sıra markalaşmayı ve rekabetçiliği teşvik etmeyi sağlamak üzere, kendi sektörlerinde avantajlı bulunan ürünlerde değer zincirlerinin tüm halkalarını içine alacak şekilde kümelenmelerinin sağlanması hususu önem arz etmekte olup bu kapsamında, zeytin ve zeytinyağı, tohumculuk, bitkisel yağı, üzüm ve üzüm ürününe dayalı sanayi, süs bitkileri ve tıbbi aromatik bitkiler ile tarımsal mekanizasyon konularında sektörle kümelenme çalışmaları sürdürülmektedir.

Seracılık faaliyetlerinde jeotermal kaynakların etkin kullanımına yönelik çalışma ve projeler sürdürülmektedir. Ayrıca, seracılığın geliştirilmesine yönelik olarak 100 bin TL'ye kadar yatırımlarda faizsiz kredi desteği sağlanmaktadır.

2015 yılı sonunda yayımlanan 2015/8294 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı ve işletme büyülüğu 5 dekar veya altında olan çay ve fındık ürünleri hariç meyve, sebze, süs bitkisi ve İtri-tıbbi-aromatik bitki yetiştirciliği yapan küçük aile işletmelerine yönelik yardım öngörülmüştür. 2016 yılı için söz konusu destek dekar başına 100 TL olarak belirlenmiştir.

2016 yılında DAP, DOKAP, GAP ve KOP Bölge Kalkınma İdareleri tarafından kendi bölgelerinde bitkisel üretim potansiyelinin araştırılması ile sektörün katma değerini artıracak kamu tarımsal araştırma altyapılarının geliştirilmesine yönelik projeler desteklenmiştir.

Hayvancılık

2015 yılı itibarıyla yaklaşık 14,0 milyon baş olan sığır mevcudunun yüzde 41'i kültür melesi sığırından yaklaşık yüzde 45,6'sı ise saf kültür ırkı sığırından oluşmaktadır. Yaklaşık 31,5 milyon baş olan koyun mevcudunun yüzde 93'ünü verime görece düşük olan yerli koyun ırkları oluşturmaktadır. Bu kapsamında, hayvan ıslahı ve nitelikli damızlık sığır elde edilebilmesi amacıyla, 2015 yılında suni tohumlama metoduyla 4,1 milyon baş sığır

tohumlanmış olup 2016 yılında 3,9 milyon adet suni tohumlama yapılması hedeflenmiştir. 2011-2015 döneminde damızlık, besilik ve kasaplık olmak üzere yaklaşık toplam 1,4 milyon büyükbaş hayvan ithal edilmiş olup söz konusu ithalatla hayvancılık üretiminde kalite ve üretim yeterliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

TABLO II: 45- Toplam Hayvancılık Üretimi ve Sığır İthalatı

	2011	2012	2013	2014	2015
Sığır Varlığı (Baş)	12 386 337	13 914 912	14 415 257	14 223 109	13 994 071
-Kültür	4 836 547	5 679 484	5 954 333	6 178 757	6 385 343
-Melez	5 120 621	5 776 028	6 112 437	6 060 937	5 733 803
-Yerli	2 429 169	2 459 400	2 348 487	1 983 415	1 874 925
Koyun Varlığı (Baş)	25 031 565	27 425 233	29 284 247	31 140 244	31 507 934
-Yerli	23 811 036	25 892 582	27 485 166	29 033 981	29 302 358
-Merinos	1 220 529	1 532 651	1 799 081	2 106 263	2 205 576
Keçi Varlığı (Baş)	7 277 953	8 357 286	9 225 548	10 344 936	10 416 166
Manda Varlığı (Baş)	97 632	107 435	117 591	121 826	133 766
Süt Üretimi (Ton)	15 056 211	17 401 262	18 223 712	18 630 859	18 654 682
Et Üretimi (Ton)	776 915	915 844	996 125	1 008 272	1 149 262
Yumurta Üretimi (Bin Adet)	12 954 686	14 910 774	16 496 751	17 145 389	16 726 332
Tavuk Eti Üretimi (Ton)	1 613 309	1 723 919	1 758 363	1 894 669	1 909 276
Bal Üretimi (Ton)	94 245	89 162	94 694	103 525	107 665
Toplam Canlı Sığır İthalatı	470 796	471 571	193 807	49 714	202 789
-Damızlık Sığır (Baş)	78 565	48 702	31 873	23 676	48 595
-Besilik Sığır (Baş)	227 871	228 421	130 897	23 604	154 194
-Kasaplık Sığır (Baş)	164 360	194 448	28 869	2 434	-

Kaynak: TÜİK

Suni tohumlama uygulamalarındaki olumlu gelişmeler ve damızlık hayvan ithalatının sürdürülmesi Türkiye'nin sütçü ırk sığır varlığı kompozisyonunda da iyileşmeyi beraberinde getirmiş, toplam sığır varlığı içerisindeki kültür ve kültür melezi hayvan oranı ise yüzde 86 seviyesini korumuştur. Bu durum özellikle süt üretiminde önemli artış sağlamıştır. Süt üretimi 2015 yılında yaklaşık 18,6 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Et ve süt hayvancılığının bağlantılı yapısı dikkate alındığında son yıllarda hızla artan süt üretiminin, et ve süt piyasalarında dönenmsel fiyat dalgalarlarını ve sektördeki darboğazı artırabilecegi değerlendirilmektedir.

Kırmızı et üretiminin artırılması amacıyla başta etçi tip sığır yetiştirciliği ile koyunculuk olmak üzere hayvan sayısının artırılması ve besiciliğin yaygınlaştırılması önemini korumaktadır. Bunun yanı sıra, et tüketimindeki çeşitliliğinin artırılması suretiyle beslenme kalitesinin yükseltilmesi açısından toplumun kanatlı hayvan eti ve balık tüketimine de yönlendirilmesi önemli görülmektedir.

2015 yılında ihracat avantajı da bulunan kanatlı hayvan eti üretimi, bir önceki yıla göre yüzde 0,7 artarak 1,9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Tavuk yumurtası üretimi ise 2015 yılında yüzde 2,4 azalarak yaklaşık 16,7 milyar adet olmuştur. Kanatlı hayvan eti ve

sakatlarında ihracat geliri 2015 yılında yüzde 32,9 azalmış, Ocak-Ağustos 2016 döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 27,6 azalmıştır. Yumurta ihracatı tutar olarak 2015 yılında yüzde 31,9 azalırken, Ocak-Ağustos 2016 döneminde bu azalış 2015 yılının aynı dönemine göre yüzde 14 olarak gerçekleşmiştir.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının olumsuz etkilerinin azaltılması yönündeki çalışmalarında, hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınmasına yönelik İşletme Odaklı Koruyucu Hekimlik Sisteminin uygulamaya alınması ve Ülke şartlarına uygun aşırı ilaç ve serum üretiminin miktar ve kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyaçları devam etmektedir.

2009 yılında GAP Bölgesinde ve 2010 yılında DAP Bölgesinde başlatılan ve 2013/4278 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında bireleştirilen hayvancılık yatırımlarına yönelik destek programlarının proje kabulleri 2015 yılında sona ermiştir. Söz konusu program kapsamında 370 proje tamamlanmış olup 117 proje ise devam etmektedir. Ağustos 2016 sonuna kadar bu destek programına 157,3 milyon TL kaynak sağlanmıştır.

Bölgesel düzeyde hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla 2014 yılında yayımlanan Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Konya Ovası ve Doğu Karadeniz Projeleri Kapsamındaki İllerde Hayvancılık Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında proje değerlendirme süreci devam etmektedir.

Bölge Kalkınma İdareleri tarafından kendi bölgelerinde hayvancılık potansiyelini değerlendirmeye yönelik canlı hayvan pazarı altyapısının sağlanması, mezbahane yapımı, ari kovanı ve sıvat dağıtımları ile hayvan içme suyu göletleri yapımına öncelik verilmektedir.

Su Ürünleri

Su ürünleri üretimi 2015 yılında, yüzde 59'u deniz ürünleri, yüzde 36'sı yetişiricilik üretimi ve yüzde 5'i tatlı su ürünleri olmak üzere 672 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 25 artan su ürünleri üretimindeki yükseliş büyük oranda avcılıkta yaşanan dalgalanmadan kaynaklanmakla birlikte, son yıllarda yetişiricilik üretimindeki artış eğiliminin devam ettiği görülmektedir.

Balıkçılıkta çevresel sürdürülebilirliğin gözetilebilmesi ve AB müktesebatına uyum gerekliliklerinin yerine getirilmesi amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında yürütülen 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda değişiklik yapılması öngören kanun tasarısı çalışmalarında ilerleme sağlanamamıştır.

Denizlerde su ürünleri avcılığı yapan balıkçı gemilerinin kimlik, konum, zaman, hız, yön gibi seyir bilgileri ile avcılık faaliyetleri ve av miktarlarının Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında, GSM ve uydu vasıtıyla izlenmesini ve dijital ortamda kayıt altına alınmasını sağlayan Balıkçı Gemilerini İzleme Sistemi (BAGİS) Projesi kapsamında avcılık üretiminin yaklaşık yüzde 90'ını karşılayan 12 metre ve üzeri 1.350 adet balıkçı gemisine BAGİS cihazı takılmış, sistem deneme faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca, cihazların kullanılması, balıkçı gemi yetkilisinin yükümlülükleri gibi detaylar 2016/18 sayılı Balıkçı Gemilerini İzleme Sistemi Tebliğinde yayımlanmıştır.

2016 Yılı Yatırım Programında yer alan Trabzon ilinde Ulusal Su Ürünleri Gen Bankası, Isparta ilinde Limnolojik Araştırmalar Merkezi, Antalya ilinde Su Ürünleri İleri Araştırma ve Geliştirme Merkezi projeleri ile su ürünleri enstitülerinin fiziki ve araştırma altyapılarının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir. Ayrıca, Türkiye-AB Mali İşbirliği (IPA 2) kapsamında, yaklaşık 6 milyon Avro bütçeli Su Ürünlerinde Stok Tespiti Uygulama Projesinin 2017 yılında başlaması planlanmaktadır.

Hayalet avcılığın önlenmesi ve terk edilmiş av araçlarının zararları hakkında farkındalık oluşturması açısından önemli görülen Denizlerin Terk Edilmiş Av Araçlarından Temizlenmesi Projesi deniz ve iç sularda devam etmektedir.

Kontrol hizmetlerinin geliştirilmesi kapsamında, deniz ve iç sular, gemiler, karaya çıkış noktaları, haller, işleme tesisi ve depolar ile perakende satış yerlerinde denetimler devam etmekte olup 2016 yılı sonu itibarıyla toplam 80 bin denetim yapılması planlanmaktadır. Ayrıca, balıkçılık idari binaları yapımına ve çeşitli illere kontrol tekneleri alımına bütçe imkânları dahilinde devam edilmektedir.

Su ürünleri üretimini geliştirme çalışmaları kapsamında su ürünleri enstitülerinde yer alan kuluçkahanelerde çipura ve levrek yavrusu üretimi gerçekleştirilecek yetişirici çiftliklerinin yavru balık ihtiyacı karşılmaktadır. Ayrıca, su kaynaklarının kendine özgü ve ekonomik değeri yüksek türlerle balıklandırması çalışmalarına devam edilmektedir.

Balıkçılık sektörünün en önemli altyapı ihtiyacı olan balıkçı barınaklarına yönelik onarım çalışmaları ve yeni barınak inşası ihtiyaçlar doğrultusunda sürdürülmektedir. Bu kapsamında, 2016 Yılı Yatırım Programında bulunan Trabzon-Arsin ve Rize-Gündoğdu Bozukkale Balıkçı Barınaklarının yapımının yıl sonuna kadar tamamlanması öngörmektedir muhtelif illerde toplam 10 balıkçı barınağı projesine devam edilmektedir.

Ormancılık

Ekim 2016 itibarıyla, 22,3 milyon hektarlık bir alanı kaplayan orman varlığımızın korunması, geliştirilmesi ve işletilmesine yönelik çalışmalar ekosistem bütünlüğünü içerisinde devam etmektedir. Bu kapsamında, 2015 yılında bozuk ormanların iyileştirilmesi için 94.411 hektar orman alanı rehabilité edilmiş, 38.986 hektar alanda ağaçlandırma çalışması ve 75.139 hektar alanda erozyon kontrolü faaliyeti gerçekleştirılmıştır.

Orman yangınları, ülkemiz ormancılığında en çok gündeme gelen konular arasında yer almaktadır. Orman yangınlarının önlenmesi, erken müdahale ve söndürülmesi hususlarında kayda değer gelişmeler bulunmakla birlikte, 2015 yılında 3.219 hektar orman alanı yangınlarda zarar görmüştür.

Sürdürülebilir orman yönetiminin en önemli araçlarından birini oluşturan orman amenajman planlarının; ormanların ekonomik, ekolojik ve sosyokültürel fonksiyonları doğrultusunda katılımcılık ve ekosistem tabanlı fonksiyonel planlama yaklaşımı temelinde hazırlanarak uygulanması konusunda ilerleme kaydedilmektedir.

Orman ağaç, ağaççık ve florasına ait tohumlukları standartlara uygun olarak üreten, satışını yapan, gerçek veya tüzel kişilerin yetkilendirilmesi, denetlenmesi ve orman bitki pasaportuna ilişkin usul ve esasları belirleyen Orman Bitkisi Tohumlukları Piyasasında Yetkilendirme, Denetleme ve Orman Bitki Pasaportu Yönetmeliği 31/07/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Entegre havza projeleri ile orman kaynaklarına bağlı olarak yaşayan orman köylülerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak ve orman idaresi ile orman köylüsü arasındaki ilişkiyi geliştirmek amacıyla orman köylülerinin desteklenmesi süreci devam etmektedir.

Diğer taraftan, ormancılık faaliyetlerinin zamanında ve uygun bir şekilde yapılmasını sağlayan orman yollarına ait altyapının geliştirilmesi, orman kadastrosunun tamamlanması, odun dışı orman ürünlerine yönelik envanter ve planlama çalışmalarının gerçekleştirilmesi, kısa zaman diliminde odun ve kereste üretimini amaçlayan endüstriyel maksatlı

ağaçlandırma yapılması ve ormancılık sektöründe bilişim altyapısının oluşturulması öncelikli politika alanları arasında yer almaktadır.

Tarım Destekleri ve Piyasa Düzenlemeleri

Tarım destekleri, 2006 yılından itibaren 5488 sayılı Tarım Kanununda yer alan esaslar dâhilinde uygulanmaktadır. Bu kapsamında, ürün bazında prim olarak da adlandırılan fark ödemesi destekleri, hayvansal üretimin geliştirilmesi amacıyla kaba yem üretimi ile hayvan İslahı ve suni tohumlama dâhil hayvancılık ilgilileri olarak yürütülen çok sayıdaki faaliyet için sağlanan destekler, kırsal kalkınma amaçlı destekler, tarım sigortası desteği ile 2004 yılı sonrasında çeşitli dönemlerde uygulamaya konulan organik tarım, iyi tarım uygulamaları, toprak analizi, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK), sertifikalı tohum ve fidan kullanımı gibi şartlı alan bazlı ödemeler ile mazot ve gübre ödemeleri gibi şartsız alan bazlı ödemeler, üretimi yönlendirmek amacıyla kullanılmaya devam edilmiştir.

TABLO II: 46- Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı

Destekleme Konusu	Destekleme Bütçesi (1) (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			Artış (Yüzde)		Destekleme Bütçesindeki Payı (Yüzde)		
	2015	2016(2)	2017(3)	2016	2017	2015	2016	2017
Alan Bazlı Tarımsal Destek Ödemeleri	3 005	3 244	3 183	8,0	-1,9	30,1	27,9	24,8
Alan Bazlı Ek Ödeme (Organik Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi)	230	285	247	23,9	-13,3	2,3	2,4	1,9
Mazot	700	740	723	5,7	-2,3	7,0	6,4	5,6
Gübre	830	880	877	6,0	-0,3	8,3	7,6	6,8
Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	180	196	204	8,9	4,1	1,8	1,7	1,6
ÇATAK	82	70	75	-14,6	7,1	0,8	0,6	0,6
Fındık	850	850	835	0,0	-1,8	8,5	7,3	6,5
Telafi Edici Ödemeler	133	178	174	33,8	-2,2	1,3	1,5	1,4
Patates Siğilli Desteği	-	15	-	-	-	-	0,1	-
Çay Budama Tazminat ve Masrafları	133	163	174	22,6	6,7	1,3	1,4	1,4
Küçük İşletme Desteği	-	45	48	-	6,7	-	-	0,4
Fark Ödemesi	2 728	3 304	3 335	21,1	0,9	27,4	28,4	26,0
Hububat ve Bakliyat	890	1 155	1 082	29,8	-6,3	8,9	9,9	8,4
Cey	152	170	165	11,8	-2,9	1,5	1,5	1,3
Arz Açığı Olan Ürünler (4)	1 686	1 979	2 088	17,4	5,5	16,9	17,0	16,3
Hayvancılık Destek Ödemeleri	2 973	3 013	3 793	1,3	25,9	29,8	25,9	29,5
Diğer Hayvancılık Destek Ödemeleri	-	-	400	-	-	-	-	3,1
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekleme (5)	627	998	1 053	59,2	5,5	6,3	8,6	8,2
Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri	529	550	900	4,0	63,6	5,3	4,7	7,0
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	109	535	574	390,8	7,3	1,1	4,6	4,5
TOPLAM	9 971	11 644	12 838	16,8	10,2	100	100	100

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı

(1) 2015 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

(4) Kültü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane misira verilmektedir.

(5) Bütçetutannın 2015 yılında 327 milyon TL'si, 2016 yılında 210 milyon TL'si ve 2017 yılında 273 Milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

Tarım desteklerinin havza, ürün ve su kısıtı temelinde farklılaştırılarak bunların idare ve kontrolünün alan bazı yapılmazı, çeşitli kurumlar tarafından uygulanan farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanması ile üretici veya işletmelerin gelir seviyelerinin desteklemelerde dikkate alınması öncelikli görülmektedir. Bu çerçevede, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yeni havza bazlı destek modeli 2017 yılında yürürlüğe konulacaktır.

Tarımsal destek ödemelerinde 2015 yılı gerçekleşmesi ile 2016 yılı gerçekleşme tahmini ve 2017 yılı programı kıyaslandığında, nominal olarak tüm destek ödeme tutarları artmaktadır. 2015 yılı ile kıyaslandığında, 2016 ve 2017 yıllarında, alan bazı destek ödemelerinin toplam ödemeler içindeki ağırlığında düşüş beklenmektedir. Fark ödemeleri ve hayvancılık desteği ödemelerinin toplam ödeme içerisindeki ağırlığında ise yıldan yıla değişim olabileceği öngörmektedir. Kırsal kalkınma desteklerinde ise göreceli olarak artış beklenmektedir.

Genç çiftçilerin tarımsal üretime kazandırılması ve yeni iş imkânlarını desteklemek üzere genç çiftçilere 30 bin TL'ye kadar hibe desteği sağlanmaktadır. Bu çerçevede, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık başta olmak üzere çeşitli tarımsal üretim kollarında kullanılmak üzere toplam 450 milyon TL hibe desteği sağlanmıştır.

Tarımsal üretimin artırılması ve fiyat artışlarının kontrol altında bulundurulması adına birçok yeni tedbir uygulamaya konulmuştur. Öncelikle, bitkisel ve hayvansal üretimde girdi maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla önemli tarımsal girdilerden olan yem ve gübrede 6663 sayılı Kanuna istinaden KDV oranı sıfırlanmıştır. Kırmızı et fiyatlarındaki yukarı yönlü seyr 2016 yılında da devam ettiğinden fiyatlarda istikrarın sağlanması yönely olara, 03/05/2016 tarihli ve 2016/8794 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yıl sonuna kadar geçerli olmak üzere Et ve Süt Kurumu (ESK) tarafından yapılacak 400 bin baş besilik sığır ithalatı ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) tarafından yapılacak 150 bin baş damızlık sığır ithalatı için gümrük vergisi kaldırılarak anılan kurumlara yetki verilmiştir. Aynı zamanda ESK ve TİGEM'in yapacağı 20 bin baş koyun ve keçi ithalatı için gümrük vergisi kaldırılmıştır.

Hayvancılık üretiminde nitelikli damızlık arzının artırılması amacıyla 2016/9003 sayılı Damızlık Düve Yetiştiriciliğinin Desteklenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe girmiştir. Bu Kararla yeni kurulacak ya da mevcut damızlık düve yetiştirci işletmelerin sektörde üretim kapasitelerinin yükseltilmesi amaçlanmakta ve yatırımcılara canlı hayvan, makine-ekipman ve inşaat kalemlerinde destek verilmesi sağlanmaktadır.

Düşme eğiliminde olan süt fiyatlarında dengenin üretici ve tüketici aleyhine bozulmasının önlenmesi amacıyla sürdürulen regülasyon tedbirlerine ek olarak ESK tarafından Mart 2016 itibarıyla sütte yeni piyasa düzenlemelerine başlanmıştır.

Gıda

Dünya genelinde büyük çaplı serbest ticaret anlaşmalarının gündeme gelmesi, ülkeler arası siyasi krizlerde gıda ürünlerine ambargo uygulanması, Birleşik Krallığın AB'den ayrılma sürecine girmesi gibi gelişmeler küresel ve ülkemiz gıda piyasalarını doğrudan etkilemektedir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında ağılığın bitirilmesi, tüm insanların güvenilir, besleyici ve yeterli gıda erişiminin sağlanması ile sürdürülebilir tarımın desteklenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, gıda güvenliği ve güvenilirliği kavamları; yoksullğun azaltılması, halkın sağlığının korunması, temiz suya erişimin sağlanması, sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerinin oluşturulması ile sudaki yaşam ve karasal

ekosistemlerin sürdürülebilir yönetimi hedefleriyle de ilgilidir. 2016 yılı Küresel Gıda Güvenliği Endeksine göre, Türkiye 113 ülke arasında 45'inci sırada yer almıştır. Bu endekste Türkiye erişilebilirlikte (ekonomik ulaşılabilirlik) 52'nci, bulunabilirlik (fiziksel ulaşılabilirlik) ile kalite ve gıda güvenilirliği boyutlarında ise 41'inci sırada bulunmaktadır.

Düger yandan, gıda güvenilirliği mevzuatı çerçevesinde, gıda kontrol sisteminin bir parçası olan denetim altyapısının iyileştirilmesine yönelik yatırımlar ile risk analiz sistemi oluşturulması ve gıda güvenilirliği bilgi ağının geliştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. 2017 yılında resmi kontroller dâhilinde gıda ve yem numunesi alma hizmetlerinin iyileştirilmesi ile canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde izleme konularında altyapının güçlendirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Ayrıca çeşitli illerde yer alan laboratuvarlarda fiziki ve araştırma altyapılarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Tanım ve gıda sektöründe faaliyet gösteren KİT'lerin yürüttüğü projelerde yeni fabrika ve kombina gibi yatırımların yanı sıra üretim sistemlerinde yenilikçi, halka güvenilir gıda arzını hedefleyen altyapı yatırımlarına önem verilmekte, mevcut fabrikalarda çevre koruma ve modernizasyon amaçlı çalışmalar sürdürülmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini esas alan, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözümüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin ve talebe dayalı üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, doğal kaynakları sürdürülebilir kullanan bir tarım sektörünün oluşturulması amaçlanmaktadır.

TABLO II: 47- Tarımsal Yapıda ve Gıda Güvenliğinde Gelişmeler ve Hedefler

Hedef Konusu	2014	2015	2016 (1)	2017 (2)
Arazi Toplulaştırma Faaliyetleri (Kümülatif, Milyon Hektar) (3)	5,0	5,1	5,3	6,2
İşletmeye Açılan Sulama Alanı (Net Kümülatif, Milyon hektar) (4)	2,94	3,03	3,23	3,43
Ağaçlandırma (Kümülatif, Milyon hektar) (5)	3,44	3,55	3,67	3,79
Alan Bazlı Desteklerin Destekleme Bütçesindeki Payı (Yüzde)	29,5	30,1	27,9	24,8
Sertifikalı Buğday-Arpa Tohumu Kullanım Oranı (Yüzde)	62,4	64,9	67,5	70
Siğır Varlığı İçerisinde Saf Kültür İrkı Oranı (Yüzde)	43,4	45,6	46,5	47,3
İyi Tarım Uygulamaları Üretim Alanları (Bin hektar)	214	344	413	495
Yağlı Tohumlarda Kendine Yeterlilik Oranı (Yüzde) (6)	38	40	39	40

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, TÜİK, DSİ, Orman Genel Müdürlüğü

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı faaliyetleri esas alınmıştır.

(4) DSİ tarafından işşa edilen alanları kapsamaktadır.

(5) Rehabilitasyon haric, endüstriyel, toprak muhafaza ve genişletme maksatlı olanlar dâhildir.

(6) Ayçiçeği, soya ve kolza toplamında kendine yeterlilik ortalaması alınmışdır. Kalkınma Bakanlığı tahminidir.

Gıda güvenliğini teminen ürün piyasalarında ve çiftçi gelirlerinde istikrar gözetilerek etkin stok yönetimi, üretim, pazarlama ve tüketim zincirinde kayıpların azaltılması, piyasaların düzenlenmesine ilişkin idari ve teknik kapasitenin güçlendirilmesi ve dış ticaret araçlarının etkin kullanılması sağlanacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Çok sayıda ve dağınık yapıdaki parcellerden oluşan tarım işletmelerinde bütünlüğün sağlanması, arazi parçalanmasının önüne geçilmesi ve iyi işleyen bir tarım arazisi piyasasının tesis edilmesine yönelik hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır. (Kalkınma Planı p. 759)			
Tedbir 303. 6537 sayılı Kanuna ilişkin ikinci mevzuat çalışmaları yapılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kapsamında miras hukukuna ilişkin uygulamalar ile tarimsal arazi edindirme iş ve işlemlerine ilişkin ikinci mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Tedbir 304. Arazileri büyütmek isteyen ehil mirasçılara faizsiz kredi desteği uygulaması başlatılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, T.C. Ziraat Bankası	Haziran Sonu	6537 sayılı Kanun çerçevesinde arazileri büyütmek isteyen ehil mirasçılara faizsiz kredi desteği uygulaması başlatılacak, arazilini bireleştmek suretiyle büyük ölçüde tarım işletmeleri oluşturulanlara özel destekler verilecektir.
Sulama ve ulaştırmaya ilişkin olanlar başta olmak üzere arazi toplulaştırma faaliyetlerinde ilgili kamu kurumları arasında koordinasyon sağlanacak, tarla içi geliştirme hizmetleri etkinleştirilerek sulama oranı artırılacaktır. Mevcut su iletim ve dağıtım tesislerinde toprak kanallar ile klasik sistemler yenilenerek kapalı sisteme geçiş hızlandırılacak ve tarla içi sulamalarda modern sulama yöntemleri yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p. 760)			
Tedbir 305. Kamu altyapı yatırımlarının maliyet etkinliği açısından arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine ilişkin yatırımlarda kurumlar arası koordinasyon protokoller çerçevesinde güçlendirilecektir.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, DSİ, Karayolları Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Bölge Kalkınma İdareleri	Aralık Sonu	Sulama ve ulaşım gibi arazi bağımlı kamu yatırımları için yürütülen arazi toplulaştırma faaliyetlerinin istenilen hız ve şekilde yürütülebilmesi için ilgili kurumlar arasında koordinasyon güçlendirilecek, KOP Bölgesi başta olmak üzere halen yürütülen arazi toplulaştırma ile tarla içi geliştirme hizmetlerinin etkinleştirilmesi sağlanacaktır.
Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı			
Tedbir 306. Sulama tesislerinin işletme haritalarının sayısallaştırılması sağlanacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, DSİ	Aralık Sonu	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının esgündümünde, DSİ tarafından işletmeye açılan sulama tesislerinin işletme haritaları sayısallaştırma çalışmaları tamamlanacak ve sonuçların tarım bilgi sistemleriyle entegrasyonu sağlanacaktır.

Tarımsal destekler, tarım havzaları ve parselleri bazında, sosyal amaçlı ve üretim odaklı olarak düzenlenecek, desteklerde çevre ile bitki, hayvan ve insan sağlığı dikkate alınacak, tarımsal desteklerin etkinliği izlenerek değerlendirilecektir. Tarımsal desteklemelerde ürün deseni ve su potansiyeli uyumu gözetilecek, sertifikalı üretim yöntemlerine önem verilecektir. Ayrıca, tarım sigortalarının kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p. 761)

Tedbir 307. Tarımsal destekler ülke ve çiftçi ihtiyaçları ile bitki deseni ve su varlığı çerçevesinde havza ve parsel bazında yeniden düzenlenecek ve desteklerin etkinliğinin izlenerek değerlendirilmesi için düzenli bir raporlama sistemi kurulacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, DSİ	Aralık Sonu	Tarımsal desteklerin tarım havzaları ve parselleri bazında, sosyal amaçlı ve üretim odaklı olarak ayrıtırılması, iç ve dış pazarda tüketici odaklı üretimin artırılması, su varlığını gözetilmesi, ihracat desteklerinin ise tarımsal üretim aşamasında uygulanması öngörmekte olup destekleme uygulamalarının etkinliğinin izlenerek değerlendirilmesi için sistem oluşturulacaktır.
--	--	-------------	---

Tarımsal bilgi sistemlerinin, ortak kullanıma izin verecek şekilde entegrasyonu sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p. 765)

Tedbir 308. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde merkezi bilgi işlem sistemi kurularak tarımsal bilgi sistemlerinin entegrasyonu, ortak kullanıma izin verecek şekilde hızlandırılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TÜİK	Aralık Sonu	Tarımsal istatistikte verilere dair nitelik ve nicelik sorunları giderilecek, tam politikalannın yürütülmesine ilişkin bilgi altyapısı ile idari yapı geliştirilerek tüm tarımsal bilgi sistemlerinin entegrasyonun sağlanması için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde merkezi bilgi işlem sistemi kurulacaktır.
--	--	-------------	---

Katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesine, gen kaynaklarının korunmasına, ıslah çalışmalarına, nanoteknoloji ve biyoteknolojiye yönelik araştırmalara öncelik verilecek, tarım ve gıda odaklı teknoparklar ile sektörel teknoloji platformlarının tesis edilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.767)

Tedbir 309. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının bağlı enstitülerin idari ve araştırma altyapıları geliştirilecek, araştırma projelerinin kabul ve uygulama metodolojisi ülke ihtiyaçları dikkate alınarak gözden geçirilecektir.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Tarımsal Araştırma Enstitülerinin beşeri ve kurumsal altyapı ihtiyaçları giderilecek, araştırma ve geliştirme yatırımları desteklenerek uluslararası standartlarda hizmet etmesi sağlanacaktır. Özel sektörün etkin katılımıyla sorun odaklı ve güdümlü proje seçim yöntemi belirlenecektir.
---	---	-------------	--

Tedbir 310. Gıda, yem, veterinerlik ile bitki sağlığına ilişkin kurumsal altyapı güçlendirerek tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinin güvenilirlik denetiminin etkinleştirilmesi ve riske dayalı akredite bir kontrol ve denetim sistemi oluşturulması yönündeki teknik çalışmalar hızlandırılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı	Aralık Sonu	Kurumsal altyapı ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında Hayvan Hastaları Aşı Üretim Merkezi kurulacaktır. Ayrıca, çeşitli illerde yürütülecek hasat öncesi denetimler ile bilincsiz pestisit kullanımının kaynakında önlemeye çalışılacaktır. Gıda kontrol laboratuvar müdürlüklerinin fiziki altyapılarının yanı sıra analiz ve denetim altyapıları güçlendirilecektir.
--	---	-------------	--

Hayvancılıkta etçi tip sığır ve koyun yetiştirciliğinin geliştirilmesine ağırlık verilecek, bölgesel programların uygulanmasına devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.771)

Tedbir 311. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde hayvancılık altyapısının desteklenmesine ilişkin Bölge Kalkınma İdareleri tarafından yürütülen faaliyetler Cazibe Merkezleri Programı ve Yatırım Destek Hamlesi tamamlayıcı nitelikte sürdürülecektir.	DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (S), GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Üniversiteler, STK'lar, Özel Kesim	Aralık Sonu	Cazibe Merkezleri Programı ve Yatırım Destek Hamlesi kapsamında yer alan eylemlere istinaden Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde hayvancılık sektörüne yönelik gerekli yatırım ve destekleme yapılacak, bu alanda yürütülen diğer yatırım ve faaliyetler de tamamlayıcı nitelikte devam ettilerilecektir.
--	--	-------------	--

2.2.2.16. Enerji

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin enerji talebi, büyuyen ekonomisine paralel olarak hızla artmaktadır. Yıllık elektrik enerjisi talep artışı 2000 yılından günümüze kadar ortalama yüzde 5 olarak gerçekleşmiştir. Artan talep büyük ölçüde ithalata dayalı birincil enerji kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu yüksek talep artışının güvenli bir biçimde karşılanabilmesi, enerji politikasının önceliklerinden biridir.

Fosil yakıtlar bakımından linyit hariç zengin rezervlere sahip olmayan Türkiye'de, 2008 yılında bu tarafa birincil enerji tüketiminde en büyük pay doğal gaz kaynağına aittir. Birincil enerji tüketimi içindeki payı sürekli artış gösteren doğal gazın 2014 yılında birincil enerji tüketimindeki payı yüzde 32,5'e yükselmiştir.

2014 yılında 48,7 milyar m³ olan doğal gaz tüketimi, 2015 yılında yüzde 1,4 azalarak 48 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında tüketilen doğal gazın yüzde 40'ı elektrik üretiminde, yüzde 29'u sanayide ve kalan yüzde 31'i bina ve diğer alanlarda ısınma amaçlı olarak kullanılmıştır. 2016 yılında doğal gaz tüketiminin yaklaşık 47 milyar m³ olacağı tahmin edilmektedir.

Elektrik üretiminde doğal gazın payı 2001-2014 döneminde yüzde 40 ila 50 arasında seyretemiştir. 2015 yılında ise hidroelektrik enerjisi üretimindeki artış ile beraber söz konusu pay yüzde 37,9'a gerilemiş olup 2016 yılında da gerilemenin devam ederek yüzde 35,7 olarak gerçekleşmesi öngörmektedir.

Doğal gazda yaklaşık yüzde 98 oranında dışa bağımlı olunması, önemli bir arz güvenliği riski oluşturmaktadır. Petrol talebinin de büyük ölçüde ithalatla karşılanması, Türkiye'nin birincil enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığını artırmaktadır. Arz güvenliği sorununun aşılması için öncelikle petrol ve doğal gaz aramalarına devam edilmesi, eş zamanlı olarak mevcut yerli kaynakların daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. Arz güvenliğinin bir başka önemli boyutu ise ithal enerji kaynaklarının ve ithalatin yapıldığı ülkelerin çeşitlendirilmesidir.

Doğal gazda tedarik kaynağı ülkelerin çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde, 2012 yılında hükümetler arası anlaşmaları imzalanan ve yapım çalışmalarına 2015 yılında başlanılan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesiyle (TANAP) Azerbaycan'ın Şah Deniz II sahasında üretilecek doğal gazın ilk etapta 6 milyar m^3 'ünün Türkiye'ye ve 10 milyar m^3 'ünün Yunanistan sınırlarından Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır.

Türkiye'nin ve Avrupa'nın enerji arz güvenliği bakımından büyük önem taşıyan, Rusya'da üretilen doğal gazın Türkiye üzerinden Yunanistan'a uzanan bir boru hattıyla taşınmasının planlandığı Türk Akımı Projesine yönelik hükümetler arası anlaşma 2016 yılı Ekim ayında imzalanmıştır.

Doğal gaz iletim altyapısının temel tüketim alanlarını kapsayacak düzeyde genişletilmesi ve doğal gaz kullanımının özellikle konut sektöründe giderek yaygınlaşması, bu kaynak açısından arz güvenliği konusunu çok daha önemli hale getirmiştir. Arz güvenliği endişeleri ve mevsimsel talep dalgalarını depolama kapasitesinin artırılmasını zorunlu kılmış ve bu yöndeki çalışmalar 2016 yılında da sürdürülmüştür.

2015 yılı sonu itibarıyla TPAO tarafından tamamlanan Değirmenköy Tevsi ve Çevre Doğal Gaz Sahaları Depolama Projesi (Faz-II) ile Kuzey Marmara ve Değirmenköy sahalarının toplam depolama kapasitesi 2,8 milyar m^3 e, geri üretim kapasitesi 25 milyon $m^3/gün$ 'e ulaşmıştır. YPK'nın 20/05/2016 tarihli Kararıyla TPAO Genel Müdürlüğüne ait mevcut doğal gaz depolama tesisleri ile etüt-proje çalışmaları tamamlanan Kuzey Marmara ve Değirmenköy Yer Altı Depolama (Faz-III) Projesi BOTAŞ Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 2020 yılında bitirilmesi planlanan proje ile bölgedeki toplam depolama kapasitesinin 4,3 milyar m^3 e, geri üretim kapasitesinin 75 milyon $m^3/gün$ 'e yükseltilmesi öngörülmektedir.

Diğer taraftan, 2020 yılında tamamlanması planlanan Tuz Gölü Doğal Gaz Yer Altı Depolama Projesinin yapım çalışmalarına devam edilmektedir. Projenin tamamlanmasıyla birlikte tesisin toplam depolama kapasitesinin 1,2 milyar m^3 e, geri üretim kapasitesinin 40 milyon $m^3/gün$ 'e ulaşması planlanmaktadır. Böylece, 2020 yılında Türkiye'nin toplam depolama kapasitesinin 5,5 milyar m^3 e ulaşması öngörmektedir. Söz konusu depolama kapasitesinin uzun vadede artırılmasına yönelik projelendirme çalışmaları devam etmektedir.

Elektrik üretiminde yerli ve yenilenebilir kaynakların payını artırmak ve doğal gazın payını azaltmak, arz güvenliğinin temini açısından önemli görülmektedir. Yenilenebilir enerji kaynak alanlarında (YEKA) yapılacak yatırımları ve tarifeleri yeniden düzenleyen, yerli kömürle dayalı elektrik üretim tesisi kurulması amacıyla özelleştirilmelerin esaslarını belirleyen, lisanssız elektrik üretim faaliyetlerine sınırlamalar getiren ve doğal gaz piyasasına ve madencilik sektörüne yönelik önemli değişiklikler içeren 6719 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 17/06/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Büyük ölçekli YEKA'ların oluşturularak yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına, ayrıca üretim tesislerinde kullanılacak ileri teknoloji aksamın yurt içinde üretilmesine ilişkin usul ve esaslar 09/10/2016

tarihi Resmi Gazetede yayımlanan Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları Yönetmeliğiyle belirlenmiştir.

Yenilenebilir enerji yatırımlarının tabana yayılmasına, piyasadaki şeffaflığın güçlendirilmesine ve rekabet ortamının oluşturulmasına katkı sağlamak üzere 23/03/2016 tarihinde Elektrik Piyasasında Lisansız Elektrik Üretimine İlişkin Yönetmelikte değişiklik yapılmıştır. Bu kapsamında, her bir trafo merkezinde rüzgâr ve güneş enerjisine dayalı üretim tesislerinde her kişiye âzami 1 MW tahsis yapılacak ve söz konusu tesisler için başvuru tarihinden işletmeye geçiş tarihine kadar pay devri mümkün olmayacağı.

2015 yılı sonu itibarıyla 73.147 MW olan elektrik santralleri toplam kurulu gücünün ağırlıklı olarak hidrolik, rüzgâr ve güneş santrallerinin eklenmesiyle 2016 yılı sonunda yüzde 9,1 artarak 79.834 MW'a ulaşması öngörmektedir.

2015 yılında 265,7 milyar kWh olan elektrik tüketiminin, yüzde 2,9 artışla 2016 yılı sonunda 273,5 milyar kWh olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2015 yılında 3.400 kWh olan kişi başı elektrik tüketiminin, 2016 yılı sonunda 3.464 kWh olması beklenmektedir.

2015 yılında toplam elektrik üretimi içindeki payı yüzde 32 olan yenilenebilir enerji kaynaklarından 84 milyar kWh elektrik üretimi gerçekleşmiştir. 2016 yılında bu payın yüzde 33'e yükserek yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin 88,7 milyar kWh olması beklenmektedir.

Büyük kapasiteli HESlerden 1.200 MW kurulu gücündeki İlsu ve 540 MW kurulu gücündeki Yusufeli Barajlarının DSİ tarafından yapımına devam edilmektedir. Gerek daha önce DSİ tarafından planlanan projelerin özel sektör'e açılması, gerekse özel sektörün bizzat kendisinin proje geliştirmesinin üzerindeki engellerin kaldırılması, hidroelektrik santral yatırımlarının artışındaki temel faktördür.

Yerli Kaynaklara Dayalı Enerji Üretim Öncelikli Dönüşüm Programında yer alan yerli kömürün elektrik üretimi amaçlı değerlendirilmesi bileşeni kapsamında, büyük linyit havzalarının termik santral kurulmak üzere talep garantisi/hasılat paylaşımı şeklinde veya belirli bir süre alım garantisinin sağlandığı Yap-İşlet veya Yap-İşlet-Devret modeliyle EÜAŞ tarafından değerlendirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarında uygulanan teşvik sisteminin sonucu olarak, yenilenebilir kaynakların elektrik üretimi amaçlı kullanımı artmaktadır. 2016 yılı sonu itibarıyla toplam kurulu gücün hidroelektrikte 26.920 MW'a, rüzgârda 5.450 MW'a, güneş enerjisinde 1.000 MW'a ve jeotermalde 725 MW'a ulaşması beklenmektedir.

Nükleer enerjinin, enerji sistemine dâhil edilmesi amacıyla 4.800 MW gücünde Akkuyu Nükleer Güç Santralinin (NGS) hayata geçirilmesine yönelik çalışmalara, süreçte yaşanan gecikmelere rağmen devam edilmektedir. Bu kapsamında hazırlanan çevresel etki değerlendirme (ÇED) raporu onaylanmıştır. Akkuyu NGS'nin deniz yapılan inşaatı ihalesi yapılmıştır. Diğer taraftan, 4.480 MW gücünde Sinop NGS'nin kurulması için Japon Hükümetiyle imzalanan anlaşma çerçevesinde çalışmalar devam etmektedir.

Enerji üretiminden iletimine, dağıtımından kullanımına kadar bütün süreçlerde verimliliğin artırılması, israfın önlenmesi ve enerji yoğunluğunun hem sektörle hem de makro düzeyde azaltılması, enerji arz güvenliği açısından önemli gündem maddeleri arasında yer almaktadır. 2012 yılında yayımlanan Enerji Verimliliği Strateji Belgesinde 2023 yılına kadar enerji yoğunluğunun en az yüzde 20 azaltılması öngörmektedir. 2015 yılında

enerji verimliliğinin artırılması amacıyla geliştirilen 72 adet Verimlilik Artırıcı Proje (VAP) Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Kamu ve özel sektör tarafından yapılacak elektrik üretim ve iletim tesislerinde yatırım sürecinin hızlandırılması amacıyla kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak Enerji Yatırımları Takip ve Koordinasyon Kurulu 2016 yılında oluşturulmuştur.

TABLO II: 48- Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri

Kaynak Cinsi	2015		2016 (1)		2017 (2)	
	Kurulu Güç	Ortalama Üretim Kapasitesi	Fili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim Kapasitesi	Fili Üretim
Toplam Termik	41 903	276 225	179 366	45 739	301 857	180 907
Taşkömürü (3)	6 820	45 694	44 829	8 235	55 175	47 963
Linyit	8 663	51 059	31 336	9 093	53 593	33 189
Fuel-Oil	440	3 122	980	440	3 122	900
Motorin, LPG, Nafta	5,7	54	1 244	5	47	1 190
Doğal Gaz	21 261	146 164	99 219	23 200	159 494	95 650
Çok Yakıtlı (4)	4 351	28 126	-	4 351	28 126	-
Biyogaz-abk	362	2 007	1 758	415	2 300	2 015
Hidrolik	25 868	84 264	67 146	26 920	87 690	68 585
Jeotermal	624	3 867	3 425	725	4 493	3 900
Rüzgar	4 503	12 650	11 652	5 450	15 310	13 327
Güneş	249	375	194	1 000	1 050	900
TOPLAM	73 147	377 380	261 783	79 834	410 400	257 619
Kurulu Güç	84 850	312 232	186 518	84 850	164 994	98 400
Ortalama Üretim Kapasitesi	27 796	57 285	49 150	27 796	2 661	2 328
Fili Üretim	2 328	91 860	70 318	2 328	5 020	4 414

Kaynak: TEİAŞ

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) İthal kömür dâhildir.

(4) Fili üretim yakıt oranlarında göre dağıtılmıştır.

TABLO II: 49- Elektrik Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

	2000	2005	2010	2015	2016 (1)	2017 (2)
Elektrik Enerjisi						
Kurulu Güç	MW	27 264	38 843	49 524	73 147	79 834
Termik	MW	16 053	25 902	32 279	41 903	45 739
Hidrolik	MW	11 175	12 906	15 831	25 868	26 920
Diğer (3)	MW	36	35	1 414	5 376	7 175
Üretim	GWh	124 922	161 956	211 208	261 783	267 619
Termik	GWh	93 934	122 242	155 828	179 366	180 907
Hidrolik	GWh	30 879	39 560	51 796	67 146	68 585
Diğer (3)	GWh	109	154	3 584	15 271	18 127
İthalat	GWh	3 786	636	1 144	7 136	6 660
İhracat	GWh	413	1 798	1 918	3 195	765
Tüketim	GWh	128 295	160 794	210 434	265 724	273 514
Kısı Başına Tüketim	kWh	1 997	2 345	2 883	3 400	3 464

Kaynak: TEİAŞ

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Diğer: Jeotermal, Rüzgar

TABLO II: 50- Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

	Taşkömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğalgaz		Biyogaz-Atık ve Diğer		Termik		Hidrolik		Jeotermal Rüzgar ve Güneş		TOPLAM	
	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%
2000	3 819	3,1	34 367	27,5	9 311	7,5	46 217	37,0	220	0,2	93 934	75,2	30 879	24,7	109	0,1	124 922	100
2001	4 046	3,3	34 372	28,0	10 366	8,4	49 549	40,4	230	0,2	98 563	80,3	24 010	19,6	152	0,1	122 725	100
2002	4 093	3,2	28 056	21,7	10 744	8,3	52 496	40,6	174	0,1	95 563	73,9	33 684	26,0	153	0,1	129 400	100
2003	8 663	6,2	23 590	16,8	9 196	6,5	63 536	45,2	116	0,1	105 101	74,8	35 329	25,1	150	0,1	140 580	100
2004	11 998	8,0	22 449	14,9	7 670	5,1	62 242	41,3	104	0,1	104 463	69,3	46 084	30,6	151	0,1	150 698	100
2005	13 246	8,2	29 946	18,5	5 483	3,4	73 445	45,3	122	0,1	122 242	75,5	39 561	24,4	153	0,1	161 956	100
2006	14 217	8,1	32 433	18,4	4 340	2,5	80 691	45,8	154	0,1	131 835	74,8	44 244	25,1	221	0,1	176 300	100
2007	15 136	7,9	38 294	20,0	6 537	3,4	95 025	49,6	214	0,1	155 206	81,0	35 851	18,7	511	0,3	191 568	100
2008	15 858	8,0	41 858	21,1	7 519	3,8	98 685	49,7	220	0,1	164 139	82,7	33 270	16,8	1 009	0,5	198 418	100
2009	16 148	8,3	39 537	20,3	4 804	2,5	96 095	49,3	340	0,2	156 924	80,6	35 958	18,5	1 931	1,0	194 813	100
2010	19 104	9,0	35 942	17,0	2 180	1,0	98 144	46,5	458	0,2	155 828	73,8	51 796	24,5	3 584	1,7	211 208	100
2011	27 348	11,9	38 870	16,9	903	0,4	104 048	45,4	469	0,2	171 638	74,8	52 339	22,8	5 418	2,4	229 395	100
2012	33 325	13,9	34 689	14,5	1 638	0,7	104 499	43,6	721	0,3	174 872	73,0	57 865	24,2	6 760	2,8	239 497	100
2013	33 524	14,0	30 262	12,6	1 739	0,7	105 116	43,8	1 171	0,5	171 812	71,6	59 421	24,7	8 921	3,7	240 154	100
2014	39 647	15,7	36 616	14,5	2 145	0,9	120 576	47,9	1 433	0,6	200 417	79,5	40 645	16,1	10 901	4,3	251 963	100
2015	44 829	17,1	31 336	12,0	2 224	0,8	99 219	37,9	1 758	0,7	179 366	68,5	67 146	25,6	15 271	5,8	261 783	100
2016 (1)	47 963	17,9	33 189	12,4	2 090	0,8	95 650	35,7	2 015	0,8	180 907	67,6	68 585	25,6	18 127	6,8	267 619	100
2017 (2)	49 150	17,6	34 850	12,5	1 790	0,6	98 400	35,3	2 328	0,8	186 518	66,9	70 318	25,2	21 964	7,9	278 800	100

Kaynak: TEİAŞ

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

b) Amaç ve Hedefler

Enerjinin nihai tüketiciye sürekli, kaliteli, güvenli, asgari maliyetlerle arzını ve enerji temininde kaynak çeşitlendirmesini esas alarak; yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarını mümkün olan en üst düzeyde değerlendiren, nükleer teknolojiyi elektrik üretiminde kullanmayı öngören, ekonominin enerji yoğunluğunu azaltmayı destekleyen, israfı ve enerjinin gevresel etkilerini asgariye indiren, ülkenin uluslararası enerji ticaretinde stratejik konumunu güçlendiren rekabetçi bir enerji sistemine ulaşılması temel amaçtır.

2017 yılında Türkiye toplam elektrik tüketiminin 282,8 milyar kWh olması ve kişi başı elektrik tüketiminin 3.545 kWh'e yükselmesi; elektrik santralleri toplam kurulu gücünün yaklaşık yüzde 6,3 artarak 84.850 MW'a gitmesi; doğal gaz yakıtı santrallerin toplam elektrik üretimindeki payının yüzde 35,3 seviyesine düşmesi; yenilenebilir kaynaklardan elektrik üretiminin toplam elektrik üretimi içindeki payının yüzde 34'e yükselmesi öngörmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kamu kesiminin düzenleyici ve denetleyici rolü çerçevesinde, bir taraftan rekabetçi piyasanın ve uygun bir yatırım ortamının oluşumu desteklenirken diğer taraftan arz güvenliği yakından takip edilecektir. Kamu kesimi ancak piyasaların arz güvenliğini sağlamada yetersiz kalması halinde yatırımcı olarak piyasanın sağlıklı işleyişine katkı sunacaktır. (Kalkınma Planı p.785)			
Tedbir 312. Elektrik arz güvenliği izlenecek ve gerekli önlemler alınacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, EPDK, EÜAŞ, TEİAŞ, İlgili Kuruluşlar	Aralık Sonu	6446 sayılı Kanun çerçevesinde elektrik arz güvenliği periyodik olarak değerlendirilecek ve piyasanın arz güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığı durumlarda arz güvenliğinin temini amacıyla kapasite mekanizması oluşturulacaktır. Kamu santrallerindeki rehabilitasyon ve verimlilik artırma yatırımlarına devam edilecektir.
Birincil enerji kaynakları bazında dengeli bir kaynak çeşitlendirmesine ve orijin ülke farklılaştırmasına gidilecek, üretim sistemi içinde yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payı azami ölçüde yükseltilecektir. (Kalkınma Planı p.787)			
Tedbir 313. Elektrik kurulu gücü ve üretimde yenilenebilir enerji kaynaklarının oranı artırılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, DSİ, EPDK, TEDAŞ, TEİAŞ, İlgili Kuruluşlar	Aralık Sonu	Kamu ve hazine arazilerinde elektrik enerjisi üretimine uygun YEKA'nın belirlenmesi, derecelendirilmesi, korunması ve kullanımı sağlanacaktır. Karapınar YEKA elektrik üretim tesislerine tahsis edilecektir. 3.000 MW'lık rüzgar enerjisi santral (RES) kapasitesinin yatırımcılara tahsisleri tamamlanacaktır. Pompaj Depolamalı HES çalışmaları devam edecektir.

Petrol ve doğal gazda olağanüstü durum arz stokları yeterli düzeyde oluşturulacaktır. Tuz Gölü Doğal Gaz Yeraltı Depolama Projesi ile Trakya'da yer alan doğal gaz depolama tevsiî projeleri tamamlanacaktır. Doğal gaz iletim ve dağıtım ağı ülke sâhînâde genişletilecek ve talep noktalarına doğal gaz ulaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.789)

Tedbir 314. Mevcut doğal gaz depolama tesisiñin (Kuzey Marmara ve Değirmenköy-Çevre sahanan) depolama ve gaz çekim kapasiteleri artırılacaktır.	BOTAŞ (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EPDK	Aralık Sonu	Kuzey Marmara ve Değirmenköy Doğal Gaz Yeraltı Depolama (Faz-III) projesinin ihalesi yapılacak ve yapım çalışmalarına başlanacaktır.
Tedbir 315. Tuz Gölü Doğal Gaz Yer Altı Depolama Projesi'nin yapımına devam edilecektir.	BOTAŞ (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EPDK	Aralık Sonu	Çözeltme işlemiyle oluşturulan ilk üç kuyunun yapılacak testlerin ardından gaz dolumu gerçekleştirilecek olup 0,25 milyar m ³ çalışma gazi kapasite ile kullanıma hazır hale getirilecektir. Geri kalan kuyuların ise gaz dolumu için hazır hale getirilmesi çalışmaları devam edecektir.
Enerji Verimliliğinin Geliştirilmesi Programı			
Tedbir 316. Enerjiyi verimli tüketen ürünlerle verimsiz tüketen ürünlerin vergilerinin farklılaştırılması sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Aralık Sonu	Özel Tüketim Vergisi Kanunuña ekli IV Sayılı Listede yer alan elektriçlik ürünlerin, enerjiyi verimli kullanmalarına göre farklı oranlarda vergilendirilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 317. Enerji verimliliğini ve tasarrufunu artırmaya yönelik finansal mekanizmaların geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik mevzuat çalışmalarına hayatı geçirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, KOSGEB	Aralık Sonu	Sektörel bazda enerji verimliliği potansiyelleri belirlenecektir. Enerji verimliliği alanında istatistik, ölçme-değerlendirme ve izlemeye yönelik bir mekanizma oluşturulacaktır. Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (YEGM) bünyesinde mevcut durumda enerji verimliliği alanında faaliyet gösteren yapının, diğer kurum ve kuruluşların enerji verimliliği çalışmalarını da yönlendirecek ve koordine edecek şekilde güçlü bir yapıya dönüştürülmesi için yasal düzenleme hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 318. Kamu binalarında enerji verimliliği yatırımlarına başlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EÜAŞ, TEİAŞ	Aralık Sonu	Kamu binalarının enerji etütlerinin yapımına devam edilecek ve etüdü tamamlanan binalarda enerji verimliliği yatırımlarına başlanacaktır.
Tedbir 319. Konutlarda enerji verimliliği uygulamalarının artırılması amacıyla yeni finansman modelleri geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İBBank A.Ş., TOKİ, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Konutlarda enerji verimliliği uygulamalarının yaygınlaşması amacıyla vergi indirimi, kredi faiz desteği, proje ve teknik yardım sağlanması da içeren idari, teknik ve mali mekanizmalarla piyasanın

			yönlendirilmesi için alternatif modeller geliştirilecektir.
Nükleer enerji alanında hukuki ve kurumsal altyapı güçlendirilecektir. Nükleer alandaki faaliyetlerin güvenli ve emniyetli bir şekilde yürütülmesini tespit ve teyit etmek için bağımsız, güçlü ve yetkin bir nükleer düzenleme ve denetleme sistemi oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.791)			
Tedbir 320. Nükleer enerji alanında hukuki ve kurumsal altyapı güçlendirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TAEK	Aralık Sonu	Nükleer alandaki faaliyetlerin güvenli ve emniyetli bir şekilde yürütülmesini tespit ve teyit etmek için bağımsız, güçlü ve yetkin bir Nükleer Düzenleme Kurumu kurulacaktır. Bu kapsamında; TAEK görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenmesini de içeren Nükleer Enerji Kanunu hazırlık çalışmalan tamamlanacaktır.

2.2.2.17. Madencilik

a) Mevcut Durum

Madencilik sektöründe 2015 yılında ihracat ve ithalatta birlikte üretimde de düşüş yaşanmıştır. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre üretimde yüzde 4,3 artış, ihracatta yüzde 13,5, ithalatta ise yüzde 36,4 azalış görülmüştür. İhracatta en önemli paya sırasıyla demir dışı metaller (bakır, krom, çinko, kurşun), mermer, bor ve feldspat, ithalatta ise ham petrol, doğal gaz, taşkömürü ve demir cevheri sahiptir.

TABLO II: 51- Madencilik ile İlgili Temel Göstergeler

	2013	2014	2015	2016
GSYH İçindeki Payı (Yüzde) (Cari Fiyatlarla)	1,4	1,5	1,3	1,1 (4)
Üretim Artışı (Yüzde) (1)	-3,6	7,4	-4,7	4,3 (5)
İhracat (Milyon ABD Doları) (Cari Fiyatlarla)	3 879	3 406	2 799	1 671 (5)
İhracat Artışı (Yüzde)	22,7	-12,2	-17,8	-13,5 (5)
Toplam İhracat İçindeki Payı (Yüzde)	2,6	2,2	1,9	1,8 (5)
İthalat (Milyon ABD Doları) (Cari Fiyatlarla)	38 205	37 126	27 608	12 237 (5)
İthalat Artışı (Yüzde)	-9,6	-2,8	-25,6	-36,4 (5)
Toplam İthalat İçindeki Payı (Yüzde)	15,2	15,3	13,3	9,4 (5)
Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı (Yüzde)	2,8	2,9	2,9	2,5 (2)
Kamu Yatırımları (Milyon TL)	1 162	1 283	1 623 (3)	1 146 (2)
Özel Sektor Yatırımları (Milyon TL)	7 743	9 058	10 077 (3)	9 940 (2)
Kurulan İşletme Sayısı	633	537	450	319 (5)
Kapanan İşletme Sayısı	149	150	121	57 (5)
Maden Ruhsat Müracaati Sayısı	5 577	3 181	1 169	277 (6)
Verilen Maden Ruhsat Sayısı	Arama	628	436	202 (6)
	İşletme	1 139	1 189	1 454
	Toplam	1 767	1 625	623 (6)

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, TOBB, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (Maden İşleri Genel Müdürlüğü)

(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

(4) Ocak-Haziran dönemi

(5) Ocak-Ağustos dönemi

(6) Ocak-Nisan dönemi

Türkiye'nin ham petrol üretimi 2015 yılında bir önceki yıla göre değişiklik göstermemiş ve 2,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ham petrol ithalatı 2015 yılında yüzde 43,4 artarak 25,1 milyon ton olmuştur. Ham petrol ithalatındaki artışın temel nedeni, 2015 yılında rafinerilerde işlenen ham petrol miktarının bir önceki yıla göre yüzde 37,5 artarak 27,6 milyon tona ulaşmasıdır. Türkiye'nin 2015 yılı doğal gaz üretimi bir önceki yıla göre yüzde 20,5 azalarak 0,381 milyar m^3 , ithalatı ise yüzde 1,7 azalarak 48,4 milyar m^3 olmuştur.

Enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasına ve sanayide hammadde ihtiyacının karşılanmasımeye yönelik kamu kurumları tarafından yürütülen maden, enerji hammaddeleri ve jeotermal kaynak arama yatırımları için ayrılan kaynaklar 2016 yılında 2015 yılına göre yüzde 36,7 azalışla 1 milyar TL olmuştur. Bu azalışta TPAO tarafından başta denizlerimizde olmak üzere sürdürülerek büyük ölçüde arama yatırımlarının, 2015 yılında dünya petrol fiyatlarında meydana gelen düşüşün etkisi ile yavaşlaması asıl etkendir. Bununla birlikte, MTA'ya maden ve jeotermal kaynak arama yatırımları için ayrılan kaynak son yıllarda büyük ölçüde artırılmış olup arama faaliyetlerinin 2017 yılında da önemli oranda artması planlanmaktadır.

MTA tarafından yürütülen proje kapsamında deniz alanlarımızda faaliyet gösterecek tam donanımlı bir sismik araştırma gemisi için Savunma Sanayi Müsteşarlığıyla yapılan işbirliği çerçevesinde 2012 yılında başlanan çalışmaların 2017 yılının ilk yarısında tamamlanması planlanmaktadır.

MTA tarafından son dönemde gerçekleştirilen arama faaliyetleri sonucu tespit edilen büyük ölçüde linyit rezervlerimizin EÜAŞ ve TKİ'ye devri tamamlanmıştır. Konya-Karapınar, Karaman-Ayrancı, Eskişehir-Alpu, Afyon-Dinar ve Trakya bölgelerinde yer alan bu rezervlerin en kısa sürede elektrik santrali kurulumuna hazır hale getirilmesi amacıyla başlatılan teknik etüt çalışmaları devam etmektedir.

2016 yılı Haziran ayında 6719 sayılı Kanunla 2804 sayılı kuruluş kanunu değiştirilerek MTA'nın yurt dışında arama ve araştırma yapmasına ve bu amaçla şirket kurmasına imkân veren düzenleme yapılmıştır.

ABD, AB, Japonya, Güney Kore ve Çin gibi dünyanın onde gelen gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri, hammaddelerin arz ve talep odaklı yönetimi konusunda çalışmalar yürütme ve kendi hammadde yönetimi stratejilerini geliştirip uygulamaktadır. Bu durum ülkemizde bu konuda inisiyatif geliştirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Madencilik sektöründe; karmaşık ve uzun izin süreçlerinin basitleştirilmesi, ham olarak ihrac edilen madencilik ürünlerinin yurt içinde işlenerek ihrac edilmesinin getireceği potansiyel katma değer artışının değerlendirilmesi, başta özel sektör olmak üzere arama faaliyetlerinin artırılması, kamu kuruluşlarının yeniden yapılandırılması yoluyla verimliliklerinin yükseltilmesi, madencilik faaliyetlerinin diğer sektör faaliyet ve yatırımlarıyla eşgüdümü şeklinde planlanması, madencilik firma ve işletmelerindeki ölçek ve teknoloji sorununun giderilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Madencilikte ülkemiz maden potansiyelinin sağlıklı tespit edilmesi, üretim için gereklidir. hammadde arz güvenliğinin sağlanması ve madenlerin yurt içinde işlenip katma değerinin yükseltilerek ülke ekonomisine katkısının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Enerji üretiminde dışa bağımlılığın azaltılması hedefiyle uyumlu olarak; yurtçi ve yurtdışında petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri hızlandırılacak, linyit kömürü ve jeotermal gibi yerli kaynakların potansiyelinin tespitine yönelik arama faaliyetleri azami düzeye çıkarılacaktır. Kaya gazi konusunda ise kapsamlı araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.805)			
Tedbir 321. MTA yeniden yapılandırılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), EÜAŞ, Eti Maden, MTA, TKİ, TTK, İlgili Diğer Kuruluşlar	Aralık Sonu	Dünyadaki benzer örnekler dikkate alınmak suretiyle MTA'nın fiziksel yapısı küçük, teknik kapasitesi yüksek şekilde yapılandırılmasına ilişkin düzenleme yapılacaktır.
Tedbir 322. Kaya gazi envanteri hazırlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MTA, TPAO	Aralık Sonu	2017-2019 yıllarında yapılması planlanan 8 adet sondajın 3'ü 2017 yılında yapılacaktır.
Türkiye ekonomisi için temel ve kritik olan hammaddelerin güvenli teminine yönelik strateji oluşturulacaktır. Kritik hammadde, maden ve minerallerin ülke dışına çıkarılmasında düzeni sağlayacak bir sistem kurulacaktır. (Kalkınma Planı p.807)			
Tedbir 323. Türkiye ekonomisi için temel ve kritik olan madenler belirlenerek, bu madenlerin güvenli teminine yönelik strateji oluşturulacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, MTA, İlgili Diğer Kuruluşlar	Haziran Sonu	Kamu ve özel sektör katılımıyla toplantı/çalıştaylar düzenlenerek Strateji Belgesi son haline getirilecektir.

2.2.2.18. Lojistik ve Ulaştırma

a) Mevcut Durum

Türkiye sahip olduğu kıtalar arası geçiş noktasındaki konumuyla lojistikte bölgesel bir üs olma potansiyeline sahiptir. 2010 yılında Lojistik Performans Endeksine göre 155 ülke arasında 39'uncu sırada bulunan Türkiye, 2012 yılında 27'nci sıraya yükselmiş, 2016 yılında ise 160 ülke arasında 34'üncü sıraya gerilemiştir. Lojistikle ilgili yetkiler farklı kamu kurumları arasında dağıtılmış bulunduğuundan etkin bir koordinasyonla lojistik mevzuatının düzenlenmesine ve Lojistik Master Planının hazırlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı kamu kurumları arasındaki koordinasyon sorununu çözmek için Lojistik Koordinasyon Kurulu, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Müsteşarı Başkanlığında ilgili bakanlıkların müsteşarlarının katılımıyla oluşturulmuştur. Ülkemizde büyük altyapı projelerinin tamamlanarak denizyolu ve demiryolu taşımacılığının özendirilmesi ve kombin taşımacılık imkânlarının artırılması ihtiyacı sürmektedir. Kamu tarafından 20 adet lojistik merkezin yapımı çeşitli aşamalarda devam etmektedir.

Demiryolu ve denizyolu fiziki altyapısının artan ulaşım talebine uygun olarak zamanında gerçekleştirilememesi ve kapıdan kapıya taşımacılık için en uygun ulaşım türünün karayolu taşımacılığı olması, yük ve yolcu taşımacılığının ağırlıklı olarak karayolu ağına yüklenmesine yol açmaktadır. Bu durum fiziki standartlar ve ağı yoğunluğu açısından yetersiz olan mevcut karayolu altyapısının daha da yıpranmasına ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda ulaşım maliyetleri, erişilebilirlik ve trafik güvenliği gibi unsurları temel alan ve türler arasında dengeli ve birbirini tamamlayıcı bir ulaşım sisteminin oluşturulmasını amaçlayan Ulusal Ulaştırma Ana Planı çalışmalarına

14/10/2015 tarihinde başlanmış olup çalışmanın 25 ay içerisinde tamamlanması öngörlmektedir.

Artan ulaşım talebi, dengeli bir türel dağılım için uzun dönemli planlamalar yapılsa da tarihsel olarak karayolu odaklı gelişen ulaştırma sistemi ve kısa vadeli yaklaşımalar sebebiyle kısıtlı kamu kaynaklarının ağırlıklı bir şekilde karayolu yapımına tahsis edilmesine sebep olmaktadır. Standardı düşük ve ağırlıklı tek hat olan altyapı üzerinde işletmecilik yapılan demiryollarının diğer türler ile rekabet edebilirliği, rekabetçi bir demiryolu taşımacılık piyasasının oluşmamış olması nedeniyle düşük kalmaktadır. Dış ticaretin yaklaşık yüzde 85'inin gerçekleştirildiği denizyolu sektöründe büyük ölçüde konteyner limanlarının hayatı geçirilememesi demiryolu taşımacılığının da gelişmesi için gerekli dinamiklerin oluşması önündede önemli bir engel teşkil etmektedir.

TABLO II: 52- Ulaştırma Alt Sektörlerinde Yük ve Yolcu Taşımları

Birim	2014	2015	2016 (3)	Yıllık Artış (Yüzde)	
				2015	2016
Demiryolu Ulaşımı					
Yolcu Taşıma (Yurt İçi)	Milyon-Yolcu-Km	3 388	3 659	4 263	8 16,5
Yük Taşıma (Yurt İçi)	Milyon-Ton-Km	11 106	9 736	10 369	-12,3 6,5
Yük Taşıma (Yurt Dışı)	Milyon-Ton-Km	495	442	510	-10,7 15,4
Denizyolu Ulaşımı					
Yük Taşıma (Yurt İçi)	Milyon-Ton-Km	16 240	16 800	16 300	3,4 -3
Yük Taşıma (Yurt Dışı)	Milyon-Ton-Km	1 030 000	1 100 000	1 160 000	6,8 5,5
Türk Deniz Tic. Filosu Tonajı (300 Grt ve Üstü)	Bin DWT	9 013	8 532	8 475	-5,3 -0,7
Havayolu Ulaşımı					
Yolcu Taşıma (Yurt İçi)	Milyon-Yolcu-Km	26 204	29 790	32 322	13,7 8,5
Yolcu Taşıma (Yurt Dışı) (1)	Milyon-Yolcu-Km	92 703	103 001	112 168	11,1 8,9
Karayolu Ulaşımı					
Yolcu Taşıma (Yurt İçi) (2)	Milyon-Yolcu-Km	276 073	290 734	304 297	5,3 4,7
Yük Taşıma (Yurt İçi) (2)	Milyon-Ton-Km	234 492	244 329	255 892	4,2 4,7
Boruhattı Ulaşımı					
Ham Petrol (Yurt İçi)	Milyon-Ton-Km	2 693	3 382	3 850	25,6 13,8
Ham Petrol (Transit)	Milyon-Ton-Km	42 168	54 802	58 800	30 7,3
Doğal Gaz	Milyon-Sm ³	49 262	48 428	47 200	-1,7 -2,5

Kaynak: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, TCDD, KGM, BOTAS, EPDK

(1) Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

(2) KGM'nin sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.

(3) Gerçekleşme tahmini

Karasal (karayolu ve demiryolu) yük taşımalarında ülkemizin yüzde 95 olan karayolu payının 2014 yılı verilerine göre yüzde 81 olan AB-28 ortalamasına kıyasla oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durum, karayolu yük taşımacılığına olan yüksek talebin diğer ulaşım türlerine kaydırılarak daha dengeli bir ulaşım sisteminin oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

TABLO II: 53- Ülkelere Göre Ulaştırma Alt Sektörlerinin Karşılaştırılması

Ülkeler	Karayolu Yögunluğu km/bin km² (2012) (1)	Otoyol Yögunluğu km/bin km² (2012)	Demiryolu Yögunluğu km/bin km² (2015)
Fransa	734	21	55
Çek Cumhuriyeti	716	10	120
Almanya	646	36	116
Belçika	536	58	117
Avusturya	421	21	66
AB-28	435	17	50
Türkiye	83	3	13

Kaynak: AB Ulaştırma İstatistikleri, KGM, TCDD

(1) Ülkeler arası tanım farklılıklarının verilerdeki yıllık değişimlere etkisi olmaktadır.

Mevcut ulaşım altyapı yoğunluğu incelendiğinde, Türkiye'nin AB-28 ortalamasının oldukça altında karayolu, otoyol ve demiryolu ağına sahip olduğu gözlenmektedir.

Lojistik maliyetinin düşürülmesine katkı sağlamak üzere, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılmasına ve modern bir gümrük sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamında, gümrüklerin fiziki altyapısını iyileştirme çalışmaları yapılmakta olup ihtiyaç duyulan yerlerde yeni gümrük tesisleri inşa edilmekte veya mevcut tesislerin modernizasyonu gerçekleştirilmektedir. Gümrük tesislerinin modernizasyonunda ve yeni tesislerin yapımında bütçe imkânlarının yanı sıra Kamu-Özel İşbirliği imkânlarından da istifade edilmektedir. Hâlihazırda Yap-İşlet-Devret (YİD) yöntemiyle 10 gümrük kapısı işletmeye açılmış olup iki gümrük kapısı ve bir gümrük müdürlüğünün yatırım çalışmaları devam etmektedir. 2015 yılında Çıldır-Aktaş ve Dilucu Sınır Kapıları, 2016 yılında da Esendere Sınır Kapısı YİD yöntemiyle tamamlanarak hizmete açılmıştır. Ayrıca Kapıköy Sınır Kapısının YİD yöntemiyle inşasına 2016 yılında başlanmıştır.

Gümrük işlemlerinin kolaylaştırılmasını amaçlayan önemli bir proje olan Tek Pencere Sisteminin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devam edilmiştir. Bu kapsamında ilgili kurumlarla protokoller imzalanmış, e-belge çalışmaları başlatılmış ve e-başvuru aşaması tamamlanmıştır. Gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması amacıyla 2013 yılında Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü hayata geçirilmiş ve bu statü kapsamında ihracatta yerinde gümrükleme ve izinli gönderici uygulamaları başlatılmıştır. Ayrıca, statü kapsamında ithalatta yerinde gümrükleme ve izinli alıcı uygulamalarına ilişkin mevzuat yayımlanmış olup uygulamanın başlatılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Gümrük işlemlerinde güvenlik boyutuna da özel önem verilmektedir. Ülkemize yük ve yolcu giriş ve çıkışında kaçakçılık mücadele kapsamında yürütülen denetimlerin etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Posta sektöründe evrensel hizmet sunumuna ilişkin esas ve usulleri düzenleyen Evrensel Posta Hizmetleri Yönetmeliği 2016 yılı Şubat ayında yürürlüğe girmiştir. Sektörde tekel alanının kapsamının belirlenmesine yönelik mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

6475 sayılı Posta Hizmetleri Kanunu çerçevesinde sektörde yetkilendirme çalışmaları BTK tarafından sürdürülmektedir. Ekim 2016 itibarıyla 22'si ulusal düzeyde olmak üzere 28 işletmeci yetkilendirilmiş durumdadır.

Karayolu

TABLO II: 54- Satılık Cinsine Göre Yol Ağısı

(km)

Yol Sınıfı	BSK	Sathi Kaplama	Parke	Stabilize	Toprak	Diger Yollar	Toplam
Otoyollar (1)	2 489	-	-	-	-	-	2 489
Devlet Yolları	14 402	16 303	71	43	0	307	31 126
İl Yolları	2 621	27 365	194	740	611	1 824	33 355
Toplam	19 512	43 668	265	783	611	2 131	66 970

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Not: Veriler 15/09/2016 tarihini itibarıyla.

(1) Büyükşehir Belediyelerine devredilen otoyollar dahildir.

Bölünmüş yol yapım programı kapsamında 2016 yılı içerisinde Eylül ayı itibarıyla 533 km bölünmüş yol tamamlanmış ve otoyollar dahil çok şeritli karayolu ağı 24.813 km'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde yaklaşık 1.256 km bitümlü sıcak karışım (BSK) kaplama yapımı tamamlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki yüksek araç sahiplik oranlarına rağmen karayollarında ölümcül kaza oranı gelişmekte olan ülkelerde oranla oldukça düşüktür. Benzer şekilde, Eurostat 2014 yılı verilerine göre milyon otomobil başına düşen can kaybı sayısı İsviçre'de 59, İngiltere'de 61, Almanya ve İspanya'da 77 iken Türkiye'de bu sayı 396'dır. Ancak, 2015 yılından itibaren trafik kazalarında yaralanıp sağlık kuruluşuna sevk edilenlerden 30 gün kuralı çerçevesinde kazanın sebep ve tesiriyle hayatını kaybedenleri de kapsayacak şekilde hazırlanan yeni istatistiklere göre bu sayı 711'e ulaşmaktadır. Bu çerçevede trafik kazalarının ülkemiz için sosyo-ekonomik açıdan önemli problemlerden biri olmaya devam ettiği görülmektedir.

Demiryolu

Türkiye'deki mevcut demiryolu ağı 2015 yılı sonu itibarıyla 1.213 km'si hızlı tren hattı, 8.947 km'si konvansiyonel ana hat, 2.372 km'si tali hat ve istasyon yolları olmak üzere toplam 12.532 km'dir. Toplam ağıın yüzde 36'sı sinyalli, yüzde 30'u ise elektriklidir. Buna göre Türkiye'deki elektrikli hat oranı yüzde 52 olan AB-28 ortalamasının oldukça altındadır. Diğer taraftan, Türkiye'de hem demiryolu yoğunluğu hem mevcut demiryolları üzerindeki trafik oldukça yetersizdir.

İşletmeye alınan hızlı tren hatlarında taşınan yolcu sayısı her yıl düzenli olarak artmaka olup demiryolu ağındaki toplam yolcu taşımacılığında 2015 yılında yüzde 8 artış gerçekleşmiştir. Ankara merkez olmak üzere hızlı tren çekirdek ağıının oluşturulması kapsamında Ankara-Eskişehir, Ankara-Konya ve Ankara-İstanbul Hızlı Tren Hatları işletmeye açılmış olup; Ankara-Sivas ve Ankara-Afyonkarahisar-İzmir Hızlı Tren inşaat çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca Yerköy-Kayseri Hızlı Tren Hattının etüt proje çalışmaları sürdürülürmektedir. Hâlihazırda yolcu talebinin karşılayamayan hızlı tren setlerinin sayısının artmasıyla birlikte hızlı tren yolcu taşımacılığındaki artış eğiliminin devam etmesi beklenmektedir.

Yurt içi demiryolu yük taşımalarında yüzde 12,3, yurt dışı yük taşımalarında ise yüzde 10,7 azalma gerçekleşmiştir. Yük taşımacılığına yönelik olarak yapımı planlanan toplam 20 adet lojistik merkezden 7 adedi işletmeye açılmış olup 5 tanesinin yapım çalışmaları sürüyorlasmaktadır. Ayrıca önemli demiryolu güzergâhlarında kapasite artışı sağlayacak elektrifikasiyon ve sinyalizasyon projeleri ile ikinci hat yapımlarına devam edilmektedir. Söz konusu projelerin hayata geçirilmesi ve özel sektör tren işletmeciliğinin geliştirilmesiyle orta

ve uzun vadede demiryolu yük taşımalarında istenen gelişmenin sağlanması beklenmektedir.

6461 sayılı Türkiye Demiryolu Ulaştırmaşının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun çerçevesinde, altyapı ve işletmecilik faaliyetlerinin birbirinden ayrılmaması ilkesi doğrultusunda 2016 yılında TCDD Genel Müdürlüğü'nün bağlı ortaklı olarak TCDD Taşımacılık A.Ş. kurulmuştur. Söz konusu Kanuna ilişkin ikincil mevzuatın büyük bölümü tamamlanmıştır.

Denizyolu

Türkiye'de 2015 yılı sonu itibarıyla 8,15 milyon TEU konteyner ve 329 milyon ton konteyner harici yük eldelenmiş olup, 2016 yılı sonu itibarıyla konteyner eldelemesinin 8,8 milyon TEU olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Türk limanlarında eldelenen konteyner miktarı 1995-2015 yılları arasında küresel krizlere rağmen yıllık ortalama yüzde 12,4 artış göstermiştir. Aynı dönem için konteyner ticaretinin GSYH büyümeye esnekliği ise yaklaşık 2,9 olarak hesaplanmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin 2023 için ekonomik büyümeye ve dış ticaret hedefleri dikkate alındığında mevcut konteyner limanı kapasitesinin yaklaşık 2 katına çıkması gerekiği öngörmektedir.

TABLO II: 55- Akdeniz Limanlarındaki Konteyner Trafiği (2014)

Limanlar	Konteyner (Bin TEU)
Algeciras-İspanya	4 555
Valensiya-İspanya	4 407
Gioia Tauro-İtalya	3 708
Pire-Yunanistan	3 493
Ambarlı-Türkiye	3 445
Le Havre-Fransa	2 433
Barselona-İspanya	2 056
Cenova-İtalya	2 014
Mersin-Türkiye	1 484
La Spezia-İtalya	1 262
Marsilya-Fransa	1 191
İzmir Alsancak-Türkiye	681

Kaynak: AB Ulaştırma İstatistikleri, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti İstatistikleri ve TCDD İstatistikleri

Artan ticaretin kesintisiz ve etkin bir şekilde akışını sağlayacak ve Türkiye'nin transit ülke konumuna gelmesini kolaylaşdıracak büyük ölçekli ana limanların oluşturulmasına yönelik olarak mendirek inşaatı kamu kaynaklarıyla gerçekleştirilmiş olan Çandarlı Limanının diğer altyapı ve üstyapı işlerinin YİD modeliyle yeniden ihalesine ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. Aynı bölgede hizmet veren İzmir Alsancak Limanı ise özelleştirme programında yer almaktadır. Filyos Limanı Projesinde altyapı işlerine yönelik ihale sonuçlandırılmış olup limanın yapımına başlanacaktır. Mersin Konteyner Limanına ilişkin çalışmalar ise devam etmektedir.

Acil Müdahale Merkezleri Projesi ile Türkiye kıyılarda deniz ve çevre emniyetini sağlamak amacıyla önemli körfezlerde yürütülen Gemi Trafik Hizmetleri Projesi büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Havayolu

Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü (DHMİ) tarafından işletilen havalimanı sayısı 49'dur. Bunun dışında Anadolu Üniversitesi tarafından işletilen Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanı, Türk Hava Yolları tarafından işletilen Aydın Çıldır Havalimanı ve özel sektör tarafından işletilen İstanbul Sabiha Gökçen, Zafer, Zonguldak Çaycuma ve Gazipaşa Alanya Havalimanlarıyla sivil trafiğe açık meydan sayısı 55'tir.

DHMİ bünyesindeki hava meydanlarından Atatürk, Esenboğa, Antalya, Bodrum-Milas, Dalaman, Adnan Menderes ve Zafer Havalimanlarında iç ve dış hat terminaleri özel sektör tarafından işletilmektedir. Yine özel sektör tarafından işletilmekte olan Sabiha Gökçen Havalimanı da ilave edildiğinde, kamu-özel işbirliği modeliyle işletilen meydanların toplam yolcu trafiği içindeki payı 2015 yılı sonunda iç hatlarda yüzde 71, dış hatlarda ise yüzde 97 olarak gerçekleşmiştir.

2015 yılında havalimanlarında gerçekleşen yolcu trafiği, bir önceki yıla göre dış hatlarda yüzde 4,6 artarak 84 milyon, iç hatlarda yüzde 13,6 artarak 97 milyon ve toplamda ise yüzde 9,3 artarak 181 milyon yolcu olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında toplam yolcu trafiğinin yaklaşık 183 milyon olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Ülkemiz hava meydanlarındaki yolcu trafiğinin yaklaşık yüzde 88'i Atatürk, Antalya, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman, Bodrum-Milas, Adana, Trabzon ve Sabiha Gökçen havalimanlarında gerçekleşmektedir. Bu meydanların kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar ile hizmet standartlarının yükseltilmesi ve hava trafik yönetimiyle ilgili projeler sektör açısından önceliğini korumaktadır.

YİD modeliyle ihale edilen İstanbul Üçüncü Havalimanı projesinin yapım çalışmaları sürdürülürmektedir. Yaklaşık 10,2 milyar Avro yatırım ve 22,2 milyar Avro kira bedeliyle ihale edilen ve yapımı devam eden havalimanının 90 milyon yolcu kapasiteli ilk etabının 2018 yılında tamamlanması öngörmektedir. Diğer taraftan, Çukurova Bölgesel Havalimanı projesinin yapımına kamu kaynaklarıyla devam edilecektir. Rize-Artvin Havalimanı projesinin ihale hazırlık çalışmaları sürmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Türkiye'nin lojistikte bölgesel bir üs olması sağlanarak lojistik maliyetinin düşürülmesi, ticaretin geliştirilmesi ve rekabet gücünün artırılması temel amaçtır. Lojistikte ulaştırma, depolama, envanter yönetimi ve gümrükleme alt maliyetleri göz önünde bulundurularak, transit taşıma süresinin kısaltılması, hasarsız teslim oranının yükseltilmesi, güvenilirlik ve hız unsurları öne çıkarılarak hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmektedir.

Yük ve yolcu ulaşım hizmetlerinin etkin, verimli, ekonomik, çevreye duyarlı ve emniyetli bir şekilde sağlanması; yük taşımacılığında kombin taşımacılık uygulamalarının geliştirilerek demiryolu ve denizyolu paylarının artırılması, kalitenin ve güvenliğin yükseltilmesi ve ulaşım planlamasında koridor yaklaşımına geçilmesi esastır.

Ankara merkez olmak üzere belirlenen hızlı tren çekirdek ağı yatırımları ile karma trafiğe uygun yüksek standartlı demiryolu yapımlarına, elektrifikasyon ve sinyalizasyon projelerine öncelik verilecektir.

Türkiye'nin ihracat hedefine ulaşılmasını teminen, yapılan planlamalar doğrultusunda doğru yer, zaman ve ölçüde liman kapasitelerine ulaşılması esas alınacaktır.

2017 yılında havalimanlarında toplam trafiğin 205 milyon yolcuya yükselmesi hedeflenmektedir. Hava Ulaşımı Genel Etüdü çalışması başlatılacak ve İstanbul Üçüncü Havalimanı yapım çalışmalarına devam edilecektir.

Posta sektöründe rekabetçi bir ortam sağlanması sürdürülebilir büyümeye ve istihdama katkı sağlayan hızlı, kaliteli, çeşitli ve güvenilir hizmet sunulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu /İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Ulaştırma türleri ve koridorları, lojistik merkezler ve diğer lojistik faaliyetleriyle bütünselik Lojistik Master Planı hazırlanarak hayatı geçirilecektir. Bu çerçevede, lojistik merkezler için yer seçiminde rehber niteliği taşıyacak şekilde ülkemizin ulaşım alternatiflerini gösteren ulaşım koridor haritalarının çıkarılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.831)			
Tedbir 324. Lojistik mevzuatı ve Lojistik Master Planı hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Gürmrük ve Ticaret Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	İhalesi tamamlanan Türkiye Lojistik Master Planının hazırlanmasına devam edilecektir. Lojistik Koordinasyon Kurulu altında yapılan Lojistik Çalışma Grubu tarafından lojistiğe ilişkin mevzuatın gözden geçirilmesi çalışmalan başlatılacaktır.
Taşımacılıkta Lojistiğe Dönüşüm Programı			
Tedbir 325. Mevcut karayolu altyapısının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında 20 km'si otoyol (YİD dâhil) olmak üzere toplam 870 km bölünmüş yol yapılacak.	Karayolları Genel Müdürlüğü (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Trafik yoğunluğunun yüksek olduğu kesimlerde trafik güvenliğinin artırılması ve taşıma sürelerinin kısaltılması aracılıyla 20 km'si otoyol (YİD'e gerçekleştirilecek olanlar dâhil) olmak üzere 870 km bölünmüş yol yapılacak.
Tedbir 326. Toplam 1.970 km BSK yapımı ve yenilenmesi gerçekleştirilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Ortalama günlük ağır taşıt trafiği 1.000 aracın üzerinde olan güzergâhlarda toplam 1.970 km BSK yapımı, onarımı ve yenilenmesi gerçekleştirilecektir.
Tedbir 327. Yük taşımacılığına yönelik alternatif koridorlar araştırılacak ve hâlihazırda tespit edilmiş güzergâhlarla birlikte taşımacıların ve ihracatçıların kullanımına sunulacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Dışları Bakanlığı, Gürmrük ve Ticaret Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, TİM, UND	Aralık Sonu	Ihracat taşımalarında kullanılan güzergâhların çeşitlileştirilerek daha düşük maliyetle ve daha kısa sürelerde varış noktalanna erişimin sağlanması; böylelikle nakliyecilerimiz ve ihracatçılarımız açısından rekabet avantajı yaratılması; mevcut güzergâhlar üzerinde bulunan ülkelerde yaşanan gelişmelerin dış ticaret taşımalarımız üzerindeki olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi amaçlarına yönelik olarak alternatif ihracat güzergâhları belirlenecek ve hâlihazırda belirlenmiş olan güzergâhlar kullanıma açılacaktır.

Trafik güvenliğinin en üst seviyede tesis edilebilmesi için denetim hizmetleri; araç teskil ve sürücü belgelendirme gibi idari faaliyetlerden ayrıstırılacak ve söz konusu faaliyetler için müstakil birimler kurulacaktır. (Kalkınma Planı p.840)

Tedbir 328. Karayolu trafik güvenliğinizmanla makla görevli trafik denetim birimlerinin kapasitesi ve eğitim altyapısı geliştirecektir.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S)	Aralık Sonu	Eskişehir Trafik Polis Eğitim Merkezi Müdürlüğü'ndeki fiziki kapasitesinin artırılması ile eğitim standartlarının iyileştirilmesi çalışmaları kapsamında bir sürü teknikleri eğitimi pisti ve bir uygulamalı eğitimi alanı faaliyete geçirilecektir. Hizmet içi eğitimler kapsamında trafik birimlerinde çalışan personelin yüzde 35'ine eğitim verecektir.
--	-----------------------------	-------------	---

Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı'nda yer alan trafik kazası nedeniyle meydana gelen ölümlerin yüzde 50 oranında azaltılması hedefi doğrultusunda Trafik Elektronik Denetim Sistemlerinin kullanımı Akıllı Ulaşım Sistemleriyle entegre bir şekilde yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.841)

Tedbir 329. Trafik denetimlerinin sayısı ve etkinliği artırılacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	2017 yılı içerisinde yaklaşık 109 milyon denetim yapılacaktır. Denetim hizmetlerinde kullanılmak üzere toplam 550 adet araç satın alınacaktır.
Tedbir 330. Yol kullanıcıları trafik güvenliği konusunda bilinçlendirilecektir.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), Milli Eğitim Bakanlığı, RTÜK, STK'lar	Aralık Sonu	600 eğiticisi ve 600 bin öğrenciye eğitim verecektir. Yol kullanıcılarının trafik güvenliği konusunda bilinçlendirilmesi kapsamında iki kamu sporu ile 2 milyon afiş ve broşür hazırlanacaktır.
Tedbir 331. Kaza kara noktası ile sinyalize kavşak iyileştirilmesi çalışmalarına devam edilecek; bölgemiz yollar başta olmak üzere otokorkuluk yapımı ve onarımı ile yatay ve düşey işaretleme çalışmaları yürütülecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	100 kaza kara noktası ile 100 sinyalize kavşak iyileştirilecek, bölgemiz yollar başta olmak üzere 3.100 km otokorkuluk yapımı ve onarımı gerçekleştirilecek, 4.500 noktada ulaşım eütüleri yapılacaktır. Ayrıca, 31,8 milyon m ² yataş işaretleme ve 185 bin m ² düşey işaretleme levhasında yenileme, beş meteorolojik bilgi istasyonu, sekiz değişken mesaj işaret, 80 kamera ve 12 değişken trafik işaretini yapılabilecektir.

Taşımacılıktan Lojistiğe Dönüşüm Programı

Tedbir 332. Türkiye Demiryolu Ulaştırmaşının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun gereği yönetmelikler hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TCDD	Aralık Sonu	Demiryolu altyapı yapımı, altyapı işletmeciliği ve demiryolu taşımacılığıyla ilgili idari, mali, teknik, personel vb. hususları düzenleyecek yönetmelikler tamamlanacaktır.
Tedbir 333. Hemzemin geçitleri, Demiryolu Hemzemin Geçitlerinde Alınacak Tedbirler ve Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelijke uygun hale getirilecektir.	TCDD (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, KGM, Belediyeler	Aralık Sonu	Mevcut demiryolu hemzemin geçitleri, ödenegi Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı bütçesinden karşılanmak üzere TCDD tarafından Demiryolu Hemzemin Geçitlerinde Alınacak Tedbirler ve Uygulama Esasları

			Hakkında Yönetmeliğe uygun hale getirilecektir.
Hızlı tren ağı; Ankara merkez olmak üzere İstanbul-Ankara-Sivas, Ankara-Afyonkarahisar-İzmir, Ankara-Konya ve İstanbul-Eskişehir-Antalya koridorlarından oluşmaktadır. Plan dönemi sonuna kadar 393 km uzunluğundaki Ankara-Sivas ve 167 km uzunluğundaki Ankara (Polatlı)-Afyonkarahisar hızlı tren hatları işletmeye açılacaktır. (Kalkınma Planı p.842)			
Tedbir 334. Ankara merkez olmak üzere hızlı tren çekirdek ağı oluşturulacaktır.	TCDD (S), Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	Aralık Sonu	Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesinin yapımı hızlandırılacaktır. Ankara-İzmir Hızlı Tren Projesinin Ankara-Afyonkarahisar kesiminin yapım çalışmalarına devam edilecek, Afyonkarahisar-Uşak-İzmir kesiminin inşaatına başlanacaktır.
Türkiye'nin ihracat hedefine ulaşılmasını teminen, yapılan planlamalar doğrultusunda doğru yer, zaman ve öcekte liman kapasiteleri hayatı geçirilecek, limanların demiryolu ve karayolu bağlantıları tamamlanacaktır. Çandarlı Konteyner Limanı tamamlanacak, Mersin Konteyner Limanı ve Filyos Limanının yapımına başlanacaktır. (Kalkınma Planı p.849) Taşımacılık Lojistiğe Dönüşüm Programı			
Tedbir 335. Limanların geri sahasında demiryolu aktarım terminaleri veya karada konteyner terminaleri kurularak, demiryolu taşımacılık anlayışından lojistik taşımacılık anlayışına geçilecek ve organize sanayi bölgelerine, büyük fabrikalara ve limanlara özel sektör katkısı ile bağlantı hattları yapılacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TCDD	Aralık Sonu	Proje hazırlama ve kamulaşma çalışmaların tamamlanan lojistik merkezlerin yapımına başlanacak, inşaat çalışmaları devam eden lojistik merkezler tamamlanacaktır. Nemrut Körfezi Demiryolu Bağlantısı tamamlanacaktır. Ambarlı Limanının demiryolu ağına bağlanması ile ilgili etüt proje yapılacaktır. Filyos Limanı demiryolu bağlantısı liman inşaatının bitirilmesiyle eş zamanlı olarak tamamlanacaktır. Çandarlı Limanı demiryolu bağlantısının yapımına başlanacaktır.
Tedbir 336. Çandarlı Limanı geri sahasındaki yüksek standartlı karayolu bağlantılarının oluşturulması sağlanacaktır.	KGM (S)	Aralık Sonu	Menemen-Aliağa-Çandarlı Otoyolunun yapımına başlanacaktır.
Tedbir 337. Kıyı Yapılan Master Planı revize edilecektir.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, İlgili Belediyeler	Aralık Sonu	Türkiye'nin artan dış ticaret hacminin kesintisiz şekilde sürdürülmesini sağlayacak liman kapasitelerinin doğru yer, zaman ve öcekte hayatı geçirilmesini teminen Kıyı Yapılan Master Planı Büyüncül Kıyı Alanları Planlarıyla uyumlu olacak şekilde güncellenecek ve belirlenecek liman yönetim modeli kapsamında uygulanacaktır.

Tedbir 338. Büyük ölçekli liman projeleri hayata geçirilecektir.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, OİB, TCDD, OSD	Aralık Sonu	Çandarlı Limanının mendirek dışındaki altyapı ve üst yapı işleri için YİD yöntemiyle ihaleye çıkılacak, İzmir Limanı özelleştirilecek, Filyos Limanının altyapı işlerinin inşaatına başlanacaktır. Mersin Konteyner Liman Projesinin çalışmaları tamamlanacaktır. Doğu ve Güney Marmara Bölgesinde mevcut tesisler de dikkate alınarak otoport kurulması için yer tespit çalışmaları ve fiziibilite testi yapılmıştır.
---	--	-------------	---

Liman yönetiminde dağınıklığın giderilmesini ve kamu tarafından belirlenecek politikaların her bir limanın ihtiyaçları da göz önüne alınarak uygulanmasını sağlayacak, Türkiye'ye uygun bir liman yönetim modeli hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.851)

Tedbir 339. Liman yönetim modeli belirlenerek hayata geçirilecektir.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Rekabet Kurumu, ÖİB, TCDD, İlgili Belediyeler, Deniz Tic. Odaları, TÜRKLİM	Aralık Sonu	Liman yapım kararlarında ve uygulamada kurumların birbirleriyle koordinasyon içinde çalışmasını, kyi yapılanın planlamasında bütüncül bir bakış açısından getirilmesini; böylece gerekli yatırımların zamanında yapılmasını ve işletmede etkinliğini sağlanmasını teminen Türkiye'ye uygun bir liman yönetim modeli belirlenecek ve buna yönelik mevzuat hazırlanacaktır.
---	--	-------------	---

Ulaştırma koridorlarında uygun hacim ve mesafelerde en avantajlı ulaşım türü belirlenerek, bu kapsamında denizyolu ve demiryolu taşımacılığı özendirilecek ve kombin taşımacılık imkânları geliştirilecektir. Enerji verimliliğini, temiz yakıt ve çevre dostu araç kullanımını sağlayan ulaşım sistemlerine öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p.835)

Tedbir 340. Hava Ulaşımı Genel Etüdü çalışmalarına başlanacaktır.	DHMİ (S), Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, SHGM, Üniversiteler, TÖSHİD, Özel Havalimanı İşleticileri	Aralık Sonu	Sistem planlaması anlayışıyla, havalimanlarında mevcut durum analizi ve hava trafik projeksiyonu yapılarak yeni yatırım ihtiyaçlarını belirleyecek, orta ve uzun vadeli yatırımları yönlendirecek Hava Ulaşımı Genel Etüdü çalışması başlatılacaktır.
Tedbir 341. Türkiye Uzay Ajansı kurulacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Genelkurmay Başkanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Kamu İhale Kurumu	Haziran Sonu	Ülkemizdeki havacılık ve uzay alanındaki faaliyetlerin yürütülmesi, yeni teknolojilerin takip edilerek kullanılması ve projelerde koordinasyonun sağlanması amacıyla Türkiye Uzay Ajansı kurulacaktır.

Dış ticaretteki gelişmelere paralel olarak gümrüklerin fiziki altyapısı iyileştirilecek, bilgi teknolojilerinin kullanımı ve tek pencere uygulaması yaygınlaştırılacak, gümrük işlemleri hızlandırılarak ve etkinleştirilecektir. İkili gümrük anlaşmaları ile gümrük işlemleri azaltılacak, tek durakta kontrol-ortak kapı kullanımı projeleri tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.852)

Tedbir 342. Yeni gümrük idareleri ve tesisleri faaliyete geçirilecektir.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Fırat Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Orta Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Batman Gümrük Müdürlüğü ile Giresun Gümrük Müdürlüğü hizmet binaları ile
---	---	-------------	---

			Kapıköy Gümrük Kapısının yapımı tamamlanacaktır.
Tedbir 343. Yetkilendi rilmiş Yükümlü Statüsü (YYŞ) uygulaması yaygınlaştırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	YYŞ sahibi firmaların izlenmesine yönelik Taşra Tekşiklik Çalışma Yönetmeliği, Uygulama Genelgesi ve Çalışma Yönergesi düzenlenecektir. İzleme sürecini kolaylaştırmak için ilgili personele yönelik iki rehber hazırlanacaktır. Başvuru ve İzleme Sürederine ilişkin firmalara ve ilgili personele eğitim verilecektir. YYŞ elektronik başvuru sistemi kurulacaktır.
Tedbir 344. Kaçakçılıkla mücadele kapsamında denetimlerin etkinliği artırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Sınır kapılarının trafik hacimleri ve kaçakçılık açısından riskleri dikkate alınarak ihtiyaç analizi yapılacak, beş araç ve konteyner tarama sistemi alımı yapılacak ve teknik cihaz sayısı yüzde 10 oranında artırılacaktır.
Tedbir 345. TIR EPD Hızlı Geçiş Hattı Uygulaması Yaygınlaştırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Esendere Sınır Kapısında TIR-EPD Hızlı Geçiş Hattı uygulamaya geçirilecektir.
Tedbir 346. Gümrük idaresince limanlarda yürütülen takip ve kontrol işlemleri hızlandıracak ve etkinliği artırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Liman İşletmeleri, Vapur Donatanları ve Acenteleri	Aralık Sonu	Yüzde iki konteyner hacmi üzerindeki tüm limanlarda sisteme geçilecek, hâlihazırda takibi yapılan 3,2 milyon TEU konteyner hacmi 8 milyon TEU'ya çıkarılacaktır.
Posta piyasasının serbestleştirilmesi sürecinde etkin düzenleme ve denetim yoluyla posta sektöründe rekabetçi bir piyasa oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.853)			
Tedbir 347. Posta sektöründe evrensel hizmet yükümlüsüne tahsis edilecek tekel alanının kapsamı belirlenecektir.	Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), BTK	Aralık Sonu	Posta sektöründeki tekel alanının kapsamını belirleyen Bakanlar Kurulu Kararı hazırlanacaktır.

2.2.2.19. Ticaret Hizmetleri

a) Mevcut Durum

Kentleşmeye, gelişen ekonomiye ve pazar büyüğününe, genç nüfus potansiyeline bağlı olarak ticaret sektörü yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Ayrıca, turizm potansiyeli yanında alışveriş ve moda merkezlerinin artması ile iç ticaret gelişimini sürdürmektedir.

2015 yılında GSYH yüzde 4 ve hizmetler sektörü yüzde 4,6 büyürken; toptan ve perakende ticaret yüzde 2,2, konaklama ve yiyecek hizmetleri ise yüzde 4,6 büyümüştür. 2016 yılının birinci yarısında GSYH, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,9 büyürken; toptan ve perakende ticaret yüzde 4,4 büyümüş, konaklama ve yiyecek hizmetleri ise yüzde 6,3 daralmıştır. 2015 yılında; toptan ve perakende ticaretin GSYH içindeki payı yüzde 11,6, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin payı ise yüzde 2,6 olmuştur. Temmuz, 2016 itibarıyla toptan ve perakende ticarette 3,8 milyon, konaklama ve yiyecek hizmetleri sektöründe 1,5 milyon kişi istihdam edilmiştir. Toplam istihdam içinde, toptan ve perakende ticaretin payı yüzde 13,8, konaklama ve yiyecek hizmetlerinin payı yüzde 5,6 seviyesindedir.

Toptan ve perakende ticaret hizmetleri sektörü, gelişmiş ülkelerin ekonomileri içinde de önemli pay almaktadır. 2014 yılında sektörün GSYH payları Almanya'da yüzde 9,3, Birleşik Krallık'ta yüzde 10,9, İtalya'da yüzde 11,1 ve Fransa'da yüzde 10,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda toptan ve perakende ticaret hizmetlerinde istihdam edilenlerin toplamındaki payı; Almanya'da yüzde 13,8, Birleşik Krallık'ta yüzde 15,4, İtalya'da yüzde 14,9 ve Fransa'da yüzde 13,4'tür.

Toptan ve perakende ticaretin; girişim sayısı ve ciro gibi göstergeler itibarıyla da ekonomide önemli bir的重要性 bulunmaktadır. Ancak, uzun dönemde sektörün toplamındaki payının düşmekte olduğu görülmektedir. 2014 yılında sektörün ülkemizdeki sanayi ve hizmetler sektörleri toplamındaki payı; girişim sayısında yüzde 33,8, ciroda yüzde 37,9 olmuştur.

TABLO II: 56- Toptan ve Perakende Ticaret Göstergeleri

	Girişim Sayısı (Bin Adet)				Ciro (Milyar TL)			
	2005	2010	2013	2014	2005	2010	2013	2014
Toptan Ticaret	199	165	196	200	349	514	785	887
Perakende Ticaret	751	656	738	705	206	278	435	440
Sanayi ve Hizmetler Toplamı	2 393	2 322	2 695	2 676	1 193	1 926	3 148	3 500
Toptan ve Perakende Ticaretin Payı (Yüzde)	39,7	35,4	34,7	33,8	46,5	41,1	38,8	37,9

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri (Nace Rev 2)

Toptan ve perakende ticaret hizmetleri sektöründe organize perakendeciliğin gelişmesiyle birlikte, geleneksel yöntemlerle faaliyetini sürdürden toptancılar ile esnaf ve sanatkâr kesiminde iş kayipları sürmektedir. Geleneksel toptancılığa duyulan ihtiyacın azalması sonucu toptan ticaretle uğraşan girişimciler yeni iş modellerine yönelmektedir. Alışveriş merkezleri (AVM) organize perakendeciliğin gelişmesindeki önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

TABLO II: 57- AVM Sayısı ve Kiralanabilir Alanları

	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016 (1)
AVM Sayısı	88	232	296	323	340	361	369
Toplam Kiralanabilir Alan (Milyon m ²)	2,2	6,2	8,3	9,2	9,8	10,6	10,9

Kaynak: AVM Yatırımcılar Derneği

(1) Ocak-Eylül dönemi verileridir.

Ticaret alanındaki küçük girişimcilerin piyasaya giriş ve çıkışları nispeten kolay olup bu girişimler önemli bir istihdam kaynağı oluşturmaktadır. Ancak, bu kesimde organize bir tedarik ve dağıtım zinciri oluşturulmadığından rekabet imkânları daralmaktadır. 2016 yılı Ocak-Eylül döneminde, toptan ve perakende ticaret hizmetlerinde kurulan ve kapanan gerçek kişi ticari işletmelerinin toplamındaki payı sırasıyla yüzde 32,2 ve yüzde 46,1 olmuştur. 2015 yılının aynı döneminde bu paylar sırasıyla yüzde 34,3 ve yüzde 47,5 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 58- Toptan ve Perakende Ticarette Kurulan-Kapanan Şirket Sayıları

			2013	2014	2015	2015 (2)	2016 (2)
Toptan ve Perakende Ticaret (1)	Kurulan	Tüzel Kişi	13 668	16 807	18 564	13 836	13 846
		Gerçek Kişi	22 527	32 981	16 084	12 176	9 744
	Kapanan	Tüzel Kişi	5 929	5 319	4 556	3 359	2 493
		Gerçek Kişi	9 657	11 311	8 904	6 959	6 135
Toptan ve Perakende Ticaretin Genel Toplam İçindeki Payı (Yüzde)	Kurulan	Tüzel Kişi	27,4	28,6	27,5	27,3	28,5
		Gerçek Kişi	38,2	48,6	34,2	34,3	32,2
	Kapanan	Tüzel Kişi	34,1	33,6	33,3	33,3	30,5
		Gerçek Kişi	48,6	48,7	46,7	47,5	46,1

Kaynak: TOBB, Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri

(1) Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile oranını dâhildir.

(2) Ocak-Eylül dönemi

Ticaretin canlandırılması, ticari ilişkilerde güvenin artırılmasına yönelik olarak, 15/07/2016 tarih ve 6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla; Türk Ticaret Kanununda ve Çek Kanununda düzenlemelere gidilmiş, iflas erteleme ve bürokratik işlemlerin azaltılması konusunda yeni tedbirler getirilmiştir.

BDDK'nın 27/09/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik değişikliği ile kredi kartları ile gerçekleştirilecek mal ve hizmet alımları ile nakit çekimlerinde taksitlendirme süreleri yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, kredi kartlarının mevcut borçlarının da en fazla 72 aya kadar taksitlendirilmesi imkânı getirilmiştir.

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununda yapılan değişikliklerle, ticari yolcu veya yük taşımacılığında kullanılmakta olan ikinci el araçların yenisiyle değiştirilmesinde 30/06/2019 tarihine kadar vergi istisnası getirilmiştir.

Rekabetin ve finansmana erişimin artırılması için hazırlanan 6750 sayılı Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu 28/10/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Ticaret hizmetleri sektöründe genel olarak rekabetçi bir piyasa yapısı bulunmaktadır. 2014 yılına ait sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşma verilerine göre, toptan ve perakende ticaret sektöründe takip edilen faaliyet sınıflarının yüzde 70,3'ünde düşük derecede yoğunlaşma olduğu tespit edilmiştir.

İletişimde teknolojik yeniliklerin ve sektörde kurumsal firmaların öne çıkması ile birlikte e-ticaret hacminde son yıllarda giderek artan bir eğilim görülmektedir. 2011 yılında internet kullanan bireylerin internet üzerinden kişisel kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi verme ya da satın alma oranı yüzde 18,6 iken, 2016 yılında bu oran yüzde 34,1'e yükselmiştir. İnternet üzerinden alışveriş yapan bireylerin, son dönemde genellikle; giyim ve spor malzemesi, seyahat biletleri, araç kiralama hizmeti, ev eşyası, elektronik araçlar, gıda ve diğer günlük gereksinimleri için talepte bulundukları görülmektedir. Elektronik ortamda alışveriş yapan bireylerin son dönemde en çok karşılaşıkları sorunlar; teslimatın belirtilenden daha yavaş olması ile yanlış, hasarlı ürün veya hizmetin teslim edilmesi olmuştur.

2016 yılında 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile 6585 sayılı Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun ikincil mevzuat çalışmaları sürdürmüştür.

TABLO II: 59- İnternette Yapılan Kartlı Ödeme İşlemleri

Yerli ve Yabancı Kartların Yurt İçi Kullanımı (1)	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İşlem Adedi (Milyon)	75,4	102,3	133,0	168,1	190,5	227,2
İşlem Tutan (Milyar TL)	12,9	18,7	25,2	34,6	41,9	55,4

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi

(1) Bilet ve police ödemeleri gibi internetten kartla yapılan tüm ödemeler dâhildir.

Tüketici hakem heyetlerine yapılan başvuru sayısı; 2010 yılında 179 bin iken, 2013 yılında 834 bine, 2014 yılında 5,4 milyona yükselmiş, 2015 yılında ise 3,1 milyona gerilemiştir.

TABLO II: 60 - Tüketici Hakem Heyetlerine Yapılan Başvuru Sayısı

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Toplam Başvuru Sayısı	179 266	165 218	446 054	833 854	5 445 308	3 118 842

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

Toptan ve perakende ticaretin; ekonominin canlandırılması, istihdamın artması ve piyasa fiyatları üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Genel ekonomik istikrar, sağlıklı ve güvenilir bir tüketim yapısı açısından, bu sektörde verimlilik, yenilikçilik ve kalite konularında gelişmeler beklenmektedir.

Tüketicilerin, ürünlerin fiyat ve kalitesi hakkında kolay bilgiye ulaşabilmesi, tedarik zincirinin daha sağlıklı ve verimli işlemesi, çalışma ortamının iyileştirilmesi, yenilikçi uygulamaların artması ile daha rekabetçi ve sürdürülebilir ticari ortam sağlanabilecektir.

Ticaret hizmetleri sektöründeki yoğun rekabetten kaynaklanan verimlilik baskısı, teknoloji kullanımının önemini artırmaktadır. Bununla birlikte, ticaret potansiyelinin tam olarak kullanılabilmesi için lojistik, bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısı dâhil fiziki altyapının iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Küresel rekabet giderek artarken, rekabet anlayışı da değişmektedir. Değer zincirinin farklı süreçleri dünyanın farklı bölgelerinde yürütülebilmeyecektir, üretim konuları arasında çapraz bağlantılar olmaktadır. Bu durum dağıtım sisteminin de küresel değer zincirindeki gelişmelere uyum sağlamasını gerektirmektedir. Dış ticaret, bankacılık, lojistik hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yenilikler ticaretin yeniden organizasyonunu gündeme getirmektedir.

Dijital altyapının gelişmesi ve kolaylıkla kullanılabilmesi ticarette önemli bir potansiyel yaratmaktadır. Bu konudaki gelişmeleri destekleyen ve tüketicinin korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzenlemeler öne gitmektedir. Toptan ve perakende ticaret faaliyetinde bulunan özellikle küçük ölçekli işletmelerin bilgi ve iletişim teknolojilerini daha fazla ve güvenli bir şekilde kullanımlarının özendirilmesinde fayda görülmektedir.

Bilgiye erişimin artması ile birlikte tüketici tercihlerine yönelik artmaktadır. Tasarım, markalaşma ve kurumsallaşma, bilgi ve teknolojiyle birlikte ticaret hizmetlerinde rekabet gücünü artıran temel faktörler olarak öne gitmektedir. Dış pazarlarda kendi markasını tüketiciye doğrudan satmak, pazarı fiyat, kalite ve tüketici tercihlerine göre belirleyerek

piyasa yapıcı bir konum elde etmek, ticaretin gelişiminde önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu konuda yurt dışı mağazacılık önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası gelişmiş pazarlara açılmada; ulaştırma, gümrükleme, depolama, etiketleme, ödeme sistemleri, tüketici hakları gibi temel konularda AB uygulamalarının takip edilerek iç pazara da uyarlanması önemli görülmektedir.

Toptancı ve perakendecilerin, ürünlerin kalitesini ve sürekli sunumunu güvence altına almak için; güvenilir ve kaliteli ürün üretimi, markalaşma, depolama ve nakliye koşulları konularında üreticilerle işbirliğini güçlendirmeleri beklenmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Ticaret faaliyetlerinde yüksek katma değerli hizmet üretiminin ve verimlilik artışının sağlanması, teknoloji kullanımı ve yeniliğin özendirilerek hizmet kalitesinin artırılması, rekabetin ve tüketicinin korunması ile sektör içi kesimler arasında dengeli gelişmeyi sağlayan, etkin ve kesintisiz bir ticari ortamın tesis edilmesi temel amaçtır.

Tüketicilerin ürünlerin fiyat ve kalitesi hakkında kolay bilgiye ulaşılmasına, tedarik zincirinin daha sağlıklı ve verimli işlemesi, çalışma ortamının iyileştirilmesi, yenilikçi uygulamaların gelişmesi ile daha rekabetçi, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir bir ticari ortam sağlanacaktır.

Ticari faaliyetlerin sağlık, hijyen, kalite, verimlilik ve çevreye etkileri açısından piyasada tüketici güveninin sağlanması hedeflenmektedir. Ticareti kolaylaştırmaya ve güven ortamını tesis etmeye yönelik uygulamalar sürdürülecektir.

Ticaret hizmetleri alanında ihtiyaç halinde yeni düzenlemelere gidilmesi, piyasa gözetim ve denetiminin daha etkili ve koordineli bir biçimde planlanması ve uygulanması sağlanacaktır.

Ticaret hizmetlerinde markalaşma ve kurumsallaşma kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla işletmelerin özellikle yeni gelişen çevre ülke pazarlarına daha fazla açılması ve girişimcilerin yurt dışı pazarlara açılması amacıyla e-ticaret hizmetlerinin geliştirilmesi temin edilecektir.

Alışveriş turizminde ülke potansiyeli değerlendirilecek, moda ve alışveriş merkezleri geliştirilecektir.

Büyümeyi destekleyen canlı bir iç ticaret ortamının sağlanması yanında, kalite odaklı, yenilikçi yaklaşım ve uygulamalarla, ülkemizin ticaretin en kolay ve güvenli yapıldığı, dünyanın önemli ticaret merkezlerinden biri haline gelmesi hedeflenmektedir.

Ticaret hizmetlerinin geleneksel kesiminde, rekabet imkânlarını artırmak ve iş kayiplarını önlemek üzere, modern işletme teknikleri, yeni hizmet modelleri ve teknoloji kullanımını desteklenecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Toptan ve perakende ticaret hizmetleri sektörüne yönelik düzenlemelerde, sektörün girdi ve çıktı tarafları göz önüne alınarak, tarım ve imalat sanayii sektörleri ile tüketiciler üzerindeki etkileri çok yönlü olarak analiz edilecek ve piyasa işleyişinde ortaya çıkabilecek aksaklıklar giderilecektir. (Kalkınma Planı p.861)			
Tedbir 348. 6585 sayılı Perakende	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), İlgilii Kamu	Haziran Sonu	İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik ile Taşınmaz Ticaretinin Düzenlenmesi

Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun ikincil mevzuatı hazırlanacaktır.	Kurum ve Kuruluşları, STK'lar		Hakkında Yönetmelik yayınlanacaktır.
Ticaret hizmetlerinde markalaşma ve kurumsallaşma kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla işletmelerin özellikle yeni gelişen çevre ülke pazarlarına daha fazla açılması sağlanacaktır. Girişimcilerin yurt dışı pazarlara açılması amacıyla elektronik ticaret hizmetleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.863)			
Tedbir 349. Elektronik ticaretin güvenli bir biçimde yapılmasına ve yaygınlaştırılmasına ve bunun izlenmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda değişikliğe gidilecektir. Ayrıca, e-ticarette güven damgası sistemi ile izleme ve değerlendirme sisteminin kurulmasına ilişkin tebliğler yayımlanacaktır. Elektronik ticarette güven damgası sistemi ile izleme ve değerlendirme sistemine ilişkin diğer idari ve teknik tedbirler alınacaktır.

2.2.2.20. Turizm

a) Mevcut Durum

Uluslararası turizm hareketlerinde son yıllarda istikrarlı bir artış yaşanmaktadır. Dünyadaki turist sayısı 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 4,6 artarak 1,19 milyar kişiye ulaşmıştır. 2015 yılında ABD Dolarının diğer para birimleri karşısında değer kazanması birçok ülkenin ABD Doları cinsinden hesaplanan turizm gelirinde düşüş olarak kendini göstermiş ve turizm gelirleri cari fiyatlarla yüzde 3,8 azalarak 1,26 trilyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Ancak, cari fiyatlarla azalan uluslararası turizm gelirleri, enflasyon ve döviz kuru değişimleri dikkate alınarak hesaplandığında bir önceki yıla göre sabit fiyatlarla yüzde 4,4 artış göstermiştir.

Aynı yıl Türkiye'ye gelen turist sayısı yüzde 0,8 azalarak 39,5 milyona, turizm gelirleri ise yüzde 8,3 azalarak 31,5 milyar ABD Dolarına düşmüştür. Turizm gelirlerinde turist sayısına göre daha fazla düşüş yaşamasının en önemli nedeni döviz kurundaki dalgalanmalardır. Türkiye, turist sayısı açısından dünyada 6'ncı, turizm gelirleri açısından ise 12'nci sıradadır. Turist girişleri açısından ülkemiz uluslararası turizm pazarından yüzde 3,3, Avrupa turizm pazarından yüzde 6,5 pay almıştır. Turizm gelirlerinde ise bu pay sırasıyla yüzde 2,1 ve yüzde 5,9 şeklinde gerçekleşmiştir.

Ülkemizde yabancı ziyaretçi başına ortalama harcama 2005 yılında 766 ABD Doları düzeyinde iken 2015 yılında 715 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Yurtdışında ikamet eden vatandaşlardan 2005 yılında ortalama 1.214 ABD Doları gelir elde edilirken 2015 yılında vatandaş ziyaretçi başına ortalama harcama 970 ABD Doları olmuştur.

2015 yılında ülkemize gelen 36,2 milyon yabancı ziyaretçinin yüzde 48'i OECD, yüzde 22'si Rusya Federasyonu'nun dâhil olduğu BDT ülkelerindendir. Ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 15,4 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 10,1 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 6,9 ile üçüncü sırada bulunmaktadır.

TABLO II: 61- Dünyada ve Türkiye'de Turizm Hareketleri ve Turizm Gelirleri

	2005	2012	2013	2014	2015	2016 (4)
DÜNYA						
Turist Sayısı (Milyon Kişi)	809	1 040	1 088	1 134	1 186	1 237
Yıllık Değişim (Yüzde)	-	4,0	4,6	4,2	4,6	4,3
Turizm Geliri (Milyar ABD Dolan)	706	1 146	1 241	1 309	1 260	1 300
Yıllık Değişim (Yüzde)	-	3,8	7,3	5,5	-3,8	3,2
TÜRKİYE						
Turist Sayısı (1) (Milyon Kişi)	24,2	35,7	37,8	39,8	39,5	28,5
Yıllık Değişim (Yüzde)	-	3,0	5,9	5,3	-0,8	-27,7
Yabancı Ziyaretçi Sayısı (1) (Milyon Kişi)	21,1	31,8	34,9	36,8	36,2	25,5
Yıllık Değişim (Yüzde)	-	1,0	9,8	5,5	-1,6	-29,8
Turizm Geliri (Milyar ABD Dolan)	20,3	29,0	32,3	34,3	31,5	21,9
Yıllık Değişim (Yüzde)	-	3,2	11,4	6,2	-8,3	-30,2
Yabancı Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (2) (ABD Doları)	766	715	749	775	715	660
Vatandaş Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (3) (ABD Dolan)	1 214	1 241	1 252	1 130	970	1 040

Kaynak: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK

(1) Yabancı ziyaretçi sayısı, Türkiye Cumhuriyeti pasaportu taşımayan, sınır kapıllarında ülkemizden çıkış yapan ve yurt dışında ikamet eden ziyaretçileri yansımaktadır. Turist sayısı ise, yabancı ziyaretçi sayısı ile yurt dışında ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti pasaportlu ziyaretçi sayıları toplamından günübirliklerin (Türkiye'de 24 saatten az kalan) çıkarılmasıyla elde edilmektedir.

(2) Çıkış yapan yabancı ziyaretçilerden kişi başına elde edilen ortalama gelirdir.

(3) Çıkış yapan ve yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşsı ziyaretçilerden kişi başına elde edilen ortalama gelirdir. (4) Gerçekleşme tahmini

2015 yılı itibarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli 3.309 tesiste 850 bin, belediye belgeli 9.187 tesiste 497 bin yatak bulunmaktadır. Sektörde faaliyet gösteren seyahat acentesi sayısı ise 8.633'tür.

2016 yılında dünyadaki turist sayısının yüzde 4,3'lük artışla 1,24 milyar kişi, turizm harcamalarının ise yüzde 3,2'lük artışla 1,3 trilyon ABD Doları şeklinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2016 yılında ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısının 25,5 milyon kişi ve turizm gelirlerinin 21,9 milyar ABD Doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısının 858 bin, belediye belgeli yatak sayısının ise 496 bin olacağı, yatırım aşamasındaki 314 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,7 milyona yaklaşacağı tahmin edilmektedir.

Rusya'nın 2014 yılı başından bu yana yaşamakta olduğu Ukrayna-Kırım siyasi krizleri, 2014'ün sonlarına doğru başlayan petrol fiyatları gerilemesi, bu ülkeyedeki devalülasyon süreçleri ve ülkemiz ile Rusya arasında yaşanan siyasi belirsizlik 2015 ve 2016 yılları için ülkemiz turizm sektörü açısından önemli sonuçlar doğurmıştır. Rusya'dan gelen ziyaretçi sayısındaki azalış 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 87,9 olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan siyasi belirsizliğin ardından Türkiye ile tarifesiz (charter) uçuşlara getirilen yasak 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla kaldırılmıştır. Söz konusu gelişmenin turizm sektörüne olumlu etkileri 2017 yılında görülecektir.

2015 yılında charter uçuşları için sağlanan destek 2016 yılında kapsamı genişletilerek devam etmiştir. Ülke sınırlaması olmadan Antalya, Antalya Gazipaşa-Alanya, Muğla Dalaman ve Muğla Milas-Bodrum'a inecek tarifeli ve tarifesiz tüm uçaklar, İzmir Adnan

Menderes ve Kütahya Zafer Havalimanlarına ise tarifesiz inceek her uçak için turist getiren A grubu seyahat acentalarına 6.000 ABD doları yakıt desteği sağlanmıştır.

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyinin (WTTC) 2015 yılında yaptığı ve çeşitli krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaya göre, terör olayları sonrasında turizm sektörünün yeniden aynı seviyelere ulaşması için 13 aylık bir zamana ihtiyaç duyulurken, salgın hastalıklardan sonra 21 aya, doğal afetlerden sonra 24 aya, siyasi belirsizliklerden sonra ise 27 aya ihtiyaç duyulmaktadır. Son dönemde ülkemizde yaşanan krizlerin turizm sektöründeki etkisini azaltmak için sektöré özgü risk ve kriz yönetimine ilişkin politika uygulamaları gerekmektedir.

Artan yabancı ziyaretçi sayısına karşın ziyaretçi başına harcama istenilen düzeyde değildir. Turizm sektöründeki rekabet avantajımız daha çok düşük fiyatla dayalı olarak sürdürülmemektedir. Turizm gelirlerinin artması için, yüksek harcama gücüne sahip hedef turist kitlesine ulaşılması gerekmektedir. Bu kapsamda; dış pazarlarda değişen tüketici terchileri dikkate alınarak daha fazla gelir bırakan sağlık, kiş, kruvaziyer, yat, golf ve kongre turizmi gibi turizm çeşitlerinin öne çıkarılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve turizm gelirlerini artırmak amacıyla yeni turizm gelişim alanları yaratmak üzere varış noktası (destinasyon) yönetimine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; yereldeki turistik değerleri göz önüne alarak farklı turizm türlerini entegre eden, bu şekilde turist kalış süresini ve turizm gelirini artıran projelendirme çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Sektörde ürün ve hizmet kalitesinde üstünlük, turizm ürününün geliştirilmesi ve pazarlanması yaratıcı uygulamalar önem arz etmektedir. Hizmet kalitesiyle ilgili olarak turizm işgücü piyasası ile turizm eğitim sistemi arasındaki bağın güçlendirilmesi gerekmektedir. Turizm sektöründe insan kaynaklarının sürekli iyileştirilmesine ve personel eğitiminin dönemsel olarak güncelleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında, uluslararası turizm pazarından alınan payın artırılabilmesi amacıyla değişen tüketici terchileri de dikkate alınarak başta seçilmiş pazarlarda olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerini daha etkin kullanan tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi uygun olacaktır.

İklimsel, coğrafi ve jeomorfolojik özellikleri nedeniyle, turizm aktivitelerinin yoğunlaştiği alanlar olarak beliren kıyı alanlarında, insan kaynaklı kullanımların etkileri, küresel iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz koşullarla birleşerek sürekli bir baskı yaratmaktadır. Bu alanlara yönelik planlama, yapılaşma ve denetim süreçlerinde, mevcut kanunlara dayalı olarak farklı kurumların yetkileri söz konusu olup, yeni bir bütünlük kıyı alanları yönetimi modeli oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda, yat limanlarının planlama sürecinin hızlandırılması sektör açısından önem arz etmektedir.

Türkiye'nin dünyada yükselen pazar konumunda olduğu medikal turizm, termal turizm ve ileri yaş-engelli turizmi alanlarında hizmet kalitesinin yükseltilerek rekabet gücünün artırılması amacıyla Onuncu Kalkınma Planında Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programına yer verilmiştir. Bu çerçevede, sağlık turizmiyle ilgili kurumsal, hukuki, fiziki ve teknik altyapının iyileştirilmesi, sağlık turizmi hizmet kalitesinin artırılması ile etkin tanıtım ve pazarlamaların yapılması gerekmektedir.

Turizm sektörü açısından özellikle çevreye duyarlı, sosyal uyumu sağlama, istihdam seviyesini yükseltme, yöresel kaynakları atıl durumdan kurtarma ve nihayetinde yöre halkın refah düzeyini artırma yeteneğine sahip sürdürülebilir turizme dair politikalara önem verilmektedir. Turizm sektörünün çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak üzere çevreye duyarlı konaklama tesisleri

belgelendirme faaliyetleri devam etmektedir. Bu çerçevede, 2016 yılı Eylül ayı itibarıyla 359 adet tesise Yeşil Yıldız Belgesi düzenlenmiş olup uygulamada kısa sürede hızlı bir gelişme sağlanmıştır. Ayrıca, çevre yönetimine önem vererek Mavi Bayrak Uygulamasına dâhil olan 50 ülke arasında ülkemiz 2016 yılında plaj sıralamasında 444 ödüllü plaj ile ikinci sırada yer almıştır.

Uluslararası turizm pazarında ülkeler rekabetçi yapılarını koruyabilmek için seyahati mümkün olduğunda kolaylaştırmaya ve etkin hale getirmeye çalışmaktadır. Ülkemiz, Nisan 2013'ten itibaren uyguladığı elektronik vize (e-vize) ile seyahatin kolaylaştırılması adına önemli bir adım atmıştır. Bu kapsamda, yeterli güvenlik önlemleri alınarak turistlerin ülkeye girişlerinin kolaylaştırılmasına devam edilmelidir.

b) Amaç ve Hedefler

Turizmde nitelikli işgücü, tesis ve hizmet kalitesiyle uluslararası bir marka haline gelinmesi, daha üst gelir grubuna hitap edecek şekilde turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve iyileştirilmesi, turizm değer zincirinin her bileşeninde kalitenin artırılması ve sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü bir sektör haline gelinmesi temel amaçtır.

Sektörde, doğal ve kültürel değerlerde koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ve nitelikten öden vermeden sürdürülebilir bir büyümeyenin gerçekleştirilemesi hedeflenmektedir.

2017 yılında ülkemize gelecek yabancı ziyaretçi sayısının 30,5 milyon kişi, turizm gelirinin 25 milyar ABD Doları, Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısının 880 bin ve belediye belgeli yatak sayısının ise 495 bin olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO II: 62- Turizm Sektöründeki Gelişmeler

	2015	2016 (1)	2017 (2)	Yıllık Ortalama Artış (Yüzde)	
				2016	2017
Yabancı Ziyaretçi Sayısı (Bin Kişi)	36 245	25 446	30 495	-29,8	17,0
Turist Sayısı (Bin Kişi)	39 478	28 536	33 395	-27,7	19,8
Turizm Geliri (Milyon ABD Dolan)	31 465	21 954	25 143	-30,2	14,5
Turizm Gideri (Milyon ABD Dolari)	5 698	6 285	6 382	10,3	1,6

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Sağlık turizmi başta olmak üzere, kongre turizmi, kiş turizmi, kruvaziyer turizmi, golf turizmini ve kültür turizmine ilişkin altyapı eksiklikleri tamamlanarak pazarın çeşitlendirilmesi sağlanacak ve alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.872)			
Tedbir 350. Kişi turizmi açısından rekabet gücü yüksek olan Doğu Anadolu Bölgesi İçin Kişi Turizmi Master Planı hazırlanacaktır.	Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Master Plan kapsamında bölgenin kişi turizmi potansiyeli değerlendirilerek öncelikli alanlar belirlenecek, kişi turizmi merkezlerine yönelik yatırım planlaması yapılacak ve kişi turizm

			merkezlerinde yeni işletmecilik modelleri geliştirilecektir.
Pazardaki ve müşteri profilineki gelişmeler sürekli izlenerek dış tanıtım faaliyetleri etkinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.874)			
Tedbir 351. Dış tanıtım faaliyetlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir biçimde kullanılarak ülkenin sanal ortamda görünürlüğü artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Sektör Kuruluşları (TUROB, TÜROFED, TYD)	Aralık Sonu	Tanıtım, pazarlama ve hizmet sunumunda sosyal medya da etkin kullanın dijital platformlar oluşturulacak ve bu yönde altyapı eksiklikleri tamamlanacaktır.
Tedbir 352. Muhtemel krizlerin turizm sektöründeki etkisini azaltmak için sektörde özgü risk ve kriz yönetimi oluşturulacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Sektör Kuruluşları (TUROB, TÜROFED, TYD)	Aralık Sonu	Ülkenin yurtdışında imajını düzeltcek çalışmalar yapılacak, olumsuz/çarpılan medya unsurlarının etkisini azaltacak faaliyetler yürütülecektir.
Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı			
Tedbir 353. Termal turizm temali Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri arasından önceliklendirilen bölgelerde planlama ve altyapı çalışmaları yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Turizm Yatırımcıları Derneği, Valilikler	Aralık Sonu	Öncelikli olan iki bölgede imar planı çalışmalarının yapılması, jeotermal su dağıtım hattı projelerinin oluşturulması, planlama çalışmaları tamamlanan yerlerde altyapı çalışmalarının başlatılması sağlanacaktır.

2.2.2.21. İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri

a) Mevcut Durum

İnşaat sektörü ekonomimizin itici güçlerinden biri olmaya devam etmektedir. Konut sektöründeki hareketliliğin yanı sıra, kamu yatırım programı ve kamu-özel işbirliği kapsamında yürütülen büyük altyapı projelerinin yarattığı canlılık ve istihdam ülkemize önemli faydalara sahiptir.

İnşaat sektörü, yurt içi ve yurt dışındaki gelişmelere duyarlı yapısal özelliği nedeniyle inişli çıkışlı bir büyümeye seyri izlemektedir. Sektör 2013 yılında bir önceki yıla göre yüzde 7,4 büyümüş, ancak 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla yüzde 2,2 ve yüzde 1,7 büyümeye ile hız kaybetmiştir. 2016 yılının ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre ise sektör ortalama yüzde 6,7 büyümüştür. Sektörün GSYH içindeki payı ortalama yüzde 5,9 seviyesindedir.

TABLO II: 63- İnşaat Sektöründeki Gelişmeler

	2013	2014	2015	(1998 Sabit Fiyatlarıyla, Yüzde) 2016 (1)
İnşaat Sektörü GSYH Payı	5,9	5,8	5,7	6,0
İnşaat Sektörü Büyüme Hizi	7,4	2,2	1,7	6,7
GSYH Büyüme Hizi	4,2	3,0	4,0	3,9

Kaynak: TÜİK

(1) Ocak-Haziran dönemi

İnşaat sektörünün büyümeye seyirine paralel biçimde, yapı inşa ve yapı kullanım izinleri de dalgalanma göstermektedir. Yapı inşa izinleri, 2013 ve 2014 yıllarında bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 10,7 ve yüzde 25,3 artarken, 2015 yılında bu eğilim tersine dönümüş ve bir önceki yıla göre yüzde 14,9'luk bir azalma gerçekleşmiştir. 2016 yılının ilk yarısında ise yapı inşa izinleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14 artmıştır. Yapı kullanım izinleri, 2013 ve 2014 yıllarında bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 29,5 ve yüzde 9,9 artış göstermiş, 2015 yılında yüzde 6,2 azalmıştır. 2016 yılının Ocak-Haziran döneminde ise yapı kullanım izinleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,4 artmıştır.

TABLO II: 64- Yapı İnşa ve Yapı Kullanım İzinleri ile Değişim Oranları

	2013	2014	2015	2015 (1)	2016 (1)
Yapı İnşa İzni (Bin m ²)	175 808	220 295	187 563	91 281	104 080
Yüzde Değişim	10,7	25,3	-14,9	-27,0	14,0
Yapı Kullanım İzni (Bin m ²)	138 495	152 274	142 841	68 549	69 480
Yüzde Değişim	29,5	9,9	-6,2	-18,6	1,4

Kaynak: TÜİK

(1) Ocak-Haziran dönemi

İnşaat sektörü istihdamı son on yıllık dönemde belirgin bir artış eğilimi göstermektedir. Sektör istihdamı 2016 yılı Mayıs ayında son on yılın zirvesine çıkmış ve 2,1 milyon kişiye ulaşmıştır. Sektörün toplam istihdamındaki payı da son on yılda yükselmiş ve 2005 yılında yüzde 5,6 iken 2015 yılında yüzde 7,2 olmuştur.

TABLO II: 65- İnşaat Sektörü İstihdamı

	2013	2014	2015	2015 (1)	2016 (1)
İstihdam (Bin Kişi)	1 768	1 912	1 914	1 828	1 956
İstihdam Artışı (Yüzde)	2,9	8,1	0,1	-1,1	7,0
İstihdam Payı (Yüzde)	7,2	7,4	7,2	6,9	7,2

Kaynak: TÜİK

(1) Ocak-Haziran dönemi ortalama değerleri

Mevsimsel etkiler ve sektör büyümesinin inişli çıkışlı seyri sebebiyle inşaat sektörü istihdamı dalgalı bir yapıya sahiptir. Mevsimsel olarak, yaz ayları ile kuş ayları istihdamı arasında 400 bine yakın fark gözlenebilmekte, yıllık ortalama bazında ise sektör büyümeye oranlarına paralel olarak istihdam değişimi dalgalanma göstermektedir. Nitekim son yıllarda yaşanan değişken büyümeye oranlarıyla uyumlu olarak sektör istihdamı 2013, 2014 ve 2015 yıllarında bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 2,9, yüzde 8,1 ve yüzde 0,1'lik artışlar göstermiştir. 2016 yılının ilk yarısında ise, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7 artış görülmüştür.

İnşaat sektörünün yurt içindeki katkılarına ilaveten, yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlik hizmetleri sektörü de ihracat, istihdam ve teknoloji transferi açısından ülke ekonomisini desteklemektedir. 2002 yılında 4,1 milyar ABD Doları düzeyindeki toplam taahhüt tutarı, 2013 yılında zirve yaparak 30 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Toplam taahhüt tutarı 2014 yılında 26,5 milyar ABD Doları, 2015 yılında ise 22,4 milyar ABD Dolar olmuştur. Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri alanında toplam proje tutarıyla birlikte ortalama proje bedeli de yükselmiştir. Taahhüt projelerinin ortalama tutarı 2002 yılında 19,8 milyon ABD Doları iken, 2015 yılında 101 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde süregelen yüksek katma değerli alanlara geçiş çabasının bir yansımasıdır.

İnşaat sektöründe iki temel yapısal sorun geçerliliğini korumaktadır. Bunlardan ilki yurt içi rekabet ortamının kalite eksenli olmaması, diğeri ise düşük talep niteliğidir. Bu sorunların çözümünde, sektörün başlıca aktörlerinden olan kamu kesimine önemli bir rol düşmektedir. Kamu inşaat yatırımlarında kamu kesiminin talep niteliğinin yükseltilmesi ve kalitenin ön planda tutulması, sektörün ihtiyaç duyduğu bu dönüşümde itici güç olma potansiyeli arz etmektedir.

Sektörün temel yapısal sorunları, yenilikçiliğin gelişmesini engellemekte, ayrıca teknik müşavirlik hizmetlerine yeterince önem verilmemesine yol açmaktadır, bir yandan da küçük ölçekli, teknik birikimi sınırlı ve profesyonellik bakımından eksiklikleri bulunan çok sayıda yüklenicinin piyasada faaliyet göstermesine zemin hazırlayarak sektörün gelişim ve katma değer potansiyelini sınırlamaktadır. İnşaat sektöründe 2014 yılı itibarıyla yaklaşık 171 bin girişim faaliyet göstermektedir, piyasaya giriş ve çıkışlarında diğer birçok sektörle nazaran oldukça hızlı bir hareket gözlenmektedir. 2016 yılı Ocak-Ağustos döneminde inşaat sektöründe 16.376 şirket kurulmuş, 3.232 şirket kapanmıştır. İnşaat sektörü, aynı dönemde Türkiye'de kurulan şirketlerin toplamı içerisinde yüzde 22,5, kapanan şirketlerin toplamı içerisinde ise yüzde 16,5 paya sahip olmuştur.

Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri sektöründe özellikle gelişmekte olan ülke pazarlarında önemli bir konum elde edilmiş olmakla birlikte genellikle emek yoğun alanlarda taahhütler üstlenilmektedir. Bu ülkelerdeki rekabet gücünü artırmak, ayrıca gelişmiş ülke pazarlarında da pay sahibi olabilmek için yüksek katma değerli alanlardaki taahhütlerin payının artırılması yönündeki çabalaların devam ettirilmesi önem arz etmektedir. Finansmana erişim ve politik risk yönetimi konularında ise özellikle Türk Eximbank tarafından çalışmalar yürütülmektedir.

İnşaat sektörünün gerek iç piyasada gelişimi ve sorunlarının çözümüne, gerekse uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlamak üzere, tüm üretim süreçlerinde teknik müşavirlik hizmetlerinden daha etkin biçimde faydalananması, yapı denetim sisteminin iyileştirilmesi, yapı müteahhitliği hizmetlerinin alanında yetkin kişiler tarafından verilmesinin sağlanması, ara işgünün ustalık seviyelerinin belgelendirilmesi ve sektörde istihdam kalitesinin yükseltilmesi doğrultusunda çalışmalar devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

İnşaat sektörünün üretim ve hizmet kalitesini uluslararası standartlara ulaştıracak, yenilikçi bir anlayışla arz ve talebin yüksek katma değerli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması ve sektörde teknik müşavirlik hizmetlerinin etkinleştirilmesi temel amaçtır.

Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde, küresel ölçekte altyapı ihtiyaçlarının karşılanması ile toplam taahhüt tutarı, kârlılık ve hizmet kalitesi bazında dünyada onde gelen ülkeler arasında yer alınması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Yerli teknik müşavirlik firmalarının inşaat sektörünün tüm üretim süreçlerinde ve kamu-özel işbirliği projeleri ile kentsel dönüşüm gibi alanlarda daha etkin faaliyet göstermeleri temin edilecektir. Ayrıca, teknik müşavirlik firmalarının yurt dışı faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.886)			
Tedbir 354. Teknik müşavirlik firmalarının uluslararası pazarlarda güçlenmesi, yurtdışında üstdenlikleri projelerin	Ekonomi Bakanlığı (S), TİKA, Türk Eximbank, Üniversiteler, İlgili Diğer Kurum, Kuruluş ve STK'lar	Aralık Sonu	Teknik müşavirlik firmalarına yurt dışında ofis açma; reklam, tanıtım ve pazarlama; fuar, seminer ve konferanslara katılım; yurt dışı eğitim, pazar

artırılması ve markalaşma süreçlerine katkı yapılması adına yönelik destek verilmesi sağlanacaktır.			araştırması, heyet programları ve sözleşme konularında destekler sağlanacaktır.
Yapı denetim sistemine yönelik mevzuat, sistem ve uygulamalar gözden geçirilecek ve iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.888)			
Tedbir 355. Yapı denetimi sisteminin, mevzuat değişiklikleri ve teknolojik gelişmelere uyum esnekliğini artıracak iyileştirmeler yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Üniversiteler, Türkiye Mütahhitler Birliği, Türkiye İnşaat ve Sanayicileri İşveren Sendikası	Aralık Sonu	Ulusal Yapı Denetim Sisteminin günümüz ihtiyaçları gözetilerek, mevzuat değişiklikleri karşısında daha esnek, e-devlet prensipleri dahilinde diğer kurum ve kuruluşlar ile entegre olarak web servis aracılığıyla veri alış-verisi yapabilen, mobil cihaz yazılımları ile saha denetimini ön planda tutan, inşaatlardan alınan beton numunelerinin izlenmesine imkan veren bir sistem dahilinde yenilenmesine yönelik olarak pilot illerden sonra uygulanması 81 ile yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
İnşaat sektöründe işgücü niteliği yükseltilerek, iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.889)			
Tedbir 356. İnşaat sektöründe yetki belgeli işgücü oranını yükseltilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, İlgili Diğer Kurum, Kuruluş ve STK'lar	Aralık Sonu	İnşaat ve tesisat işlerinde galişacak ustalar için yetki belgesi verilmesi çalışmalarına devam edilecek, meslek erbabının mesleki niteliklerinin iyileştirilmesi, iyi uygulamaların geliştirilmesi ve ürün kalitesinin artırılmasına yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.
Tedbir 357. Yapı mütahhitliği hizmetlerinin yeterli yetkinliğe sahip kişiler tarafından verilmesinin sağlanmasımeye yönelik olarak yetki belgeli yapı mütahhidinin sayısını artırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı ve İlgili Diğer Kurum, Kuruluş ve STK'lar	Aralık Sonu	İnşaat sektöründeki yapı mütahhitlerini kayıt altına alarak, aykırı iş yapanların yeni iş almalarını engellemek ve güvenilir nitelikte üretim yapan bir mütahhitlik sistemi oluşturmak amacıyla yetkin bulunan kişilere yapı mütahhitliği yetki belgesi numarası verilerek kayıtları tutulacaktır.
Kullanıcı odaklı, güvenli, çevreyle barışık, enerji verimli ve mimari estetiğe sahip yapıların üretimi için tasarım ve yapım standartları geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.890)			
Tedbir 358. Sürdürülebilir yapı ve yeşil bina uygulamaları için belgelendirme altyapısı oluşturulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TSE, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Sürdürülebilir Yeşil Bina İle Sürdürülebilir Yerleşmelerin Belgelendirilmesine İlişkin Temel Değerlendirme Kılavuzu hazırlanacak ve Ulusal Yeşil Bina Bilgi Sistemi Yazılımı uygulamaya konulacaktır.

2.2.3. YAŞANABİLİR MEKÂNALAR, SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

2.2.3.1. Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik

a) Mevcut durum

Onuncu Kalkınma Planı öncelikleri çerçevesinde ulusal ve bölgesel düzeyde bölgesel gelişmeye yönelik stratejiler belirlenmiştir. Bu kapsamında, bölgesel gelişme politikasının ilkeleri ile ulusal düzeydeki öncelik ve stratejilerini belirlemek, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasında uyumu güçlendirmek, alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ve tüm bölgeler için kalkınma ajansları koordinasyonunda katılımcı süreçlerle bölge planları hazırlanmıştır.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) için teşkil edilen bölge kalkınma idareleri koordinasyonunda bu projeler kapsamındaki yatırımlara yön vermek ve yatırım sürecini hızlandırmak amacıyla 2014-2018 dönemi için hazırlanan GAP, DAP, DOKAP ve KOP Eylem Planları uygulamaları 2016 yılında da devam etmiştir. 2016 yılında Nevşehir, Kırşehir ve Kırıkkale KOP kapsamına, Sivas DAP kapsamına ve Tokat DOKAP kapsamına alınmıştır.

GAP Eylem Planı kapsamında 2008-2015 döneminde toplam 29,3 milyar TL harcama yapılmıştır. GAP Eylem Planı için 2014-2018 döneminde 50 kuruluşun sorumlu olduğu 115 eylem için 26,6 milyar TL'lik harcama öngörlülmektedir. 2016 yılı tahsisatı 4,8 milyar TL olup Haziran ayı itibarıyla harcaması 1,56 milyar TL'dir.

GAP İdaresinin 2016 yılı bütçesi toplam 85,6 milyon TL olup bunun yaklaşık 58,4 milyon TL'si sermaye gideri ve sermaye transferinden oluşmaktadır.

GAP İdaresi, Yenilenebilir Enerji Projesi çerçevesinde mevcut durum analizi gelişimini ve rekabet edebilirliğini artıracak projeler yürütmeye başlamıştır. Organik Tarım Küme Geliştirme Projesi ile küme yol haritası, değer zinciri ve küme analizleri hazırlanmış, pilot projeler ve örnek uygulamalar hayatı geçirilmiştir. GAP Organik Değer Zinciri Pilot Uygulamalar Mali Destek Programı GAP Bölgesindeki üç kalkınma ajansı ile birlikte devam etmektedir.

GAP Turizm Master Planı doğrultusunda; Birecik Baraj Gölü Nehir Turizmi, GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma ile Birecik Baraj Gölü Aşağı Çardak Rekreasyon Alanının Oluşturulması Projeleri yürütülmeye devam edilmiştir. İller Bankası ve GAP İdaresi arasında imzalanan "Turizm Amaçlı İşbirliği Protokolü" kapsamında Harran (Şanlıurfa) ve Savur (Mardin) yerleşimlerinin yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar tamamlanmıştır.

Kırsal alanda yaşayan ve işlemeli tarıma uygun arazilerin az olduğu yerlerdeki nüfusun sosyo-ekonomik yaşam koşullarının sürdürülebilir olarak geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla "Entegre Kırsal Kalkınma Projesi" uygulanmaktadır. Proje kapsamında dokuz ilin belirlenen 28 ilçesinde 178'den fazla proje desteklenmiştir.

GAP Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi kapsamında geliştirilen Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli uygulamaya konulmuştur. Bugüne kadar 6.209 teknik personel ile yaklaşık 30.550 çiftçiye doğrudan, 297 bin çiftçiye ise dolaylı olarak ulaşılmıştır.

GAP Bölgesinde hassas tarım sisteminin yaygınlaştırılması sağlanarak bölgedeki tarımsal üretim işletmelerinin rekabet gücü ve verimliliğinin artırılması, GAP Bölgesinin hassas tarım alanında teknoloji ve öz bilgi üreten bir merkez olması sürecinin başlatılmasını

amaçlayan Hassas Tarım ve Sürdürülebilir Uygulamaların Yaygınlaştırılması Projesi yürütülmektedir.

GAP Bölgesinde Sürdürülebilir Kent İçi Ulaşım Sistemlerinin Desteklenmesi ve İyileştirilmesi Projesi başlatılmış olup belediyeler tarafından 29 proje teklifi yapılmıştır. Proje Seçim Komisyonu tarafından değerlendirme ve seçim çalışmalarına devam edilmektedir.

Bölgede mevcut 44 Çok Amaçlı Toplum Merkezi'nin (ÇATOM) faaliyetleriyle yaklaşık 346 bin kişiye; dokuz ilde kurulan gençlik ve kültür evlerindeki programlarla yaklaşık 287 bin gence ulaşılmıştır. 11 Çocuk Gelişim Merkezi ve 18 Çocuk Okuma Odası ile 69.330 çocuğa ek eğitim fırsatı sağlanmıştır.

GAP İdaresi tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesinde geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik çeşitli projeler başlatılmıştır. Bu kapsamında yürütülen projeler şunlardır:

- GAP Bölgesinde Suriye Krizinin Etkilerinin Azaltılması Projesi,
- Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Sosyal İstikrarın Güçlendirilmesi Projesi,
- Suriyeli Kadınların Sosyal ve Ekonomik Yaşama Adaptasyonu Pilot Projesi,
- Suriyeli Gençlerin ve Çocukların Güçlendirilmesi Projesi,
- Geçim Kaynakları ve İnsana Yakışır İş Fırsatları Projesi,
- Eğitime Erişimin ve Psiko-Sosyal Hizmetlerin Desteklenmesi Projesi.

DAP Eylem Planı kapsamında 2014-2018 döneminde 52 kuruluşun sorumlu olduğu 126 eylem için toplam 21 milyar TL tutarında kaynak kullanılması öngörmektedir. 2016 yılı tahsisatı 4,4 milyar TL olup Haziran ayı itibarıyla harcaması 1,1 milyar TL'dir.

DAP İdaresi 2016 yılı toplam bütçesi 110,83 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bu tutarın 14,2 milyon TL'si sermaye gideri ve 91,3 milyon TL'si sermaye transferinden oluşmaktadır.

2013 yılından itibaren DAP İdaresi tarafından yürütülen DAP Küçük Ölçekli Tarımsal Sulama Programı kapsamında 451 adet proje için tahsis edilen 161,5 milyon TL ödenek ile 1.932 km sulama şebekesi inşa edilerek toplam 82 bin hektar alanın sulama altyapısı yeniden tesis edilmiş veya mevcut altyapı rehabilite edilmiştir. 2016 yılında ise 42,8 milyon TL ödenek ile 144 adet proje kapsamında 781 km sulama şebekesi tesis edilmesi ve 20,1 bin hektar alanın sulamaya açılması beklenmektedir.

2016 yılında DAP Bölgesinde Hayvancılık Altyapısının Geliştirilmesi Projesi, Hayvan İçme Suyu Projesi, Bitkisel Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Projesi, Hayvancılık Altyapısının Geliştirilmesi Projesi, Güneş Enerjisini Destekleme Projesi, Kırsal Alanda Biyogaz Tesislerini Destekleme Programı, DAP Bölgesi Kültür Envanteri Projesi, Tarihi Kent Bölgeleri Tasarım Projesi, Tarihi Kent Bölgelerinin Canlandırılması ve Tanıtımı Projesi, DAP Bölgesinde Okuma Kültürüne Geliştirilmesi Projesi, DAP İdaresi Muhtelif Kültür Projeleri, DAP Bölgesi Sınır İlçeleri Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı, Belediyelerin Sosyal Donatı İhtiyaçının Tespit ve Desteklenmesi Projesi ile DAP Bölgesinde Rekreasyon Alanlarının Geliştirilmesi Projesi için toplam 48,5 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir.

DOKAP Eylem Planı kapsamında 37 kuruluşun sorumlu olduğu 128 eylem için 2014-2018 döneminde toplam 10,4 milyar TL kaynak aktarılması planlanmıştır. 2016 yılı için 2,4 milyar TL ödenek tahsis edilmiş olup Temmuz ayı itibarıyla 723,2 milyon TL harcama yapılmıştır.

DOKAP İdaresinin 2016 yılı bütçesi 75,5 milyon TL olup bunun yaklaşık 70 milyon TL'si sermaye gideri ve sermaye transferinden oluşmaktadır.

Doğu Karadeniz Turizm Master Planı ile DOKAP Bölgesinde yer alan kültür-turizm değeri olan tüm varlıkların envanterinin çıkarılması ve bu varlıklara bağlı olarak bölgenin bir bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yeşil Yol Projesi de bu kapsamda ele alınmaktadır. 2013-2016 döneminde, Proje kapsamındaki il özel idareleri ve büyükşehir belediyelerine toplam 135,4 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

DOKAP İdaresi tarafından tarım sektöründe 2016 Yılı Yatırım Programının Bitkisel Üretim, Hayvancılık ve Sulama alt-sektörlerinde beş proje yürütülmektedir. Söz konusu projelerin toplam tutarı yaklaşık 48 milyon TL olup 2016 yılı revize program ödeneği yaklaşık 13 milyon TL'dir. Bu ödeneğin 6,5 milyon TL'si küçük ölçekli tarimsal sulama projelerine aittir. Böylelikle 2014-2016 yılları arasında küçük ölçekli tarimsal sulama projeleri için toplamda 12,5 milyon TL ödenek aktarılmıştır.

DOKAP Bölgesinde düzenli depolama alanları için yer tespiti çalışması ve alternatif katı atık bertaraf sistemlerinin araştırılması amacıyla Katı Atık Düzenli Depolama Alanlarının Araştırılması Projesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve DOKAP İdaresi arasında imzalanan protokolle hayata geçirilmiştir. Projenin toplam bütçesi 1,2 milyon TL olup çalışmalar devam etmektedir.

KOP Eylem Planı kapsamında 2014-2018 döneminde 31 kuruluşun sorumlu olduğu 92 eylem için toplam 9,9 milyar TL tutarında kaynak kullanılması öngörmektedir. 2016 yılı tahsisatı yaklaşık 1,3 milyar TL olup Eylül sonu itibarıyla harcama 382 milyon TL'dir.

KOP İdaresinin 2016 yılı bütçesi 110,7 milyon TL olup 104,5 milyon TL'si sermaye gideri ve sermaye transferinden oluşmaktadır.

Küçük Ölçekli Sulama Sistemlerinin Rehabilitasyonu ve Yaygınlaştırılması Programı (KÖSİP), KOP İdaresi tarafından kuraklığın önlenmesi, sulamada etkinliğin ve üretimde verimliliğin artırılması amacıyla başlatılmıştır. Kalkınma Bakanlığı ve KOP İdaresi tarafından 2011-2015 döneminde KÖSİP kapsamında toplam 352,9 milyon TL'lik ödenek kullanılarak 505 proje gerçekleştirilmiştir. Bu projelerle bölgede toplam 85 bin hektar alan sulamaya açılmıştır. KÖSİP ile büyük çoğunluğu dağlık kırsal alanlarda olan 376 köye hizmet götürülmüştür.

2015-2018 döneminde KOP İdaresi koordinasyonunda ilgili kamu kurumları ve STK'larla işbirliği içerisinde yürütmekte olan KOP Tarımsal Eğitim ve Yayımlama Projesi'nin toplam bütçesi 10,5 milyon TL olup 2016 yılı yatırım bütçesi ise 2,3 milyon TL olarak belirlenmiştir.

Konya İli Ulusal ve Uluslararası Veri Merkezleri Bölgesi Uygunluk Araştırma Projesi kapsamında 2014-2016 döneminde KOP İdaresine toplam 1,8 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Konya ili Karapınar ilçesinde 6 bin hektar alana kurulan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesinin yatırıma açılmasıyla oluşacak ihtiyacı karşılayabilecek güneş pillerinin (PV) ve yüksek teknolojili ekipmanların KOP bölgesinde üretilmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

KOP Sosyal Gelişim Programı, özel politika gerektiren kesimlerin ekonomik ve sosyal hayatı aktif şekilde katılmalarını sağlayarak toplumsal bütünlüğe güçlendirmek ve kalkınma sürecini hızlandırmak amacıyla geliştirilmiştir. Program kapsamında 2017 yılında kamu kurumlarının yürüteceği güdümlü projeler desteklenecektir.

Ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesini amaçlayan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programının (CMDP) hedef alanları, nispeten geri kalmış ve sürekli göç veren bölgelerdeki metropolleşme eğilimi taşıyan kentsel merkezlerdir. 2016 sonu itibarıyla Program kapsamında toplam 328,2 milyon TL ödenek aktarımı gerçekleştirılmıştır. Ödenek aktarılan projelerden dokuzu tamamlanmış olup 24'ü devam etmektedir. Programa 2017 yılı uygulaması için toplam 104,1 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir.

TABLO II: 66- Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Kapsamında Aktarılan Ödenek (1)

İl Adı	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	(Milyon TL)
	Toplam								
Diyarbakır	15,00	18,20	17,70	17,75	-	-	-	14,98	83,63
Şanlıurfa	-	-	28,20	17,75	-	-	-	13,30	59,25
Van	-	-	14,90	23,75	-	19,75	15,30	18,00	91,70
Erzurum	-	-	16,70	19,75	25,00	19,75	-	-	81,20
Gaziantep	-	-	-	-	-	5,00	-	4,30	9,30
Sivas	-	-	-	-	-	-	-	3,15	3,15
Toplam	15,00	18,20	77,50	79,00	25,00	44,50	15,30	53,73	328,23

(1) 2016 yılında uygulama kapsamındaki projelere Ekim ayı itibarıyla aktarma yapılmamıştır.

Yerel kalkınma girişimlerini desteklemek, bölgelerinde kurumsal kapasiteyi artırmak, yerel kesimler arasında işbirliği ağlarını güçlendirmek ve kuruldukları bölgelerin rekabet güçlerini artırarak sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak üzere 26 Düzey-2 bölgesinde kurulan kalkınma ajansları 831 personelle faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kalkınma ajanslarının yönetim, danışma ve denetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması amacıyla, ilgili tüm merkezi ve yerel kurumların katkılarıyla 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ve Koordinasyonu Hakkında Kanun değişikliği çalışmaları yürütülmüş ve hazırlanan taslaç ilgili kurumların görüşüne açılmıştır.

Kalkınma ajanslarının mali yönetim sistemini daha etkin hale getirmeye dönük mevzuat çalışmalarına 2016 yılında devam edilmiştir. Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Denetim Yönetmeliği, Mal, Hizmet ve Yapım İşi Satın Alma İhale Usul ve Esasları ile Destek Yönetim Kılavuzu değişiklik taslaqları hazırlanmış; Destek Programlarının Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esasların belirlenmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

2008-2015 yılları arasında kalkınma ajanslarına merkezi bütçeden 2,1 milyar TL kaynak aktarılmıştır. 2016 yılı merkezi bütçe payı tahsisatı ise 496 milyon TL'dir. 2008-2015 döneminde kalkınma ajanslarına yerel pay olarak belediyeler, il özel idareleri ile ticaret ve sanayi odaları tarafından toplam 1,1 milyar TL katkı sağlanmıştır. 2016 yılında yerel payın 210 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Böylece, kalkınma ajanslarına kuruluşundan bugüne kadar yaklaşık 3,8 milyar TL'lik kaynak aktarılmış olacaktır.

AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) I dönemi uygulamaları kapsamında, kalkınma ajansları proje faydalancısı olarak rol üstlenmiştir. Bu kapsamında, kalkınma ajanslarının faydalancısı olduğu toplamda yaklaşık 93 milyon Avro bütçeli 10 adet proje desteklenmektedir. Uygulamaları devam eden bu projeler kapsamında 2016 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla yaklaşık 16,5 milyon Avro tutarında harcama gerçekleştirılmıştır. Projelerin 2017 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır.

Kalkınma ajansları, bölge planlarında belirlenen öncelikler çerçevesinde kamu kurumlarına, mahalli idarelere, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöré mali ve teknik destek sağlamaktadır. Bu çerçevede, 2008-2016 döneminde 15.562 projeye

yaklaşık 2,8 milyar TL'lik hibe desteği sağlanmıştır. Bu destekle yapılan toplam yatırım tutarı 5 milyar TL'ye ulaşmıştır.

TABLO II: 67- Kalkınma Ajanslarına İlişkin Bilgiler (2008-2016) (1)

Destek Programı Türü	Ajans Desteği (Milyon TL)	Eş-finansman Dâhil Toplam Proje Bütcesi (Milyon TL)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
Proje Teklif Çağrısı	2 509,6	4 492,7	39 744	8 713
Güdümlü Proje Desteği	186,1	332,1	52	52
Doğrudan Faaliyet Desteği	93,1	102,6	5 276	1 689
Teknik Destek	39,3	39,3	9 912	5 108
Genel Toplam	2 828,1	4 966,7	54 984	15 562

(1) Ekim 2016 itibarıyla

Yatırım destek ve tanıtım işlevini 81 ilde 202 personelle sürdürden yatırım destek ofisleri (YDO) kuruluşlarından bu yana; yaklaşık 2.500 araştırma ve analiz, 30 binden fazla bilgilendirme ve danışmanlık, 8 bin tanıtım, promosyon ve organizasyon faaliyeti gerçekleştirmiştir. Yeni teşvik sisteminde de aktif rol alan YDO'lar, teşvik izleme ziyaretleri ile birlikte bilgilendirme ve belge kapama faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

YDO faaliyetlerinin takibine yönelik veri tabanı ve raporlama altyapısının geliştirilmesi ve kullanımının kolaylaştırılmasına yönelik faaliyetler, Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) Projesi kapsamında TÜBİTAK teknik desteğiyle sürdürülmektedir.

YDO görev tanımlarının netleştirilmesi, çalışma usul ve esaslarının tespit edilmesi, yatırım destek ve tanıtım alanında faaliyet gösteren diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği esaslarının belirlenmesi ve beşeri kaynak ihtiyacının sağlanması amaçlarına yönelik hazırlanan Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri Yönetmeliği kapsamında yer alan görev ve sorumlulukların yerine getirilmesine ilişkin usul ve esaslar Nisan 2016'da yayımlanmıştır. YDO'ların kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar tüm paydaşların katılımıyla sürdürülmektedir. Bu çerçevede, AB finansman desteği ve ülkemiz eş finansmanı ile desteklenerek 2014 yılı Eylül ayında uygulanmaya başlanan Bölgesel Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Projesi ile YDO'lar özelinde yatırım destek ve yatırım fonksiyonlarının analizi ve geliştirilmesi, paydaş kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve işbirliği esaslarının netleştirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanmıştır.

Söz konusu proje kapsamında, bölgesel düzeyde yatırım ortamının analiz edilmesi, değerlendirilmesi, raporlanması ve sonraki süreçte anılan çalışmaların sürdürülmesini sağlamak üzere kurumsal ve beşeri kapasitenin oluşturulmasına yönelik faaliyetler yürütülmüştür. Yatırım ortamına ilişkin bölgesel farkların tespitinin, politika yapma ve uygulama süreçlerinde bu farklılara duyarlı yaklaşımlar ve araçlar geliştirilmesi amacıyla 6 bin işletmeyi kapsayan anket çalışması yapılmış ve bu anket sonuçları neticesinde yatırım ortamına ilişkin bir ülke raporu ve 26 Düzey-2 bölgesi raporu hazırlanmıştır.

AB-Türkiye Mali İşbirliği programlaması kapsamında yürütülen bir diğer proje de Türkiye'de Bölgesel Rekabet Edebiyiliğin Geliştirilmesi Projesidir. Projenin ana bileşenleri; bölgelerin rekabet edebiiliklerinin mukayeseli olarak analiz edilmesine imkân verecek göstergeler seti ve endeks oluşturulması, ulusal sektörel stratejilerde yer alan üretim, ihracat ve katma değer artışı hedeflerine ulaşabilmek amacıyla seçilmiş sektörlerde bölge düzeyinde alt hedeflerin belirlenmesi ve bölgelerin rekabet gücü yüksek sektörlerinin belirlenmesidir. Proje kapsamında rekabet edebiilik göstergeleri seti belirlenmiş ve

bölgesel rekabet edebilirlik endeksi oluşturulmuş; rekabet edebilirlik analizleri kapsamında sektör temsilcileri başta olmak üzere tüm paydaşları içeren saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2016 yılı Eylül ayında tamamlanan proje kapsamında hazırlanan dört rapor ile kalkınma ajansları tarafından bölgesel düzeyde sektörle önceliklerin belirlenmesinde kullanılabilecek standart bir yöntem önerisi geliştirilmiş; pilot sektörlerde ulusal üretim/ihracat hedeflerinin yerel düzeyde netleştirilmesine ve bölgesel gelişime alanında politika diyalogunun ve uyumunun artırılmasına katkı sağlanmıştır.

Kalkınma ajansları tarafından ülkemizdeki kümeler ve küme oluşumları analiz edilmekte, tespit edilen kümelere yönelik destek faaliyetleri sürdürülmektedir. Farklı kurumların kümelere yönelik destek mekanizmaları arasındaki uyumu tesis etmeye, kalkınma ajanslarının bu süreçlerdeki teknik ve mali katkılarını güçlendirmeye yönelik koordinasyon çalışmaları devam etmektedir.

Bölgelerin yenilik potansiyellerinin belirlenmesi, kurulacak işbirliği modelleri ve sağlanacak mali ve teknik desteklerle bu potansiyellerin ekonomik ve sosyal katma değere dönüştürülmesi amacıyla kalkınma ajansları koordinasyonunda bölgesel yenilik stratejileri hazırlanmaktadır. Hâlihazırda İzmir, Orta Karadeniz, Zafer, Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Doğu Marmara, Mevlana, Orta Anadolu, Trakya ve Güney Ege Kalkınma Ajansları strateji belgesi çalışmalarını tamamlamıştır.

Kalkınma ajanslarının destek mekanizmalarının çeşitlendirilmesi amacıyla, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği konusu yeniden ele alınarak yeni süreçlere ilişkin gerekli yazılım altyapısı KAYS Projesi kapsamında geliştirilmiştir.

Politika belirleme, izleme ve değerlendirme süreçlerinde etkinliği artırmak için bölgesel analiz kapasitesinin geliştirilmesine, bölge, il ve ilçe düzeyinde gelişmişlik farklarını ortaya koyan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmalarının güncellenmesine, KAYS Projesinin geliştirilmesine ve kalkınma ajanslarının performanslarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Görece düşük gelirli yörelerde; gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, mahalli idarelerin güçlendirilmesi, yerel potansiyeli harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin yükseltilmesi ve işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

TABLO II: 68- Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler

Bölgeler	Sosyo-Ekonominik Gelişmişlik Sırası (2011)	Nüfusun Payı (2015) (%)	2014-2015 Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	2007-2015 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	Şehirleşme Oranı (2015) (%)	Bölgelein GSKD'ye Katkısı (2011) Endeks TR=100	Kısı Basına GSKD (2011) Endeks TR=100	İşsizlik Oranı (2015) (%)	İstihdamın Sektörel Yapısı (2015)		
									Tarım Sektörü Payı (%)	Sanayi Sektörü Payı (%)	Hizmetler Sektörlü Payı (%)
TR10 (İstanbul)	1	18,6	1,9	1,9	100	27,16	150	12,9	0,7	36,2	63,1
TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ)	8	2,1	2,2	1,8	87,1	2,71	130	7,3	19,0	39,2	41,8
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	10	2,2	0,0	0,8	87,6	2,14	97	5,3	29,6	21,3	49,2
TR31 (İzmir)	3	5,3	1,3	1,4	100	6,6	124	15,0	9,9	32,0	58,1
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	7	3,8	1,4	1,5	100	3,49	94	6,9	28,2	23,1	48,8
TR33 (Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak)	12	3,8	0,6	0,3	80,7	3,59	90	4,1	37,9	23,4	38,7
TR41 (Bilecik, Bursa, Eskisehir)	4	4,9	1,9	1,8	98,9	6,39	131	7,8	11,5	39,4	49,1
TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova)	6	4,6	2,7	2,1	92,0	6,28	142	10,1	18,1	35,2	45,7
TR51 (Ankara)	2	6,7	2,3	2,1	100	8,63	133	11,2	3,6	24,5	71,9
TR52 (Karaman, Konya)	11	3,0	1,0	1,0	97,2	2,34	77	6,5	25,8	27,3	46,9
TR61 (Antalya, Burdur, Isparta)	5	3,8	2,4	2,3	93,0	3,98	109	9,6	25,1	14,9	60,0
TR62 (Adana, Mersin)	9	5,0	0,9	1,1	100	3,96	78	9,8	21,3	24,1	54,6
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	21	4,0	0,9	1,3	96,0	2,59	64	16,4	20,7	28,8	50,5
TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kirşehir, Nevşehir,	18	1,9	0,5	0,3	67,6	1,55	77	9,9	32,7	18,3	48,9
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	14	3,0	0,0	0,4	86,4	2,29	72	9,7	30,7	25,8	43,5
TR81 (Bartın, Karabük, Zonguldak)	13	1,3	0,4	0,1	61,0	1,28	92	7,0	35,7	23,3	41,0
TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop)	19	1,0	0,1	0,4	61,8	0,71	71	6,8	46,4	14,5	39,0
TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	15	3,5	0,2	0,0	83,3	2,69	73	6,5	39,3	19,1	41,6
TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon, Ordu)	17	3,3	0,2	0,4	85,0	2,44	72	4,8	43,8	17,0	39,2
TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum)	22	1,4	-0,4	-0,1	88,0	0,92	64	5,9	51,7	11,0	37,4
TRA2 (Ağrı, Ardahan, İğdır, Kars)	25	1,4	-0,6	-0,1	51,6	0,67	43	3,9	59,5	12,2	28,3
TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)	20	2,2	0,6	0,8	84,0	1,39	63	8,0	29,3	18,0	52,7
TRB2 (Bitlis, Hakkâri, Muş, Van)	26	2,7	0,6	1,0	75,7	1,04	38	9,5	46,9	19,6	33,5
TRC1 (Adiyaman, Gaziantep, Kılıç)	16	3,4	1,9	2,1	90,9	1,76	54	9,9	17,7	31,8	50,4
TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)	23	4,5	1,9	2,2	100	2,02	46	17,5	36,0	19,9	44,1
TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak)	24	2,8	0,9	1,5	80,5	1,38	51	24,8	18,2	19,0	62,8
Türkiye	100	1,3	1,4	92,1	100	100	10,3	20,6	27,2	52,2	1,0

(1) İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam İl nüfusuna yüzdesi

(2) İl bazında bütçe gelirleri ve giderleri il sınırları içindeki muhasebe birimlerince tahsil edilen ve ödenen tutardan oluşmaktadır. Bakanlıkların merkez muhasebe birimlerince tahsil edilen ve ödenen tutarlar İl ayrimına tabi tutulmaksızın Türkiye verisinde yer almaktadır.

b) Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikaları, bölgelerdeki verimliliğin artırılması, rekabet gücünün yükseltilmesi, istihdamın artırılması, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve refahın yurt sathına dengeli bir şekilde yayılması amacına hizmet edecektr.

Bölgesel gelişmeye dair ulusal ve bölgesel düzeyde hazırlanan strateji belgelerinin ve planların etkili olması için yerel dinamikleri esas alan yenilikçi uygulama araçları geliştirilecektir. Bu araçlar düşük ve orta gelirli bölgeler, metropoller ile diğer bölge ve yerleşmelerin kalkınma düzeyine göre farklılaştırılacaktır.

Sektörel politikalar ile bölgesel gelişme politikalarının bütünlüğü ve koordinasyonu ile mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasında uyum güçlendirilecektir.

İstihdam, devlet yardımları, kümelenme, yatırım destek ve tanıtım, Ar-Ge, yenilik ve girişimcilik gibi temel rekabet ve kalkınma politikalarının belirlenmesinde, uygulanmasında ve yaygınlaştırılmasında kalkınma ajanslarının rol ve işlevleri güçlendirilecektir.

GAP, DAP, KOP ve DOKAP Eylem Planlarındaki faaliyetlerin uygulanmasına ilgili kurumlar tarafından devam edilecek ve etkin bir izleme süreci yürütülecektir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde düşük gelişmişlik seviyesi, bölge potansiyelinin altında kalan üretim ve ihracat, yüksek göç oranı gibi sorunlar önemini korumaktadır. Bu kapsamında, başta emek yoğun sektörlerde olmak üzere bölgede özel kesim yatırımlarının hızlandırılması, girişimciliğin geliştirilmesi ile tarihi ve kültürel iş merkezlerinin ihya edilmesi yoluyla istihdam, üretim, ihracat ve gelir düzeyinin artırılması için Cazibe Merkezleri Programı uygulanacaktır.

Cazibe Merkezleri Programı ile özel sektör yatırımları desteklenirken, Program kapsamındaki illerde kamu yatırım hamlesiyle temel altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi, yöre insanının kamu hizmetlerine eşit şekilde erişiminin sağlanması ve ticaretin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır.

Kalkınma ajanslarının kurumsal yapısı, beşeri kaynak yönetimi, mali yönetim ve destek sistemleri, uygulamada ortaya çıkan ihtiyaçlar ve ilgili tarafların katkıları dikkate alınarak daha etkin hale getirilecektir. Bu çerçevede kalkınma ajansları; insan kaynaklarının geliştirilmesine, girişimciliğin artırılmasına ve kamu yararı görülen alanlarda güdümlü projelerin desteklenmesine odaklanacaktır. Ayrıca ajansların destek mekanizmaları çeşitlendirilecektir.

Yeni destek mekanizmaları olarak; yüksek büyümeye potansiyeline sahip ve finansman ihtiyacı olan girişimcileri desteklemek üzere bölgesel girişim sermayesi pilot uygulaması başlatılacak, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği verilmesine yönelik çalışmalar tamamlanarak pilot uygulamalar hayatı geçirilecektir. Kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali destekler arasındaki ilişki ve koordinasyon güçlendirilecektir.

Yatırım destek ofislerinin kurumsal ve beşeri kapasitesinin geliştirilmesine devam edilecek, İl Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejileri tamamlanacak, bu stratejiler arasında uyum ve tamamlayıcılık sağlanacaktır.

Kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki yerel işbirliği ve ortaklıklar, kalkınma ajansları aracılığıyla desteklenecek, işbirliği ağlarının oluşturulması ve bu ağlar vasıtasiyla iyi uygulama örnekleri başta olmak üzere bilgi ve tecrübe paylaşımı

özendirilecektir. STK'ların yerel ve bölgesel kalkınmaya katkılarını artırmak üzere karar alma süreçlerine katılımları artırılacaktır.

Ulusal ve sektörel stratejiler, bölgeler özelinde analiz edilerek bölgelerin potansiyelleri doğrultusunda ulusal rekabet düzeyini artırmaya en fazla katkıyı verecekleri sektör ve alanlara odaklanmaları sağlanacaktır. Rekabetçi sektörlerde odaklanan ve yerel teşebbüsleri öne çıkaracak kümelenme çalışmaları desteklenecektir.

Kümelenme yönetişim modeliyle yerel ve merkezi düzeyde farklı kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanacak program ve projelerde uygulama birliği temin edilecektir. Bölgesel Yenilik Stratejilerinin akıllı ihtisaslaşma yaklaşımı çerçevesinde hazırlanması sürecinde kalkınma ajansları desteklenecektir.

AB-Türkiye Mali İşbirliği kapsamında Dünya Bankası ile uygulanan Bölgesel Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Projesi ve OECD ile uygulanan Türkiye'de Bölgesel Rekabet Edebilirliğinin Geliştirilmesi Projesiyle bu alanlarda analiz kalitesi ve derinliği artırılmış olup yapılan çalışmaların önumüzdeki dönemde yenilenmesi için ilgili kurumlarda kapasite oluşturulmuştur. Oluşan bu kapasite kullanılarak seçilecek pilot sektörlerde bölgesel rekabet edebilirlik analizleri yapılacak ve bölge düzeyinde alt hedefler belirlenecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Bölgesel gelişme planı ve stratejileri, bölgesel programlar ve eylem planları aracılığıyla uygulamaya geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.916)			
Tedbir 359. İllerin ve İlçelerin Sosyo-Ekonominik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması güncellenecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), TÜİK	Aralık Sonu	Bölgelerin, illerin ve ilçelerin mukayeseli olarak genel gelişmişliğinin tespit etmek ve bölgesel gelişme, kırsal kalkınma odaklı politikalara katkı sağlamak amacıyla sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması güncellenecek ve yayımlanacaktır.
Kalkınma ajanslarının, AB fonları başta olmak üzere, kaynak yönetimindeki rolü ve etkinliğini artıracaktır. (Kalkınma Planı p. 933)			
Tedbir 360. Kalkınma ajansları sisteminin etkinliğini artırmak için ilgili mevzuat revize edilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	İlgili tarafların görüşleri alınarak, 5449 Sayılı Kanun, Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği, Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Denetim Yönetmeliği, Destek Yönetim Kılavuzu ve Mal, Hizmet ve Yapım İş Satın Alma İhale Usul ve Esaslarına ilişkin değişiklikler yapılacak; Destek Programlarının Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar hazırlanacaktır.

Tedbir 361. Kalkınma ajanslarının kurumsal performanslarının değerlendirilmesi yapılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kalkınma ajanslarının kurumsal performansları; kurumsal ve mali yönetim, işbirliği geliştirme ve koordinasyon, planlama, araştırma ve analiz, destek uygulamaları ile yatırım destek ve tanıtım faaliyetleri başlıkları çerçevesinde değerlendirilmeye başlanacak ve gerekli çalışmaları yapılacaktır.
---	--	-------------	--

Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Programı

Tedbir 362. Merkezi bir elektronik altyapıya kavuşturmak amacıyla belediye hizmetleri standartlaştırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Türkiye Belediyeler Birliği	Aralık Sonu	Belediye tarafından yürütülen hizmetler standartlaştırılarak, vatandaşın belediye hizmetlerinden elektronik ortamda yararlanmasına imkân sağlamak üzere Bulut Belediye Projesi aracılığıyla merkezi bir altyapıya kavuşturulacaktır.
Tedbir 363. Mevcut ve yeni kurulan büyükşehir belediyeleri arasında bilgi ve tecrübe aktarımı sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Türkiye Belediyeler Birliği, Büyükşehir Belediyeleri	Aralık Sonu	Eşleştirilecek belediyeler arasında hazırlanacak program uyarınca toplantı, eğitim, çalıştay ve ziyaret gibi faaliyetlerle bilgi ve tecrübe aktarımı gerçekleştirilecektir.
Tedbir 364. Büyükşehir belediyelerinin akıllı kent uygulamalarına yönelik fizibilite çalışmaları desteklenecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, TÜBİTAK, Türkiye Belediyeler Birliği	Aralık Sonu	Büyükşehir belediyeleri tarafından akıllı kent uygulamalarının hayatı geçirilmesine yönelik fizibilite çalışmaları hazırlanmasının teşvik edilmesi amacıyla kalkınma ajanslarında mali ve/veya teknik destek sağlanacaktır.
Tedbir 365. Bölge Kalkınma İdarelerinin kurumsal yapısı iyileştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S) Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları	Haziran Sonu	Eylem Planlarına dair sorumluluklarının yerine getirilmesi için gereken beşeri kaynak yapısı tetüt edilerek gerekli yasal düzenlemeler yapılacak, bölge kalkınma idarelerinin personel eksikliği giderilecektir. Başta yeni alınanlar olmak üzere tüm personele yönelik eğitim ihtiyacı bulunan alanlarda eğitim programları düzenlenecektir.

Başa düşük gelirli bölgelerde olmak üzere sosyo-ekonomik gelişme ve altyapı imkânları bakımından çevrelerine hizmet verme potansiyeli bulunan merkezleri destekleyen programlar güçlendirilerek sürdürülecek, günün bölgesel büyümeye odağı ıslivi görecük bu merkezlere yönelmesini kolaylaştırın şartların oluşumu desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.918)

Tedbir 366. Cazibe Merkezleri Programı uygulanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bankası, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istihdam, üretim, ihracat ve gelir düzeyinin yükseltilmesi amacıyla uygulanacak Programın mevzuat altyapısı oluşturularak uygulamaya başlanacak, koordinasyon ve izleme faaliyetleri yürütülecektir.
---	---	-------------	---

Bölgesel düzeyde değer zinciri ilişkileri dikkate alınarak, yenilikçi ve yüksek katma değerli kümelerin oluşturulması teşvik edilecek, mevcut kümelerdeki işletmeler arası işbirlikleri artırılacak, kümelerin uluslararası piyasalarla bütünleşmeleri güçlendirilecek ve desteklerde merkezi ve bölgesel düzey uyumu gözetilecektir. (Kalkınma Planı p.924)

Tedbir 367. Bölgelerin rekabet gücü ve potansiyeli olan sektörlerine yönelik kümeler analizi, haritalama ve etiketleme çalışmaları gerçekleştirilecek. Kümelenme Yönetişim Modeline işlerlik kazandırılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Rekabetçi sektörlerde odaklanan ve yerel girişimleri ön plana çıkararak kümelenme oluşumları analiz edilerek etiketlenenek, ulusal düzeyde kümelenme haritası güncellenecektir. Kümelenme Yönetişim Modeline işlerlik kazandırılarak kümelerde yönelik destekleme ve yönlendirme faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar ile kümeler arasındaki işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır.
--	---	-------------	--

Bölgelerin rekabet edebilirlikleri ile iş ve yatırım ortamının mukayeseli olarak analiz edilmesine yönelik kurumsal ve beşeri altyapı geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.928)

Tedbir 368. Sektör stratejilerinde belirlenen üretim, ihracat ve katma değer artışı hedeflerine ulaşabilmek için bölgesel rekabet edebilirlik analizleri yapılacak ve seçilecek pilot sektör üzerinde bölge düzeyinde alt hedeflerin belirlenmesi çalışmalan yapılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, TÜİK, Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma İdareleri ve İlçili Özel Sektor Kuruluşları	Aralık Sonu	Piyasaşları birlikte pilot sektör seçimi yapılacak, sektör temsilcilerinin de katılacağı çalıştaylar düzenlenecek ve belirlenen analiz yöntemi çerçevesinde bölge düzeyinde alt hedefler tanımlanacaktır.
---	---	-------------	---

Tedbir 369. Yatırım Destek Ofislerinin kurumsal ve beşeri kapasiteleri güçlendirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, TYDTA, Kalkınma Ajansları, Özel Sektör	Haziran Sonu	YDO faaliyetlerini geliştirmek ve etki analizi çalışmaları yapmak amacıyla yatırımcılara yönelik memnuniyet anketi uygulanacak, eğitim modülünün geliştirilmesi uygulanmasına devam edilecek, YDO'ların görünürlüğünü artırmak ve iyi uygulama ömeklerini yaygınlaştırmak amacıyla konferans düzenlenecektir.
Bölgesel düzeyde yenilikçi finansal destek mekanizmaları oluşturulacak, bu kapsamında bölgesel girişim sermayesi ve kredi garanti fonu uygulamaları başlatılacaktır. (Kalkınma Planı p.930)			
Tedbir 370. Bölgesel girişim sermayesi pilot uygulaması başlatılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Hazine Müsteşarı, Kalkınma Bankası, Kalkınma Ajansları, İlgili Özel Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Girişim sermayesi, finansman ihtiyacı olan ve katma değeri yüksek mal ve hizmet üreten işletmeleri ortaya çıkarmak ve girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak üzere kalkınma ajanslarının işbirliğiyle bölgesel düzeyde uygulanacaktır. Kalkınma Bankası'nın yeniden yapılanma süreci ile belirlenecek uygulama modeli çerçevesinde mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Uluslararası doğrudan yatırıma yönelik ulusal stratejileri destekleyecek şekilde bölgesel yatırım destek ve tanıtım stratejileri hazırlanacak, bu alanda etkinlik ve kurumlar arası koordinasyon artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.931)			
Tedbir 371. İl yatırım destek ve tanıtım stratejileri ile diğer strateji belgeleri arasındaki uyum ve tamamlayıcılık artırılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, TYDTA, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kalkınma ajansları tarafından hazırlanan İl yatırım destek ve tanıtım stratejilerinin birbirleriyle ve sanayi, ihracat ve yatırım destek ve tanıtım alanında hazırlanan diğer strateji belgeleri ile uyum ve tamamlayıcılığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

2.2.3.2. Mekânsal Gelişme ve Planlama

a) Mevcut durum

6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediyelerinin yetki alanının İl sınırı olarak belirlenmesi şehirleşme oranında önemli bir artışa sebep olmuştur. 2012 yılında nüfusu 20 binin üzerinde olan yerleşimlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 72,3 iken 2015 yılında bu oran yüzde 87,6 seviyesine yükselmiştir.

Hizmet alanları genişleyen büyükşehir belediyelerinin programlama, teşkilatlanma ve hizmet sunumu modellerinin geliştirilmesine yönelik ihtiyaçlar devam etmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte artan yerel rekabet, yükselen gelir ve refah düzeyi şehirlerde yaşam kalitesini daha önemli hale getirmiştir ve kentlerde yaşayanların bu yöndeki taleplerini artırmıştır.

Geçmişte hızlı şehirleşme ve yerel yönetimlerin kapasite sorunlarına bağlı olarak, mekânsal gelişme ve planlamanın temel sorunu plansız yapılaşma olmuştur. Günümüzde ise mekânsal planlar önemli ölçüde tamamlanmış olmakla birlikte, bu planlar ile istenilen

yaşam kalitesi düzeyine ulaşılamamıştır. Planların uygulanması, izlenmesi ve denetimi ile farklı kademelerdeki planlar arasındaki tamamlayıcılık ve eşgüdüm sorunları önemini korumaktadır.

TABLO II: 69- Şehirleşmeye İlişkin Gelişmeler (1)

		2011	2012	2013(2)	2014	2015
Nüfus (Bin Kişi)	Türkiye	74 724	75 627	76 667	77 696	78 741
	Kent	53 631	54 705	66 488	67 720	69 004
	Kır	21 093	20 922	10 179	9 976	9 737
Dağılım (Yüzde)	Kent	71,8	72,3	86,7	87,2	87,6
	Kır	28,2	27,7	13,3	12,8	12,4
Nüfus Artışı (Yüzde)	Türkiye	1,4	1,2	1,4	1,3	1,3
	Kent	2,5	2,0	21,1	1,9	1,9
	Kır	-1,4	-0,8	-51,4	-2,0	-2,4

Kaynak: TÜİK

(1) Nüfusu 20.000'in üzerinde olan yerleşimler kent kabul edilerek hazırlanmıştır.

(2) 6360 Sayılı Kanun ile yeni büyükşehirler tanınılmış ve bazı idari sınırlar değiştirilmiştir.

İmar ve planlama sisteminin yapısal ve işlevsel sorunlarını çözecek; planların amacı, niteliği, kapsamı ve arazi kullanım kararlarındaki belirleyicilik düzeylerini netleştirecek; üst öncelikli stratejik mekânsal planlamayı esas alırken detaylı arazi kullanım kararlarının alt öncelikli planlarla belirlenmesini temin eden bir yaklaşımla yeni bir şahircilik ve imar kanununun hazırlanmasına dair ihtiyaç devam etmektedir.

Merkezi kurumların plan yetkilerinin genişletilmesinden ziyade planlama, çalışma ve denetim sürecinde dikkate alınacak nesnel kuralların geliştirilmesine ve teknik olarak detaylandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, plan yapma, onaylama ve uygulama yetkisi olan merkezi kurum ve kuruluşların planlamaya ilişkin yer seçimi, arazi kullanımı ve çalışma gibi temel unsurlarda usulleri, esasları ve standartları bölgesel ve yerel farklılıklar da gözterek belirlemeleri ve uygulamayı denetlemeleri önem taşımaktadır.

Üst öncelikli planlarda yeni bir yöntemle farklı kullanım kararlarına ilişkin ilkelerin, sayısal hedeflerin ve temel ölçütlerin belirlenmesine yönelik ihtiyaçlar ağırlık kazanmıştır.

Planlı alanlarda imar uygulamalarının yetersiz kalması ile arazi kullanım kararı ve yoğunluk artışına neden olan çok sayıda plan değişikliğinin yapılması şehirlerimizin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mekânsal planların yapımında çalışma sınırları, yoğunlukları ve uygulama esasları belirlenirken mikro bölgeleme ve jeolojik etüt sonuçları ile yüzyıllık feyzan debisi gibi teknik kriterlerin daha fazla dikkate alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kamulaştırma, toplulaştırma ve imar uygulamalarının etkililığını artırmak ve piyasanın daha sağlıklı işlemesini sağlamak üzere objektif ölçütlerle dayalı bir gayrimenkul değerlendirme sisteminin geliştirilmesine yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Ülkemizin coğrafi koşullarına, kent-kır ayrımına, tarihi, kültürel ve çevresel değerlerine uygun, üst standartlarda yaşanabilir mekânlara kavuşturulması temel amaçtır.

Şehirlerimizi ve şehirleşme dinamiklerimizi tarih ve medeniyet perspektifiyle yeniden anlamaya çalışarak insanların yaşadıkları kentsel mekân ve çevreyi sahiplenmesi ve onu güzelleştirmeye yönelik talep ve katkılannın artırılması planlanmaktadır.

Şehirlerimizin; yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı ve daha yaşanabilir olması; doğal, kültürel ve tarihi değerlerinin korunması ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, temel kentsel hizmetlere tüm vatandaşların eşit düzeyde erişibilirliğinin sağlanması amacıyla hizmet sunumunda mahalle ve komşuluk birimlerini dikkate alacak plan uygulamaları hayatı geçirilecektir. Öncelikle, sosyal donatı ve yeşil alanların yüreme mesafesinde erişilebilmesine yönelik mahalle düzeyinde standartlar geliştirilecektir.

Mekânsal planlar vasıtıyla yaşanabilir mekânların sağlanması için insan dostu, çevre dostu, çocuk dostu, kimlikli, müreffeh şehirler oluşturmak gibi strateji ve hedeflerin gerçekleştirilemesine yönelik girişimler desteklenecektir.

Mevcut yerleşim alanlarının yaşanabilirlik düzeylerinin artırılması ve yeni yapılaşmada standartların yükseltilmesi amacıyla mekânsal planlarda uygulamanın ve buna dair sorunların tespit edilmesi ve uygulanabilirliğin artırılması sağlanacaktır. Bu kapsamında imar uygulamalarının gerçekleştirilemesi ve kuvvetlendirilmesine yönelik örnek çalışmalarдан elde edilecek çıkarımlar ilgili mevzuat ve uygulamalara yansıtılacaktır.

Afet ve diğer kentsel risklerin yüksek olduğu yerleşmeler veya yapılı kentsel çevre için risk azaltıcı tedbirlerin planlarda esas alınmasına yönelik kılavuz dokümanlar oluşturulacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Mekânsal planlama sistemi merkezin düzenleyici ve denetleyici rol üstleneceği, planlama ve uygulamanın ise yerinde gerçekleştirileceği, ortak karar alma süreçlerini güçlendiren bir yapıya dönüştürülecektir. (Kalkınma Planı p.944)			
Tedbir 372. Plan hazırlama ve onaylama yetkisi olan tüm kurum ve kuruluşlar tarafından, kendi yetki alanlarında plan yapımında ve uygulamasında dikkate alınacak usul ve esaslar belirlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Kalkınma Ajansları, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Doğal sit alanları, sanayi bölgeleri, turizm alanları, kentsel dönüşüm alanları gibi farklı kamu kuruluşlarının yetkisi dâhilinde olan planlama yetkilerinin kullanımına ilişkin usul ve esaslar geliştirilecektir.

Yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeteden mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları hayatı geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.945)

Tedbir 373. Mekânsal planların etkiliğini artırmak amacıyla planlar ve plan notlarında dikkate alınacak düzenlemeler gerçekleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Kalkınma Ajansları, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Çocuk dostu, çevre dostu, insan dostu şehirler oluşturmak gibi mekânsal strateji hedeflerinin hayatı geçirilmesini ve kentsel tasarım uygulamalarının yönlendirilmesini sağlayacak usul ve esaslar belirlenecektir.
Tedbir 374. İmar uygulamalarının yaygınlaştırılması ve bölgelerin koşullarına göre çeşitlendirilmesi amacıyla örnek uygulamalar yapılacak ve alternatif yöntemler geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Mahalli İdareler, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Yerel yönetimlerin bilgilendirilmesi ve imar uygulamalarının benimsemesi, planlama sürecine katılımın teşvik edilmesi ve örnek uygulamalardan elde edilen tecrübelerin mevzuata ve uygulama süreçlerine aktarılması sağlanacaktır.
Tedbir 375. Şehirlerde kamu arazilerinin daha aktif kullanımı sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Kamu arazilerinin kentsel yaşam kalitesinin artırılması amacıyla daha aktif kullanımını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 376. Şehirleri mimin tarihi ve kültürel değerlerine uygun yaşanabilirlik çerçevesi ve standartları geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TUİK, Mahalli İdareler, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Kentlerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik mahalle bazında standartlar geliştirilecektir. Şehirlerde yeni gelişen alanlarda kişi başına düşen yeşil alan standartı 10 m ² 'den 15 m ² 'ye yükseltecektir.
Tedbir 377. Şehirleşme politikaları tarih ve medeniyet perspektifiyle yeniden ele alınacak; mimari ve şehircilik bakımdan özgün değerlere sahip yörəler tespit edilerek örnek uygulamalar yürütülecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Mahalli İdareler, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Coğrafi, fizikal ve mimari özelliklerin göz önüne alınması suretiyle şeşilmiş yerleşmelerdeki çevresel, altyapı ve kentsel yaşam özellikleri belirlenecektir; mevcut dokunun korunması ile yore halkının bilişim ve sahiplenme düzeyinin artırılmasının yanında mevcut planlama süreçlerinin bunlara etkileri inceleneceliktr.
Tedbir 378. Kentsel Mimarlık Stratejisi hazırlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TOKİ, Mahalli İdareler, Üniversiteler, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Başa kamu binaları olmak üzere yapılan coğrafi koşullara, tarihi ve kültürel değerlere uygun olarak inşa edilmesini teminen Kentsel Mimarlık Stratejisi hazırlanacaktır.

Şehirlerin gelişiminin altyapı ve ulaşım maliyetlerini azaltacak şekilde gerçekleşmesi sağlanacak ve yapılaşmanın kademeli gerçekleştirilmesi için gerekli sistem oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.946)

Tedbir 379. Plan değişikliklerinin altyapıya etkisinin ölçülmesi sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S) İlgili Bakanlıklar, TOKİ, İller Bankası, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Plan değişikliklerinin sosyal ve teknik altyapı ile ulaşım kapasitesi dikkate alınarak gerçekleştirilmesi amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.
İmar planları ve revizyonlaryla ortaya çıkan değer artışlarının nesnel değerlendirme esaslarına göre belirlenmesi ve kamunun bu artıştan öncelikle temel sosyal altyapı ve ortak kullanım alanları oluşturmaması amacıyla daha çok yararlanması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.949)			
Tedbir 380. Gayrimenkul değerlendirme sistemi oluşturulmasına yönelik yasal, idari ve teknik altyapı gereksinimleri belirlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurumu	Aralık Sonu	Gayrimenkul değerlendirme sistemi oluşturulması için gerekli yasal, kurumsal ve teknik altyapının genel çerçevesine ilişkin bir analiz raporu hazırlanacaktır.

2.2.3.3. Kentsel Dönüşüm ve Konut

a) Mevcut durum

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşürülmlesi Hakkında Kanun kapsamında 2016 yılı Ekim ayı itibarıyla 187 alanda 1.718.415 kişinin yaşadığı 11.971 hektar alan, riskli alan olarak ilan edilmiştir.

Riskli yapıları tespit etmek üzere 54 üniversite, 10 kamu ortaklı şirket, dört kamu kurumu, iki sivil toplum kuruluşu, 452 tüzel kişi, 235 yapı denetim kuruluşu ve 48 yapı laboratuvarı üzere toplam 805 kurum ve kuruluş lisanslandırılmıştır. Bu kurum ve kuruluşlarca 350.120 konut ve 52.210 iş yerini barındıran toplam 123.106 bina riskli yapı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 22 ilde toplamda 34.485 hektarlık 62 rezerv yapı alanı belirlenmiştir.

Dönüşüm Projeleri Özel Hesabının ihdası edildiği 2012 yılından itibaren, başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere yaklaşık 2,5 milyar TL harcama yapılmıştır.

Ülkemizde kentsel dönüşüm ihtiyacı olan alanların sayısı ve büyülüüğü dikkate alındığında dönüşüm uygulamalarının aynı anda yürütülmesinde mali, idari ve teknik zorluklar ortaya gitmektedir.

Kentlerdeki altyapı, çevre ve güvenlik gibi alanlara ilişkin sorunlar, ekonomik ve sosyal yansımalarıyla birlikte kentlerin rekabet gücünü olumsuz etkilemeye ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Sağlıksız yapılışma, eskiyen yapı stoku, afet riskleri, hızlı nüfus artışı, değişen yaşam tarzı ve mekân tercihleriyle işlev ve değer kaybeden alanların oluşması, üretim ve hizmet alanlarının sıkışması gibi faktörler kentlerdeki yapıların ve alanların dönüşüm ihtiyacını artırmaktadır.

Ülkemizdeki kentsel dönüşüm projeleri, afet riskli alanların yenilenmesinden sanayi alanlarının dönüşümüne, üretilen lüks konut sitelerinden tarihi alanların canlandırılmasına kadar birçok alanda gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle kentsel dönüşümün sanayi,

istihdam, afet, konut, kültür, çevre, enerji ve ulaşım gibi politika alanlarıyla ilişkisinin ve bütünlüğünün tesis edilmesi önemli görülmektedir. Bu kapsamında kentsel dönüşümün kentsel yenileme, yeniden canlandırma ve koruma gibi alternatif yöntemleri de içerecek şekilde uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentsel dönüşüm; etkin planlama, yenilikçi uygulama araçları ve uygun alan tanımlamasıyla kendi finansmanını üreten ve daha kaliteli, güvenli ve sağlıklı yaşam ortamları sunan etkili bir araç olma potansiyeli taşımaktadır. Bu doğrultuda kentsel dönüşümün niteliğini, hazırlanma, uygulanma ve denetim süreçlerini tanımlayan, katılımcılığı gücü ve sosyo-ekonomik boyutları zengin daha bütüncül bir modele ve düzenleme çerçevesine ihtiyaç bulunmaktadır. Oluşan bekłentiler dikkate alınarak bu konuda merkezi ve yerel idarelerin teknik, mali ve idari kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları ile yeterli sosyal ve teknik altyapı alanlarına sahip, daha yaşanabilir kentler oluşturulmasına yönelik yerel ve merkezi uygulamaları yönlendirecek planlama kriterlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Terör olayları nedeniyle kamu düzeni ve güvenliğinin, hayatın olağan akışını aksatacak veya durduracak seviyeye geldiği yerlerde, hasarlı ve yıkılmış yaşam alanlarının sosyal, ekonomik ve fiziki altyapısının yenilenmesine dönük ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

2016 yılında yaklaşık 817 bin olarak tahmin edilen konut ihtiyacına karşılık; yapı kullanma izni alan konut sayısı, Haziran 2016 itibarıyla yaklaşık 348 bindir. Konut arzındaki son yıllarda artışın etkisiyle konut açığı azalmakla birlikte, yerleşmeler itibarıyla arz ve talep dengesinde uyumsuzluklarla karşılaşılmaktadır. Bu kapsamında, konut piyasasında doğru ve uzun vadeli analizler yapılabilmesine imkân veren veri altyapısının güçlendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) 2003 yılından itibaren inşaatına başlanan 727.086 konutun 587.562'si Haziran 2016 itibarıyla sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte tamamlanmıştır.

27/03/2015 tarihli ve 6637 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla konut sahibi olmayanlar için konut hesabı açılması ve devlet katkısı ödemesi imkâni getirilmiştir. Konut Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik 26/02/2016 tarihli ve 29636 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu düzenlemelerle Türk vatandaşlarına, yurt içinde satın alacakları ilk ve tek konut için bankalarda konut hesabı açmaları; asgari 3 yıl boyunca sisteme kalmaları kaydıyla konut satın alımından sonra hesapta biriken toplam tutarın yüzde 20'sini ve 15.000 Türk Lirasını geçmemek üzere devlet katkısı ödemesi hukme bağlanmıştır. Uygulama yeni başlamakla birlikte, söz konusu düzenlemenin konut sahipliğinin artmasına katkı sağlayacağı öngörmektedir.

Planlı kent ve konut çevreleri oluşturarak konut ihtiyacını karşılamak üzere sosyal ve teknik altyapıları tamamlanmış arsa üremesine öncelik verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Konut piyasasında konut açığının bulunduğu yerleşmeler başta olmak üzere arz ve talep dengesinin kurulması, alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla uygun yapım ve finansman yöntemlerinin geliştirilmesi, mülk konut politikalarının yanı sıra kiralık konut politikalarının uygulanması gereklilik görülmektedir. Konut yapımının yerleşmelerin gelişme eğilimlerine ve özelliklerine göre yönlendirilmesi, yaşılı, çocuk ve engellilerin ihtiyaçlarına uygun konut ve çevrelerinin tasarlanması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Kentlerdeki afet riski taşıyan, eski değerini ve işlevini kaybeden, mekân kalitesi düşük yaşam alanlarının sosyal, ekonomik, çevresel ve estetik boyutlar dikkate alınarak yenilenmesi, daha dirençli hale getirilmesi ve kentsel refahın yapı ve yaşam kalitesiyle birlikte yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

Afet riskli yapılaşmanın ıslahı, kentlerimizin iş ve yaşam koşulları açısından cazibesinin artırılmasıyla tarihi ve kültürel değer taşıyan kent merkezlerinin dönüşümle canlandırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilecektir. Riskli alanlara yönelik kentsel dönüşüm uygulamaları için önceliklendirme yapılacaktır.

Kentsel dönüşüm, yapı malzemesi ve elemanlarının geliştirilmesinde yerli ve yenilikçi üretimi destekleyecek bir fırsat olarak değerlendirilecektir.

2017 yılında konut ihtiyacının yaklaşık 817 bin olacağı tahmin edilmekte olup konut açığı bulunan yerleşmelerin tespit edilerek ihtiyacın karşılanması ve konut piyasasında arz talep dengesinin kurulması amaçlanmaktadır. Nüfus artışının hızlı ve konut fiyatlarının yüksek olduğu şehirler başta olmak üzere dar gelir gruplarına yönelik sosyal kiralık konut üretiminin desteklenmesine yoğunlaşacaktır.

Kentsel dönüşüm ile şehirlerimizdeki düşük standartlı kentsel alanların ekonomik, sosyal ve fiziki dezavantajlarının azaltılması hedeflenmektedir. Şehirlerimizin iş ve yaşam koşulları açısından cazibesinin artırılması, afet riskine duyarlı standart dışı yapılaşmanın ıslahı ile tarihi ve kültürel değer taşıyan şehir merkezlerinin dönüşümle canlandırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kentsel dönüşümde ideal alan büyütüğü ve bütünlüğü gözetilecek, planlama araçlarından en üst düzeyde yararlanması sağlanacak, plan ve projelerin niteliklerini, önceliklendirme, hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme, denetim ve yönetim süreçlerini tanımlayan usul ve esaslar geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.962)			
Tedbir 381. Kentsel dönüşüm alanı ilan edilen yerlerdeki imar uygulamalarında taşınmaz değerini esas alan pilot çalışma gerçekleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), TOKİ, SPK, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Kentsel dönüşüm uygulamalarında arsa ve arazi düzenleme yöntemlerinin geliştirilmesi ve değer esası düzlemler ile uygulama yapılabilmesi için pilot çalışma başlatılacaktır.
Tedbir 382. Kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik stratejik önceliklendirme çalışmaları devam edecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TOKİ, Kalkınma Ajansları, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Pilot bir ilde Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlanma çalışmaların tamamlanacak olup Ulusal Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi nihai hale getirilecektir. Yerel düzeyde yapılacak kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin önceliklendirme kriterleri geliştirilecek ve yerel uygulamalara ilişkin Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlama Rehberi oluşturulacaktır.

Tedbir 383. Yerel ve merkezi düzeyde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin planlama çalışmalarına ait usul ve esaslar geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Üniversiteler, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Kentsel dönüşüm uygulama örnekleri yerinde incelenerek üniversiteler ve diğer paydaş kurumlar ile birlikte planlama ilkeleri belirlenecektir. Kentsel dönüşüm alanlarında planlama ilkelerini ortaya koyan bir rehber hazırlanarak kentsel dönüşüm uygulamalarının kent bütününe etkilerinin analizinin yapılmasına ilişkin yol haritası oluşturulacaktır.
---	--	-------------	---

Kentsel dönüşüm projeleri, farklı gelir gruplarının yaşam alanlarını kaynaştıran, işyeri-konut mesafelerini azaltan, şehrin tarihi ve kültürel birikimiyle uyumlu, sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir yaklaşımla gerçekleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.961)

Tedbir 384. Süregele n kentsel problemlerin yanı sıra terör sebebi ile kamu düzeni ve güvenliğinin olagân hayatı durduracak seviyeye geldiği yerlerde hasarlı ve yıkılmış yapılar ile zarar gören sosyal, ekonomik ve fiziki alt yapı yenilenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Terör nedeniyle zarar görmüş illerimizde belirlenen pilot bölgelerde kentsel dönüşüm kapsamında öncelik sırası belirlenerken uygulamaya ilişkin etaplar oluşturulacaktır. Böylece ivedî dönüşüm uygulamaların teor nedeniyle ortaya çıkan adı bannma ihtiyacı karşılanacaktır. Hak sahipliği tespit ile gayrimenkul değerlemesi yapılacak olup, Dönüşüm Stratejisi hazırlanacaktır.
--	---	-------------	--

Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı

Tedbir 385. Yapı Araştırma Merkezi kurulmasına yönelik hukuki ve kurumsal altyapı oluşturulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Yapıları ilgili politika önerileri ve standart geliştirilmesi, yenilikçi ve sürdürülebilir tasarımlar, yapım teknikleri ve ekipmanların araştırılması ve geliştirilmesi amacıyla Yapı Araştırma Merkezi kurulması için hukuki altyapı hazırlanacaktır.
Tedbir 386. Afet riski altındaki alanların dönüşümü için sağlanacak destekler etkinleştirilecek, yeni finansal araçlar geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, AFAD, Banka ve Finans Kuruluşları	Aralık Sonu	Afet riskli alanlarda hak sahiplerinin bireysel olarak veya inşaat şirketlerinin kurumsal olarak dönüşüm uygulamalarına girişebilmesi için yeni finansal araçlar geliştirilerek kamunun teşvik edici rolü güçlendirilecektir.
Tedbir 387. Kentsel dönüşümün yeni, yerli ve yenilikçi üretimi destekleyecek şekilde uygulanmasına yönelik usul ve esaslar belirlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TOKİ, Mahalli İdareler, Üniversiteler, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Kentsel dönüşümün yapı malzemeleri ve elemanlarının geliştirilmesinde ortaya çıkan fırsatı değerlendirebilmek ve sektördeki gelişime katkı sağlamak için yeni, yerli ve yenilikçi ürün kullanımını desteklemeye dönük usul ve esaslar belirlenecektir.

Dar gelirliler başta olmak üzere, halkın temel konut ihtiyacının daha yüksek oranda karşılanması için gerekli önlemler alınacak; barınma sorununa sağlıklı ve alternatif çözümler geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.965)

Tedbir 388. Sağlıklı, engelsiz, güvenli, çevre ve çokuk dostu konut ve konut alanlarının geliştirilmesi için mevcut standartlar gözden geçirerek yenilenecek; yasal, idari ve finansal mekanizmalar bu yönde güçlendirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, AFAD, TOKİ, İLBANK, Mahalli İdareler, Üniversiteler	Aralık Sonu	Konut konusundaki verilerin geliştirilmesi için Mekânsal Adres Kayıt Sistemi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile diğer mevcut veri kaynaklarındaki konut verilerinin derlenmesi, konut finansman yöntemleri, konut sunumu ve ihtiyacı, konut piyasasının işleyiş sorunları gibi konulardaki verilerin geliştirilmesi, "konut" başlıklı bir veri bankasında düzenli toplanması, yayımlanması ve ulaşılabilir kılınması sağlanacaktır.
---	---	-------------	---

Kamunun, konut piyasasında yönlendirici, düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolü güçlendirilecek, altyapısı hazır arsa üretimi hızlandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.966)

Tedbir 389. Konut projelerinde dar gelirliler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, öğrenciler gibi dezavantajlı grupların barınma ihtiyacının karşılanmasına yönelik sosyal kiralık konut oluşturmak üzere bir çalışma başlatılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TOKİ, İller Bankası, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Alt gelir gruplarının ve dezavantajlı kesimlerin konut ihtiyacının karşılanması ile konut ve özellikle kentsel dönüşüm projelerinde bu grulplara kiralık konut sağlamak amacıyla belirli bir pay ayrılması yönelik düzenleme yapmak üzere gerekli koşulların, kamunun ve özel sektörün yapabileceklerinin belirlenmesi için bir çalışma başlatılacaktır.
--	--	-------------	--

Tedbir 390. Konut piyasasında ihtiyaç duyulan veri kaynaklarının geliştirilmesi sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), TÜİK, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TOKİ, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Konut konusundaki verilerin geliştirilmesi için; Mekânsal Adres Kayıt Sistemi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile diğer mevcut veri kaynaklarındaki konut verilerinin derlenmesi; konut finansman yöntemleri, konut sunumu ve ihtiyacı, konut piyasasının işleyiş sorunları, konutun ve hane halkının fiziksel, sosyal ve ekonomik özellikleri gibi konulardaki verilerin geliştirilmesi; "konut" başlıklı bir veri bankasında düzenli toplanması, yayımlanması ve ulaşılabilir kılınması sağlanacaktır.
---	---	-------------	---

2.2.3.4. Kırsal Kalkınma

a) Mevcut durum

Türkiye'de kır-kent ayrimına esas teşkil eden 20 bin nüfus eşiği baz alındığında 2012 yılında nüfusun yüzde 27,7'si, köy-şehir ayrimı dikkate alındığında ise nüfusun yüzde 22,7'si kırsal alandadır. Belediyelerin yeniden yapılanmasına yönelik 6360 sayılı Kanunun kabul edilmesinden sonra büyükşehir belediyesi bulunan illerdeki belde ve köyler mahalleye dönüştürüldüğünden, bu yerleşimlerdeki nüfus verisi bağlı bulundukları şehirlerin nüfus verisi kapsamında gösterilmektedir. Bu nedenle, kırsal alan tanımının güncellenmesine dair çalışmalarla Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (UKKS) belirtilen hususların dikkate alınması gerekmektedir. İçişleri Bakanlığı verilerine göre, büyükşehir belediyesi bulunmayan 51 ilde 18.333 köy, yaklaşık 26 bin köy bağlısı ve 397 belde statüsünde yerleşim yeri mevcuttur. Buna göre, 2015 yılı ADNKS verilerine göre nüfusun yüzde 7,9'una karşılık gelen 6,2 milyon kişi bahsi geçen köylerde yaşamaktadır.

Onuncu Kalkınma Planı dönemine ilişkin kırsal kalkınma politika dokümanlarının hazırlık çalışmaların Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının koordinatörlüğünde ve Kalkınma Bakanlığının teknik desteğinde, Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesi aracılığıyla yürütülmüştür. Bu kapsamda, UKKS (2014-2020) 2014/45 sayılı YPK Kararıyla onaylanarak yürürlüğe girmiştir. UKKS'de belirlenmiş bulunan politika çerçevesiyle uyumlu olarak merkezi bütçe kaynaklarıyla hâlihazırda yürütülen ve Onuncu Kalkınma Planı döneminde yürütülecek olan öncelikli kırsal kalkınma faaliyetlerini içeren Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2015-2018) ise 2015/63 sayılı YPK Kararıyla onaylanmıştır.

Yararlanıcıların eş-finansman katkısıyla yürütülen proje temelli tarım ve kırsal kalkınma mali destek programları farklı kurumlarda yürütülmektedir. Bu kapsamda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) ve Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Programı; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumuna (TKDK) Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD Programı), GAP İdaresi tarafından GAP Entegre Kırsal Kalkınma Projesi ile kalkınma ajanslarında tarım ve kırsal kalkınma amaçlı destek programlarının uygulamaları sürdürülmektedir.

Ülkemizin tarımsal destekleme bütçesi kapsamında, 27/02/2016 tarihli Resmi Gazetedede yayımlanan kırsal kalkınmaya ayrılan desteklerin programlanmasına ilişkin 2016/8541 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında belirtilen kırsal kalkınma destekleri arasındaki eşgüdüm ve tamamlayıcılık ilişkisi ilgili kurumlar tarafından merkezi ve yerel düzeyde gözetilmektedir. Kırsal kalkınma desteklerinin programlanması; ulusal ve uluslararası kaynaklarla yürütülen bütün destekleme faaliyetlerinin içerik ve coğrafi kapsam bakımından eşgüdüm ve tamamlayıcılığı güçlendirmeye yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede, KKYDP ile IPARD Programı uygulamaları arasında ihtiyaç duyulan tamamlayıcılık ve eşgüdüm KKYDP uygulamasına ilişkin tebliğlerle sağlanmaktadır.

IPARD I Programı (2007-2013) kapsamında sağlanan fonların kullanımına 42 ilde devam edilmekte olup uygulama 2016 yılı sonu itibarıyla tamamlanacaktır. IPARD II Programı (2014-2020) Avrupa Komisyonunun 27/01/2015 tarihli ve 337 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir. Bu Program döneminde de gıda, tarım ve hayvancılık sektörlerinde faaliyyette bulunan üreticiler veya bu sektörlerde yatırım yapmak isteyen girişimcilere kırsal alanda belirli yerel ürünlerin üretimi, kırsal turizm, kültür balıkgılığı gibi çeşitli alanlardaki yatırımlara değişen oranlarda hibe desteği verilecektir. Kırsal alanlarda yerel kalkınma girişimleri ve tarım-çevre dostu tedbirler kapsamındaki konular da tedbirlerin

akreditasyonundan sonra desteklenecektir. IPARD II Programının yaklaşık bütçesi 801 milyon Avro AB katkısı ve 244 milyon Avro ulusal katkısı ile toplam 1 milyar 45 milyon Avrodur. IPARD I Programı uygulamalarından elde edilen deneyimler işliğinde, IPARD II Programı bütçe kullanımı yetki devrinin alınması beklenmektedir. TKDK'nın 42 il koordinatörlüğünün yetki devri süreciyle denetim ve eğitim faaliyetlerinin hızla tamamlanması ve sağlanan fonların etkin biçimde kullanılması öngörmektedir. Ayrıca, IPARD II Programına ilişkin "Kırsal Kalkınma Programı İzleme Komitesinin Teşekkülü ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" değişikliği yürürlüğe girmiştir.

2006 yılından itibaren yürürlükte olan KKYDP, IPARD Programı dışında kalan iller ile IPARD Programı kapsamında olup bu illerde desteklenmeyen alanları da içerecek şekilde 2009 yılından itibaren bütün illerde uygulanmıştır. KKYDP'nin 2006-2010 ve 2011-2015 dönemi uygulama sonuçlarına göre, Ekim 2016 itibarıyla Programın tüm bileşenleri kapsamında yaklaşık 279 bin projeye 2,9 milyar TL hibe desteği sağlanmıştır. Kırsal kalkınma desteklerine ilişkin 2016-2020 dönemini kapsayan 2016/8541 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı doğrultusunda hazırlanan 2016/37 sayılı uygulama tebliği 21/10/2016 tarihli ve 29864 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Programıyla tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması ve kırsal alanda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretmeye yönelik projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Programın uygulama tebliğine göre, 18-40 yaş grubundaki başvuru sahiplerinin ilan edilen uygun yatırım konularındaki proje tekliflerine azami 30 bin TL hibe desteği sağlanmaktadır. 81 ilde uygulanan Program için 2016 yılında 450 milyon TL ödenek tahsis edilmiş olup 14.970 adet projenin desteklenmesi öngörmektedir.

2005 yılında başlatılan ve İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesinin (KÖYDES) uygulaması, 6360 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte 2014 yılından itibaren büyükşehir belediyesi bulunmayan 51 ilde devam etmektedir. KÖYDES kapsamında köy yolu, köy içme suyu, küçük ölçekli sulama işleri ve atık su konularında yerel idarelerin köy altyapısı projelerine destek sağlanmaya devam edilmektedir. 2005-2016 döneminde harcanan yaklaşık 9,83 milyar TL ile; Ekim 2016 itibarıyla yaklaşık 82 bin km stabilize yol, 110 bin km asfalt, 3 bin km beton yol inşa edilmiş; 43 bin km yolun bakım-onarımı yapılmış; 19 milyon m² kilit parka döşenmiş; 55.362 ünitede içme suyu ve 293 ünitede atık su projesi yürütülmüş, 62 bin hektar tarım alanı da sulamaya kavuşturulmuştur. 2016/11 sayılı YPK Kararı kapsamında Proje 2016 yılında yaklaşık 392 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

b) Amaç ve Hedefler

Kırsal kalkınmada temel amaç; kırsal kesimdeki asgari yaşam seviyesinin ülke ortalamasına yaklaşılması için kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alan koşullarıyla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

Bu amaca yönelik olarak kırsal ekonominin, üretim ve istihdam temelinde büyümesi için tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin birlikte değerlendirilmesi; iklim değişikliğine adaptasyon ve yeşil büyümeye ilkeleri çerçevesinde kırsal çevrenin ve doğal kaynakların korunması; altyapı yatırımlarının üretim faaliyetlerini destekleyecek, kırsal yerleşimlerin peyzaj değerini iyileştirecek ve bireylerin yaşam kalitelerini artıracak şekilde gerçekleştirilmesi; beşeri sermayenin geliştirilmesi ve yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politika uygulamalarının etkinleştirilmesi; kamusal hizmetlerin sunumunda kırsal

alanların yerleşme deseni ve demografik yapısı ile mahalli idare yapısını gözeten yenilikçi uygulamaların geliştirilmesiyle yerel kalkınma kapasitesinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

Kırsal kalkınma destekleme programlarının istihdam odaklı ve yerel yöneticiyi güçlendirerek şekilde tasarılanması sağlanacak, destekleme programları arasında eşgündüm ve tamamlayıcılık gözetilecek ve tarım havzalarına yönelik çalışmalar da dahil olmak üzere uygulama öklärleri bölgesel gelişme politikalarıyla uyumlu olarak belirlenecektir. IPARD Programının uygulandığı illerde kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali desteklerin tamamlayıcılığı güçlendirilecektir.

Büyükşehir belediyelerinin kırsal kesime yönelik görevlerini etkin şekilde yerine getirebilmelerini sağlayacak farklı programlama, teşkilatlanma ve hizmet sunumu modelleri geliştirilecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kırsal alan tanımı revize edilecek, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il bazında yayımlanması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.1027)			
Tedbir 391. Kırsal alan tanımı revize edilecektir.	TÜİK (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Kırsal alanın, nüfus, şehir merkezine uzaklık ve diğer uygun parametrelere göre kademeli şekilde tanımlanması ile temel nitelikteki kırsal alan istatistiklerinin il bazında üretilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 392. Kırsal Kalkınma Koordinasyon ve İzleme Komitesinin yönetim kapasitesi güçlendirilecektir.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), AB Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK	Aralık Sonu	UKKS'de belirtildiği üzere, Komitenin kurumlar arasında kalıcı işbirliği ve ortaklık ağlarının oluşmasına imkan tanıyacak şekilde yapılandırılması sağlanacaktır. Komite sekretaryasının kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi için mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecektir.
Tedbir 393. Kırsal göstergeler bilgi sistemi oluşturulacaktr.	TÜİK (S), Kalkınma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı	Aralık Sonu	UKKS'de yer alan seçilmiş kırsal göstergelerin il ve ilçe bazında ve yıllık olarak üretilmesine imkân verecek metaveri çalışmalarının tamamlanması, verilerin ilgili kurumlarca üretilmesi ve Resmi İstatistik Programına entegre edilmesini müteakip TÜİK internet sitesi üzerinden erişime açılması sağlanacaktır.

Büyükşehir kapsamındaki başta olmak üzere ilçe düzeyinden kırsal alana hizmet sunum kapasitesini güçlendirecek kurumsallaşma sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.1026)

Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Programı

Tedbir 394. Büyükşehir belediyelerinin kırsal kesim yönelik hizmet sunum kapasitelerinin tespitine ilişkin analiz çalışmaları yürütülecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Bölge Kalkınma İdareleri, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Büyükşehir belediyelerinde kırsal hizmetlerin planlama ve sunumunda uygun ölçek yapılanmalarının sağlanmasımeye yönelik gerekli kurumsal, idari ve mevzuat düzenlemeleri ihtiyacının tespiti için analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Kırsal yerleşimlerin farklı sektörlerdeki ihtiyaçlarının bir arada programlanmasından oluşan ilce bazlı yerel kalkınma programı hazırlanacaktır. Programın tasarımları şehirlere yakınık durumuna göre, orta ve uzak kırsal yörenlerin şartları dikkate alınarak farklılaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.1024)			
Tedbir 395. Kırsal yerleşimlerin farklı sektörlerdeki ihtiyaçlarının bir arada programlanabilmesini sağlayacak ilce bazlı entegre kırsal kalkınma modeline ilişkin bir analiz çalışması yürütülecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Mahalli İdareler, Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Analiz çalışması, KÖYDES Projesi başta olmak üzere yatırım ve destekleme faaliyetlerinden elde edilen diğer deneyimler gözetilerek sonuçlandırılacaktır.

2.2.3.5. Kentsel Altyapı

a) Mevcut Durum

2014 yılı itibarıyla içme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı yüzde 97 seviyesindedir. Yerleşime yeni açılan alanlar ve mevcut şebekelerin yenileme ve bakım çalışmaları dışında içme suyu şebeke inşaatı ihtiyacı azalırken içme suyunu arıtma ihtiyacı artmıştır.

Su havzalarındaki yapışmalar, kentsel ve sanayi atık sularının arıtılmadan dışarı, tarimsal ilaç ve gübre kullanımı, katı atıkların düzensiz olarak alıcı ortama bırakılması gibi nedenler su kaynaklarını hızla kırletmektedir. Bu durum karşısında arıtma tesisi yapımı ihtiyacı artmış ve 2012 yılında 258 olan arıtma tesisi sayısı 2014 yılında 381'e gelen olup şebeke ile dağıtılan suyun yüzde 88'ı artırılmıştır.

Kanalizasyon şebekesiyle hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı 2014 yılında yüzde 90, toplam nüfusa oranı ise yüzde 84 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında atık su arıtma tesisi hizmeti alan belediye nüfusu oranı yüzde 68'e yükselmiştir. 2014 yılında yüzde 68 olan atık su arıtma hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranının, kademeli olarak 2017'ye kadar yüzde 100 olması gerekmektedir.

İlgili kanunlarda yapılan değişikliklerle DSİ'nin her türlü içme suyu ve atık su yatırımlarında yetkili kılınmasıyla kurumca gerçekleştirilebilecek içme suyu temini projesi talebi artmış, bunun yanında havza bazında kanalizasyon ve atık su arıtma tesisi yapımı hususunda çalışmalar başlatılmıştır. Artan taleplerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla DSİ'nin finansman modelinin sürdürülebilir hale getirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

İçme suyu kayıpları konusunda sağlıklı verilere ulaşılamamakla birlikte, faturalandırılamayan (kayıp/kaçak dâhil) su miktarının yüzde 55 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Su temin sistemindeki kayıp ve kaçaklar azaltılarak su kaynaklarının etkin kullanılması önemini korumaktadır.

Yatırım ve işletme maliyetleri, personel, teknoloji seçimi ve denetim gibi nedenlerle atık su altyapı hizmetlerinde yeterli etkinlik sağlanamamaktadır. Özellikle atık su antma tesislerinin işletilmesi ve yönetilmesinden kaynaklanan problemlerden dolayı tesisler verimli çalıştırılamamakta olup antma tesislerinin işletme ve yönetimine yönelik model geliştirilmesi önem arz etmektedir. Başta yeni kurulan 14 büyükşehir belediyesinde olmak üzere, 6360 sayılı Kanunun geçiş sürecinde su ve kanalizasyon idareleri, hem finansal hem de teknik kapasite açısından önemli sorunlar yaşamaktadır. Nüfusun yüzde 76'sının büyükşehirlerde yaşadığı göz önüne alınarak su ve kanalizasyon idarelerine yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

SUKAP'tan faydalanan proje sayısı Eylül 2016 itibarıyla 1.114'e ulaşmış olup 2011-2016 döneminde merkezi yönetim bütçesinden yaklaşık 3,2 milyar TL kaynak İLBANK aracılığıyla belediyelere proje karşılığı hibe olarak kullandırılmak üzere ayrılmıştır.

TÜİK verilerine göre 2014 yılında toplanan yaklaşık 28 milyon ton evsel nitelikli katı atığın yüzde 63,5'i düzenli depolama sahalarında, yüzde 0,5'i ise kompost tesislerinde bertaraf edilmiştir. Toplam kapasitesi 310 bin ton/yıl olan dört kompost tesisinde yaklaşık 94 bin ton atık işlem görmüş ve 34 bin ton kompost üretilmiştir. 2016 yılı itibarıyla işletmede olan düzenli depolama tesisi sayısı 82'ye yükselmiş olup bu tesislerle 1.091 belediyede 52,1 milyon nüfusa hizmet verilmektedir.

2015 yılında iki adet yakma ve 52 tıbbi atık sterilizasyon tesisiyle hizmet verilirken, 2016 yılında iki yakma ve 56 tıbbi atık sterilizasyon tesisiyle 81 ilde hizmet verilmektedir.

2014 yılında piyasaya sürülen yaklaşık dört milyon ton ambalajın yüzde 55'i geri kazanılmıştır. 2015 yılı itibarıyla 1.158 lisanslı toplama-ayırma ve geri kazanım tesisi faaliyet göstermektedir.

2016 yılı itibarıyla tehlikeli atıkların yönetimi için 44 atık yakma ve beraber yakma, 434 tehlikeli atık geri kazanım ve sekiz adet birinci sınıf düzenli depolama tesisi bulunmaktadır.

Katı atık yönetiminde öncelikle üretilen çöp miktarının azaltılması ve atığın kaynakta ayırtılara toplamaya hazır hale getirilmesi için hanehalklarının bilişlendirilmesi önemini korumaktadır.

Belediyeler, katı atık yönetiminde toplama ve taşıma konularındaki görevlerini büyük ölçüde yerine getirirken, atık bertarafı konusunda gereken etkinliği ve hassasiyeti göstermemekte; işletme koşullarındaki olumsuzluklar önemli çevresel sorunlara yol açıbmektedir. Düzenli depolama tesis sayısı artırmakla birlikte işletmede olan mevcut düzenli depolama tesislerinin önemli bir bölümünün kapasiteleri dolma aşamasında olduğundan bu tesislere ilave depolama alanı yapımı ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca eski çöplük alanlarının rehabilitasyonu ve kırsal alanda katı atıkların yönetimi ile ilgili sorunlar devam etmektedir.

Mahalli idare birlik modeli, katı atık yönetiminde belediyelerin zaman ve finansman kaynaklarını daha verimli kullanmaları açısından önemlidir. Bu yöntemle yürütülen katı atık projeleri artırmakla beraber kurulan tesislerin işletilmesinde yaşanan sıkıntılar devam etmektedir.

Ambalaj atıklarının azaltılması, tekrar kullanımı, geri dönüşümü, geri kazanımı, kaynağında ayrı toplanması, taşınması ve ayrıştırılması önemini korumaktadır.

Geri dönüşüm ve geri kazanıma yönelik farkındalıkın ve çevre bilincinin artırılması, geri kazanılmış ikincil ürüne ait standartların geliştirilmesi, teşvik ve yönlendirme sisteminin geliştirilmesi atık yönetiminde ekonomik ve çevresel faydalara açısından önemini korumaktadır.

Atık yağılar, atık pil ve akümülatörler, ömrünü tamamlamış lastikler, elektrikli ve elektronik eşya atıkları, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atığı, ömrünü tamamlamış araçlar gibi özel atıkların toplanması, taşınması, geri kazanımı ve bertarafına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Yüksek kentsel nüfus artış hızı, plansız kentleşme ve motorlu taşıt sayılarındaki artışa bağlı olarak kentiçi ulaşımda yaşanan trafik sıkışıklığı, çevre kırılığı, trafik kazaları, aşırı yakıt tüketimi ve zaman kaybı gibi sorunlar artarak devam etmektedir. Bu sorunları çözmek amacıyla, başta raylı sistemler olmak üzere kentiçi toplu taşıma sistemlerine yönelik yatırımlara devam edilmektedir.

Türkiye'de 2016 yılı sonu itibarıyla 11 büyükşehirde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Eskişehir, Kayseri, Samsun, Antalya, Konya ve Gaziantep) raylı toplu taşıma sistemi (metro, hafif raylı sistem, tramvay) işletilmektedir.

Kentiçi raylı sistem projelerinin Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığında genel bütçe kaynaklarıyla gerçekleştirilmesi imkânı getirilmiştir. Bu kapsamda, Bakanlıkça devalınan Ankara Tandoğan-Keqören Metro Projesi ile Antalya Meydan-Havalimanı-Expo Raylı Sistem Projesi tamamlanarak 2016 yılında hizmete alınmıştır. Ayrıca, İstanbul Bakırköy-Kirazlı Metro Projesinin yapım çalışmalarına devam edilmekte; Yenikapı-İncirli-Sefaköy Metro Projesinin ise ihalesinin yıl içerisinde yapılması beklenmektedir.

Öte yandan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen projelerden Kartal-Kaynarca metro hattı 2016 yılında tamamlanarak işletmeye alınmıştır. Üsküdar-Ümraniye-Çekmeköy metro hattının ise yapım çalışmalarında sona gelinmiştir. Söz konusu hat 2016 yılı sonunda kısmen faaliyete geçecek olup geri kalan işlerin 2017 yılı içerisinde tamamlanması beklenmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Nüfusun sağlıklı ve güvenilir içme ve kullanma suyuna erişiminin sağlanması ve atık suyun insan ve çevre sağlığına etkilerinin en aza indirilerek etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Belediye atıklarının öncelikli olarak kaynağında ayrıştırılarak ekonomik değeri olan atıkların geri kazanılmak üzere diğer atıklarla karıştırılmadan toplanmasının sağlanması, geri kazanımı mümkün olmayan atıklar için düzenli depolama tesisilarının kurulması ve eski çöp sahalarının kapatılarak rehabilitasyonu amaçlanmaktadır.

Kentlerimizde toplu taşıma sistemi yatırımlarında yolculuk talepleri esas alınacak, otobüs sistemlerinin yaygınlaştırılmasına öncelik verilecek, otobüslerin yetersiz kaldığı güzergâhlarda ise raylı sistemler tercih edilecektir. Bu doğrultuda doruk saatte ve tek yönde tramvay sistemleri için asgari 7 bin yolcu/saat, hafif raylı sistemler için asgari 10 bin yolcu/saat ve metro sistemleri için asgari 15 bin yolcu/saat düzeyinde yolculuk talebi şartı aranacaktır. Raylı sistem projelerinin yatırım programına alınması aşamasında projelerin ekonomik ve mali yapılabiliğinin yanı sıra teklif veren belediyenin mali yapısı da göz

önünde bulundurulacaktır. Projelerin finansmanında öz kaynak kullanımı esas olacak, dış finansman kaynakları sadece yüksek teknoloji uygulamalarını içeren işlerin yapımında kullanılacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
İçme suyu ve kanalizasyon yatırım ve hizmetlerinin sağlanması mali sürdürülebilirlik gözetilecektir. (Kalkınma Planı p.980)			
Tedbir 396. İçme suyu ve kanalizasyon yatırım taleplerinin sağılı bir şekilde yönetilebilmesi için ilgili kurumların mall yapılarının sürdürülebilir olmasına yönelik finansman modelleri geliştirilecektir	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, DSİ, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Artan yatırım talebinin sağılı bir şekilde yönetilebilmesi için DSİ Genel Müdürlüğü'nün içme suyu proje finansmanının sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasına yönelik finansman modeli geliştirilecektir. Büyükşehir belediyelerinin görev ve yetki alanlarını genişleten yasal düzenlemelere paralel olarak su ve kanalizasyon idarelerinin hukuki, kurumsal ve finansman yapısı hizmet kalitesini artırmak ve hizmet maliyetini insan tüketim ihtiyaçlarını da gözterek kullanılan öder presibiyile karşılaşmak üzere bir model geliştirilecektir.
Kati atık yönetimi etkinleştirilerek atık azaltma, kaynaktaki ayrıştırma, toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf saflarları teknik ve mali yönünden bir bütün olarak geliştirecek; bilinglendirmenin ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesine öncelik verilecektir. Geri dönüştürülen malzemelerin üretimde kullanılması özendirilecektir. (Kalkınma Planı p.982)			
Tedbir 397. Kati atık yönetiminde mahallî idare birlüklerinin etkin çalışmasına yönelik usul ve esaslar belirlenecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İLBANK, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Mahallî idare birlükleri tarafından kurulan tesislerin işletilmesi sırasında yaşanan sıkıntıların giderilmesi amacıyla mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.
Tedbir 398. Evsel nitelikli kati atıkların yönetiminde yaşanan sorunların giderilmesi amacıyla finansman modeli geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İLBANK, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Evsel nitelikli atıkların insan ve çevre sağlığına etkilerinin en azı indirilerek etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi amacıyla belediyelerin finanse etmekte zorlandıkları kati atık projelerinin proje türü, belediye bünyesüğü, birek yapıları gibi kriterler göz önünde bulundurularak oluşturulacak bir model çerçevesinde belediyeler desteklenecektir.
Kentiçi ulaşımda kurumlar arası koordinasyon geliştirilecek, daha etkin planlama ve yönetim sağlanacak, kentiçi ulaşım altyapısının diğer altyapılarla entegrasyonu güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.983)			
Tedbir 399. Kentiçi raylı sistem projelerinin incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin esasları düzenlemeye	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Büyükşehir Belediyeleri	Aralık Sonu	655 sayılı KHK gereğince kentiçi raylı sistem projelerinin incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin esasları düzenlemeye

yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.			yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.
Tedbir 400. Belediye rin raylı sistem projelerinin Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından devalinmasına ilişkin usul ve esasları düzlemeye yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Büyükşehir Belediyeleri	Aralık Sonu	655 sayılı KHK'ya dayanarak 2010 yılında kabul edilen 2010/1115 sayılı Şehir içi Raylı Ulaşım Sistemleri, Metrolar ve Binalarla ilgili Tesislerin Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığında Üstlenmesi, Devalinması ve Tamamlanmasını Müteakip Devri ile İlgili Şartların Belirlenmesine İlişkin Karanın kapsamının netleştirilmesi, projelerin Bakanlıkça değerlendirilmesi, devalinması ve tamamlanması süreçleri ile belediyeler tarafından Hazineye yapılacak geri ödeme usul ve esaslarını düzlemeye yönelik bir yönetmelik hazırlanacaktır.

2.2.3.6. Mahalli İdareler

a) Mevcut Durum

2016 yılı itibarıyla, 51 il özel idaresi, 1.397 belediye, 18.333 köy ile il özel idareleri, belediyeler ve köylerin üye oldukları 787 mahalli idare birliği bulunmaktadır. 2015 yılı ADNKS sonuçlarına göre belediyelerde 73.739.101 kişi yaşamakta olup bu nüfusun toplam nüfusa oranı yaklaşık yüzde 93,7'dir.

Mahalli idarelerde çıkarılan norm kadro yönetmelikleriyle personel istihdamına belli bir disiplin getirilmiş olup mahalli idarelerde çalışan personel sayısı 2011 yılında 266.527 iken bu sayı 2015'te 229.654'e düşmüştür.

Merkezi idare ile mahalli idareler arasında görev, yetki, kaynak paylaşımı ve hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik yasal düzenlemeler çerçevesinde ülke düzeyinde belirli hizmet seviyesine ulaşmak için merkezi idarece gereklî standartların belirlenmesi ve bunlara uyumun sağlanmasına ilişkin denetim ihtiyacı devam etmektedir.

Mahalli idarelerin yeni yasal düzenlemelerle genişleyen hizmet alanları ile artan görev ve sorumlulukları da dikkate alınarak idari, mali ve teknik kapasitelerinin oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir. Bu çerçevede, özellikle büyükşehirlerde hizmete ulaşmayı kolaylaştırmak, altyapı hizmetlerinin sunumunda maliyetleri düşürmek, genişleyen hizmet alanlarında bulunan yerleşim bölgesi olmayan tarım arazileri, meralar, orman alanları ve ekolojik hassasiyeti bulunan bölgeleri korumak, yerindelik ilkesini zayıflatmamak gibi hususlara öncelik verilerek hizmet sunum yöntemlerinin yeni bir model çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mahalli idarelerin hizmet önceliklerini ve finansman imkânlarını belirleyememeleri, bu idareleri teknoloji transferi ve büyük finansman gerektiren yatırımlarının yanı sıra diğer projeleri için de borçlanmaya yöneltmektedir. Diğer taraftan mali gücü yetersiz ve borçlanma kapasitesi olmayan küçük ölçekli belediyeler, ticari, sosyal ve kültürel faaliyette bulunduğu sosyal donatı projelerini finanse etmeye zorlanmaktadır.

b) Amaç ve Hedefler

Mahalli idareler daha etkin, hızlı ve nitelikli hizmet sunabilen, katılımcı, şeffaf, gevreye duyarlı, dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gözetlen ve mali sürdürülebilirliği sağlamış bir yapıya kavuşturularak vatandaşlara sunulan hizmetlerden duyulan memnuniyet en üst düzeye çıkarılacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Mahalli idarelerin hizmet standartlarını uygulaması konusunda merkezi yönetimin etkili denetimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.1005)			
Tedbir 401. Mahalli idarelerin asgari hizmet standartlarının tespitine yönelik teknik standart belirlenerek mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), TODAIE, Mahalli İdareler, Meslek Odaları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Ülke genelinde hizmet kalite ve standartlarının sağlanabilmesi amacıyla gerekli ilke ve kriterlerin ilgili bakanlıklarca belirlenmesi ve mahalli idarelerin bu standartlara uygun hizmet vermesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Bu kapsamında yürütülen projeler çerçevesinde standart ihtiyacı ve önerileri araştırılmakta olup çalışmalar sonucunda standartlar tespit edilerek mevzuat değişikliği gerçekleştirilecektir.
Büyükşehir belediyelerinin genişleyen hizmet alanları ve farklılaşan görev ve sorumluluklarıyla uyumlu, her kademede hizmetin niteliğine göre farklılaşan ve mekânsal özelliklerini dikkate alan düzenlemeler yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.1001)			
Tedbir 402. Büyükşehir belediyelerinin hizmet sunum yöntemleri yeni bir model çerçevesinde değerlendirilerek gerekli idari, kurumsal ve mevzuat düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Mahalli İdareler, TODAIE, Türkiye Belediyeler Birliği, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Büyükşehir belediyelerinin genişletilen alan ve yetkileri çerçevesinde hizmete ulaşmayı kolaylaştırmak, hizmetlerin sunumunda maliyetleri düşürmek, ekolojik dengeyi ve çevreyi konumak, yerindelik ilkesini güçlendirmek gibi amaçlarla hizmet sunum yöntemleri geliştirilecektir. Bu kapsamında İçişleri Bakanlığı ve TODAIE tarafından yürütülen projeler çerçevesinde çalışmalar başlatılmış olup bu araştırma sonuçlarından da yararlanarak gerekli idari, kurumsal ve mevzuat düzenlemeleri başlatılacaktır.
Başa yeni kurulan büyükşehir belediyeleri olmak üzere mahalli idarelerde çalışan personelin uzmanlaşma düzeyi yükseltilecek, proje hazırlama, finansman, uygulama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim, katılımcı yöntemler ve benzeri konularda kapasiteleri artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.1000)			
Tedbir 403. Başta yeni kurulan büyükşehir belediyeleri olmak üzere mahalli idarelerde çalışan personelin kapasitelerini artırmaya yönelik eğitim çalışmaları düzenlenecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, Mahalli İdareler, Üniversiteler, TODAIE, Türkiye Belediyeler Birliği, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Mahalli idarelerde çalışan personelin uzmanlaşma düzeyi yükseltilecek, proje hazırlama, finansman, uygulama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim, katılımcı yöntemler ve benzeri konularda kapasiteleri artırılmak üzere ilgili kurumlar tarafından eğitim çalışmaları düzenlenecektir.

Tedbir 404. Mali gücü yetersiz ve borçlanma kapasitesi olmayan küçük ölçekli belediyelerin sosyal donatı projelerini finanse etmeye yönelik model oluşturma çalışmaları başlatılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, Mahalli İdareler, Üniversiteler, TODAİE, Türkiye Belediyeler Birliği, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Mali durumu yetersiz olan belediyelerin özellikle sosyal donatı projelerini (hal binası, mezbaha, pazar yeri, düğün salonu, otopark vb.) finanse etmeye yetersiz kalması hizmet sunumunda memnunietsizliklere sebebiyet vermektedir. Bu nedenle küçük ölçekli ve mali durumu yetersiz belediyelerde sosyal donatı ihtiyaç analizi çalışması yapılacak olup çalışma sonuçlarına göre sosyal donatı içeriği ve finansman yöntemi belirlenecektir.
---	--	-------------	---

2.2.3.7. Çevrenin Korunması ve Sürdürülebilir Kalkınma

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin kalkınma politikaları, uluslararası gelişmelere paralel olarak ekonomi-çevre-toplum etkileşimleri çerçevesinde, sürdürülebilir kalkınmaya doğru bir gelişim göstermektedir. Diğer taraftan sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için küresel ölçekte başlayan yeni büyümeye modeli arayışlarıyla birlikte yeşil büyümeye yaklaşımı önem kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda çevrenin korunması, kalitesinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin hayatı geçirilmesi ve yeşil büyümeye yaklaşımının içselleştirilmesine yönelik politika ve stratejiler geliştirilmekte, mevzuat ve kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesi yönünde proje ve programlar hayatı geçirilmektedir.

2015 yılında düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinin sonucunda, 17 amaç ve 169 hedefi içeren Dünya'yı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi belgesi kabul edilmiştir. Bu amaç ve hedeflere erişimin izlenmesi ve gözden geçirilmesinden sorumlu Yüksek Düzeyli Siyasi Forum (High-Level Political Forum on Sustainable Development, HLPF) 11-20 Temmuz 2016 tarihleri arasında BM Genel Merkezinde toplanmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi belgesinin kabulünden sonra gerçekleştirilen bu ilk toplantıda, ülkemiz gönüllü olarak sunum ve rapor hazırlayan 22 ülke arasında yer almıştır. Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Ulusal Raporda ülkemizin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH) uygulamaya geçirmek için atmayı planladığı adımlara odaklanılmıştır. Bu çerçevede, SKH mevcut durum analizi çalışmalarına başlanmış olup ülkemizin önceliklerinin tespit edilmesi ile izleme ve değerlendirme sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Küresel ve ulusal düzeyde önemli bir konu olan iklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik ülkemizin kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan, 2020 yılı sonrasında küresel iklim değişikliği ile mücadele politikalarının belirlendiği BM müzakere sürecine ülkemiz için daha kabul edilebilir bir uluslararası çerçeve sağlanması amacıyla İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulunun yönlendirmeleri doğrultusunda katılım ve katkı sağlanmaktadır. Bu çerçevede, 2020 sonrasında uluslararası iklim değişikliği çabalarını şekillendiren Paris Anlaşması Aralık 2015'te BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDCS) 21'inci Taraflar Konferansında kabul edilmiş olup Nisan 2016'da ülkemiz tarafından imzalanmıştır.

Ülkemizin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik ile genetik kaynakların korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanması temel teşkil edecek mevzuat ve planlama

Çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Özellikle farklı kuruluşlar tarafından yürütülen biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti ve izlenmesine ilişkin projelerin koordinasyonunun güçlendirilmesi ve kuruluşlar arasında işbirliğinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ülke genelinde biyolojik çeşitliliğin tespiti ve haritalanması çalışmalarının tamamlanmasıyla önemli bir eksiklik giderilecektir.

b) Amaç ve Hedefler

Ekonominik ve sosyal gelişme sağlanırken, toplumun çevre duyarlılığı ve bilincinin artırılması, bugünün ve gelecek nesillerin kısıtlı doğal kaynaklardan faydalananmasını güvence altına alacak şekilde çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.

Enerji, sanayi, tarım, ulaşım, inşaat, hizmetler ve şehirleşme gibi alanlarda, çevre dostu yaklaşımrla yeni iş imkânlarının, gelir kaynaklarının, ürün ve teknolojilerin geliştirilmesine olanak tanıyan fırsatların değerlendirilerek yeşil büyümeyen sağlanması hedeflenmektedir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Enerji, sanayi, tarım, ulaşım, inşaat, hizmetler ve şehirleşme gibi alanlarda yeşil büyümeye fırsatları değerlendirecek, çevreye duyarlı ekonomik büyümeyi sağlayan yeni iş alanları, Ar-Ge ve yenilikçilik desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.1041)			
Tedbir 405. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik ülkemizin mevcut durumu analiz edilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör, STK'lar	Haziran Sonu	Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik mevcut durum ve eksiklikler tespit edilerek bu alandaki öncelikler belirlenmesi için bir rapor hazırlanacak ve bu hedeflerin izlenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.
Çevre yönetiminde görev, yetki ve sorumluluklardaki belirsizlik ve yetersizlikler giderilecek, denetim mekanizmaları güçlendirilecek; özel sektörün, yerel yönetimiňlerin ve STK'ların rolü artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.1033)			
Tedbir 406. Çevre mevzuatının eksiklikleri giderilecek, etkin uygulanması için ölçüm, izleme, denetim, kontrol ve raporlama altyapısı etkinleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Çevre mevzuatının AB'ye uyumlaştırılması için gerekli çalışmalar yürütülecek, etkili bir şekilde uygulanması için başta su, hava, toprak olmak üzere doğa koruma ve kirliği önlemeye yönelik kapasite geliştirme çalışmaları devam edilecektir. Hava kalitesinin izlenmesi, laboratuvar altyapısının geliştirilmesi ve denizlerde kiriliğin önlenmesi öncelikli olmak üzere çevreSEL izleme ve denetim faaliyetleri için gerekli makine ve teçhizat ihtiyacı giderilecektir.
Tarım, ormancılık, gıda ve ilaç sanayii açısından önem taşıyan biyolojik çeşitliliğin tespiti, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi ve izlenmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.1039)			
Tedbir 407. Tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılacak,	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İlçili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlçili STK'lar	Aralık Sonu	Biyolojik çeşitliliğin tespiti ve izlenmesi ile yaban hayatının korunmasına ve biyokarşaklılığın engellenmesine ilişkin projeler kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği içerisinde yürütülecektir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik

kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği güçlendirilecektir.			bilinclendirme çalışmaları devam ettirilecektir.
Tedbir 408. Tabiat varlıklarını ve doğal sit alanları bilimsel olarak yeniden değerlendirilecek ve Özel Çevre Koruma (ÖÇK) alanlarında yönetim planları hazırlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Üniversiteler	Aralık Sonu	ÖÇK alanlarında biyolojik çeşitlilik araştırmaları ve haritalama çalışmaları yeni mevzuat doğrultusunda mevcut tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarının statülerinin yeniden değerlendirilmesine ilişkin projeler yapılacaktır. ÖÇK alanlarında yönetim planları hazırlama projeleri yapılarak bunların uygulanması kapsamında nesli tehdit ve tehlike altındaki türler ve habitatlar korunarak izlenecektir.
İklim değişikliği ile mücadele ve uyum çalışmaları ülke gerçekleri gözetilerek "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ile "göreceli kabiliyetler" ilkeleri doğrultusunda sürdürülecektir. (Kalkınma Planı p.1040)			
Tedbir 409. İklim değişikliği ile mücadele ve uyum için ulusal katkı beyanının (INDC) sektörler itibarıyla detaylı çalışmasına başlanılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu Üyeleri	Aralık Sonu	Sera gazı emisyonlarının hesaplanması, izlenmesi ve projeksiyonu çalışmalarına devam edilerek BMİDCS Sekretaryasına sunulan ulusal katkıların (INDC) takibi sağlanacak ve ulusal bildirimler hazırlanacaktır. Diğer taraftan, ülkemizde iklim değişikliğinden etkilenen sektorlerde uyum ve bilinclendirme çalışmaları yürütülecektir.

2.2.3.8. Toprak ve Su Kaynakları Yönetimi

a) Mevcut Durum

Ülkemizde kullanılabilir su kaynağından yararlanma oranı yaklaşık yüzde 39 olup bu kaynağın yüzde 73'ü sulamada, yüzde 16'sı igme ve kullanmadır, yüzde 11'i sanayide kullanılmaktadır. Ülkemiz, 2013 yılı itibarıyla kişi başına düşen yaklaşık 1.500 m^3 kullanılabilir su miktarıyla su kısıtlı bulunan ülkeler arasında yer almaktadır. 2030 yılında kişi başına düşen 1.100 m^3 kullanılabilir su miktarıyla, Türkiye su sıkıntısı çekken bir ülke olma riski taşımaktadır.

Su yönetiminde etkinliği sağlamak üzere su kaynaklarının koruma ve kullanma dengesi esasında bütüncül yönetimi ve havzada yer alan bütün planların entegrasyonunun sağlandığı, üst çevresel hedeflerin belirlendiği ve bu hedeflere ulaşılması için alınması gereken sosyo-ekonomik, idari ve finansal tedbirlerin tespit edildiği Nehir Havzası Yönetim Planlarının hazırlanması çalışmaları devam etmektedir. 2016 yılına kadar altı havza için başlatılan çalışmaların 2021 yılına kadar 25 havza için tamamlanması planlanmaktadır.

İklim değişikliğinin ve su havzalarındaki tüm faaliyetlerin su miktarı ve kalitesine etkileri değerlendirilerek havzalarda su tasarrufu sağlama, kuraklığa mücadele ve kirlilik önleme başta olmak üzere gerekli önlemler alınması amacıyla başlatılan İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi Projesi 2016 yılında tamamlanmıştır. Bu kapsamında ülkemizin iklim değişikliği projeksiyonları üç küresel iklim modeline göre 2100 yılına kadar hazırlanmıştır.

Yeraltı sularının sürdürülebilir yönetimi açısından kalite ve miktarına ilişkin kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kentleşme, sanayi, turizm ve madencilik sektörlerindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı arazi kullanım ihtiyacı, tarım topraklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra arazilerin kabiliyetleri dışında kullanımı ve uygulanan yanlış tarım teknikleri neticesinde toprağın yapısı bozulmaka ve tarım arazilerinin tarım dışınamasına neden olmaktadır.

Toprak kaynaklarının, toprağın kabiliyetleri doğrultusunda ve arazi kullanımının planlanması temelinde değerlendirilmesi önemini korumaktadır. Toprağın korunması ve verimli kullanılması için çölleşme ve kuraklığa mücadele alanında hazırlanan strateji ve eylem planlarının etkin bir şekilde uygulanması, erozyonla mücadelenin etkinleştirilmesi, kirliliğin önlenmesi, toprak yönetiminde koordinasyonun güçlendirilmesi öncelikli görülmektedir.

Onuncu Kalkınma Planının amaçlarına ulaşılabilmesi açısından kritik reform alanları içinde yer alan Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı Eylem Planında öngörülen hedefler doğrultusunda tüm eylemlerde çalışmalar devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Su ve toprak kaynaklarının miktarının ve kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve bu kaynaklara olan talebin en yüksek olduğu tarım sektörü başta olmak üzere sürdürülebilir kullanımını sağlayacak bir yönetim sisteminin geliştirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Su yönetimine ilişkin mevzuattaki eksiklik ve belirsizlikler giderilerek kurumların görev, yetki ve sorumlulukları netleştirilecek, su yönetimiyle ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyon geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.1048)			
Tedbir 410. Su kaynaklarının etkin kullanımı ve korunması için bütüncül su kaynakları yönetimi modeli geliştirilecektir.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, DSİ	Aralık sonu	Su Yönetimi Koordinasyon Kurulunun esküdümünde yerüstü ve yeraltı su kaynaklarını kapsayan hukuki, kurumsal ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. Su kaynaklarının havza bazında yönetiminin sağlanması için strateji ve plan çalışmaları sürdürülecektir.
Tedbir 411. Kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu geliştirmek amacıyla su verilerinin bütünlüğünün sağlanması sağlanacaktır.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, DSİ, OGM, İLBANK	Aralık sonu	Coğrafi Bilgi Sistemi tabanlı oluşturulacak Ulusal Su Bilgi Sistemiyle tüm kamu kurum ve kuruluşlarının su verilerinin toplama ve saklama süreçlerinde mükerrerlik önlenerek veri bütünlüğünün oluşturulması sağlanacaktır.
Tedbir 412. Su Kanunu hazırlanın tamamlanacaktır.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda Tann ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Su Kullanıcı Tekşkilatları, İlgilii Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Su yönetimine ilişkin olarak mevzuattaki eksiklik ve belirsizlikleri giderecek; kurumların görev, yetki ve sorumluluklarını netleştirerek, işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak Su Kanunu tasarıtı hazırlanıp, TBMM'ye sunulacaktır.

Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı			
Tedbir 413. Târîmsal kaynaklı su kırılığının önlenmesine yönelik uygulama projeleri yaygınlaştırılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı(S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, DSİ	Aralık Sonu	Bilincsiz târîmsal girdi kullanımının yaratabileceği olumsuzlukların önlenmesine yönelik çalışmaların hızlandırılması öngörmektedir. Bu konuda 2015 yılında uygulama projeleri başlatılmış olup çalışmaların 81 ilde yaygınlaştırılması planlanmaktadır.
Sulamada sürdürülebilirliğin sağlanması açısından yeraltı su kaynaklarına yönelik miktar kısıtlaması, farklı fiyatlandırma gibi alternatifler geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.1055)			
Tedbir 414. Yeraltı su kaynaklarının tarımda kontrollü kullanımının sağlanmasımeye yönelik miktar kısıtlaması ve fiyatlandırma mekanizmaları geliştirilecektir.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bölge Kalkınma İdareleri, DSİ	Aralık Sonu	KOP ve GAP Bölgeleri başta olmak üzere su kullanımında etkinliğin sağlanması adına târîmsal desteklemeye su kisitının havza ve ürün bazında gözetildiği bir sisteme geçiş öngörmekte olup bu sistemini destekleyecek sayaç uygulaması ve fiyatlandırma mekanizmaları geliştirilmesi üzerine model çalışmaları sürdürmektedir.
Sulama birliklerinin çalışma süreçleri gözden geçirilecek, sistemin daha etkin hale getirilmesi yönünde alternatifler oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.1056)			
Tedbir 415. Sulama birliklerinin hizmet etkinliklerinin iyileştirilmesi için mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.	DSİ (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Bölge Kalkınma İdareleri, İlçili Birlikler	Aralık Sonu	Sulama birliklerinin mali yeterlilikleri ile işleyişlerindeki sorunların aşılması için hizmet şekilleri ile yükümlülük ve görevlerinin yeniden değerlendirilmesi ve etkin bir hale getirilmeleri için gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

2.2.3.9. Afet Yönetimi

a) Mevcut Durum

Son 60 yıllık dönemde iklim ve çevre koşullarındaki bozulmanın da etkisiyle dünyada ve ülkemizde doğal afetlerin şiddeti ve sıklığı artmıştır. Yanlış arazi kullanım kararları ve çarpık yapışmaya bağlı olarak afetlerin olumsuz etkilerinin ağırlaşması sonucunda, ekonomik ve sosyal maliyetler önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Yaşanan afetler ve etkiler bütüncül bir afet risk yönetiminin uygulamaya geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir; özellikle can ve mal kaybının en aza indirilebilmesi için risk azaltma faaliyetleri afet risk yönetiminde en önemli bileşen haline gelmiştir.

Afetler konusunda ülke genelinde risk azaltma, hazırlık, müdahale ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarının bütünlük içinde yürütülebilmesi ile kurum ve kuruluşların rollerinin belirlenmesi için Ulusal Afet Stratejisi ve Eylem Planının hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

Binalarda depremin doğrudan ve dolaylı neden olduğu maddi zararların karşılanması amacıyla çıkarılan 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu kapsamında Ekim 2015'te 7,2 milyon

olan sigortalı sayısı Ekim 2016 itibarıyla 7,5 milyona ulaşmış olup bu sayı ülke genelinde yaklaşık yüzde 42,5'lik bir sigortalılık oranına karşılık gelmektedir.

30/09/2016 tarihi itibarıyla en fazla sigortalılık oranı yüzde 52,2 ile Marmara Bölgesinde olup en düşük sigortalılık oranı yüzde 29,4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir.

Afet durumunda kurum ve kuruluşlar arasında hızlı, etkin ve güvenli bir iletişim ve haberleşme sisteminin kurulması çalışmaları devam etmektedir.

Türkiye Afet Müdahale Planının (TAMP) ülke genelinde uygulanmasının yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilmektedir.

Ülkemizdeki yerleşim yerlerini etkileyebilecek tüm tehlikeleri birlikte ele alan bütünsel afet tehlike ve risk haritalarının hazırlanmasına yönelik standartlar ve kılavuzlar geliştirilmiş olup bu haritaların ülke genelinde tamamlanması önem arz etmektedir. Mahalli idareler tarafından hazırlanacak risk azaltma planlarında zemin karakteristiği, yapı stoku kalitesi ve imar planı kararlarını dikkate alarak geliştirilecek farklı afet senaryolarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Afet risklerinin azaltılmasına yönelik kamu kaynaklarının etkin ve yerinde kullanılabilmesi için kamu binaları ve altyapılar dâhil olmak üzere yapı stokunun yerleşim yerleri ölçüngünde afet risklerine göre önceliklendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Afet sonrasında; çadır, battaniye ve diğer acil ihtiyaç malzemelerinin hızlı ve etkin bir şekilde karşılaşması amacıyla 27 ilde kurulması planlanan lojistik depoların 23'ü tamamlanmıştır.

Afet sonrası yeniden yapılanma ve iyileştirme süreçlerine yönelik standartların geliştirilmesi ve bu süreçlerin uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlayacak göstergelerin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Bina ve kritik altyapı tesisilerinin afetlere daha dayanıklı olarak inşa edilmesini sağlamak üzere denetim sisteminin etkinleştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Afetlere karşı toplumsal bilinc düzeyinin artırılması amacıyla başlatılan çalışmaların ülke genelinde yaygınlaştırılması devam etmektedir.

b) Amaç ve Hedefler

Afetler karşısında toplumsal farkındalıkın ve toplumun afetlere hazırlık kapasitesinin artırılması ile afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşimler oluşturularak muhtemel bir afet sonrasında yaşanacak can ve mal kaybının en aza indirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Afet risklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve denetimi ile afet esnasında ve sonrasında yapılan müdahale çalışmalarının etkinliğinin artırılması için kurumsal yetki ve sorumluluklar yeniden düzenlenecektir. (Kalkınma Planı p. 1064)			
Tedbir 416. Afetlerle ilgili mevzuat yeniden düzenlenecektir.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Aralık Sonu	Başta 7269 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelikleri olmak üzere afetlerle ilgili mevzuat; risk yönetimine ve azaltmasına ağırlık verilerek imar mevzuatıyla bağıntısı kurularak kurumlar arası görev ve

			sorumluluklar netleştirilerek ve kamu sorumluluğunun teknik ve sosyal altyapıyla sınırlanılması dikkate alınarak yeniden düzenlenenecektir.
Tedbir 417. Ulusal Afet Yönetimi Stratejisi ve Eylem Planı tamamlanacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	Mart Sonu	Afetlere karşı risk azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden yapım süreçlerinde gerçekleştirilecek faaliyetler, sorumlu kuruluş-faaliyet-bütçe ilişkisi içinde değerlendirilerek afet yönetiminin etkinliğinin artırılması sağlanacaktır. Ulusal Afet Yönetimi Stratejisinin Ulusal Deprem Stratejisile bütünlüğü kurulacaktır.
Tedbir 418. Türkiye Sivil Savunma Acil Durum Planı (TÜSAP) hazırlanacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Ülke genelinde kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayan TÜSAP hazırlanacaktır. Bu kapsamda, kamu kurum ve kuruluşlarında yer alan sivil savunma görevlileri belirlenerek eğitimleri verilecek olup gönüllü olarak sivil savunma faaliyetlerine katılmak isteyen bireylerle yönelik eğitimler planlanacaktır.
Tedbir 419. Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) hazırlanacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Mahalli İdareler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	İlgili paydaşların katılımı ile yapılacak çalışmaları ve toplantılar neticesinde Türkiye Afet Risk Azaltma Planı hazırlanacaktır.
Afetlere karşı daha etkin mücadele etmek üzere kamu kurum ve kuruluşları arasında hızlı, güvenli ve etkin bir veri paylaşımını sağlayacak afet bilgi yönetim sistemi kurulacak, etkin ve kesintisiz haberleşme temin edilebilmesi için iletişim altyapısı daha da güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.1068)			
Tedbir 420. Ulusal Afet ve Acil Durum Bilgi Yönetim Sistemi kurulacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), Mahalli İdareler	Haziran Sonu	Afetlerle ilgili coğrafi, sosyal ve beseri özellikler ile donanım, makine-teçhizat ve insan kaynağı gibi bilgilerin yer alacağı ve altlık afet bilgilerini içeren mevcut Afet Bilgi Sistemiyle uyumlu olacak Ulusal Karar Destek ve Yönetim Sistemi, afet ve acil durum yönetiminde yer alan diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mevcut uygulamalarının da ilişkilendirilmesiyle kurulacaktır.
Tedbir 421. Kesintisiz ve güvenli haberleşme altyapısı kurulacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Afet ve acil durumlara yönelik ülke çapında her şartta etkin ve güvenli haberleşmeyi sağlamak üzere kesintisiz hizmet verebilecek iletişim altyapısı kurulacaktır.

Yüksek afet riskli alanlar öncelikli olmak üzere afet risklerinin belirlenmesine yönelik mikro bölgeleme çalışmaları tamamlanacak ve imar planlaması süreçlerinde afet riskleri dikkate alınacaktır. (Kalkınma Planı p.1065)

Tedbir 422. Ülke genelinde mikro bölgeleme çalışmaları tamamlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	İmar planlarına altlık teşkil edecek olan mikro bölgeleme çalışmaları için standartlar oluşturulan kılavuzlara uygun olarak ülke genelinde mikro bölgeleme çalışmalarının tamamlanması sağlanacaktır.
--	---	-------------	---

Afet risklerinin azaltılmasına yönelik uygulama mekanizmaları güçlendirilecek, afetlere hazırlık ve afet sonrası müdahalede özel önem arz eden hastane, okul, yurt gibi ortak kullanım mekânları ile enerji, ulaşırma, su ve haberleşme gibi kritik altyapıların güçlendirilmesine öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p.1067)

Tedbir 423. Kamu binalarının tüm afet türlerine karşı güçlendirilmesi ihtiyacını tespit etmek üzere envanter çıkarılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Olabilecek afetler sebebiyle zarar görme ihtimali yüksek olan kamu binaları ve yapılarının envanteri çıkarılarak güçlendirme ve yeniden yapım çalışmalarının bir program dahilinde yapılması sağlanacaktır.
---	---	-------------	---

Bina ve altyapı tesislerinin afetlere daha dayanıklı olarak inşa edilmesi sağlanacak ve inşaatların denetimi bağımsız, ehil ve yetkili kişi ve kurumlar aracılığıyla güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.1069)

Tedbir 424. Projelere daha dayanıklı olarak inşa edilmesini sağlamak üzere projelendirme, yapım ve denetim süreçlerine yönelik gerekli mevzuat çalışmalar tamamlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Mahalli İdareler, Meslek Odaları	Aralık Sonu	Bina ve altyapı tesislerinin afetlere daha dayanıklı olarak inşa edilmesini sağlamak üzere inşaatların projelendirme, yapım ve denetiminin ehil ve yetkili kişi ve kurumlar aracılığıyla etkin olarak yapılmasına yönelik mevzuat hazırlıkları tamamlanacaktır.
---	---	-------------	---

2.2.4. KALKINMA İÇİN ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

2.2.4.1. Uluslararası İşbirliği Kapasitesi

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin 2014 yılında 3.591 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) miktarı 2015 yılında yüzde 9,1 artışla 3.919 milyon ABD Doları seviyesine yükselmiştir. Türkiye'nin 2014 yılında yüzde 0,45 olarak gerçekleşen RKY/GSYH oranı da 2015 yılında yüzde 0,54 olmuştur. OECD DAC (Kalkınma Yardımları Komitesi) gözlemci üyeleri arasında yer alan Türkiye 2015 yılı RKY tutarı açısından DAC üye ülkeleri ile kıyaslandığında 11'inci sırada, RKY/GSYH oranı açısından ise 8'inci sırada yer almaktadır. RKY tutarını DAC'a raporlayan DAC dışı donörlerle kıyaslandığında ise Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin ardından 3'üncü sırada yer almaktadır.

TABLO II: 70- Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları:

	2011	2012	2013	2014	2015
RKY (Milyon ABD Doları)	1 273	2 533	3 308	3 591	3 919
RKY / GSYH (Yüzde)	0,17	0,33	0,40	0,45	0,54

Kaynak: TİKA, OECD

2015 yılında Türkiye'nin ikili resmi kalkınma yardımlarının toplamı 3,85 milyar ABD Dolarıdır. Aynı yılda, Türkiye'nin RKY'lerinden faydalanan ilk 10 ülke sırasıyla Suriye, Somali, Kırgızistan, Arnavutluk, Afganistan, Filistin, Bosna-Hersek, Makedonya, Kazakistan ve Sudan'dır.

TABLO II: 71 - Türkiye'nin İkili Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı

(Milyon ABD Doları)

	2010	2011	2012	2013	2014
Güney / Orta Asya	492	572	448	484	454
Orta Doğu	222	293	1 124	1 770	2 500
Balkanlar / Doğu Avrupa	140	77	88	98	134
Afrika	38	270	749	782	383
Uzak Doğu	10	12	11	18	26
Amerika Kitası	11	2	2	4	4
Diğer	7	1	1	3	1
Toplam	920	1 227	2 423	3 160	3 502

Kaynak: TİKA

2015 yılında Türkiye tarafından gerçekleştirilen RKY'nin yüzde 69,81 insanı yardım niteliğindedir. 2014 yılında 2,4 milyar ABD Doları olarak gerçekleştirilen RKY niteliğindeki insanı yardım miktarı 2015 yılında 2,74 milyar ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. 2015 yılında Suriyeli misafirlere yönelik olarak gerçekleştirilen toplam insanı yardım miktarı ise 3,02 milyar ABD Dolardır.

Resmi Kalkınma Yardımlarına ek olarak, doğrudan resmi akışlar, özel sektör kuruluşları tarafından diğer ülkelerde gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar ve STK'ların diğer ülkelere yaptığı yardımları içeren Türkiye'nin toplam kalkınma yardımının büyüklüğü 2015 yılında 5,11 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin, OECD bünyesinde yer alan ve 27 üyeden oluşan OECD Kalkınma Yardımları Komitesindeki (DAC) gözlemci statüsü devam etmektedir. Türkiye, kalkınma işbirliği alanında sahip olduğu özgün tecrübe ve uygulamalarıyla geleneksel donörlerden ayrılmaktadır.

Türkiye BM kuruluş ve programları ile AB gibi çok taraflı uluslararası kuruluşlar; Dünya Bankası gibi çok taraflı uluslararası finansal kuruluşlar ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA), Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) gibi ikili kalkınma kuruluşları ile sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliklerine devam etmektedir. Türkiye'nin 2013 yılında 2.843 milyon ABD Doları olarak gerçekleştirilen aldığı RKY miktarı, 2014 yılında 3.441 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yardımın 2.467 milyon ABD Dolarlık kısmını RKY nitelikli tavizli kalkınma kredileri, 975 milyon ABD Dolarlık kısmını hibe niteliğindeki RKY oluşturmaktadır. Türkiye'ye yapılan RKY'lerde AB kurumları başı çekmektedir.

Yurt dışında insanlığın ortak birikim ve değerlerini esas alarak eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek üzere, burslar vermek, okullar, eğitim kurumları ve yurtlar açmak, bu kurumlarda görev alabilecek eğitmenleri yetiştirmek amacıyla 28 Haziran 2016 tarihinde Türkiye Maarif Vakfı kurulmuştur.

b) Amaç ve Hedefler

Kalkınma işbirliğinin ulusal düzeydeki idari ve beseri altyapısı güçlendirilecek, uluslararası işbirliği kapsamında yürütülen faaliyetlerin Türkiye'nin kalkınmasına katkıda

bulunacak bir biçimde kurumsallaşması sağlanacaktır. Özel sektör ve STK'ların kalkınma işbirliği faaliyetlerine aktif bir biçimde katkıları sağlanacak, bu alanda kamu özel işbirliği güçlendirilecektir.

Türkiye tarafından Orta Asya, Balkanlar, Afrika ve Orta Doğu'da yer alan ülkeler başta olmak üzere en az gelişmiş ve gelismekte olan ülkelerin kalkınma çalışmalarına; bu ülkelerin ihtiyaçlarını, Türkiye'nin uzmanlaştiği alanları ve dış politika önceliklerini gözetlen bir anlayışla katkı sağlanması devam edilecektir.

Ayrıca, yurtdışında eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek üzere kurulan Türkiye Maarif Vakfının kurumsallaşmasına yönelik çabalar artırılarak sürdürülecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu /İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kalkınma işbirliğinin politika çerçevesi ile idari ve hukuki altyapısı geliştirilecek, bu kapsamında Kalkınma İşbirliği Stratejisi oluşturulacak ve Kalkınma İşbirliği Kanunu hazırlanacaktır. (Kalkınma Planı p.1078)			
Tedbir 425. Kalkınma İşbirliği ve Dış Yardım Faaliyetlerinin Düzenlenmesine Dair Kanuna ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.	Başbakanlık (S), Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, AFAD, Hazine Müsteşarlığı, TİKA, YTB ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kalkınma işbirliği ve dış yardım konularında var olan mevzuat dağınıklığının giderilmesi, kurumlar arası koordinasyon, yetki ve sorumluluk alanlarının düzenlenmesi amacıyla çalışmalan devam eden söz konusu Kanun hazırlıkları tamamlanacaktır.
Tedbir 426. Kamu kurum ve kuruluşlarının dış ilişkiler birimlerinin ortak çalışmalarına yönelik bir mekanizma oluşturularak ortak projeler geliştirilecektir.	Başbakanlık (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluş, girişim gibi platformlarda politika belirleyen bir ülke konumuna ulaşabilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarının dış ilişkiler birimlerinin ortaklaşa çalışmalan sağlanacaktır. Bu amaçla kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanan faaliyet raporları incelenerek elde edilen çıktılar doğrultusunda ihtiyaç duyulan alanlara yönelik koordine edici ve verimliliği artırıcı bir mekanizma oluşturulacaktır.
Tedbir 427. Uluslararası ikili ve çok taraflı kuruluşlar ve STK'lar tarafından Türkiye'de yürütülen kalkınma işbirliği program, proje ve faaliyetlerinin onay, izleme ve değerlendirme süreçlerine ilişkin bir koordinasyon mekanizması oluşturulacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, AFAD, Hazine Müsteşarlığı, TİKA, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Ülkemizde uluslararası ikili ve çok taraflı kuruluşlar ve STK'lar tarafından yürütülen kalkınma işbirliği faaliyetlerinin onay süreçlerinin tanımlanması, izleme ve değerlendirmesinin yapılması doğrultusunda bir koordinasyon mekanizması oluşturulacaktır. Bu kapsamında mevzuat ve iş akış süreçleri ile çalışmalar yapılacak, söz konusu faaliyetlerin elektronik ortamda takibi için bir altyapı oluşturulacaktır.

Kalkınma İşbirliği alanında çalışan merkezi kurumlar ve yurtdışı teşkilatlarının idari ve teknik kapasitesi güçlendirilecek; izleme, değerlendirme ve koordinasyon etkinleştirilecektir.
(Kalkınma Planı p.1079)

Tedbir 428. Uluslararası ilişkileri koordine eden birimlerdeki insan kaynağı; bölge uzmanlığı, yaygın yabancı dil, yerel dil okuryazarlığı, diplomatik iletişim, müzakere teknikleri ve saha tecrübe açısından güçlendirilecektir.	Başbakanlık (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Dış ilişkiler birimlerinde görevli personelin ülke/bölge/alan uzmanlığı, yaygın bir yabancı dili öğrenme ve kullanma, yerel dil okuryazarlığı açısından tecrübe kazanmaları teşvik edilecektir. Söz konusu personele ayrıca; Türk dış politikasının ilkeleri, dış politika analizi, ülke ve bölge analizleri, diplomasi, uluslararası kuruluşlar, müzakere teknikleri, anlaşma metinlerinin hazırlanması ve protokol kuralları gibi konularda gerekli eğitimler verilecektir. Ayrıca uzman görevlendirme ve hizmet alımı konularında söz konusu birimlerin esnekliği artırılacaktır.
Tedbir 429. Türkiye Maarif Vakfının Kurumsallaşmasına yönelik gerekli tedbirler alınacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İlgili kurum ve kuruluşlar	Aralık Sonu	Türkiye Maarif Vakfının kurumsallaşmasına yönelik gerekli destekler sağlanacaktır.

2.2.4.2. Bölgesel İşbirlikleri

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinde 2016 yılı itibarıyla 16 fasıl müzakereye açılmış, bir fasıl geçici olarak kapatılmıştır. Müzakereye açılmayan 19 fasıldan 14'ü AB üyesi bazı ülkelerin engellemeleri nedeniyle bloke edilmiş durumdadır.

AB bölgesel politikalarına uyum alanında, Kasım 2013 tarihinde müzakereye açılan, üyelik sonrası Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu kullanımına imkân sağlayacak Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu fasılına (22'nci Fasıl) ilişkin Eylem Planı çerçevesinde çalışmalar sürdürülmemektedir.

2007-2013 dönemine ilişkin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında programlanan proje ve operasyonel programların uygulamalarına devam edilmektedir. Bu alanda tüm proje faaliyetlerinin 31/12/2017 tarihine kadar tamamlanması gerekmekte olup uygulaması 2018 yılına kalan faaliyetlere ilişkin ödemelerin ulusal bütçeden karşılanması söz konusu olacaktır.

2014-2020 yıllarını kapsayan IPA II dönemine ilişkin hazırlıklar tamamlanmıştır. Ülkemize sağlanacak AB fonlarının genel çerçevesini ve finanse edilecek öncelikli alanları belirleyen Türkiye için Endikatif Strateji Belgesi kapsamında yaklaşık 4,5 milyar Avro tutarında kaynak tahsis edilmiştir. Söz konusu kaynakların dokuz farklı sektör için oluşturulan çok yıllık sektör destek programları aracılığıyla kullanılması öngörmektedir.

IPA II döneminde uygulanacak çok yıllık sektör destek programları için (ulaştırma sektörü haricinde) bütçe kullanım yetkileri, ilgili finansman anlaşmalarının AB Komisyonu

ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanarak yürürlüğe girmesiyle AB Komisyonu tarafından Türkiye'ye devredilmiştir.

IPA II'nin politika alanları kapsamında tahlis edilecek kaynakların belirlenen amaçlar doğrultusunda etkili bir şekilde yönetilebilmesi için 2007-2013 döneminde oluşturulan kurumsal yapılanma, IPA II döneminde ihtiyaçlar doğrultusunda gözden geçirilerek, 2015/15 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle yeniden düzenlenmiştir.

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 13'üncü İslam Zirvesi 10-15 Nisan 2016 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Zirve ile İİT Dönem Başkanlığı iki yıllıkına ülkemize geçmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) kapsamında işbirliğine yön veren İSEDAK Stratejisinde öngördüğü üzere ticaret, turizm, ulaşım ve iletişim, tarım, yoksullukla mücadele ve mali işbirliği alanlarında oluşturulan çalışma gruplarında üye ülke uzmanlarının düzenli olarak bir araya getirilerek bilgi üretilmesi, iyi uygulamaların paylaşılması, üye ülkeler arasında anlayış birliği oluşturulması ve politikaların uyumlaştırılması amaçlanmaktadır.

Çalışma gruplarının toplantıları, her bir işbirliği alanında yılda iki kez Ankara'da düzenlenmektedir. 2016 yılı Kasım ayı itibarıyle altı işbirliği alanında (Ticaret, Tarım, Turizm, Ulaştırma ve İletişim, Mali İşbirliği ve Yoksullğun Azaltılması) toplam 12 çalışma grubu toplantısı gerçekleştirilmiş olacaktır. Söz konusu toplantılar, alanında uzman akademisyen ve danışmanlık kuruluşlarına İngilizce olarak hazırlatılan 12 araştırma raporu, ayrıca altı genel görünüm raporu ve her bir toplantı sonrasında tartışmaları özetleyen 12 toplantı raporu sunulmuş olacaktır.

Stratejinin bir diğer uygulama aracı olan proje döngüsü yönetimi kapsamında, üye ülkelerin ve ilgili İİT kuruluşlarının İSEDAK Stratejisindeki hedefleri hayata geçirmeye dönük teknik işbirliği ve kapasite geliştirme projelerine ülkemiz tarafından hibe desteği sağlanmaktadır. Bu kapsamında üçüncü proje teklif çağrısına 2015 yılı Eylül ayında çıkmış, üye ülkelerden ve İİT kuruluşlarından 49 proje başvurusu alınmıştır. Bu tekliflerden dokuz tanesi desteklenmek üzere seçilmiş ve 2016 yılında bunların uygulamaları sürdürülmüştür. 2016 yılı Eylül ayında gelen dördüncü proje teklif çağrısına ise üye ülkelerden ve İİT kuruluşlarından 57 proje başvurusu yapılmış olup desteklenmesine karar verilen projeler 2017 yılı başında açıklanacaktır.

2016 yılında Türkiye'nin komşu ülkeler, bölge ülkeleri ve diğer ülkeler ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerine bakıldığından, ilk sekiz ayda Türkiye'nin dış ticaretinin, geçen yılın aynı dönemine göre ABD Doları bazında yüzde 5,2 oranında azaldığı gözlenmiştir.

2016 yılının ilk sekiz aylık döneminde Türkiye'nin sınır komşusu ülkelere yaptığı ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,1 azalarak 13 milyar ABD Doları; ithalat ise yüzde 21,6 azalarak 6,1 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 72- Bazı Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

(Milyar ABD Doları)

Ülke Grupları	2012		2013		2014		2015		2016 (Ocak – Ağustos)	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
İİT	31,7	55,2	32,1	49,4	29,1	48,6	22,4	42,7	14,7	26,5
EİT	16,4	16,6	14,8	11,9	13,4	11,7	9,3	9,6	5,1	6,4
KEİ	41,5	18,8	41,3	20,4	40,9	19,7	31,5	14,6	16,3	8,3
D-8	17,8	14,9	16,8	8,8	16,1	8,6	11,8	8,2	7,0	6,1

Kaynak: TÜİK

2016'nın ilk sekiz ayında, İİT üyesi ülkelere yapılan ihracat 26,5 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşerek bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9 azalmıştır. 2016 yılının ilk sekiz ayında İİT üyesi ülkelere yapılan ithalat ise 14,7 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiş olup bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,4 oranında azalmıştır.

İİT üyesi ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi temel hedefi doğrultusunda, İSEDAK'ın görevlerinden biri olan İİT içi ticaretin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiştir. İİT içi ticaretin üye ülkelerin toplam ticaret hacmine oranı 2014 yılında yüzde 19,3 iken 2015 yılında yüzde 20,3 olarak gerçekleşmiştir.

İSEDAK'ın İİT içi ticaretin gelişmesine yönelik en önemli projesi olan İİT Üyesi Devletler Arasında Tercihli Ticaret Sisteminin (TPS-OIC), taraf ülkelerin taviz listelerini güncellemlerini müteakip filen yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Bu kapsamında ülkemizin taviz listesi güncellenmiştir. Taviz listelerini güncellemeleri için ilgili ülkeler nezdinde gerekli girişimlerde bulunulmaktadır.

2016 yılı ilk sekiz ayında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) üyesi ülkelerle ticarette; ihracat 8,3 milyar ABD Doları, ithalat ise 16,3 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde, Gelişmekte Olan Sekiz (D-8) Ülke ile ticarette; ihracat 6,1 milyar ABD Doları, ithalat ise 7 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

17/02/2016 tarihinde İslamabad'da gerçekleştirilen D-8 ülkeleri Ticaret Bakanları Konseyi II. Toplantısında alınan karar uyarınca, 01/07/2016 tarihi itibarıyla D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması uygulamaya konulmuştur.

2016 yılı ilk sekiz ayında, EİT üyesi ülkelere yapılan ticarette ihracat 6,4 milyar ABD Doları, ithalat ise 5 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

b) Amaç ve Hedefler

AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi, 35 fasıl altında toplanan AB müktesebatına uyum sağlanması ve fasilların müzakerelere açılması yönündeki çalışmalar sürdürülecektir. AB'ye uyum süreci, 2008 Katılım Ortaklısı Belgesi temelinde, ülkemizin öncelikleri dikkate alınarak yürütülecektir.

AB'den sağlanacak mali yardımların Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine azami katkı sağlanması temel hedeftir. Onuncu Kalkınma Planı döneminde AB'den sağlanan mali yardımların ulusal önceliklerimizin de dikkate alınarak daha verimli ve etkili bir biçimde kullanılması sağlanacaktır. AB üyeliği sonrası Yapısal Fonlar ve Uyum Fonundan yararlanmaya yönelik hazırlık çalışmaları yürütülecek, merkezi ve bölgesel düzeyde kurumsal kapasite geliştirilecektir.

IPA II döneminde sağlanan fonların yıllık sektör programlaması ve sektörel operasyonel programlar aracılığıyla etkili bir şekilde kullanılması sağlanacaktır. IPA II döneminde "sosyo-ekonomik ve bölgesel kalkınma" ile "İstihdam, eğitim ve sosyal politikalar" alanları altında sağlanacak fonların kullanımında, bölgesel ihtiyaç ve öncelikler ile ulusal kaynaklarla tamamlayıcılık esas alınacaktır. Bu çerçevede IPA II döneminde kalkınma ajanslarının sektörel operasyonel programların uygulama sürecinde daha etkin bir görev üstlenmelerine yönelik ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülecek ve ajansların kurumsal yapıları ile insan kaynakları kapasitesi güçlendirilecektir. Bu kapsamında,

coğrafi odaklanma uygulaması için belirlenen bölgelerde yer alan kalkınma ajanslarının AB fonları çerçevesinde görev üstlenmelerine yönelik akreditasyon çalışmaları başlatılacaktır.

İİT Zirve Dönem Başkanlığı süresince, İİT'nin üye ülkelerin ortak sorunlarına çözüm sağlayan daha etkin bir teşkilat olması için azami özen gösterilecektir. İSEDAK Stratejisinde tanımlanan işbirliği alanlarında oluşturulan çalışma gruplarında ülkemizin tecrübesinin etkin bir biçimde aktarılmasını teminen ilgili milli kurum ve kuruluşlarla etkin koordinasyon sürdürülecektir.

Üye ülkelerin işbirliği çabalarına aktif katılımı ile kurumsal ve beşeri kapasitelerini geliştirmelerine hizmet edecek İSEDAK Proje Dönüşü Yönetimi kapsamında, üye ülkelerin ve ilgili İİT kuruluşlarının çok taraflı işbirliği projelerine ülkemiz tarafından mali destek sağlanacaktır.

İİT üyesi ülkelerle ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmeye yönelik mevcut proje ve programların başarılı bir biçimde uygulanması için çalışmalara devam edilecektir. Bu doğrultuda üye ülkelerle, İİT'nin ilgili kuruluşları ve Türkiye'deki ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin koordinasyon sürdürelecektir. TPS-OIC'in yürürlüğe konulması için ilgili ülkeler tarafından güncel taviz listelerinin iletilmesi ve uygulamaya dönük gerekli hazırlıkların tamamlanmasına ilişkin çalışmalar sürdürülecektir. TPS-OIC'in ülkemizde uygulanabilirliğiyle ilgili idari ve yasal tedbirler alınacaktır.

Genel Sekreterliği 2015-2018 dönemi için ülkemiz temsilcisi tarafından üstlenilen EİT'in daha etkin, dinamik ve görünürlüğü yüksek bir teşkilat haline getirilmesi amacıyla dönük çalışmalara destek verilmeye devam edilecektir. EİT Bölgesinde bölge içi ticaretin artırılması için tarife ve tarife dışı engellerin azaltılmasına, ulaşılmının ve taşımacılığın kolaylaştırılmasına dönük çabalar artırılacaktır. EİT Vizyon 2025 Belgesinin etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlanacaktır. Ülkemizde kurulan ve faaliyetlerine başlayan EİT Bölgesel Gıda Güvenliği Programı Bölgesel Koordinasyon Merkezinin çalışmalarına hız verilecektir. Ülkemiz ev sahipliğinde kuruluş çalışmaları devam eden EİT Eğitim Enstitüsünün faaliyete başlaması için gerekli idari ve yasal tedbirler alınacaktır.

KEİ'nin dönem başkanlığı 01/01/2017 tarihinde ülkemize gelecek olup kuruluşunun 25'inci yılı nedeniyle, bu dönemde Zirve ve diğer toplantılara ülkemiz tarafından ev sahipliği yapılacaktır.

KEİ Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Çalışma Grubunun gündemindeki Ticaretin Kolaylaştırılması Stratejisinin tamamlanmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.

D-8 Üyesi Ülkeler Arasında Tercihli Ticaret Anlaşmasının tüm taraf ülkelerce etkin olarak uygulanmasını sağlamak için girişimlerde bulunulacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Kalkınma ajanslarının, AB fonları başta olmak üzere, kaynak yönetimindeki rolü ve etkinliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.933)			
Tedbir 430 , Kalkınma ajanslarının, IPA kaynaklarının yönetiminde görev alması için akreditasyon hazırlık çalışmaları başlatılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarı, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Coğrafi odaklanma uygulaması kapsamındaki kalkınma ajanslarının AB hibe programları uygulayılabilmesi için akreditasyon çalışmaları

			yürüttülecek ve gerekli eğitimler verilecektir.
Bölgesel ticaret anlaşmaları vasıtasyyla ticaretin kolaylaştırılması ve serbestleştirilmesine yönelik çabalar artırılacak ve yürürlük aşamasına gelmiş olan ticari düzenlemelere işlerlik kazandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.1098)			
Tedbir 431. TPS-OIC'in uygulama zemininin oluşturulması için gerekli tedbirler alınacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Gümruk ve Ticaret Bakanlığı, TOBB	Aralık Sonu	TPS-OIC 'in ülkemizde başarıyla uygulanabilmesi için uygulanmaya dönük gerekli yasal ve idari hazırlıklar tamamlanacaktır. Diğer İİT üyesi ülkelerde de TPS-OIC'in uygulama zemininin oluşması için gerekli girişimler yapılacaktır.
İSEDAK daha etkin hale getirilecek, bu çerçevede önmüzedeki dönem çalışmalara yön verecek İSEDAK Stratejisi, oluşturulan çalışma gruplarının da katkısıyla güçlü bir şekilde hayata geçirilecektir. (Kalkınma Plan p.1103)			
Tedbir 432. İSEDAK Sekretarya hizmetleri kapsamında hazırlatılacak araştırma raporları, anketler ile düzenlenenek eğitim programları, çalışma ziyaretleri ve benzeri kapasite geliştirme faaliyetlerinin; proje destek sisteminin; uluslararası toplantıların düzenlenmesinin finansmanına ilişkin usul ve esaslar hazırlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	İSEDAK sekretarya hizmetlerinin geliştirilmesi, üye ülkeler arası işbirliğinin ve üye ülkelerde beşeri ve kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik yürütülen çalışmalann, proje destek sisteminin ve uluslararası toplantıların organizasyonunun finansmanına ilişkin usul ve esaslar hazırlanacaktır.
Tedbir 433. İSEDAK Stratejisi kapsamında oluşturulan çalışma gruplarında ülkemizin tecrübesinin etkin bir şekilde aktarılması için 12 çalışma grubu toplantıları düzenlenecaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Çalışma gruplarında ülkemizin tecrübesinin aktarılmasına yönelik ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin bir koordinasyon sağlanacaktır.
İSEDAK bünyesinde somut uygulamalara ve daha etkin bir işbirliğine zemin hazırlamak için tasarlanan proje destek sistemi başlatılacak, üye ülkelerin proje tekliflerine teknik ve mali destek sağlayacak programlar uygulamaya geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.1104)			
Tedbir 434. İSEDAK proje döngüsü yönetimi mekanizması kapsamında kabul edilen projelere finansman desteği sağlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bankası, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	İSEDAK proje döngüsü yönetimi mekanizması kapsamında 2017 yılı için en az 5 yeni proje desteklenecektir.
EiT'in daha etkin bir işbirliği platformuna dönüştürülmesi için çalışmalar yoğunlaştırılacak, öncelikli alanlarda sonuç odaklı program ve projelerin yürütülmesi için gerekli altyapının oluşturulmasına öncülüük edilecektir. (Kalkınma Planı p. 1105)			
Tedbir 435. EiT Eğitim Enstitüsü kurumsallaşılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İlgili kurum ve kuruluşlar	Aralık Sonu	EiT Eğitim Enstitüsünün etkin çalışması için gerekli yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır.

Tedbir 436. Ülkemizin EİT Bilim Kurumuna üyelik süreci tamamlanacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, TÜBİTAK, İlgili kurum ve kuruluşlar	Aralık Sonu	Ülkemizin EİT Bilim Kurumunun Tüzüğünü onaylaması için gerekli çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 437. Ülkemizin EİT Kültür Enstitüsü'ne üyelik süreci tamamlanacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, İlgili kurum ve kuruluşlar	Aralık Sonu	Ülkemizin EİT Kültür Enstitüsünün Tüzüğünü onaylaması için gerekli çalışmaları yapılacaktır.

2.2.4.3. Küresel Kalkınma Gündemine Katkı

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin kalkınma alanında sahip olduğu bilgi ve tecrübe binin diğer ülkelerle paylaşılması kapsamında kalkınma işbirliği program, proje ve faaliyetleri uygulanmaya devam edilmiştir. Küresel kalkınma perspektifinde özellikle de uluslararası göç hareketlerini kontrol altına almak amacıyla bazı kurılgan devletlere yönelik yeniden yapılandırma ve kapasite geliştirme programlarına ağırlık verilmiştir. Hâlihazırda, Suriye'ye yönelik acil ve insani yardımlar, Somali ve Afganistan'a yönelik güvenlik ve kalkınma odaklı barış inşası faaliyetleri Türkiye'nin küresel kalkınma gündemine ilişkin en önemli girişimleri konumundadır.

2015 yılı insani yardım verilerine göre Türkiye tutar bakımından ABD'nin ardından ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'yi Birleşik Krallık ve diğer AB ülkeleri ile AB kurumları takip etmektedir. Türkiye, aynı yıl insani yardım/GSYH oranı verilerine göre diğer ülkelerin önünde ilk sırada yer almaktadır.

Türkiye küresel kalkınma gündeminin öncüsü konumundaki Birleşmiş Milletler ve ihtisas kuruluşlarıyla da yakın işbirliğine önem vermektedir. Türkiye'nin İstanbul'u, Cenevre ve Viyana örneklerinde görüldüğü üzere, BM'nin bir bölgesel merkezi haline dönüştürme politikası doğrultusunda bugüne kadar BM Kalkınma Programı (UNDP) Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölgesel Hizmet Merkezi, BM Nüfus Fonu (UNFPA) Orta Asya ve Doğu Avrupa Bölgesel Ofisi (EECARO), BM Kadın Birimi (UN Women) Avrupa ve Orta Asya Ofisi ve BM Kalkınma Programı (UNDP) İstanbul Uluslararası Kalkınmada Özel Sektor Merkezi (IICPSD) gibi birçok BM kuruluşunun İstanbul'a taşınması sağlanmıştır.

Türkiye ile UNDP'nin üçüncü ülkelerde kalkınma projeleri geliştirmesinde ve uygulamasında işbirliği yapmasına imkân tanıyacak Türkiye-UNDP Kalkınmada Ortaklık Programı Gürcistan, Özbekistan, Kosova ve Komorlar Birliği'nde başan ile uygulanmıştır.

b) Amaç ve Hedefler

Komşu ülkeler ve yakın çevre ülkelerle kalkınma işbirliği programları ve bölgelerarası işbirliği programlarının geliştirilmesine ağırlık verilecektir.

Çok taraflı kalkınma işbirliği kuruluşlarıyla bölgesel ve küresel düzeyde işbirlikleri ulusal önceliklerle uyumlu şekilde artırılacaktır. Bu doğrultuda, bu kuruluşların bölgesel ve küresel birim ve merkezlerinin ülkemizde kurulması için gerekli çalışmalar yapılmaya devam edilecektir.

Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve kalkınma işbirliğinin görece zayıf olduğu Latin Amerika ülkelerine yönelik faaliyetler sürdürülecektir.

Türkiye'nin ulusal stratejilerine, dış politika hedeflerine, bölgesel ve küresel önceliklerine uygun şekilde diğer ülkelerle ikili düzeyde teknik işbirliği çalışmanın sürdürülecektir.

Uluslararası acil ve insani yardımların hızlı, etkin ve sürdürülebilir biçimde gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Acil ve insani yardımların etkinliğini artırmaya ve ülkelerin kapasitesini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Türkiye ile diğer ülkeler arasında Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantılarının gerçekleştirilmesi, yüksek düzeyli stratejik konsey mekanizmalarının kurulması ve bunun yanı sıra yatırımların karşılıklı teşvik ve korunması anlaşmaları ile çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmalarının ve Gümüş Birliği yükümlülüklerimizle uyumlu bir şekilde STA'ların imzalanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/ Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Türkiye'nin uluslararası kuruluşlardaki etkinliği artırılacaktır. Bu amaçla uluslararası merkezlerdeki Türk misyonlarının uzman kadroları güçlendirilecek, uluslararası kuruluşlarda görevli vatandaşlarımızın sayısının artırılması yönündeki girişimler hızlandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.1119)			
Tedbir 438. Türkiye'nin uluslararası kuruluşlardaki etkinliği ve uluslararası kuruluşlarda görev yapan vatandaşımızın sayısı artırılacaktır.	Başbakanlık (S), Dışişleri Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Vatandaşlarımızın, uluslararası kuruluşlarda, daimi kadrolarda veya geçici görevlendirme yoluyla istihdamı teşvik edilecek, bu kuruluşların staj imkânlarından faydalananlarak ülkemize bilgi ve tecrübe aktarılacaktır. Bu kuruluşlarda açık olan pozisyonların duyurulması ve iş başvurusu süreçlerinde daha aktif rol üstlenecek, uluslararası kuruluşlara staja giden personelin bu kuruluşlarda daimi statüde çalışmaya devam etmeleri teşvik edilecektir.
Uluslararası etkinliği yüksek ve kalkınma işbirliği konusunda uzman kuruluşların bölgesel ofislerini ülkemizde açmasını teşvik edecek daha yoğun girişimlerde bulunulacaktır. (Kalkınma Planı p.1120)			
Tedbir 439. Ulusal öncelikler doğrultusunda BM ve diğer çok taraflı kalkınma işbirliği kuruluşlarıyla yapılan işbirlikleri geliştirilerek uluslararası kalkınma çalışmalarına etkin katılım sağlanacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TİKA, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Bölgesel ve küresel işbirliklerini artırmak amacıyla BM kuruluşlarının bölgesel ofislerinin ülkemizde açılması için çalışmalar yapılacak ve çok taraflı kalkınma işbirliği kuruluşları ile ortak faaliyetler sürülecektir.